ئەندازیاری کێوەو کێ بووە؟..

عەلی مەحمود محەمەد

ئەگەر باسی کێوەو بکەین ناتوانین باسەکە دەرباز بکەین بێ ئەوەی بچینەوە سەر شەڕی کەنداوی دوو و راپەڕینی باشووری عێراق کە ئیسلامی سیاسی شیعە ناوزەدیان کردووە بە راپەڕینی شەعبانییە, چونکە ئەگەر پانۆرامایەکی هەمە لایەنە نەخەینە بەردەست, وا دەبینرێت کەسێك هاتووە دژن کیشتانە یان سپارتاکسانە ئاڵای شۆشی بەرز کردبێتەوە و راپەڕینی لە کوردستان ئەنجامداوەو کێشکە زستانییەکانی قەیسەرەکانی یەك لە دوای یەك رزگارکردووە.

پانۆرامای شەڕی دووەمی کەنداو"کوەیت"

سوپای عێراق رۆژی پێنج شەممە رێکەوتی 2-8-1990 کوەیتی داگیر کرد, هەواڵەکە جیهانی تاساند, سەرشتییەك ئەنجامدرا دوور لە پێشبینییەکان, بەرەی کوردستانی کە لە دوای تاوانی هەڵەبجەو قۆناغەکانی کۆتایی ئەنفالدا پێك هاتبوو, لە ترسی کاردانەوەی بەعس کە لە هەڵەبجەو ئەنفالدا چاوترسنیانی کردبوو, بۆیاری ئاگر بەستیدا, لە کاتێکدا جیهان بەرەو روی داگیرکاری کوەیت لە لایەن عێراقەوە ببوەوە بە یەکێتی سۆڤیەتیشەوە بێ یەکەمجار قیتۆی بێ پشتیوانی لە عێراق بەکار نەهێنا, لە رێکەوتی 7-8 ئەمەریکا ئۆپەراسیۆنی درعی سەحرای راگەیاند, بە دوایدا عاسفە سحرا" ئۆپەراسیۆنی رزگاری کوەیت" لە رێکەوتی 17ی یەنایەر راگەیاند کە تاکو 28ی فبرایەر بە سەرکەوتنی سوپای هاوپەیمانان بەسەر عێراقدا لە 28ی فیبریوەری بەردەوام بوو.

ئۆپەراسیۆنەکە پێك هاتبوو لە هاوپەیمانی سوپای 34 وڵات و بە بەشداری 966344 سەرباز.

لە بەرەبەیانی پێنجشەممە رێکەوتی 17ی جەنیوەریەوە فرۆکەجەنگیەکانی هاوپەیمانان سەرتاپای عێراقیان بۆردومان کرد,بە بەشداری 2430 فڕۆکەی پێشکەوتوی نۆ, هاوپەیمانان لە ماوەی چل و سێ رۆژدا109867 جار بۆردومانی ناو عێراقیان کرد, بەڕۆژەی 2555 جار لە رۆژێکدا, رۆژانە 60624 تەن بارودیان بەسەر خەڵك و سەربازگاکانی عێراقدا دەبارانند, عێراقیان غەرقی دوکەڵ و ئاگرو خوێن و مەرگ و وێرانە کرد, لە جارێکدا لە پەناگەی عامریە ئێسك و پروسکی 315 ژن و منداڵیان هاڵی و تاوانی جەنگیان ئەنجامدا, ئەمەریکا بە رێکێتی دور هاوێژی کرۆز و بۆمبی هیشێیی و بۆمبی

زیرەك و چەکی لیزەری پێشکەوتوو تا دەگاتە یەرانیەمی چاککراو لە عێراقی دەدا, 288 تەماهەکی لە دەریای سورەوە بە عێراقەوە نا, عێراقیش 86 سکودی نا بە ئیسرائیل و سعودییەوە, بە گشتی لە دوای جەنگی کەریاوە شەی کوەیت گەورەترین جەنگ بوو لە جیهاندا,لە بەرامبەردا سەدام لەهەمان رۆژی راگەیاندنی عاسیفە سەحرا, ئوملمەعارکی راگەیاند.

لەسەر داوای یەکێتی سۆڤیەت لە رۆکەوتی 22ی شوبات, عێراق رازی بوو هێزەکانی لە ماوەی 24 کاتژمێردا لە کوەیت بکشێنێتەوە, لە رۆکەوتی 24 ی مانگ هاوپەیمانان هاتنە ناو کوەیتەوە, 26 مانگ لە هێزەکانی عێراقیان دا کە لە حالەتی پاشەکشەدا بوو, لە ئەنجامدا لەماوەی چەند کاژێرێکدا 70 بۆ 100 هەزار سەرباز کوژرا, لەو قەسابخانەیەکی بۆونەی لێکەوتەوە, یەکێك لە گەورەترین تاوانەکانی مێژوو تەمارکرا, هەروەها سوپای عێراق زیاتر لە 30 هەزار دیلی دا, لە گەڵ تێکشکانی4000 تانك, 3100 تۆپ, 1856 ئۆتۆمبیلی سەرباز گواستنەوە, ئەوەشمان لە یاد نەچێت لە 23ی یەنایەر لە کی 750 فرۆکەی جەنگی عێراق تەنها 122 فرۆکەی بە ساغی مابوو, ئەویشی تەسلیم ئێران کرد, لە کاتێکدا لە ماوەی 8 ساڵەی شەی ئێران – عێراق هێزی ئاسمانی عێراقی جوڵەی لە هێزی ئاسمانی ئێرانی بڕیبوو, هەمان ئەو فڕۆکانە تاوانیان ئەنجام دەدا, ئێستا پێشکەشیان دەکرێت.
دوای ئەو تێکشکانە سوپای عێراق لە سوپایەکی ملهوڕی شەڵەنگێزەوە بووە سوپایەکی تەسلیم بووی ملکەچ, وێنای ئەو رۆژانە لە جەنگی جیهانیشدا نەبووە, ریزی دیلەکان و تەرم و ئامێرە تێکشکاوەکان لەناو چۆڵە دوکەڵدا لەناو ئەو بیابانە پان و بەرینە شاشەی تەلەفزیۆنەکانی لە جیهان داگیر کرد.
لە 26ی شوبات لە گەڵ کشانەوەدا, عێراق ئاگری لە بیرە نەوتەکان کوەیت بەردا, ملیۆنێك بەرمیل نەوتی رژاندە کەنداوی عەرەبیەوە, لە کی 1080 بیرە نەوتی کوەیتی 727 بیرە نەوتی تەقاندەوە, 128 پەە نەوتی گەورە کەنداوی عەرەبی داپۆشی, بەمەش گەورەترین تاوانی ژینگەیی ئەنجامدا.
لە 4ی ئازار لەناو بیابانەکانی سەفوان لە سنوری سعودییە, بە سواری زرپۆشی ئەمەریکی, شاندی عێراقی چوونە ناو خێمەی سەفوانەوە, عێراق بە فەرمی لەژێر خێمەمەکەدا تەسلیم بوو, ئەمەش سەرەتای مێژوویەکی نوێی جیهانی بوو پێی وترا سستەمی نوێی جیهانی, لە ناوەڕاستی نیولیبرالیزم و باڵادەستی ئەمەریکا بوو, لە ژێر ئەو خێمەیە نەزمێکی تازەی جیهانی لە دایك بوو, لە

بەرامبەر ئەم خەبەدەستەوە دانەی عێراق هێزی ئاسمانیەکەی دەستکراوە کرا لە لێدانی خێپشاندەرانی باشووری عێراق, هاوکات هێزەکانی هاوپەیمانی ئامادە نەبوون پشوازی لە نوێنەری خێپشاندەرانی باشوور بکەن, هەکارەکەشی باڵا دەستی ئاراستەی ئیسلامی سیاسی بوو لە راپەڕینەکەیان, لە دوایدا لە ساڵی 2003 ئەمەریکا ئەو ژەهرەی بە ناچاری نێش کردو عێراقی لەسەر سینیەکی زێڕین پێشکەشیان کردەوە, بە مەش لە قەتیگاکان زیاتر تێچەی لە خەڵکی عێراق کردەوە, وڵاتی بەرەو جەهەنمی ترسناکتر لەوەی سەدام برد.

راپەڕینی باشووری عێراق

لە 28ی شوباتەوە, شاری بەسرە جمەی دێت, چ لە ئەو سەربازانەی بە ساغی و بە بریندارای لە ریزە دورو درێژەکاندا بە دوای یەك, دەڕۆی مەرولەن, بە سیمای دوکەڵاوی چێکنەوە, بە سەری شێوەوە ملی ڕێگایان بەرەو ناو عێراق گرتێتە بەر, وە چ کەسوکاری سەربازان لە هەموو عێراقەوە لە سەرسنووری کوەیتەوە تا بەسرە کێبونەتەوە بۆ هەواڵپرسی ڕەکانیان, لەو کاتەدا سەربازێك بە تفەنگەکەی چەخماخەی راپەڕین لێدەدات,بەدەنگی دەشلەقینێ, جێشی رقی خەڵکەکە دەدا.
وەك دەگێڕنەوە لە 1ی ئازار ئەفسەرێك لە شارچکەی زوبێری سونی نشینی سەر سنوری کوەیت بە پێوە نانی گولە بە وێنەکەی سەدامەوە گەی راپەڕینی لە عێراق هەڵگیرساند, لە لایەکی دییەوە دەڕێن بەیانی زووی ڕۆژی هەینی ڕێکەوتی 1ی ئازاری 1991 لە گێڕەپانی سەعد لە شاری بەسرە, سەربازێك کە لە شەی کوەیت بە دێاوی گەابوەوە, لە داخی ئەو هەموو نەهامەتیەی لە شە بینیبوی, گولەیەکی نا بە وێنەکەی سەدامەوە و گەی راپەڕینی لە عێراق هەڵگیرساند, هەردوو روداوەکە لە بەسرا و هەمان ڕۆژ رویاندا, پەی دەچێت شیعەکان بۆیە باسی ئەوەی زوبێر ناکەن چونکە شارکی سونی نشینە, هەمان ڕۆژ شارەکانی بەسرەو میسان و کەربەلا کەوتە دەست خێپشاندەران, دواتر نەجەف و کەربەلا و دیوانیەو سەماوەو حیلەو کوتیشی گرتەوە, لە ماوەیەکی کەمدا تەواوی باشووری عێراق هەمووی کەوتە دەست خێپشاندەران, تا راپەڕین گەیشتە شارەکانی عەزیزیەو مەحمودیەی ڕۆخی پایتەخت, بە گشتی راپەڕین 14 پارێزگای گرتەوە بە کوردستانیشەوە.
لە ڕێگای سنووری ئێرانەوە هێزە شیعەکانی وەك ئەنجومەنی باڵای ئیسلامی و حیزبی دەعوە زوو هاتنە ناو عێراقەوە . بۆ ڕێکخستنی

خۆپیشاندەران

راپەڕینی کوردستان

لە 4ی مانگ کە عێراق لە ژێر خەمەکەی بیابانی سەفوان تەسلیم بوو, لە بەرامەردا گۆڕپی سەوزی بۆ هەڵکرا بۆ ئەوەی راپەڕین سەرکوت بکات, قۆناغی سەرکوتکردنی راپەڕین لە باشوور دەستی پێکرد, ڕۆژی دوای سەفوان راپەڕین گەیشتە کوردستان بە دەروازەی رانیەیا, لێرەدا دەبینین هیچ دەست پێشخەریەك نەك نییە بۆ راپەڕین لە کوردستان بگرە کات لە دوای باشووری عێراق و هەڵکردنی گۆڕپی سەوزی هاوپەیمانانەوەیە بۆ سەرکوتکردنی راپەڕینی باشووری عێراق, ڕەی تێدەچێت لەوکاتەدا ئێران فشارەکان لەسەر هەندێك لە سەرکردەکان کورد توند دەکات تا بەرەیەکی دیکە بکەنەوە فشار لەسەر هاوپەیمانەکانی کەمبێتەوە, نامەو هەوڵەکانی ئەوکات ئاماژەی وایان تێدایە. ئەگەر راست بن و لە پشکنینی کاربۆنی دەرچن, لە کاتێکدا زەمینەی راپەڕین دوای ڕێکەوتنی سەفوان و دەستکراوە کردنی هێزی ئاسمانی عێراقی بۆ سەرکوتکردنی راپەڕین لاواز بوو, وەلێ کە خەڵك ئەنجامی دا, ئیتر هێزەکانی بەرەی کوردستانی دوای کەوتن, ئەگەر وەك باشووری عێراق سەرکوتبکرابایا بۆ دەستکەوتەکانی کۆەو, کە کراش بەڕام کۆەو مایەکەی هێنایەوە, نەك ئەندازیاری نابوو, بگرە وەك هەڵەبجە هەتیو و بێکەس سەری دەنایەوە, کەس نەك باسی ئەندازیاری ناکرد, بگرە بەگەنامەی قولابیشیان بۆ پاکانە کردن دروستە کرد.
تا ئێستا هیچ بەگەیەکی بۆاو کراوە نییە هیچ هێزێکی کوردی پێش ئەو مێژووە " راپەڕینی بەسرە1-3-1991 "بانگەوازی بۆ راپەڕین کردبێت, ئەوەی هەبووە جوڵەو پەیوەندیکردن و خۆ ڕێکخستنەوە بووە, لەو بۆ ئومێدییەی تێی کەوتبون وەك خۆیان وتویانە جورئەتمان نییە وەك م م بڵێین ئاش بەتاڵە.
بە بۆای ئەوە راپەڕینێك دوای ئەم هەموو روداوە گەرم و شکستە مەزنەی سەدام هاتبێت, دەشێت ئەندازیاری هەبێت؟؟, وە ئەندازیارەکەشی بۆ خۆیان فیشەکێکیان نەتەقاندبێت؟؟ ئازیزێکیان خۆن لە لوتی نەهاتبێت؟؟؟؟؟.
هەموو کەس لە شەبەقی پێنج شەممەی ڕێکەوتی 17-1-1991ەوە دەیزانی سەدام لە شکستە, چاوەکان دوکەڵ و ئاگری فڕۆکەکانی هاوپەیمانانی دەبینی, گوێیەکانیش گوێ بیستی تەقینەوەکان بوون, ئەم بیرکردنەوەیە عەقڵێکی خاریقی ناویست, تەنانەت ئەوەشی سیاسەتی نەکردبوو لە ژیانیدا بەو ئەنجامە گەیشتببوو, جاشەکانیش لەوە

تێگەیشتبوون دەبوایا خێیان بە لایەکدا بدەن, ئاخر ئەوان راستە ئاخوێیان لای رژێم بوو, بەڵام هەریەکەیان کلکیان بە لایەنێکەوە بەسترا بوو.

راپەڕین و دەستکەوتەکانی

راپەڕین تەنها دوو ساڵ و نیو دوای هەردوو کارەساتی هەڵەبجەو ئەنفال ئەنجامدرا, هێشتا شوێنبزر بوونی ئەنفالکراوان و کیمیابارانکردنی هەڵەبجە لە زەینی خەڵکدا مابوو, هێشتا دوکەڵی کیمیاوی و تەپ و تۆزی روخانی گوندەکان و کوشتنی خەڵك لە بەرچاوان بوو, هێشتا ترس و لەرزی فێی دانە خوارەوەی هاووڵاتیان لە کێپتەرەوە لە زەین و هێشدا بوو, هاوکات دژە سەرکوتکردنی راپەڕین لە باشووری عێراق, حوسێنی زیندوو" حوسێن کامل" گولەی تانکەکەی کە نا بە حوسێنی مردوەوە, نیشانەی دەست نەپاراستن بوو, کوژرانی 5000 بەعسی لە راپەڕین بە کوشتنی 100 هەزار لە هاووڵاتیانی باشوور وەڵام درایەوە, ئەم دوو وێنە تراژیدیایە خەڵکیان هاندا کەوە بکەن, لە سەرەتادا هێزەکانی بەرەی کوردستانی رێگری توندیان لە خەڵك کرد شار بەجێ بهێڵن, ئەمە تا بەرە بەیان بە ئۆتۆمبیلی پڕ لە ژن و منداڵی جل وبەرگ رەشەوە, هەموو لە پرسەی شەهیدو ئەنفالدا بووین, رێگایان نەدا لە شار دەرچینە دەرەوە, وەڵێ کە گولەی تۆپەکان گەیشتە دەوروبەری هەولێرو رێگرکەران هەڵاتن, ئیتر وەك روبار جەماوەر رێگای خێی کردەوە, لێرەشدا خوێنی ئەو خەڵکەی لەو رێژەدا بووونە قوربانی لە ئەستێی ئەوانە, خەڵك بە بەجێ هێشتنی ماڵ و شار, ئەو داستانەیان خولقاند کە لە مێژوودا ناوی نرا کەوە, دوای تەنها چوار رۆژ , داستانی برسی و سەرما بردووەکان چووە سەر مێزی نەتەوە یەکگرتووەکان, 5ی ئەپرێل بەیارێکی هەشت خاڵی بەناوی بەیاری 688 لە لایەن ئەنجومەنی ئاسایشەوە دەرچوو بۆ پاراستنی خەڵکی سڤیل, بەمەش کەوە بووە هۆکاری گەڕانکاری بۆ یەکەمجار لە مێژووی گەلی کورددا, هەڵەبجە و ئەنفال لە کاتی خێدا نەیانتوانی کاریگەری دابنێن, بەڵام کەوە کە روحی هەڵەبجەو ئەنفال و کاردانەوەی ئەو دوو تراژیدیایە بوو, جیهانی هێنایە دەنگ, لێرەدا دەبینین تراژیدیا رایگشتی و لەناو خێشدا نەرمە هێزی ناوخێیی دروست کرد.

راپەڕین ئەنجامی نەبوو, وەڵێ شکستی راپەڕین بووە سەرکەوتن, دوو هۆکاری دواتر هاتنە پێشەوە شەێ کەێ و بە رادەی کەمتر ئەزمێ و راپەڕینەکانی مانگی تەموزی هەمان ساڵی ناو شارەکان, وە سەرکەوتنەکانی پێشمەرگە لە سەرقەاو گەرمیان, هەموو

سەرکەوتنەکانی کۆمەویان جگیرترو بەرفراوانتر کرد.
کەواتە ئەگەر لە راستیدا هەر ئەمەی جەماوەر ئەندازیاری راپەرین بوبێتین, ئەوا بێشك ئەندازیاری کۆمەوی ملیۆنی و راپەرینی تەموزی ناو شارەکان بووین, ئەم واقعەی دروست بووە بەری رەنج و تێکۆشای هەموومانە.
ئەوەی رەخنەی هەیە, بە بەگەنامە وەڵام بداتەوە, بەگەنامە بە وتەی شەفەوی نابێت, پێویستی بە بەگەی نووسراو لێکۆینەوەو ساغکردنەوەو پشکنینی کاربۆنی هەیە.

لە یادی سی ساڵەی کۆمەوی خێکی کوردستاندا.. نووسینی: ستیڤان شڵمزینی

کۆمەو ئەو کارەساتە گەورەیەی مفووزات نابووتی کرد

سی ساڵ بەر لە هەنووکە و لە رۆژێکی وەک ئەمڕۆدا، جەماوەری باشووری کوردستان وەک پرۆتستۆیەک دژی دووبارە گەڕانەوەی کوردستان بۆ ژێر سایەی سیستمی بەعس و فەرمانڕەوایی سەدام حسێن، بۆ تێکۆشان کۆچەوەکیان مۆژووییان بە سنووورکانی ئێران و تورکیا دەستپێکرد.، تراژیدیاکانی ناو ئەم داستانە غەمگینە هیچی کەمتر نەبوو لە داستانی سووتاندنی رەما لەلایەن نیرانەوە. بە خودی خۆم ئەم رووداوە دووجار تراژیدیا بوو، بەوەی لە مەرزی تەوڵەی سەر سنووری ئێران، ئەتەمبێلەکەمان تووشی وەرگەڕان بووەوە، لە ئەنجامیشدا خوشکەکم لە تەمەنی 21 ساڵیدا ژیانی لە دەستدا، کە ناچاربووین تەرمەکەی لە شاری "پاوە"ی هەورامانی رۆژهەڵاتی کوردستان ئەسپێردە بکەین، هەر لە ئانی ئەم تراژیدیایەدا سەرانی حزبەکانی کوردایەتی و نوێنەرانی بەڕێی کوردستانی ئۆکات، وەفد لە دوای وەفد دەرگای بەغدادیان دەکوتا، ئاهەنگی ماچ و موچی سەرکردەکانی کورد لەگەڵ سەدام هەندێ تر بریندەکەی قووتر کردەوە. تەنانەت وەک "ئەمجەد شاکڵی" لە کتێبی "ئاوێ نابە بگووترێ دەبێت بگووترێ" ئاوەمان بە دەگەڵتەوە چێن لە کاتی سەرکەوتن بەسەر قادرمەکانی کەشکی کەماریی

و بۆ گەیشتن بە دیداری گەورە دیکتاتۆر "سەدام" شەڕ شان و پشبڕکێ دروستبووە لە نێوان ڕەسوڵ مامەند و نەوشیرواندا.

**بە کورتی پارتی و یەکێتی و کەی حزبەکانی بەرەی کوردستانی ئێو کات، دەستکەوتە سیاسییەکانی کەڵەویان بچووک کردەوە بە ئەنجامدانی وتووێژ لەو کۆنکستەدا کە هەموو دنیا چاوی سەز و عەقڵیشی چوو بووە سەر کورد، ئەمەش هەڵەیەک نەبوو سەرانی بەرەی کوردستانی بشێوێکی عەفەویی بیکەن، بەڵکو چارەسەر نەبوونی کێشەی کورد کەسابەتێکی پێ پێت و بڕەکێت بووە بیان، چونکە هیچ بەرنامەیەکیان نییە بۆ دوایی کۆتایی چارەسەربوونی کێشەی کورد، بۆیە هەمیشە کێشەکان بۆ هەڵواسراویی دەهێنەوە. بۆ کورتی من پێش دوانزە ساڵ وتارێکی پوختم لە بیرەوەریی 18 ساڵەی کەڵەودا بەناوکردەوە بە ناونانیشانی "کەڵەو ئێو کارەساتە گەورەیەی مفەوزات نابووتی کرد". بۆیە لێرەدا و لە یادی سی ساڵەی ئێو تراژیدیا مرۆییەی کورددا دووبارە هەمان بابەت پێشکێش دەکەمەوە.
..**

کەڵەوی زیاتر لە دوو ملیۆن و نیو کەس لە هاووڵاتیانی باشووری کوردستان لە بەهاری ساڵی 1991 کە زەرینەی دانیشتووانی ئێو کاتەی باشووری پێکدەهێنا، ڕووبەڕووی تاریکیی سنووردکان و چارەنووسێکی نەزانراو، یەکێک لە دڵگەڵن و ناوازەترین ڕووداوی سیاسییە لە مێژووی کۆن و نوێی کوردستاندا. بەو هەیەی خەڵکی کوردستان بە تێکڕا و بە جیاوازیی دیتن و ئایدیا و چین و ڕەگەزەوە بە کەدەنگیی لە ریفراندۆمێکی تراژیدییدا بۆ هەمیشە دەسەڵاتی داگیرکەری عەرەبی عەراقییان ڕەتکردەوە. ئاخر ئێوە ڕۆژە ئێو جەماوەرەی ئێستا فەڕەدراوەتە پەراوێزەوە، بەئێوەی بزانێت بۆ کوێ مل دەنێت و چارەنووس بۆ کوێی دەگەیەنێت، ملی ڕەگەی کۆچکی گرتبووە بەر کە تەنانەت ژیانی تاراوگە و دەربەدەریی و تاریکیی هەموو ئاسکانی پێ باشتربوو لە مانەوەی لە ژێر سایەی دەسەڵاتکی سەرکوتگەر و دەندەی وەک ریژەمی بەعسدا.

لەم بارەوە نووسەری نەودار "دەیڤید ماکداول" لە کتێبکەیدا "مێژووی هاوچەرخی کورد" دەنووسێت "ترسی گشتیی سەرانسەری کوردستانی گرتەوە. زیاتر لەیەک میلیۆن و نیو کورد ماڵ و ژیانی خۆیان بجێهێشت و بە ترسەوە بە دوای جێگایەکی ئەمیندا ڕوویان لە ئێران و تورکیا کرد. هەموو ئێو ڕێگاو کۆڕە ڕێگایانەی بەرەو سنووردکان دەچوون لە ماوەیەکی کەمدا بەهەی ئاپۆرەی خەڵکەوە گیران. لەسەر ڕێگای تورکیا ڕۆژنامەنووسێک وتی: بەچاوی خۆی نزیکەی

پەنج سەد کەسی دیوە بەو بەمبا فسفەریانەی هەلیکۆپتەرەکان هەڵیاندەشت کوژراون". لەلای خۆیەوە کوردناس و نووسەری کتێبی "ئاغا و شێخ و دەوڵەت" مارتن ڤان بڕنیسن ژمارەی ئەو کوردانەی لەسەرەتای مانگی نیسانی 1991 شوێنی خۆیان بڕەو سنووری ئێران وتورکیا جێهێشتبوو بە زیاتر لە دوو میلیۆن هاووڵاتی کوردی پیاو و ژن تەمار دەکات. گرنگیی ئەو کۆچەوە میللیی و نەتەوەییەی زیاتر لە دوو میلیۆن و نیو کوردی باشووری وڵات، هەر ئەوە نەبوو، جەماوەر نایەوێت جارێکی دیکە لە ژێر فەرمانڕەوایی حکومەتی بەعسییەکاندا یەک تاکە هەناسەش بدات، نەخێر ئەو رووداوە سەرنج و سەزی دنیاشی لەگەڵ خۆیدا بەلای دەزی کورددا راکێشا.

هەر کاریگەریی و کارتێکردنی ئەو رووداوە تراژیدییە بوو، تەنانەت "جۆرج بوش"ی وەها لێکرد بە پەلە "جەیمس بیکەر"ی وەزیری دەرەوەی وڵاتەکەی بنێرێتە ئەردوگای ئاوارە کوردەکان، بیکەر لە سەروەختی گەیانەوەیدا بە زمانێکی غەمگین وتی "ئەوەی من بە چاوی خۆم بینیم زۆر لەوە زیاترە باوەڕی پێبکرێت". میدیا بیانییەکان وەنای ئەم کۆچەوەیان وەک رووداوێکی دەگمەنی سەدەی بیستەم گواستەوە، ئەو وەنایانەی لە ڕێی تەلەفزیۆنەکانەوە گەیشتنە چاوی هاووڵاتیانی جیهان بە ئەندازەیەک بوو لەوەتی کورد هەبووە و هەیە، هەرگیز ئەوەندە چاوی میدیا و زوومی کامێرای دەستگا و ئاژانسەکانی هەواڵی لەسەر نەبووە، تەنانەت ئێنفال و هەڵەبجە کە بەبەرای من لەکەڵو تراژیدیتر و وروژێنەرتربوون نەیانتوانی بەو ئەندازەیە سەزی دنیا بەلای خۆیاندا رابکێشن، راستە بە ژێر لەوەکردنی ئێنفال و هەڵەبجە پەیوەندیی بە بەرژەوەندیی زلهێزەکانەوە هەبوو، بەڵام کەڵو، بووە دیاردەیەک ئیدارەی ئەوکاتی ئەمەریکا تووشی شەرمەزارییەکی گەورە کرد، بەوەی جەڵویان بە ریژەمی سەدام و هێزە ئاسمانییەکانی بەعس شل کرد، هەتاوەکوو سەرکووتی راپەڕینی گەلانی ئێراق بکات.

وەختێ بەسەم ئەم واقیعەی لە دوای ساڵی 1991وە لە باشووری کوردستان دروستبووە قەرداری کەڵوە، کەڵویش قەرداری چاوی کامێرای میدیاکانە. تەنانەت ژنەڕاڵ "بیکیلی" فەرماندەی ئەو کاتەی هێزەکانی هاوپەیمان، لە یەکێک لە کەمپەکانی ئاوارە کوردەکان، لە بەردەم حاشاماتێکی زۆری کوردەکاندا وتی "شتێک ئەمەی هەناوەتە ئێرە کامێرا بوو، لەبەرئەوە هەوێبدەن دەزەکتان باشتر بناسنن". هەر ئەو رووداوە بوو لەسەر دەستپێشخەریی فەڕەنسا و خودی فرانسوا میترانی سەرەکی ئەوەمی فەڕەنسا، وای لە ئەنجوومەنی ئاسایشی نەوەوەتیی کرد لە ڕۆژی 4-4-1991 کەبەتەوە، تاوەکوو

بەیاری 688 دڕبکەن، کە بووە قەڵغانی پاراستنی کورد هەتا ساتەوەختی رووخانی بتەکەی سەدام لە ساحەی فیردەوسی بەغداد لە بەهاری 2003. هەتا ئێرە هەموومان دەزانین کەوی میلەنیی کورد دەزی نەتەوەیی کوردی لە دەزەکی لەکاییی و ناوخەیی وەاتکەوە کردە دەزەکی نەونەتەوەیی کە زلهێزەکانی دنیا دەخالەتی تێدا بکەن.
هەتا ئێرە بە هەر کوردێک ئاشکرایە کەچەوی ملیەنیی خەڵکی کورد ئاگەر ژیرانەتر لەوەی کرا مامەڵەی لە تەکدا بکرایە ئەوە خەباتی رزگاریخوازیی گەلی کوردستانی دەگەیاندە وەستگەی دەوڵەتی سەربەخۆ و دانپێدانراو لەلایەن تەواوی کەمەڵەی نێودەوڵەتییەوە، چوونکە هەموو ئاماژەکان بە ئەوە دەچوون ئیدی کاتی ئەوە هاتووە کوردەکانیش لە ڕەی دەوڵەتکەی نەتەوەیی خەیانەوە گرەنتی مافەکانیان بکرێت، کەچی ئاگەرچی رووداوەکی زەر تاریک و ڕشە لە مێژووی گەلی کوردستاندا، بەڵام ئاگەر هەڵەی سیاسییەکان و هەڵپەی مفەوزات لەی گەڵاباو و باشووری بە مارە بەجاش لە عەراقی "کەماری ترس" و سەرکوت و گەڵەی بە کەمەڵە مارە نەکردایەتەوە ئەوە لە مێژەوە بووە لانیکەم ئەم پارچەیەی کوردستان وەک دەوڵەتکەی سەربەخۆی قانوونی جگەی خەی دەکردەوە.

هاوڕێ و خزمی نەزیکم "ناسر حەفید" کە لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی رابردووەوە لە سوێد دەژی و یەکێکە لە نووسەر و چالاکەکانی بواری سیاسەت، بەی گەڵامەوە: لە کاتی کیمیابارانکردنی هەڵەبجە و ئەنفال، زەر مانگرتن و خەپیشاندانمان لە ستەکهەڵەم سازدا، دەماننویست سەزی سوێدییەکان بەلای ئەو تراژیدیا مرۆییەی لە باشووری کوردستاندا رووبێدا رابکێشین. بەڵام هیچ سوودێکی نەبوو، یەکێک لەو پەرلەمانتارە سوێدییە چەپانەی ببووە هاوڕێم پێیووتم: سەردەمانێک هەموو دنیا بە قەتنامەوە خەریکبوو، دواجار قەتنام ئازاد بوو، ڕژێکیش دەت خەری ئازادیی ئەوە هەڵەبەت و هەموو دنیا بە ئەوشەوە خەریک بەت!!، بە من ئەو قسەیە لە دوای ئەنفالی ساڵی 1988 قابیلی هەرسکردن و بەواکردن نەبوو. بەڵام لە دوای راپەڕین و لە سەروەختی کەڵەودا ئەو پێشبینییەم بەچاوی خەم بینی، بینیم پیرەژنێکی زەر لاواز بە سندوقێکەوە کەمەکی بە کورد کەدەکردەوە، منیش لەی چوومە پێشەوە و وتم منیش کوردم.

لە وەڵامدا پیرەژنەکە وتی: من هەقی تەم چییە؟!، من یەکەم کەس بووم کەمەکم بە قەتنامییەکان کەکردەوە ئێستاش هەر یەکەم کەسم کەمەک بە ئاوارە کوردەکان کەدەکەمەوە!. ئەوەبوو پەرلەمانتارەکە پێیوتم: ئەها کاتی خەی پەمووتی، ئەوە ئەمەش خەری ئەوە لە

هەڵهاتندایە و دنیا بە ئەوەوە خەریکە، تاوەکوو بتانکەنە حکومەت. بەڵام دوای پرسی دانوستان و چوونی وەفدی بەرزی کوردستانیی ئۆوکاتە، بە سەرکایەتی "مام جەلال" و یاوەرێتی "ڕەسوڵ مەماند و سامی عەبدولڕەحمان و نێچیرڤان بارزانی" ئەو ئەندام پەرلەمانی سوێد بە سەرسامییەوە وتی: نەتانتوانی کێک لەو هەڵە وەرگرن، لەوە زیاتریش ئەمەتان تووشی شک و شەرمەزاریی کرد.

مەبەستمە بەم لەو سەروەختەدا کە هێشتا سەدان هەزار کەس لە کامپی ئاوارەکاندا بوون، سەدان بنەماڵە لە پرسی ماتەمینی لە دەستدانی کەسوکاریاندا بوون، بەیاری پەلەپۆزکێی ڕووکردنە بەغدا و دەستپێکردنەوەی خولە دەڵاوکانی دانوستان، هیچ لێژکیک و هیچ مەراڵێک و هیچ عەقڵانییەتێکی سیاسیی پشتگیریی لە نەدەکرد. کریس کێچەرای ڕێژنامەنووس و کوردناسی فەڕەنسییە بە سەرسوڕمانەوە لە بارەی ئەم هەڵوەستەی سەرانی بەرزی کوردستانییەوە دەنووسێت "لە ڕۆشکەدا کە بەشەویکی خەڕا ڕای گشتیی دنیا لە زەمینەی پشتیوانیی و یارمەتیی بەسوودی کوردەکان بەرەو فراوانبوون دەچوو، ئەوان ئەم کاتیان بە دانوستانی نوێ لەگەڵ سەدام حسێن هەڵبژارد، لەگەڵ ئەمشدا، حکومەتەکانی ڕێژئاوا لە ژێر فشاری ڕای گشتیی بە یەکەمین جار چەند بەیارەکیان بە مەبەستی پاراستنی کوردەکان پێسەندکرد، بە ئەم کارەش هەزاران سەربازی کارامەیان بە وەڵامدانەوەی پێشێلکاریی هەزی هەوایی عێراق ئامادە کرد کە ڕێگایان نەدەدا هیچ گومانێک لە بەرامبەر پاراستنی هەوایی ناوچەکانی کوردستان پەیدا بێت. ڕابەرانی کورد لە هەلومەرجێکی سەرسامدا دەستیانکرد بە گفتوگۆ، لە کاتێکدا هەزاران کورد لە سەرما و بەفردا گیانیان سپارد، جەلال تاڵەبانی و سێ کەسی دیکە لە ڕابەرانی کورد لە تێڵەفزیۆن بینران و سەدامیان لە ئامێز گرت و ماچیان کرد، (ئەمە گوناهێکی گەورەیە، هەنگاوێکە بە خێکوژیی)، ئەم وتەیە لەلایەن نوێنەرێکی پارتی کۆمۆنیستی عێراق لە پاریس بەیانکرا".

بەم جۆرە سەرکردایەتی بزووتنەوەی کوردیی لەو هەلومەرجە نوێیە نەیتوانی کێکێکی ئەوتە وەربگرێت، بەکو دیسان ڕێگە تێقلیدییەکانی خۆی گرتەوە بەر کە بریتیبوو لە یاریی هەمیشە کورد تیا دەڵاوی دانوستان دەگەڵ بەغداد. تێنانێت سەرکردەکانی کورد بە گوێدانە ئەو هاوسۆزیی و هاوپشتیوانییە جیهانییەی لەو وەختەدا لە کورد دەکرا و داوای گرێنتیی زیاتر دەکرا بە پاراستنی مافی هاووڵاتیانی کورد، پشتیان کردە واقیع، ڕوویان لە کەمەگای

نەودەوەتیی وەرگرتا و قیبلەنمای خەیان ئاراستەی بەغدادی پایتەختی وردوخاشکردنی خوێنی کورد و پلانە جەهەنەمییەکانی لەناوبردن و گەلکوژیی کورد کردەوە. تەنانەت "نەوشیروان مستەفا" سایی رابردوو لەرای ئەو زنجیرە وتارەی لەرۆژنامەی "رۆژنامە" بڵاویکردەوە لەمەڕ مفاوەزاتی سایی 1991، باس لەوە دەکات وەختێک بە مام جەلال وترا، پێویستە لەگەڵ سەدام وریابین و پێویستمان بە گرەنتیی نەوەتوایەتی هەیە، ئەو لە وەڵامدا وتوویەتی "ئەمە گرەنتی نەودەوەتیمان ناوێت، سەدام خۆی گرەنتییە". ئەگەر لەم وتەزایە کەمێک وردبینەوە و لێکدێنەوەیەکی تاقیگەیی بە بکەین، دیسان راستیی ئەو بزووتنەوە ناسیۆنالیستییە کوردییە فیدراڵیخوازەمان بە دەردکەوە هەمیشە چاوی لە بەغداد بووە و لەبری بنیاتنانەوەی کوردستانێکی سەربەخۆ و هەنگاوی دەوڵەت، خوێنی بە برابەشیی و بەشداریپێکردنی حکومەتەوە بینیوە لە بەغداد، هەر ئەم فاکتە ساکارە نیشانمان دەدات بزووتنەوەی ناسیۆنالیستی فیدراڵیخواز هەمیشە هەموو هەڵکانی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردیی دەکاتە قوربانیی گفتوگۆ لەگەڵ بەغداد، تەنانەت دەوڵەتی کوردستان ناگەڵتەوە بەو بەڵە مافە کرچ و کاڵەی بەغداد بە منەتەوە پێیدەدات.

جەلال تاڵەبانی و کەی سەرانی بەرەی کوردستانی چەندان ئەزموونی تریان لە بواری دانوستان لەگەڵ سەدام و حکومەتە یەک لە دوای یەککانی عێراق هەبوو، سەرئەنجامی هەموو مفاوەزاتکانیان بینیبوو، کە جگە لە هەڵگیرساندنەوەی خولێکی تری جەنگ و شکستی نابەرابەر شتێکی تر نەبووە. تەنانەت دوای چوونی مام جەلال و شاندەکەی هاوڵێی، لە لەدوانکیدا، مام جەلال دووپاتی دەکاتەوە بەوای بە مفاوەزات و گرتنەبەری رێگەی بەغدا نەبووە، بەڵام ترسی لە دروستبوونی ئەرمینیایەکی تر لە تاراوگە وەهای لە سەرکردەکانی بەرەی کوردستانی کرد، بگەنە بەیاری دانوستان، ئەو دەڵێت "من دژی گفتوگۆکردن بووم، بەڵام ئەمە ناتوانین تەنیا وەکوو پارتێکی سیاسیی کار بکەین، ئەمە سێ ملیۆن ئاوارەمان هەیە کە دەبێت بیر لە چارەنووسیان بکەینەوە، ئەمە دەماندەوێت ئاوارەکان بگەڕێنەوە ماڵی خۆیان و ماڵەکانیان دروستبکەنەوە". لە باری واقیعیشەوە مفاوەزات نەیتوانی هیچ بە کورد بدەستبهێنێت جگە لە گەڕانەوەی ئاوارەکان بە شار و شارۆچکەکان، بەڵام لە رووێکی تریشەوە زیانێکی گەورەی لە دژی کورد دا و گەورەیی و شکۆی کەڵەوی کەم کردەوە، هەرئەمە وایکرد هاوسەزیی هاووڵاتیانی دنیا کەم بێتەوە و بەم هەیشەوە حکومەتکانی رۆژاوا رزگاریان بوو لە فشاری ئەو رای گشتییەی

لەسەریان بوو بە هاریکاریی و پاڵپشتیکردنی مرۆیی و سیاسیی گەلی کورد.

کارەساتەکە ئەوە بوو شاندی کوردیی لە بەغداد هیچ شتێکی سەوز نەکرد و وەک هەموو جارەکانی تر بەدەستی بە تاڵ گەڕانەوە، بەڵکو بە خوڵکی تر سەدام حسێن و رژێمەکەی وەها لێبکەن هەندێک ماف بە کورد بدەنەوا ببینن و دانی پێدابنێن. هەروەکوو "نادر ئینتیسار" نووسیوێتی "وەفدی کورد بە گفتوگۆکردن بە سەرکایەتی تاڵەبانی هیچ ڕێککەوتنێکی لەگەڵ حکومەتی عێراقدا ئیمزا نەکرد، بەڵام خولێکی دیکەی گفتوگۆی عێراق و کورد لە حوزەیرانی ساڵی 1991دا دەستپێکردەوە". کەوابوو دانوستانی ساڵی 1991 نێک هەر هیچی بە کورد و خەباتە نەپساوەکەی لە پێناوی سەربەخۆییدا نەبەخشی، بەڵکو بووە یەکێک لە گرنگترین فاکتەرکانی نابووتکردنی کێو و کەمکردنەوەی ڕاددەی هاوکاریی و پاڵپشتیی جیهانیی بە کورد. چوونکە کورد لە ڕێی مفاوزاتەوە پەیامی ئەوەی بە جیهان گەیاند: پێویستیی بە هاوکاریی کەس نییە و دەتوانێت لە ڕێی مێزی گفتوگۆوە قەناعەت بە حکومەتی بەغداد بهێنێت و دەزی نەتەوایەتیی خێی لەگەڵ ئەو بگەیەنێتە خاڵی چارەسەرکردن. لە کاتێکدا ئێم هەوڵانە، کەوتبوونە دوای ڕووداوکانی هەڵەبجە و ئەنفال و قەلاچۆکردنی کورد و خاپوورکردنی گوند و ئاوایێکانی کوردستان، کەوتبوونە دوای هەموو ئەو نەهامەتییانەی کورد کە لە سەدەی بیستەمدا لایەن حکومەتی عێراقەوە بەسەریدا هێنرابوو.

لەگەڵ ئەوەدا هەشتاش سەرکردەکانی کورد لە بری بەکارهێنانی کارتی کەچەوی ملیۆنیی خەڵکی کوردستان بە دروستکردنی دەوڵەت، کەچی بەپێچەوانەوە کردیانە هێ و بەهانێک بە ڕووکردنەوە بەغداد و درێژدان بە مانەوەی خاکی باشووری کوردستان لە چوارچێوەی دەوڵەتی بەزەر داسپاوی عێراقدا. هەروەک "م.شەرزاد حەسەن" لە وتارێکیدا دەنووسێت "لەوەتەی هەین پێوەندیی نێوان کورد لەگەڵ عەرەب و فارس و تورک، پێوەندییەک بووە کە سنوورەکانی نێوانمان سنووری مەرگ و خوێن بووە، گەورەترین درێ ئەوە بووە ئێمە لەگەڵ ئەواندا براین، برایەتیی بەیارەک نییە لەناو ئەو مێژووە درێژەدا بوونی هەبووبێ، مێژوویەک کە جگە لە زمانی شمشێر و باروت هیچی دیکەی نەزانیوە. مێژوویەک کە حوکمەکی کەڵەگایی بەوان بەخشیوە و بەتە حوکمەکی پیرەز و خواهانە، ئەوانە هەمیشە ڕێی ئاغا و بەگلەر و ئەمەش ڕێی مسکێن و پاڵە و سەپانیمان بینیوە، ئەوان سەردار و ئەمە کێلە، ئەوان دەسەڵاتدار و ئەمەش ژێردەستە، ئەوان پتر لە هەزار ساڵە بە

کولتووریکی خونناویی خیانەوە سواری کولتووری ئەمە بوون و چییمان هەبوو لێیان سەندین، بە زەبری شمشێر و باج و خەراج مێژوویەکی زێڕی خیان کرد بە مێژووی زاڵ بەسەر ئەمەدا".

بە کورتی لەوەتی سەدەی بیستەم هاتووە و کوردستان بەسەر چوار دەوڵەتی کۆنەپەرستی ناوچەکەدا دابەشکراوە، کورد هەر گیردەی ستەمی میللی و نەتەوەیی نەبووە، بەڵکو لەهەمان کاتدا گیردەی ئاوەزە سیاسییە کورتبین و ناواقیعییەش بووە، هەموو کات بە زمانێکی نەرمونیانەوە دروشمی برایەتی درێژنانەی نەتەوەی چەوساوە و ژێردەستی کوردی لەگەڵ نەتەوەی سەردەست و دەسەڵاتداری داگیرکەری کوردستان هەڵکردووە، ئاخر برایەتییەک لە درێژەی شاخدار بەولاوە چیترە، ئەگەر خەمان بەبرای ئەوانە بزانین ئەنفالیان کردووین و بستەکی خاکی عێراق نەماوە جەستەی مرۆڤێکی ئەمەیان تێدا نەشاردبێتەوە؟. هەر کاتێک جوولەکەکان خەیان بە برای نازیست و ئەمانە تونددەوەکان زانی، هەر کاتێک ئەرمەنەکان بوونە برای گیانی بە گیانی عوسمانلی و تورکەکان، هەر کاتێک فەلەستینییەکان بوونە بە برای یەهوودییەکانی ئەرشەلیم، ئۆکات کوردیش دەتوانێ و مافی خۆیەتی دروشمی برایەتی لەگەڵ نەتەوە سەردەستەکان هەڵبکات و گوێی دنیای پێ کەڵ بکات.

ئاخر هەر ئەم کولتووری خۆ بە کەمزانین و خۆ بچووککردنەوەیە بووە، ئەمەی وەهای لێکردووە هەر بە داگیرکراویی و ستەملێکراویی بمێنینەوە. نابووتکردنی کەڵەو بە ئەنجامدانی مفاوەزات یەکێکە لەو دیان هەڵە و هەنگاوە سیاسییە کوێرانەیەی هەمیشە هەڵە زەینەکانی لە کیس کورد داوە. بەنام ئیتر سیاسەت وایە بچووکترین هەڵە گەورەترین هەڵەدەری لە پشتەوەیە، بچووکترین زرنگیی گەورەترین سەرکەوتنی بەدەمەوەیە، وەلە بەداخەوە کورد بە چەشنی پەندێکی پشینانی لە بەسەرهاتووە کەدەڵێت "لە شوێنێک عەرد هەیە و ئاو نییە، لە شوێنێکی دیکە ئاو هەیە و عەرد نییە". مێژووی ئەمەش هەروا بووە یان ئەوتا سەرکردەی زرنگ و نەتەوەییمان هەبووە و واقیع و دنیا لە دژی بوون، یان دنیا لەگەڵمان بووە و واقیع شانسی پێداوین، سەرکردەی باشمان نەبووە، سەرکردەیەک وەک گاندی بێت یان هیچ نەبێت بیسمارک بخاتەوە بیرمان. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا نابووتکردنی کەچەوی میلانیی کورد لە بەهاری 1991، ئەگەر تاوانکیش نەبێت بە سەرانی بەرەی کوردستانی، ئەوە بە ئاسانیی دەتوانین بڵێت گەورەترین هەڵەی مێژوویی بوو بە درێژایی تەمەنی خەباتی گەلی کوردستان لە سەراپای سەدەی بیستەمدا.

تێبینی: ئەم وتارە لە ژمارە "619"ی رۆژنامەی "کوردستان راپۆرت" لە رۆژی 19-4-2009 بڵاوبۆتەوە.

ئابووری نیشتمانی یان بودجەی عێراق.. بەشی یەکەم.. سامانی وەستا بەکر

بەپێچەوانەی هەموو ئەوانەی کە پێیان وایە وا باشترە هەکەوتن لەگەڵ ناوەند بکرێ و بەشە بودجەی هەرێمی کوردستان لە "باغی داد" بغاوێ بێت و لەبەرامبەرا هەرێم ئەو بەشە نەوتەی لێ داوائەکرێ ئادەستی کەمپانیای سەمای ئیراقی بکات، بەندە پێچەوانەکەیم بگونجاوتر ئەبینم و پێموایە نەئەبوو هەرێم هەر لەسەرەتاوە دەست بە نەوت دەرهێنان بکرێ لەکاتێکا دراسەی بابەتێکی نەکرابوو نیانئەزانی بڕەو کام تونێل ئەچن، بەڵام ئێستا کار لەکار ترازاوە، گونجاوترە کە هەرێم پشت بەخەی ببەستێ، کەمپانیا حیزبییەکان دەماودەست هەڵوەشێننەوە و کەی داهاتی ناوخۆ بچێتە گیرفانی حکومەتەوە نەک حیزب، وە هیچ بڕێ پارەیەک لە ناوەند وەرنەگرێ، کورد دەمکۆ ووتوویەتی "گەشت لاڵانی خێت بخێ لەمنەتی قەساب باشترە"، بە ئەم بابەتە زەر گرنگە سەرەتا چاوەکی خڕا بە دروست بوونی ئیراق و پێکهاتەکانیا بخشێنین.

هەر لەسەرەتای دروست بوونیەوە ئیراق بەزەر پێکەوە لکێنراوە لە هەرسێ ویلایەتی بغا و بەسرە و موسڵ.
هیچ یەکێک لە پێکهاتەکانی عێراق ئینتمایان بە خودی عێراق نیە ، ئینتماکان زیاتر بە مەزهەب و ئیتنیک و نەتەوەو خاک و شوێن و وەاتی جیاوازە لە دەرەوەی ئیراق، بەڵام لەژێرناوی ئیراقا هەمووی ئیاوە ئەویتر بچەوسێنەتەوە و تۆڵەی کۆنە کین و دووبەرەکی لە مەژینەی خەی بناوی ئیراقپارێزیەوە بکاتەوە.

سونێ:
سەرەتا سونێکان بهاوکاری ئینگلیز، لەهەوەی دروستکردنی ئیراقکا بوون کە سونێگەر و عەرەبی بێت تا ەوخانی پاشایەتی لە ١٤ی تەموزی

١٩٥٨، لەهەوڵی دروستکردنی وەتەکا بوون کە جۆرێک لە مەدەنیەتی پێوەدیاربوو.
پاشان لە ساڵی١٩٦٣وە تا ساڵی ٢٠٠٣ بەسیاسەتی ئاگرو ئاسن وەاتیان بردووە بەرامبەر تەنانەت سەیان لە ئەنفال و کیمیبارانیش نەکردەتوانێ.
لەبەر ئەوەی کە زەربەی کوردستان بەیەک ئەمان تەنها شکێی کوردبوونیان لەگەڵ ئەکردی نیان ئەتوانی لەژێر هیچ ناو و پاساوێکی ئاینیا کورد بچوسەنێنەوانێ، هەر لەبەر ئەوەش بوو راگوازتنی کورد لەسەر خاکی خێی لای ئەوان لەژێر ناوی "ئەنفال"ل کراو هەرواش ناسرا بەناو نەهێنیکەی نێو دێی سونێکان "التعریب" بە عەرەب کردنی ناوچە کوردیێکانن بوو لەڕێی هاوردەکردنی عەرەبە دەوار نشین و تونەڕەوکانەوە، بەناو ئەو نەهێنییەی دێی سونێکان لای کورد ئاشکرابوو.
هەر ئەم سیاسەتەی سونێکان بوو کە بەتەواوەتی کورد و شیعەیان لەخەیان دوورخستەوە و کارێکیان کرد کە تاکی شیعە وە کورد بەتایبەتی هیچ وەلا و ئینتمایێکی بە ئەو شوێنە نەمێنێ کە ناوی ئێراقە.

شیعە:
شیعەکان بەهاوکاری ئێران لەدوای ڕووخانی ویلایەتی سونێکان لەساڵی ٢٠٠٣وە لەهەوڵی ئێراقێکی مەرجەعگەرایی شیعە مەزهەب دروستکردنان.
لەساڵی ٢٠٠٣ ئەمەریکیەکان هەر ئێراقە کۆنەکەیان بەناوی ئێراقێکی نوێ بە هەمووان دروستکردەوە کەلە ڕاستیا هەر هەمان ناو و ناوەرۆکی هەیە، کە ئەمە باشترین هەلێک بوو بە شیعەکان کە بە جاری یەکەم ببن بەخودان و دەسەڵاتداری یەکەمی ئێراق و چەڕی خاوەندارێتی و دەسەڵات بکەن.
لەبری ئەوەی شیعەکان بەدەرس وەرگرتن لە چوسانەوەی ژەمەکانی پێشوو هەوڵی دروستکردنی وەاتێکی خۆشگوزەران بە هەموان بەن، بەناو بەپێچەوانەوە بە گەی کەنە کینە و تەکردنەوە ڕوویان لە دەسەڵات کرد و وەاتیان ڕادەستی ئێران کرد، نیاری دەرین و بکوژی گەلانی ئێراق لە جەنگی هەشت ساڵەی ئێراق/ ئێران، کە ئەمەش باشترین بەڵگەیە کە زەرینەی هەرە زەری ئێراق کە شیعەن هیچ ئینتمایێکیان بە ئێراق نیە، بەکو ئەوەنە ئێراقیان پێویستە تا لەخزمەتی مەزهەبابەت.
بەهەی هەبوونی دەستورێکەوە کە کورد خێی دەستی لە نوسینەکەیا هەیە ماف بەهەر عەراقیێکەک ئیا لەهەر شوێن و ناوچەیێکی ئەو وەاتیا نیشتەجێ بەت، بەیە شیعەکان سودێکی زەر لەو بگە دەستوریە

وەرگرن، ئەمان ووە لەهەر شوێنکی کورد نشین بکەن بە "التعرتب" بەعەرەب کردنی ناوچە کوردییەکان لەڕێگەی بە شیعە کردنی ناوچەکەو ئە کارە ئەکەن، ناشتوانرێ زەر گلەییان لێبکە چونکە ئەو کارە هەم دەستوریە، هەم هیچ لایەنکیش لە ترسی ئێران و هەزی زەری ئەستای شیئەکان ناوەرن ووبەوویان ببنەوە، لەوشگەی زەرینەی کورد موسومانە وە کوردیش واهاتووە کە خاک و ئاو و میلەت و نیشتمان بکاتە قوربانی ئایینی ئیسلام بپێچەوانەی هەموو نەتەوە موسومانکانیتری جیهان!

کورد:

بەدرێژای مێژووی دروستبوونی ئێراق، هەمیشە کورد ژێردەستە و چەوساوە و سوتەمەنی شەڕی ئەو دوو لایەنە مەزهەبگرایا بووە، ئەمە جگە لە قسی نەتەوەی.

دەستبژێری سیاسی و بەڕێوبەرانی ئێراق چ سونەبن یان شیعە بەجگە لەوەی ئەو دوو مەزهبە کینەی شەڕکەی کۆنەی مێژووی نەوانیان تائەمڕۆش بەسەی هەیە و لەسەر هەموو شتە ناکۆکن، ئەفسوس تەنها لەسەر پرسی خودمختاری و سەربەخۆی کورد نەبە کۆک و هاوپەیمانن.

لەڕاستیا بنەمای فیکرو ستیراتیژی سونە و شیعەش هەر هەمان ئایدۆلۆژییەکانی ئێراقی کۆنە، بەڵام ئەو خودی کەشەی بەردەم کورد نیە، بەڵکو کەشەی گەورەی بەردەم کورد هەر خودی دەسەڵاتدار و بەیاربەدەستی کورد خۆیەتی، کە ئەوانیش تا ئەم ساتەش هەر دیلی بیری "ئەتەنەم-فیدرال"ی و یەکپارچەی خاکی ئێراقن، هەر ئەوەش وایکرد بەشداریان لە نوسینەوەی دەستور و دامەزرانەوەی ئێراقی نوێیا تەنها بیر لە پارەو پست وبەرژەوەندی کەسی و بنەماڵەکانیانبە، چونکوم پەروەردەی ئەوان هەر هەمان پەروەردەی ئێراقە کۆنەکەیە کە سونەو شیعەش هەڵگرین.

ئەمریکا:

دروستکردنەوەی ئێراق لایەن ئەمریکاوە لە ساڵی ٢٠٠٣ و نوسینەوەی دەستور لە ساڵی ٢٠٠٥ لە پێناو دروستکردنی وەاتەکی هاوسەنگ ویەکسان و فیدرالا نەبوو، کە کەی پێکهاتە جیاوازەکان تیایا یەکسانبن لە ماف و داهات و دەسەاتا، بەڵکو لە پێناو پاراستنی پارسەنگی دەسەاتی خودی ئەمریکا لە ناوچەکە و ستراتیژی هاوسەنگی هەز بوو بەرامبەر نیارەکانی.

کەمەڵگەی نەودەتی و ئەمریکا بەتایبەتی پێداگربوون لەسەر مانەوەی جۆستراتیژییە کۆنەکەی دروست بوونی ئێراق و مانەوەی بەیەکگرتووی، ئەویش بەپاراستنی هاوسەنگی هەز لە ڕژهەاتی ناوین

و کێنداوی عەرەب-فارس بەرامبەر بە ئێران و شوێن پێ چۆنکردن بە وسیا.

ئێم کارە بە ئەمریکا هێندێ ئاستەنگ نەبوو چونکە هەر زوو درکیان بەوە کرد بوو کە سەرکردەکانی کورد تەنها بیریان لای پارە و پست وبەهەزکردنی حیزبەکانیانە وەک ئەوەی پەل بریمەر لە کتێبەکەیا باسی لەوئاکات کە هەر زوو بەپارە دەستەمێیان کردن، چیتر دروستکردنەوەی ئێراق کۆنکە گرفتی لەبەردەما نەما، چونکە بیرمان نەچێ ئەوە تەنها کورد بووە کە هەمیشە وای پشاناوە کە لە پێناوی سەربەخێی کوردستانا خەبات ئەکات، بەڵام کاتێک کاتی خێی بوو کە کورد خۆنە دەرینەکەی بکات بە ڕاستی، کەچی بەداخەوە بە هەموو لایەک ئاشکرا بوو کە خۆنی سەرکردەی سیاسی کورد بە دەسەڵات و پارە بووە نەک سەربەخێی.

کەمەڵگەی ئێراق:
خێی هەر خودی پێکهاتەی ئێراق وایە بەهەی کەمی هۆشیاری و نابەڵەتی خەڵکەکەی لە بواری ڕامیاری و بەڕێوەبردن و ستراتیژی نەتەوەی و جیۆسیاسی کە هەمیشە سەرکردەی خەڵ و ئاینی و میلیشیا و بنەماڵە و مەزهەبی و عەشایەری زاڵن، کە ئەمەش هەکاری بنچینەییە کە لەسەرەتای دروست بوونی ئەو وەاتەوە تاکو ئەمڕۆ هیچ لەیەک تێگەشتن و یەکتر گیراکردنەکی ڕاستەقینەی یەکتر بوونی نەبووە.

کێشەی کورد:
بەداخەوە یەکەک لە کێشە گەورەکانی کورد هەمیشە ئەوە بووە کە بیری ستراتیژی درێژخایەن بوونی نەبووە و بەپێچەوانەوە هەمیشە بیرکردنەوە ڕۆژانەو کورتخایەن بووە، هەر ئەمەش وایکردووە کە ستراتیژی نەتەوەی و نیشتمانی ببە بەکاڵا و بەقوربانی پارەزگاری لەدەسەڵاتی خەڵ و بنەماڵە و تاکە کەس و خێدەوەەمەنکردن و پەکەوتەنانی سامان.
کورد لە ئێراقا ناتوانێ دنیابە کە جارەکیتر جینۆساید و ئەنفال و هەڵەبجەیەکیتری لێناکرێ، بە نمونە لەدوای ڕووداوەکانی ١٦ی ئۆکتۆبەرەوە بینیمان چی لە کوردانی دوزخورماتوو کرا، ماڵەکانیان سوتێنران، خەڵکەکەیان ئاوارەکران، زەوی و سامانیان دەستی بەسەراگیرا، کەواتەهەمیشە کیمیای بارانکردن و جینوساید ئەگەرێکە لەبەردەم کوردا نەک مێژوویەکی ڕابردوو کە ئەکرێ لەهەر کاتێکا ڕووباتەوە.

بە بەرچاو ڕوونی من نامەوێ لەڕیا کورد وەک نەتەوەیەکی چەوساوەو

بەتاوان بناسنم و سونو شیعش بکم بدند نخر، خی هرخودی دروست بوونی ئو وات وایە چونکە لسربنمای برژوندی درکی دروستکراوە نک برژوندی پکهاتکانی هربیە هموی هست بە چوسانو و مافخوراوی ئکا و بدوای هلکا ئگ تی کنە کین بکاتوان، خ ئگر حوکمانی کوردیش بنمونە ورگرین لە کرکوک دواتر ناوچە دابنراوکانی تری کوردستان، ئوە ئو استیمان بە ووئبتوە کە هیچ پکهاتیک ماف بوانیتر وانابینە و ئگر بی ککوە ئوا بزبری هز وات بوە ئبات نک پاراستنی ماف و یکسانی بوون و هاوبشی بوە بردن.

سامانی وستا بکر
۲۰۲۱-۳-۳۰ سوید-ستکهم

دلالتی سیاسی نو کپلە شیعریکانی سباح رنجدر.. بکر روانسری

شاعیر سباح رنجدر کە هردم لسر ئارقی ناوچوانی قمی هناسی شیعری داو وکو مرکب بکاری هناوتوە بە ئفراندن و بخشینی شیعر، کە سرجم بش و زاراو وننو شواز تیایاندا هر خی خاونی بوو لە کسی وارنگرتوە، ئو بمنت لە هوی بخشینی شیعردایە، ئگر نوسخی کاغزیی شیعر ئیتر بارو ئغرکردن چووبت ئیتر ئویش بیاردا لە سای ۲۰۲۱دا چاپی ئلیکترنی /پی دی ئف/ی دوا کە برهمی شیعریی خی بە ناوی (سر زمینی هموو ناوکان) باوبکاتوە، کە ژمارەی سپاردنی ۲۸۰ی سای۲۰۲۱ی بیوبرایتی کتبخانە گشتییکانی دراوتە.

مرف هرچندك بژی لمژدا هر ئوپی بگاتە ٦٠و٧٠و ئمش بە مرجك ئگر زلیل و کنفت و دربدر نبت، یان بە روودواوی تر پش مردنی سروشتی کچ نکات، شاعیریش خی کە سای ۲۰٤٥ی بە

مردنی خۆی پێشنیارکردبوو هەر لەسەر ئەم بنەمای کەچی سروشتییە بوو، کەواتە ژیان بە راستگۆیی و نزیك لە خەمی گەل و هاوڵاتیان شانازییەکی گەورەیە بە شیعرەکانی شاعیر کە دوای خۆی بە جێیان دەهێشت و ئەوانیش هەرگیز لە ئاماژەی سیاسی بەدەر نەبوون... ئەو ڕەنگە هەکاری زەر بن بە سەرهەدان و توشبوون و پەیدابوونی نەخۆشیەکانی: شەکرە، پەستانی خوێن، هەناسەسواری، لەرزەی دڵ. باداری، خەمۆکی و نیگەرانیی... بەڵام سەرەتا ئەو دوژمنە ناحاڵیانەی تاوانبار دەکرێت کە لە ژیانیدا هەندەی توانیبێتیان بستێك لە زەمینی ئاسوودەییان بە جێ نەهێشتووە تا هەناسەی لەسەر بدات و بەهەموو جۆرێك ئازاری دەروونییان داوە، لە پەناوی چیدا؟ تەنیا چونکە نەچووتە ژێر تەوژمی بە بەرهەم و بە بەرهەیانەوە، تەنیا چونکە جیاواز لەوان نووسیوێتی و ئەوانیش لەمەدا هەستیان بە بچوکی خۆیان کردووەو ئیدی پێگەی ئیداری و کەمەایەتی خۆیان کەکردووەتەوەو لە خزمەت ئازادانی هەستی ئەم شاعیرە ڕەح سووکەدا بە شۆڕەکی ناشارستانی و نامەڵەی بەکاریان هەناوە.
بەڵام هەموو ئەمانە ساردی نەکردوونەتەوە لە جەنگە حەقیقیەکان، جەنگی دیکتاتۆرو ستەم، بەڵام ئەو خوێنڕان و نووسەرانن کە بە هەیەك لە هەیەکان هەتا ئێستا خۆیان نەداوە لە شیکردنەوەو لەدوان لە هەڵوێستە سیاسیەکانی شاعیر وەکو تاکەکی وشیاری ناو کەمەگایەکی ستەمدیدە.
کاتێك فشاری هەڵو گەندەڵی سیاسی دەگاتە هەڵشەکردن لە پاروونانی مرۆڤ و موچەی کرێکاران، ئەو کاتە مەترسی گەوجاندنی سیاسی لە ژێر ناوی نیشتیمانپەروەری و نەتەوەخوازی دەردەکەوێت، ئەمەش گرنگی و لەکەوتەکانی پەیوەندی نەوان بواری ئیکەنەمی و پەلەتیك و سەسیەلۆژی دەردەخات.

شاعیر ئاوها دەست بە دیوانە نوێکەی دەکات، تا پەمان بێت : من هەمیشە لە نەوجەرگەی خەمی ئەوەو هەقەواوم و هیچ بەرژەوەندییەکی حیزبی من نابەستێتەوە بە بازرگانەکانی سیاسەتەوە کە کوردستانی باشووریان کردووە بە زیندان بە هیوای گەنجان و لەبەرانبەریشدا هیچیان بە پارچەکانی تر نەکردووە جگە لە ماوەرانی:

دیکتاتۆر بەسەر خوانماندا پژمی
هیچ نیشانەیەکی خواردن نەما

ئەم کەپلەیە وتەی ئەو بەرادەرەی بیرهەنامەوە کە گوتی لەگەڵ هەڵکردنی وێشومەکانی (گەردەلولی بیابان)دا مندااڵ کەرپەکەم بە شیوەیەکی خەسك و لائیرادی هاتە کەم و چەندم کرد نەهاتە خوارەوە،

ئەم دەخەش هەر لەکەوتەو درێژبووەوەی ئەو گەوجەتیانەی دیکتاتۆرە جەراوجۆرەکانن کە زیاد لە ٦٠ ساڵە لە کوردستاندا دەکوژن و دەبڕن و دەچەوسێننەوە، هەر یەکەیان بەناو و زمان و دروشمێکی جیاوازەوە، هەموشیان لەیەک ئاوی سوورو شڵەوی نامرۆڤایەتییان خواردووەتەوە.
شاعیر لە دەقی (گۆران و گۆران)ی تەنز ئامێزدا نایەت لە نووکەوە وەکو مێژوونووسێک هەموو چەوتی و هەڵە سیاسییەکانمان بۆ ڕیز بکات، چونکە ئەمە ئیشی ئەو نییە ، لەبەر ئەوەی ئەو سیاسەتمەدار نییە، ئەو شاعیرێکە لە دیدی مرۆڤدۆستی خۆیەوە دەتوانێت بە زمانی شیعر پەیام و بۆچوونی خۆی ناراستەوخۆ بدات بە گوێی هەموو خوێنەرێکدا بە وردی لە کەپلەکان ورد بێتەوە، هەر یەک ئاماژەش بەسە بۆ مرۆڤی ژیر تا سەرداوەکانی ڕاستی کۆشکانی بۆ دەرکەوێت. ئەو دێت لە ئەلتەرناتیڤکان دەودۆت، وەک ئەوەی گەندەڵی٣٠ ساڵی ڕابردوو لەبەرچاوی هەموومان ڕووندەو ڕۆژانە ژیانی دەکەین، ئیشی شاعیریش ئەوە نییە کەپی واقیع بکات و بینووسێتەوە، ئەمەش سیمای دڵی قووڵ و فرە دەڵاڵەت، لەم شیعرەدا بەکورتی ئەو دێت بە شیوەیەکی بەتیقایی بەراوردی عەبدوڵا گۆرانی شاعیرو بزوتنەوەی گۆران دەکات و لەردا ئەو جیاوازیە دەبینین کە گۆران نەزمی سروشتی لە شیعرەکاندا نووسیوەو ڕەکی خستنەوەو وەکو تەوژمێکی ئازادی نەو شیعری کوردی پشکۆشی میژووی ئەدەبی کوردی کرد، بەڵام بزوتنەوەی گۆران ئەلتەرناتیڤکی سەقەت بوو بە بارودۆخە چەوت و گەوجەکانی پێش خۆی، هات و زەر لە پیسخۆریی و خیانەتکانی سەرانی دوو زلحیزبی هەدایەوەو کەچی خۆشی هیچی نەکردو دوای مردنی دامەزرێنەرەکەی (کە پشتر خۆشی داشک بوو لە دامەی وەرانکاری گەمەکانی ڕۆشی بەناو شۆشگێڕیی)، پاش شەنکردنی ئەم ئاکام و بەرهەمە پوچانەی جەللادەکانی شەی براکوژی، گۆرانیش بووەو بە بیچمێکی لەکچووی هەمان دەموچاوە قەزەنەکانی دەسەڵاتدارانی ٣٠ ساڵی ڕابردووی کوردستانی باشوور، کەواتە ئەوەندەی گرنگە ئاماژەی چەوتیەکان بکرێت، هەندەش دیاریکردنی چارەسەری دروست جێی بایەخە، لە هەموشی گرنگتر ئایا لە واقیعدا جگرەو بەدیلی ڕاستقینەی ئەو دوو حیزبە کلاسیکییە سواوەمان هەیە؟ کە بتوانێت بە شێوەیەکی دادپەروەرانەو دوور لە دیدگای حیزبی جەوی کاروباری خەڵک بە شێوەیەکی مەدەنی بەڕێوەبەرێت؟ نەبوونی ئەم بەدیلەش لە ڕوانگەی شاعیرەوە خۆی لە خۆیدا مانۆیە لە دۆخێکی چەقبەستووی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری ئاوهای پێ لە بە هیوایەدا.

مەسەلەی ژنان لە عێراقدا، ئازادی و سۆشیالیزم.. نادر عەبدولحەمید

1- بۆراوردێک

سەرهەڵدانی سەرمایەداری و پوکانەوەی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکانی دەربەگایەتی، وەک پێویستیەکی هەواش و ئارام لە کۆتایی سەدەی هەژدەدا، لە هەرسە ولایەتی بەسرە و بەغدا و موسڵی ژێردەسەڵاتی ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانی لە ئارادابوو، بەڵام هاتنی ئیمپریالیزمی بریتانیا بۆ کەنداوی عەرەبی لە جەنگی جیهانی یەکەم و دەرکەشانی ئەو سێ ویلایەتە بە شێوەکی خوێناوی لەژێر دەستیدا و شکێپدانی دەوڵەتێک لە (١٩٢١)دا لە ژێر ئینتیدابی خۆیدا بە ناوی دەوڵەتی عێراقەوە، گۆڕ و تەوژمێکی خێرای بەخشی بەو هێوندە لە سەرهەڵدانی سەرمایەداری، و کەمەڵگەی ناو ئەو چوارچێوە سیاسیە تازەیەشی خستە ناو تونێلی ئاڵوگۆڕێکی یەکجار زەر خێراوە.

ئەمش بەهەی پەرەسەندنێکی خێرای بازرگانی و پێکهێنانی دامەزراوە دەوڵەتیەکانی وەک سوپای عێراق، کردنەوەی خوێندگا و خەستەخانەکان، دروستکردنی ڕێگاوبان و بەندەوکان، دامەزراندنی پیشەسازی مەدەرن و بەکارهێنانی ئامێری تەکنەلۆژیای تازە لە کشتوکاڵدا، هەروەها بەرهەمهێنانی نەوت و کەچی دڵهاتیەکان بە شارەکان.

بەم شێوەیە کەمەڵگەی عێراق قۆناغێکی زەر گۆڕە دڵهاوێت ڕووەو بوون بە کەمەڵگەیەکی سەرمایەداری، وە لە سێ دەیەی سانی سیەکان، چڵەکان و پەنجاکانی سەدەی بیستدا پێسەکە کامڵ و بەئاکامی خۆی دەگات، هەر لەم سی (٣٠) ساڵەدا (١٩٣٠-١٩٦٠) ئاڵوگۆڕێکی گەورەش لە فکر و فەرهەنگ و کلتور و دابونەریتەکاندا دەتەدی؛ چەندین بزوتنەوەی کۆمەڵایەتی، سیاسی و فکری تازە لە دەرونی ئەو کەمەڵگەیەدا سەرهەڵدەدەن، حزبە سیاسیە مەدەرنەکان شکێدەگرن، کشمەکشی سیاسی و فکری بەهێز لە نێوان ئەو هێوتانەدا دەتەدی، کە هەر یەکەیان دەیەوێت بە ئاقارێکی دیاریکراودا، ئەو پەرەسەندنە ئابووریە سەرمایەداریە، ئەو هێوندە مەژووییە ڕوو لە گۆڕ و پشکۆتن و هاتنئارای جیهانێکی نوێ ئاماستە بکەن و نوێنرایەتی

فکری و سیاسی بکەن، ئەویش لە ڕێگەی گرتنەدەستی دەسەڵاتی دەوڵەت و کۆنتڕۆڵکردنی کۆمەڵگە لە ڕێگەیەوە.

بەرەوخانی ژێرەمی پاشایەتی (١٩٥٨) و لە میانەی کێشمەکێشکی خوێناوی ساڵانی شەستەکاندا، دەسەڵاتی سیاسی چینی بورژوازی بەیەکجاری بەسەر کۆمەڵگەدا جێگیر دەبێت. ڕەوتی میلیتانت و فاشیستی ناسیونالیستی عەرەبی (حزبی بەعسی عەرەبی سۆشیالیستی) لە کۆتایی ئەو دەیەدا (١٩٦٨) دەست بەسەر دەسەڵاتدا دەگرێ، و بە وەدەرنانی هەموو ڕکابەرەکانی خۆی لە ڕەوتە ناسیونالیست و یەفەمیستە ناسیونالەکانی تر، وە بە قەلاچۆکردنی (قیادە مەرکەزی) باڵی چەپی – حزبی شیوعی عەڕاقی لە (١٩٦٩) و ئیمتیازدان بە باڵی ڕاستی (لیژنە مەرکەزی) ئەو حزبە وەک ڕەوتەکی بورژوا یەفەمیست و پێکهێنانی بەرە لەگەڵیدا لە حەفتاکانی سەدەی بیستدا، (هاوڕای ڕێککەوتنامەی ١١ ئازاری ١٩٧٠ و ئۆتۆنۆمی بە کوردستان)، توانی دەسەڵاتی حزبی خۆی و چینی بورژوازی سەقامگیر بکات و گوێکی زەر خەراتر، لە ساڵانی حەفتاکاندا، ببەخشێ بە گەشە و پەرەسەندی سەرمایەداری عەڕاق، تا سەرەتای هەشتاکانی سەدەی بیست.

ئەوەی جێگە مەبەستی ئێمەیە لێرەدا، لە پەیوەند بە مەسەلەی ژنانەوە، ئاماژەدانە بەوەی کە یەکێک لە پەداویستیەکانی ئێم ڕەوەندە لە پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەداری چ لە باری ئابووری – کۆمەڵایەتیەوە و چ لە باری فکری – سیاسی و کلتوریەوە، بریتی بووە لە هاتنەدەرەوەی کچان و ژنان لە ماڵ بە پێویست بوون بە خوێندگا و دامەزراوە دەوڵەتیەکان و هاتنەناو بازاڕی کار و بوون بە بەشێک لە ئاوگەڵە کۆمەڵایەتی و سیاسیەکانی ئەو کۆمەڵگەیە، کە پێویست بوون بە کێشکەی سەرمایە و شکێگیری دەوڵەتی بورژوازی و دەسەڵاتکەی.
بەم شێوەیە، شەش دەیە لە پەرەسەندنی سەرمایەداری عەڕاق (١٩٢٠-١٩٨٠)، تا ئەو جێیەی پێویستە بە مەسەلەی ژنانەوە، قۆناغی بەجێهێشتنی جێگەوڕێگەی کێلایەتی، بەمافی و چەوسانەوەی ناو سیستمی دەرەبەگایەتی – عەشیرەتگەری پیاوسالارانە و پێشا سەرمایەداری بووە، ڕووە و بەدەستهێنانی جێگەوڕێگەیەکی کۆمەڵایەتی تازە و باشک لە ماف و ئازادیەکان لە کۆمەڵگەیەکی شارنشینیدا. ئێم ڕەوەندە، سەراسەری و عەڕاقیانە بووە بە کوردستانی عەڕاقیشەوە کە دواتر تایبەتی تر باسی دەکەین.
ئەرێ جێگەی هەڵسەنگاندنی ئەو قۆناغە دیاریکراوە نیە، بەڵام پێویستە ئاماژە بەوە بکەین کە گەرچی ژنان جێگەوڕێگەیەکی تازەیان

بەدەستهێنا لە ناو کۆمەڵگەدا، بەڵام لەووی یاسایی و دەستوریەوە، ڕیفراندۆمکی ڕیشەیی ئەنجام نەدرا؛ جیایی دین لە دەوڵەت ڕانەگەیندرا و یەکسانی یاسایی ژن و پیاویش لە دەستور و لە یاساکان و لە دادگاکاندا بە شێوەیەک دەخرانەوو وە ماماڵەیان لەگەڵدا دەکرا کە لە ناوەندکدا ناکۆک نەبن لەگەڵ شەریعەتی ئیسلام، بگرە یاساکانی کوشتنی ژنانیش بەدەست پیاوانی خانەوادە و عەشیرەت بەناوی پارێزگاری لە ناموس پاکانەی بۆکراوە. ئەمە جگە لەوەی هێوتە ناسیونالیست و ڕیفراندۆمیستەکانیش، مەسەلەی ژنان و هێکخراوە و بزوتنەوەکانیان خستەتە خزمەت ئەجێندای سیاسی بورژوازیانە و بەرژەوەندە حزبیەکانیانەوە.

گەرچی هەر لەو ماوەیە (لە گۆشە و پەرەسەندنی ئابووری سەرمایەداری عێراق)، بەرژەوەندیەکانی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازی، چوارچێوەیەکی زۆر بەرتەسک بوو بە وەڵامدانەوە بە خواست و گۆشەی بزوتنەوە کۆمەڵایەتیەکانی وەک بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان، بزوتنەوەی خوێندکاران و لاوانی شۆڕشگێڕ، بزوتنەوەی کرێکاری و جوتیارانی زەحمەتکێش، بەڵام لە نێوەونی حزبێکی پێشڕەوی کۆمۆنیستی شۆڕشگێڕدا کە چەکداریان بکات بە ئاسێیەکی سۆشیالیستی، وە وزەی شۆڕشگێڕانەی ئەو بزوتنەوانە وەگەڕبخات (لەمیانەی شۆڕشێکی بەرەوچاندا) بەرەو سۆشیالیزم، بەرژەوەندیەکانی خەیەوە، هەم دایانبمرکێنێتەوە و بیانخاتە خزمەت بەرژەوەندیەکانی خەیەوە، هەم لەڕگەی هێوتە ڕیفراندۆمیستەکان و هەم لەڕگەی سەرکوتی هێکخراوەکانیان و گرتن و ئاوەدوونانی ئابڕان و تڕیریانەوە.
دوای ئەوەش کە هێوەندی پەرەسەندنی سەرمایەداری لە هێژەماتی ناوەڕاستدا و لە حەفتاکانی سەدەی بیستدا، سەرتا لە وڵاتانی میسر و تورکیا و ئێران بە ئاکامی خێی دیگات و ئەو سێ وڵاتە توشی قەیران و ناهێزایەتیە کۆمەڵایەتیەکان و ئاپڕین و شۆڕشە ناوخۆیەکانی خەیان دەبنەوە، لە عەڕاقیشدا ئەم هێوەندە لە پەرەسەندنی سەرمایەداری، هاوەای شێوەکی ماوەرانکەری عەڕاق-ئێران لە هەشتاکاندا لە گوە و تەوژمی خێی دەکەوت، بە وەستانی زەرەک لە کارگە و پەڕە ئابوریەکان و وەرانبوونیان و فڕشتنیان بە کەرتی تایبەت.
داگیرکردنی کوەت، جەنگی کەنداوی یەکەم (۱۹۹۰)، گەمارۆی ئابووری لەسەر عێراق، تەکەای ئەم هێوداو و ئاوگەانە؛ بێکاری و برسیەتی و گەندەڵی پەرەپێدەدات، مەیدان ئاوەڵا دەکات بە سەرهەدان و گۆشەی هێوتە ئیسلامیەکان و مەدەنیەت پاشکۆ پێدەکات و هێشکوژی ژنان (بەتایبەت لە کوردستاندا) دەکاتە دیاردەیەکی بەرچاو.

ڕوخاندنی ڕژەمەکە (٢٠٠٣)، و لەگەیشیا داماني دەوڵەتی عێراق و وەرخستنی "پلانی سیاسی" ئەمریکی بۆ شکڵپێدانەوەی لەنگەری هێزە میلیشیایی قۆمی و ئیسلامیە کۆنەپەرست و تائیفەگراکانەوە، ئەم هێزانە لە بەکاری و برسیەتی، لە گەندەڵی و تاڵانی سامانی گشتی کەمەنگ، لە پاشکۆپێکردنی مەدەنیەت و ژێردەستەیی ژنان، دیاردە شوێنکی زەر سامناکتر کە لە مێژووی ئەم وڵاتە لەئارادا نەبووە و لە جیهانیشدا وێنەی کەمە.

زیندوکردنەوەی کۆیلایەتی ڕاستەوخۆی ژنانی ئێزیدی و بازاڕی کۆین و فرۆشتنیان لەلایەن ڕێکخراوی داعش و دەسەڵاتکی تیرۆریستی ئیسلامیەوە، تەنها ئێکتکی دیاوە لە بارودۆخی گشتی عێراق و هێڕشەهاتی ناوەڕاست نەبوو، بەڵکو بەشکی ئەنگانیکی ئەو بارودۆخە گشتیە بوو کە سەرمایەداری ناوچەکە لە کۆتایی سەردەمی (جەنگی سارد) و چەبووەنەوەی کێشمەکێشە بەرژەوەندە جیۆ-سیاسیەکانی ئیمپریالیستی ئەمریکی و هێزە ئیقلیمیەکان، بووە هۆی چالاکبوونی ڕەوتە میلیشیایی قۆمی و ئیسلامیە کۆنەپەرستەکان لە تەواوی ناوچەکەدا.

ئەگەر بەراوردێک لە نێوان ئەو دوو ماوە مێژوویەدا بکەین لە عێراقدا، واتا ماوەی شەش دەیە (١٩٢٠-١٩٨٠) لە ڕەوەندی ڕوو لە پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەداری، لەگەڵ ماوەی چوار دەیە (١٩٨٠-٢٠٢٠) لە ڕەوەندی گەڕاوی سیاسی و قەیرانە ئابوری و کێشمەکێشە سیاسیەکان کە ئێستاش بەردەوامیان هەیە، دەبینین دوو ڕەهەندی پێچەوانەی ئاڕاستە لە بارودۆخی ژنان لە ئاراداان، وەک ئەوەمان نیشاندەدات پلەی سەربەستی و ماف و ئازدیەکانی ژن، یا پلەی ژێردەستەیی و ستەمی پیاوسالاری بەسەریاندا، زەر بە تونەدی شەتکدراوە بە بارودۆخی گشتی کەمەنگ و ڕەوەندی پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەداری یان ڕەوەندی قەیران و باڵادەستی ڕەوتە بورژوا کۆنەپەرستە ئیسلامیەکان لە کەمەنگەدا.

ئەو سەیر دەتەبەرچاو کە ساڵانی پێنجاکان، شەستەکان و حەفتاکان، نە ئینتەرنێت لە ئارادا بوو، نە کۆناڵە ئاسمانیەکانی تەلەفزیۆن، نە تەنانەت کەمەایەتیەکانی وەک فەیسبوک و یوتیوب، وە نە تەلەفۆنی شەخسی مۆبایل … وە نەزانستە سروشتی و کەمەایەتیەکان و تەکنەلۆژیا ئەوەندەی ئێستا پێشکەوتوو بوون، وە نە زەری بەرهەم و بوونی جۆرەها نیعمەت و مەلەزات لەئارادا بوو، بەمانایەک شارستانیەت ئەوەندەی ئێستا پێشکەوتوو نەبوو کە جیهانی ئەمەڕۆی لێ بەهرەمەندە، کەچی لەگەڵ هەموو ئەم پێشکەوتنانەی کەمەنگەدا، لە ئێستادا بارودۆخی ژنان و ماف و ئازادیەکانیان، هەڵاواردنی ڕەگەزی

بەدژیان و خستنەژێر فشاری ژنان بە "بەها" کۆنەپەرستە دینی و قەومیەکان، زۆر زیاتر لە چاو ئەو سالانە لە پەرەسەندنی سەرمایەداری کە ئاماژەمان پێداوە، ئەوش زۆر بەسادەیی دەگەڕێتەوە بۆ باڵادەستی هێزە سیاسیە کۆمەڵایەتیە کۆنەپەرستەکان، کە قێرانی کۆمەڵگەی سەرمایەداری مەیدانی گۆڕە و پەرەسەندنیان بۆ دەخوەقێنێت و دەستیان ئاوەڵا دەکات، تا هێرشبەرنە سەر ئازادی و کەرامەتی ژنان و کچان بکۆنە ئامرازی سەرکوتی هەر بزوتنەوەیەکی ئازادیخواز و داسەپاندنی ئیستیبداد و خەفەقانی فکری و سیاسی بەسەر گشت کۆمەڵگەدا. وە لەدوا شیکردنەوەدا لە پێناو تێنگەیشتن لەرکردنەوەی هەڵومەرجی گۆڕ و پەرەسەندن، وە چوونەپێشی بزوتنەوەی سۆشیالیستی لە دەرونی کۆمەڵگەدا، کە ئاماژەکەی هەوڵ و تێکشاندنی دەسەڵاتی سیاسی گەندەڵ و زامانەی بورژوازی، و تێکدانی سیستمی چەوسێنەرانەی سەرمایەداریە کە بنەمای قێران و کارەساتەکانی کۆمەڵگەن.

ئەمش ئەوە دەگەیەنێت کە مەسەلەی ئازادی و ڕزگاری ژنان لە ستەم و بێهێزی و پلەدوویی، یەک مەسەلەی کۆمەڵایەتی سیاسی کۆمەڵگەیە، پەیوەندیەکی توندوتۆڵی هەیە بە سیستم و بناغەی ئابووری کۆمەڵگە و هێز و حزبە سیاسیەکان و دەسەڵاتی دەوڵەت و حکومەتەکانەوە، وە ناتوانرێ دابڕێندرێت لە کۆشەی ڕزگاری گشت کۆمەڵگە لەدەست هێزە فکری و سیاسیە کۆنەپەرست و فاشیستە مەزهەبی و قەومیەکان. ناکرێ، مەسەلەی ژنان، تەنها وەک کۆشەی بەشێک لە کۆمەڵ کە دەرگیری کلتور و دابونەریتەکی دواکەوتووی پیاوسالارانەیە وێنا بکرێت و چارەسەرکۆشی بدرێتە دەست کار و چالاکی هێزەکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و مافی مرۆڤ و هیفەمی یاسایی.

2- جەگەوەگەی چینایەتی کچان و ژنان

پەرەسەندنی سەرمایەداری عێراق و قێرانەکانی، گۆشەی تەکنەلۆژیا و بەکارهێنانی لە هەردوو بواری بەرهەمهێنان و پێشکێشکردنی خزمەتگوزاریەکاندا، لەگەڵ گرتنەبەری سیاسەتی نیولیبرالی ئابووری لەلایەن هەردوو حکومەتی ناوەند و حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە، لە ڕاگرتنی دامەزراندن و کارپێندان لە کەرتی گشتیدا، هەروەها کەمکردنەوەی بودجەی خزمەتگوزاریەکان و ڕادەستکردنی کەرتی گشتی بەکەرتی تایبەتی، گشت ئەمانە، (بەتایبەتیش لە بیست ساڵی ڕابردووەدا) بوونەهۆی هێورینی بەشێکی بەرفراوان لە تەوژم ماماوەند و وردەبورژوازیەکان بەناو ڕیزەکانی پڕۆلیتاریای عێراق و کوردستان، و باکگڕاندنی بەکاری و برسیەتیەکی لە ئەندازەبەدەر

بەسەر کۆمەڵگەدا. ئەمەش نەک هەر هەندێکی عێراقی و کوردستانی، بەڵکو هەندێکی سەرمایەداری جیهانیشە.
ئەوەی مەبەستمانە لێرەدا، ئەوەیە، ئەو ئەجێندایانەی کە بورژوازی گرتوویەتیەبەر لەبواری ئابووری سیاسیدا، وە ئەو ئاوگۆڕە ئابووری و کۆمەڵایەتیانەی کە هاتوونەدی بەدوایدا، جگەوەگۆڕی کچان و ژنانی لە کۆمەڵگەدا گێیووە و زووربەی هەرزەریانی پاڵناوە بەرەو هێزەکانی پڕۆلیتاریا چ لەسەر ئاستی سەراسەری عێراق و چ لەسەر ئاستی کوردستاندا، نەک هەر ئەوەش بەڵکو ئەو توێژەش لە پڕۆلیتاریا پکدەهێنێت کە زەرترین نەهامەتیەکانی بێکاری و برسیەتی و فشاری هێوتە کۆنەپەرستەکان و جەنگ و دەستدرێژی دەکەوێتەسەر.

لە حاڵێکدا لە دروستبوونی دەوڵەتی عێراقەوە (١٩٢١) تا هەشتاکانی سەدەی بیست، قۆناغێک بوو لە پەرەسەندن و گەشەی سەرمایەداری، کە ئەجێندای سیاسەتی ئابووری لای بورژوازی، پەرەپێدانی کەرتی گشتی، ئابووری بەپلان و نەخشە، و شکێدان بوو بە سەرمایەداری دەوڵەتی، ئەمەش دەرگای جیهانێکی باشتر و پێویست بوون بە چینی مام ناوەند و ژیانێکی بەجەرگ خۆشگوزەرانی بەووی کچان و ژنانداً ئاوا دەکردەوە. هەتا ئەگەر کچان و ژنان خۆشیان هەڵی خوێندن و کاریان لەبەردەمدا نەبوایە لە هەگەی شووکردنەوە بە ئەفرادی توێژە مامناوەند و وردەبورژوای خۆشگوزەرانەوە ژیانێکی باشتر چاوەڕێی دەکردن.
ئەم دەرگایە لە هەشتاکانەوە هەنگاو بەهەنگاو بەرەو داخستن دەچێت و لە ئێستاشدا بەتەواوی کەمکراوە لەسەر دەستی هێوت و هێزە کۆنەپەرستەکانی ئیسلامی سیاسی لە عێراق، وە لە کوردستانیشدا لەسەر دەستی هێوت و حزبە ناسیونالیستە گەندەڵ و تاڵانکەرەکانی کۆمەڵگەی کوردستان، ئەمبەتە بە بەشداری و هاوکاری هێوتە ئیسلامیەکانی کوردستانیشەوە، کە تەکەای ئەو هێز و هێوتە قەومی و ئیسلامیە عێراقی و کوردستانیانە، چ ئەوانەی لە دەسەاتدان و چ ئەوانەی لە ئۆپۆزیسیۆنیدان، ئەجێندای نیو-لیبرالیزمی ئابووریان هەیە، بەم شێوەیە تەواوی هێوتەکانی بورژوازی لە سیاسەتی ئابووری و چینایەتیدا یەکگرتوون بەدژی چینی کرێکار و توێژە زەحمەتکێش و چەوساوەکانی کۆمەڵگە لەوانە ژنان، کە پێویستە بە باسکەمانەوە لێرەدا.

بەم پێیە کاتێک باس لە مەسەلەی ژن، ئازادی و ماف و بزوتنەوە ڕزگاریخوازانەکەی دەکرێت، دەبێ لەسەردەمی مۆژوویی خۆیدا باس بکرێت، ناکرێ بەهەمان پێوانە، بەهەمان هێوانگە و هەڵسەنگاندنی

سەردەمی گۆشەی ئابووری و ئەجێندای شکستدان بە سەرمایەداری دەوڵەتیەوە لە ساڵانی (١٩٢٠ تا ١٩٨٠) بەین ماملێ لەگەڵ مەسەلەی ژندا بکەین لە ئێستادا (بەتایبەت لە بیست ساڵی ڕابردوودا) کە سەردەمی قەیران و ئەجێندای نیولیبرالیزمە.
لە ئێستادا نەک هەر وەک بابەتکی تیەریانە، سیستمی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازی، بەرژەوەندیی هەیە لە بکاری ژنان و تاندنیان بەرەو کونجی ماڵ و خزمەتی منداڵ و پیاو، نەک هەر بەرژەوەندی هەیە لە نایەکسانی و بەمافی ژنان و چەوسانەوەیان، بەکو بە واقعی و عەمەلیش زوربەی هەرزەری کچان و ژنان ئەو توژ و بشە لە چینی کرکار پکدەهێنن کە وەای وەحشیانەترین چەوسانەوە، قەیرانکانی سەرمایەداریش زەرترین قوربانی لە ێزکانیان دەگرێت.

لە سەردەمی زەینی پەرسەندن و گۆشەی سەرمایەداری عەقڵ، کۆشەی سەرکی و بنەڕەتی بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان چەنیەتی بەجەهێشتنی کەیلایەتی و پیاوسالاری عەشیرەتگەری دەربەگایەتی و بەدەستهێنانی ێفەمی هەرچی زیاتر بوو لە مافە مەدەنیەکان و دەسکەوتە کۆمەڵایەتی و ئابووریەکان، کە چوارچێوەی خودی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازی سنورداری دەکردنەوە و نایدەهشت لە ئەندازەیک واوتر بچن، بەڵام لەسەردەمی قەیرانە ئابووری و سیاسیەکانی سەرمایەداری عەقڵ کۆشە سەرکی و بنەڕەتیەکەی ئەم بزوتنەوەیە، (هەروەها بزوتنەوەی لاوان و خوێندکارانیش) تەواو شیفتی کردووە و گەڕاوە و بەدەوری تەوەر، سێنتەر و چەقکی تردا پەناسەکەی مانای ڕزگاریخوازانەی خۆی وەردەگرێت.
لەمەدا مانای واقعی دوو چەمکی؛ (١) یەکسانی ژن و پیاو، (٢) ڕزگاری ژن لەدەست ستەم، گرێیان خواردووە بە ڕزگاری گشت کۆمەڵگە لەدەست هەوتە کۆنەپەرست و فاشیستە مەزهەبی و قەومیەکانی بورژوازی.
ئەمەش واتا بزوتنەوەی ڕزگاری ژنان و خەبات لە پەناو هێنانەدی یەکسانیدا، هەتا بەدەستهێنانی ێفەمەکی ێیشێیش، لەووی بابەتیەوە، بەتە بشەکی جیانەکراوەی بزوتنەوەی سۆشیالیستی چینی کرکار بەدژی سەرمایەدری، ووەو هەڵتەکاندنی دەسەڵاتی بورژوازی و ژەهەوژورکردنی بناغەی سیستمە ئابووری و کۆمەڵایەتیەکەی.

نەک هەر مەژووی فەمنیزمی لیبەڵ و ێفەمیستی جیهان، بەکو کار و چالاکی هەکخراوەکانی هاوشوشیان لە عەراق و کوردستاندا ئەوەی سەلماندوە کە هەتا هێنانەدی سادەترین ێفەم و بەدەستهێنانی

کۆمەک ئازادی و گۆڕینی یاسایەک، کە مەرکەبی سەرکاغەز نەبێت، پێویستە بە پەرەسەندن و بەهێزبوونی بزوتنەوە کۆمەڵایەتیە ئازگاریخواز و پێشڕەوکانی کۆمەڵگە و بوونی بزوتنەوەیەکی کرێکاری بەهێزی خاوەن ئاسۆیەکی سۆشیالیستی کە توانای داسپاندنی پاشکۆیی هەبێت بەسەر دەوڵەتە کۆنەپەرستەکانی بورژوازی و بتوانێ سنور دابنێ بۆ دەستدرێژی و سەرکوتی دەسەڵات و حکومەتکەیان.

ماویەتی …

ناوەڕاستی مارسی ۲۰۲۱
.-.-.-.-.-
ئەم وتارە لە ژمارە یانزەی مانگی مارسی ۲۰۲۱دا لە بڵاوکراوەی (دەوت) چاپی وەرەقی لە کوردستان بڵاوکراوەتەوە.

من و گۆستان.. نووسینی: دابین کامەران کەریم شارەزا

گۆستان بەمن و دەوڵەن و کەشی قەنگین بە ئەوە…

من خەم هیچ کاتێک لەگۆستان بەزار نابم، وە هەرکاتێک ناچاربم بچم هەوایەکی پاک و دوور لەجەنجاڵی ژیان هەمژم ئەوا بەبە دووی دڵی گۆستان هەدەبژەرم.
لەنەو گۆستانەکاندا پیاسە دەکەم و پەم وایە ئارەزومە بەنەو گۆڕەکاندا بگەڕەم زیاتر لەشوێنەکانی تر.
بەنی تەرمەکان زەر ئارام بەخشن کە لەژەر گیا و خاک و گۆڕاکانەوە دەت و نیگەرانت ناکەن.
هەر بە جدی مردووەکان ئازارت نادەن!ناتشکێنن! قەخنەی ڕووخێنەر ناگرن! تاکن و تاکیت قبوڵ دەکەن.
من بەنی مردوو و بگەنیوی ئەوانم زەر لە بەنی زیندووەکان پێ خۆشترە (زیندووەکان)هەرچەندە خەیان بشۆن و عەتر بدەن لەخەیان هەشتا بەنکی وەرسکەر و ناخۆشیان لێدێ!ئاخر زیندووەکان لە قاڵبی مردوو هاتونەتە دەرەوە و لەژیکانێ بیر ناکەنەوە، بۆیە بیرکردنەوە بەبەوای من کار دەکاتە سەر بەن خۆشی و ناخۆشی کەسەکان.

بۆیە هەرکاتێک ناچار بین بچین بۆ گەشت و گوزار، گەستانەکان بدەن بەمن و ئاوەش خۆتان بگەن بۆ باخ و دەوەنەکان.
لەگەستان دەستەکانم دەخەمە ژێر سەرم لانەوان بۆدە گەڵ و لار و گەورەکاندا پرسە دەگێرم، من چەندان ساڵە بەو شێوازە سەیران دەکەم تاکو ئێستا جام هێشک، پاسوانێک، کورد کوژێک؟..نەهاتووە بۆ ئێرە بەردەرگای فلان بەرپرسە و موڵکی فلان پاشایە، لەگەرستان تاکو ئێستا وەنەوشەیەک، هانجێک، مارسی(دز)ێکم دەبنی بشکێنێتەوە سەرم و ئازارم بدا.
یاداشت و گومان و بیرەوەریەکی هەزار لاپەڕەی بەرپرسێک یاخود نووسەرێکی ژەهر هێژ بۆ هەندەی نووسینەکی کورتی سەر گەڵکان سوودبەخش نین، ئاخر ماوەرانی لەوە زیاتر من تا ئێستا هیوای لەناوچوون بۆ ستەمکار و خەفرەش و تاڵانچیکان دەکەم بەڵام لەرەوە پەیدە هیوای تەمەن درێژیان بۆ دەخوازم چونکە بۆاستی مردوو پاکە و (پەم تاوانە) بچنە نیو ئاو قاپە.

نووسینی سەر کەڵی مردوە پاکەکان هیچ کاتێک بۆ هۆ نەبوون، وەڵە نووسینی سەر هەندێک گەڵ کە هی بەرپرسێک و دەستەیشتوەکە لە ئاستی لەژیک ئاوەندە گاتەجاری و پێکەنیناویە ناچار هەردوو دەستم توند بۆ کەڵی گەڵکە دەگرم تاوەکو لەگەڵ پێکەنینا نەکەوم!
ماوەیەکی زۆرە نووسینی سەر گەڵکەی خەمم ئامادە کردووە و هەشتاش زۆر زۆر لەی هازیم. نووسینەکانی ترم هەشتا مۆرکەبەکەیان وشك نەبووەتەوە کە لەیان بەزار دەبم، بەڵام نووسینی سەر گەڵکەی خەمم هەشتا خەش دەوێت. ئەم نووسینە هەڵگری خاڵی دەستوورێکە. بەدبەختانە ئاوەندەش گومان ناکرێت کە ئەم نووسینە لەسەر کەللەیەك کە سەرپەرشتیی ئاوی کردووە دەستنیشان بکرێت، مەگەر ئاوی دەوێت لەم بارەیەوە کارەك بکات.
بۆ ئاوی یادی من بکەنەوە، یەکەم جار دەبێت خودی من بدزنەوە، من ترسم لەوە هەیە کە خزمان و هاوەیان بۆ دەزینەوەی مردنی من تەواو بکەونە زەحمەتەوە، هەر بۆ جارەی کە دەکەونە زەحمەتەوە لە کاتێکدا زیندووم و دەگەڵن بم. بۆ هەی ئەمەویە کە پەلە دەکەم پێش ئاوەی کە درەنگ بکات ئەمە لەرەدا تۆمار بکەم.

لەکۆتاییدا حەزەکەم ئاو پارچە شعرەی پێشو دابنەم کە بۆاستی زۆر بۆجوانی هەنیویەتەوە.

لە گەستان بۆ بترسم!
خۆ هیچ نەبۆ لەوە لەو وڵاتە
وەک تەرازوو کش و ماتە،

ماڵچکۆیەکی خەمم دەبێت
لانە و لانی دونیام لێبیر دەباتەوە!

ماڵچکۆیەک نە مانگانە کرێی دەدەم
نە کەس داوای کلیلەکەی دەکاتەوە!

مرۆڤایەتی لەنێوان (بووشت) و (بە ووشت)دا.. فازیل شـــەوە

دەزانم تەنگژە و دژوواریی ڕۆژانەی ژیان و ترسی پێتا و لێیی ئایندە، ئەوەندە تاکی کوردی سەرلەشیواو کردووە، کە نەک مەیلی خوێندنەوەی نییە، بەڵکو مەیلی باوەشە (خەش و گەرمەکانیشی) وەکجاران نەماوە. حەزم دەکرد، بە چەند دەقیقەیەک، خەتان لەبیرکەن و بەیەکەوە، ئەم بابەتە بکەینە دەردەدە و بە هزر و بیر و ناخێکی مرۆڤانەتر، گوێ بە یەکتری بگرین:

دەڵێم: ئەوەی قەدرگران، لە خەتان پرسیووە: ئەمە بەرەو کوێ دەچێین و کەتا قەناغمان کوێندەرێیە و چەنە و چ ئایندەیەک چاوەڕوانە؟

ئەوەدەزانن: ئێستا، دەڵاخانە کراوەتەوە بە کەین و فرۆشتنی زەویی سەر مانگ؟ ئێستا نووسینگەی گەشت و گوزار هەیە، بۆ ئەوانەی حەزیان لە سەفەرە بە سەر مانگ، دوو سەت کەسکیش خەیان ناونووسکردووە و پلیتی سەفەریشیان بەیووە؟ ئێستا، ئەوا خەڵکانێک، خەریکی دابەشکردن و تاپۆکردنی پارچە پارچەی ئاسمانن؟ چەند ساڵکی دیە، هەر وەاتەی وەستگەی بەرهەمهێنانی (کارەبای خەی) لە ئاسمانی خەی دامەزراندووە و تیشکی خەر، وەزیەکی پاک و بەکارو بەلاشیان بە دەستبەر دەکات؟ ئەوە دەزانن، وەک چۆن ئێستا لە هەموو ماڵکانی کوردستان بگەڕێت، چوار کەندوو نادەزیتەوە، ئا بەم شێوەیەش، دوای چەند ساڵکی دی، زمان هەیە، وەک ئەو کەندووانە لەناودەچن و مەدیان بەسەردەچێ؟ ... زەری دیکەش، بن زەریاکان و مەریخ و ...و ...!

جا بەڕانبەر، ئەو هەموو خیاڵە داهێنەرانەی زانایان، ئەمرۆ، ژمارەیەکی بەرچاو لە زاناو فیلەسووفەکانی زانستەکانی مرۆیی یان

بینین (مرۆڤناسی بە هەموو شتەکانیەوە)، شێوە و تێڕوانینی جیاوازی مرۆڤ بەرامبەر بە ژیان و مردن و خراپترین و زانستییترین لێکدانەوەیان بۆ گرفتەکانی ئێستا و پرسیارە ئاڵۆزەکانی: "ئەمەی مرۆڤ بەرەو کوێ دەبات؟ ئایندەمان چۆن دەبێ؟"

لێتان ناشارمەوە، ئاکامی زۆر لە لێکدانەوەکان، تۆقێنەر و ترسناک و ناخۆشن. ـــ قسەیان لەسەر ناکەم، با پتر ڕەشبین نەبین ـ
بەڵام: خاڵێکی (زۆر بایەخدار) هەیە کە ئێوە زانا و فەیلەسوفانی، هەوڵستێی لەسەردەکەن و بە جددی کاری لەسەر دەکەن، ئێویش (بەڕۆشتی) و (بە ڕۆشتی) یەکە.

چۆن:
یەک: تاکو ئێستا وەختە، زاراوەی (ڕەوشت) پێناسەیەکی لە قالبدراوی نییە. کێشەیش نازانی لە کێنگەیەوە مرۆڤ، ڕەوشتی کردووەتە بەشێک لە بوونی خۆی. زانستی ڕەوشت، یان ڕەوشتناسی و ڕەوشتزانی، هەر دوای سەداکانی ناوەند، وەک زانست لە ڕۆژئاوادا کتێبیان لەسەر نووسراو دواتر دەیان فەیلەسوف و کەسێناسان کردیانە بابەتی خەیان. دەگوترێ، ڕەوشت،"چەپکێک لەو بەها و نەریتانەی، مرۆڤ دایهێناوە بۆ جیاوازکردنەوەی جوانی و ناشیرینی، هەق و ناهەق، چاکە و خراپە . جا لە ڕێگەیی هەشمەندی و ئاگایی مرۆڤەوە، ئەو نەریتانە دەبن بە پێوەر و تەرازووی هەڵسەنگاندنی هەڵسوکەوت و ڕەفتاری کەسەکان، پتریش وابەستەی یەکسانی و سەربەستی و دادپەروەری دەبن"

دوو: هاتنی ئایینەکان، ج ئایینە داهێنەرەکان و چ ئایینە ئاسمانییەکانن، سنووری دیاریکراویان بۆ زاراوەی (ڕەوشت) دانا، بەگوێرەی لێکدانەوە و تێڕامان و پێویستی خەیان، بۆ ئێو زاراوەیە. هەر بۆیە، جار هەیە جیاوازیی لە (ڕەوشت)ی کەمڵە جیاوازەکاندا دەبینرێت.

سێ: بەگشتی جاران (ڕەوشت) لە نێو بازنەی چەند وشەیک و دەستەواژەیەکی دیاریکراودا، دەناسرایەوە، بە نموونە، لە لای خەمان، بەڕەوشتی (حەزی و دزی بوو.) بەڕەوشتیش شتێ جوانەکانی دیکەی مرۆڤ بوون. کەمێ بە خەی دەستێاتی ڕۆهای هەبوو، بە چەسپاندنی ئێو (ڕەوشتێ)، – زۆربەیجاران، بەبێ ئێوەی هانا بە یاسا و چەک و دەستێات ببات. واتا منداڵ هەر کە دەهات گوربە، وردە وردە لە ڕەوشت شارزادەبوو، بە هەردوو دیوەکەیەوە.

چوار: ئەستا ئەو زانا و فەیلەسوفانەی خەریکی لێکۆڵینەوەن لەسەر (ڕەوشت)، دەڵێن:"لەوەتەی مرۆڤ پەی ناوتە سەر ئەم زەوییە، قەت بە قەد ئیمڕۆ عەوجە بە ڕەوشت نییە و نەبووە"

چۆن؟
ئەوان دەڵێن، ئەو داهێنانە تەکنەلۆژیا پێشکەوتووانەی سەردەم، ئاگەر زوو بە یاسا و یاساکانی (ڕەوشت) جڵەوونەکرین، ئەوا ژیان و بوونی مرۆڤ بەرەو هەڕەسکی زۆر ترسناک و سەخت دەچێت. بۆچێ؟

چونکە لەمەودوا پێویست ناکات بە خێرایی و دەمانچە و تفەنگ، بچیتە سەر کەس و بیکوژیت. تەنها دەتوانی ئەوەی گەرەکتە بیکوژی، تەنها لە ماڵەکەی خۆت و کوژراویش لە ماڵەکەی خۆی.

بە زەنگی مۆبایلێک، بە کورتە نامەیەک، بە وێنەیەک، بە گرتەیەک، بە پەیامێکی بڵاوکراوەیەک، بە بڵاوکردنەوەیەک، بە یەکێک لە ئامێرە وەسیلەکانی بەردەستت، وەک تەڵەفۆنە کەمەرایەتیەکان و ئینتەرنێت و مۆبایل...، دەتوانی ژن و مێرد لێک بکەی، کچی شەریف ناشەریف بکەی، پیاوێکی پاک و بێگەوشت ناپاک و بەرەوشت بکەی، سەرکردەی دەسەڵاتدار بەوخۆنی، کەمپانیای گەورە مایپووچ بکەی، چ شتێکی خراپت بە خەیاڵ دادێ دەتوانی بیکەی، ئەوکاتەی کە ئەو ئامێرانە بەبێ چاوکردنی ڕەوشتی جوان بەکارهاتن.
زۆر لەمانەش ترسناکتر، ئەو زانیانەی دەڵێن: ئیمڕۆ، ئاگەر (ڕەوشت) بە هووە جوانەکەی، نەکرێتە بەشێکی زیندوو لە بوون و ماهیەتی مرۆڤایەتی، ئەوا تەواوی چارەنووسی مرۆڤ لە بەردەم خەتەرێکی گەورە دایە. ئەمڕۆ، ئەوەندە چەکە کەمەکوژی لە جبەخانەکانی جیهاندا ئامارکراون، بای ئەوەیە کە شەش جاران ژیان بە تەواوی لەسەر ئەم زەمینەی ئەمەدا بسڕێتەوە و ئەوەی زیی ڕوحە نەیهێڵی.

لەو ماوەی دوایدا، منداڵیکی هەرزەکار، توانی بووی بچێتە نێو دەسیەیی گرنگترین بەشی چەکە خەترناکەکانی وەزارەتی بەرگریی ئەمریکا. باشە چ ڕوو دەدا، ئاگەر سبەینێ، کەسێکی ئاڵوودەی مرۆڤ کوشتن، دەستی گەیشتە ئەو زانیارییانەو پەنجەی نا بە دوگمەی بەمبە ئەتەمییەکان؟!

بە کوردی و کرمانجی، دەستەیەکی زۆر لەو زانا و فەیلوسوفانە دەڵێن، ئەمە چەند خەریکی داهێنانی نوێی و پێشکەوتووین لە بوارەکانی تەکنەلۆژیاو و پیشەسازیدا، ئاگەر بەهەمان شێوە خەریکی پەروەردەیەکی سەرکەوتووانەی مرۆقدەست نەبین بە نەوەیەکی

(بووشت) ئەوا دەبێ بزانین، هەرچی ئەمە دەکەین، بۆ کوشتن و قڕکردنی خەمانە.

لێرەدا، بێندەر، بەچوونی ئەو زانایانە ــ کە من بە ڕاست و دروستیان دەزانم، بۆ ئایەتێکی قورئانی پیرۆز ئاڤەدەکەم. کە زۆر پەیوەستە بە ڕەوشی ئیمڕۆ و دەکرێ، بەخەبەرگرتن لە هەردوو جەمسەرەکەی تووندڕەوی، سوودی لێوەرگرین و لە عیبرەتەکەی تێبگەین.

خودا دەفەرموو:(وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا).

کەواتە، ئەگەر مرۆڤ، وابزانێ کە بۆ تەنها بۆ ڕابواردن و بۆ وەدەستهێنانی شتە بەنرخ و گران بەهاکان، بەختەوەر دەبێ، ئەوا نەفامییەکی کوشندەیە. (ڕەوشت) نەکراتە کۆمەکەی ئەو ژیانە نوێیە، ئەوا داتەپینی حەتمییە.

زانا و فەیلەسوفەکانی مرۆڤناسی و مرۆڤزانیە هەروا دەڵێن، بەیەکەی مرۆڤایەتی دەبێ چاو بە زاراوەی (ڕەوشت) دا بخشێنێتەوە.
هاوڕێیانی ئازیزم. تکایە بابەتەکەم، بابەتێکی فەلسەفی قوولی ئایندەی مرۆڤایەتییە، بۆ کوشتنی ژن و تێکدانەوەو شەڕ ئەو شتانەی مەبەستنەوە.

ڕەوشت، بۆ واتای، هەر شتێ مرۆڤ جوانتر و پاکتر و ئاسوودەتر دەکات.

ئەم بابەتەم بۆ کاربەدستانی پەروەردە و ئایین و کەمەناس و هەموو ئەوانەیە کە مرۆڤیان خۆش دەوێ و جوان بیردەکەنەوە بۆ ئایندەی نەوەکانیان.

پشتی نەهەنگ
..
عەلی حەمەشید
..

چـــەند خەشبو لە خـەونمدا
سوار شـــەپەلی دەریـــــا بووم
لـەگـــەیدا وەک هـــــاوەڵ
بـە هەموو لایەک دەچـــــووم
...
ماسی و نـەهـــەنگ لەناو ئاو
وەکـــــو تابلۆ دەگیر بـــوون
باش سەرســـــامیان کردبووم
چەند جوان دەهاتن و دەچـوون
...
شەپەلەکـــــە خـرا بـــوو
کەوتمـــە نـــــاو دەریاوە
تەماشام کـرد نـەهـــەنگێک
پشتی خـــــەی بەم دانـــاوە
...
ئیتر ســـواری پشتی بـــووم
ئای ئای چەند خەشبوو لەلام
لەگەڵ ئـەویش ناو دەریـــا
زەر بـــەتـــەواوی گـــەڵام
...
زانی کەمن مـــــاندوو بووم
چونکە جـــار جـــار دەگریام
بەیـــــە منی گەیـــــاندە
لەوار دەریـــــاکە و داینام
...

منیش چوومـــــە وشکانیی و
هەتـــــا توانیم پێکەنیم
بەیە بەقاقاکەی خـــەم
من لەو خـــــــەوە ڕاپەڕیم
...
٢٣/٧/٢٠٢٠

شانۆیی هاملەت-ی کامەران ڕەئوف.. کاوە جەلال

دەبەری

"هاملەت" وەک تەما هەمیشە هەنووکەییە، واتا بە هەموو سەردەمێک دەگونجێت و لە هەموو کولتوورێکدا دەرفەتی داشتنەوەی نوێی دەخسێنێت.
لە هەوڵی نزیککەوتنەوە لە فێنامێنۆلۆژیای هونەریی کان هەمیشە کورتهێن دەبێت گەر بگوترێ شابلۆنی تەواوکراو لێیان نزیکبکەوینەوە. ئاخر مرۆ لە هەوڵی بەو چێشنەدا دەچاوی ئەو داواکارییە ناخەکی-ئێستێتیکییانە ناکات کە خودی فێنامێنی نیگاکردوو-نیگاکراو زیتی کردوونتەوە. هاوکات ئەوەش ئاشکرایە کە هەر ژانرێکی هونەری مەرکی تایبەتی هەیە کە داوای نیگاکردنەوەی تایبەت بە خۆی دەکات و دەبێت بە دینەومای هەر خەریکبوونێک پێوەی. لەم پێوەندییەدا گومانی تێدا نییە کە دراما وەک داشتنی کردارنوێنی ئالۆزتر لە هەزان یان چیرۆک، ئەوجا مەسەلەکە پێوەند بە درامایەکەوە کە دەشێت کارەساتێکی لە لایەن درامایەکی دیکەی سەردەمێکی دیاریکراوی کولتوورێکی دیکەوە وروژێنرابێت، ئالۆزتر و داوای پەوەخەریکبوونی تۆژەری یان دەخنەیی تایبەت بە خۆی دەکات.

[بە خوێندنەوەی ئەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..](#)

KawaJalal_HamletDownload

کورتەیەک دەربارەی مەژووی فەلسەفە نووسینی.. ئاراس سەعید

١٠(فەلسەفە لەبەر ئەوە سەری هەڵدا، چونکە مرۆڤ نەیدەتوانی بیر لەگەردوون نەکاتەوە)

ئەستە: میتافیزیک

فەلسەفە(philosophy) زاراوەیەکی لەکدراوی یۆنانییە، لەدوو بەش پێکهاتووە[(فیلە)ر(phili)] بەواتای خۆشەویستی و [(سۆفیا)(sophia)] بەواتایی دانایی دێت. هەردوو زاراوەکە بەواتای خۆشەویستی بە دانایی دێت.
٢★ یەکەمین کەس ئەم زاراوەیەی بەکارهێناوە (فیساگۆرس) بووە، ئەمەش لەکاتێکدا لە دەپرسن تە کەسێکی دانایت دەێت نەخێر من کەسێکی دانا دەستم. ★فیلوسوف★
هەرچەندە فەلسەفە بابەتێکی فرەهەندە و ناتوانرێت پێناسەیەکی گشتی بۆ بکرێت، بەڵام لە دیدی منەوە(فەلسەفە لە گشتایەتی خۆیدا هونەری پرسیارکردن و تاقیکردنەوەی شتەکانە، لە ڕوانگەی ئامان و بیرکردنەوە بۆ گەیشتن و دۆزینەوەی فاکتە شاراوەکان). وەکو سوکرات دەێت:" ژیانێک تاقی نەکرابێتەوە واتایی ژیانی نیە". واتا ئەو ژیانە ساختەیەی کە لەسەر بونیادی ترادسیۆن و زانیاریە ساختەکان بونیادنراوە پەویستە تاقیبکرێتەوەو لە ڕوانگەی نەشتەری ڕەخنەوە شیبکرێتەوە.

٣★ (جۆن دیڤد) بەمجۆرە پێناسەی فەلسەفە دەکات:
" کۆششێکە مرۆڤ بەوونکردنەوەی ئامانجە بنەڕەتیەکانی لەژیاندا ئەنجامی دەدات ".

مەحاڵە بەبێ تێگەشتن لەچەمکی (لۆگۆس و میتۆس) لە خودی بابەتەکە تێبگەین.
چیەتی چەمکی (لۆگۆس و میتۆس) :
ئۆگەر بگەڕێنەوە بۆ نێو دونیایی فیکر و فەلسەفە، لە ئەنجامی کارلێکی ئەم دووچەمکەدا، داهێنانی فەلسەفی گۆڕە و فەرهەنگی دڕوشاوە بەرهەمهاتووە.
★لۆگۆس زاراوەیەکی یۆنانییە، بەواتایی، هزر یان ئاوەز دێت، لەزمانی عەرەبیدا بەوشەی (نطق) نوکراوەتەوە. (د.ڕەهبەری محمود زادە) سەبارەت بە وشەی لۆگۆس دەڵێت؛ " لۆگۆس لەهێندی وشە دەبەتەوە لەزمانی ئینگلیزی پێی دەوترێت (لاجیک) یان(لۆجیک)". هەروەها دەڵێت؛ ئەو تێرمانەی کۆتای پاشگری لۆجی دێت وەکو؛ (ئیپستمۆلۆجی، سۆسیۆلۆجی) لەزاراوەی لۆگۆس، ئاوەزەوە وەرگیراوە.
"لۆگۆس" چەشنێکی تایبەت لەبیرکردنەوەیە دەربارەی جیهان، کە ڕووداوەکان و دیاردەکان لەچوارچێوەی سروشتی هزر و لەژیکدا تەتەڕە دەکات. "تەتەڕەکردن"[] بریتیە لەوەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانەی کەمرۆڤ لەقۆناغە سەرەتاییەکانی هزردا ورژاندویەتی. بەشێوەیەکی تر

بریتیە لەوەی ئەو پرسیارانەی بە (بۆ) یان(بۆچی) دەست پێ دەکەن.

"میتۆس" چۆنێکی تایبەت لێبیرکردنەوەیە لەبارەی هەواوکان و دیاردەکات، کە هەکاری هەوانی دیاردەکان لەچوارچێوەی "سەروسروشتەوە" تەتەڵە دەکات، بەشێوەیەک هەکاری هەوانی دیاردەکان دەبەستێتەوە بەهێزێکی نادیارەوە. ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە چۆنێکە لە ئوستورە، یاخود بیرکردنەوەی ئەفسانەیی. کە بریتیە لەچیرۆکێک لەبارەی خودا یان بونەوەرێکی ئەفسانەی لە بارەی سەرچاوەی جیهان.
یان سەرچاوەی جیهان چیە و ئوستورە دەپرسی شتەکان بۆچی وان.
وەکو؛ مار بۆچی دەستی نیە،
یان فەان بونەوەر بۆچی وایە.
پەیمانی کەندا بەم شێوەیە وەڵامی ئەو پرسە دراوەتەوە، "کاتێک شەیتان دەچێتە بەهەشت بە فریودانی حەوا، لەشێوەی مار دەیشت، بەیە خودا بەیانی دا تا جیهان ماوە بە دەست و لاق بێ".
٤٭(دکتەر هەبەر) دەڵێت؛ ئوستورە لەزەمەنێکی پیرەزی سەرەتایی هەیداوە و بەدرێژایی ژیان دووبارە دەبێتەوە، چونکە کردەیەک موقەدەسی خودایە و لەزەمان و "شوێن و کاتدا" خالیە.
هەڵەبام بارت لەبارەی ئوستورەوە دەڵێت؛ "ئوستورە چۆنێکە هاگیاندنێکە کە هەوادەدات مێژوو بکات بەسروشت".
ئوستورە لەمیتەسەوە هاتووە. تێبینی؛ ئوستورەکان خالین لەشوێن و کات، بەیە دەبینین لەناو گەلانی جیهاندا ئوستورەکان دووبارە دەبنەوە. بەنمونە ئوستورەی باوک کوژی، لە ناو دونیای ئەدەبیاتی یەنانداە دەبینریت کە ئەدیب باوکی دەکوژێت. هەمان ئوستورە لە ئەدەبیاتی فارسدا دەبنینەوە کە ئوستورەی ڕەستەم و زوهرابە، یان هەواوی لافاوە مەزنەکە کە لەسەرجەم ئوستورەو چیرۆکە ئاینیەکانی گەلاندا دووبارە بێتەوە.
(ئەلیکساندەر گەربەڤسکی) لەکتێبی" نهەنی کۆنترین مێژودا" باس لەوەدەکات، کە ئوستورەی ئادەم و حەوا لەپەش کتێبە ئیبراهیمیەکانەوە، لەناو ئەدەبیاتی سەمەری و هندیەکان باسکراوە.

مێژووی فەلسەفە

هەرکات بڕ چەمکی مێژووی فەلسەفە دەکەوین، ڕاستەوخۆ ئاوەز و بیرکردنەوەمان دەچێتەوە بەلای مێژووی (گریک) شارستانیەتی یەنان. ئەویش بەهەی ئەوەی بەیەکەمین جار ئێستە لەکتێبی میتافیزیک ئاماژەیی بە "تالیسی ماتایی" کردووە، کە وەکو یەکەمین فەیلەسوف لەمێژووی مرۆڤایەتیدا دەناسرێت و زۆربەی فەیلەسوفان کەکن لەسەر

ئاوەی فەلسەفە لە تاییسەوە دەست پێدەکات. بەڵام ئەمە ناکۆنە ژێرجەبر و کاریگەری دەگمانەی مێژووەوە. (تاییسی ماتایی) جەختکردنەوە نیە، لەسەر بیرنانی کردنی (تاییس)، بەڵکو لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کە چیتر بەشوێیەکی نوێ بیری لەسروشت کردنەوە جیاواز لەبیکردنەوەی (میتەلەژیا و میتەس).
٥★ بەپێ سەرچاوە مێژوویێکان تاییس (585) زاینی ژیاوە. بەمانایەکی دی لەو ساڵەدا بیرکردنەوەی فەلسفیانە لەیۆنان سەری هەڵداوە. بەڵام شتێکی ئاشکرایە ئارگومێنتە مێژوویێکان ئەوەمان بۆ دەسەلمێنن. فەلسەفە لەپێش تاییسەوە، لەناوچەکانی تری جیهاندا هەبووون، بۆ ئەمەش گەلێک ئارگومێنت لە ئاردان، کڵونی دەکۆنەوە ئەو بیرکردنەوە فەلسفیانەی لەیۆناندا باوبوون، لەناوچەکانی تردا هەبووون. یاخود هاوشانی یۆنانیێکان سەری هەڵداوە، وەکو مەبەندەکانی خەرهەڵاتی لە (هیند و چین و میسر و بابل و ئرانیێکان).
٦★ ئۆگەر (تاییس ساڵی 585 پ ز) ژیابێت، ئەوا بوودا ساڵی (500 پ ز) و، کۆنفۆشویس (550پ ز) و، زەردەشت ساڵی (550) ژیاون.

بەڵام لەڕدا پرسیارێکی گرنگ دێتە پێشەوە، بۆچی "فەلسەفە" لە لەشارستانیەتەکانی تردا لەگەشەکردن وەستاو، لە یۆناندا گەشتە لووتکە. ئەمە لەدیدی منەوە سێ فاکتەری سەرەکی هەیە کە ئەمانن:

یەک: سروشتی یۆنان بەهەی ژێرەمی کەمەڵایەتی یۆنان کە لەدایکبوونی دیموکراسی و بەقەولی ٧(هانائارێنت):" دەوڵەت شارەکانی یۆنان ڕەخراوێک بووە لە جڤات، کە لەنواندنی کردە و قسەکردنیان لەگەڵ یەکتری دەردەکەوت و

بەهەمان ئامانج پێکەوە دەژین، بەشێوەیێکی تر دەوڵەت شار بەواتای دەرکەوتن دێت، کە چۆن کەسانێک بەمن دەردەکەون منیش بەهەمان شێوە دەردەکەوم."
بەپێ سەرچاوە مێژوویێکانیش دەسەڵاتی دیموکراسی لەیۆنان لەدایک بووە و ئەمەش کەشێکی ئازادی ڕەخساندووە.
دوو: بەهەی تێنەپەڕاندنی دەگمەکانی ئایین و نەبوونی ئازادی لەناو گەلانی تردا، بەراورد بەشارستانیەتی یۆنان. شتێکی ئاشکراش، فەلسەفە هەمیشە یەکانگیرە لەگەڵ ئازادی و لە ژینگەیێک نامێنتەوە ئازادی بە ڕەخنەگرتن و بیرکردنەوە فەراهەم نەکات.
سێ: دەگەڕێتەوە بە بوونی چەمکی ڕەخنە، کە لە شارستانیەتی یۆناندا ڕەگی گرنگی بینیوە.

ئەو قۆناغانەی فەلسەفەی پێدا تێپەڕیون

یەک: قۆناغی (پێش سوکرات) لە سەدەی (حەوتی) پ ز، دەست پێ دەکات تا نزیکی نزیکەی (چوار سەد) ئەم قۆناغە دەگرێتەوە، کە لە بنەڕەتی بوون و ماهیەتی جیهان دەکۆڵێتەوە
قۆناغی دووەم: قۆناغی فەلسەفەی کلاسیکی یۆنانیە و لەم قۆناغەدا فەلسەفە لە ترۆپکی گەشەکردندایە و دووبارەی دژبەیەک دەنێ ئاراوە ئۆیش (سەفستایەکان) و (فەیلەسوفانی یۆنان). ئەم قۆناغەش دەربارەی کردە مۆراڵیەکانی قۆناغی مرۆڤ و ژیانی حوکومەانی و گەردوون و سروشت و پرسە؟فەلسەفیەکانیان وروژاندووە.
قۆناغی سێیەم (سەدەکانی ناوەڕاست) تاریکترین قۆناغی بیرکردنەوەیە و گەشەی مەعریفی چاق دەبەستی ئۆیش بەهەی تەکۆکردنی فەلسەفە و گونجاندنی لەگەڵ ئایینی مەسیحیدا.
قۆناغی چوارەم: کە لەخۆنێ دیکارتەوە دەست پێدەکات و لە دەستی هەگڵ دەگاتە لووتکە بە قۆناغی فەلسەفەی نوێ ناسراوە لەم قۆناغەدا جیهانی هزر و زانست شانبەشانی پێشکەوتنی پیشەسازی پێکەوتنێکی مەزنی بەخۆیەوە بینیوەو لەم قۆناغەدا دووبیازی گرنگی دژبەیەک سەرهەڵدەدن ئەوانیش (ئەزموونگەرایی و ڕاشیونالیست)، پاشان قۆناغی ئایدیالیزم و ماتریالیزمی ئەمانی و دواتریش فەلسەفەی مەدەرن دێتە ئاراوە. هەریەک لەم قۆناغانەش تایبەتمەندی و خەسڵەتی دیاریکراوی خۆی هەیەو پێویستە بەو کۆنتەکستە مێژووییەی تێدا دێتە ئاراوەو کاریگەری لەسەر تێفکرین و بیرکردنەوەی مرۆڤ دروست کردووە.

پرسە فەلسەفیەکان چین

- ئەمە هەندێک جار دەپرسین بوون چیە، مرۆڤ چۆن دروست بووە جیهان لەچیەوە هاتۆتەبوون، خودا چیە؟
۸⋆میتافیزیک لقێکی فەلسەفەیە کە وەڵامی ئەم پرسە دەداتەوەو ئەمەش لە تاقیسەوە دەست پێ دەکات کە لەبنەڕەتی ئەو مادەیە دەکۆڵێتەوە کەجیهانی لە دروستبووە.
_ ئایا ئەمە دەتوانین چی بزانین ئایا مرۆڤ توانایی زانینی سنوردارە یان دەتوانێ تەواوی نهێنیەکانی جیهان ئەزموون بکات؟
و: لقێکی فەلسەفە بەناوی ئیپستمەلۆژیا وەڵامی ئەم پرسەمان دەداتەوە، کە لەسوکراتەوە دەست پێ دەکات و لە سەردەستی کانت پێپەر دەگات بە لوتکە. وەکو ئەوەی کانت فەیلەسوفی ئەمانی دەڵێت:" من دەتوانم چی بزانم"

-کام ڕەفتاری مرۆڤ باش ببێتە مایەی پێکەوە ژیان و ئاسوودەی ئەوانی تر. بۆچی من مرۆڤێکی باشبم
و:فەلسەفەی ئەخلاق لە ئەو باباتانەن دەکاتە ژرپرسیارەوە لە ڕەگەی پرس و دڕئەنجامەکانیەوە وەڵامی ئەو پرسەمان دەداتەوە.

کام جۆر حوکمانی دەبێتە هۆی فەراهەمکردنی ئازادی و ئاسایش و پێکەوە یان. چ جۆرە دەوڵەتێک باشە؟
لقێکی فەلسەفە بەناوی فەلسەفەی سیاسیەوە وەڵامی ئەم پرسانەمان دەداتەوە لەو بابەتانە دەکەێتەوە….هتد ئەمجگە لەوەی فەلسەفە یەکێکە لەو ئامڕازانەی دەبێتە (موظاف) دەچێتە پێش هەرناوەکی تڕوە و لەو بابەتانەدەکەێتەوە وەکو(فەلسەفەی زمان، فەلسەفەی مژوو، فەلسەفەی یاسا، فەلسەفەی زانست، فەلسەفەی فەلسەفەو …هتد).
بگشتی فەلسەفە هونڕی پرسیاکردن و گومان و تەماناە بە دەزینەوە و چارسڕی ئارشەو گرفتکان تا ژیانێکی شایستەی و هونڕیانە بسەر بڕین.

سڕچاوەکان

١. ەبوار سیوەیلی: سەفستایەکانی یەنان ، چاپخانەی هاوسڕ هەولێر

٢. هیوا جەلال: سڕەتایەک بە فەلسەفەی زمان، دەزگای ەنوەن
٣. هەمان سڕچاوە
٤. ەهبڕی مەحمود زادە: کەرسی فەلسەفەی ەژئاوا
٥. arne nees: filofiens historie,i, hans reizels forlag : kopen haven,s.26
٦. هەمان سڕچاوە
٧. نامیلکەی فەلسەفەی هانا ئارەنت، و: ئارام مەحمود، دەزگای ئایدیا. 2017
٨. (ت.ز لاڤین) : فەلسەفە بە هەموان، و:ئارام مەحمود.

بەرگریەک لە شکۆ، لە یاسا و لە دادپەروەری.. جەمال کەشش

گریمان یەک ڕۆژ، بە تەنها یەک ڕۆژ، دادگایەکی سەربەخۆ، و بەپێی ستانداردە جیهانیەکانی ئەمرۆ، پێیوابکرێت لە کوردستانی عێراقدا، ئەوا حکومەتی هەرێمی کوردستان؛ بە سەرۆک و جێگر و دامەزراوە باڵاکانیەوە، بەرگەی یەک ساعات ناگرێت و پێویستە هەڵبوەشێتەوە:

• لەسەر تاوانکانی شەڕی نێوخۆ، کوشتاری بۆنقەستی لاوە خوێنگەرمەکانی کوردستان، هەتا هەرزەکار و مەردمندالیش.

• لەسەر تیرۆری بەکۆمەڵی نێیارانی سیاسیان، ڕۆژنامەنوسان، کەبەرانی سیاسیان.

• لەسەر دزی و تاڵانیەک کە هەموو بەگژ و دەکیومینتەکانی دراون بە پەرلەمان و دەزگای دەستپاکی، کە لایەن ئەندامانی باڵای حزبە دەسەڵاتدارەکانی ئەستای کوردستانەوە ئەنجامدەدرێن.

• لەسەر بەشداری لە پلانی قەزاوونی لەشکری وەاتانی بگانە، لەسەر ئادەستکردنەوەی ئەپەزسیۆنی وەاتانی سەرکوتگەری دەوروبەر.

• لەسەر ئەشکەنجەی زیندانیان، لەسەر شەوازی قەهراوی و فاشیانەی دەزگاکانی ئاسایش و پاراستن و دژە تیرۆر.

• لەسەر قەلاچۆکردنی ژنان و داددانی تاوانباران.

• لەسەر ئەنفال، هەڵەبجە، بازرگانی لەگەڵ داعش، قاچاخچیەتی دەرمان و چەک، …

• لەسەر هەڵبەستنی درۆ، نەفرەتی ئاسیستی، دەسوەردان لە ژیانی تایبەتی تاکەکاندا.

• لەسەر ….

دامەزراندنی دادگا و دامەزراوەی دادوەری سەربەخۆ، ووونکاری (شەفافیەت) و ئەقەکانی لەکەینەوە و سەلماندنی تاوان و بەتاوانی (بەرائەت)، پێویستی بە شەرعیەتێکی یاسایی دەوڵەت هەیە، کە لەدەرەوەی لەابینین و سروشتی دەسەڵاتی ئەستای کوردستاندایە.

سازکردنی سیناریۆی "سیخوڕی" و "تەکدانی ئاسایشی نەتەوەیی"، و پڕوپاگەندەسازی بە ڕۆژنامەنوسان و هەڵسوڕاوانی خێپیشاندانکان، بەکارهێنانکی دامەزراوەی قەزاییە بە فشار و ئەجێندانی سیاسی، ڕاگەیاندنی تاوانباری پێش هەڵدانەوەی پەردەی شانۆگەرییەکە گەلێک لە سنوری سزادانی "کەیسی شەروان شەروانی هاوەکانی" واوترە.

بەکارهێنانی پێگەی سیاسی بۆ سەرکوتکردنی ڕۆژنامەنوس و هەڵسوڕاوانی سیاسی و جەماوەری، بەناوی یاسا و بەو تۆمەتانەی کە بیانووی نایاسایین، مەترسیترین هێنگاوە بۆ دووانی هێزی هەڵکخراوەکانی مافی مرۆڤی جیهانی و پارێزەرکانیان، بەگەی پێویستیان بە بڕیاری دادگاکە خستە ڕوو (نەبونی پارێزەر، سەرنگونکردن و دابەشاندنیان لە دونیای دەرەوە، بەبەگەیی، گواستنەوەی دادگا، هەڵوەشاندنەوەی ئیفادە، ئەشکەنجە، تاوانبارکردنیان لەلایەن سەرۆک وەزیرانەوە، ... پەلەپەلی دادگا و ...). سازکردنی ئەم شانۆگەریەش، بگەڕێ پێوەندی بە دادوەری و دیاریکردنی تاوانبارەوە نییە، هەڵشێ بە کەمەگا، بە ڕۆژنامەنوسان و خەڵکی ناڕازی و ئەپۆزسیۆن دەڵێ ئەوە ببینن.

بابەتکانی دادگەری و یاساکانی تەشریع و سزا و تاوانکان، ئاوێنەی ژیان و ماف و شکۆ و ستانداری ژیانی هەر کەمەگایەکن، (لەگەڵ ئەوەدا پاریزگاری مافی خاوەندارییەتی تایبەتی، بنەمای دەستورویاساکانی دەوڵەتی بورژوازی و پیرۆزییەکانیەتی)) بەڵام خەبات بۆ دامەزراندنی سیستەمکی کراوە و پێشکەوتوی مەدەنی و مافی یەکسانی هاوڵاتیان لەبەرامبەر دادگا، ئەقڵیەکی گرنگە بۆ بردنەپێشەوەی خەبات لە پێناو جیهانێکی ئازاد و یەکساندا.
ئازادی دەربڕین و هەڵسوڕانی ئازادی سیاسی و مافی دەستهێنانی زانیاری و ئازادییە گشتییەکان، کاریگەرترین هێزی شکاندنی سیستەمە تۆتالیتاریەکانە و دروشانەوەی خەباتی بزوتنەوەی سۆشیالیستی و ئازادیخوازییە. پارێزەران و دادوەرانی ئازادیخواز، مەشخەڵی فراوانکردنەوە و بەستنەوەی ئەم خەباتە بە دەسەڵاتی سیاسی یەوە هەیە.
خەبات بۆ ئازادی تەواوی زیندانی سیاسی بادینان، هاوخەباتی لەگەڵ کەسوکاری زیندانیەکان، لەگەڵ حەسرەت و فرمێسکی منا و دایک و هاوسەریان، بەشکە لە بەرگریکردن لە شکەی مرۆڤ و مافی یەکسان و دادپەروەری.

٢٠٢١-٣-٢٠

دەوری حزبە کوردیەکان لە کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجەدا!.. نوری بەشیر

٣٣ ساڵ بەسەر کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجەدا تێدەپەڕێت و کاریگەری و ئاسەوار و تراژیدیا دژی ئینسانیەکانی ئەم کۆمەڵکوژیە کە راستەوخۆ ئەنجامدەرەکەی رژێمی بەرژوا ناسیونالیستی بەعس بوو، لەهەر یاداوەرێکدا بەردەوام دێ و دەرونی هەموو ئینسانێکی مرۆڤدۆست و ئازادیخواز لە کوردستان و جیهاندا ئازار دەدات.
بەجیا لە کۆمەڵکوژی پێنجهەزار کەس لە ماوەیەکی کەمدا، بەجیا لە دەهەزار بریندارى ئەم کیمیابارانەو بەسەرو شوێنبووونی دیانی دیکە، یادوەری ناخۆشی ئەم کارەساتە لەلایەن کەسوکاری قوربانیان و میدیاکانەوە ئاشکرابوونی بۆگەی نوێ لە شەریکبوونی حزبەکانی کوردایەتی لەو کارەساتەدا دەدرێت بەگوێی خەڵکی کوردستان و کۆمەڵگای مرۆڤایەتیداو بریندکان دەکولێتەوە.
بۆگومان ئەمە تەنها کارەسات و کۆمەڵکوژیەک نیە کە رژێمی دەندەی بەرژوازی بەعس ئەنجامی دابێت، بەڵکو ئەنفالەکانی کوردستان، خاپورکردنی سەدان هەزار دێهات، سەرگەردانی دیان هەزار کەس و لە زیندان تۆندکردن و ئیعدامی فەردی و دەستەجەمعی و زیندەبەچاڵکردنی هەزارانی تر کە تا ئێستاش لە ئاستی کوردستان و سەرتاسەری عێراقدا ساڵانە دیان گۆڕی بەکۆمەڵ دەدۆزرێتەوە، بەشێکی تری تاوانە دژی ئینسانیەکانی ئەو رژێمەیە لە کوردستان و عێراق. هەڵەبجەت رژێمی بەعس بەهاوکاری دەوڵەتانی بەرژوازی و هێزە ئیمریالیستیەکانی وەکو ئەمریکا ئەو تاوانەی ئەنجام داوە بەناوی ئەوەی کە ئێران بەوکارە هەستاوە پاکانەی رژێمی بەعس و سەدام کراوە لەلایەن دەوڵەتانی رۆژاوای دەستی ئەو کاتەی سەدامەوە. بەڵام لەوە بەئازارتر دەوری حزبەکانی کوردایەتی و ئیسلامیەکانی بەناو ئۆپۆزیسیۆنی بەعس بووە لە ڕەوانی ئەم تاوانە کۆمەڵکوژیەدا. ئەمە تەنیا قسەی دەستە و تاقمێکی دیاریکراو نیە کە دژی ئەم حزبانەی ناسیونالیستی کورد بێت، بەڵکو قسەی زۆربەی خەڵکی کوردستان و بەدیان بۆگە هەیە لەسەریان و لەهەمووی سەرنجراکیشتر سەران و ئەندامانی حزبەکانی خۆیان پشتڕاستی دەکەنەوە.

بۆگەکان سەبارەت بە دەوری حزبەکانی کوردایەتی لەو کارەسات و تاوانانەدا!

هیچ شتو کشمکشێک بۆ پاساو و یەکلایەنە نیە! راستە کیمیابارانی هەڵەبجەو پێشتر دژیان شۆنیتری وەک سووسنان و بالیسان و شیخ وەسانان و ئەنفال و خاپورکردنی هەزاران دێهات راستەوخۆ ڕژێمی ناسیونالیستی عەرەبی بەعس بەسەرکردایەتی سەدام حسین ئەنجامیداوە، بەڵام بەپێی بەڵگەنامەکان و شایەدحاڵەکان، حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی و ئیسلامیەکانی کوردستان و عێراق دژواریان هەبووە لە ڕووداوانی ئەم کارەساتە مەرگبارەدا. ئەوەتا سەرکردەکانی کوردایەتی و ئیسلامیەکان کاتێک کە دەکەونە بەرامبەر یەکێتری هەندێک لەڕاستی ئەو تاوانانەی یەکێتر هەڵەدەماڵن کە بەرامبەر بە خەڵک ئەنجامیانداوە.

یەکێتی کاتێک لە ڕەکەوتن لەگەڵ ڕژێمی بەعسدا ساڵی ١٩٨٤ بڕیاری دەبێت، بۆ سەرانی بەعس دەڵێن کە دەستی سوپای کەماری ئیسلامی دەگرن بەسەر سوپای عێراق و دێهێنێنە کوردستان و ئەوانیش پێیانوتوون ئەمەش کیمیایی دەکەین بەسەر شارەکانی کوردستاندا. ئەوەبوو ئەم حزبانەی بزوتنەوەی کوردایەتی نێک گۆیان بەم هەڵەشانەو دووبارە بوونەوەی کارەساتەکان نەدا، بەڵکو سوربوون لەسەری و دوای کارەساتەکەش خەزگیان بۆ چەندین کارەساتی تری وەک کیمیابارانی هەڵەبجە دەخواست. سەرەنجام بڕیاریان لەشکریان بۆ جمهوری ئیسلامی بناو هەڵەبجە بیانویان دایە دەست سەدامی تاوانبار تا ئەو تاوانە بەوننەیە ئەنجام بدات. بەسەراحەت و بۆ بەرچاوی سەدان ئەندامانی یەکێتیەوە جەلال تاڵەبانی لەساڵی ٢٠٠٩ دا لە پلینمی چوارەمی یەکێتیدا لە سەر کارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجە دەڵێت:

نەوشیروان مستەفا بەبێ ڕەزامەندی سکرتێری گشتی کە فەرماندەی گشتی هێزی پێشمەرگە بوو هەروەها بەبێ ڕەزامەندی زۆربەی مەکتەبی سیاسی و سەرکردایەتی یەکێتیش، فەرمانی عەسکەری دابوو بە فەرماندەو هەڤاڵانی دژە هەڵەبجە، کە وەکو بشک لە هاوکێشە عەسکەریەکانی جەنگی عێراق – ئێران هەوێی رزگارکردنی هەڵەبجە بدەن؛ گوایە بە کەمکردنەوەی گوشار بوو بە سەر سەرکردایەتی کە ڕژێم پەلاماری دەدات، بەتایبەتی حکومەت پێشتر هێرشێی بە ناردبوین کە هەر پەلامارێک لەگەڵ پاسداران بە سەر هەر شۆنێک، بە بەکارهێنانی چەکی کیمیایی جوابی دەبێت، تەنانەت گەر شاری سلێمانیش بێت.
نەوشیروانیش لە وەڵامدا دەڵێت: لەو سەردەمدا کە ئێمە بە دژی شکاو و دەرونی بریندارەوە باسی ئەوەمان ئەکرد چۆن هەوێی "ئازادکردنی هەڵەبجە" بوو بە "کارەساتکی ئینسانی"، تاڵەبانی بە

هیچ هەمینەوەیەك وتوویەتی: "کیمیابارانی هەڵەبجە مەسەلەی کوردی بردە ناو مەیدانی نێودەوڵەتیەوە... ئاخ بە دووسە هەڵەبجەی تر".

ئەم حزبانەی کوردایەتی هەر ئەمەیان نەکرد کە لایەنێک بوون لەکارەساتی کیمیابارانی هەڵەبجەدا، بەڵکو بوونەهەی کوژرانی نزیکەی ٧٠ کەس لە پێشمەرگەکانی کەمەڵە، ڕەکخراوی کوردستانی حزبی کۆمۆنیستی ئێران کە لەو ناوچەیە بوون، بەهەی ئاوەی یەکێتی لەو پیلانەی خەیان و جمهوری ئیسلامی ئێران ئاگاداریان نەکردبوونەوە و غافڵگیرکران.
سەرباری کارەساتی هەڵەبجە، یەکێتی بەسەرپەرشتی نەوشیروان مستەفاو کەکردنەوەی هەزەکی زەری پێشمەرگەو سوپای پاسداران بەرەو کەرکوک ڕەشتن بە لەدان لە بەریە نەوتەکان و ئەمەش وەک کارەساتی هەڵەبجە، ئەنفالی ناوچەکانی ئەو دەوروبەرەو کیمیابارانی تری بەدوای خەیدا هەنا. هەموو ئەوکارانە لە چوارچەوەی هەکەوتنی یەکێتی بەسەرپەرشتی نەوشیروان مستەفا لەگەڵ جمهوری ئیسلامی ئێراندا ئەنجام دراون کە لەمانگی ١٠ ی ١٩٨٦ دا لەتاران واژووکرابوو.
دەوری حزبەکانی کوردایەتی هەر بەوەوە ناوەستە کە دەوریان هەبووە لە ڕوودانی کارەساتی هەڵەبجەدا، بەڵکو خەشیان تاوانیان بەرامبەر بەو خەڵکە ئەنجام داوە کە کیمیایی قەتوعامی کردبوون.

برای یەکێک لە قوربانیەکانی هەڵەبجە بەناوی مامستا کەسار محەمەد دەڵێت: لە کیمیابارانی هەڵەبجەدا خەی و خانوادەکەی بەرکەوتوون دەڵێت: باوکم، دایکم، دوو خوشك، براگەورەکەم و برازایەکم لە ساڵی ١٩٨٨ شەهید بوون. خوشکەکەم لە کیمیابارانی هەڵەبجە شەهید بوو، بەناو پێشمەرگە دەستیان بەی و بازنەکانی دەستیان دزی" خوشکەکەم چەندین جار خزمەتی ئەو پێشمەرگانەی کردووەو کە هەشتاش لە ژیاندا ماون".
مەلا بەختیار کە ناوبەناو کارنامەی سەرانی حزبەکەی و حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی لەشاخ و لەشار کەمکەم دەردەخات، ئەمجارە لەسەر کارەساتی هەڵەبجە و کارنامەی حزبەکەی و پێشمەرگەکانی یەکێتی و لەپرسراوانیان ئاوا دەڵێت: کە یادی هەڵەبجە دەکرێتەوە جگە لە فاشیەتی بەعس، لە ناخمدا بریندکیتر دەکولێتەوە، ئەویش زامی ئەو تاوانبارانەیە کە لەکاتی مەرگساتەکەدا بەناو شارەکەدا گەڕاون و تەرمیان هەداوتەوەو ملوانکە و ئەنگوست و سەعاتی دەستی ژنەکانیان کەکردەتەوە، دەستی تاوانیان بردەتە گیرفانی قوربانیەکان و پارەکانیان دزیووە.

مەلا بەختیار لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێت لە خەکی باوەڕ پەکراوم

بیستوو کە تاوانباری وا هەیە کە هەشتا لە ژیانیشدا ماوە پەنجەی ئاوساوی دەستی ژنانیان بەیووە، هەتا ئێستاقو ئەنگوستیلەکانیان ببەن. ماڵانیان تاڵان کردووە و لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا فرۆشتویانە. لەم تاوانبارانە هەیە کاربەدەست و پلەی سەربازی گەورەیان هەیە! من ئەستاش قسەیان لەگەڵ ناکەم!!
سەرباری ئەمە حزبەکانی کوردایەتی بووەتە پەناگەی هەموو ئەو تاوانبارانەی سەر بە ڕژێمی بەعس کە دەوریان هەبوو لە تاوان و کەمەکوژی و کیمیاباران و ئەنفالی خەڵکی کوردستاندا لەپاڵ هێزە سەربازیەکانی بەعس. بەشێکی بەرپرسانی فەوجە خەفیفەکان دواتر بوونە سەرکردەو بەرپرسی هەرێمەکە لە پارتی و یەکێتی و قوربانیەکانی هەڵەبجەو ئەنفالیش لە بەمافی و هەژاری و پەراوێزخراندا ڕاگیراون و ئازاری یادەوەریەکان و نەخشیەکانی دوای ئەو کارەساتەو ئازاری بینینی تاوانباران لە پستی بەرزی حزبی و حکومیدا، ژیانیانی تاڵ و سەخت و پە ئازار کردوە.

ئومێد بەکەوتنی هەرێم و بەغدا سەرگەردانیە! .. عوسمانی حاجی مارف

ماوەیەکە هەوای میدیاکان سەرقاڵی دانیشتنەکانی نێوان هەرێم و بەغدان، ئەو گفتوگۆو دانیشتنانەی کە نە سەرەتاکەی لە بیری خەیان و خەڵکدا ماوە و نە دەزانرێت کۆتاییەکەی کەی هاتگەیەنرێت. هەژانە لە هەواڵەکاندا دوای چەندین جار لە گەیشتنی شاندی هەرێم بە بەغداو پاشان گەڕانەوەیان بە دەستی بەتاڵ، ئەوە هاتگەیەنرێت کە بەم زووانە هەردوولا کۆبونەوەیەکی دیکە دەکەون، گوایە تەنها چەند خاڵێک ماوە بەیاری لەسەر بدرێت. بەڵام بە ڕەشنی دەبینین ئەو بانگەشانەی کە ماوەن و دواتر لە دانیشتنەکانی تردا قسەی لەسەر بکرێنەوە، نیشانەکانی ئاڵۆزی و بارگرژی هەتاهەتایی پەیوەندی نێوان هەرێم و بەغدا نیشان دەدات، چونکە کێشەی پشکی بودجەو هەڵەی ناردنەدەرەوەی نەوت و نەخشەو پلانی داهاتوی سنورەکان و نفوزو ناوچەگەرێتی و هێزی سەربازی..هتد هیچ کات نایتوانیوە خاڵی هاوبەشی دانیشتن و

هەڵکەوتنەکان بێت و نابێت.

مەسەلەیەک کە پەیوستە جێگای سەرنجی جدیمان بێت ئەوەیە کە ئاخۆ لەدەرەوەی چاوی هێزە میلیشیاکانەوە تا چەندە چاوەڕوانی پەیوستە بە ئەوەی بزانرێت ئێگەری ئەوە هەیە ئەنجامی ئەم سەوداومامەڵەیە ئەنجامەکەی هەڵکەوتن دەبێت یا رەنگەکەوتن؟ گەر بەهەر ئەنجامێک بگات تا چەند پەیوەندی بە بەرژەوەندی خەڵکی هێژارو نەداراوە هەیە؟

ماوەی ٣٠ساڵ لەدەسەڵاتی بزوتنەوەی کوردایەتی لە هەرەمدا کە پڕە لە ئەزموونی دەسەڵاتی میلیشیایی و مافیایی و تاڵانی، دەست بەسەراگرتنی سەروەت و سامانی کوردستان، دابەشکردنی کوردستان بە زەنی زەردو سەوز، شەڕی ناوخۆ ماوەرانی و کارەسات،...هتد. نمونەی سەپاندنی ئەوپەڕی ناجێگیری سیاسی و نائارامی و نائاسودەیی بووە. دامەزراندنی دەسەڵاتی بنەماڵە و نیشاندانی چەندین دەورە لە حکومەتی کارتۆنی و بەدەسەڵاتی پەرلەمانیە، بە دابەشکردنی رێژەی ئەندامانی کابینەی پەرلەمان و وەزارەتکان لە سەر بنەمای تەوافقی پێشوەخت بە گوێرەی هاوسەنگی هێزی حزبەکان، باشترین نمونەن بە حاڵیبوون لە بزوتنەوەی کوردایەتی کە خاوەنی چ جۆرە ئەزموونێکی قێیراناوی و پرشکست و نائینسانی و تاڵانچی و مافیایین، ئەهلی پێکهێنان و دامەزراندنی دەوڵەت نەبوون و نین، پاشکۆبون بە بەرژەوەندی سیاسی ووڵاتانی زلهێزی دنیا و ووڵاتانی ناوچەکە مانای ئەوپەڕی شەهامەت و ئەرکی "نیشتمان پەروەریانە".

هێزە میلیشیاکانی بزوتنەوەی کوردایەتی کە بەهەی پاشکۆبونیان و پەیوەستبونیان بە بەرژەوەندیە سیاسیەکانی ئەمریکاو بەرژەوەندی ووڵاتانی ناوچەکە بونەتە خاوەنی دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستاندا، هەر بەهەمان پاشکۆ بون و پەیوەست بونەوە لە ساڵی ٢٠٠٣وە دەرگیر بون، یەکەم بەشراکەتیان لە پێکهێنانی حکومەتی عێراق و چوونە پاڵ هێزە شیعەکان و بەهێزکردنی ئاگری شەری تائفی. دووەم مامەڵەکردنی کەشکانیان لەگەڵ حکومەتی بەغدا، بە هەمان پرسەی بەرژەوەندیە سیاسیەکانی ئەمریکاو ووڵاتانی ناوچەکە و هێزە میلیشیا ئیسلامی و تائیفیەکان دەوریان دیوە و سودەکی زەرتریان لە کەرکەی سەرمایەو جەردەیی و تاڵانی و گەندەڵی وەرگرتووە. سێیەم دەورەکی پشتوانیان دیوە لە خستکردنەوە ناجێگیری و گێژاوی سیاسی لە عێراقداو لە هەمانکاتدا زیاتر سپاردنی کوردستان بە چارەنوسێکی نادیار.

بە مانایەک بەدوای شەڕی کەنداوو دوای ڕوخانی حکومەتی بەعس و تا

ئەستا، عێراق و کوردستان بونەتە مەیدانێک بۆ شەڕو ئاڵۆزی نێوان هێزە میلیشیاکان و دەخالەتی راستەوخۆی ووڵاتان کە نێ جگیری سیاسی مانایەکی هەیە، نێ دەتوانرێت حکومەتێکی ناوەندی یەکلایی کرێتەوە، ووڵاتێکی پارچەپارچەیە، کە کاریگەری کێشمەکێش و دەخالەتی بەردەوامی ئەمریکا و ئێران و تورکیا..هتد واقعیەتێکە تەنها هاوسەنگی هێزە کە پێیوەندی و نفوزی هێزە سیاسیەکان دیاری دەکات و ئاوگۆیان پەدەکات و کاریگەری لەسەر هاوکێشەی سیاسی عێراق و کوردستان و بەرژەوەندی دەسەڵاتەکانیان دەبێت، بە جۆرێک مسۆگەری مانەوەو سودی پاشکەبونیان بە ووڵاتانی ترەوە دەخسێت، لە هەمان کاتدا هیزە سیاسیەکان دەکەونە ناو چوارچێوەی سەوداو مامەڵەیەکەوە کە هیچ جۆرە کرامەت و بەهایەکی ئینسانی ناهێنێوە، تا ئەو ئاستەی سەرکردەکان نزمترین ئاست لە ریسوایی و سوکایەتی لەسەر خەیان حزبەکانیان قەبوڵ دەکەن.

گەر بمانەوێت زیاتر ئاماژە بەم خاڵە بدەین بە نمونە ئەوە باش دەبینین کە ئاڵاستەی پارتی بە ڕەکەوتن لەگەڵ بۆغدا جیاوازە لەگەڵ ئاڵاستەی ڕەکەوتنێک کە یەکێتی دەخوازێ لەگەڵ بۆغدا بێکات، مامەڵەو خواستی پارتی لە ئیمکانات و مەوقعیەتی هاوسەنگی هێزەکەیەوە گرانترو زیاترە لە یەکێتی، چونکە مەوقعیەتێک لە لاوازی هاوسەنگی هێز کەبەسەر یەکێتیدا سەپێنراوە ئامادەی ملکەچی هەر جۆرە ڕەکەوتنێکە لەگەڵ بۆغدا گەر بەی بلوێت، بە ناوی پێیوەندی سەربەخۆو لامەرکەزیەوە، بەڵام لە بەرژەوەندی بۆغدا نیە ئەو ملکەچیەی یەکێتی قەبوڵ بکات، بەڵکو گەر بۆغدا بەی بگونجێت هەوڵ ئەدات ئەو ملکەچیە بکاتە ناچاریەک بەسەر پارتیدا، بۆیە دەبینین لە دانیشتنەکاندا زیاتر پەداگری لەسەر ئەو خاڵانە دەکرێت تا پارتی ٢٥٠هەزار بەرمیل نەوت و کۆنترۆڵی خاڵە سنوریەکان و داهاتەکانی ڕادەستی بۆغدا بکات، ئەوکات بۆغدا پابەند دەبێت بە دانی ڕێژەی ئەو داهاتەی دەبێت بدرێت بە هەرێم، مانای هەرێم بەڵای بۆغداوە یانی پارتی و تورکیا!، بەڵای پارتیشەو بۆغدا یانی شیعەو ئێران! هەر لەم واقعیەتەوەیە کە ئەتوانین ئەو بۆچونەی باوەڵی بەیەک ڕیزی کورد هەیە وەڵام بدەینەوە و بڵێین خەتان فریو مەدەن و لەخەوو خەیاڵیشدا بیر لەو یەک ڕیزیە مەکەنەوە، ڕۆگای کۆتاییهێنان بەم دەسەڵاتە و دامەزراندنی دەسەڵاتی خۆک ئاسانترو کارسازترە.

بۆیە؛ یەکەم هەر جۆرە چاوەڕوانیەک کە تروسکاییەک لە جگیری سیاسی نیشان بدات جگە لە چەواشەکاری مانایەکی تر نابەخشێت، ڕەکەوتن یان ڕەک نەکەوتن تەنها کێشەی نێوان هێزە میلیشیاکان خەیانەو پێیوەندی

بە چارەنوس و باشبونی ژیان و گوزەرانی خەڵکەوەنیە. دووەم تەواوی سەوداو مامەڵەکانیان لە نێوان یەکدا بەڵکەوتن یا نەکەوتن هەمووی کاتیو لەهەر ئاوگەرمک لە هاوسەنگی هەزیاندا دەخکی تر بەخەیاڵەوە دەبینیت. سێیەم مەسەلەی بنەڕەتی بونی تەواوی ئەو هەزە میلیشیایانە لە کوردستان یا لە عێراقدا، جا بەناوی حکومەتی هەرێم وە یان حکومەتی بەغداوە بێت، پارێزەری ئاوپەڕەی دەخی دەندانەی سەرمایەداری و کەڵەکەی سەرمایەن، داڕێژەری نەخشەی بەردەوامی ئاوپەڕەی کاری هەرزان و تەشەنەی هەژاری و نەداری و برسێتین، نائینسانی و بەدەربەستن بەرامبەر ژیانی کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش و پەداویستیکانیان.

جگەلە کۆتایی ئەم دەسەاتەو بەرپابونی شۆڕشکی کۆمەایەتی بە دابینکردنی ئازادی و یەکسانی، هەر چاوەنیەکی تر سەرگەردانی و ئومێدەکی بە هودەیە.

٢٤/٣/٢٠٢١

خوێندنەوەیەک بە سەردانەکەی ئەم دواییەی پاپای ڤاتیکان بە عێراق وکوردستان*.. عەبدوڵا ساڵح

لێژەر دروشمی، (ئەو هەموتان بران، کووتەیەکی ئینجیلە)، ڕۆژی (٥-٣-٢٠٢١) پاپای ڤاتیکان، فرانسیسی یەکەم، بەسەردانەکی فەرمی بە ماوەی (٤) ڕۆژ گەیشتە عێراق، ئەمش یەکەم جارە لەمێژوودا پاپەک بێتە ئەم ووڵاتە، هەروەها یەکەم سەردانی پاپایە بە دەرەوەی ڤاتیکان دوای بڵاوبونەوەی پەتای کۆرونا.
پاپ لەم سەردانیدا، جگە لە بەغدا و دیداری گەورە بەرپرسانی عێراق، سەردانی مەرجەعی شیعەکان، عەلی سیستانی کرد لە نەجەف، و چووە کۆنە شاری ئوور لە پارێزگای زیقار، کە گوایە مەڵبەندی "برایم پێیامبەر" بووە و هەرسەک ئایینەکە؛ جولەکە، کریستیان و

موسەمان بێ "باوکێ گەورەی پێامبەران"ی خۆیانی دەزانن، هەربۆیە مەبەستی بوو بایەخی مێژوویی و شارستانیەتی ئەو ووڵاتە دەرخا و پێامێک بدا کە سەرچاوەی هەرسێک ئایین یەکە. دواتر سەردانی پارێزگای نەینەوای کرد، کە لەسەر دەستی داعش بەشێکی زۆری وێران کرابوو، ئەمجا هاتە کوردستان و لە یاریگای فرانسوا حەریری لە هەولێر ڕووسەمێکی نزا و نوێژی بەرپاکرد بە بۆشداری نزیک لە دە هەزار کەس و دواتر عەراقی جێهێشت.
ئەم سەردانە لە کاتێکدا بوو کە بەردەوامی باری ئاسایش و ئارامی عەراق ڕۆژ لە دوای ڕۆژ بەرەو خراپتر دەچوو ئەستاشی لەگەڵ بێ، ڤایرەسی کۆرۆنا تا دێت زیاتر بڵاو دەبێتەوە، بۆغدا بەهەی زاڵ بوونی دەسەڵاتی میلیشیا شیعەکان، شوێنکەوتەی مۆترسیدار و ئاسایشی تیا نیە، ناوچەی سنوز لەژێر موشەک باراندایە، داعش خۆریکی سەرهەڵدانەوەیە، بەڵام هەموو ئەو مۆترسیانە نەیانتوانی ببنە بەربەست بۆ ڕۆیشتنی لەم سەردانە.
کەواتە پاپ بۆ لەم بارودۆخەدا ئەم سەردانەی ئەنجامدا؟! ئایا نەردراوە بۆ عەراق؟ یاخود ئارەزوومەندانە خۆی ملمی لە چەقۆ خشاندوە و بەرەو مۆترسیەک هەنگاوی ناوە کە ڕەنگ بوو لەم سەردانەیدا بۆی بڵتە پێش؟ تەنانەت شێخی ئەزهەر (أحمد الطيب) ئەم سەردانەی وەک هەنگاوێکی بوێرانەی پاپا باس کرد! ئەمە ئەو بابەتە و ئەو پرسیارەیە کە هەوە دەدەم لەم باسە کۆرتەدا تیشکێکی بخەمەسەر و وەڵامێکی وەرگرمەوە.
دەزگا زۆبەلاحەکانی میدیای نوودووەتی، بەر لەو سەردانە، ویستیان پڕوپاگەندەیەکی وا بکەن کە گوایە سەردانێکی "ڕوحیە" و دوورە لە سیاسەت، بەڵام پێامەکانی پاپا، لە یەکەم هەنگاویدا لە ناو خاکی عەراق، پێچەوانەی ئەم ئیدعایە دەرچوون، مەبەست و مەرامی سەردانەکە، کتومت سیاسی بوو، بەڵام لە قاوغێکی "ڕوحی"دا، سیاسی بوونی ئەم سەردانە لە یەکەم پێامی پاپادا دەردەکەوە کە دەڵێ: (با تفەنگەکان بدەنگ بن)، (با ئایین لەپێناو ئاشتی و برایەتیدا بێ)، (وەستانەوەی کەمەڵگای بۆشاری دژی نایەکسانی ئابوری)، (بەرەو ڕوبونەوەی گەندەڵی و خراپ بەکارهێنانی دەسەڵات)، ئەمجا داوا لە کەمەڵگای نوودووەتی دەکا بە کەمەگ لەپێناو (بەرقەراری ئاشتی لە عەراق و خەرهەڵاتی ناوەڕاست).
ئەم ڕاستیە، ئاگرچی بۆشک لە کریستیانەکان دانی پێدانان، بەڵام ناکرێ بڵێین پاپ تەنیا بەنوێژێک یا نزایەک و بەسەرکردنەوەیەک ئەم گۆشتەی کردوە وخۆی توشی ئەم مۆترسیە کردوە. شایانی وەبیرهێنانەوەیە کە پاپا، جگە لە پێگە ئایینیەکەی، سەرکی دەوڵەتکیشە کە باوەزخانەی لە زوربەی زۆری ووڵاتانی جیهانـدا

هەیە، بەیە ئامانجە سیاسیەکانی ئەو سەردانە، ناتوانێ تەنیا لەژێر قاوغی (ڕوحی)دا پەردەپۆش بکرێ. لە ڕاستیدا ناوبراو لەو سەردانەیدا بە شوێن کۆمەڵێک ئامانجەوە بوو کە دەکرێ ئاوا کورتیان بکەینەوە:
یەکەم، هاتوە مەری کریستیانەتی لە عێراق و کوردستان بدا و مژووو بخاتەوە بەر چاوی هەمووان و بیریان بهێنێتەوە کە ئەوان؛ (کلدان، ئاشوری و سریانی)، کۆنترین پێکهاتەی نەک تەنیا ئەم دوو شوێنە، بگرە هی سەرتاسەری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیش، هەر بەیە ساحیب ماڵن و کەس ناتوانێ وەک میوان حیسابیان بۆ بکا و نابێ جێپێیان لێق بێ و هەر هەنگاوێک بنرێ بۆ داشتنەوەی دووبارەی نەخشەی سیاسی عێراق دەبێ ڕەنگ و نەخشی ئەوان، جێگای دیار و بەرچاوی هەبێ. بەکورتی گیان بخاتەوە جەستەی کریستیانەتی، بەتایبەت کە لە سەردەمی دەسەڵاتی داعشدا گورزێکی دەندانەی بەرچاوی بەرکەوت.
دووەم، پاپا، وەک "گەورە مەرجەعی کریستیانەکان" دانی نا بە "مەرجەعیەتی شیعە" لە نەجەف وەک مەرجەعێکی باوەڕ پێکراو، وە بە ڕەسمی دەریخست (نەجەف) لای ئەوان زیاتر بەهادارە تا (قوم)، کە سیاسەتکانی ڕووەو پاوانخوازیە و بەرەو پێکهێنانی هیلالی شیعی ملدەنێ، ئەمەش دەکرێ وەک داکوتانی بزمارێک لە نێوان هەردووک مەرجەعیەتدا هەژمار بکرێ، شایانی باسە هەمان پاپا لە شوباتی ساڵی (٢٠١٩)دا نامەیەکی لەگەڵ "گەورە مەرجەعی سونیەکان"، شێخی ئەزهەر، مەر کرد لەژێر ناونیشانی (نامەی برایەتی مرۆڤایەتی لەپێناو ئاشتی جیهانی و پێکەوە ژیان).
سێیەم، پاپا بەم سەردانەی، بە ماوەی چوار ڕۆژ عێراقی کردە خەراکەکی بەرچاو و کەم وێنە لە دەزگا کانی ڕاگەیاندندا، لانی کەم لای زیاتر لە ملیارێک ئینسان کە پەیڕەوی قاتیکان دەکەن، ئەمەش بەخێی وەک پشتیوانیەکی بەرچاو بە دەسەڵاتدارانی عێراق و کوردستان هەژمار دەکرێ، هەر بەیە بەم بۆنەوە، یەکسەر، دوای کۆتایی سەردانەکە، وە بەمەبەستی دروێنە کردنی دەستکەوتە سیاسیەکانی ئەم سەردانە، مستەفا کازمی سەرەک وەزیرانی عێراق، بانگەوازی کەبونەوەی بەرفراوانی هەڵە "نیشتمانیەکانی" ڕاگەیاند بە ئاشتی و تەبایی و پێکەوە ژیان، هەردووک بارزانیش "لەبەیک"یان بەم پەیامە گوت! ئەمەش وەک هەوڵێک بۆ دەرباز بوون لەو تەنگژە قوڵە ئابوریە، سیاسیە، کۆمەڵایەتیەی هەردووک دەسەڵات تێی کەوتون لە ئەنجامی ئەو ناڕەزایەتیە جەماوەریە بەر فروانەی کە ڕۆژ بەڕۆژ دژی هەردووک دەسەڵات لە بڕەو دایە.
دامەزراوە ئایینیەکان، بەدرێژایی مێژوو؛ یا خێیان دەسەڵاتێکی سەرکوتگەر بوون، وە یا لە خزمەت دەسەڵاتە سەرکوتگەرەکاندا بوون،

بەمبەستی پارێزگاری لە تەختوتاراجی ئەو دەستاتانە، لەو ئاستەیشدا ڕەلی سەرکیان گەیاوە وەک یەکێک لە سەکتەرکانی سەرخانی کەمەکە بەردەوام سیاستەکانیان لە خزمەت مانەوەی سیستمی زاڵی ئابوری دا بووە کە ژێرخانی کەمگەیە، مژووی هیچ کام لەو ئایینانە ئەوەمان پێناڵێ کە ئەوان، وەک ئەوەی لافوگزافی پەولەدەدەن، لە خزمەت ئارامی و ئاسایش و پێکەوە ژیاندا کاریان کردبێ. ئەگەر بانگەوازێکی لەم جۆرەشیان ڕاگەیاندبێ، ئەوە تەنیا بەمبەستی فریودانی خەڵک بووە. بەردەوامیش، تا ئەو شوێنەی دەستاتیان بۆ کردبێ، کوتکی دەستی چەوسێنەران بوون وە یا خۆیان چەوسێنەر بوون. دامەزراوەی ئایینی ئەمڕۆی قاتیکانیش میراتگری ئەو مژووە خوێناوییە کە کڵێسە بە درێژایی مژووی دەستاتی، لە سەدەکانی ناوەڕاستدا ئەنجامیداوە، ئەوەی ئەمڕۆ ئەم دەستاتە ئایینییەی خزاندەتە ناوبزمکەوە کە لە کیلۆمەترێکی دووجا کەمترە و دانیشتوانەکەی لە چەند سەدەک تێپەڕ ناکەن، ئەگەرچی هەژموونی فیکریشی بەربڵاو بێ، ئەوە خەبات و تێکۆشانی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و ئازادی خوازی ئەو وڵاتانە بووە کە تەوقی ئایینیان لە ملی خۆیان داڕنیوە و بەرەکی ئایینیان گرتوە و فەیان داوەتە ناو شوێنە ئاسایەکەی خۆی کە کڵێسە و دەستاتی ئەویان لە ناو کەمەدا تا ئەندازەیەکی بەرچاو کەتا کردوە، ئەمە جگە لە پشکۆتنی زانست و زانیاری کە بەردەوام بەتە مایەی پوچەڵکردنەوەی خورافاتی ئایینی و پاشکشەکردن پێی.

ئەگەرچی دامەزراوەی قاتیکان لە ئێستادا لە ژێر پەردەی "مرۆڤ دۆستی" پەیامی خۆی ڕادەگەیەنێ و پاپا وەک ئاشتیخوازێک خۆی وەنا دەکا، بەڵام هەموو ئەو هەوڵانەی ئەم دەزگایە، لە دوا شیکردنەوەدا، بەردەوام لە خزمەت مانەوەی سیستمی زاڵمانەی سەرمایەداری دایە و لەهەوڵی بڕوادانە بەم شێوازە لە دەسەڵات و ژیان و گوزەران.

———

(١) قاتیکان بچوکترین دەوڵەتی جیهانە، دەکەوێتە باکووری ڕۆژئاوای ڕۆما پایتەختی ئیتاڵیا. ڕووبەرەکەی (٠،٤٤) کیلۆمەتر دووجایە و دانیشتوانەکەی، بەگوێرەی سەرژمێری ساڵی (٢٠٠٤)، تەنیا (٩٢١) کەسە. لەساڵی (١٩٢٩)دا لە ئیتاڵیا جیابۆتەوە و بۆتە قەوارەیەکی سەربەخۆ. زمانی ڕەسمی قاتیکان لاتینییە، خاوەنی ڕادیۆ و تەلەفزیۆن و ڕۆژنامە و گۆڤاری تایبەت بە خۆیەتی. [لە ئینسایکڵۆپیدیای ئازادی (ویکیپیدیا)وە وەرگیراوە].

ناوەڕاستی ئازاری ٢٠٢١

کتێبی ژنە پیشەوەرەکانی کۆیە 1900 _ 2015)ی فازیل شەوقی

ئەم کتێبە (144) لاپەڕەی قەبارە نیو) (A4و بە پشتبەستن بە چەندین سەرچاوە، باسی ژن و پیشەوەری و پانتاڵای ژیان و گوزەرانی لە کۆیەیی جاراندا دەکات. بە وردی ڕیزبەندی (72) پیشە کە ژن ئەنجامیانداوە لەگەڵ ناوی پیشەوەرەکان باس دەکات. ئەم کتێبە بە یەکەمین توێژینەوەی ئەنترپۆلۆژیی پیشەوەریی ژنان لە کوردستان دادەندرێت. مامۆستا عەبدولکەریم شێخانی پێداچوونەوەی بە کردوە و دکتۆرە عەتیە حەمە سەعید پێشکی بە نووسیوە و لە خەرجی نووسەر لە چاپخانەی شەهاب لە هەولێر چاپکراوە .

[بە خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن ...]

https://dengekan.info/wp-content/uploads/2021/03/FazilShawro_Koya.pdf

مرواریيەکانی ئەوین.. مـرواری چوارەم.. شیعر: ستیڤان شەمزینی

ماچێکت ئەکەم بە لەوکانتەوە بمنێنتەوە
کاتێ پێدەکەنیت
ماچێکت ئەکەم بە پەوتەوە بمنێنتەوە
کاتێ فرمێسک ئەڕژی

دەتەنگیپەکانت
بە ئەکەمە گوڵدانەکی پە کریستاڵی بزە
تابلۆی شادیپەکانیشت
بە ئەگرمە چوارچێوەی هەتاو

چرپاندنم بە گوێی ئازارەکانما
چیتر نامەوێ سروودی بە تاقەتی بەهەوە
نامەیەکم بە نووسیت کە بێیت و
بە هەنگڤ تەخەکانی پەکەنین نەژەنم بکەیتەوە

قەدیسەکم لە پەرستگای رووخاوی دەدا
تەرانیمە بە تەنهایی ئەخوێنمەوە
عارفەکم کونجی مەیخانەم گرتووە
بیر لە سووتانی رەزی رەحم ئەکەمەوە

چ هەقیقەتێکە کە ماتماتیکی عەشقمان ئەوێە:
من لەگڵ تە یەکسانین بە یەک؟
چ درێیکی زلە فیزیای دابان
منی مەجنوون لەگڵ تەی لەیلا ئەکاتە دووان؟

خەم بدەمە بەر شنەبا یان گەڕووکە
هەر کامیان بێت دەمهێنێوە بەردەم تە!
خێت بدەیتە دەست رەشەبا
یا رووبارەکی پەستەچی ئەتخەنەوە سندووقی دەم

هێندە سەیری ئاسمانم کردووە
باران غیرە ئەکات ئاشقی کام ئەستێرە بووم
هێندەم شیعر بە نووسیووی
قەڵەم لە دووڕەوە ئەتناسە و ئیرەیيت پە ئەبا

چیرۆکی ژوانمان کۆتە ناو
دەفتەرە خوێناوییەکانی بیرەوەریی
حکایەتی ماچەکانمان کۆتە نێو
گەروویی بەروونی وشکە ساڵی

بە زمانی نیگا پێت وتم
خۆشەویستیت رژاوەتە نێو هەستم
بە زاری دە پێم وتی
ژنێک لە بنەچەی گوڵ بووەتە قیبلەم

خەیاڵیش بێت
هەر لە کیشوەری عەشقتا بەیداخ هەڵئەکەم
خەونیش بێت
دەرگای ئەو خەونە وەنەوشەییە لەخەم دائەخەم

ئەگەر ئەوینت گە و ئاگریش بێت
ئەبەم ئاگربازترین پیاو
ئەگەر عەشقت رووباریش بێت
ئەبەم خنکاوترین مەلەوان

تەم لە شاری مەم و ڕووناکی و
لە کوچەی عەشق دەزیەوە
منت لە مەملەکەتی شیعر
لە هەبەستی سووتاندا ناسی

کەنار رووباری راین

ئیسلامگەرای تونـــــــــدڕەو، ئیسلامگەرای میـــــــــانڕەو.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

بە قسەکردن لەسەر دیاردەیەکی وەک ئیسلامی سیاسیی پێویستیمان بە روونکردنەوەیەکی فراوانتر بە ئاوەڕی بتوانین بەشێوەیەکی گشتیی و لە تەواوی سیاقە جیاوازەکانەوە لەو دیاردەیە بدوێین، بۆیە من لێرەدا لەسەر سێ ئاست یان ڕاستر بۆم لەسەر سێ تەوەر قسە دەکەم کە بۆم شێوەیە تەوزیفی دەکەم:

تەوەری یەکەم : ئیسلامگەرا چییە؟

دوا بەدوای هەژموونگەلی دەوڵەتی خەلافەتی عوسمانلی لە دوانزەی ئازاری ساڵی 1924دا لەلایەن تورکە کەمالییەکانەوە، بە چەند ساڵێکی کەم یەکەمین گروپی ئیسلامی ڕیشەییخواز لە میسر بە ناوی گروپی (برایانی موسڵمان ـــ اخوان المسلمین) دروست بوو کە مەهامی سەرەکی ئەم دەستەیە گیانەوەی دەسەڵاتی دەوڵەتی خەلافەت بوو بە سەر شانەی سیاسیی، لێرەوە لە نێو دنیای ئیسلامیدا زەمینە سازبوو بە سەرهەڵدان و پەکهاتنی چەندین گروپی تری ئیسلامی ڕادیکاڵی کە هەموویان خۆنیان بە گیانەوەی دەوڵەتی خەلافەتەوە دەدی، کە دەتوانین (إخوان المسلمین) بە دایکی هەمویان دابنێین، لە هەناوی ئەو گروپەدا چەندین گروپی تر دێنە دەرەوە کە هەر یەکەکیان بە ئاستێکی جیاواز هەنگاو بەرەو ئەو خوونە دەنێت.

ئەم ڕەوتانە بە هیچ خوێندنەوەیەکی عەقڵانی و ژیربژیی و دیدکی نوێ و هاوچەرخ بە چەمکە قورئانی و ئیسلامییەکان بە هەمان تاکتیکی سەردەمی پێغەمبەر (محەمەد)ەوە، کەوتنە کار بە کۆنترۆڵکردنی جیهان یان باشتر بڵێین بە پاشکۆپێکردنی جیهان بە دڕخی ڕابردوویەکی دوور کە لە تەوانینی ئەواندا ئەو ڕابردووە ڕابردوویەکی بە خۆش و بگرە و کەمڵی پێشین (سلف) کەمڵکی نموونەیی (مثالی) بە هاوتا بووە، ئەرشیفی ئەو ڕابردووە بە ڕاددەیەک خەنی و دەوڵەمەندە کە وێنامی هەموو پرسیارە عەقڵانی و مەعریفییەکانی مرۆڤی کۆن و نوێ و کەمڵی کۆن و نوێی داوەتەوە، هەر بۆیە پێویست ناکات مرۆڤ

لە غەیری ئەم رابردووە پاکە بە شتەکی تر بگۆڕێ.

هەروەک چۆن (ئەبوبەکری سدیق) دەیگووت (گەر بە گوریسی ملی حوشترەکەم بگۆڕم لەنێو قورئاندا دەیدزمەوە) ئەم رووتش بە هەمان شێوە رابردوو و دینەکەی گشتگیر دەکات و دەیەوێ جارێکی تر کتومت بە هیچ جیاوازییەک ئەو رابردووە وەک خەی بگەڕێنێتەوە بە بە لەبەر چاوگرتنی هەلومەرجی بابەتی و کۆمەڵایەتی دنیای نوێ کە دنیایەکە پڕ لە ئاڵوگۆڕی خێرا. لەم حاڵەتشدا کەی ئیسلامگەرەکان بە تووندڕەو و میانڕەوە هەمان خوونیان هەیە و تەنیا ستایڵی کارکردنی سیاسییان لەک جیاوازە، بەڵام لە دوا وەستگەدا هاوئامانج و هاوڕێگان.

سەرباری ئەمەش ئەم رووتانە هاتوون تا دەروازەکانی عەقڵ کەم بدەن و دەرگاکانی دیالۆگ دابخەن و بە شێوەیەکی نەقڵی و بە بیرکردنەوە لە نێو تەکستەکان و مێژوودا شوێنکەوتە بن، چوونکە هەموو جۆرە لێژیکبازییەک لە فەرهەنگی ئیواندا یەکسانە بە زەندیق بوون (فمن تمنطق تزندق) و مافی بیرکردنەوە و ڕامان و هەڵوەستەکردن لە دەرەوەی کتێب و سوونەت و ڕای کەی زانایان (إجماع العلماء) ڕەت دەکەنەوە، تەنانەت ئیخوانەکان دوژمنی سەرەکی ریفەرمخوازیی و نوێگەرانی بیری ئیسلامی بوون و بە هەمان شێوەی حەنبەلییەکان کۆتنێ دژایەتیکردنی ڕەشنفکران و موسەمانانی نوێخواز، گەر لە رابردووەدا حەنبەلییەکان بەربەستی یەکەمی بەردەم ڕووتکی عەقڵانی وەک (معتەزلە) بووبن ئەوا ئیخوانەکان و ئیسلامگەرای هاوچەرخ بەربەستی سەرەکی بەردەم ڕەنسانسی ئیسلامی بوون کە (محەمەد عەبدە ــ جەمالەددین ئەفغانی) پێشەنگی بوون، لەم چەرخشدا (د.نەسر حامد ئەبوو زەد ــ د.محەمەد ئەرگۆن و چەندانی تر) خەکانێکی ناسراو بوون لە هەمان بواردا.

تەوەری دووەم : تووندڕەویی و میانڕەویی

بەر لە هەر شتێک جیاکاریی و پەلەنکردنی ئیسلامگەرەکان بە سەر دوو پایەگا، کە یەکەمیان پایەگای تووندڕەوەکانە و هەموو جۆرە عەقڵ و گفتوگۆ و زمانی پێکەوە هەڵکردنێک نراوەتە لاوە، بە پێچەوانەشەوە پایەگاکەی تر بەوای بە دیموکراسی و دیالۆگ و هاوئاهەنگی هەیە و بیروڕاکانی خەی بەسەر ئەوی دیدا ناسەپێنێت و بەشێوەیەکی بەرچاو کراوەیە کە زیاتر لەنێو ئەم پایەگایەدا پێنج بە (إخوان المسلمين) درۆژ دەکرێت. لە بنەڕەتەوە هەیە، چوونکە لە راستیدا ئیسلامگەرای تووندڕەو و میانڕەو بوونی نییە، هەر چەندە دەتوانین

موسەمانی توندڕەو و میانڕەو لەک جودا بکەینەوە، بەڵام ئەوی لەنێو ئاڕاستەی ئیسلامگەرایدا بەت ناتوانرێت وەک میانڕەو وەسف بکرێت، چوونکە کەی ئیسلامگەرەکان لە توندڕەویدا یەکانگیر و هاوبەشن.

لەرەدا جێی خۆیەتی ئەو پرسیارە لەو ئیسلامگەرانە بکەین کە خۆیان بە میانڕەو دەزانن: ئایا باوەڕی خۆیان ئیلغا کردەتەوە بە ئایەتەکانی جیهاد و هاندانی کوشتن و توندوتیژیی؟ ئایا میانڕەوکان سورەتی (التوبە)یان لە قورئانەکەی بن باخەڵیان دەرهێناوە؟ ئایا میانڕەوکان هێشتا بڕوایان وا نییە بەهەشت لە ژێر شەبەنگی شمشێردایە؟ ئایا میانڕەوکان جورئەتی ئەوە دەکەن کە حەدیسەکانی جیهاد و تاڵانی پشتگوێ بخەن و بڵێن سەردەمی کارپێکردنیان بەسەرچووە؟ ئایا میانڕەوکانیش تەکفیری ئەو کەسانە ناکەن کە ڕەخنە لە ئیسلام و پارتە سیاسییەکانیان دەگرن؟.

بەگومان تاکە شتێک ڕووتی میانڕەو لە توندڕەو جیا دەکاتەوە لەوەدایە کە ئەوی یەکەمیان هەڵومەرجی بابەتی خوێندەتەوە و دەزانێت پارسەنگی هێز بەڵای کەدا لارە، بەڵام ئەوی دووەمیان بەبێ تێگەیشتن لە زەمینە و واقیع بڕیارێکی هەڵچووانە بانگەشەی بکارهێنانی زەبروزەنگ دەکات، گەر وردبینەوە لە مێژووی (إخوان المسلمين) لە نزیکەوە بەر ئەم ڕاستییە دەکەوین: بە نموونە لە سەرەتای کاری ئەو گروپەدا بڕیارێک دەردەکەون وەک کەمەکی ریفەرمخواز، لەو ساتەوەختەشدا (حسن البنا) دەیووت (لەگەڵ خەڵکی وەک دار وابن گەر بەردیان تێگرتن ئەوا ئەوە بەریان تێبگرن)، بەڵام لەوکاتەی کە دەبنە ڕکخراوێکی تەکمە و بە نفوز دەمامکەی سەرچاویان لادەدەن و لەم لەحزەیەدا (حسن البنا) دەڵێ (ئەوەی لەبەردەم هاووڵاتیانی میسردایە، هەبێژاردنە لە نێوان دوو سەنگەردا: پەیوەندیکردن بە ئیخوانەوە یان دژایەتیکردنمان). بەنا، ڕەگەی سڵەم نابینێ و هەر دەستایەتی نەکردن و قبوڵنەکردنێکی بە دوژمنایەتیکردنی تەدەگات.

تا دەگات بەوەی ئیخوانەکان هەڵدەستن بە دەرکردنی گۆڤاری (النذير) کە لە ڕاستیدا ناوی گۆڤارێکە هەگری گەڵێک مانا و مەدلولاتی تایبەت بە خۆیەتی کە گرنگترینیان بریتییە لە تەعبیرکردن لە هەستی توندوتیژیی گروپەکە. ئیدی لە پرسەیێکی لەسەرخۆدا گروپەکە بەرەو ڕووتێکی چەکداریی دەڕوات و (حەسەن بەنا)ش باسی جیهاد دەکات و ئەمجارەیان لە جیهادی دەروونەوە باز دەدات بەرەو جیهادی کوشتنی نەیاران. هەر لەم بارەوە بەنا دەڵێت (جیهاد فەرزێکی پەویست و ئاشکرایە کە هەر دەبێت بکرێت). ئیدی لەم بەرەوارە بەدواوە ئەم

گروپە چەندین جموجۆڵی چەکداریی و جیهادیی بەدەخات کە تیرۆرکردنی (نەقراشی پاشا) نموونەیەکی هەرە بەرجەستەیانە.

لە کوردستانیش لەبەردەم هەمان ئەزموونداین، یەکگرتووی ئیسلامیی کە ڕاستەوخۆ لقەکە لە (إخوان المسلمین) و ناشکرێت بە هیچ جۆرێک مۆژووی یەکگرتوو بە جیا لە مۆژووی (إخوان) سەیر بکرێت، بە لەوەشی یەکگرتوو لەو چرکە ساتەدا خۆی ڕادەگەیەنێت (1994) کە هیچ مەترسییەک لەسەر کورد و پاکتاوی گەلەکەی نەماوە، ڕۆی هەبووە لە بەرهەمهێنانی تووندوتیژیدا، هەرچەندە گەلەک هەوڵیانداوە بە ئاوەی خۆیان بە جیا بگرن لە ڕووتە ئیسلامییەکانی تر (کۆمەڵ و بزووتنەوە) بەڵام لە واقیعدا یەکگرتوو و هەموو ئاوانیتریش یەک ستراتیژییان هەیە و سەر بەیەک شاوەی بیرکردنەوە و دنیابینین بە دەرەوەی خۆیان و دەوروبەریان، بەڵام بە کەمەک جیاوازییەوە. کە دەتوانین بڵێین گەر گرووپی (قاعیدە و داعش) باڵی عەسکەریی ئاو بزووتنەوەیە بێت، ئاوا یەکگرتوو باڵە سیاسییەکەیەتی.
ڕەنگە یەکگرتووی (میانەو) بەشێوەیەک پەڕە بدات بە کولتووری زیبروزەنگ کە لە تووندوتیژییەکەی (قاعیدە و داعش) جیاواز بێت، لەوانەیە (داعش) لەبەر مانبوزبوونی خۆی و بچووکبوونەوەی قەبارەکەی توانای ئاوەی نەبێ لە نەو کایە کولتووریەکەدا تیرەر بەرهەم بهێنێ، بەڵکو تەنیا دەتوانێت فەزایەکی نائارام بەرجەستە بکات، بەڵام یەکگرتوو بەهەی بەهەزیی و فراوانی قەبارە کولتووریەکەی لە توانایدایە کار لەنەو لایەنە کولتووریی و کەمەایەتییەکاندا بکات.

یەکگرتوو لە ڕەگەی ڕایەڵی ڕاگەیاندن و مینبەری مزگەوتکانەوە فەتوا دەدات و مەلاکانیشی ڕۆژانە لە وتار و وەعزکانیاندا نەفرەتی ئاسمان بەسەر هەموو ئاوانیتری دەرەوەی خۆیاندا دادەبارێنن!، دیسان ئاوە هەر یەکگرتووە دەیەوێت ڕەخنەگران و ڕۆشنبیرانی نەیار بئاڕاستە تەلەبەندی ڕقی خەڵک و وێنایەکی ناشیرینیان لە نەو زەینی خەڵکدا بە دروست دەکات و هەمیشە هەر ڕەخنەگرتنێک لە ئیسلامگەرەکان یەکسان دەکاتەوە بە ڕەخنەگرتن لە خوا و پێغەمبەرەکەی، چوونکە ئیسلامگەرەکان خۆیان بە سەبەری خوا دەزانن لەسەر زەوی. لەبەر ئاوە لە ستراکتەرەوە ئاو پەلەنکردنەوەی کە لەسەرەوە باسمان کرد بە هەڵداچوونێ ئاگەر نا لە جەوهەر و ماهییەتدا هەموو ڕووتە ئیسلامگەرەکان یەک شتن و دووڕوی دراوەکن.

تەوەری سێیەم : ئیسلامگەرای کوردستان و کەشی نەتەوەیی
لەم چاپتەرەدا دەبێت ئاماژە بە ئاوە بکرێت کە ئایا ئیسلامگەرەکانی

کوردستان تا چەند بەشداربوون لە خەباتی ئازادیخوازانەی گەلی کوردستان و شانبەشانی هێزەکانی دیکە لە سەنگەردا بوون بە بەرگریکردن لە کوردبوون و ستەملێکراویی ئەو گەلە؟ کە لە راستیدا ئیسلامگەرەکان نەیانتوانیوە (نەیانویستووە) لە قۆناغی سەختەکاندا بوونی خۆیان ئاشکرا بکەن، بە نموونە سەرهەڵدانی (إخوان) لە کوردستان دژ بە پێنجاکانی سەدەی رابردوو کەچی ساڵی (1994) دوای راپەڕین لە ژێر ناوی (یەکگرتوو)دا خۆی رادەگەیەنێت، تەنانەت ئەوان لە قۆناغێ هەستیارەکانی خەباتی شاخدا تەواو بەدەنگن و وەک حەلقەیەکی نهێنی زێر بچوک دەمێننەوە.
لە ماوەی چەندان ساڵی رابردووشدا و لە ئەزموونی کارکردنی ڕووتە ئیسلامگەرەکانەوە بەشێوەیەکی کرداریی بینیمان نەیانتوانیوە لەنێو چوارچێوەی کوردبوون و خەباتی سەربەخۆیی کوردستاندا کار بکەن، بە پێچەوانەوە خزمەتگەلێکی زۆری کولتوور و ناسیۆنالیزمی عەرەبیان کردووە، گۆشەکردنی ئەم فەرمە لە ئیسلامگەریی بەشکە لە پرسەی گۆشەکردنی بیری پان ناسیۆنالیزمی عەرەب، چوونکە ئیسلام ڕەگەزێکی هەر گرنگی عروبییە! هەروەک (میشێل عەفلق)ی تیۆرسیۆنی بەعسیزم دەڵێت (پێیوەندیی نێوان عروبە و ئیسلام وەک پێیوەندیی جەستە و گیان وایە).

یەکگرتوو بە ریالی سعودی و دەوڵەتانی خەلیج بە ناوی فریاکەوتنی هەژاران و خەرخوازییەوە دەبەستە جەبهەجەکاری پڕۆژەکانی نەتەوەپەرستانی عەرەب، چونکە جگەی گومانە کە عەرەبە (خەرخوازەکان) بە تەنیا مزگەوت لە کوردستان دروست دەکەن (وەک ئەوەی کەمەبەست هەبێت). لە کاتێکدا لەو چرکەساتە زەمینانەی کە یەکگرتوو مزگەوتی دروستدەکرد هەر ئەو جۆرە موسڵمانە بوو کە یەکگرتوو مزگەوتی بە بونیاد دەنا لە هەژارییەکی کەم وێنەدا دژیا. ئەو عەرەبەی کە ملیۆنەها دۆلار و ریال دەخاتە سەر حساب بانکی یەکگرتوو، بە خەیاڵییەوە بە فیێ نادات لەبەر ئەوەی دژایەتی بەهەزبوونی ڕووتی ئیسلامی بونیادگەریی لە کوردستان بە مانای پووکانەوەی بیری نەتەوەیی و بەمەش ڕێگا تەخت دەبێت لەبەردەم عەرەب تا لە کەنداوەوە بە ئۆقیانووس بە زەدی ڕەسەنی خۆی بزانێت.
لە هەمووشی سەیر ئەوەیە کە یەکێک لە بەرپرسە باڵاکانی یەکگرتوو کە تا کاتی نووسینی ئەم بابەتەش لە (دەوحە) دژی بە عەگال و دشداشەوە نوژی بە کەمەڵ دەکات و دوعا بە برا موجاهیدەکانی خۆی دەکات لە فلیپین و کشمیر بەبێ ئەوەی لە بیری بێت کە خۆکەی کوردستانە و گەلەکەی خۆیشی لە هەموو ئەوانە چەوساوەترە، بەکو لە

هەمووشی گرنگتر عەرەبی دشداشە لەبەر ئەو غەدر و ستەمە گەورەیەی لە گەلەکەی کردووە. ئەمە جیا لەوەی سەرکی رابیتەی ئیسلامی واتە عەلی قەرەداغی دەستی گیان بە گیانی خوێنمژکی بە ئابووی وەک ئەردەگان و حزبەکەیەتی. ئەگەرچی من بە هیچ شێوەیەک بەوام بە ناسیۆنالیزم نییە، بەڵام ئێش و ئازاری گەلی کورد لە هەر شوێنەک بێت ئازاری دڵم دەدات، کەچی ئیسلامییەکانی کورد نەوەک موسڵمان نەوەک هاونیشتمانی، هاوسۆز نین لەگەڵ ئێش و ئازاری گەلەکەیان نەخاسمە خەیان بەر شان بخەنە ژێر ئەو ئێش و ئازارە.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
سوێد – ستۆکهۆڵم

کتێب: سەرزەمینی هەموو ناوەکان.. سەباح ئەنجدەر

ناوی کتێب: سەرزەمینی هەموو ناوەکان
شاعیر: سەباح ئەنجدەر

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن...

شانەی کوردی بۆپەی جوگرافیا.. حەیدەر عەبدولرەحمان

ماوەیەکە هەڕەشانییەکانی سلێمانی بەردەوام جمێان دێ لەچالاکی و تیپێ شانییەکان نێریان گرتووە بۆ نمایش کردنی بەرهەمەکانیان .

بینەری شانۆیش کە بینەرێکیی هوشیارو تیووی شانۆیە، وەای بەربەستی کەرەناو تەنگژەی ئابووری، پشت لەشانۆ ناکاو ەگۆ نادا هەرگیز هەکان بە بینەر بن، بۆیە ئەم هەوڵەستەی شانۆکاران و بینەری شانۆیی لەو شاردا ، هەر تەنها چمکێکی هونەریی بەخۆیەوە هەناگرێ، لەوەندە گەورەتر مانایەکی نیشتیمان پەروەری دەگەیەنێت، کە لەو قەناغەدا قورسایی خۆیان هەیە بەسەر ەووپێی هەنگاوەکانی ئەو کەمەگایە بەرەو بە مەدەنی بوون کە دیارە شانۆ یەکێکە لە کەگە مکەمەکانی
هەمیشە بەوام بووە هەیە کە ئاستی شانۆ لەکوردستاندا ئاستێکی ەژیە نێک ەها، ئەو ئاستە بەجوگرافیاوە بەندەو لەشوێنکەوە دەگەت بە شوێنکی تر.
ەاستە کە ئێستا سلەمانی لەگەپانکەدا سوار چاکە، بەا َم کەرکوک و دهەک و هەندە لەشارچکەکانی تری وەک دەربەندیخان و کەلاریش لەگەپانکەدا دیارن و بزافکی بەتینی شانۆیان دەست پێ کردەتەوە
ئەوەی لەگەپانکەدا غائیبەو لەچاوەوانی بودجە کەوتەتە خۆکی قوە، تەنیا هەولەر، کە سا جارە چالاکیکی بەناو فیستیقاڵی مەنەدراما پێشکەش دەکات و دەکەوێتەوە ناو خۆکەوە تا سالکی تر بەدەم چاوەوانی هاتنی بودجەوە بۆئاگا دەتەوە .
تا ئەو کەمە داگیرکارەی کارگەیی شانۆ لەهەولەر دەسەاتی خەسپێنەرانەی خۆیان بەسەر فەزای شانۆدا بسپێنن ، شانۆ هەر وەک لاشێکی مردوی بگەن لەو شاردا هەر بەهەواسراوی دەمێنێتەوە

بانگەشتەک بۆ سەماکردن.. شیعری/ هادیا ئامنۆ.. وەرگەانی بۆ کوردی/ فەرێدون سامان

لە ئاەزی جانتاکەی مندا
چاوی ماناکانی تەقیەوە وەک ئاواز

لە هەرای جانتاکەمدا
مۆبایلەکەم ون بوو
ئاوازەکانی خوێندارن لەگەڵ بەدەنگیی شوێنکەدا
چەتر دەبنەوە
بەرەو لای خەم تەماشایکرد و
ساتەکانی رێندی لە باخچەکانی جوانی
بەرەو هەوراز بووندەوە ،
ریگام بە چاوم نەدا بینینیت
بەهام بەلەز بەلامدا تیپەڕی
جوانیی سەوزەکەی ئادەم لە ستەمکاریدا چێنراوە
ئەوان گوتیان
کە کەلەکەوانی ژنان
لەگەڵ چەناگەی خەی درێی کرد
ئەوە قسەی قەرە
دوگمەکانی سەر سنگی گەنجانە
فراوانی چارگەئاسا کردەوە
بانگهێشتی ژنانی گەردوون و سوپایەیەک لە ماچ دەکات،
مۆبایلەکەم لەو بەسەروبەری
ئاشووبی هەستەکان و لە بەدەنگی شوێندا ون بوو
چاوە بە خوومارەکەی پێ بوون لە مۆبایلەکە
لە نەخشەی بەیانەکدا مامز ئاسا باز دەدات
سەمەندەر داوای شەریعەتی سەما کردن دەکات
جەستەیەیەک فەری بەخەو بووە
لەسەرهەواری خاڵی وەنەوزدا
ناخەویت تەنە دوای تاوێک سەما نەبیت
پرچی قەرەجانەم گەڕاوەکی شەپەلدارە
گەپرزین سەما بە دوو سەمای دادە
بەنت شەپەلی کشان و داکشانە،
حیلەی شەهوەتەو مگەزی ئارەزووی سەما دەکات
چامەم لە فەرهەنگەکەم ئازاد کرد
لەدایکبوونەکەی خولیای شەتی بوو
پیتەکانم بە رێندی خێیان فەری
سەما بوون
ئاخ خوەی بارانی سەر شوشەم گورەم ناتوروژینیت بە سەما
بەنزینی تەپەڵ هارەکان تاسە دەسووتێنێت چشنێک لە سەما
قاوە و مۆبایلەکە لەلایەک دانە دەتەوە ئەبجەدیەتی سەما فەر بیت؟
بەتاسەوە لەرزینی سەرپەنجەکانت بە ژنێک درێژکەوە

شەرم مەکە بە بانگهێشتی پیاوێک بە سەما کردن
کە خۆت ئارەزووی سەمای ئەو دەکەی
سەمایەک حەز دەکات سەما بکات لەگەڵ سەمادا.

شیعری/ هادیا ئامنە- تونس

وەرگێڕانی بە کوردی/ فەرەیدون سامان

یەکەم پەلەقە.. سەلام عومەر

یەکەم پەلەقەی هاویشتم
سەراوی دایکم رژاندو
لەگەڵ ئەودا
چەند کەشی ماماڵە
یەکەم ناڵە کە گوێم لێبوو
ئی داکم بوو
دەیچریکاندوو
دەیگوت منداڵەکەم کوانێ؟
⋆ ⋆ ⋆
لەوکاتەوە
تەمەنم وەک سەراوکەی داکم دەژێ
کەس نییە کەیکاتەوە
لەوکاتەوە
قرچەی شکانی منداڵیم دێ و
خوێن لە بریندی هەستم دەتکێ
کەس نییە چایکاتەوە
⋆ ⋆ ⋆
هەشتا تامی
یەکەم دڵۆپە شیری داکم لە دەمماێ
چەژی یەکەم بەنی ئەو و
یەکەم ماچی لەوکانی
لەنێو دەماری دەمایە
⋆ ⋆ ⋆

یەکەم پەلەقەی هاویشتم
سەراوی داکم تەقاندو بەربومەوە
روناکیم دی و
ناوکیان بەیم
بە هەمیشە
لە یەکەم نیشتمان و
جوانترین سیما و
ئازیزترین کەسیان دابەیم
⋆ ⋆ ⋆
لەوکاتەوە
وەکو داکم ژانم دەتە و
دەناڵێنم
لەوکاتەوە
یادەکانی وەکو وێنەداش
لە تەمەنم دەئاڵێنم
⋆ ⋆ ⋆
یەکەم پەلەقەی هاویشتم
دەریایەک فرمێسکی پێشتم
لەوکاتەوە
جیهانی من وەکو داکم
ناڵەو چریکەی بەرەژانە
لەوکاتەوە
نیشتمانم
تەقینی سەراوکان و
خوێن رژانە.

غەریبیم.. دەی ڕەژەات

خودایە کەی ئەو هەموو نامەیە و
غەریبییەم دەگاتە کەتایی؟
یەستا چاوشارکێ لەگەڵ میلی کاتژمێری تەمەن ئەکەم و
دەم پێیەتی لەو نەرمەتێیەی ژیان ئاوت ئەکا
خودایە ئەو هەموو غەریبییە تاکەی

تاکی بچموو ناو گردنکی خاوی و
ونبوو لە پکەنینکی شیرین
خودایە، کەی دەتوو یاری ەزا شرینم

خیاڵ

کاتە بەر شنەبای ئوارانت کوتم
لە نسیما خەمم بینییەوە
شوان
ئستەرم ئەبینی
ەیشتن، سەرتای کوتنی ئو خیاڵانبوو
لە درکردنە
لە خیانەتکردنە
بەربوونەوە بەر پای من.
سفییکی یشسپی نزای پاکبوونەوە و نەیشتنی کرد.

دی ەژهەات

لەزمە تمەن.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

نوسینەوی لەزمە تمەنە،،
لسەر لەپی پنجرەی با،
مرگ هواش هەزنیە،،
پلیکانی ساتوەختە…
چاوە داگیرساوکانی بە لانکان…
لە سندوقی خەمی شوا،،
خە و خاشاکی ووشکانیش،،
پش ەشتنە،،
بای بەهودیی کی کردنوە،،
گرچی تر ەشکانی…
سفەر تفتو تابوون،،
ئاجاری گیا ەشکانی ئازاریش،،

لە کەتایی یاریە هیچکانی مرۆقا..
بەدەستە بەردەکانەوە وەرین،....
شانەی دەستی بروسکەی زەمەن،،..
بە نەو زوڤی سپی دارستانە...
لە ەەهەەی بوونا ووشک،،
داخن، ئاسنە گینەکانی...
زیندانی قەشەنگی دەزەخی عیشق!
ئاژینە گریان لە پەەوی...
پەمەیی هەورا،
پەش هاتنی شنەی بە مانایی!
خانمی سپی مەرگیش،،
کەەکی ەەحە بەستوەکانی سەوە لەداو،
مەلە ەەشەکانی سانا،،
داخزانە دامەنی چیای سپی ئەستا.

.....
وەنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی فنلەندی
Hugo Simberg / By The River Of Life

بەردەکان.. شیعری شاعیری گەورە: عەبدولسەتار نورعەلی**

لە عەرەبییەو بۆ کوردی : ئەحمەد رەجەب
بەردێك لە سەر شانی هەدەگرێ
بە سەر شاخی ئازارەکان هەدەکشێ
سەردەکەوێ
دێتەخوارەوە
لە بازنەیەکدا ، ئاسۆش تاریکە ،
عەمار هاوارکەی بەند دەکات (1)
سیزیف بەردەوامە ، دێراوە وەك لاستیکی لێهاتووە (2)

□□□□□ □□ □□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

بەردە رەشەکە ماچی کرد ؟
ژمارەی دەمەکان نازانرێت
هاوشێوەکانیشی
*

بەردێك لە سەر سنگی لاوازی
سوممیەیە (3)
چەند قورسە !
چەند بێهێزە!
گوڵ دەگرێ
ـــ ئەوەی بێگوناحە
با بەرد فڕێبدات !
*
گوڵت لە دەنگێکە بەرزدەبێتەوە (4)
لە پشت جوزەلەکانی مانەوە (5)
ـــــ ئەوەتا ئێمە دەجەنگین
بەرگە دەگرین
بەردباران
بارقورسی
لە گەل قورسی بەردەکان ئاشناین
28/3/2021

** ژمارەیەکی زر لە نووسەران و ڕۆشنبیران دەڵێن شاعیری لێهاتوو بەتوانا عەبدولسەتار نور عەلی جێی شانازی گەلی عێراقە بە گشتی و گەلی کوردستانە بە تایبەتی وەك مامۆستایەکی دیاری بواری پەروەردەو نووسەرێکی گەورەو شاعیرێکی درەوشاوەو بە تواناو ڕۆژنامەنووسیکی سەرکەوتوو سونبولێکی شیعرە چونکە خاوەنی گەنجینەیەکی شیعرەو بە جوانی کێشەو گیروگرفتەکانی کۆمەڵایەتی و سیاسی دەخاتەروو.خاوەنی چەندین کتیبە و، بەردەکان لە ساڵی 1994 نووسراوەو لە کتێبی (علی اثیر الجلید) وەرگیراوە.
شاعیر عەبدولسەتار نور عەلی لە کوردانی فەیلییە و لە ساڵی 1942

لە گەرکی باب الشیخ لە بەغدا لە دایکبووە وکۆلیجی (الادابی) بەشی زمانی عەرەبی لە ساڵی 1964 تەواو کردووەو ماوەی 25 ساڵ مامۆستای ئامادەیی بووە لە پاریزگاری الحلە و بەغدا.

تێبینی :

(1) عەمار : کوری یاسر یەکێکە لە ئەسحابەکان.

(2) سیزیف : Sisyphus کابرایەکی فێبازو بوو،لەبەر گومرایی سزا درا بەردێك لە دامێنی شاخێك ببات سەرەوە و کە گەیشتە لوتکە بەردەکە بێ دامێنی شاخەکە بەردەبێتەوەو و بەو شێوەیە سەر لە نوێ هەمان کار دەکات و بوو بە سزایی تا ماوە. لە پاش هیلاکی دراوە بە زەویدا وەك تایەی ئۆتۆمبێل دەخوولێتەوە.

(3) سوممەیە : کچی خەیات یەکێکە لە ئەسحابەکان" ئافەرەتێکی لاواز بوو ئەبو جەهل رمێکی دا لە دێیی کوشتی و، سوممەیە دایکی عەمارە کە لە سەرەوە باسکراوە.

(4) دەنگێکی روون.

(5) جوزەلە یان بە گەرمیانی دووزەلە وەك لە دێرزەمان وتراوە : مزامیر ێال داوود.

هێنراوێ بێ منداێان.. مامێستا گیان .. رێزا شوان

مامێستای بەڕێز و دڵسۆز
خاوەن پەیامێکی پیرۆز
* * *
تێ فێرکەر و پێشەنگمانی
هیوای گەل و نیشتمانی
* * *
دڵسۆزیمان بێ کوردستان
رواندت لێ هێش و هێستمان
* * *
هەردەم بەرز و شکۆداری
لەناو دڵ و لەسەر زاری
* * *

بەرخودانیت بە هاوتایە
تاجی زانە بە تاڕوایە
* * *
هەر بژیت مامۆستا گیان
سیمبولی پەروەردە و ژیان

نۆرویج: ٢٠٢١

ئاین و ئیرهاب .. گران هەڵبژێری

ئیرهاب کردەیەک نیە تایبەتبێت بە ، دەسەڵاتێک،حکومەتێک ،ئاینێک،مەزهەبێک ئایدۆلۆجیایەک.،حیزبێک بێت ، بەڵکو هەموو ئەم پێکهاتانە هەروەها تاکەکانیش کەم تازۆر لە ئابردوو و ئێستادا مومارەسیان کردوە و دەیکەن.
بەڵام ئەوەی دیارەو شاراوەنیە کە ئاینەکان وە بەتایبەتی مەسیحیەت و ئیسلام زیاتر ئەم ڕەگەیان گرتوە و وەک بەشێکی سەرەکی لە بەرنامەو کرداری ڕۆژانەیاندا ڕەنگی داوەتەوە.....

بە درێژی بابەت کلیکی ئێرە بکەن ...

شیعر و زیاندەستیی..2.. نا

حەسەن

(خوێندنەوەیەک بۆ قەسیدەی (یاداشتنامەی ماکۆکی ڕەشپۆش) ی شەرکۆ بێکەس)

بەشی دووەم /

وتیان گۆڕەووکەیەکی سپی غەمگین
ئەو یەکەمجار
هەواڵی تەی گەیانبووە ماڵی چیا نشینەکان
هەواڵی تەی بردبوو بۆلای بەفر و
بۆ لای مەرگ و
بۆلای گوڵە کۆیەکان
هەواڵی تەی بردبوو
بۆلای کۆترەکانی مەقام
بۆلای ژنە ماست فرۆش و
هەڵبەی تازەی هەڵدراوی ڕەوەندەکان
وتیان : تەکەا بەیەکەوە
لەگەڵ چنار و شەڵاڵبی و
پیاوانی بەردەرکی مزگەوت
ژنانی سەرکۆ و کانی
هەموو پێکەوە گریابوون
هەبازەکەم پەڵەت چی بوو ؟
مەرگ هەر ئەهات
ئەم سەفەرەت هەر لەبەر بوو ...!

پەووشکی پرسیارە قووڵەکە بەر بەشەکانی دوای خۆیشی کەوتووە ، کاریگەری ئەم پرسیارە درژ دەبێتەوە بۆ کاتایی دەق ، بەمانایەک ئەم پرسیارە هەمیشە لەنێو دە و ناخی ماکۆوە ڕەشپۆشەکە دووبارە دەبێتەوە . لەم بەشە دووبەری دەشکاو باسی گۆڕەیی و بوونی ئەم خۆشەویستییە گۆڕەیەی بازەکەی خەی دەکات ، لەنیو چین و توێژە جیاوازەکانی کەمەگە و هاوڕە و هاوسەنگەرەکانی کە بۆ (کۆترەکانی نێو مەقام) ناویان دەبات ، کاتێک لە ڕەگەی (گۆڕەووکەیەکی سپی غەمگین) خەی چیا نشینەکان هەواڵی ئێویان پەدەگات ، هەموو غەمگین دەبن و دەگرین . (کۆترەکانی مەقام و ژنە ماستفرۆشەکان و ڕەوەندەکانی نێو هەبەی تازە هەڵدراوەکان و پیاوانی بەردەرکی مزگەوت و ژنانی سەرکۆ و کانی) .. هەموو پێکەوە گریابوون .

بەهام ئازارە ئاگراوییەکە لەناخی ئەوایە ، هەنگە بە ئەوانی تر ئاسەف خواردن و گریان هشتنی چەند دەپە فرمسکێک بس بێت ، بە ئارامبوونەوەی کەف و کوە و هەستە خەمناکەکەی دەروونییان بەهام ، بە ئەو ئەم شتانە و تەنانەت هیچ هەشەبایەک ناتوانە ئاگری خەم و نائومەدییەکانی کپ بکاتەوە و یان بیکوژێنێتەوە ، چونکە ئەو دەزانێت / ئیتر لەمەودوا ژیانی بە چ ئاراستەیەک دا دەڕوات ؟! ، لەمەودوا زیندووەکی مردوو دەبێت ، ئیتر لە نەو قووڵایی نائومەدییەکانی دەهێت (هە بازەکەم پاڵێت چی بوو ؟ مەرگ هەر ئەهات ، ئەم سەفەرێت هەر لەبەر بوو ..!) .

بەهام هەشتا ئەی بازی من
بە تە بەربەیانێکی زوو بوو
شیعرەکانت : هەشووی وشە زیوینەکانت
خەتی وەک زەنگیانە وردت
شەوەی ئیمزات " کە لەسەری بولبول ئەچە "
دار جگەرەیەک .. چەرخەکێت ..
چاکەتەکی کەنی سەر قەە پینەکراو ..
چاویلکەیەکی هەتاو و
تەزبەحەکی ئەبەق ، کەاوە ، پاندانە
قەفەزەکی کەو .. لفکەیەک
شووشەیەک عەتری بەتاڵ و
هەگبەیەک و
ئاوێنەیەک
ئەی بازەکەم !
ئەمانە ئەو یادگار و شوێنەوار و میراتیانەی
بێت جەهەشتووم ..!

ماکەوە هەشپەشە غەمگینە دەشکاوەکە ، لە باسکردن و وەسفکردنی بازەکەی بەردەوام دەبە و ناتوانە ئەو مائاوایی و دابڕانە قەبووکات ، ئیتر لەمەودوا لەجیاتی خەی دەبە ژوان لەگەە کەلوپەڵ و ئەو شتانە بکات کە وەک میرات بەی جەهەشتوون .. دەبە لەمەودوا لەگەە هابردوو بژیت و ئایندە لەبیرکات ، یادی قسەکان و شیعرەکان و جووەە و تەنانەت هەموو شتەکانی بکاتەوە ، (شیعرەکان ، وشە زیوینەکان ، خەتی وەک زەنگیانە ورد ، تەنانەت شەوەی ئیمزای " کە لەسەری بولبول دەچوو ..!) ، تازە بازەکەی لەدەست دا ، چیتر لە شەوە تاریکەکان و ئەنگوستچاوەکان لە چاوەەوانی بازەکەی دا نابێت کە لەپەەکا دەرکەوێت و بە تامەزرۆییەوە لەباوەشی بگرێت و شتانە

ئاوەزانی یەکتری بن و هەموو جەستەی ماچ بکات و شیلەی نەو دەمی بخواتەوە ، ئەم خەیاڵە و ڕۆژگارانە بەسەرچوون و بوون بە ئابردوو ، تازە ئەوەی بەی ماوەتەوە کەمێک یادگاری و کەلوپەلی سادە و بێبەهام ژیانێکی سەروەری و پڕ شکۆ و مەژوویەکی پرشنگدار و بوونێکی ڕەسەن و شکۆمەند .. هەموو سەروەت و میراتی ئەم بازە گیانبازە ، ئەم شاعیر و خەباگەڕەی ڕۆگای ئازادی بریتی بوون لە ، (دار جگەرێک و چەرخەک ، چاکەتێکی کانی سەرقەڵ پینەکراو ، چاویلکەیەکی هەتاو ، تزبەحێکی ئەبلەق ، کاوە ، پاندانە ، قەفزێکی کەو ، لفکەیەک ، شوشەیەک عەتری بەتاڵ ، هەگبەیەک و ئاوێنەیەک …!) ئەگەر سەیری ئەو میراتەی بازە گیانبازەکە بکەین ، ئەوەمان بە ڕوونی بەتەوە ، شەشی نوە گەلەکەمان بە چ ڕەح و بیروباوەڕێکی پڕایین درێژەی بە بوون و گەشەی خەیدا ، خودان چ مرۆڤی ژیاندەستی و خەباتکاری ڕۆگای ئازادی بوون . کە گەیشتن سەربەخۆیی و ئازادی مرۆڤ گەورەترین ئامانج و سەروەت و میرات بووە بەیان ، ئەوان خودان ویژدان و بیروباوەڕێک و وریەکی بەرزەفڕبوون ، نەک ژیانێکی شاهانە و میراتێکی میرانە و بەهەشتێکی خودایانە !..

ئەم شتانە .. گیانیان تیایە
ئەم شتانە قسە ئەکەن ئازکانییان ئەدرکێنن
ئەم شتانە .. ئەجوڕێن و دەنگلام و
لە باخەما ئەیاننوێنم
هەموو ڕۆژە دەستیان بەسەردا ئەهێنم
بەنیان ئەکەم ، بەنی شووشە بەتاڵەکان
بەنی هەگبە و بەنی لفکە
چاکەتەکەت لەبەر ئەکەم
کاوەکەت لەسەر ئەکەم
عەینەگەکەت لەچاو ئەکەم
ئەچمە بەردەم ئاوێنەکە
بە پێندانەکەش لاسایی
خەت و ئیمزات ئەکەمەوە
بە تزبەحیش دەنکە یادوو
دەنکە مەراقم ئەژمێرم
ئینجا ئەچم لە تەنیشت قەفزەکەوە
هەڵئەتروشم
لەبەرچاوم وردە وردە قەفزەکەت گەورە ئەبە و
وا هەست دەکەم منیش پەڕوبا دەرئەکەم

ئیتر ئەبم بە ماکۆکی هەشپەشی خاڵ لەمل و
دەرکی قەفەز ئەکەموە و ئەچمە ناوی و
بە زایەڵ و فوغانەوە
بەت ئەخونم ..!

وەکو گوتمان ئیتر ئەو تازە لەگەڵ ئابردوو دەژیت ، لەگەڵ یادەوەری و شتەکانی ، لەگەڵ کەلوپەل و شیعرەکانی ، لەگەڵ پەیام و ئامانج و ئومێدەکانی ، هێندە بە تامەزرۆیی و لەناخەوە لەگەڵ یادەوەری و شتەکان دەژیت کە بۆئەو ئیتر لەمودوا شتەکان گیانییان دەتە بەر و قسەدەکەن ، ئازەکانییان دەدرکێنن ، لەگەڵیاندا دەخوێت ، نازیان ئادەگرێ و دەستییان بەسەردا دەهێنێ و دەیانلاوێنێتەوە .. شتەکان بەن دەکات ، لیفکە و شوشەبەتاڵەکە و هەموویان بەن دەکات ، بەنی هەناسە و بەنی جەستەی ئەویان لەدەت ، چاکەت و ئەینەگ و کاوەکەی لەسەردەکات و لەبەردەم ئاوێنە سەیری خۆی دەکات ، ئەو بە جەستە لە گەڵی نەماوە بەڵام ، هەشتا هەر لەگەڵیدا دەژیت ، بە پاندانەکەی لاسایی ئیمزا و دەست و خەتی ئەو دەکاتەوە ، بە تەزبەحەکەشی یەک یەک دەنکە یادەوەری و مەراق و خوون و ئومێدەکان دەژمێرێ ، یەک یەک ڕۆژە تەنیاکان و شەوە سەختەکان و ڕۆژە ڕەشەکانی عومری دەژمێرێت . ئیتر ژیان بەسەربردن لەگەڵ چەند کەلوپەلێکی سادەی بەهەست و گیان بەڵام ، لەخەیاڵی ئەو ڕەحیان لەبەردایە و قسەی بە دەکەن .. لەدواجاردا وەک ماکۆکی هەشپەشی دەشکاو ، دەرگای قەفەزەکە دەکاتەوە و پشت لەژیان دەکات و بە تاقی تەنە لەنەو قەفەزەکە دەمێنێتەوە و یاخی دەبێت لەو ژیانە ، کە دواتر ڕوونتر قسەی لەبارەوە دەکەین ، ژیان هیچ بەهایەکی مرۆیی تیادا نامێنێتەوە ، ژیان بەتەنیایی و لەنەو قەفەزدا و ژیان لەگەڵ چەند کەلوپەلێکی سادە و سەرەتایی ، شکەمەند و سەرفرازتر بە ئەو ، لەنەو قەفەزەکە دەمێنێتەوە و (بە زایەڵ و فوغانەوە ، بەت دەخونم ..!) ئیتر تەواو دەستبەرداری ژیان دەبێت و بەتاهەتا لەنەو قەفەزەکدا لەگەڵ یادەوەرییەکانی بازەکەی خۆی دەژی و بە زایەڵی فوغانەکی خەمناکەوە بە تا ئەبەد بەی دەخونێت ..!

لە شەوانی بەفرانباردا ، خەشەویستیم سپی سپی ئەچنێتەوە
لە شەوانی بەفرانباردا ، لەناو ماڵەکی سپیدا گوڵەکم هەش
لا دارستانەکی سپیدا ئاسکەکم هەش ، لە شەوانی بەفرانباردا
وەکو کولوو بەبە خشپە دێتە لام و دێتە ژوورە ..!

تازە ئەو لەناو قووڵایی وشیاری خۆیەوە بیاری ئەوەی داوە کە ، وەک کەسێکی یاخی دەست لەژیان و دەوروبەر بەربدات و تەنها و تەنها

بە خەیاڵ لەگەڵ بازگەی خەی و ئابردووی جوانکەیان بژیت ، لەم پێناوەدا وەرزکان و ساڵکان و ڕۆژ و شەوکان یەکبەدوایەک بەیدەکات ، لە شەوانی زستانی بەفرانباردا ، لەهاوینەدا ، لە بەهاردا ، لە پاییزدا ئەو هەر بەتەنیا لەگەڵ ئەودا دەژیت .. ئەمە دوابەیارە و یاخیبوونکی ئەبەدییە ، هەمیشەش هەستەکانی بە بازگەی خەی گەرم و گەرمتر دەبنەوە ، تەنیایی و سەختی ژیان و برسییەتی عەشقە گەورەکەی بە بازگەی وەک هەمیشە هەر بە گەورەیی و زیندوویی دەمێنێتەوە ، (لە شەوانی بەفرانباردا خەشەویستیم سپی سپی دەچێتەوە ، لە شەوانی بەفرانباردا ، لەناو ماڵکی سپی گوڵکم ڕەش ، لە دارستانکی سپیدا ئاسکەکم ڕەش … !) لەگەڵ ئەوەی ئەم دەقە چیڕۆکە شیعرە و دەکرێ لە ڕووبەرکی فراوان کرانەوەی زمان تیا بەرجەستە بێت ، بەڵام (شەرکە بکەس) بە توانایەکی شیعری بەهێز لەنێو ئەم دەقە شیعرییەش ڕەچاوی پێکهاتە شیعرییەکانی کردووە و لە ڕووی زمانەوە تا ئاستەکی باش لەنێو ڕووبەری شیعر ماوەتەوە ، زمانکی شیعری و وشەی پاراو و هێستە و دەستواژەی شیعری جوان ،، ئەوەی زۆر سەرنجڕاکێشە ، لەم دەقە پرسیار پێکهاتەیەکی بەرچاو و قووڵاییەکی بەئەندازەی بە دەقەکە بەخشیوە ، هاوکات لەم بەشەی سەرەوە و لە چەندین شوێنیتر ، پارادەکسی ڕوون و دڵگیرمان پێشکەش دەکات ، ئەمەش بەست و جوانییەکی زێتری بە دەقەکە بەخشیوە ، هەروەک لە دوو هێستە شیعرییەی سەرەوە کە (لەنێو ماڵکی سپیدا ، گوڵکم ڕەش .. لە دارستانکی سپیشدا ئاسکەکم ڕەش ..!) پارادەکسکی جوانی لەنێوان ڕەنگەکانی (ڕەش و سپی) پێکهێناوە ، ئەمەش جوانییەکی زێتری بە شیعرییەتی دەقەکە بەخشیوە .

هەر لەدوای تۆ لەدوای کەچی سوور و خەرات بەچەند مانگێ
لەگەڵ وەعدەی ئەوەینی ماچ و موچی هەندە گوڵی
زوو هەسکاوی ، تازە مەمک کردووی
ئەم خاکەدا ، لەگەڵ وەعدەی یەکەم هەتاوی دەس گەرم و
ئەشق شکاوی سەرمادا
هەر لەدوای تۆ بە چەند مانگێ
گەورەترین بوومەلەرزەی ئاودامانی ئەم مەژووە
ئەم نەخشێیە .. هات و ڕوویدا
مەزنترین لافاوی خەڵک سەڵاوی سەر
سەڵاوی دەست و هاوار و گەردنی خەڵک
هات و ڕوویدا
بە سامترین ئاپەینی خوێنی ئەمە
هات و ڕوویدا

ھاپەینی چەترین خەمی دیرەکمان
ھاپەینی بەرد بە بەرد و
داربەداری ئەم کەوانە
ھاپەینی بازووکانی جادو گەک
ژن و منداڵ
ھاپەینی خەشوویستی
لافاوی قاچ ، لەشاوی دەست ، سەاوی لەش
باھەزی دەنگ
بووم لەرزەی کەت و زنجیر
ھات و ھوویدا
وەک تەلیسم وەک ئەفسانە
وەک خواوەندی ئازادی ھات
بە یەکەمجار دەمی بەستراوی مەژووومان
کرایەوە و ھەناسەی دا
ئاخ بازەکەم !
تە لە کوە بووی …؟!

ئەم دەقە شیعرییە / لەگەڵ باسکردن لە عەشقەکەی گەورە و باسی خەباتی شاخ و پەشمەرگایەتی و ھاوکات لەنەو ھەناوی خەیدا بە زمانی شیعر مەژووشمان بە دەگەڵتەوە . ھەردوای چەند مانگەک دوای شەھیدبوونی بازەکە ، ھاپەینی بەھاری ساڵی ١٩٩١ دەست پەدەکات .. (ھەر لەدوای کەچی سووری تە بە چەند مانگە ..!) ، ئیتر (شەرکە بەکەس) بەشەویەکی زەر جوان و نایاب باس لە ھاپەینە جەماوەرییە سەراسەرییەکەمان دەکات ، باسی کات و شەوی گەو بەسەی خەک لە ھەموو ئاستەکان و بەشداریەکی تەکەایی و پەکەوەیی .. ھاپەین و ھەستانی گشت ، پەشاندانی تامەزرەیی و تەنوەتی مرۆڤەکان بە ئازادی و سەربەستی .. دەستەواژە و ھستە شیعرییەکان بە شەوەیکی ئیستاتیکی و ھونەری داەڕاون .. ھاپەین لەسەرەتای بەھار بوو ، (شەرکە بەکەس) دەەە ،(لەگەڵ وەعدەی ئەوەینی ماچ و موچی ھەندە گوڵی زوو ھسکاوی ، تازە مەمک کردووی ئەم خاکەدا ، لەگەڵ وەعدەی یەکەم ھەتاوی دەس گەرم و تەشق شکاوی سەرمادا …) ، باس لەو زەمانە دەکات ، دوای تەپەینی وەرزی زستان و شکانی تەوقی سەرما و لەگەڵ بەەەنی یەکەم ھەتاوی گەرم و ماچوموچی گوەکان و بەرگی جیاوازی خاک .. لەم زەمانە (مەزنترین لافاوی خەک ،سەاوی دەست و ھاوار و گەردنی خەک ھات و ھوویدا ، … ھاپەینی چەترین خەمی دیرەکمان ، ھاپەینی بەرد بەبەرد و داربەداری ئەم کەوانە ، .. بووملەرزەی کەت و زنجیر ھات و رووویدا ..!) ، لە کەتایی ئەم کەپلە شیعرە بە

جوانترین دەستەوازەی شیعری باس لە ڕووداتی ئاپۆین و ئامانیتی ئیستبدادی و جۆر و ستەم دەکات ، هەڕهاتنی هەژکی نوێ و خەڕی ئازادی .. دەڵێت (بە یەکەمجار دەمی بەستراوی مژوومان کرایەوە و هەناسەی دا ..!) بە یەکەمجار ، پێ بە سیپەکانمان شنەبای ئازادیمان هەمژی و دەمی بەستراوی مژوو و خوێن و ئاوات و ئومێدمان کرایەوە .. بە یەکەمجار گەیشتین بەو هەژەی بە ئاکامی دە بتوانین قسە بکەین ، بنووسین ، هاوار بکەین ، تەنانەت بە ئاکامی دە بیربکەینەوە و خوێن ببینین ..! بەڵام بە ژنە ماکوو هەشپەشەکە ، ئاگەر بەدیوەکەدا ئاویش بەهرەمەند بێت لەم دەمکرانەوە و هەمژینی هەوای ئازادیە بەڵام لەهەمانکات تراژیدیایەکی گەورەش ، چونکە هەردوای چەند مانگێک بە لەدەستدانی بازکەی ئەم ئاوگەو هەژگارە نوێیە هات و ئاپۆین ڕوویدا ، زەمەنەکی کورت تەنها چەند مانگێک و هیچیتر ، بەیە لەنێو قووڵایی هەست و خەمەکانی ئەم پرسیارە دووبارە دەکاتەوە و دەڵێت (ئاخ بازکەی من تە لەکوێ بووی ..!؟) . ئاپۆین ڕوویدا ، خێرێک تەکەا هەوای ئازادیان هەمژی و زەمەنی دوای ستەمی بەعسییان بینی ، لەسەر قسەکردن لە چەمکی شەش و ئاپۆین و ماناکانی دواتر لە سیاقی ئەم لەکەینەوەمان هەوەستەی لەسەر دەکەین و قسەی زێترمان دەبێت
لە دوای پەراوێزی یاداشتەکاندا ماکوو هەشپەشەکە
بە خەتێکی درشت نووسیبووی :

(دوای ئازادیش هەژ هات و هەی ، پاک هات و
پیس هات و بەڵام پیس هەر نەهێی ، ڕوون هات و
لەق هات و بەڵام لەق هەر ڕوون نەبوو ، چەقۆ هات و
قوربانی هات و کەچی چەقۆ تیژتر بوو . بای سپی هات و
بای بەر هات و بەڵام بای بەر هەر گڤی گڤی بوو . ئاوی
سەوز هات و ئاوی ڕەش هات و کەچی ئاوی ڕەش
هەر نەهێشت و هەر پەنگی خواردەوە . ئاسمان هات و قەفەز
هات و کەسە نەهات بەلامەوە و من و برستی و
تەنیایی و ئەم قەفەزە هەر ماینەوە)

لە نێو هەناوی هەژگارێکی نوێ و دوای هەناسەدان و دەمکرانەوەی مژوو و هەژگاری ئازادی ، ماکوو هەشپەشەکە ، ژنە شەهیدێکی قارەمان و گیانباز ، بە خەتێکی شاش و گەورە ئەم یاداشتە دەنووسێتەوە ، کە وێنەی تراژیدیایەکی گەورە و خەمێکی قووڵمان بە ڕەسم دەکات .. لە پشتی دەر بە دەری یاداشتەکانی ، تراژیدیایەکی هەش دەبینین .. هاوکەشکان بەم ئاراستە هەیشتن / پاک هات و پیس

هات و بەرام پیس مایەوە و نەیشت ..! ڕوون هات و لێ هات و بەرام لێ مایەوە و هەر ڕوون نەبایەوە ..! چەقۆ هات و قوربانی هات و کەچی چەقۆ تیژتر بایەوە ..! دواجار دەڵێت / ئاسمان هات و قەفەز هات و کەس نەهات بەلامەوە / من و برستی و تەنیایی و ئێم قەفەزە هەر ماینەوە ..! دەکرا هاوکێشکان بە ئاراستەیەکی تردا بڕۆن ، دەکرا هەموو شتەکان پێچەوانە بووایە ، چ شەرمەزارییەک ژنە شەهیدەکی قارەمان لە دوای ڕاپەڕین و ئازادی ئێم یاداشتە بنووسێتەوە ، ئێم یاداشتە تەنها یاداشتی کەسێک نییە بە تەنها ، یاداشت و موعاناتی هەزاران ژنە شەهید و پێشمەرگەی قارەمان و کەسوکاری ئەنفال و زیندانیانی سیاسییە .. موعاناتی هەزاران مرۆڤی ئازیخواز و تێکۆشەر و هەژار و نەدارانی ئێم کۆمەڵگە ستەمدیدەی ئێمەیە ، (شەرکە بەکەس) بەزمانی شیعری جوانترین یاداشتی نووسیوەتەوە کە تەعبیر لە موعاناتی میلەتەکەت دەکات .. دوای ڕاپەڕین و ئازادی ڕووبەری ناشیرنییەکان و پیسییەکان فراوانتر بوون ، چەقەکان تیژتر بوونەوە و قەفەزەکان هەرمانەوە ، برستی زەتر بوو بە میوانی ماڵێ هەژار و نەدار و مرۆڤ تەنیاکان . خەشی و نەفاهیەتی خەڵک ڕوو لە دابەزین بوو .

ئەستێ ڕەحم قاقەکە و خەڵی سووری تیا ئەبارێ . خەڵکی زەرد کەتیرەیی ، بینین کوژ و بە هەواشی ئەنیشتە سەر تەنیایی و قەفەزکەم ، سەر برستی و سکی خاڵیم ، ئەملکەنە بە غوربەتکی تازەوە ، غوربەتی من لەنەو شایی ئازادیدا
غوربەتی خۆنی بازکەم ، نامەیی خۆنی بازکەم بە هاوڕێ و مەڵەی خێ ، غوربەتی مافکی برسی و ماکووکی بە دان و ئاو ، ماکووکی بووژنی تەنیا و ڕەشپێش
ماکووی ژنە بازکی لێبیرکراو ..!
لەم کەپلە شیعرەش ڕووبەری تراژیدیاکانی دوای ئازادی گەورەتر و گەورەتر دەردەکەون ، نەک تەنها برستی و فەرامۆشکردنی ژنە شەهیدەکی تەنیا ، بەڵکو فەرامۆشکردنی باز و شەهیدە قارەمانکانیش .. بەبەهاکردنی خوێن و خەبات و گیانبازییەکانیان .. لەم کێشوهەوای ئازادییەدا ، برسییەتی وا لە مرۆڤکان دەکات ، هەست بە غەریب و نامەیی بکەن ، وا هەست دەکەن خوێن و لە دەستدانی بازکانییان ، نامە بێت بەم دنیا نوێیەی ئازادی ، بەم کەسانەی نەو مەقەرکان و نەو کێشکانی دەسەڵات .. وەک ئەوە وایە هەموو شتەک لێبیرکرابێت .. هیچ شەش و خەبات و خوێن ڕشتنەک ڕووی نەدابێت ، ئێم ئەژگارە نوێیە هەر لەخرا هاتبێت بوون . هیچ دایکەک جەرگی نەسووتابێ و هیچ گوند و لادێیەک خاپوور نەکرابێت ،

قەرتی بیابانەکان بە ئەسک و پرووسک و جەستەی مرۆڤ بەتاوانەکانی ئەم میللەتە ستەمدیدەمان پە نەکرابنەوە ..! ئەوە دەستکەوتی ئاپەرین و ئازگاری دوای ئازادی و ئەوە قەدەری ئەمە بوو ..!

" ئاگادارییەک لە ماکەوە ئاشپەشکەوە "

(ئەگەر لە ترسی گیانەوەی ئەرزەنگی دەو نەبوایە
ئەگەر لە ترسی گیانەوەی دەپای تاعوونی بەغدا نەبوایە
ئەمەی ماکەوە ئاشپەشکان برسیەکانی ئەم قەلەم ئەوە
هاوسەر و خوشک و دایکی و بازە پەوباە خوەناویەکان
بە دەنووک بە دەنووک بە دەنووک
سەدان چاومان هەئەکەی و ئەشمان خواردن !)

ئیتر ئاشنە ، هەزاران گەنج و لاو و کچ و کوانی ئەم کوردستانە ، لەپەناو گەیشتن بە ئازگاری و ئازادی خەباتیان کرد و گیانیان بەخشی .. بە ئەوە نەبوو ، ژنە شەهید و منداڵە شەهید و خانەوادەی پەشمەرگە و کەسوکاری کیمیاباران و ئەنفال ، برسی و ئووت و ئاجالانە بژین و کەسانەکیش خەیان و ماڵ و منداڵ و خانەوادەکانییان شاهانە بژین .. خەبات بە ئەوە نەکرا ئاژ دوای ئازادییەکان بەرتەسک بکرێنەوە و چەقەکان تیژتر بکرێنەوە .. ئەگەر لەبەر گیانەوەی ئەژدیها هارەکەی بەغدا نەبا ، خەڵک بە چەپڵە لەدان دەستاتدارانیان شاربەدەر دەکرد و ماکەوە ئاشپەشە برسییەکان و کەسوکاری بازە پەوباە خوەناویەکان ، هەر بە دەنووک سەدان چاویان هەدەکەی .. شەش و ئاپەین بە ئەوە نەکرا ، جارەکیتر بچنەوە بەغدا و ئەملاو ئەولای دیکتاتەر ماچ بکەنەوە و ئاستی وەی شەشگیانەی خەسک فەرامەش بکەن و خەسک نائومەد بکەنەوە . خەسک هەر لەسەرتاوە دەیزانی ئەم دەسات و حکومەتی کوردییە لەسەر بنەمای دادپەروەری و دیموکراسییەکی ئاستەقینە دانەمەزراوە ، بەڵام قەبووکردنی ئەم دەساتە بە عەیب و عار و بە هەموو خاروخێچییەکانییەوە ، تەنها مەبەستییان بوو دیکتاتەری بەغدا نەگەیتەوە و جارەکیتر نەبنەوە بە مرۆڤی دەرجە دوو و زیندووەکی مردوو بن ..!

ئەم دەرگای سەربەرینانە
کە لەم دەرگایانە ئەدات ؟!
ئەم هەلانەی بازو داڵانە چەن تەکە
بەیەکتر بوون ؟!
ئەترسم ئەترسم ئەترسم
لەم خەڵە سوورە ئەترسم
ئەم چەقەیانە چەن هاتنە
ناو بەرەکی سپیمەوە ؟!

ئەو گوێکوژانە چۆن ئەستا
لەگەڵ گوێدا هەڵە ئەپەڕن ؟!
ئەم دزانە بەکوێدا هاتنە ژوورەوە؟
چۆن گەیشتنە سەر چرپاکەم ؟
ئەو ئەسپانیان چۆن خەساند ؟
ئەو کەوڵ زلە چۆن دزرا ؟
چۆن ؟ چۆن ؟ چۆن ؟

وەکو گوتمان خەڵک لەسەرتاوە ، ئەم دەسەڵاتی کوردی قەبووڵ بوو بە هەموو لاوازی و کەموکورتییەکانەوە ، دەسەڵاتی تازەی کوردی چ لەسەرتاوە بەڕێی کوردستانی ، نەهات ئیز لەو هەستە و پشوازییەی خەڵک بگرێت و دەستبکات بە گوانکاری و خزمەتگوزاری و بنیاتنانەوە ، لەبری ئەوە دەستی کرد بە دزین و تاڵانکردن و ئاودیوکردنی کەلوپەلەکانی سەدەی بەخمەڵ هەموو شتەبنەرخەکان ، لە جیاتی بنیادنانەوە دەستیانکرد بە دووبارە وێرانکردنەوە ، دزی و تاڵان ، (ئەم چەقیانە چۆن هاتنە بەرەکی سپیمەوە ..!) ئەم دزی و تاڵانی و وەحشیگەریەی دەسەڵاتدارانی کورد وەک چەقێک بوو بدرێک لە سینگی هەر مرۆڤکی بەویژدان و هەر تەکۆشەرێکی ئازادی و سەرفرازی .. بەمانایەک / سەرتایەک بوو بە دووبارە لەگەڵنانەوەی خوێنکان و کوشتنی ئازادی و مافە مرۆییەکان ! (ئەم دزانە بە کوێدا هاتنە ژوورەوە ؟ چۆن گەیشتنە سەر چرپاکەم …!) ، خەڵک چاوەڕێی ئەوەی لەم حیزبانە نەدەکرد کە بەم شێوە بەرفراوانە دەست بە دزی تاڵانی و وێرانکردنی سەروەت و سامانی ئەم وڵاتەمان بکەن ، چونکە لە سەردەمی شاخ دروشمە بریقەدارەکانییان پێچەوانەی ڕەفتار و بنەمای کاروکردەوەی ئەستایان بوو ، کەچی خەڵک بە شکبوونەوە دەیانپرسی / ئەم هەموو دزانە لەکوێوە هاتنە ژوورەوە ، یان چۆن ڕەگەیان پەدراوە و چۆن پاپشتی لەم کەسە دزو جەردەو هەڵپەرستانە دەکەن .. (ئەم ئەسپانیان چۆن خەساند ؟ ئەم کەوڵ زڵە چۆن دزرا ..؟!) ئەم دوو دەڕە شیعرە پەن لە جوانکاری شیعری و مانا و واتاکانییان زۆر تەکەم و قووڵ و پڕ بەهان . یەکێکن لە جوانترین دەستەواژەی شیعری نێو ئەم چیڕۆکە شیعرە / ئەم ئەسپانیان چۆن خەساند ..! دوای ڕاپەڕین و ڕاماڵینی دەسەڵاتی دیکتاتۆری بەعس ، لە حکومەتی خۆجێیی کوردی ، پشت نەبەسترا بە کەسانی دەسەز و نیشتیمانپەروەر و کەسانی بە توانا و پسپۆڕ و شارەزا و خاوەن بەوانامەی بەرز ، هەموو سەفەریان کردوو ئاوارەی هەندەران بوون …! ، کەچی هەموویان فەرامۆش کردن و پشتیان بە کەسانی بە ئەزموون و ناشارەزا هیچنەزان بەستا .. ململانێ ی ناشەریفانەی حیزبی و

نوکردنەوەی کێشە ناقوقین و جیاوازی و دوژمنداریێکان و گرینگیدان بە بنەماکان و دزی و تاڵانی دەسپێکی کار و کردەوەکانی ئەم دەستەاتە خۆیێ بوو ، (شەرکە بکەس) بە جوانترین شێوە وەسفی کردووە ، بە جوانترین دەری شیعری (ئەم کێوە زۆر چۆن دزرا ..؟!) ، بە مانای دزی و تاڵانی هێندە لە ئاستێکی بەرین و بەرچاو بوو ، تەنها کێو و چیاکانمان مابوو بیدزن و ئاوای ئێودیوی سنووری بکەن ..! یان ئەم (هێلانەی بازو داڵانە چۆن تێکڕا بە یەکتربوون ..!) ، ئیتر دوای ئاپەرین کەس تاوانبار و خەفرەش و پیاوەکانی ئژەمی بەعس لە جیاتی ئەوەی دادگایی بکرێن ، بە سزای خیانیان بگەیەنن کۆچی ، لە ئاکامی ململانێی ناشەریفانەی حیزبی و بە دژی یەکتر ، دووبارە دەستەات و پلەوپایەیان پێبەخشینەوە ، بینیمان زۆر تاوانبار و سەرکی جاشکان ، لە پێشمەرگە دێرین و قارەمانەکان دەستەات و پلەوپایەیان بەهێزتر بوون . شەرکە بەچاوەکانی خێی دەیبینی کە چۆن (هێلانەی باز و داڵانەکان تێکڕاوی یەکتری دەبوونەوە ..؟! ئیتر شاعیر ئەم کۆپلەیە بە گومانێکی گەورە کۆتایی پێ دەهێنێ کە ماکەوە ڕاشپێشکە نە خودی شاعیر نە هیچ خوێنەرێکی ئازیز لە هونەری ئەم هەگبەانەوە و ئەم گەینی ئاراستەی بیرکردنەوە و بەرنامە و کارکردی ئەم کەسە بەناو نیشتیمان پەرواوەرانە کە لە سەردەمی شاخ پەووشکی ئاگر لە قسەکانییان هەدەستا و ئێستاش لە تاوانکاری و دزی و تاڵانی و خراپەکاری بوونەتە لەزان و پسپۆ ، کەس لەنهێنی ئەمە تێناگەن و هەموو بە شاگەشکەییەوە دەپرسن / چۆن ؟ چۆن ؟ چۆن ؟ .

من بازکەم گوکەیەکی دیارنییە
لە سینەم ئەم گوجاانە بەولاوە
کە مەرگی سوور
کە دەشتی سوور ئێنووسنەوە
من بازکەم گوگەیەکی دیاری نییە
هەتا منیش وەک ژنە هەوری ئەم شارە
هەوری ڕاشپێش
هەموو ڕۆژانێکی هەینی
خەمکانم کەکەمەوە و
بچم بەسەریا ببارەم
من دار هەنارکم هەیە تەنیا
تەنیا و تەریک
هەر خێی و خێی
وا لە باکووری ئەم شارە
هەموو ڕۆژانێکی شەمە

هەر خەم و خەم
ئەچم بەلای منیش وەک ئەو
هەر بە پەوە ڕائەوەستم ، هەتا بوولە
چاو ئەبەمە قەدوبالای ، ماچی ئەکەم
دەستی ساردم ئەخەمە سەر شانکانی و
هەئەلەرزم وەکو گەلای
یەکەم جاربوو
ئەم دار هەنارە تەنیایە
ئەم هاوەڵە گوشگیرە
لە شەمەکی زیوینی بەربارانداو
لەسەر قەدی لەسەر سینگی
لەسەر دەستی
شیعری یەکەمین ژوانی
من و بازکەمی نووسی ..!
ئیتر لەم کەپلە شیعرە ، کەسکان و بیرکردنەوەکان دەگۆڕێن ئەوپەڕی نائومێدی ، خەڕتاوی ئومێدکان بەرەو ئاوابوون و مەمکان بەرە و کزبوونە و کوژانەوە دەچن .. هیچ هێزێک بە چەمکەکانی ، مرۆڤ و نیشتیمان و شەڕش و قوربانیدان و تەنانەت خودی ئازادیش ناماڵنەتەوە ، ئومێدکان بە بەرگی نائومێدی دادەپۆشرێن ، بازکەی ئەو گوڵگەیەکی دیار نییە ، گیانبازییەکەی لەپەناو ڕزگاری ئازادی مرۆڤکان و نیشتیمان ، بوو بە گەلایەکی هەوێریوی دەم با ، خەونە گەورەکان بوون بە تەز و غوبار ..! نەک تەنها بازە گیانبازەکەی تەنانەت خەیشی وەک ژنە هەورەکی ئەم شارە ژنە هەشپەشەکی تەنیای فەرامۆشکراو ، برسی و بەکەس ، تەنها ئەوەی بە ماوەتەوە لەگەڵ خەمەکان و ئازارەکانی هاودەم بەت و هیچیتر ، هەموو هەژانەکی هەینی خەمەکانی کەکاتەوە و بچێت بە ژێر ئەو دارهەنارەی کە شوێنی یادەوەرییەکان و جێی ژوانی خەی و بازکەی بوو ، خەمەکان و فرمێسکەکانی بەسەردا ببارێنێت و باسی میحنەت و ژانی کوشندەیی تەنیایی خەی بە بکات ..! (تەنیا و تەریک ، هەر خەیی و خەی .. وا لەباکوری ئەم شارە ، هەموو هەژانەکی شەمە دەچە بەلای ..!) لەوەدا لەژێر ئەو دارهەنارەدا بازکەی وەک پێکەرەکی زیندوو دەردەکەوێتەوە ، ئەمیش هەر بە پەوە لە گەیا ڕائەوەستە و هەتا بوولە چاو ئەبەتە قەدوبالای ، ماچی ئەکات و دەست ئەخاتە سەرشانی ، تەنها و تەنها هەرخەی و ئەو ، لەژێر ئەم دار هەنارەدا ، دوور لە چاوی هەموو شار و دەساتی گەندەل و مافیای کوردی ، لەگەڵ ئەودا بەخەیاڵ تەکدەئاڵێنەوە و هەموو جەستەی هەئەلەرزە ، لەژێر ئەم دارهەنارە ، چیەکی ژنە ماکەوەکی هەشپەش و بازکی گیانبازی

ڕۆگای ئازادی ، عەشقێکی گەورەی ئەم دوو مەعشوقە خۆی دەنووسێتەوە ، ئەم دارهەنارە تەنیایی گۆشەگیر و تەنیا داماو وەک ئەوان . کە لە شەمایەکی زیوینی بەرباراندا بازگەی ئەو یەکەمین کەپلە شیعری عاشقانەی خۆی لەم جەژوانە ، لەسەر قەدی ئەم دار هەنارە بە دوبەرەکەی خۆی نووسیوەتەوە ، ئیتر ئەم دار هەنارە بوو بە گلکۆو بوو بە ماڵی ئەبەدی عەشقی ماکۆکی ڕۆشپۆش و بازگەی گیانبازی ڕۆگای ئازادی .

هەموو ڕۆژانێکی شەمە ئەچم بۆلای
منیش وەک ئەو هەر بە پۆوە ڕائەوەستم
هەتا بوولە
ئەوسا ئیتر وەک خەمێکی قژ درێژ
وەک ماکۆکی ڕەش پۆش
تەنیاو بێزار
دائەگەڕێم و ئەچمەوە
بەناو قەفەزی ژوورەکی
دامێنی شار …!

ئەستا ماکۆو ڕۆشپۆشەکە هەر خەیی و خۆی ، تاک و تەنیا و فرامێشکراو ، لەژوورەکی کەناری شار ، دوای گەورەترین نائومێدی و مردنی خۆنەکان ، ئەوەی ماوە بۆی بژی ، یادەوەری بازی گیانبازکێیەتی و هیچیتر ، دارهەنارەکی تەنیا و گۆشەگیر ، شوێنی ژوانی خۆی و بازگەی ، هەموو ڕۆژانی شەمە خۆی و کڵۆک خەم و ئازار ، خۆی و بوخچەیەک لە خۆن و ئومێدی سەربەاو ، دەچێ بۆ ئەو شوێنە ، هەتا بوولە لەگەڵ پێکەری بازگەی و یادەوەریکانی دەمێنێتەوە ، دواتر وەک ماکۆکی ڕۆشپۆش و تەنیا و بێزار ، دەچێتەوە نێو قەفەزی ژوورەکی دامێنی شار ..! هێندێ تەنیایی ژوورەکەی وەک قەفەزەکە بۆ ئەو ، هەموو شەمەیەک تا تاریکی لەژێر دارهەنارەکە دەمێنێتەوە و دواتر دەگەڕێتەوە نێو ژوورەکەی واتە ناو قەفەزەکەی . ئەم گیانەوە بۆ نێو قەفەزەکەی .. لە کەنار و دامێنی شار .. هەمایە بۆ دەرگا لەسەرخۆ داخستن و ڕۆتکردنەوە و یاخیبوون ..! ڕۆتکردنەوە و یاخیبوونێکی بۆ ئاگاهانێ .. شاعیر زەر بۆ وریایی و وشیاریبەوە ، دیماهی بۆ چیڕۆکی شیعرەکەی هەناوە ، بیرمان نەچێ ، ئەم شیعرە لە ساڵی نۆوەد و سێ نووسراوە ، لەوکاتە (شەرکە بکەس) لە کابینەی یەکەمی حکومەتی هەرێم وەزیری ڕۆشنبیری بووە ، دەکرێ ئەم کەتایی یاخیبوونەی ئەم دەقە شیعرییەی هاوکات بێت لەگەڵ یاخیبوونێک لەنێو خودی شاعیر بەرجەستە دەبێت و پلە و پایە و کورسی وەزارەتی دەسەڵات و حکومەتێکی نادادپەروەر و گەندەڵ ڕەتدەکاتەوە و وازدەهێنێ ، ماکۆو ڕۆشپۆشەکەی نێو ئەم

چیرۆکی شیعرش یاخی دەبێ لە ژیان و لە شار و دەستکات و لەهەموو کەس ، دەگمەنتر و نوێ ژوورکەیی و وەک ماکۆکی ڕەشپێش و تەنیا و بێزار لەنێو قەفەزکەی دەمنەتوو ، دەرگا لەسەرخۆی دادخات و پشت لە ژیان و شار و ئاوەدانی دەکات .

- **کۆتایی و بڕیارنجام**

ئەم چیرۆکی شیعرە ، بە بۆای من یەکێکە لە دەقە شیعرییە جوانەکانی (شەرکە بکەس) ، کە ناوەرۆکێکی پڕ لە جووڵەی مرۆڤدۆستی و ژیاندۆستی هەیە ..! هەڵکێکی تەریب دەبینین لەنێوان شیعر و ژیان ، ئەو ڕاستییەش دەخوێنینەوە کە ڕۆگی درەختی شیعر چەن بەنێو قووڵایی خاکی ژیان و بەها مرۆییەکان چوونەتە خوارەوە ..! ، ئەم چیرۆکە شیعرە .. مژووی خەبات و تێکۆشانی ناو شاخ و تەمەنێک لە شۆشی کوردمان بە ڕەسم دەکات ، بە هەموو بەرزی و نزمیەکانییەوە ، دواتر ڕاپەڕین و دەستکات و حکومەتی خەجێیی کوردی لە هەمانکاتیش ، ڕەخنەیێکی تەخ لە دەستکات و سیستەمی ئەم حکومەتە خەجێیە.. ڕاستگۆیانە و دووربین و بیرتیژانە هەموو شتێک دەنووسێتەوە ، هەروەک گتومانە ، ڕاستگۆیی لە نووسین ڕووبەری جوانی بەرین و بەرینتر دەکات ، بۆیە لەم دەقە شیعرییە جوانییەکان خۆیان قسە دەکەن ، ئەوەش دەخوێنینەوە کە / نووسین چ ئەمانەتێکی ئەخلاقی و مرۆیی گەورەیە ، لە پشت وێنە و چەمک و دەستەواژە شیعرییەکان ، وێنەی قەڵەمێکی ڕاستگۆ و بوێر دەبینین ، هاوکات شاعیرێکی بیرتیژ و دووربین و هەست ناسک و ژیاندۆست .. بیرتیژی شاعیر لەوەدایە / لە خوێندنەوەی بە تەمەنێکی کورتی دەستاتی کوردی ئەوکات ، لە ساڵی (نۆەد و سێ) ، واتە تەمەنی دەستاتی کوردی بە بەرەی کوردستانی و کابینەی یەکەمی حکومەتی هەرێمەوە تەنها (دووساڵ یان سێ ساڵ) بووە ، هەر لەو کاتەوەک ئەوە وایە ، ئێستای دەستاتی حکومەتی کوردیمان بە بخوێنتەوە .. کە ئێستا ئەم حکومەتە پڕی ناوەتە (سی ساڵ) تەمەن ، لە بەرنامەی کاری حکومەت و لە کارو کردەوەکانییان ئەوەی لەلا ڕوون بووە کە ئەم حکومەتە ئایندەی چەن دەبە و بە کام ئاراستەدا دەڕوات . دیارە ئەوکات حکومەتێکی ساوا بوو بەڕام ، ئێستا حکومەتێکی خاوەن ئەزموون ، بەگومان خاوەن ئەزموون لە خراپی بەکارهێنانی دەستات ، لە دزی و تاڵانی ، لە گەندەڵی و بەفیڕدانی سەروەت و سامانی نیشتیمان ، لە برسیکردنی خەڵک و بەینی مووچە و بەرتەسک کردنەوەی ڕووبەری ئازادی و

پشتگیرکردنی مافی هاوکاتیان و چەمانەوە بۆ داوەتانی ئیقلیم و لە دەستدانی سەدا پێنجای خاکی نیشتیمان و دواجار بە ئیفلاس گەیشتن لە هەموو بارێکەوە و زۆر شتیتر …! بە داخێکی زۆرەوە دەبینین کە دەسەڵاتدارانی کورد لە ماوەی سی ساڵ لە حوکمڕانی بە هیچ شێوەیەک هاستگۆ نەبوون لەگەڵ خەیان و بڕنامە و بیرکردنەوە و دروشمە بریقەدارەکانی سەردەمی شۆڕش و شاخ .. کە هەموو شتێکیان بەبەهاکردووە ، شکڵی نیشتیمان و شکڵی تاکی کورد و هەموو شتێک ، هەحی تاکی کوردیان وەران کردووە بە تایبەت تۆڕی گەنج و لاوان ، جگە لە نائومێدی هیچ شتێکی تریان بەرهەم نەهێناوە .. لەرەدا بە پێویستی دەزانین باس لە دوو چەمکی (هاپەین و) و (شۆڕش) بکەین .
کە ئەم دوو چەمکە وەک دوو کردە بە بەدیهێنانی گەنکاری کاردەکەن یان هوودەدەن ، گونکاری لە سیستەم و لە هەموو سێکتەرەکان .. بەمانایەک گەران لە ژیانێکی خراپ بۆرە و ژیانێکی باشتر و ئاسوودەتر .. دوای سی ساڵ لە حوکمرانی ئایا کام گەنان و کام ژیانێکی باشتر بۆ خەڵک بەدیهاتووە ؟ بۆیە هەموو چەمکەکان بەبەهابوون ، لە مانا بنەڕەتییەکانی خەیان داشراون .. تا ئاستێک خەڵک نائومێد بووە لەم دەسەڵاتە کە ، خرێکە پشیمان دەبنەوە لە شۆڕش و هاپەین ..! خرێکە پشیمان دەبنەوە لەم هەموو گیانبازی وخونەی بەخشراوە لەپناو ئازادی هزگاری ..! دوای سی ساڵ پێوەندی نێوان (دەسەڵات و تاک) ، پێوەندییەکی ناتەندروستە و تا دێت مەودای نێوانییان بڕین و بڕینتر دەبێتەوە ، بە متمانەی لە هووبڕکی فراوان ئیشدەکات ، دوای سی ساڵ / تا دێت سفرەکان خاڵیتر و زامەکان قووڵتر دەبنەوە ، تا دێت چەقەکان تیژتر دەبنەوە بە کوشتنی ئازادی و سڕبینی خونەگورەکان ، بیرتیژی و دووربینی شاعیر لەوەدایە ، هەر لەسەرەتاوە ئەوەی خونەدەتەوە کە هەیەوی ئەو دەسەڵاتە کوردییەی ئەوکات بە چ ئاقارێک دادەوات ، ئەمەش ئەو بیرکردنەوەیەی (ئەرستە) پشتڕاست دەکاتەوە کە / پێیوابوو شاعیر وەک مەژوونووس تەنها ئەو هوودواوانە نانووسێتەوە کە هوویانداوە بەکو ، دەتوانی قسە لەسەر ئەو رووداوانەش بکات کە دەشی هووبدەن ..! بۆیە ئەم دەقە شیعرییە پڕ لە پرسیاری گەورە و گومانی گەورە ..! (ئەم کەوە زلە چەن دزرا …!؟) ، ئەمە گەورەترین پرسیار و گەورەترین گومان و خونەندنەوەی لە بارەمەهێناوە ..! هەربۆیە ، ئەم دەقەی بە یاخیبوون کەتایی پەدەهێنەت و خەیشی وەک وەزیرێک ناتوانێ لەگەڵ نادادپەروەری

و خراپ بەکارهێنانی دەسەڵاتێکی لەم چەشنە بەردەوام بێت و وازدەهێنێت ، وازهێنانی (شەرکە بکەس) لە کورسی وەزارەت ، شتێکی سەرسوڕمان عەجیب و غەریب نەبوو ، مەبەستمە بەم پێچەوانەکەی ئاست بوو ، بەمانایەک گەر بەردەوامبووایە ئۆکات جێگای سەرسوڕمان بوو ، چونکە شاعیرێکی ئاستگەو و مرۆقدۆست و داهێنەر بە هیچ پاساوێک لەنێو ئووبەری ناشیرینی دەسەڵات و سیاسەت جێگای نابێتەوە و ناتوانێ بەردەوام بێت ..! چونکە شیعر مرۆڤ و بەهای مرۆڤی لەلا گرینگە ، ئازادی و بەختەوەری لەلا گرینگە نەک ،(دەسەڵات و پلە و پایە) ، بۆیە خۆشبەختانە (شەرکە بکەس) شاعیرێکی ئاستگە بوو لەگەڵ خەبات و بیرکردنەوەکانی و لەگەڵ شیعر ..! لەڕەدا ئەو ئاستیەمان بە دەردەکەوێت کە گتومانە / (شیعر فەرمێکی بەدەنگ نییە ..!) ، شیعر وەک سەرچاوەی عەشقێکی گەورە بە ژیان و بوون لەگەڵ مرۆڤ و بەهای ئاستیەکان هاوتەریبە ، شیعر لەگەڵ خەون و هیواو ئومێد دایە..! شیعر ناتوانێ بەدەنگ بێت ، لە هەموو ئەو شتانەی کە ژیان ناشیرین دەکەن ، شیعر هەمیشە قسە دەکات و بەدەنگ دێت .. لەڕەدا جیاوازی (شیعر و سیاسەت)مان بە دەردەکەوێت . یان ئەوەی لەشوێنیتر گتومانە / لەو شوێنەی سیاسەت لەنێو ئووبەری جوانی دایە ، لەو شوێنە شیعر و سیاسەت بەدوو هێلی هاوتەریب دەڕۆن بەڵام ، لەو شوێنەی سیاسەت لە دەرەوەی ئووبەری جوانی دایە ، واتە لەنێو ڕووبەری ناشیرینی دایە لەوەدا / شیعر و سیاسەت بە دوو ئاراستەی پێچەوانە ڕەدەکەن .. چونکە ، لە بنەڕەتدا شیعر ئامانجی جوانکردنی ژیان و بەرهەمهێنانی جوانییە . هەروەک لەم دەقە شیعرییەی (شەرکە بکەس) بینیمان ، کە سیاسەت و دەسەڵات / لەنێو ئووبەرێکی ناشیرین ئیش دەکەن واتە لە دەرەوەی ئووبەری جوانیدان ، هاوکات / شیعریش وەک هاوارێکی یاخی بە دژیانەوە هاتۆتە دەنگ ، بەمانایەکیتر / لەم دەقەدا ئەوە دەبینین / کە شیعر و سیاسەت لە دوو سەنگەری جیاواز و بە دوو ئاراستەی جیاواز ڕەدەکەن . دواجار بەوە دەگەین کە / شیعر وەک بوونێکی گەردوونی و زمانی مرۆڤ هاوکات ، پەرچەمێکی شکاوەی ژیان دەستیش …! .

سەرچاوە :

- دیوانی (شەرکە بکەس) .. بەرگی سێیەم مارسی ٢٠٢١

ئەو مەرجانەی کە پێویستن بۆ کاریگەربوونی کاریکاتێر.. بەشی 3- هەندێن خشناو

ب- پێکەنیناوی(کۆمیدیا)ئاوەتە: بەڵام پێکەنیناوی ئاوەتە، لە پێکهاتەکەیدا زۆتر لە رەگەزێك دەبینرێت، کاریکاتێر لە کۆمیدیای ئاوەتەدا چەند رەگەزێکی دەرەوەی کۆمیدیا لە بابەتەکەیدا بەکاردێنێت، و چەندین جۆر لە جۆرەکانی کۆمیدیا بەکاردێنێت، بەتایبەتی گاڵتەجاڕی و هەجوو، بە شێوەیەکی بنەڕەتی دەتوانین ئاماژە بۆ دوو جۆر لە جۆرەکانی کۆمیدیای ئاوەتە بدەین، ئەوانیش یەکەمیان گاڵتەجاڕی رەخنەگر، کە هاوکێشەکەی لەم رەگەزانەی خوارەوە پێکدێت:

کۆمیدیا + تراجیدیا + هەجوو = گاڵتەجاڕی رەخنەگر

دووەمیشیان گاڵتەجاڕی رەش، کە هاوکێشەکەی لەم رەگەزانەی خوارەوە پێکدێت:

تراجیدیای چۆ + کۆمیدیا = گاڵتەجاڕی رەش

لە گاڵتەجاڕی رەخنەگردا دەبینین کە هەجوو پێویستە، بەڵام لە گاڵتەجاڕی رەشدا، لەوانەیە هەجوو هەبێت، بەڵام پێویست نیە، هەروەها تراجیدیا لە گاڵتەجاڕی رەخنەگردا، لە ئاستی سروشتی یان نزمدایە، بەڵام لە گاڵتەجاڕی رەشدا، تراجیدیا لە ترۆپکدایە، دەتوانین ئەم هاوکێشانە بە چەندین شێوەی دیکەدا دابەژین، بەڵام ئاماژەمان بە هاوکێشە سەرەکیەکان کرد، دەتوانین چەندین رەگەزی تریش زیاد بکەین، لە چەند حاڵەتێکی تاکانەدا.

لە گاڵتەجاڕی رەخنەگردا واباوە کە بابەتەکەی دیاردەیەکی گشتی بێت، لە دیاردە نەرێنیەکانی کۆمەڵگادا، لێرەدا رەگەزی تراجیدیا دێتەناو پێکهاتەی هاوکێشەکەدا، ئەم دیاردە نەرێنیانەش زۆرن، وەکو لەشفرۆشی و ئاوەدەبوون و بەرتیل و دزین و تاوانکردن و چەندین دیاردە نەخۆشیەکانی تری کۆمەڵگا، لەوانەشە بابەتەکە دیاردەیەکی نەخۆشی بێت لە سروشتدا، کە لە ئەنجامی مامەڵەکردنی نادروستی مرۆڤ لەگەڵ سروشتدا هاتۆتەکایەوە، وەکو پیسبوونی ژینگە و وشکی و ئاگرکەوتنەوە گەورەکان و ئەوانی تر.

لەو نمونانەش کە دەتوانین بیهێنینەوە سەبارەت بەو کاریکاتێرەی کە گاتەجاڕی ڕەخنەگر بەکاردێنێت، کاریکاتێری هونەرمەند (هێندرێن خۆشناو) کە باس لە کۆشکی کرێچی و نیشتەجێبوون دەکات, و کاریکاتێری هونەرەندی میسری (مستەفا حوسێن)ـە کە باس لە گەندەڵی هەڵبژاردن و دەنگدانی سەربازان و چەکدارانی دەکات، کە لە سەرووی خەیانەوە فەرمانیان پێدەکرێت، دەنگ بە کێ بدەن، کاریکاتێری هونەرمەندی ڕوسیاییش (کاپوستین) باس لە دیاردەی ئاوەدەبوون بە ئەلکۆ دەکات، چەندین کاریکاتێریش تریش لەو نمونانەی لە بەشەکانی پێشوو باسکراون.

وەسیەت.. سەباح ڕەنجدەر

کوڕە نۆبەرەکەم شیعر
ئەگەر شێر بمخوات
گەرمایی خوێنم بەلاڵوێیەوە دەمێنێتەوە
ناسینەوەی مەرد ئاسانە
ئەگەریش چەقەڵی قوونگیراو بمخوات
خوێنم بەلاڵوێیەوە نامێنێتەوە
چاو مەسووڕێنە
هەزار و یەك ڕۆی ڕەشن دەکرێنەوە
چاوی دیوان لەخۆت بەسکێنە و جریوە و جووکەی و دڕێ هەمژە
گەڕەکە جوانەکان داوات لێ دەکەن بچیتە ناویان و چەتریان هەدەی
نالی و
گۆران و
ئەنوەر قادر محەمەد بکوژە
لێکەت نەخستووەتە گەڕووی هیچ گۆرانیبێژێکەوە
شاعیری پاشخاپەرك و قۆپیەچی و نانی نانیش
لە کاتی کێنووشدا مرد

16/3/2021 هەولێر

نهێنی نەورۆز.. عەلی حەمەشید

نازانم نەورۆز چ نهێنییەکی تێدایە کە لەگەڵ نزیکبوونەوەی هەمووان بە گشت ڕەنگ و دەنگێکی جیاوازەوە لە پێشوازیدا دەوەستین و دەنگەکانمان دەکەین بە دەنگێک کە لەمێژەوە تێکەڵ بە ئاوازێکی خۆش و دڵگیر بووە و ئاشنایەتی تەواوی هەیە لەگەڵ ڕەحماندا و لای هەر یەکەکمان کەمێک بیرەوەری شیرین و خۆشی جێهێشتووە و لای هەندێکیشمان بیرەوەرییەکان بە ئەو کاتە تا بڕێی ناخۆش و ئازار بەخش بوون بەڵام لە ئێستا دا کە نەورۆز دێ ئەوانیش خۆش و شیرین دەبن.ڕەنگەکانیشمان لە ڕەنگێکی نەرگسیدا یەک دەگرن و تابلۆیەکی لەوانلەو لە ئەوینی خاک پێکدەهێنن کە هەمووان بە پەرۆشەوە لێی دەڕوانین و چێژ و خۆشیمان پێدەبەخشن. نەورۆز هەمیشە لەگەڵ خێدا شنەبای خۆشیی و نمە بارانی شادی و ڕوناکیی ئاسودەیی و ئاوازی پێکەوە ژیان و سرودی هیوا و گەشبینی و ئاسایێکی گەشاوە و دەروازەیکی کراوە بە ئازادی دەهێنێت و دەکاتەوە.درشت و ورد تامەزرۆی نەورۆزن و لە ئامادەباشیدا گەرانی بە چرکەساتی نزیکبوونەوە و گەی ئاگری نەورۆز دەڕێن.دڵنیام لەگەڵ خوێندنەوەی ئەم چەند دێڕەدا چرۆی بیرەوەری و یادگارییەکانی ئەوەش لەگەڵ یادکردنەوەی نەورۆزدا گەش گەش خۆی دەنوێنێت و دەبێتە هۆی بیرخستنەوەیان و بەتەواوی دەتان گەڕێتەوە بە کاتی دروستبوونیان.

کۆڤیدـ-ی پێشکەوتن.. کەنعان مدحەت

چرکەکان، بە بەرچاومەوە بەردەبنە خوار
وەک دڵیان لە ترپە ڕاوەستابێ.
سرووشت پیر و
ژینگە،

سەرمایەی ئارامیی و جوانی..
بە بریقوباقی هەڵخەڵتاو دەدەن.
گەنجانکاریییەکان هەند بە پەلە دەجەنگن
کەمیان بە تەرازوو داوە.
کات، لە ڕوانگەی فەلەکییەکانەوە
هەناسەی سوار و تای بەرز و
کەکەیەتی..
توشی کەڤیدی پێشکەوتن بووە.
ئەوە نییە، شەو و ڕۆژ بیستوچواری جاران پە ناکۆنەوە
کاژێریش ڕۆچەتەی هەمان داودەرمانی بە نوسراوە.
وەک دوا پەلەوەری دیقدار
هەر پەڕە و لە تەواوی عەرز دەبەتەوە.
مەرگیش، بازنەیی بازنەیی..
غەڵەر دەبە
ها ئێستا، ها کەمەکی تر
زایەڵە، لە ناو قەدەوە،
کپی دەبە
ئاسمان، یەکەم پرسی بەر دەکەوە
-کە چاودێر و
-پرسە چەن بەرەوە دەبرە و
زەرەکی تر،
وەک توخم لە پیتاندن
یا هیلکە، لە هەڵهێنان ڕاگیرە؟؟
توخم و هیلکە!!!!

مرواریيەکانی ئەوین.. مەواری سەهەم/ شیعر: ستیڤان شەمزینی

پەم بە لەکام گۆشەی شیعردا
پەنهان و بە سرتە هەناسەت ئەدا؟
بیرمە کەوتیتە خەرەندی کتێبەکەوە
بە تیشکی حەرف وشیعرەوە!

ئەستێرەناس نیم بەڵام تەم
لە هەموو ئەستێرەکان پڕ ڕەونەقدارترە
شێخی سەنعانم و لەئافاتی ڕۆژگاری شوومدا
توند توند دەستم بگرە!

شارەکی کەشخە بووم
پێش ئەوەی بکەومە ژێر زرێباری فرمێسکەکانت
بەبێ تۆ دەوارەکی کۆن و شێم
بەدەم هەڵمەتی گورگانێی ڕەشباوە

پێش ئەوەی لافاوی مەرگ بمبا
بۆ ماچەکانت پێم بکە لە ژیان
لە دوای مەرگیش
بۆ تەنها باوەشکت وەک کانی ئۆژەموە

گوێ لە موناجاتی موغەکی ئاشق بگرە
پێش وەرینی گوڵی تەمەن
لە هەر دەڤکی ئەو موناجاتەدا
سەدان بزەی خنکاو بدزەرەوە

تە لەززەتی ماچە تەڕ شەونمییەکانتم
پێ ببەخشە
من هەزاران دەڤە شیعرت
بۆئەکەمە قردەلەی پرچت

بۆ چەند ساتەکیش
بۆ بگەڕمی لەشی ناسکت دامپۆشە
پەیمان بۆ منیش مەجنونانە

سەدان ساڵ لە عەشقتا ئەژیم

تۆ هەر بە یەک جار
خەیاڵێکی ئەنگاوەنگی خەتم بدەرێ
منیش لە سەدان
خەونی زەرد و سووردا یادت ئەکەمەوە

تۆ یەکجار بە نەرگزجاڵی باوەشی گەرمت
ئاشنام بکە
منیش دەیان جار بە پەیکەری جوانیت
کەنووش ئەبەم

من ئەو کائینەم دوای سەراب کەوتووم
بەیە هەمیشە ستایشی ئاو ئەکەم
لە نەو تەمە پرتەقاڵییەکانی خەیاڵدا
خەم ئەدەمە بەر پرشنگی عاتیفەت

بە زمانی پەپوولە و گیا، بە خوێنی شیعر
زەردەپەڕەی عەشقت ئەنووسم
بە فڕچەی گوڵا و بە بەیاخی پەلکەزێرینە
ڕەسمی لێت لەتبوونم ئەکێشم

سوێد – ستۆکهۆڵم

دەقەکانی ستۆکهۆڵم.. نەجم خەتاوی/ لە عەرەبییەوە بۆ کوردی: ئەحمەد رەجەب

لە ئاوی رووبارەکەو
خۆی دەشتەکە
بۆ پۆ بچکۆلەکەم
پەیکەرێك دادەتاشم
بۆ بەردەوامی سەبری و
گەیشتنی
لە رێی دوورخستنەوە
بە هەنگاوی ملیۆن
لە گوڵاڵەی باخچەکەم و
گیایی رەیحانە
بۆ دڵە خڕاگرەکەم
چەپکە گوڵ رێکدەخەم و
شەست ساڵە و
هێشتا هەر لێیەدا
بۆ خۆشەویستی گرانی دەچڕێ

** لەم دواییەداو لە بۆاوکراوەکانی یەکێتی گشتی نووسەران لە عێراقدا کۆمەڵە هێنراوەیەك بە ناونیشانی { دەقەکانی ستۆکهۆڵم} ی شاعیر نەجم خەتاوی بۆاوکرایەوەو ئەوەش شەشەمین کۆمەڵە هونراوەی شاعیرە بۆاودەکرێتەوەو، ژمارەیەك دەقی نووسراو بە زمانێکی سادەو ئاسان لە بارەی سروشت و وەرزەکان و بۆنی شارەکان و گەشتکردن و سۆز لە خۆ دەگرێت.
24/3/2021

پاییز.. شیعر: رچا فیچ ڤقایی.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

شیعر: رچا فیچ ڤقایی
ئاواز : منوچهر گاهر زادە
گۆرانی : شاهرخ

"""""""""""""""

لە ئێوارەی پڕ بەزاری و بێ دەنگی
کەچی غەمگینانەی
پێکەوە سڵکە شادەکان
هەواڵی ڕووتبوونەوەی
باغچەکان..
پاییز هات بۆ
دەستبەسەرگرتنی باغ
بۆ کەکردنەوەی گۆڵا
و
چۆڵ وەریوەکان
کەس سەراغکی گۆڵ ناکات
کەس سەراغکی گۆڵ ناکات

وەرە لە کەناری دێگیری گوڵاڵ سوورە
لە دیوانی گریان شیعرێک بخوێنین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
هەردووکمان پەروەردەکراوی
دامانی گریان
لە هەوای سینەمانا
هەوری گرتووە
چیرۆکی بێ هاوغەمیمان

ئەزانم ، ئیتر چیرۆکی بۆ گۆڵا
و

زەردەخەنەی ئەو کەمان
کەتایی نایەت...ئەزانم

وەرە لە کەناری دەگیری گۆی سپیدە
لە دیوانی گریان
شیعرێک بخوێنین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
من و تۆ
لەدایک بووی وەرزی خەزانین
هەردووکمان پەروەردەکراوی
دامانی گریان

پاییز ، پاییزی ئووتەوە بوو
من و تۆ ، خەستە و چاوبەگریان
من و تۆ ، خەستە و چاو بە گریان

لەسەر گەڵای گوڵاڵە
بە دەنگی تەنگ ئەنووسم
وەرزی دڵ تەنگی پاییز
وەرزی غەمگینی عاشق

،،،،،،،،،،،،،،،،

وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

منداڵ لە چەقی کەمەندگەدا.. مەحمود چاوش

مرۆڤایەتی گەلێک دیمەنی غەمگین و پڕشەرمی لە میدیاکانی جیهانی ئەم سەردەمەدا لەمەڕ بارودۆخی منداڵان و مافەکانیان لە چەقی کەمەندگەکاندا بینیوە، ئەمەش بەبێ هیچ جیاوازییەکی جێندەری. منداڵان لەکاتی لەدایکبوونیانەوە تاکو تەمەنی هەرزەکارییان ئەو جیاوازییە جێندەریانە، کە لە کەمەندگەکاندا بەسەریاندا

دەسپێنراون، بە شێوەیەکی ناهەژمارکی وێرانکەرانە و توانای بەرهەمهێنەرانەی ژیان دژی ئادەم دیاردانیان نییە. ئەوان بەپێی سروشتی ساکار و بێگەردی خۆیان مامەڵە لەتەک دونیای دەرەکیدا دەکەن، ئەوان هەستیارن، دونیای دەرەکی خۆیان بەسادەیی و بێگەردی وێنادەکەن و بەمەبەست دونیای دەرەکی ناکۆکیان. کەمپلێکسی (گرێی) گوناهکاران لە هزر و ناخیاندا چەکەرێی نەکردووە، هەندجار غەمگین و جارجار سینەیان پڕ لە حەز و ئارەزوی جوانی و یاریکردن. ئەوان جیهانیان پاکژە و دوورن لە بیرکەی قەزاوونیئاسا و شەڕخواز.

بەکارهێنانی منداڵ لە لایەن گوناهکارانەوە، هەر لە دەرکردنەوە تا سنووری بەکارهێنانی ئەو منداڵانەی دەکرێنە سەرباز و مەشقی مرۆڤکوژییان پێدەکەن، سەرتاپای مەژووی تەنیوە. منداڵان کە لە بوونیانەوە پاک و ئاستبڕن، دەکرێنە دەروێش بە مەبەستە دینی و عەقیدەییەکان، بەکاردەهێنرێن و دەبنە مرۆڤکوژەکانی پاشەڕۆژ، لە حوجرە و مەدرەسەکانی تاڵیبان لە ئەفغانستان دەکرێنە شاگرد و فەقێی مەلاکان و ئاواتەی بەرێی جەنگیان دەکەن، یان وەک لە جەنگی ئێران-ئێراقدا دەبنە خەکوژو و خەتەڵێنەری بەرەکانی جەنگ.
ئادیکاڵە سەلەفی و وەهابییەکان شەرح و تەفسیری قورئان و ئایەتەکانیان بە جیهانبینی ئیسلامی سیاسی خۆیانەوە دەهاوژنە هزرییانەوە، کلیلی بەهەشت دەکەنە ملیان، بە ئاوەی خوداوەندی ئودیوی سروشت لە گوناهکانیان خۆشبێت، هەروەک ئەوان لەسەر بەشکۆیە تاوانبارین. منداڵان لەسەر شەقامەکانی تایلاند و وەاتە هەژارەکاندا دەخرێنە بەر بەرەحمی لەشفرۆشی و بە چەند دۆلارێک کەرپە ناسک و پێئازارەکیان لەسەر خوانی بەویژدانی گوناهکاندا نمایش دەکەن، لە دارکنەت (Darknet)1 دا وێکەوە کاناکان بە هاورکردنەوە و ڕەحەتبوونی ئارەزووە سێکسوالییەکانی گوناهکاران پێدەفیلی (Pädophilie)2 یەکان بکاریاندەهێنن و فیلمی پێنۆگرافییان پێ بەرهەمدەهێنن. لەو تەمەنەدا منداڵەکان لە مەبەستە قەزاوونەکانی گوناهکاران تێناگەن، ئەوجا کاتێک خۆیان گوناهبار دەبن، گرفتاری چەندین نەخۆشی دەروونی دەبن و تەواوی ژیانیان لە ئازارێکی بەردەوامدا دەسوڕێت، وەک نەخۆشیە دەروونییەکانی تراوما و غەمەکی.

منداڵان لەلایەن گوناهکارانەوە مانیپولاسیۆن دەکرێن (هەڵدەخەڵەتێنرێن)، تێنانەت لەلایەن باوانیشیانەوە دووچاری گەلێک تێنگەژەی ژیان دەکرێن. ساناهێ چەندین ملۆن منداڵ لەبەر بژێوی خێزانەکانیان و بارودۆخی سەختی ئابووری وەاتەکیانەوە بەرەنگاری

برستی و بم هیو و وبوی مردنکی لسرخ دبنو. زربی بشد دومندکی تری جیهان لسر شاشی تلقیزینکانیو ئزموونی دکن کد چن ئم منداانی گیانیان لدست ددن، ل ئوان هاوکات خشیان بشدارن ل هکارکانی ئم کارساتدا. کیارانی برهمکانی کاری منداان لتواوی جیهاندا بزری هاوردی وات پیشسازی و دومندکان دکرن، کارگ و فیرما گورکانی جیهان زرترین سوود ل برهمی ئم کارانو وردگرن.

منداان ل تواوی جیهاندا دخرنو بر کاری سخت و بو بک پاری کم لشو بچوککیان دخنو ژر توندترین پستانی کارو، کو مرؤ گورکانیش هندجار ناتوانن ئنجامی بدن. 170 ملین منداو ل تواوی جیهاندا ژانو دخرنو ژر کاری سختو.3 ل هیندستان ژانو زیاد ل ملینک منداو دخزنو کارگکانی برهمهنانی بردی بنرخ و فرش، بازنی دست و مور و ملوانک، زرجار 16 سئات ل ژکدا کاریانپدکن، هندجار بو پشودان. سیر لوداید ل واتکی وک هیندستان، بتایبتی لای هیندوسیکان، ئو دیاردیو بئاسایی و وک بشک ل کولتوری هیندوئیزم دنرخندرت، چونک ئو منداانو ل خزانو هزار و بکاستکانو (kastenlos)* هاتونت دنیاو و هیچ مافکی ئندامبوونیان ل کاستکانی ئو واتدا نیی. دیاردی کارکردن بو منداان لو کارگاندا تاکو ئم ساتوختو بردوام، چونک خاون کارگکان لگ سیستمکی گندو و فرمانبرانی ملهودا دستیان تکو. ئو کارانو کو بو منداان ئنجام ددرن، کاری چوسنر و لشپوکنن، ناتندروست و دژی همموو مراکانی مرقایتین. بنیامین پیوتر، نووسری کتبی "دستی خنجیلو و دستکوتی گور"، کو 35 سای ژیانی ل پناوی بلاونان و نهشتنی کاری منداانداو بپشوودان بسربرد و بردوام سردانی هیندستان و پاکستان و تبتی کردوو، بشکی ژیانی لدژی کاری منداان لو واتاندا بسربردوو و باس لم سیستمو نابرانبریو دکات. ئو بهای کولتوری گندو و سیستمی غمساردی ئو واتانو لمر کاری منداان، زرجار ژیانی کوتت مترسیو، بتایبتی لایندا خاون کارگ و دساتداران و فرمانبرانیانو. بنیامین پیوتر ل کتبکیدا پنج دهاوژت سر برینکی گلک قو و شرملخگری بونن ل چوساندنوی منداان ل تواوی جیهاندا. پیوتر دبژت: "50 ملین منداو ل سای 2016 دا ل هیندستان ل بوار جیاوازکانی ئابوریدا کاریان کردو. گرچی ئمو هندجار باو بو ژمارین

ناکۆین و جێگای بڕوامان نییە، لە 10 ساڵ پێش ئێو بڕوارە ژمارەی ئێو منداڵانە لە 100 ملیۆندا بووە، واتە دوو هێندە.”4
پیوتەر ڕەخنە لە وڵاتە ئەورووپییەکان، بەتایبەت لە ئاڵمانیا دەگرێت، چونکە زۆرینەی بڕەمهێنانی دەستی منداڵان لێم وڵاتانە بە نرخێکی هەرزان لە بازاڕەکاندا دەفرۆشرێن.

منداڵ وەک قوربانیی جەنگ
لە گەلێک وڵاتانی جیهاندا تاکو ئێم سەردەمەش منداڵان دەکرێنە سوتەمەنی ئێو گەدانەی، کە ئاگری جەنگەکانیان پێ گەرم دەکەن، بە نموونە لە هێندەک وڵاتی ئەفریقیدا ئێم منداڵانە هەدەخەڕتێنرێن و بەتایبەتی لەژێر کاریگەری مادەی هەشبڕەکاندا چەکداریان دەکەن. بەگوێرەی ئامارە جیهانییەکان لێم ساتەوەختەدا 250 بە 300 هەزار منداڵ و مێردمنداڵ لە بڕەکانی جەنگ و ناکۆکییەکاندا چەکدارکراون و دەجەنگێن. تەمەنی هێندەک لێم منداڵانە لە 10 ساڵ تێناپەڕن. گوورەکان ئێم منداڵانە دەکەنە دەوزەمە و تەنانەت هاوڕێ و باوانیشیان پێدەکوژن. تەمەنی کامبووون لە هێندەک لێم وڵاتانەدا لە خوار 18 ساڵەوەیە، هەر ئەمەش دەکرێتە ئێرگومێنتی ئێوەی کە لە سەرو 10 ساڵەوە بگوورە دەنرخێندرێن. لە جەنگی وێرانکاری ئێراق و ئێرانەدا گەلێک منداڵ و مێردمنداڵ هێوانەی بڕەی هەرپشێوەی جەنگەکانیان دەکران و ژمەی ئیسلامی ئێران تەنانەی کلیلی بەهەشتی دەکردە ملیان، بە ئێوەی پاش مردنیان بە بەهەشتی بڕین شادمان بن. ساکاری و کاڤامێتی ئێم مێردمنداڵانەیان دەقواستەوە بە مەبەستە قەزوونەکانیان و مرۆڤیان پێدەکوشتن. لە ڕاستیدا ئێم جۆرە کارانە دژی مافی مرۆڤ و هەمانکات مافی منداڵانە و بە بەشکی سەرەکی تاوانەکانی جەنگ دەنرخێندرێن.

هێکەوتننامەی مافی منداڵان
لە ساڵی 1989 دا ئێم هێکەوتننامەیە لە کۆبوونەوەی گشتی نەتەوە یەکگرتوەکاندا لەمەڕ مافی منداڵانەوە و لە لایەن 193 دەوڵەتەوە واژوکراوە. لە ڕوانگەی یاسای نێودەوڵەتییەوە پەیماننامەیەکی بەندکارە و ئێو وڵاتانە لەسەری پێکهاتوون (هێکەوتون). چاوگی (بنەمای) ئێم پەیماننامەیە لە ڕاگەکردنی گشتیی مافی مرۆڤەوە لە 10.12.1948 ەوە هەڵهێنجراوە (بنچینەڕژکراوە) 5. تایبەتمەندیی ئێم پەیماننامەیە لەوەدایە، کە منداڵان نەکرێنە ئەبژەکتی (Objekt) یان مەرام و مەبەستی بازرگانیکردن پێیانەوە. گەورەکان تەنها بەیاردەری ئێوان نەبن، گەورەکان دەبێت هێز لە داواکارییەکانی منداڵان بگرن، تەگەیشتنیان بە منداڵەتییان هەبێت،

هاوتەک و هاودەمی ژیگەی گەشبوون و گەورەبوونیان بن، بەتایبەتی لە بواری تەنساغی و گەشەی هەزری و بزواندنیانەوە / جووڵەی لەشکییانەوە (Motorik). ئەم مەرجانە دەبنە هۆکاری ئەوەی، کە منداڵان جیهانی خەیان بەڵهاتویی خەیان وەنابکشن و گەورەکانیش ئازادییەکی ئەوتەیان بدەنێ، کە ئەو جیهانەی تێدا بدەزنەوە، کە بە جیهانی منداڵان ناسراوە. منداڵان گەڵێک ئارەزو و خواستی پەنهانگیان (ڕەنگڵەخەگریان) هەیە، گەورەکان دەبێت لە بەئەنجامگەیاندنی ئەم ئارەزوانەدا هاوکاریان بن نەک ڕێگر. کاتێک باس لە مافەکانی منداڵان دەکرێت، زۆر گرنگە بزانین، کە منداڵان نابێت کاڵافرۆش بکرێن، نەخرێنە بەر لەشفرۆشی، لاقە نەکرێن و فیلمی پەنهانگرافیان پێنەنجام نەدرێت، کاری سەخت و درێژخایەنیان پێنەکرێت. دەبێت مرۆڤایەتی لەو ڕاستیە تێبگات، کە منداڵ کەسایەتییەکی سەربەخۆ و چوست و چالاکە، پێئەندێشە و هەستناسکە، پەحەز و ئارەزوور، نەترس و ڕاستگۆیە، بێغیرەت و دڵپاکە. منداڵان لەو زبڵخانەیە کە مرۆڤایەتی بە ئەوانی جەهەشتوە، بێئاگان تا ئەو کاتە کە لووتیان بەر نەهامەتی ڕەژگار دەکەوێت.

دیاردەی کاری منداڵان لە کوردستانیش زۆر بڵاوە، کاری منداڵان زۆر بەئاشکرا لەسەر شەقامەکان دەبینرێن، لە عەلاگە فرۆشەوە بە بیاخچییەکان، لە چێشتخانەکانەوە بە کاری سەربەخۆی ناوبازاڕیکانەوە، لە سواکردنەوە بە کاری دزی و ناهەمواری تر، لە هەموو بوارەکاندا منداڵان کاریان پێدەکرێت. لەبەر نەبوونی سەرچاوە لەسەر کاری منداڵان لە کوردستان، زانیاری گەڵێک کەم، بەتایبەتی لەسەر ڕەژەی ئەو منداڵانە و جۆری کارەکانیان، کە شیکارییکی/لێکۆڵینەوەیییکی مەیدانی زۆری پێویستە. لە کەمێگەکانی ئەمەدا زۆر کاری ناهەموار بەرانبەر منداڵان دەکرێت، کە لە نێوان خەزانەکاندا دەشاردرێتەوە و ناخرێتە دەرەوەی ئەم بازنەیە خەزانییە، ڕێنگە هۆکارەکانی ئەم شاردنەوەیەش نووسینی تایبەتی و زانستیانەی پێویستبێت، کە لە چوارچێوەی ئەم نووسینە دەردەچێت.
بەنیامین پیوتەر دەبژێت: "مرۆڤی ئەم ڕەژگارە بەنرخ و بەفڕەکراوە، کەسێکی ترە لەو مرۆڤانەی سەردەمانی ڕابردوو. لەم ڕەژگارەدا کە باس لە کارپێکردن و کۆیلایەتی منداڵان دەکەین، بیرۆکانی کەمێناسی ئەمانی زیگمونت باومانم دێتەوە یاد، کە ئەم دیاردەیە بەووونی باس دەکات."6 زیگمونت باومان لەمبارەوە دەبژێت: "لەم ڕەژگارەدا کە باس لە کارپێکردن بە منداڵ دەکەین، هەمانکات باس لە مرۆڤی بەپاشێ و زبڵکراو دەکەین. منداڵان وەکو کاڵا دەکەدرێن و دەکرێنە بەندی خاوەن کارگەکانی فرۆش و بەردی

بەنرخ، لاقە دەکرێن، تووەدرێنە ژووری تاریک و کاری سەختیان پەدەکرێت، هەندجار دەیانکوژن و فڕێدەرێنە ژێر خاکەوە. مرۆڤ بۆتە کایەکی هەرزانکراوی گەمەی ملیاردێ دەلارەکان، بازرگانانی منداڵکڕینیش منداڵانی تر دەکڕنەوە و دەیانهاوڕێنە هەمان بازنەی شەیتانییەوە.7

سەرچاوەکان

1. Darknet داڕکنێت ئەو ملپڕێە نهێنیانەیە، کە لە ناویاندا کەسانی پەدەفیل پەیوەندی ئینتەرنێتی بە شێوەیەکی نایاسایی لەگەڵ یەکتری دەگرنەوە، بە نمایشی فیلمی پۆرنۆگرافی لەگەڵ منداڵاندا. ئینتەرپڕێ هەموو ساڵیک لە تەواوی جیهاندا بە شێوەن ئەم کەسە تاوانبارانەدا دەگەڕێت و نهێنیەکانیان ئاشکرا دەکات و تاوانبارانیش دەدرێنە بەر دادگاکان.
2. Pädophilie پەدەفیلی بەواتای ئارەزوی جوتبوون لەگەڵ منداڵ و مەردمنداڵدا
3. Benjamin Pütter: Kleine Hände – Große Profit, Kinderarbeit welches ungeahnte Leid sich in unserer Warenwelt verbirgt, Wilhelm Heyne Verlag München, 06/2017, S. 9
(بەنیامین پیوتەر، دەستی خنجیلە و دەستکەوتی گەورە: کارکردن بە منداڵان، چ ناڕاندنێکی نەزانراو لەژێر پەردەی کایا جیهانیەکاندا خەیان حەشارداوە).

- کاست بە مانای چەچەکگەرا یان گروپێکی سنووردارکراو لە لایەن هەمان هاوبیر یان هاوچەچەکەکانیانەوە. چەچەکی لە کاستەوە (Kaste) وەرگیراوە، کە واژەیەکی پەرتوگالیە و بە گروپێکی سنووردارکراو لەنێو کەمەدا بەکاردەهێنرێت. کاستەکانی هیندوستان لە هیندوستان و پاکستان، ئەزیدیاکانیش بەهەمان سیستەمی کاست مامەڵەی کەمایەتی دەکەن، ئەم سیستەمە بە کەمەڵەی چەچەکگەرا ناودەبرێن. بە نمونە لە دینی ئەزیدی کاستەکان بە موورید، شێخ، میر بە شێوەیەکی هەڵەمی دابشکراون.
  4 هەمان سەرچاوە لاپەرە 88
  5 هەمان سەرچاوە لا 120
  6 هەمان سەرچاوە لا 121

1. هەمان سەرچاوە لا 121، پیوتەر ئەم چەند ڕستەیەی لە کتێبی

کۆمەڵناسی ئەمانی باومانەو وەرگرتووە بەناونیشانی
Zygmunt Bauman: Verworfenes Leben. Die Ausgegrenzten der
.Moderne, Hamburg (Hamburger Edition),2005

شیعر و ژیاندۆستیی-1- نالی حەسەن

(خوێندنەوەیەک بۆ قەسیدەی (یاداشتنامەی ماکۆکی ئەشپەش) ی شەرکۆ بێکەس)

بەشی یەکەم /

(شەرکۆ بێکەس) لەنێو هووبەری شیعر خاوەن ئەزموونێکی دەوڵەمەندە ، ئەزموونێک زۆتر لەنیو سەدە بە بەردەوام لە داهێنان و نوێبوونەوەدا بووە . ئەزموونێکی فرەهەند لە فۆرم و ناوەڕۆک ، هەر لە پەستەرە شیعر و چیڕۆکە شیعر و شانامە شیعر و ڕۆمانە شیعر و تا دۆگات بە فۆرمێکی تایبەت بەخۆی کە ناوینناوە (دۆقی ئاوڕا) ، لەم پێناوەدا بە هەزاران لاپەڕە شیعری پێشکەش کردووین ، دەتوانین (شەرکۆ بێکەس) بە شاعیری (هەموو سەردەمکان) ناوبەرین ، بەو مانایەی / لەسەرەتای دەستپێکردنیەوە تا ئۆکاتەی ژیان جەدەهەت ، لە هەموو قۆناغ و سەردەمکان ئامادەیی بەرچاوی هەبووە لەنێو هووبەری شیعر و داهێناندا ، لە هەمانکات شاعیرمان هەیە ، تەنها لەسەردەمکی دیاریکراو داهێنانی بەرچاویکردووە و دواتر توانا و ئاراستەی داهێنانکانی هاتۆتە خوارەوە ، بەمانایەک نێیتوانیوە بە یەک هەناسە لەنێو هووبەری داهێنان بەردەوام بێت . (شەرکۆ بێکەس) لە هووی زمانی شیعریەوەش داهێنانی گەورەی کردووە ، خاوەن زمان و وشە و دەستەواژەی شیعری تایبەت بەخۆی بووە .. توانای ئەوەی هەبووە کە لەنێو هووبەری شیعر هەموو شتێک بە قسەبهێنێ . دار و بەرد و چیا و ئاسمان و مرۆڤ و ژیان و مردن و تەنانەت دۆزەخیش . ئەمە لێرەدا هەوڵدەدین خوێندنەوەیەک بە قەسیدەی (یاداشتنامەی ماکۆکی ئەشپەش) بکەین ، لە ڕاستیدا ئەم دۆقە (چیڕۆکە شیعرەکە) ، باسی چیڕۆک و مێژوویەکی دیاریکراومان بۆ دەکات . ڕاستگۆیانە پێنجە لەسەربرینەکان دادەنێ و جوانی و

ناشیرنییەکان دەنووسەتەوە . ئەوەی زۆر سەرنجڕاکێشە لەم دەقە شیعرییە ، شاعیر بە هۆئیا و بیرکردنەوەیەکی مرۆیی ئەم دەقەی نووسیوە و (بیرتیژیی و دوربین)یەکی گەورە لە خۆیاە و بیرکردنەوەکانی دەبیندرێ .. لەنەو دەقەکێیدا ئەمەی ئەمەی بینیوە و خوێندنەوەی بە کردووە ، لەگەڵ ئەوەشدا ئەم دەقە نزیکەی (سی ساڵ) بەر لە ئێستا نووسراوە .. بۆیە ئەمە لەم دەقەدا زۆتر قسە و ئیش لە بارەی ناوەڕۆکی دەقەکە دەکەین ، لە سیاقی خوێندنەوەمان بە دەقەکە پەردە لەسەر هەموو دیمەنەکان هەڵدەدینەوە و بە هەناسەیەکی درێژەوە وەک دەقەکە / هەڵوەستە لەسەر ورد و درشتی دیمەنەکان دەکەین و مەبەست و ئامانج و ناوەڕۆکی دەقەکە بە ئەمانەتەوە دەگەیەنین . ئەوەی لەم دەقە بە من زۆر گرینگ و جێگای دڵخۆشیم بوو کە / (شەرکە بەکەس) زۆر بە ئاشکرا لەم دەقە پەمان دەڕە کە / شیعر فەرمەکی بەدەنگ نییە و دەتوانین بە زمانی شیعری قسە لەسەر هەموو ئەو شتانە بکەین کە ، ژیان ناشیرین دەکەن و ئاستی شکە و بەها مرۆییەکان دادەبەزێنن بە ئاستە نزمەکان . بە منی شاعیر ئەمە پەڕانسیپ و مانیفێستەکە ساڵەها یە لەنەو هووبەری شیعر و نووسینەکانم ئیشی لەسەر دەکەم . (شەرکە بەکەس) لەسەرەتای دەقی (یاداشنامەی ماکۆکی ڕەشپۆش) دا دەڵێت :

بەم بوولەڕە تەنیا ئەوا و هووی کردەتە دامەنی شار
ئێستا ئاسمان مشتە ڕەنگە و ئەویش خەمەکی مەیینەی
قەترانی وەک کراسەکەی
ئاەز وەکوو کەزیەکانی
سیسیش وەکوو هەردوو گەنای
ساردیش وەکوو دەستکانی
تارمایەکی مەینەی لە مەراقدا نووقم بووە
پەنا و پاسەری گرتووە
شەپەلەکی لەسەرخەیە و هەنگاو ئەنە
ئەستەرەیەکی نەخشە و
فرمێسکەکی شەخ و شەنگە و
بەم بوولەڵە تەنیا ئەوا و هوویکردەتە باشووری شار

وەکو گوتمان / ئەم دەقە شیعرییە چیەکە شیعرەکە و بوونەکی درامی هەیە ، (شەرکە بەکەس) یەکەک لە دیمەنە کەتاییەکانی چیەکەکەی کردەتە دەسپەکی قەسیدەکەی بە زمانەکی شیعری ناسک و بە دەستواژەی شیعری سەرنجڕاکێش بەنەو دیمەن و هووداوەکان دەچنەتە خوارەوە ، (بەم بووەڕە تەنیا ئەواو و هووی کردەتە دامەنی شار ..) ،

چیرۆکی ژنکمان بۆ دۆگمەیتەوە کە هاوسەرەکەی پشمەرگە بووە ، پشمەرگەیەکی ئازا و نەبەرد ، تا سەرئیسقان عاشق بۆ خاک و نیشتیمان و ئازادی .. پشمەرگەیەک کە بەسەر پشتی مەرگ بازبازێن دەکات و لە هیچ شتێک سڵناکاتەوە ، سەرەنجام گیانی دەبەخشێ بە خۆگاری کوردستان و دەچێتە ڕیزی گیانبەختکردوانی ڕۆگای ئازادی ، لەوکاتەی ئەم واتە (ژنەکە) بەم بووڵە تەنیا دەڕوا و ڕووی کردەتە دامێنی شار ، لەو زەمانەدا باشووری کوردستان خۆزگار بووە و شەڕشگێرانی سەردەمی شاخ ، هاوسەنگەری مەردەکەی گەیشتوونەتە دەسەڵات و لە هەوڵی بە دەستهێنانی کورسی و گەیشتن بە شوێنە بڵندەکانی دەسەڵات و خەریکی ژیانی شاهانەی خۆیانن .. ئەوەی بیری لێنەکەنەوە منداڵ و خۆزانی شەهید و مرۆڤە گیانبەختکردووەکانە .. بۆیە ئێستا تەنیایی بەتە ماڵی ئەبەدی ئەو ، برسیەتی و قوڕسایی ژیان ، خەمەکانی سەرشانی کردەتە کوڵەکی سەخت ، ئێستا لای ئەو ، (ئاسمان مشتە ڕەنگەو ئەویش خەمەکی مەینەتی قەترانی وەک کراسەکەی سارد وەکو دەستەکانی ..) ، گیان و دڵی دەتەزێنێ و هیواکانی دەکاتە گڕا وەریوەکانی بەردەم ڕەشبایەکی بەڕەحم .. ئێستا ئەو (ئێستەریەکی نەخۆشە و فرمێسکەکی شۆخ و شەنگە و بەم بووڵە تەنیا ئەڕواو ڕوویکردەتە باشووری شار ..) . ئەو ئێستا لێنەو خەم و هەناسە ساردەکانی جگە لە چەند دیمەنێکی یادەوەری هیچیتری بە نەماوەتەوە ژیان بە ئەو بەتە زیندانێکی گەورەی تاریک و پڕ ئێش و ژان . بە ئەو تازە شیرینییەکان قاویەکی تاڵ و هەمی نائومێدی لە هەدەستە ..!

ئەو زامەکی قژدرێژە ، چاوەکانی بەیوەتە ئێشکەنجەی خەی
چاوەکانی بەیوەتە ، مانگی خوێنی ئاوانبووی ناو خەیاڵی
(سەری مەردە کوژراوەکەی ، ئەوێنی خەی)
لە چراخانی ئازادی .. دابەاوە
لە دارستانی تریقە و پەکەنینی
دەروبەری دابەاوە
بە ئاگایە … لە هاواری ئاپۆی خەڵک
بە ئاگایە … لە زەماوەندی ڕووناکی
لە شایی گوە
لە لەنجە و لاری گەرانی
تەنیا ئەڕوا و لەگەڵ ئابردوو ئەدوە ، لەگەڵ خەیدا
لەگەڵ بازەکی شەهیدا لەگەڵ (ئەو) دا ..

ئەم بەشەش قووڵبوونەوەیە بەنەو خەم و ئازار و زامە قووڵەکانی ،

شەو درێژە پێ تەنیای و حەسرەتکانی ، ئێستا ئەو زامکی قژدرێژە و چاوکانی بەیوەتە ئژکەنجەی خەی ، چاوکانی بەیوەتە نائومێدی بەختی ڕەش و ژیان و ئایندە ڕەشکەی خەی ، مەمکەکانی بەسەر جەستەی خەمکەی گەورە شەبوونەتەوە ، هەر خەی و هەرخەی و هەرخەی ، لە دەوروبەر و لە ئاوەدانی تەنانەت لەژیانیش دابەاوە ، کەسەکە فەدراوەتە کنار ژیانەوە ، لە دەرەوەی ژیان لەسەر ئێستەڕەی نائومێدیدا دەژیت ، بەئاگایە لەهەموو شتێک ، (لە هاواری خەڵک و لە زەماوەندی ووناکی ، لە لەنجە و لاری گەرانی و لە سەمای ئاڵای سەوز و زەرد ..!) . ئەو تەنیایە ، لەگەڵ ابردوو دەژی ، لەگەڵ خەون و خیاڵەکانی دونێ و لەگەڵ ئەودا ، لەگەڵ بازە شەهیدەکەی خەی ، ئێستا ژیان بە ئەو جگە لەزیدانێکی گەورە هیچیتر نییە ، دەزەخێکی ڕەش و تاریک ، دوور لەهەموو ئومێد و خەشیکان و شتە جوانەکان و ڕەژگارە گەرمەکانی ژیان . ئێستا تەنیایی بە ئەو ماڵی ئەبەدی بوونە ..!

بەم بوولەڵە تەنیا ئەواو ووی کردەتە دامێنی شار
" هەبوو .. نەبوو ، ڕەژانە بوو
بازەکەی من بەناو بەسەدا ئەفەی
لەبەر گەپاڵەباران و تەرزەی شووم و چەخماخەی شەقزنی بوو
وەک فریشتە بادارەکان
بە دارستانی نەزەدا تێئەپەڕی
ڕەژگارە بوو ، بازەکەی من ، لەو بەرزەوە
ئا ئەم شارەی لەژەر باڵەکانیا ئەدی
یەکبەیەکی ئەم هەردانە ، ئەم لووتکانە
جە ڕەوگەبوون ، بە ئێسپە شەکەی هەڵمەتە
لە دەزەخی کاوسوور و کاوەشدا
یەکبەیەکی ئەم کەڵان و شەقامانە
(ئا ئەم سووچە و ، ئەم سیلەیە ، ئەم بن دارە
ئەو ژەر چەترە ، ئەو پەنا پایەی بازاڕە)
جە نزرگەی ترسناکی کوت و پە بوون
بە بازەقەی خوێنی تووڕە و بە هەرشی
کەڵان و کیفی ئامادە کراوەبوون
بە دەرهێنانی دەمانچە و .. ێیزی گوللە و
تەقینەوەی نارنجەکی خەرای دەستی
وەک کزەبایش ، لەناکاودا ، ئەهاتەوە بە ماڵەوە
بەبە خشپە ، تریفە بوو دەر ئەکەوت و
یان خەوکی ئەجگار خەش بوو ، لە پڕکدا پەیدا ئەبوو

ژنۆ پێشمەرگەیەکی شەهید تەنیا و داماو جگە لە کەمێک یادەوەری خاوەنی هیچ شتێکی تر نییە ، لەم دیمەنەدا وێنەی قارەمانێتی و چاپووکی و زرینگی بازکەی خەیمان بە باسدەکات و دەڵێت ، (بازکەی من بەناو بەسەدا ئۆفی) ئەو دێرە شیعرە ، وێنەیەکی شیعری جوانمان بۆ دەکێشێ ، هەرچەندە من وشەی (باز) زۆر بە گونجاو نابینم ، ئاستە باز باڵندەیەکی چاپووک و بەهێز و هەرشبەرە هەر بۆیەش وەکو هەمایەک بە پێشمەرگە بەکارهاتووە بەڵام ، باز باڵندەیەکی گۆشتخۆرە و بە پێیدا کردنی پارچەیەک گۆشت بەناهەق ژیانی باڵندەی تری بەگوناه کۆتایی پێدەهێنێت ، کە ئەم دیوەی لەگەڵ پێشمەرگە و خەبات و تێکۆشان لەپێناو ژیان و ئازادیدا تەبا و هاوتەریب نایەتەوە ، ئەوەتا دەڵێت ، ڕۆژگارە بوو بازکەی من ، لەوبەرزەوە ئا ئەم شارەی لەژێر باڵکانیا ئەدی ، یەکبەیەکی ئەم هەردانە ئەم لووتکانە ، جەنگاوەرانبوون ، بە ئاسپە شکەی هەمەتە .. هەمەتبەردنی باز و پێشمەرگە ، لە ڕووی ئینسانییەوە لە یەکتری جیاوازن و بە ئامانج و مەبەستی جیاوازیشن .. بۆیە لەم دەقە شیعرییەی وشەی پێشمەرگە گونجاو و شیاوتر بوو ، چونکە باز باڵندەیەکە لایەنی نەگەتیڤی هەیە ، زێتر لە جەنگاوەرێ نزیکە نەک قوربانی ، بەڵام پێشمەرگە مرۆڤکی قوربانی ستەمدیدەیە .. لە چوارچێوەی شەبوونەوە بە نێو یادەوەرییەکان وەسف و دەمەنکی جوانی پێشمەرگەمان بۆ دەکات ، لە ڕووی (ئازایەتی و قارەمانێتی و گیانفیدایی و هەموو سیفاتە جوانەکانیتر ..) . ئا ئەو سووچە ، ئەو سیلەیە ، ئەو بندارە ، ئەو ژێرچێترە ئەو پەنا پایەی بازاڕە ، جەنزرگەی ترسناکی کوت و پێبوون بە بازنەقەی خوێنی تووڕە و بە هەرشی کەلان و کیفی ئامادە و کراوەبوون ..! لەناو ئەم بازبازنە بەسەر پشتی مردنە و لەنێو ئەم دەزگەخی هەمەت و ئاگربارانەدا ، جارجارە / وەک کزەبا ، لەناکاو ئەهاتەوە ماڵ ، بەبێ خشپە وەک ڕووناک و تریفە بوو دەرئەکەوت .. چەند دیمەنکی جوان و پە شیعرییەتە ، هەزی عەشق و خەشویستیمان بە ڕەسم دەکات ، ڕەتبوون بەنێو کەڵانکانی مردن و گەڕانەوە بە ماڵ بەڵای دووبەر .. ڕەتبوون بەنێو کەڵانکانی ئاگر و گەڕانەوە بە نێو ماڵی عەشق . بە تێکردنەوەی زەویی وشەهاتووکەی ناخ و خەدانە بەر ڕەژنە بارانی خەشویستی و توانەوە لەنیو چرکەسات و کاتژمێرە ئیرەسییەکانی عەشق !..

منیش وەک ئاسکی خەواوو ڕائەپەیم
هەموو لەشم ئەنیشتە سەر ئاوی ترس و
هەموو جەستەم ئەبوو بەچاو

بە هەواشی لە کەمەرەوە ئەیگرتم
(چەکیش هەشتا بەشانەوە)
باوەشکی پڕاوپڕی گەرم و تینووی پیا ئەکردم
گەرمیانی ئارەزوومان
وەک بەردی بەر سوورە هەتاو
ئەوسا ئیتر چەن لاولاوی
سەرپەنجەرەی ژوورەکەمان
تەواو پەمەوە ئەنووسا … تەواو … تەواو
مەمکەکانم لەناو چنگیا سپی سپی
وەک دوو تیتروا سکی بچووک
شەوقی حەزیان لەسەرگەوە دائەگیرسا

ئاستە پەشمەرگە مرۆڤگە لە جەنگدایە ، لەگەڵ کوشتن و مەرگ و خوێن ڕووبەڕووە ، لەگەڵ فیشەک و چەک هاوەڵەم ، بەڵام بەبەری نییە لە خەیاڵ و هەستە ئیرەسییەکان ، لە عەشق و خۆنەماندووەکان ، لەشەوانی پڕ ترس و مەرگاوی دوور لە چاوی شار و مرۆڤەکان بە نهێنی دەگەڵمنەوە ماڵەوە یان بە باوەشی دوبەرەکانیان ، (منیش وەک ئاسکی خواڵووە ئاڕپەیم ، هەموو لەشم ئەنیشتە سەر ئاوی ترس و هەموو جەستەم ئەبوو بەچاو ..!) کاتێک دەڵکان وەک بورکان گەئگرن ، هەستەکان وەک ئاگر کەپە ئەکەن ، ئیدی ترس مانایەکی نامێنێ ، عەشق ڕەیەکی دەچێتەوە سەر شێتی .. (چەکیش هەشتا بەشانەوە …!) .. هێندە تامەزرۆ و دەسووتاو بوو ، دووری و تامەزرۆیی ئاگرەکی وەهای لە جەستە و هەناوی بەردابوو ، بەرلەوەی چەکەکەی لەشانبکاتەوە ، (باوەشکی پڕاوپڕی گەرم و تینووی پیا ئەکردم ، وەک بەردی بەر سوورە هەتاو تاوی ئەسەند ..!) وێنە و دەستواژەی شیعری جوان ، شیعریەت لە وشەکان دەڕژێ ، بەردی بەر سوورە هەتاو ، وێنەیەکی جوان و لە شوێنکی گونجاو بەکار هاتووە و بەشتکی جوانی بە دەماغە شیعریەکە بەخشیوە ، (تەواو پەمەوە ئەنووسا .. تەواو .. تەواو ، مەمکەکانم لەناو چنگیا سپی سپی ، وەک دوو تیتروا سکی بچووک ، شەوقی حەزیان لەسەرگەوە دائەگیرسا ..!) ، هەستکی ئیرەسی و عەشقکی باڵای مرۆیی ، دیمەنکی ڕۆمانتیک .. ئاوەزانبوونکی شێتانە . دوور لەچاوی ترس و مردن .

وەک خەمی قووڵی هەردووکمان ، ماچکی قووڵ
بینکی قووڵ ، لە دەموە ، مژینکە ئەکەوتە ڕۆ و
بەناو لەشا ، تەزووی درژی ئەکەشا
لە کەپرکی ناو ڕیشیا

بەنی کووڵە ، بەنی ئەشکەوت ، بەنی باروو
بەنی کووزەڵەی گوڵ چەم و مەردم ئەکرد
بەنی گوڵە ئازادەکان
بەنی مەقڵەکی شەدار
بەنی نایلۆن ، بەنی بەتانییە سووزەکان
لەناو تووکی سەرسینگیشیا
بەنی تیژی ئازایەتی و
بەنی ناو سەنگەرم ئەکرد
لە چاویشیا هەموو ڕۆژگا دوورەکانم ئەدی
تەمی نزمی گوڵەکان و ئاکردنی گوڵ ئەستێرە و تروسکایی
ئاگری شوانی سەر ڕووز و بریسکەی جگەی
بەرکاوی ئەواران و هەڵبەزینەوەی قەڵەبەزە و
ماچی ئاڵی نێوان ئاسۆ و خەرنشین و … هەر لە چاویا
ڕەنگی پەڕیوەی ژنانی ناو ئەردوگام ئەبینیەوە
ئیزە پیاو و ئیزە زیل و ئیزە چادر
سەروو سیمای دوا شەهیدمان
دارتەڵی سەر ئیزگەکەمان

لەم دیمەنە شیعریەش بەنەو قووڵایی هەستە ڕۆمانسی و ئیرەسییەکان شەدەبەتەوە ، جووڵە و ئاوەزانبوون و تواناوە لەنیو هەستەکی کوشندەی لەزەتی و ڕەحیدا ، (وەک خەمی قووڵی هەردووکمان ..) دوو جەستەی تامەزرۆ .. دوو جەستەی شکەت لەنەو شەوانی تەنیایی و چاوەڕوانی .. وێنەی چرکەکانی بەیەکگەیشتن و کردنەوەی لغاوی ئەسپی تامەزرۆیی و ئارەزووە چڕبەندراوەکانی ڕەح .. (بینەکی قووڵ ، لە دەمەوە ، مەژینەکە ئەکەوتە ڕە و بەناو لەشا ، تەزووی درژی ئەکەشا …) لەسەرەتا بە مژینی جەستە و دەست و پەنجەکان و مەمکەکان دەستی پێئەکرد و تەزووی ئەم هەستە شتانییە هەموو جەستەی دادەگرت ، ئاگری ئارەزووە تینووەکان کەپیان دەدا و گیان دەگرت . ئیتر لەپاڵ ئەم چرکە ساتە ڕاموسانییە ، (شەرکە بەکەس) دەیەوێت وێنە و ژیانی پشمەرگایەتیمان بە بکەشی و پشانی بدات ، بەو دەرە دەست پەدەکات (لە کەپرکەی ناو ئیشیشیا .. بەنی کووڵە ، بەنی ئەشکەوت …) زەر شاعیرانە دوو دیمەنی جیاوازی تکەڵ بەیەک کردووە ، لەنەو چرکەساتی ڕاموسانییەکی گەرم ، لەڕەگەی هەستکردن بە بەنەکان دیمەنەکیتر کە جوگرافیا و شێوە ژیانی پشمەرگەمان بە ڕەسم دەکات . ئەم چیڕۆکە شیعرە سەرەتاکەی بە خەباتی شاخ دەست پەدەکات ، زەمەن زەمەنی دوای شەشی ئەیلوولە ، ئاوەی لە مژوودا بە شەشی نوەی گەلەکەمان ناوبراوە ، سەرکەوتنی ئەم شیعرە و جوانی

و وێنەکان و دیمەنەکان لەوەدایە کە / شاعیر خۆی بەشداری لەو شەڕەدا کردووە و شارەزاییەکی باشی لە جوگرافیا و شوێنی پشمەرگە و کەلەپووری شەڕەدا هەبووە ، ئاستی ئەم گوتنەمان لە دەرەی شیعر و دەستواژەی شیعرییەکان بە بەشنی بە دەردەکەوێت ، (بەنی کەوێ ، بەنی ئەشکەوت ، بەنی بارووت .. بەنی کووزەڵەی گوڵی چەم و .. بەنی گوڵە ئازادەکان ..) لەکاتی ماچ و ئاوێزانبوون و یەکتر بەنکردن ، لە پێش و جێستەی دەدارەکەی بەنی هەموو ئەو شتانەی دەکردن کە لەسەرەوە نووسیومانە . بەنی ئەشکەوت ، بەنی بارووت ، بەنی کووزەڵەی گوڵی چەم .. لەبەنکردنی کەلوپەلی ژیانی سادەی پشمەرگە بەردەوام دەبێت و دەبێت (بەنی مەقەڵکی شەدار ، بەنی نایلۆن ، بەنی بەتانییە سەوزەکان .. !) ، مەقەڵکی شەدار و بەنی نایلۆن و بەتانییە سەوزەکان ، ئەک وێنەی مەقەڵی پشمەرگەمان دێتە بەرچاو ، دیمەنێکی خۆشن .. وێنەیەکی شیعری جوان ، من پەموایە ئەگەر (شەرکە بکەس) خۆی پشمەرگە نەبا و لە نزیکەوە بشەک نەبا لەو ژیانە ، ئاوا سەرکەوتووانە نەیدەتوانی ئەم دیمەن و وێنانەمان بە بکەشی .. ئیتر زێتر بۆنەو وەسفکردنی کەسەکان و ئەم شەوە ژیانە شەدەبێتەوە و درێژەی پێدەدات (لەناو تووکی سەرسینگیشیا ، بەنی تیژی ئازایەتی و بەنی ناو سەنگەرم ئەکرد ، لە چاویشیا هەموو ڕۆژگا دوورەکانم ئەدی ..!) ، لەڕەشدا ، باسی ئازایەتی و نەبەردی پشمەرگە و دەسەزی و وەفاداریان بە خاک و نیشتیمان و ئازادی .. هەروەها بیروباوەڕ بە ئومێدەکی گەورە بە خەبات و تەکۆشان و سەرکەوتن ، لە چاویشیا هەموو ڕۆژگا دوورەکانم ئەدی ، بەگومان لەبەردەم میللەتەکی ستەمدیدە ڕۆژگانی سەرکەوتن و ئازادی دەکرە دوور و مەودا فراوان بن ، مافەکانی مرۆڤ و مافە مەدەنی و ئازادییەکان لە چنگی دیکتاتۆر و مرۆڤ دەندەکان وا بەسانایی نایەتە دەرە ..! ئیتر لەم چیڕۆکە شیعرە وێنەی هەموو زەمەنەکان و شوێنەکانمان بە دەکەشە ، (ڕەنگی پەیوی ژنانی ناو ئەردوگا و ێزە پیاو و ێزە زیل و ێزە چادر ..!) دوای ئێنفال و تەکدان و خاپوورکردنی گوندەکان ، پشمەرگە دەڕەنە سەرسنوورەکان و ئەودیو سنوورەکان و لە ئەردووگاکان نیشتەجێ دەبن ، ئەم وێنانەمان یەکبەدوای یەک وەک فیلمەک بە زمانی شیعری و وێنەی شیعری پێشان دەدات ، تا دەگاتە (سەروو سیمای دوا شەهیدمان ، دارتەلی سەر ئیزگەکەمان …!) شاعیر زۆر وردبینانە دیمەن و وێنەکانی کەشاوە ، تەنانەت دارتەلی سەر ئیزگەکەیانی بیر نەچووە ، ئەو ئیزگەیەی پشمەرگە و هەموو خەڵکی دەهێنایە جۆش و خرۆش .

لە چاوانیا چارنووسکی پایزە وەکوو گەڵا لەڕی ئەهات
لە چاوانیا مەرگی شیعرەکی نازدارم ئەخوێندەوە

خەمی باگرتووم ئەبینی
خوێنی ئەستێرەم ئەبینی
لە چاوانیا خەرنشینی خەم ئەبینی .. خەوم ئەدی
لەناو گەمیەی هەورەکدام و هەرچوار دەورم هەمووی گڕ
خەم ئەبینی پڕسەلکەم تەنیا تەنیا ماومەتەوە
هەموجارە لە چاوانیا
چارەنووسکم ئەبینی و لەی ئەترسام
لە ناوەڕاستی هەڕدا بە چوارمشقی دائەنیشتین
هەرچوار ئەژنەمان ئەنووسان بەیەکەوە
لە دوو گۆدانی پڕ لەگوڕ ، پڕ لە خەم و پڕ لە خوێن و
پڕ لە ئازاری سوور ئەچووین
لەم دیمەنەش / پارادۆکسێکی شیعری ناوازەمان بۆ دەنەخشێنێ ، لە چرکەساتی ئاوەزانبوون و تێکەڵاوبوون .. لەنێو قووڵایی خەشیەڵەح بزوێنەکان لە هەستێکی دڕوونی نادیارەوە مەسیجێکی خەمناکی دێتە گوێ ، وێنەیەکی تاریک دێتە پێشچاوی ، ئایندەیەکی خەفەتبار دەخوێنێتەوە ، ئەم هەموو پێشبینییە ترسناکەش لەنێو چاوەکانی بازەکەی خەی دەبینێت ، (لە چاوانیا چارەنووسکی پایزە وەکو گەڵا لەڕی ئەهات ، لە چاوانیا مەرگی شیعرێکی نازدارم ئەخوێندەوە ، خەمی باگرتووم ئەبینی ، خوێنی ئەستێرەم ئەبینی …!) وەک ئەوەی چاوەکانی قسەی بۆ بکەن و باسی ئایندەی بۆ بکەن ، چارەنووسکی پایزە ، چ دڕبەینێکی شیعری و جوان و ناوازەیە ، خەمکی پڕ لە ئیستاتیکای شیعری ، پڕ لە ئاوازێکی حەزین ، یان / خوێنی ئەستێرەم ئەبینی ، وێنەیەکی شیعری و دەستواژەیەکی شیعری جوان و ناسک ، هەستە نادیارەکانی درێژە بە خوێندنەوەی پێشبینییەکان دەدەن تا ئەو ڕادەیەی بڵێت ، (لەناو گەمیەی هەورەک دام و هەرچوار دەورم هەمووی گڕ ، خەم ئەبینی پڕسەلکەی تەنیا تەنیا ماومەتەوە ..!) ، لەڕەدا ئەوە دەبینین کە شیعر و شاعیر هەزی ئەویان پێیە کە ئایندە بخوێننەوە ، ئیدی دوای هەستکردن بەم خەیاڵ و پێشبینییە خەمناک و ترسناکانە ، لەوساتەدا ماچ و مژین و تێکئاڵان دەبوو بە وردبوونەوە لەچاوانی یەکتری و داماو و حەپەساو (لە ناوەڕاستی هەڕدا بە چوارمشقی دائەنیشتین ، هەرچوار ئەژنەمان ئەنووسان بەیەکەوە ، لە دوو گۆدانی پڕ لە گوڕ ، پڕ لە خوێن و پڕ لە خوێن و پڕ لە ئازاری سوور ئەچووین ..!) ئیتر لەڕەدا خۆیستی بە وردە گەڕای ترس و خەم و ئازار دادەپۆشرا ، بارێکی دڕوونی ناجێگیر ، خوێنکان پڕ لە تریفەی شەواو و بەهارێک پڕ لە سۆزاییەکی خەفەتبار ، تەڵامانە قووڵکان لە چاوانی یەکتری ، ئاکامکان دەبوون بە گۆدانێک بەنام گۆدانکی خەماوی و پڕ لە

خوێنی ئەستێرەکان و پڕ لە گوڵ و پڕ لە خوێن و خەفەت و خەمی سووری پایيزی ..!
قسەی ئەکرد
تۆ و کانی .. تۆو درەخت ..
تۆ و بەردم ، بە قەد یەک خشڵ ئاوێ !
ئەمپرسی :
کامەمان ، تۆزقاڵێ لە کاممان زیاتر .. گیانە ؟!
ئامادەیە ، ئایەوانییە دارەای ژوورەکە
لەو ساتەدا دەم و چاوی
لە کوختەکی ناو تەم ئەچوو
-زیز مەبە ، بەرد زیاتر .. ئاو زیاتر .. دار زیاتر ؟!

- ئەه ، گیانە .. کە بەردمان لە دەست چوو .. ئەمە چین ؟!
کە ئاومان فەوتی کرد .. ئەمە چین ؟!
ئەوینە بە بەرد و بە ئاو بە درەخت کوا هەیە ؟!
یەک چرکە ئازادی و دوای ئاوێ بابمرم !
لێ مەبە ! .. ئەوینی من و تۆیش
لە ئووەی ئاوداید !
لە خورە و هاژەی سەربەستی ئاوداید
تەماشا ! دیلەتی ناهەق
تەرسێیری یەک بکەین !
ژەردەستی ناهەق .. لە مالی خۆیشمان
بە تاوێک بسرەوین !
ئازادیی ئاسمانە .. بارانە و هەتاوە
بە ئاسمان .. کام خەر و کام تیشک و کام باران ؟
ئازادی خاکیشە
ئازادی خەکیشە … مەژوویشە
کە نەبوو چی هەیە ؟! ئەمە نانە ؟!
یان ژەهر ؟
ئیتر / دوای هەوربوونەوە لەنەو تەکەئاوبوون و ئاموسانی و ماچ و دەستبازی و ئارامبوونەوەی هەستە ئیرەسییە گەرمەکان ، کاتی لەچاوانی یەکتر ڕوانین و نوێکرددنەوەی بەڵێنەکانە بە ئایندە و بەردەوامبوون ، گەیشتن بە وەرزێکی نوێی عەشق و ژیانێک لەژێر ساباتی ئازادیدا ، بەگومان گەیشتن بە کاروان سەرای ئازادی ، ڕەگاکان تەخت و نزیک و بە قوربانی نین ..!
بەیە هەمیشە لەساتی ڕوانین و بیرکردنەوەکان ترس و گومان و پێشبینییە خەمناکەکان پشکەکانییان دەردەکەون ، بەڵام ئەمان

هەمیشە بە وشیاریەوە ماموستا لەگەڵ عەشق و ژیان و بوون و بەهای مرۆڤ دەکەن . (تۆو کانی .. تۆو درەخت .. تۆو بەردم ، بۆقەد یەک خەش دەوە ..!) بگومان بە پشمەرگەیەکی عاشق ، راستگۆ و مرۆڤپەروەر و ئازادیپەروەر ، خۆشویستی لەخاک و نیشتیمان و جیاناکرێتەوە ، خاک و نیشتیمان و مرۆڤیش بەبێ ئازادی بەهاکانی خەیان لەدەست دەدەن ، بۆیە لەرەدا عەشقێک دەبینین ، پڕ لە پیرۆزی بەها مرۆییەکان ، بەتام ئەم بە نازەکی کچانەوە دەڵێ (کاممان ، تۆزقاڵێ لە کاممان زیاتر .. گیانە ؟!) ، پشمەرگەیەکی وشیار ، دەستەز بە خاک و نیشتیمان ، تا سەرئەسقان عاشق بە چاوەکانی دوبەر ، بەتام لای ئەو عەشق بەبێ ئازادبوونی بەرد و درەخت و ڕووبارى نیشتیمان بوونی نییە ، عەشق بەبێ ئازادی بوونی نییە ، چونکە ئەو لەوە بێ ئاگایە کە بوونی مرۆڤ بەبێ ئازادی بوونێکی نامۆ و ناکاملە ، بۆیە بەم وشیاریە قووڵەوە بە ڕاستگۆیانە پێی دەڵێت (زیز مەبە ! بەرد زیاتر .. ئاو زیاتر .. دار زیاتر ..! ئەه گیانە کە بەردمان لە دەستچوو ئەمە چین ! ، ئەوینی بێ بەرد و بێ ئاو و بێ درەخت کوا هەیە ..!؟) ، مرۆڤ کە ئازاد نەبوو نە بوونی نە ژیانی نە عەشق و خۆشویستیەکەی تەنانەت هەموو پێوەندیەکانی خاڵی دەبنەوە لە سەروەری بەهای مرۆیی ، بۆیە بە ڕاشکاوانە ئەم ناخەی خۆی لە قووڵایی مەعریفەوە بە ڕادگەیەنێت و دەڵێت ، (یەک چرکە ئازادی و دوای ئەوە با بمردم ..!) ، لەم دەرەدا تێگەیشتنێکی قووڵ بە بوون و مرۆڤ و بەها مرۆییەکان دەبینین تەنانەت بە عەشقیش ..! چونکە وەکو گوتمان هیچکام لەوانە / نەبوون نە مرۆڤبوون نە بەهای مرۆیی نە عەشق بەبێ ئازادی ناگەنە ئاستی سەروەری و ڕەسەنبوون ، ئیتر بۆیە دەڵێت (لەبەر ، ئەوینی من و تۆیش لە ڕووی ئاودایە ، لە هاژەی سەربەستی ئاودایە ، تەماشا ! دیلێتی ناهەڵێ ، تۆر سێبەری یەک بکەین ، ژەر دەستی ناهەڵێ بە تاوێک بسرەوین ، ئازادی ئاسمانە بارانە و هەتاوە …!) ، ئیتر لەکاتایی ئەوە دەردەخات کە هیچ شتێک بەبێ ئازادی بەهایەکی ئەوتۆی نییە ، دیلێتی ژەردەستەیی پێت دەخاتە گەردنی هەموو شتێک ، تەنانەت ناهەڵێ مرۆڤکان بە ئارامی سێبەری یەکتریش بکەن .. هەموو شتەکان مانا ڕاستەقینەی خەیان لەدەست دەدەن ، بۆیە ژیانێکی لەم شێوەیە بە هەڵەدانی پیاڵێ ژەهر دەزانێت ..!

(بازەکەی من شاعیریش بوو …

هەموو جارە دوا شیعری خۆی

لەگەڵ دوا دووکەڵی مەزرا و
لەگەڵ دوا زریکەی بەرد و
لەگەڵ دوا گریانی باخدا بە ئەهەنام)
بازەکەی من ئەو شیعرانەی کە ئەینووسی
قووڵ بوون .. وەکو دەریاچەکان
سادەیش بوون وەکو گوڵە کەوی
بازەکەی من لە نوەخوازەکانی ژیان بوو
ئەو نەئەچوە بەر ئاوەنە کۆنەکانی زمان
لای ئەو وشە زیندووەر بوو
لای ئەو هەستە مەرجدانووەی مەراق و
زەنگی مەشک و وەکو گەکان
ساتە وەختەکی خەتەر بوو
دوو عاشقی سەرکەش ، پە لە ئەوین و مرۆبوون ، پە لە وشیاری بە ژیان و بوون ، بە ئازادی بەهاکانی جوانی ، بەشەک لە هەکارەکان ئەوانە کە دەدار واتە پەشمەرگەکە ، بازەکەی نەو دەقەکە ، کەسایەتییەکی شاعیر بوو ، کەسایەتییەک کە لەپاە چەکەکەی شانی هەمیشە قامەک و دەفتەرەکەی بچکۆڵەی لە گیرفانەکانی بوو ، بە نووسینووەی هەستەکانی خەی ، بە کردنی بیرکردنەوو خەیاڵگەرمەکانی و تامەزرەیی و ماراقەکانی بە شیعەر ، یان تەکڵەکردنی خەیاە و هەستەکانی بە تەوژمەوو جووڵەکانی جوانی .. بازەکەی ئەو شاعیر بوو ، بەیە پە بوو لە هەستی مرۆیی و عەشقی مرۆیی و خەیاە و بیرکردنەووی مرۆیی ، بە مانایەک / زەتەر ەچوون لەگەڵ خەیاڵەکان و بینینی هەستە شاراوەکان و گەرد و پەکهاتە وردەکانی خەون و بەهاکان ، چەن شاعیرەک / شاعیرەکی نوەخواز و مەدەرن .. نوەخواز بە دنیابینی شیعەر و نووسین و زمان ، هەروەها مەدەرن بە تەگەیشتن لە بوون و ژیان و مرۆڤ ، بە مەژوو و هەموو چەمکە گرینگەکان (بازەکەی ئەو شاعیریش بوو ، هەموو جارە دوا شیعری خەی ، لەگەڵ دوا زریکەی بەرد و دواگریانی باخدا بە ئەهەنا ..!) ، شاعیرەکی مرۆقدەس و ژیاندەست ، هەمیشە لەپاە جوانییەکانی ژیان خەم و ئازار و ژانە قووڵەکانیش دەنووسەتەوە ، بەتایبەت شاعیرەک لەنەو جەرگەی خەبات و تەکۆشان لەپەناو گەیشتن بە ئازادی و سەربەستیدا ، ئیتر دەبە گەوتینی وشەکانی ئەم شاعیرە عاشق و هەست ناسک و ژیاندەستە چ ئاگرەکی پە کەپە و هەڵجوون و شەپەل ئاسابەت ..؟ (بازەکەی من ئەو شیعرانەی کە ئەینووسی ، قووڵ بوون .. وەکو دەریاچەکان ، سادەیش بوون وەک گوڵە کەوی … ، لای ئەو

وشە زیندەوەر بوو ، لای ئەو هێستە مەوجدانەوەی مەراق و زەنگی مەشک و ساتە وەختەکی خەتەر بوو …!) ، لای بازەکەی ئەو ، عەشق ژیان بوو ژیانیش عەشقەکی گەورە ، شیعریش نووسینەوەی جوانییەکانی عەشق و ژیان بوو ..!

(نموونەیەکی بچووک لە شیعرەکانی بازەکەی من)

سەری من بەم ئاسمانە نەویە بەم ئاسمانە زەلیلە
ەازی نابە
سەری من تەپی ئاگر و گەخەمەکی یاخییە
یان نارنجەکەکی ناو دەستەکانی ئازادیی
ئەبە ئەم مەژووە تاریکانە .. ئەم بەهەشتە ەشانە
لە خونەوە ەوونا کییان بە بەرین
بەام ئەشبە بە مردنەکی درەژدا تەپەین
ئینجا بگەیتە …

(بازەکەی من ئەم شیعرەی
بە ناتەواوی بە بەجەهەشتووم)

لەردا نموونەیەک لە شیعری بازەکەی خەیمان بە دەنووستەوە ، نموونە لە شیعرەکەی تەواو نەکراو یان ناتەواو ، بەرلەوەی خونەندنەوەیەکی کورت بە ئەم کەپلە شیعرەی شاعیرە عاشقەکە بکەین کە پەشمەرگەیە و لەسەنگەری خەبات و تەکەشانداییە لەپەناو ەزگاری نیشتیمان و بەدەستهەنانی ژیانەکی ئازاد .. (بازەکەی من ئەم شیعرەی بە ناتەواوی بە بە جەهەشتووم) ، وشەی (ناتەواو) ، وشەیەکە هەمای جوراو جەر و خونەندنەوەی جیاواز لەخەدەگرەت ، ئایا بە ئەو شیعرە بە ناتەواوی بەی جەهەشتووە ، ئایا هەرخەی شیعرەکەی تەواو نەکردووە ، یان شاعیرەکە لە کاتی نووسینی ئەو شیعرەدا ، کەتایی بە ژیانی هاتووە و گەیشتەتە لای هاوەی گیانبەختکردووەکانی و ماەئاوایی لە دوبەر و شیعر و ژیانکردووە ، لە سیاقی خونەندنەوەمان لە بەشەکانی کەتایی وەامی ئەم پرسیارانەمان وەردەگرینەوە .. شاعیرەکی نوخەواز و مرەقدەست ، نیشتیمانپەروەر و ژیاندەست ، عاشق و ئازادیدەست ، بەگومان شاعیرەکی لەمجەرە هیچ گومانەکی تیانییە ، کەسەکی یاخی و سەرکەش دەبە ، چونکە نوخەوازی ەگەکی دەچەتەوە سەر یاخیبوون ، یاخیبوونیش لە وشیاریەوە گەراکانی سەردەردەنن ، بەمانای بازەکەی ئەو (شاعیرەکی نوخەواز و یاخی و وشیار بوو ..!) ، بەیە شیعرەکانی پەبوون لە عەشق و شەیدابوون بە ئازادی و ەزگاری نیشتیمان و مرەف هاوکات هەستە گەرمەکانی یاخیبوون ، ئەوەتا بە ەوونی دەیت (سەری من بەم ئاسمانە

نەویە بەم ئاسمانە زەلیلە ئازی نابە ..!) ، ژیانی ژێردەستەیی و ستەمدیدەیی ژیانێکە لە ئاستێکی نزم ، خاپیە لە ئازادی و جوانی و بەها مرۆییەکان ، شاعیر ژیان لەئاستێکی نەوی و نزمی لەمجۆرە رەتدەکاتەوە ، هەمیشە بەرامبەر ستەم و زەرداری دەڵێت (نا) ..! چونکە ئەو کەسێکی یاخی و بە جەربەزە و دڵێر و ناڕازیە ، شاعیرێکی جوانبین و هەست ناسکە ، ناتوانێ عەشق و ژیانی بەبێ ئازادی قەبووڵ بکات ، ئەوتا دەڵێت (سەری من تەپی ئاگر و گڵۆخەمکی یاخیە …!) ، ئەو پێیوایە لە ئاکامی هەوڵدان و کەشش و خەبات دەبێ شەوە تاریکەکان هوناکبکرێنەوە ، شوێن و کونجە تاریکەکان هوناکییان پێبگات ، (ئەبێ ئەم مژووە تاریکانە ، ئەم بەهەشتە ڕەشانە لە خوێنەوە هوناکییان بە بڕین …!) ، دەکرێ بە بەدەستهێنانی ئەم ئامانجە پیرۆزانە نەگەینە کۆتایی ڕێگا و سەرکەوتنەکان بەچاوی خەمان نەبینین و خوێنکانمان لەگەڵ خەمان ببینێ ژێرخاک واتە گیان و بوونمان بە ژیان ببەخشین..!(بەڵام ئەشبە بە مردنێکی درۆزدا تێپەڕین …!) .

- بازێکەی من ، وەک کزەبا چەن لەناکاو پەیدا ئەبوو
هەروایش لەپڕ : بەبێ خشپە ، وەک کشانەوەی تریفە
وەک گەڵانەوەی تارمایی و سێبەر و خەو ، دیار نەئەما
لە پڕکدا ئاوا ئەبوو ، ئەچەوە ناو ڕەحی چیا
ئەبەوە بێ ، گوێی چوالێ ، بەدار هەنار ، ئەبوو بە
زنەو بە ڕەگ و بە سروودی دەم دار بڕوو
ئەچەوە ناو تەمتوومانی ئەودیو کۆڕە بەدەنگەکان
ئەچەوە ناو جریوەی دوور ، ئەچەوە ناو خەونی
گوند و لە خەڵەمشدا ون ئەبوو
ون ئەبەوە .. ئەهاتەوە .. ون ئەبەوە
پەشمەرگە و ژیانی پەشمەرگایەتی / ژیانێکی نائارام و ناجێگیر بوو ، ژیانێکی کەچاری ، وەک ڕەشەبا و زریان ، ژیانێک بوو لەنەو دیار و نادیار ، هەڵاتن و ئاوابوون ، یان ئاوابوونی ئەبەدی ..! (بازێکەی من وەک کزەبا لەناکاو پەیدا ئەبوو ، هەروایش لەپڕ ، وەک گەڵانەوەی تارمایی و سێبەر و خەو دیار نەئەما ..!) ، عەشقێک لەنەوان دوو مرۆڤی عاشق و شەیدا بە ژیان و ئازادی ، دڵی خەیان و عەشقکەیان هەمیشە لە چنگی مەرگ دابوو ، هەمیشە هەناسواری و نائارام ، ترس و نیگەران و خەمی دابران ، چاوەڕوانییەکی کوشندە ،

گەمەیەک لەنێو بازنەی دڕکوتن و ونبوونەوە ، هاتن و
نەیشتن ، گیانەوە بە ناو تەمتوومانی ئەودیو کۆڕ
بەدنگەکان ، چوونەوە ناو جریوە دوورەکان ، ونبوون لەناو
خەمۆشی مەرگ . مانەوە لەنیو بازنە هەمیشەییەکانی هەتا
و ئاوابوون ..!
بازنەکەی من بووملەرزەی ، لەبن دەستی
دەوی سپی و دەوی ڕەشی ئەم شارەدا
ئەچاند ئینجا ون ئەبوو
لە سەفەری گردی ڕەشدا هەموو جارێ
کەمەندی ئەو بەچووە درنجەکی ئەگرت
هەموو جارێ لە چەقی ئەم جادانەدا
بە داڕەکی ئەم مەڕبەندە
بە ئەرزەنە
بە عەزیایەک
دەزەخەکی نوێی دائەخست
بازنەکەی من لە دوا ئەوارەی فەیندا
لە دوا ساتەوەختی نیوان گەشانەوە و هەوڕیندا
وەختە لەگەڵ ڕەوتی خەرای
جوانووە ژانەکی سپیدا لە شاخەوە
بەرەو بنار دائەگەڕا و
شەڵ ئەبوو بەرەو ناوشار
ئەو چرکانەی
تراویلکەی لەرزیوی پێش هەردوو چاوی
سیمای ئاونگاوی منی
دوور و نزیک پێشان ئەدا
مردن لە شێوەی داوەکدا
ئەگاتە بەر هەردوو قاچی و
دەتەوێ یەک !
باز ئەگیرێ و
باڵەکانی شەتەک ئەدرێ و
ئەخرێتە ناو زیندانەکی گەورەوە و
دوور دوور ئەبڕێ
لەم بەشەدا / دەست و بازوو و هەزی پەڕایینی پێشەرگە ڕەسم
دەکات ، ئەو ترس و تەقان و سام و لەرزینەی لە دەی ئەژدیها
و دوژمنە دەندەکان دروست کردبوو ، وا پەدەچێت ، پاڵەوانی
ئەم چیڕۆکە شیعرە بازنەکەی ئەو ، یەکێک لەو پێشمەرگە چاپووک
و قارەمانانەی یان یەکێک بێت لە شانە و دەستەی

پارتیزانەکان .. هەردەمێک لە شوێنێک زەبر وەشاندن لە دژو و ئۆژدیهاکانی سەر بە ئۆژەم و دەسەڵات ، لە گوند و لادێ و ڕێگاکان و جادە و ناو شارەکانیش .. بە تاکتیکی شاشگرانەی سەردەم و دەستاگەیشتن بە هەموو کەلەن و قوژبن و شوێنک ، (بازکەی من بوومە لەرزەی لەبن دەستی دژوی سپی و دژوی ڕەشی ئەم شارەدا ئەچاند …!) یان (هەموو جارە لە چەقی ئەم جادانەدا بە داڕکێی ئەم مەبەستەدە ، بە ئەرزانە ، بە عەزیایە ، دەزەخێکی نوێی دادەخست ..!) ، هەزی پشمەرگە بە تایبەت دەستەی پارتیزانە دلێر و قارەمان و گیان لەسەردەستەکان ، وەک دەڕوێن (قەیسەریان لە دژو و دژدیهاکانی دەسەڵات کرد بوو بە کونە مشک) ، تا ئاستی ئۆژنە لەرزین لەنو ترس و دەڵاوکێ و تەقین دابوون ، لە هەرکاتێک لەهەر شوێنێک ئاسایی بوو بکەونە ژێر هەرشی نەبەردانی پشمەرگە و دەزەخێکی واقیعی بە چاوی خۆیان ببینن .. بەڵام دواجار بازکەی ئەو وەک بازە چاونەترس و گیان لەسەر دەستکانی هاوڕێگای خۆی ، لە ئەواریەکی فەیندا (لەدوا ساتەوەختی گیانەوە و هەوڕیندا ..!) ، دەکەوتە نێو بەسە و باڕکانی دەبەستر و دەیخەنە نێو قەفەزی زیندانەوە ..! (بازکەی من ، وەختێ لەگەڵ هاوتی خۆرای جوانووە ژانکی سپیدا لە شاخەوە ، بەرەو بنار دا ئەگەڕاو شاڕ ئەبەوە بەرەو ناوشار ..!) ئیتر ئەو چرکە ساتەی کە دەی گۆرەی ئائۆچەکە و دەمارکانی هەست بەلەرزین دەکەن ، پشهاتکی خەمناک ، دەتەنگیی و خەمکییەک جێستەی دائەگرێ و (لەو چرکانەی تراویلکەی لەرزیوی پێش هەردوو چاوی ، سیمای ئاونگی منی ، دوور و نزیک نیشان ئەدا ، مردن لەشێوەی داوکەدا ئەگاتە بەر هەردوو قاچی ..!) ، چەند سەخت و ئێستەمە وەسفکردنی ئەم دیمەنە ، کەشانی وێنەی مەعشوقکەت لەنو بازنەی مەرگدا ، ئەو چرکەساتە دەروونە ئاهیبەی کە ئۆژنە ناتوانە خەی لەبەرامبەردا ئابگرێ ، کوژانەوەی ووناکییەکانی خونە گۆرکان ، ئاوابوونی خۆرتاو و ئێستێرکانی ئومێد ، چەند سەختە ئەوکاتانەی مردن لە شوەی داوکەدا لە قاچکانی دوبەرە مرقدەست و ژیاندەستکەت دەئاڕ ، شانسی بینینەوەی بە تەنها جارکیش نامێنە و ئیدی دەگاتە نەو ئووبەری ونبوون و وەکو ئێستێرکی عاشقی ناموراد بە تاهەتایە ئاوادبەت و دەرناکەوتەوە ..! (باز ئەگیرە و باڕکانی شەتک ئەدرە و ئەخرێتە نەو زیندانێکی گەڵکەوە و دوور دوور ئەبرە ..!) .

(بازکەی من ، پەلەت چی بوو)
بەم ئەوارە درەنگ وەختە
بەو ئەوارە بەژن هەشە
بەو ئەوارە نەفرەتییە
بە کوە ئەچوی ؟
ئەتویست چریکە و شەقژنت بڕیتە کوە ؟!
ئەتویست لە کام هەوار لادەی ؟!
پەلەت چی بوو ؟!
هەور لەسەرت ئەوەستا !
زریان لەسەرت ئەوەستا !
منیش لەسەرت ئەوەستام ...!
شەش و گیانبازی لەپەناو خەبات و ئازادیدا ، لەوپەڕی شەپەلدانیەتی ، ئاگر و گۆ و بەسەکان لەوپەڕی کەپەکردنن ، وڕە و باوەڕ و هەست و سۆزکان لەوپەڕی بەندایەکان و بڕەو لەوتکەدەدان ، گیانی نیشتیمانپەروەری ئامادەیی بە شەش گیانکی پەڕایین و لەوپەڕی هەزدایە ، بازە شاعیر و ئازاکە لەوکاتە دەکەوتە نەو بەسەی دوژمن و دەخرەتە نەو قەفەزی دیلییەتی و دواتر لەسەدارە دەدرە و شەهید دەکرێت ، لەوکاتە دەگاتە کاروانی سەروەران و بڕە و رووبەری گیانبازان و هەمیشە زیندووان دەوات .. چاوەکانی لەسەریەک دادەنە و بە جەستە سەنگەرەکانی خەبات و شەش بەجەدەهەی بەهام ، بە گیان و ڕەح و بیرکردنەوە هەر لەنەو شەش و لەگەڵ هاوەکانییەتی ، هەر لەنەو خەیاڵ و لە باوەشی دوبەرەکییەتی ، بەیە لەڕدا ماکەوە ڕەشپەشکە دوبەری بازە شەهیدەکە ، لەنەو قووڵایی هەستە خەمناکەکانی ، بە جەستەیەکی تەواو شکەت و ئەژنەیەکی شکاوەوە ، پرسیارەکی جوهەری دەکات ، وشە وشەی پرسیارەکە ناخ هەژن و دە بزوێن و کاریگەرە کە دەەت ، (بازکەی من ، پەلەت چی بوو ؟) .. ئەم پرسیارە هەندە کاریگەرە وەک ئەوەی دەیەها چیەک و پەشهادی تراژیدیای لە پشتەوە بەت .. پرسیارەکە دەکرەت هەگری ناوەەک و کەتایەکانی ئەم چیەکە شیعرەی لەخەگرتبەت ، (شەرکە بەکەس) لە قووڵایی وشیاریەوە ئەو پرسیارەی وەوژاندووە ، وەک زەرجاریتر گتومانە / پرسیاری قووە مەعریفە و گومانی قووەی لە پشتە . شەرکە شاعیرەکی ڕاستگە و وریا و بیرتیژە ، دەزانەت ئاراستەکان بڕەو کوە دەەن ، بەیە لە پشتی ئەم پرسیارەوە ، گەورەترین گومان و نائومەدی پەرجەستە کردووە ، هەربەیە لەناخەکی کوژاوەی

تاریکی ژنکی ئومێدکوژرا و ناخ هێنای پڕ لە برین ، بەدەم وەینەیەکی پڕ لەژانەوە دەڵێت ، (بەو ئەوارە درەنگ وەختە ..... بۆ کوێ دەچووی ، ئەتویست چریکە و شەقژنت بڕیتە کوێ ؟! ... پڕلەت چی بوو ؟! هەور لەسەرت ئەوستا ، منیش لەسەرت ئەوستام ، پڕلەت چی بوو ...؟!) . خۆ گوتمان شێش لەوپێی شێپڵدانی بوو ، سەنگەرەکان پێبوون لە گەنج و لاوی تەکەشەر و گیان لەسەردەست ، بەڵام ، لە پشتی ئەم پرسیارەوە ، ئەوە هەگبەی نائومێدیەکان و بوخچەی خەونە سەربەاوەکانن قسە دەکەن ، سەرەتای ڕێگایەکی ئازار و ژان و تەنیاییەکی کوشندە دەست پێدەکات .

سەرچاوە :
دیوانی (شەرکە بەکەس) .. بەرگی سێیەم

هێـــن ئـــادەمز کـڵـڵـەر ژنـە نووسـەری نابینـای سـۆشیالیسـتیی ئـەمریکی

ئامـــادەکردن و وەرگـەرانـــی لـە ئینگلیـــزییەوە : عەبـــدوڵا سـەیمان(مـەشخـەڵ)

هەستەکانی بینین و بیستن وەک دوو هەستی ئینسانیی، هەکارەکن بە تێگەیشتن و کەمیونیکەشن. یانی هەکارەکن بە کەکردنەوەی زانیاری و مەعریفەی چواردەوری ئینسان. سەختە مرۆڤ بە بێ ئەو هەستانە بتوانێت گەڵ بکات و ناوی شتەکان فێر ببێت، بەڵام ئەم سەختی و زەحمەتییەی دووچاری ئەم ژنە نووسەرە سۆشالیستە بتەوە، مایەی ئامان و دواجاریش مایەی دەستگرتن و ئافەرینەکی گەورەیە کە نەک هەر توانی بەسەر ئەو گرفتە گەورەیەدا زاڵ ببێت، بەڵکو توانی ببێتە ئینیشاندەری هەزاران کەسی تر کە بەهەرەمەندن لەو هەستانە. هەڵەن بە بیستن، توانای بیستنی چرپە و نەخشەکانی ستەمکارانی هەبوو و شیدەکردنەوەو هەروەها بەبێ بینین و بێ چاو، توانی ئەو شتە هەرە

وردو دیتەکانە بەبینەت کە چوار دەوری مرۆڤیان داوە و ئینسانیان کردەتە کۆیلە. ئەو ژنە ئەمریکییەی کە توانی بیسەلمێنێت کە مرۆڤی خاوەن پێداویستی تایبەت نەک هەر مرۆڤکی ئاسایی، بەڵکو گەر هەڵومەرجە کۆمەڵایەتی و ئابووری و هەروەها ژینگەی تەندروستی بە بەخسنرێت، دەتوانێت وەک هەر ئینسانێکی تر بەهرەکانی خۆی پەرە پێبدات و داهێنان بکات.

هەڵبژادەمز کۆلێژی نووسەر و هەڵسوڕاوی سیاسی لە ٢٧ی حوزەیرانی ساڵی ١٨٨٠ لە ویلایەتی ئالاباما لەدایکبووە. لەتەمەنی نزدە مانگیدا بەهۆی نەخۆشییەوە هەستەکانی بینین و بیستن لەدەست دەدات. پاشان تا تەمەنی حەوت ساڵی هەر بە ئاماژە و زمانی جەستە وتوبژی کردووە. لەتەمەنی حەوت ساڵیدا ئاشنا دەبێت بە ئانا سولڤان کە فێری خوێندن و نووسینی دەکات. دوای چەند ساڵ لە خوێندن و بینینی قەناغەکان بە سەرکەوتوویی، دەچێتە کۆلێژی ڕادکلیف لە زانکۆی هارڤارد. هەڵبژاردنی لانی کەم تا ئەو کات یەکەمین کەسی نابینا بووە لەمێژوودا کە بەکالۆریۆس لە کۆلێژی هونەر بەدەست هێنابێت. ساڵی ١٩٢٨ تا ١٩٦٨ لە هەڵمەتی نابینایانی ئەمریکا کاری کرد. هەڵبژینی نووسەر چواردە کتێبی نووسی، لەگەڵ سەدان وتار و بابەت لەسەر گەلە کێشە و ئاریشەی سیاسیی و کۆمەڵایەتی گرنگ. ناوی هەندێک لە کتێبەکانی هەڵبژن:

یەک : بەسەرهاتی ژیانم ١٩٠٣
دوو : گەشبینی ١٩٠٣
سێ : ئەو جیهانەی تێیدا دەژیم ١٩٠٨
چوار : ئاینەکەم ١٩٢٧
پێنج : یاداشتەکانی هەڵبژن کێلەر ١٩٣٨
شەش : دەرگای کراوە ١٩٥٧
حەوت : مامۆستا خاتوو ئانا سولڤیان
هەشت : هەڵبژن کێلەر لە سکۆتڵاند
نۆ : با باوەڕدار بین

هەڵبژن کێلەر نزیک بە ٥٠٠ وتار و بابەت و کۆڕی سازداوە و پشتیوانی ژنانی خاوەن پێداویستی تایبەت و مافەکانی کرێکاران و ئاشتی بە جیهان بووە. هەروەها ئەم نووسەرە کۆمەڵ و نابینایە سۆپەرتی سۆشیالیستەکانی دەکرد و لە ساڵی ١٩٠٩ بووە بە ئەندامی حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا. هەڵبژن داکۆکی لە مافەکانی هەشپەستەکان دەکرد و ساڵی ١٩٢٠ بووە بە دامەزرێنەر و ئەندامی یەکێتیی ئازادیی مەدەنییەکانی ئەمریکا. لە ساڵی ١٩٣٣ کتێبکی بەناوی(چۆن بووم بە سۆشیالیست) لەلایەن گەنجە نازییەکانەوە قەدەغە کرا. هەڵنیش نامەی

پرتیستەی نارد بۆ ئەمانیا سەبارەت بەم قەدەغەکردنە. چیرۆکی ژیانی ئەم ژنە کە و نابینا نووسەرە کۆبریتییە لە ژیاننامەی خۆی و مامۆستاکەی ئانا، لەژێر ناوی(بەسەرهاتی ژیانم) کەدواتر کرا بە فیلم . ئەستا شوێنی لەدایکبوونی هەڵن کراوەتە مۆزەخانە. ئەم سەرباری ئەوەی کە بەهەی ئادیکاڵبوون و سۆشیالیستبوونەکەی، جموجۆڵکانی ئەم خانمە هەسواوە بەردەوام لەژێر چاودێری (ئێف بی ئای) بووە.

هەڵن کەللەر لەبوارەکانی دەستبەرکردنی مافی دەنگدان بۆ ژانانی ئەمریکیی لە هەبژاردنەکاندا، هەر ئاکسیۆک بۆ ئاشتی، کەنتڕۆی سکپێیی و منداڵبوون و ئاکسیۆنێ سۆشیالیستییەکاندا هەسواو بوو. لە ساڵی ۱۹۱۵ لەگەڵ جەرج کەسەڵر هەڵکخراوی خەرخوازی نەونەتەوەیی هەڵن کەللەر دادەمەزرێنن، کە کار بۆ کەمکیکردنی لەکەینەوەکان لەبوارەکانی بینین و تەندروستی و چارەسەرێ سروشتییەکان دەکرد. هەڵن یارمەتی دارایی گەلێ هەڵکخراوی ئینسانیی کردووە و هەروەها پێیوەندی لەگەڵ ژمارەیەک لە سەرکەکانی ئەمریکا هەبووە. جگەلەمەش هەڵن پێیوەندی بە ژمارەیەکی زۆر لە کەسایەتییە ناودارەکانی جیهانەوە هەبوو وەکو ئەلکسەندەر گراهام بێ و شارلی شاپڵن و مارک تواین. هەڵن و مارک تواین هەردووکیان هەسواوی ئادیکاڵ و چەپ بوون. هەڵن ئەندامی حیزبی سۆشیالیست بوو و لەنێوان ساڵانی ۱۹۰۹ تا ۱۹۲۱ بەنووسین گەلێ وتاری پشتیوانی بۆ چینی کرێکاری ئەمریکا نووسیوە. کەللەر ساڵی ۱۹۱۲ پێیوەست دەبێت بە هەڵکخراوی کرێکارانی پیشەسازی جیهانییەوە(IWW)(۱) و بۆ ماوەی دوو ساڵ لە ۱۹۱٦ەوە تا ۱۹۱۸ وتاری بۆ نووسین. هەڵن لە ساڵی ۱۹۱۲ کرێکارانی نەسیجی لەرانس مان دەگرن و هەڵن پاڵپشت و پشتیوان و هاندەریان دەبێت. (۲)لە ساڵی ۱۹۱٦دا لەتەمەنی ۳٦ ساڵیدا هەڵن دەکەوێتە پێیوەندی سەزداریەوە لەگەڵ سکرتەرەکەی کەناوی (پیتەر فەیگن) بوو. پیتەر هەژنامەنووس بوو لە کۆتایی دەیەی بیستەکان، ئەو ماوەیەی ئانا سولڤیان نەخۆش بوو ، بەشوێیەکی کاتیی دەبێتە سکرتەری هەڵن. ئەم دوو عاشقە بەدزی خانەوادەکەی هەڵن کەللەرەوە ئاڵقە دەگەڵنەوە و ئیتر بێ نیاز دەبن هاوسەرگیری بکەن، دوواتر خانەوادەکەی ئاگادار دەبێتەوە و هەگری لەو هاوسەرگیرییە دەکەن. ئەمش هەڵن نائومێد دەکات کە کاریگەری بەسەر تواوی ژیانییەوە دەدانێت. پاشان لە درێژەی ژیان و چالاکییەکانیدا گەشت بە ۳۹ وڵاتی جیهاندا دەکات لەپناو پشتیوانی ئینسانە خاوەن پێداویستییە تایبەتەکان. لەو وڵاتانەش ئیسرائیل، میسر، سوریە، یابان، بریتانیا، لوبنان، ئوردن. ساڵی ۲۰۰۵ بەهیوود فیلمێکی لەسەر کچێک کە ناوی میشاڵ بوو،

بەرهەمهێنا. ئیلهامی ئەو فیلمە لە ژیانی هێنەوە وەرگیرابوو. ساڵی ٢٠٠٣ وەنەی ئەم ژنە سۆشیالیستە چووە سەر ٢٥ سەنتی ئەمریکا. هێن کێللەر لە یەکی حوزەیرانی ساڵی ١٩٦٨ لە تەمەنی ٨٧ ساڵیدا چاوی لێکنا و ماڵئاوایی لە خەبات و هێسوان و نووسین کرد.

هەندێک لە وتەکانی هێن کێللەر

*هەر شتێکمان بوێت دەتوانین بیکەین ئەگەر بەجیددی لەسەری بوەستین و دەستبەرداری نەبین.
*پیاسەکردن لەگەڵ هاوڕێدا لە تاریکیی باشترە لەپیاسەکردن بە تەنها لەڕۆژی ڕووناکدا.
*ڕوو لەتیشکی خۆر بکە و ئیتر سێبەرەکان نابینیت.
*بە تەنها کاری زۆر کەم دەتوانین بکەین، بەڵام بە کۆمەڵ دەتوانین زۆر کار ئەنجام بدەین.
*تاکە شتێک لە کۆمەڵگەیی خراپتر بێت ئەوەیە دیمەنت لەبەرچاو بێت، بەڵام نەتوانیت ببینیت.

هێن کێللەر زۆرجار لەلایەن گوێگرانی کۆنسێرتەکانییەوە پرسیاری لێکرووە و ئەویش بەوپەڕی سادەییەوە وەڵامی داونەتەوە. ئەمەش نموونەی چەند پرسیار و وەڵامێکە:
پ/قارەمانی دڵخوازی تۆ کێیە؟
و/یوجین دێبس ئەو کەسەی ئازایەتی ئەوەی هەبووە کارگەلێک ئەنجام بدات کە کەسانی تر نەیان وێراوە ئەنجامی بدەن.(٣)
پ/بەڵای تۆوە سێ پیاوە مەزنەکەی ئەم سەردەمەی ئەمە کێن؟
و/ ڤلادمیر لینین و تۆماس ئەدیسۆن و شارلی شاپلن
پ/ئات چییە بەرامبەر بە سەرمایەداری؟
و/تەمەنی سووبەخشی خۆی تێپەڕاندووە.
پ/ئەی رات چییە بەرامبەر سۆفیەتی ڕووسیا؟
و/یەکەمین هەوڵە ڕێکخراوی کرێکارانە بە دامەزراندنی کۆمەڵگەیەک کە ژیانی مرۆڤ و ئاسوودەیی جەی بایەخ بن. نەک موڵکایەتی چینی خانەدانەکان بپارێزێت.

پەراوێزەکان :
(١)ئەم ڕێکخراوە ساڵی ١٩٠٥ لە شیکاگۆ دامەزرا. نزیک بە ٩٣٥١ ئەندامی هەبوو. ڕێکخراوەکی مەزنی گەرا لەنێو بزووتنەوەی کرێکاریی ئەمریکا.زۆربەی ئابەران و هێسوانی ئەم یەکێتییە سۆشیالیستی ئادیکاڵ بوون.
(٢)ئەم مانگرتنە لە یانزەی کانوونی دووەم تا چواردەی ئازار بەردەوام بوو کە ڕێکخراوی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی ئابەری

دەکرد سێ گیانبەختکردوو و ژمارەیەکی زۆر بریندار و ٢٩٦ کەسیش دەستبەسەر کران. لەئەنجامدا کرێکاران سەرکەوتن.
کرێ بەڕۆژی سێدا ١٥ زیادی کرد
ئۆڤەرتایم بوو بە دەبە کرێ
هیچ لێپرسینەوەیەک لەگەڵ مانگرتووەکاندا نەکرێت.
(٣)یوجین ڤیگتەر دەبس هەڵسوڕاوی سۆشیالیستیی و نەقابیی ئەمریکا (١٨٥٥-١٩٢٦) ئەندامی یەکێتیی کرێکارانی پیشەسازی جیهانیی و کاندیدی حیزبی سۆشیالیستی ئەمریکا بۆ سەرۆکایەتی وڵات.

بۆ ئامادەکردنی ئەم بابەتە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە :

١-
https://en.wikipedia.org/wiki/Helen_Keller#/media/File:Helen_Keller13.jpg
٢- https://www.britannica.com/biography/Helen-Keller
٣-
https://www.brainyquote.com/lists/authors/top-10-helen-keller-quotes
٤- https://isreview.org/issue/96/politics-helen-keller

تێبینی : ئەم بابەتە لە ١٤ بەشنامەی ڕۆژنامەی ١٤چار ژمارە ی ساڵی ٢٠٢١ بڵاو بۆتەوە.

داستانی قزڵەرو تێکۆشانی شیوعییەکان.. ئەحمەد رەجەب

41 ساڵ بەر لە ئێستا و ڕێك لە ڕۆژی 24/3/1980 مەفرەزەیەکی دڵێری پێکهاتوو لە (16) هاوڕێ و دۆستانی حزبی شیوعی عێراق بەرنگاری هێزێکی گەورەی دوژمنی ڕژێمی خوێنڕژی دیکتاتۆر سەدام حوسەین و حزبی بەعسی عەرەبی لە دڵی قزڵەری مەرگەپان بوونەوەو هێزەکەی دوژمن بریتی بوون لە 19 هەڵکۆپتەرو ژمارەیەکی زۆر لە سەربازو جاش و، شیوعییەکان توانیان لەو ڕۆژە سەختانەدا داستانێکی پر لە قارەمانێتی و خۆبەختکردن تۆمار بکەن.

بەڕ، مەفرەزەیەکی قارەمانی حزب کە لە (16) پێشمەرگە پێك هاتبوو، بەیانی زوو دژی زۆری بناری شاخی سەرکەشی پیرەمەگروونی بەجێهێشت و بەو سەرماو سۆڵەیەو، لە پاش بەفرشکاندن و چوونە سەرشاخ و دابەزین بۆ دامێنی شاخەکە، کە بوونە هۆیەکی سەرەکی هیلاك و ماندوو بوونی پێشمەرگەکان ، مەفرەزەکە لە کاتژمێری (11) دا چووە ناو دێی قزلەری سەر بە ناحیەی سەرچنار بۆ حەسانەوەو نانخواردن من و هاورێی تێکۆشەر رەووف رەشید – بڵکەس} نانمانخواردو هاتینە دەرەوەو ئەو ڕۆژە خۆرەتاوێکی خۆش بوو بووین بە پاسەوان و، لەو کاتانەدا هەڵیکۆپتەرێك لە ئاسمانی ناوچەکە ئەسورایەوەو پاشان چەند هەلیکۆپتەرێکی تر هاتن و یەکسەر سەربازو جاشیان لە دەوروپشتی دێکە هەڵرشت و زوو بە زوو لە هەردوولا دەست کرا بە تەقەکردن و، دوژمن پەیتا پەیتا سەربازو جاشی ئەهێناو ژمارەی هەڵیکۆپتەرەکانی گەیاندە 19 دانە.
شایانی باسە ساڵی (1980) بە هۆی باران و تەروتووشییەوە ئاهەنگەکانی نەورۆز خرابوونە ڕۆژی (24) ی مانگ و هێزەکانی دوژمن ئامادەو لە سەرپێ بوون بۆ سەرکوتکردنی هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن و بەرهەستکار.
دوژمنی ترسنۆك بە شێوەیەك هاتبوو، ئەیزانی مەفرەزەکە (16) کەسەو چەکەکانیان زۆر خراپە، بە خەیاڵی خاوی خۆی هاتبوو مەفرەزەکە دەستگیر بکات، لە راستیدا چەکی پێشمەرگەکان چەکی شەر کردن نەبوو، بریتی بوون لە (2) کلاشنکۆف و بۆ نموونە فەرماندەی مەفرەزەکە هاورێ حەمە کەریم قەرەچەتانی کلاشینکۆڤی پێبوو بەڕام بە یەك مخزەن و (8) ژەسێ کانی ئەمریکی لە دوای 3 یان 4 فیشەك تەقاندن ئەوەستان و (5) ماوو* یەك برنەو، لێرەدا جەخت ئەکەمەوە و ئەڵێم هەموو چەکەکانمان کۆن بوون و، لە کاتی تەقە کردندا ئەوەستان، بەڕام سەرەرای هەموو ئەو کەسپ و تەگەرەیە وەرەی پێشمەرگەو هاورێیان بەرز بوو.
پاش (4) کاتژمێر شەر کردن مەفرەزەیەکی دلێری پێشمەرگەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان بە سەرکایەتی ئیسماعیل گەورەدێی لە قۆڵی چۆخماخەوە خۆی گەیاندە گەرمەی شەرەکەو هاتن بە هانای برا پێشمەرگەکانیانەوەو، شەهاب پێشمەرگەی دلێری یەکێتی کوردستان لە شەرەکەدا بریندار بوو، لە کاتژمێری (6) ی ئێوارە دوژمن کەوتە پاشەکشێ و کێکردنەوەی زیانەکانی و بەرووڕەشی بۆ مۆگاو تەویلەکانی خۆی گەرایەوە.
ئەو پێشمەرگانەی لەو داستانەدا بەشدار بوون ئەمانەن :
1- حەمە کەریم قەرەچەتانی (حەمەسالەح) فەرماندەو بەرپرسی عەسکەری، 2- حەسەن رەشید{ فەلاح} 3- کەمال مام هەمزە { هەژار} 4-

عمر حەمە بچکۆل { ملا حوسەێن } 5 ـ معتصم عبدالکریم {أبو زەهرە} 6- مامۆستا شەفیق کەریم { شاهۆ} 7- صلاح الدین حەسەن {مامۆستا خالید} 8- سەرباز مەلا ئەحمەد بانیخێڵانی 9- عمر عەلی { عمری پورە سەلما} 10- جەمال ئەمین { مامۆستا جەمال} 11- حەمەسالەح سورداشی { مامۆستا سەردار} 12- رەووف رەشید { بکەس برای شەهید حەسەن رەشید} 13- محەمەد مەزلوم { ئەبو محەمەد} 14 ـ بورهان ئەحمەد { عەتا} 15 ـ ئەحمەد رەجەب { سیروان} 16 ـ ع. ط (ابو هێمن) گومانی زۆری لە سەر بوو و پاشان دەرکەوت سیخوری زژێمە.

لە داستانی قزلەری شکۆدار ئەم هاورێیان شەهید بوون :

1- عومەر حەمە بچکۆل { مەلا حوسەێن} ، کرێکاری کارگەی تەنقیحی سلێمانی.

2- شەفیق کریم{ شاهۆ} مامۆستای زمانی ئینگلیزی لە سانەوی رۆشنبیر – سلێمانی.

3- موعتەسەم عەبدولکەریم { ئەبو زەهرە} هونەرمەندو وێنەکێش {شێوەکار} بەغدا.

4- حەسەن رەشید { فەلاح} کرێکارو لێپرسراوی هێزی پاراستنی بارەگای کۆمیتەی ناوەندی لە بەغدا.

5- کەمال مام هەمزە { هەژار)} ، کرێکار، سلێمانی.

3 هاورێی بەشداربووی داستانی قزلەرلە شوێنی تردا شەهید بوون و ئەمەش ناوەکانیانە :

1 – سەرباز مەلا ئەحمەد بانیخێڵانی لە داستانەکەی بەکربایفدا بە دەستی جاشەکانی رووڕەش و تاونباری خوێنرێژ تەحسین شاوەیس شەهید کرا.

2- عومەر عەلی (عومەری پورە سەلما) لە کاتی ئەنجامدانی ئەرکێکی حزب و پێشمەرگایەتی لە رووباری چەمی سووڕەبان لە نزیك دێی چاڵە خەزێنە خنکاوو شەهید بوو.

3- سەلاحەدین حەسەن (مامۆستا خالید) لە کاتی ئەنفالە بەدناو چەپەڵەکەی رژێمی بەعسی ترسنۆکدا 1988 کەوتە داوی چەتەو چێکاوخۆرەکانی رژێم و شەهید کرا.

لە کۆتاییدا ئەێم هەندی کەس تەنانەت هاورێیانی خێشمان حەز ئەکەن بیرەوەری بنووسنەوەو ئەوەش کارێکی باشە بەڵام ئەگەر بێ سنگدەرپەراندنە کارێکۆ زۆر خراپە بێ نموونە هاورێیەك کتێبێکی نووسیوە و هەرچی لە سەر شیوعییەکانی سلێمانی نووسیوە هەڵەیە دورە لە راستی بێ نموونە ئەڵێت: مەلا حوسەێن فەرماندەی مەفرەزەکەی قزلەر بووەو بە هاوکاری هاورێ فارس رەحیم موستەشاری سیاسی بوەو بێ وبیرهێنانەوەی ئەو هاورێیە ئەێم شتێك مەنووسەو مێژوو تیکمەدەو مەیشێونە و، حەمە کەریم قەرەچەتانی فەرماندەی

مەفرەزەکە بوو و هاوری دوکتۆر فارس رەحیم لەو شەرە نەبووەو قەت بەرپرسی سیاسیش نەبووە و هیچ بریارێك نەبووە نەچینە ناودێ و قەت نان نەهێنراو بۆ مزگەوت بەکو پێشمەرگە لە سەر ماڵان دابەش ئەکران.
22/3/2021

نەورۆزی بەرازێکە یان بەرازی نەورۆزکە.. شێوە

()

هەرچی پێغەمبەر و فەیلەسوف و بیرمەند و زانا و ئەدیب و مامۆستایانی کە بە سەر ئەم زەویەدا گوزەریان کردووە، یەک تاکە پەیام و یەک تاکە گوتار و یەک تاکە هیوایان هەبووە و هەنجیان بە کەشاوە، ئاویش (بەختەوەریی مرۆڤە). تەنانەت خودا بەهەشت و دۆزەخی داناوە، هەر بۆ ئامانجی گەیشتن بۆو (بەختەوەریی).

ئەم جۆژنە نەورۆزە، تاقانەی بۆنی نەتەوەیی کوردان، هۆژانی بەرجەستەکردنی ئاو بەختەوەرییەیە، بە شێوەیەکی جیاواز: پشتر خەی بۆ ئامادە دەکرێ، جوانترین پۆشاکی بۆ دەکرێ، بۆ دەخشیەوە پۆشوازی لێدەکرێ، بۆ کرداریش، بۆ شایی و گۆرانی و سروود و ئاگرکردنەوە و سەیران و خواردن و خواردنەوە، پیرۆزبای کردن، ئاوم هەستێ بۆ کردار دەردەبڕین.

هەموتان کەکن، کە نەورۆز، سەرەتای نوێ بوونەوەی ژیانە، لە سرووشت و ژینگە و هەموو بوونەوەرکاندا. کەواتە نەورۆز جۆژنی سرووشت و دارودرەخت و هەموو بوونەوەرکانە. دەبێ ئاوڕش بزانین، کە ئەمە نەک هیچ بۆهایەکمان بۆ بوونی ئاو سرووشتێ نییە، بەڵکو بوون و بەردەوامبوونیشمان مەحاڵە. هەر بۆ نموونە، بۆ لەناو بردنی مەرووڵە، کەی ژیان لەسەر زەوی کەتایی دێ!

هەخنەکەتم قبووڵ نییە، کە دەڵێی: لەم وەتەدا منداڵ و گەنج و ژن و پیر، لەسەر بۆ بایەخترین شت، دەدرێنە بەر دەستەژی گوللە،

تەیش هاتوویت، بەرگری لە مافی بەرازێک دەکەی! ئەوە گەر ئەمە بچووونی تە بە، بەداخەوە، ناهۆشیاریییمان زۆر لە تێلەزگەدایە. بۆچە؟

یەک: کە بەرازەکە بەدیار کەوت، چەندان چەکدار، بە چەکی جیاواز کەوتنە تەقەکردن لە بەرازەکە. کەواتە، ژمارەیەک لەو سەیرانکەرانە چەکیان بە سەیران هەناوە – لە کاتێکدا کوردستان ئاسایش و هەمنیی لە زۆر وڵاتی ئەوروپا باشترە. ئەو ئەوە دەگەینی، کە گیانی تە لەم نەورۆزدا لە خەتەردایە، دوور نییە لەسەر بچووکترین شت، دەست بە ئەو چەکە بەرن. واتا لە هەموو چرکەیەکدا، چارەنووسێکی وەک چارەنووسی بەرازەکە چاوەڕێتە.

دوو: گریمان لە جیاتی بەرازەکە، ئاسکێک، یان پلینگێک، لەو ناوە بەدیار کەوتبایە. بە دڵنایییەوە، چارەنووسی ئەوانیش هەر وەک بەرازەکە دەبوو، چونکە ناوچەکە بە خاوەنە. کەواتە هەی کوشتنی بەرازەکە لەبەر ئەوەی نییە کە بەرازەو گەشتی حەرامەوە بزڕێ.

سێ: ئایا ئەگەر ئەو بەرازە تەقەی لێنەکرابایە، پۆلاماری کەسی دەدا؟ ئەوانەی لە سرووشتی ئەو گیاندارە شارەزابن، دڵنیان، نەخێر. کەواتە چەند جوان بوو چەندە بە سوود بوو، ئەگەر منداڵ و خوێندکارو خەڵکەکە هەر تەماشایان کردبایەو، چیژەکیشیان لە بینینی گیاندارێکی کەوی وەرگرتبایە لەم سرووشتە. ئەوەشمان لەبیر نەچی، ئەوا سەیرانکەرانن چووونەتە سەر خاکی بەرازەکە، ئەو نەهاتووەتە بەر ماڵی کەس.

چوار: جگە لەو کەسانەی کە بەچاوی خۆیان کوشتنی بەرازەکەیان بینی، لە هەموو جیهان، لە ڕێی میدیاکانەوە، کوردانێکی زۆر بینیان و – لە چەند ڕۆژنامەیەکی غەیری کوردیش هەواڵەکەم خوێندەوە. ئاخە بە هەزاران لەو بینەرانە، دەیان بە بەرازەکە نەسووتا؟ منداڵەکان شەو کوشتنەکەیان نەهاتەوە بەرچاوی؟ ئایا لەبەر چاوی زۆرکەسان، ئەو چەکدار و ئەو بەرازکوژانە سەرکەنە نەکراون؟ ئەدی تێکدانی ئاووهەوای سەیرانکەران و دروستکردنی ئەو پشتووی. هیچ کاردانەوەی نەبووە؟

پێنج: ئەمە یەکەم بەراز و دواییەن بەراز نییە، کە ئەمە هەر بە زۆق دەیانکوژین. جاران لەسەر دیواری دیوەخانەکانی شێخ و ئاغایەکانی کوردستان هەواسینی پستەی پڕینگ، شانازی بوو. تا گەیشتینە ئەم ڕۆژەی کە یەک تاکمان لە نەهشتن. ئەگەر هەشتا ساڵ

پێش ئیمە، هۆشیاریمان هەبووایا، بۆ پارستنی ژینگەو بوونەوەرەکانمان، ئیمە، لەم نەورۆزدا ئەو بڕازمان نەدەکوشت. لە کەوی زاگرۆس (١٢٠٠) جۆرە گیانداری کەوی لە بوو، ئیمڕۆ، بە داتای وردی زانستی، هەر (٤٠٠) جۆری لە ماوە. هەموو بەدەستی ئەمە لەناوچوون.

شەش: ئایا، ئەگەر ئەو بڕازە، کارمامزی، مانی سەرکردەیەکی پلە بڵندی ناوچەکە بوویا، کەس حەددی هەبوو تەقەی لە بکات؟ ئەدی، کە ئەو بڕازە، هی ئەو کوردستانیە، بۆچی پۆلیس و ژینگەپارێزانی کورستان، نەچوون، لێپرسینەوە لەو چەکدارانە بکەن کە ئەو تاوانیان کرد؟ کە بڕپرسی ئەم ژینگەیە؟ کوا داواکاری گشتی؟ کە گیانی بوونەوەرکانمان دەپارێزێ؟

حەوت: بۆچی میدیا کوردی، ئەم بابەتەی بە خەشیی و نوکتەکردن گەیاندوە، ئایا ئەوە ئاستی ناهۆشیاریی باڵاترین دەزگای ئەم هەرێمە نیشان نادات؟ دەبوو، ئەوان هۆشیار بکاوبکەنەوەو دژی کوشتنی ئەو گیاندارە قسە بکەن و ڕاگری بکەن لە دووبارە بوونەوەی.

هەشت: من لە کتێبی (کەو لە کوردروریدا) ٣٤ شوێنی ناوکردنی ئەو باڵندە جوان و دەنگ خۆشەم باسکردووە. ئەوە، باوەڕم پێدەکەن، کە بە یەک تاقە باڵکەو، یەک گوللەی ئارپێچیان پیوە ناوە؟ کەواتە کەلتووری کوشتن، کوشتنی هەموو شتێک، بە هەموو شێوەیەک، باوەو باو بووە، لەم کوردستانەدا. دەبە چارە بکرێ و ئەو کەلتوور کۆتایی پێ بێ.

نە: چاوەڕوان مەبن، بتوانن، ڕۆژێکی خۆشی نەورۆز لەم هەرێمەدا بەسەر بەرن، تا ڕاپز لە هەموو پنچە گیایەک و بوونەوەرێک نەگرن.

کوشتنی ئەم بڕازەی ئەم نەورۆزە، تاوان بووکرا.

چیرۆک بە منداڵان.. ملوانکەکەی

دایگورم.. نووسینی: رزا شوان

مالی دایگورم لە گەڕەکەکی شاری (مەهاباد) ە، لە رۆژهەڵاتی کوردستان. لەگەڵ کوڕە بچووکەکەیدا، خاڵە (دڵشاد) م، لە خانوویەکی گوندا دەژین، کە شەش ژووری تێدایە. ئەم خانووەش لە باب و باپیرانیانەوە بۆیان ماوەتەوە.
مالی ئەمەش لە گەڕەکەکی تری شاری مەهاباد دایە، زۆر لە مالی دایگورمەوە دوورنین، زوو سەردانی یەکتری دەکەین. بە تایبەتیش دایگورم زوو زوو سەرمان لێدەدات. زۆر ئەمەی خۆشدەوێت.. هەر بە (کچە جوانەکەم) ناوم دەبات. من و دایکم و باوکم و کاکە (خەبات) یشم زۆر ئەومان خۆشدەوێت و زۆریش رۆزی لێدەگرین.
ئەمساڵ من لە پۆلی پێنجەمی قوتابخانەی بنەڕەتی دام. هەر لە سەرەتای ساڵەوە، دایگورم پێی وتم: خۆندە گیان، کچە جوانەکەم. ئەمساڵ بە جۆژنی نەورۆز من دەستە جلی تازەی کوردیت بۆ دیاری بۆ دەکەم.
دوو رۆژ لە پێش جۆژنی نەورۆز دا، دایە گورم هات بۆ ماڵمان، دەستە جلی تازەی کوردی رەنگاوڕەنگی زۆر جوانی بۆ کێبووم و بۆی هێنام. لێبڕم کرد.. زور جوان و پۆ بە بڕبرم بوون زۆر سوپاسی دایگورم کرد. هەر لە منداڵیمەوە زۆر لە شەوان دایگورە چیرۆکی فۆلکلۆری کوردی زۆر خۆشی بۆ دەگێڕامەوە. زۆربەیانم لێبیرە.
داوام لێکرد کە بۆ ئەمشەویش چیرۆکێکی کوردی تۆرم بۆ بگێڕێتەوە.
دایگورە: خۆندە گیان، ئەستا چیرۆکەکی بەسەرهاتی راستی خەمت بۆ دەگێڕمەوە.
پرسیم: بەسەرهاتێکی خۆشە یا ناخۆشە؟
دایگورە: ناخۆشە و خۆشیشە. منداڵ بووم، لە تەمەنی تۆدا بووم، واتە دە ساڵان بووم. لە پۆلی چوارەمی سەرەتایدا بووم. کچێکی جوانکیلە و خۆشەویست بووم. تەنیا خوشکی سێ برا بووم. هەموویان منیان زۆر خۆشدەویست، بۆ تایبەتیش دایکم. وەکو ئێستا بڕ لە جۆژنی نەورۆز، دایکم دەستی جلی تازەی کوردی رەنگاوڕەنگی بۆ دووریم. ملوانکەیەکی زۆر جوانیشی کردە ملم. کاتی خۆی باوکم پێشکەشی کردبوو. ملوانکەکە زۆر جوان

و موورووکانی هەریەکە لە رەنگێک بوون. زۆر لە دەمدا جوان و شیرین بوو، بەجگە لە جوانییەکەی، دیاری و یادگاری دایکم بوو. کە دەچووم بۆ قوتابخانە، لە ترسی ئەوەی کە نەبچێتەوە یا ون نەبێت. لە ملم دامدەکەن و لەناو شتێکدا لە شوێنکی مالەکەمان دامدەنا.. کە دەهاتمەوە لە ملم دەکرد.
رۆژێک کە لە قوتابخانە گەڕامەوە. هەرچەندم کرد نەهاتەوە بیرم کە ملوانکەکەم لە کوێ داناوە. لەگەڵ دایکمدا زۆر گەڕاین، بەڵام نەماندۆزییەوە. گریام و خەمێکی زۆرم خوارد. دایکم دەمی دایەوە و وتی:"خەم مەخۆ ملوانکەیەکی ترت بۆ دەکەم" بەڵام رازی نەبووم، هیچ ملوانکەیەک وەک ئەو ملوانکەیەم دڵخۆشی نەدەکردم. نەدەزرایەوە.
ساڵ ڕەبی و ساڵ هات، گەورە بووم و بووم بە کچێکی تەواو. شووم بە (دیاکۆ) ی باوە گەورەت کرد. سێ کوڕ و دوو کچمان هەیە، کە یەکێکیان (دەسۆز) ی دایکتە، ئەوی تریان پوورە (میدیا) تە. دایکیشت شووی کرد، تۆ و کاکە (خەبات)ی براتی هەیە. دوای ئەو هەموو ڕۆژگار و تەمەنێ.. ملوانکە بزربووکەم لەبیرنەچووە و جاروبار کە دەهاتەوە بەرچاوم، هەناسەیەکی قوووم بەی هەدەکەشا.
پرسیم: هەر نەدەزرایەوە؟
دایگورە: خەندە گیان، وەکو دەزانی و بینیوتە، کە ژوورێکی گەورەمان لە خانووەکەماندا هەیە و کلیلمان کردووە. لە کاتی دایک و باوکمدا، هەر شتێکی زیادەمان ببوایە، یا پێویستیمان پێی نەمایە، یا شتێکی تازەمان بکڕیایە، کەنەکەمان دەخستە ئەو ژوورەوە. شتی هەمەڕەنگی جوان و کەن وکەلەپووری بەنرخی تێدایە.
پڕی لەگەڵ خاڵ و خاڵژنتدا بۆیامان دا، کە هەموومان شتەکانی ناو ئەو ژوورە پاک بشۆرین یا بیان سڕینەوە و سڕلەنوێ بە ڕەنگی دایان بنەین. ژوورەکە پڕبوو لە جاجاڵکە. قەرییەکی گەورەی چینی جوان لەسەر ڕەفتی قەد دیواری ژوورەکە دانرابوو. دامگرت بە ئەوەی کە لەگەڵ ئەو شتانەدا دایبنێم کە بە شەرین دامان نابوون. خۆ خەڵک لە قەرییەکەوە هات.. قەباغی قەرییەکەم لادا.. بینیم ملوانکەکەم لەناو قەرییەکە دایە. خەریکبوو لە خۆشیا گەشگەداربم و ببوورمەوە. قسەم بە ناکرا. هاتەوە بیرم کە ئەو ڕۆژەی نەماندۆزییەوە، خەم پێش ئەوەی کە بچم بە قوتابخانە خستمە ناو ئەم قەرییەوە. پاک شۆریم و کردمە ملم. وا هەستم دەکرد، کە کێژێکە جوانکیلەکەی ئەو ڕۆژەم، کە بە یەکەمین جار دایکم لە

ملی کردم.
پرسیم: ئەی کەا ملوانکەکەت.. لە ملت نییە.. بۆ نەتهێنا تا پێشانی منی بدەیت؟
دایگۆرە: کچە جوانەکەم.. وەرە پێشەوە.. چاوەکانت بنووقێنە.
چوومە پێشەوە و چاوەکانم نووقاند.. ملوانکەکەی کردە ملم و وتی: پێشکێشت بۆ. کە چاوەکانم کردەوە و ملوانکەکەم بینی.. خۆریکبوو لە خۆشیا باڵبگرم و هەڵبفڕم. باوەشم لە دایە گۆرە دا. تۆر تۆر رووەتەکانیم ماچکرد.. زۆر زۆریش سوپاسم کرد.
دایگۆرە: خاندە گیان، کچە جوانەکەم.. ئاگات لە ملوانکەکەت بێت، بزری نەکەیت، تا وەکو من خەفەتی بۆ نەخۆیت.
وتم: دڵنیابە زۆر ئاگام لێی دەبێت.. چونکە ئەمە جوانترین دیاری و یادگاریی تێی دایگۆرەی خۆشەویستمانە.
نەرویج: ٢٠٢٠

چاوپێکەوتن لەگەڵ گەران عەبدوڵا.. ئامادەکردنی: عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ)

ئەم چاوپێکەوتنە لەلایەن کاک عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ)ەوە ئەنجامدرا بۆ مەبەستی بڵاوکردنەوەی لە گۆڤاری هانای ژمارە ٦ کە تایبەت بوو بە یادی ١٥٠ ساڵەی کۆمۆنەی پاریس، بەڵام بە هۆکاری هەڵەیەکی تەکنیکی بڵاونەبووە.
گەران.

-_____

عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ):

- **بەبۆنەی بەڕێزتان جۆهەری دەسەڵاتی شۆشگێڕانە لە چیدا خەی**

بەرجەستە دەکاتەوە؟

گەران عەبدوللا:
پەم وایە دەربڕینی (جۆهەری دەستەاتی شەشگەرانە) خێی لە خێدا دەربڕینێکی وردە نییە یان بە مانایەکی تر زۆرتر لە وشەیەکی فەنتازییانە دەچێت تا ئەو شوێنەی دەربڕینێکی کەنکریتی دیاریکراوبێت، چوونکە ماناو پێناسەکەی لە دیدگای چینەکەوە بە چینەکی تر، لە ئایدیۆلۆجییەتکەوە بە ئایدیۆلۆجییەکی تر دەگۆڕێت. ئەگەر ئەو سێ وشەیە لەک دابڕین و بە جیا هەڵوەستەیەکی کورتیان لەسەر بکەین پەم وایە وەڵامەکەم زۆرشنتر دەبێتەوە.
وشەی جۆهەر لەم شوێنەدا و لە پەیوەندبوون بەدەستەات و شەشەوە واتە ئەو خەون خواستنەی بزووتنەوەیەک کە لەکاری کورت مەوداو درێژ مەودای خەیدا دەیخاتە ئەجیندای خەیەوە و لەەوتی چوونە پێشەوەی خەیدا پەوپاگەندەیان بەدەکات و وەک خواستەک کە قابیلی جێبەجێبوونە باسیان لەوەدەکات، بەڵام مەژوو ئەوەی پێنیشان داوین کە زۆربەی جار زۆرینەی خواستەکان پاش بەدەستەوەگرتنی دەستەات فەرامەش کراون یان تەسلیمی قەدەرێکی نادیار کراون.
دەستەات: واتە سەپاندنی هەژموون، کەبونەوەی هەز لەدەستی کەسێک، گروپێک، حزبێک یان واوتر ئایدیۆلۆجیایەکی دیاریکراو. وە زۆربەی جار لای هەزی ئەپزسیۆن دەستەات بەتە ئامانج نەوەکوو وەسیلە. هەر کاتێک دەستەات بوو بە ئامانج لەو کاتەدا خواست و شەوەی ەکخستنی خەڵک بە شەوەیەکی سیستماتیک دەکرێتە خزمەتی گەشتن بە دەستەات و ئازادیش لە مانا ەەکانیدا دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە.
شەشگەر: پەم وایە شەش و شەشگەرتی بونەتە شەواوترین وشەی دونیای ئەمە، وەزۆرترین جار بەرژەوەند خواز و چەقە کەش و مافیاکان زیرەکانە توانیویانە شەپۆلی نائازایەتییەکانی خەڵک بقۆزنەوە بە گەشتن بە ئامانجەکانی خۆیان. لەژێر ناوی شەشگەرتیدا توانیویانە لە نەوجومگەکانی دەستەاتدا جێگای خۆیان بکەنەوە و ەەوتی شەش و خواستەکانی بە ئاقارێکدا بەرن کە خۆیان ویستیان لەسەر بووە. وشەی شەشگەر زۆرتر وەک و تاک دەردەکەوێت نەوەکوو کەمە. بزووتنەوەی سۆشیالیستی نوێ سەرباری بیرکردنەوە دەزینەوەی ئامرازەکانی خەبات، گرنگی گەانکاری لە زۆر دەستەواژەو وشەدا بکات.
من بە باشی دەزانم لە جیاتی (دەستەاتی شەشگەرانە) بەیەن ناوەندی نوێنرایەتی شوراکان، یان هەر ناوێکی شیاوی تر کە ئەو پێگەیەی دەستەات خوازیێ فەردییە خاڵی کاتەوە. ناوێک دەربڕی هەژموونی خوارەوەبێت واتە پێگەی هەز لە خوارەوە بە سەرەوە نەوەک

بە پێچەوانەوە.
ئێستا دەتوانم بەم سەر پرسیارەکەتان و بەم جۆرەی خوارەوە بدەمەوە، بەرجەستە دەبەتەوە لە پیادەکردن و جێبەجێکردنی هەموو ئەو بڕیار و داخوازیانەی کە بونەوە گشتکانی ناوەندکانی کار و ژیانی خەڵکی کە لە لایەن نوێنەرکانیانەوە لە ئاستکی فراوانتردا قسەو باسیان لەسەر دەکرێت و دەخرێنە بواری جێبەجێکردنەوە لە چوار چێوەی داخوازیکدا، بە ئاقاری یەکسانی ژیانی مرۆڤکان.

عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ):

• ئایا ئەم ئاڵتێرناتیڤە دەتوانێت لە ئەمەی جیهانی لیبرالیزمدا بێتە بواری جێبەجێکردنەوە؟ ئاستەنگەکان چین؟

گۆران عەبدوڵا:
لیبراڵیزم ئێجیندایەک بە دەوامەندکردنی دەوامەندکان و هەژارترکردنی هەژاران و بڕۆدان بە پێپلیزم، لەمەدا نوێنەرایەتی سیاسەتی ئابوری جیهانی ناکات یان زۆر لاواز بووە.
ئەو ئاژگارە بەسەر چوو کە وەک [کریس هیدجس](#) لە کتێبی مەرگی چینی لیبراڵدا باسیان دەکات " لیبراڵەکان لە کەمەگەیەکی دیموکراتی ئاسایدا زمانی ئەمانن بە سەرمایەدارەکان، ریفەرمی پچە پچە و قابیلی جێبەجێکردن پێشنیار دەکەن وەک هیوایەک بۆ ویەکسانی دیانخوازە ووە. ئەمانە وەکوو دیاریەک دەبەخشنە دەوڵەت و میکانیزمی هەزەکی، وەکوو سەگی هاریش هەرش دەکەنە سەر هەژە کەمەیاتیە ڕادیکاڵەکان و ناشرینیان دەکەن و چینی لیبراڵ و ئیتی دەسەڵاتدار وەک پێکهاتەیەکی بەسوود بە کەمەگە دەناسێنن." ئەگا خۆشکردن و لابردنی گرفتی سنووریکان بە کەمپانیا زەبەلاحکان بو بەهەکاری کەڵکی سەرمایەی خۆیاڵی لە دەستی ژمارەیەکی یەکجار کەمی سەرمایەداردا. ئەوەی لیبراڵیزم لە سەرتاکانی خۆیدا بانگەشتی بەدەکرد، لە دۆیی ئەم دووایانەدا لەبەرانبەر بازاری ئازادو عەوڵمەدا بوون بە تازو چوون بە ئاسماندا. هەر بۆیە [جۆنفەر وەش](#) لە سیمنارێکیدا لە [هەڵی سی بی سی](#) لە شاری تۆرنتۆ وتی: لیبراڵیزم بۆو بەربەریەت دەوات.
پاش قەیرانی ٢٠٠٨ لە بریتانیا کەمەک لە بیرمەند و سیاسەتمەدار تەکیان پێکهێنا بە بنیاتنانی ئابوری لەسەر بنەمای بیری چەپ. کەسێک لەم تەڕە بە ناوی [کرستین بۆری](#) کە کەسایەتیەکی سەرکیە لەم تەڕە بە ڕۆژنامەی گاردیان دەڵێ: "دەماوەت ئابوری

بگ□□نینەوە بە سەر بنەماکانی خۆی. خوازیارین لە ئابووری بپرسین، کێیە ئەم ســـــەروەتی هەیە؟ کێیە دەســـــــەڵاتدارێتی هەیە لەم کەمپانیایە؟ وتاری ئابووری ئاسایی ئەم پرسیارانە دەشارێتەوە کەوا بە بەرژەوەندی کە دەسەڵاتیان هەیە.”
بازاڕی ئابووری جیهانی بەتەنها لەدەستی نیوولیبراڵ□کاندا نەماوە. ئەمرۆ چین و ڕوسیا وەک دوو هێزی گەورەی ئابووری لەمەیدانن بەتایبەت چین، وەهەردوو ئەم دوو وڵاتە لەدەرەوەی کتلەکانی نیوولیبــاڵیزمن، تەنانەت **پــوتین** لە لــوتکەی ٢٠ لە یابــان لە قسەیەکیدا وتی: “لیبراڵییەکەتان شوێن بزر دەبێت”.
ئاماژەکان ئەوەمان پێپیشان دەدەن کە کەشی سۆشیالیزم بەتەنها لەگەڵ لیبراڵیزم نییە، ئەوەی دەبینرێت پێپاڵیزمی سیاسییە کەلە بڕووداید. ڕاست تەنها ئەم چەکەی پێماوە شڵەی پێبکات، ڕۆشنیش لایەکەی تر دەبینێت کە سۆشیالیزمە. بەیە بینیمان چۆن لە ئەمریکا دژایەتی **بەرنی ساندەرز**یان دەکرد و چەندین سایتیان بە دژایەتی سۆشیالیزم دروست کردبوو.
سۆشیالیزم بە ترو تفاقە کۆنەکەیەوە بەردی بە ناخرێتە سەر بڕد و لە مەدا شل و شڵواو پڕتوازترین هێزی سیاسییە، بەڵام بیری سۆشیالیزم لە ڕیزەکانی نەوەی نوێدا بە ڕۆشنی دەردەکەوێت. نەوەیەک توانیوێتی خۆی لە ژێر هەژموونی نەوەی سی و چلەکان دەربهێنێت کە گۆشکرابوون بەدژایەتی کردنی سۆشیالیزم. بەشە هۆشیارەکەی نەوەی ئەمرۆ لە سای تەکنەلەجیا و کامپووتەرەوەی سنورەکان و تەکنەلوبووندە کەمەڵایەتییەکان و بینینی دونیا وەک یەک کتلە وە تێگەشتن لەوەی چارەنووسی بەشەرەکان پێیوەندییەکی پتەویان پێکەوە هەیە، ئەوانە بونەتە فاکتەری بنەمای فکری ئەو. لەڕەوە چیرەکەکانی ڕۆنگ و سنورو نەتەوەو نیشتمان لە بڕانبەر شوناسی مرۆڤ و سروشتدا کاڵدەبنەوە.

عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ):

▪ ئایا خەڵکی کوردستان لەکۆی داخوازی شووڕاکان بوونێ و دان چ لە سەرەتای نەوەدەکان و چ لەئێستادا؟

گەران عەبدوڵا:
بزووتنەوەی شوراکان لە کوردستان بەشێک نەبووە لە زهنییەت و ئەزمونی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستان، بەڵکوو بەدیلێکی شیاوی ڕەخستن بوو لەلایەن بزووتنەوەی سۆشیالیستییەوە یان بە دیاریکراوی بەڵشین کۆمۆنیزمی کرێکاریەوە. لەو ماوە کورتەی تەمەنی شوراکاندا، هەوڵسەواوانی بزووتنەوەی شورایی ویستیان لە ڕێی بەرزکردنەوەی کۆمەڵێک شیعارەوە کە بەشێکی دانپێداوبوون لە خواستی

خەڵک، ویستمان خەڵک ئاشنا بکەین بەم شێوەیە لە هەڵکەوتن.
خەڵک لەو ماوە کورتەی هاپەیندا لە فۆزایەکی سیاسی، ئیداری، ئیقتیسادی و ئەمنیدا ژیانی دەکرد. ئەو بارودۆخە فرسەتی بیرکردنەوەی بە خەڵک نەدەدا بە بیرکردنەوە لەو داخوازیانەو هەوەدان بە بەدەستهێنانیان، ئەمە سەرباری ئەوەی هادەی هەڵکەوتن و ئەزموونی هەڵکەوتنی جەماوەری لەوپەڕی لاوازی خۆیدا بوو. لە مێژووی سیاسی کوردستان دەکرێت بڵێین بوون یان دەستبردنی خەڵک بە هەڵکەوتنی خۆیان لەدەرەوەی ئەحزابی سیاسی بە بەرگریکردن لە خۆیان وجودی نەبووە. ئەحزابی کوردی تەنها شاخ و چەکی ئاشنا دەکرد بە خەڵک وە هەموو ئەو هەوڵانەی شوعەکانیشی لەبار دەبرد کە لەناو جوتیاران یان کرێکاراندا دەیاندا.
بارودۆخی هەڵکەوتنی جەماوەری سەربەخۆ لە ئێستادا خراپتر بووە نەک باشتر. لەم ٣٠ ساڵەی دەسەڵاتی کوردیدا سەرباری دابەشکردنی خەڵک بەسەر ئەحزابی سیاسیدا، توانیویانە لە هەی بەناو ئەپزسیۆنەوە هەوحیەتی ناهەڵکەراوبوون بە باوەر بوون بە هەڵکەوتن پەرەپێبدەن. خەڵک ناڕازییە، خەڵک خەونی ژیانێکی باشتری هەیە، بەڵام نابێت بە قاڵبێکی ئامادەکراوەوە داوای هەڵکەوتن و جوڵە لە خەڵک بکرێت.
کۆمۆنەی پاریس، شوراکان لە سەقیەت و خە بەرەوپێبردنەکەی هەژاڤا هەڵقوڵاوی واقعێکی سیاسی و کۆمەڵایەتییە، بۆیە بەئاسانی جێگەوتە دەبێت.

عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ):

- **تە دەڵێیت کۆمۆنەی پاریس و شوراکان لە سەقیەت و خەبەرەوپێبردبەکانی هەژاڤا جێگەوتە دەبن، ئایا خەبەرەوپێبردنەکانی هەژاڤا تا چەند لە شوراوە نزیکن و هەروەها تا چ ئەندازەیەک سوونەتی شووراییان تیا جێگیر کراوە؟**

گۆران عەبدوڵا:

بەرەمای ئیداری خەبەرەوپێبردنی هەژاڤا کۆمۆنەکانە، بەهەمان شێوەی شورایی لە شۆڕشی کار و ژیان پێک دێت وە پێیەوە لە دیموکراتییەتی ڕاستەوخۆ لە خوارەوە بە سەرەوە دەکات. ئەوەی لە سیستمی شورایی جیای دەکاتەوە ئەم کۆمۆنانە لەسەر بنەمای چینایەتی نییە، واتە دەکرێت خاوەن کار و کرێکار هەردووکیان لەیەک کۆمۆنەدابن. شوراکان بەشێوەیەکی گشتی لەژێر کاریگەری فکری سۆشیالزمدان و بەشۆڕن سەپاندنی دەسەڵاتی کرێکاریەوەن، بەڵام ئەمە لە کۆمۆنەکان وا نییە

وە دەکرێت لەژێر بواری فکریی و سیاسیدا جیاوازبن چ لە ناو یەک کۆمۆنەیان لەگەڵ کۆمۆنکانی تر. پێکهاتە جیاکخراوەکەی زیاتر نزیکایەتی بە کۆمۆنکانی پاریس هەیە تا بە شورا. لە کۆتایدا دەموەت بەم هەموو ئەزمونانە هەڵگری خاڵی لاوازو بەهێزن، ناکرێت هیچکامیکیان وەک قاڵبێکی هاوردەو ئامادەکراو بۆ جێکخستن بخرێتە پێشی کۆمەڵگە. پاریس ێکان کۆمۆنکانیان دروستکرد، ێوسێکان یش سۆفیەتاتکان و جێژائاڤاش سیستمی خەبەڵوبردنکانی دامەزراند بۆ سوود وەرگرتن لە ئەزموونی کرێکاران و جوتیاران لەژێر شۆڕشی جیهاندا لەوانە ئیسپانیا، یۆگسلاڤیا و بەشێوەیکی گشتی ئەمریکای لاتین.

گەران عەبدوڵا
تەرنتۆ
٢٠٢١\٢\١٥

مانیفێستی فیدراسیۆنی هونەرمەندانی کۆمۆنەی پاریس. لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

فیدراسیۆنی هونەرمەندان
مانیفێستی فیدراسیۆنی هونەرمەندانی کۆمۆنەی پاریس

وەرگێڕانی لە فەرەنسییەوە : جەف سکینەر
لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

کۆمۆنەی پاریس لە جۆهەری خۆیدا، یەکەمین ئەزموونی بەرفراوانی حکومەانی سۆشیالیستی بوو. لە ١٨ ی مانگی ئازاری ساڵی ١٨٧١،کرێکارانی ڕادیکاڵ و پێشەوەران کە خۆیان لە گاردی نیشتمانیی

□□کخستبوو،لەگەڵ هەڕەشەهاتنی سوپای نیزامی فەرەنسا، بڕیاریان دا کۆمەڵەکەیان بەسەر شاردا گرت. دوای چەند هەفتەیەک کۆمەڵەکە هەڵبژاردەرا و یەکسەریش ڕایگەیاند کە کرێکاران دەتوانن دەست بەسەر کارگەکاندا بگرن و بەڕێوەی ببەن. هەروەها بڕیاریان خزمەتی سەربازی ئیجباری و سزای ئیعدام هەڵوەشێنرانەوە و ئایین لە دەوڵەت جیاکرایەوە و تەئمینی کۆمەڵایەتی و مووچەی خانەنشینی جێگیرکرا. کرێکارانی شۆڕشگێڕ و دیموکراسیخواز ڕۆژانە ڕۆژنامەی نوێیان دەدەزیێنەوە بە بڵاوکردنەوە شار.
ئەمڕۆ ڕۆژنامەیەکی تەواو لەڕووی وێنەکێشی و جیاوازی هونەری ئاراوە بە بەرخوردکردن بە هونەر. لە ١٥ی مانگی نیسانی ١٨٧١،هونەرمەندان و پەیکەرسازان و شارەزایانی جوانسازی لەسەرتاسەری پاریس بە جەستاف کوربیەی گەورە هونەرمەند و ئوژین پۆتیە کە دواتر بوو بە نووسەری سروودی ئینتەرناسیونال، کۆبوونەوە و بە دیاریکردنی شێوازی چۆنیەتی ئەم بەرخوردکردنە بە هونەر. هەکارەکانی ئەم پێشنیارە ڕوون بوون. کۆنتڕۆڵی هونەرمەندان بەسەر هونەرەوە، هونەر و کلتوور وەکو ماف، هەروەها پرسیاری ئەوپەیان کرد بۆچی دەوڵەت و دەوڵەمەندان تەنها چێژ لە هونەر وەردەگرن. بەیە لەسەر مکوڕی ئەم هونەرمەندانە فیدراسیۆن پێکهات کە هەموو کەس مافی ئەوەی هەیە لەناوەندێکی جوانیدا کار بکات و بژێت. کریستین ڕۆز نووسەری کتێبی (ێفاهیەتی کۆمەڵگە، خەیاڵی سیاسی کۆمۆنەی پاریس) بەمجۆرە بایەخدارانە وێنای دەکات؛ (ڕەنگە وا دەرکەوێت کە ئەم داواکارییەکی بچووک و تەنانەت ڕازاندنەوە بێت، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوە بەو مانایەیە کە دەبێت تەواوی پەیوەندییەکانمان نەک تەنها لەگەڵ هونەر، بەڵکو لەگەڵ کار و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و سروشت و تەنانەت ژینگەی ژیانیشەوە ڕێکبخەینەوە. ئەمەش بە مانای گشتیکردنی هونەر و جوانیی و تێکەڵاوکردنییەتی بە ژیانی ڕۆژانە و نەشاردنەوەیانە لە هەڵە تایبەتییەکان و کۆنکردنەوەیانە لەبیرەوەرییە قەزەوەنە نێتەوگەرییەکان.(١)
ئەم دەقەی خوارەوە کە لە ڕاپەرت و بڕیاوکراوە ڕۆژانەییەکانی کۆمۆنەوە وەرگیراوە، مانیفێستی ئەو هونەرمەندانە لەخۆدەگرێ. ئەمەش تا ئەو جێگەیەی کە ئەمە ئاگادار بین، یەکەمین وەرگێڕانی مانیفێستی هونەرمەندانی کۆمۆنەی پاریسە.(٢)

کۆمەڵەی هونەرمەندان

دوونە لە کاتژمێر دوو، دیداری هونەرمەندان لەسەر داوای بڵاز کەربی بە ڕۆژامەندی کۆمۆنە لە هۆڵی وانە وتنەوە لە کۆلێژی پزیشکی هاتە سازکردن. هەڵکە جەمەی دەهات و هەموو هونەرکان نوێنەرایەتی

دەکران. لەوانە بە هونەری شۆکار هەردوو هونەرمەند فەین پەرین و هیرۆ، هەورەها لە پەیکەرسازیی بەهزان موولینە و دیلابلانش و هونەری کارتۆن بەرتۆ و هونەری هەکەین بەهز میشەان و بەخنە بەهز فیلیپ بەرتی و ژمارەیەکی زۆر لە ئەندازیارانی تەلارسازی لەو بوون. بە پێکهێنانی کۆمەڵەی هونەرمەندان زیاتر لە ٤٠٠ کەس ئامادەی ئەو دیدارە بوون.
بەهز کەربی سەرکایەتی دیدارەکەی دەکرد و هەریەک لە موولینە و ئەژین پەتیەش یارمەتیدەری بوون. پەتیەر یەکەمجار و وەک پێش هەموو شتێک ئاپەرتی لەژنەی ئامادەکاری خوێندەوە کە هەر خەی نووسیبووی و ئامادەشی کردبوو. ئەم دەکیومێنتە زۆر جێی بایەخەی بەاستی لەوانلەو بوو لە بیرکردنەوەی بەرزی پەداویستییەکان و چارەنووسی هونەری هاوچەرخ.
داوا لە هونەرمەندان کرا کە خەیان بەرژەوەندی خەیان بپارێزن.
ئەمەش ئەو بیرکەیە زاەە بوو کە لەروحی ئاپەرتی لیژنە فەرعییەکانیشدا خەی نیشاندابوو. ئەوەش پرسیاری دامەزراندنی فیدراسیۆنی هونەرمەندانی پاریس بوو، کە بەرهەمکانیان لەژیر ئەو ناوو نیشانە نمایش دەکەن.

فیدراسیۆنی هونەرمەندانی پاریس

هونەرمەندانی پاریس بەپشت بەستن بە بنەماکانی کۆماریی کۆمەن هەستان بە بنیادنانی ئەم یەکێتییە.
ئەم یەگگرتنە هەموو هەزرە هونەرییەکان دەگرێتەوە کە لەسەر بنچینەکەی :

- فراوانترکردنەوەی ئازادانەی هونەر، دوور لە هەموو چاودێرییەکی حکومیی و هەر ئیمتازاتێک
- یەکسانی لەمافی هەموو ئەندامانی ئەو یەکێتییە
- سەربەخۆیی و کەرامەتی هەموو هونەرمەندێک لەلایەن پێکهێنانی لیژنەی هەڵبژێردراو بە دەنگدانی گشتی و ئازادانەی هونەرمەندان پارێزراو دەبە. ئەم لیژنەیە هەوەی تووندوتۆڵ کردنەوەی هاوکارییەکان و هەماهەنگی دەدا.

پێلهاتنی لیژنە

لیژنە لە ٤٧ ئەندام پێک دێت کە نوێنرایەتی
١٦ شۆکار
١٠ پەیکەرساز
٥ تەلارساز

٦ هونەر (نەقاش)
١٠ ئەندامی هونەرە ئازنەرەکان (زەخرەفیەکان) کە بەهۆی پەرەگوترەت هونەری پیشەسازی
کە بە سیستەمی لیست و دەنگدانی نهێنی هەڵدەبژێردرێن.
مافی دانیشتوانی پاریس بە هەردوو ڕەگەزی نێر و مێ کە توانیبێتیان جێ و شوێنی خۆیان وەکو هونەرمەند بسەلمێنن – جا چ لەڕەگەزی ناوناوبانگی ئیشە هونەرییەکانیانەوە بێت، یان لەڕەگەزی دەلیلی پشتگوێخراوەکانیانەوە، یانیش بە پاڵپشتی بەدەست و خەت نووسراوی دوو هونەرمەندی سپانسەر، بەشداری پرۆسەی دەنگدان بکەن.
ئەندامانی لیژنە بە ماوەی یەک ساڵ هەڵدەبژێردرێن.
لەکاتی کۆتایی هاتنی ماوەی ئەم نوێنەرایەتییە، پانزە کەس لە ئەندامان کە بە دەنگدانی نهێنی هەڵدەبژێردراون بە لیژنەکە، بە ماوەی ساڵی داهاتوو لەشوێنی خۆیان دەمێننەوە، بەڵام ٣٢ ئەندامەکەی تر بە هەڵبژاردن شوێنیان پێ دەکرێتەوە. ئەو ئەندامانەی کاریان تەواو بووە تا ساڵێک دواتر ناتوانن دووبارە هەڵبژێردرێنەوە.
هەر ئەندامێک ئەگەر بە کاری خۆی هەڵنەستێت ئەندامەتی لە دەسەنرێتەوە. لەسەندنەوەی ئەندامەتی تەنیا بەدەست کۆنگرەی فیدراسیۆنێ و پێویستی بەدەنگی دوو لە سێی بەشداربووانی کۆنگرەکە هەیە. هەڵپەساردنی ئەندام نابێ ئاشکرابکرێ تا مانگێک بەسەربریارەکەدا تێنەپەڕی بێت.

دینگەی ئیمپراتۆر فاندووم لەسەر داوای کوربی کۆمانارکان ڕووخاندیان.

دەرکردنی بڕیارنامە
ئەم دەستەاتەی جیهانی هونەرییە کە ئەم ئەرکانەی لەلایەن هونەرمەندانەوە پێسپێردراوە.

- پارێزگاری لە گەنجینەکانی ئابردوو بکات.
- ئاپەڕاندن و تیشک خستنەسەر هەموو ڕەگەزە ئوڵتیمەکان.
- نوێکردنەوەی داهاتوو لەڕەگەزی پەروەردە و فێرکردنەوە.
- شوێنەوار و مۆزەخانەکان
  شوێنەوارەکان،لە گۆشەنیگای هونەرییەوە، مۆزەخانەکان و ئەو دامودەزگایانەی پاریس لەوانە هەڵکانی نمایش و کۆکراوە هونەرییەکان و کتێبخانەکان کە بەرهەمی هونەرییان تێدایە سەر بە کۆسی تایبەت نابن و دەخرێنە ژێر چاوردێری و کارگێڕی لیژنەی بەڕێوەبەرایەتی فیدراسیۆن.

لیژنە هەدستەت بە رەکخستن و پاراستن و چاککردنیان، نەخشەکانیان بە تەواو دەکات و ژمارەدن و پێست و کەلەگیان بە تەواو دروست دەکات .
دەیانخاتە خزمەت جەماوەرەوە لە پێناو هاندان بە لەکۆڵینەوە لە پێناو بەجێهێنانی ئارەزووی سەردانیکەران.
تێبینی کردنی دەخی پاراستنی باڵەخانەکان و ئاماژە بە چاککردنەوەی دەستبەجێیان و ئینجا لیستی کارە بەردەوامەکانیان پێشکەش بە کۆمەڵە دەکات.
دوای پشکنینی تواناکان و لەکۆڵینەوە لە ئاکارباشییان، ئینجا بڕیاردان و سکرتێرەکان و بڕیاربەری ئەرشیفەکان و پاسەوانەکان دادەمەزرێن. لە پێناو دەستبەرکردنی پێداویستییە خزمەتگوزارییەکانی ئەم دامودەزگا و پێشانگایانە کە دواتر قسەیان لەبارەوە دەکەین.

پێشانگاکان

لیژنە هەدستەت بە کردنەوەی پێشانگای کۆمەنیی بەکۆمەڵی نیشتمانی و نێودەوڵەتی لە پاریس.
بە نسبەت ئەو پێشانگا نیشتمانی و نێودەوڵەتییانەی کە لە پاریس ناکرێنەوە، لیژنەیەکی بەرپرسیار پێکدەهێنرێت بە بەرژەوەندی هونەرمەندە پاریسییەکان.
تەنها ئەو بەرهەمانە وەردەگرێت کە لەلایەن دانەرەکانیانەوە، خولقێنەرە هەستەکان و وەرگێران لە هونەرەکەوە بە هونەرەکی تر واتووە کرابەت،وەک ئەو هەڵکەوتینانەی دەگوزرێنەوە سەر تابلۆکان و تاد.
زۆر بە تووندی هەموو ئەو پێشانگا تەماحکارانە نەت دەکاتەوە کە دەیانەوێت ناوی بڕیاربەر و یان خولقێنەری بەرهەمەکان بگۆڕن.
خەڵات بە هیچ کەسێک نادرێت.
کارە هونەرییە ئاسایییەکانی کۆمەڵە دەدرێت بەو هونەرمەندانەی کە بە دەنگدانی هەموو خاوەن پێشانگاکان دیاریکراون.
بڕیام کارە نائاسایییەکان دەخرێنە پێشبڕکێوە.

پەروەردە و هۆشیاری
لیژنە چاودێری وانەی وێنەکێشان و نموونەیی لە قوتابخانە سەرەتایی و پرەفیشناڵەکان دەکات کە مامۆستاکانی لەسەر بنچینەی پێشبڕکێی دەستنیشان دەکرێن. هەروەها هانی ناساندنی میتۆدە سەرنجڕاکێشەکان دەدات. مەدەڵەکان مەر دەکات و هەروەها ئەو بابەتانە هەڵدەخات کە ڕوحی بەرز تیادا کشفکراوە. هەروەها پێویستە

لەکەینەوەکانیشیان لەسەر بودجەی کەمنە تەواو بکرێن.
لیژنە هانی ئاوەش دەدات کە هەمی گەورە بە خوێندنی باڵا و کەنفرانس لەسەر جوانناسی و مێژوو و فەلسەفەی هونەر بنیاد بنرێت .

باوکردنەوە

ئەرگانێکی باوکردنەوە پێکدەهێنت بەناوی بەرپرسیارێتی هونەرکان لەژێر چاودێری و بەرپرسیارێتی لیژنە، ئەم باوکراوەیە ئاوەڕووداوانەی کە پەیوەندن بە جیهانی هونەرکان و زانیاری بەسوودی بە هونەرمەندان تەدایە، باو دەکاتەوە.
هەروەها باوکراوەکە لەکەدانەوەکان لەسەر کاروباری لیژنەکە وپێکهێنەکانی کەبوونەوەکان و بەی پارەی بەدەستهاتوو و خەرجکراو و هەموو ئیشوکارە ئامارییەکان کە پەیوەندیان دەخنە سەر پرسەکان و ئامادەکاریی پێکوپڕک، باو دەکاتەوە.
بەشی ئەدەبیش تەرخان دەکرێت بە ئاو وتارانەی لەسەر ئیستاتیکا دەنووسرێن،هەورەها بوارێکی بەلایەنی کراوە دەبێت بە هەموو بیروباوەڕ و سیستەمێک.
بە پشکنەوتووخوازیی، سەربەخۆیی، بەڕێز و ڕاستگۆیی خۆیەوە.
باوکراوەی بەرپرسیارێتی هونەرکان دەبێتە جیددیترین بەیاننامەی ئەمە بە نوێبوونەوەمان.

ناوبژیکەران

بەنیسبەت هەموو ئاو ناکۆکییە جیاوازانەی لەسەر مەسەلەی هونەریی دەنێ ئاراوە، لیژنە لەسەر داوای لایەنی پەیوەندیدار(هونەرمەندان یان غەیری ئاوان) ناوبژیوان دیاریدەکات.
بە ئاو کەشە مەبدەئییانەی بەرژەوەندی گشتی تەدا بێت، لیژنە شورای ناوبژیوان دادەمەزرێنێت و بەیارەکانی لە باوکراوەی بەرپرسیاتێتی هونەرکان باو دەکاتەوە.

دەستپێشکەری ئیندیڤیجوال

لیژنە بانگەوازی هەموو دانیشتوان دەکات بە ناردنی هەر پێشنیار و پڕۆژە و ڕاپۆرت و بیروڕایەک کە دەبێتە هەی پێشکەوتنی هونەر یان ڕزگاربوونی فیکری یان مەعنەوی هونەرمەندان یان بەپێزکردنی ماتریاڵی بەرهەمەکانیان لەبەرچاوە.
لەوبارشەوە ڕاپۆتێک پێشکێش بە کەمنە دەکات و پشتیوانی مەعنەوی خۆی و هاوکاری لەگەڵ هەر شتێک کە بگونجاوی بزانێت، دەردەبڕیت.
داواش لە ڕای گشتی دەکات بە پشتگیری لە هەر هاوکێکی پێشکەوتووخواز و ئاو پێشنیارانەی لە باوکراوەی بەرپرسیارێتی

هونەرکاندا بەاو دەکرێتەو.
لە کۆتاییدا، بە وشە، بە پێنووس، بە خامە، بە دووبارە چاپکردنەوەی شاکارە جەماوەرییەکان، بە وێنەی وشیار و بەرزکراوە کە دەتوانرێ بە زۆری بەاوبکرێتەو و لە هەڵکانی شارەوانی لادە بێنازکانی فەرنسا نمایشی بکرێت، لیژنەکە کاردەکات لەسەر تازەبوونەومان، گرتنەدەستی جەوی سامانی کۆمەڵایەتی، داهاتووی درەوشاوە و کۆمارەکی گەردوونیی.

گ کەربی ، موولینێ ، ستێفەن مارتان ، ئەلێکساندەر ژووس ، ڕەزینیش ، تریشون ، دەلووو ، ژوو لەهیرو ، س شابرێت ، ه دوبوا ، ئەی ڤالینیەر ، ئوژین پەتیێ ، پیراین ، ئەی میوللارد.
تێبینی وەرگێڕەی ئینگلیزی : فیدراسیۆنی هونەرمەندان، گروپێکی ڕادیکاڵی پێکهاتوو لە شۆڕشگاران و پێشکەوتنسازان و شارەزایانی ڕازنەرەوە، لە مانگی نیسانی ساڵی ١٨٧١ کۆبوونەوە بە دووبارە هەڵسەنگاندنەوەی ڕەخنەی هونەر لە هەناو کۆمەڵەی پاریسدا.

تێبینییەکان مەشخەڵە ئامادەی کردوون :
(١)ڕیفاهیەتی کۆمەڵایەتی خەیاڵی سیاسی کۆمەڵەی پاریس کریستین ڕەز چاپخانەی (مەیپە پرێس) ئەمریکا ٢٠١٥.
(٢)ئەو پێشکێیە لە نووسینی دەستەی بەڕێوەبەری سایتی (Red Wedge)ە کە لە ١٥ی نیسانی ساڵی ٢٠١٦ ئەم باباتیان لە سایتەکیان ئامادە کردووە و وەرگێڕاوە. کە یەکەمین وەرگێڕانی مانیفێستی هونەرمەندانی کۆمەڵەی پاریسە بە زمانی ئینگلیزی و جێی خۆشیەتی بڵێم یەکەمین وەرگێڕانی ئەو مانیفیستۆشە بە سەر زمانی کوردی.
(٣)ناوەکان وەک خەیان بە پیتی لاتین:
G. COURBET, MOULINET, STEPHEN MARTIN, ALEXANDRE JOUSSE, ROSZEZENCH, TRICHON, DALOU, JULES HÉREAU, C. CHABERT, H. DUBOIS, A. FALEYNIÈRE, EUGÈNE POTTIER, PERRIN, A. MOUILLIARD

سەرچاوە :
http://www.redwedgemagazine.com/online-issue/manifesto-federation-artist-commune

کامڕ ئیسلامیی میانڕەو؟..
ستیڤان شمزینی

هەمیشە ئەشکالم هەبووە لەگەڵ ئەو پاڵنەرەی، ڕەوتە ئیسلامییەکانی دابەشکردووە، بەسەر دوو ئاراستەی، تووندڕەو و میانڕەو. چوون لە بناغەدا هەردوو ڕەوتەکە لە دوا وەستگەدا بە یەک دەگەنەوە، ئەویش دامەزراندنی دەوڵەتی ئاینیی و سەپاندنی بیروڕا تایبەتییە ئیسلامییەکانی خۆیانە. دەتوانم بڵێم ئەو پاڵنەرە هەڵەیەکی میتۆدییە. ئەگەر بە ناسینەوەی خودی ڕەوتەکانیش بێت، بە لەمەودوا پێویستمان بە تەسمیەیەکی تر هەیە، لەبەرئەوەی یەک ساڵ حوکمی "ئیخوان" لە میسر کە بە ڕەوتە میانڕەوەکە ناسراوە. بەی سەلماندین ئەوەی بە هەڵەدا چووە لەم مەسەلەیەدا، ئەمەی عەلمانییەکانین، چوونکە "ئیخوان" هەر ئەو خەونەی هەیە پێشتر "بن لادن" یان "عەلی بلحاج" یان "سەید قوتب" هەیانبوو.

ئەگەرچی هەشتا خەڵکانێک هەن، مکوڕن لەسەر ناوزەدکردنی ئیخوان وەک ڕەوتی میانڕەو، بەڵام بە دیقەتدان لە مەژووی سەرهەڵدان و گەشەکردنی ئەم ڕەوتە لە 1928ەوە تا نووکە، پانڕامایەکە و ڕاستییەک نیشان دەدات: ئیخوان نەک ڕیفۆرمخواز و میانڕەو نییە، بەڵکو دایکی کەی ڕەکخراوە ئیسلامییە تیرۆریستی و جیهادییەکانە. هەر خودی "حەسەن بەننا"ی دامەزرێنەری ئیخوان، پێشتر ئەندامی گروپێک بووە بە ناوی "کۆمەڵەی نەهی عەن مونکەر" کاری ئەم گروپەش ترساندن و هەڕەشەکرن بووە لەو کەسانەی گرنگیان بە ژیانی ئاینیی نەداوە. تەنانەت ئەوانەی وەک خەی بیریان نەدەکردەوە، بە "خەواریج" پێناسەی دەکردن کە کاریان دروستکردنی ناکۆکییە لە ناو ئیسلامدا، بەیە لە بەرامبەر ئەواندا دەیووت "هەرچی تەفرەقە بنێتەوە، بە شمشێر لەی بدەن".

هەر "بەننا" داوای لە مەلیک "فاروق" دەکرد، ڕێگریی بکات لە چالاکیی حزبە سیاسییەکان لە میسر، بەو پێیەی دەبێتە هەی ناکۆکی، ئەوەش پێچەوانەی شەرعی ئیسلامە. جیا لەمەش لە "پەیامی جیهاد"دا بە ڕاشکاوانە دەڵێت "جیهاد فەرزێکی پێویست و ئاشکرایە، هەر دەبە بکرێت". مەبەست لە جیهاد لەرادا جەنگانە لە دژی ناموسمانەکان، نەک ڕووبەووبوونەوەی دەروون. چوونکە بەننا ئەو فەرموودەیەی پەغەمبەر بە سەحیح نازانێت کە دەڵێت گەورەترین جیهاد، جیهادی نەفسە. دواتر لە هەناوی "ئیخوان"دا کەسێکی وەک "سەید قوتب" لە

دایک دەبێت، کە باوکی ڕۆحی ئیسلامییە جیهادییەکانە، ئەم پیاوە لە کتێبی "مەشخەڵکانی ڕۆگا"دا هەموو جیهان ڕۆتدەکاتەوە و دەڵێت "ئەمڕۆ هەموو جیهان لە جاهیلییەتدا دەژی". قوتب پێیوابوو ئیسلام بە زەبری شمشێر دەچەسپێت، بۆیەکا پێویستە موسڵمانی ڕاستەقینە شمشێرەکەی لە کەلان هەنابێتە دەرەوە بۆ جیهاد.

بەشێوەیەکی گشتیی ئیخوان کە بە حساب باڵی میانڕەوەکەیە، بە درێژایی مێژووی خۆی نەیتوانیوە بیسەلمێنێ ڕەوتێکی میانڕەو و درێژە بە خەتی ریفۆرمخوازانەی "ئەفغانی و محەمەد عەبدە" دەدات. بۆکو وەک "د.ماهر شەریف" دەڵێ "ئیسلامی سیاسیی کە گروپی ئیخوان موسلمین نوێنەری بووە، لە ڕەهەندی ریفۆرمە دینییەکەی ئەفغانی و عەبدە دابڕاوە و کاری بەسەرەوە نییە.. ئەو دابڕانە هەموو بەهرەکانی ریفۆرمی دینی وەک ڕەهەندێکی سەرەکیی ئەندێشە لە باربرد و دێشە بە بۆگەی شکستخواردنی بەرچاو ڕوونیی فیکری عەرەب بژمێردرێت".
وەلێ ئیخوان هەندێک جار و لەو قۆناغانەی هیچ دەسەاتێکیان نەبووە پێڕەوێکی ئیجابیان هەبووە، وەک ئەوەی ساڵی 2004ی میسر، کە دەی چەپەوێکی وەک "سادق جەلال ئەلعەزم"ی خۆشکرد بوو، تا ئەو ڕاددەیەی وتی "لەم پێڕەڤە چاکسازییە هیچ شوێنێک بە گووتارە کۆنەکەی ئیخوان نەماوە، بگرە کەمێک فیکری لیبرالی مودێرنی دەوڵەتی مەدەنی لە خۆگرتووە". کەچی دوای 8 ساڵ کە ئیخوان لە میسر دەچێتە سەر دەسەات ئەم پێڕەڤە بەناو چاکسازیخوازانە دەبنە بەقی سەر ئاو و ئیخوان بە ماکە ڕەسەنەکەی دەگەڕێتەوە کە بریتییە لە توندەوێی ئاینیی.

من پەموایە ئیسلامی سیاسیی بە گشتیی، بە "ئیخوان"یشەوە ناتوانن لەگەڵ کرێکی سیستمی دیموکراتی و لیبرالیزم و مودێرنە هەبکەن، ئاخر بە هەڵکردنیان لەگەڵ دیموکراسیدا، ناتوانن وەک حزبی ئاینیی بمێننەوە، شەوکەیان دەگەڕێت بە شتێکی دیکە. هەروەک "هاشم ساڵح" بای چووە: لەڕەوە ئەو پرسیارەی ڕووبەووی (میانڕەوەکان) دەکرێتەوە ئەمەیە: ئایا ئەوان ڕازی دەبن پڕۆگرامەکانی خۆیندنی ئاین بگۆدرێت، تاکو لە فقهی تەکفیرەوە بگوزرێتەوە بە فقهی بیرکردنەوە؟ یاخۆ لە فقهی سەدەکانی ناوەڕاستەوە بگوزرێتەوە بە فقهی سەدەکانی مودێرن؟. ئایا دەتوانن عەقڵیان فراوان بکەن و دەستبەردای دەگماکانیان بن و تێبگەن کە پشکەوتن شتێکە دەکرێت جێبەجێ بکرێت، بگرە پێویستە جێبەجێ بکرێت تانانێت لە کاروبای ئاینیشدا؟.

وەک خۆم لێو بەوایەدام، ئیسلامییەکان ناتوانن ئەمە بکەن، چوونکە ئەو بنەما فکریی و ئایدۆلۆجییەی دەستی بە باڵای ئەوانەوە گرتووە، لەسەر نەفیکردنی بەها مودێرنەکانی سەردەمی دیموکراسیی و لیبرالیزم راوەستاوە. ئیسلامی سیاسیی هەموویان بزافێکن بە پشگیریی لێو سیستەم رژئاوایانە دروستبوون، تا ئەوی کەمێگ لە زەمانی بیرکردنەوەی سەدەکانی ناوەڕاست رابگرن.
لێوانیە، کەسانێک هەبن، ئەم بیرکردنەوەی من بە پێگیریی یان بەویژدانی و بە ئینسافی لە قەڵەم بدەن، بەڵام چاوەڕوانی ئەوە ناکەم، چی دەوترێت، لەبەرئەوەی ئەو ئەزموونە تاقیکراوانەی ئیسلامی سیاسیی کە تا ئێستا بینیوومانە، بە زمانێکی راشکاوانە تەرجومەی ئەوەی بە کردوویەن، "میانڕەو و تونڕەو" تەنیا تەسمیەیەکی نائەقڵانی و نامیتەدیین، چوونکە هەموو ئیسلامی سیاسیی تونڕەو و سەلەفین "سەلەفی بەو مانایەی خۆنی گەیاندوویان هەیە بە پێشین". هەروەک لەڕەدا قسەیەکی زۆر جوانی "راشد غەنوشی" گوترە ئیسلامیستی تونسی زۆر گونجاوە بە پاڵپشتی هەزرینەکەی ئەمە کە دەڵێ "کاری خومەینی و حەسەن بەننا و مەودودی هەر یەک شتە".

ستەکهەم – سەلنا

حیکایەتی موک و ماکانی کەمپانیای وشو سەرنجک!.. تاهیر عیسا

حیکایەتی موک وماکانی کەمپانیای وشە، سەردێی وتارێکی سالار عەزیز، ی بەکرکوژی شاعیرە کەلە هەندێک ڕۆژنامە کوردیکاندا بڵاوبۆتەوە و لەبەشێکی وتارەکەیدا دەڵێت:- (پاش وازهێنانی کاك نەوشیروان و وەرگرتنی گردی زەرگەتە و ئەپارتمانێکی گەورەو ٢٨٠ دۆنم زەوی لە بازیان و دە ملیۆن دۆلار لەلایەن مام جەلالەوە، ئەمە یانی کاك مولازم عومەرو کاك قادری حاجی عەلی و من، بە چاکمان زانی لەگەڵ کاك نەوشیرواندا لەمەڕ پێکەوە کارکردنێکی نوێ ئەم جارەیان بە شێوازێکی جیاواز لەناو یەکێتیدا، گفتوگۆ بکەین. پاش چەندین

جار دانیشتن و وتووێژ، لەئەنجامدا دەستەیەکی پێنج کەسیمان وەك سەرکردایەتی ئەم مینبەرە پێکهێنا کە بەشێوەیەکی ئاشکراو دیموکراتیانەو سەردەمیانە لە پێناوی چاکسازی لەناو ڕیزەکانی یەکێتی نیشتمانی کوردستاندا درێژە بەخەباتی بدات.
ئەوەی ئەبوە بەربەست لەم کارەدا هەوڵی کاك نەوشیروان بو، کە ئەیویست ئەم موڵك و ماڵە لەسەر کومپانیای وشە تاپێ بکات کە هی خۆی بو. بۆیە ئەمە پێمان وت باشترواید بەناوی تۆوە نەبێ، ئەم ڕێبازە یەکێ لەکارە گرنگەکانی چونەوەیە بەگژ ئەوانەی تەماعیان لەسەروەت و سامانی خەڵك و ئەم نیشتمانەیە، با هەوڵبدەین ڕێگەکی دی بدۆزینەوە. کاك نەوشیروان وتی با بەناوی هەرپێنجمانەوەی بکەین. ئەمە ڕەتمانکردەوەو ڕازی نەبوین و بە شێخییەوە وتمان یانی کە مردین منالەکانمان بۆن و بڕۆن بەشی باوکمانی پێوەیە!!!).

نزکبوونەتی و نزهامەتی خەڵکی کوردستان، تەنیا لە بوونی دەستەڵاتێکی گەندەڵ و فاسیدو دژە ئازادی و دژە یەکسانی ئینسانکوژدا، نییە !
بەڵکو لە بوونی ئەو ئۆپۆزیسیۆنەش دایە کە جارنا جار لەناو گەرمەی ڕوداو و ململانێ سیاسیی و کۆمەڵایەتی وئابوریی و چینایەتیەکانی کۆمەڵگادا، وەک فریادڕەس دەردەکەون و سواری شۆپڵی ناڕازایەتەکانی خەڵک دەبن، کە سالار عەزیز، خەیشی پێشتر بەشێک بوو لەم دریژەی گەڕان وگۆڕانخوازی، پاشان وداوەنیان زۆر لە پاشان و داوێنی ئەوانە پاکتر نییە کە لە بەرامبەریاندا وەک ئۆپۆزیسیۆن سەرهەڵدەدەن!
نەوشیروان مستەفا، کە وەک کاریزمایەکی فریاد ڕەس وبەڵوات خاکی، لەناو دڵی جماوەرێکی مەحزوم ومەزڵوم و مەغدوردا، بە دەورانێک توانی جێگای خۆی بگرێت و لەخشتەیان بەرێت، کە لەپشتی ئەو بەخاکیی بوونەشیدا کە بەناڕەوا وەک عەبایەکی پیرەز بە بەپیرەزکردنی بەبەریدا دەکرا، دەیان کردەوەی دژە مرۆیانەی کۆن و تازەیان چاوپێشی لەدەکردوو هەموو تاوانکانیشی لەدیدو بەچوونی هەر ئەو جماوەرەدا، پاساو دەدراو تاوان و جینایەتکردنیشی بەشک لەئایندەی بزوتنەوەکەشدا وەک پێویستیەک لەملانێ سیاسیەکانیدا شەرعیەت پێدەدایەوە!
ئەگەر کوژرانی وریای کادیری کۆمۆنیست لە ڕێکخستنەکانی دوکاندا بەتۆری جبارفەرمان و بەفەرمانی نەوشیروان، لەهەشتاکاندا، لەسەر جیاوازی بۆچونکانی و عەقڵچی بوونکەی و گوللەبارانکردنی عەوڵاسوری پێشمەرگەی حیزبی سۆسیالیست بە بەرچاوی خەزان و مناڵ وکەس وکاریەوە، لەلایەن نەوشیروانەوە لەساڵی ١٩٨١،دا وەک دیلی شۆڕەو کارەساتی قۆناقۆو پشتئاشان و قەتڵ و عامی شیوعیەکان و

گولەبارانکردنی دیلەکانیان، وەک خۆیان ئیدیعای دەکەن بەشێک بن لەمڕووێک وەک بەرەنجامی ململانێی خوێناوی و توندو تیژیانەی نێوان لایەنە جەراوجەرەکانی ناو شاخ ولادێکاندا، ئەی دەبێت هەرشی ئاسایشی سلێمانی بۆفەرمانی نێوشەروان، بە سەر پێنج لە کادرانی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری عێراق و لەخوێنهەڵکشانیان و نەدانەوەی تەنانەت تەرمەکانیشیان بە کەس وکاریان ودواتریش داخستنی تەواوی بارەگاکانی ئەو حیزبەو قەدەغەکردنی هەسوڵانی سیاسییان و ئاوەدوونانی کادیرو لایەنگرانیان، لەسەردەمی شارو گەمەو پێوپاگەندەی دیموکراسیدا، پاساواکەی چیبێت؟ کە هەموو ئەمانە لەلای جەماوەرەکەی چاوپێشی لێدەکراو هیچ حیسابێک لەسەر مڕوی ئەم دەست هەتا ئانیشک بەخوێنە نەدەکرا، هەر ئەویان لەچاوەواندەکرا، کە ئاکامەکەی ئەمە دەیبینین، کەچباجەکی قورسیان لەسەر خەشخەیاڵیە پوچەکانی خەیانداا!

ئەو نەک هەر خاکی نەبوو، سەرباری هاوتابوونی مڕووی خوێناویان لەگەڵ بنەماڵە تاڵانچی و فاسیدەکانی دیکەش، تەزقاڵەک، جیاوازی نەبوو، کە بەملیۆنان دۆلارو بەدیان دۆنم زەوی زارو کەمپانیاو کەشک وتەلاری وەک میرات بەکوڕەکانی جەهەڵا.

ئەگەرمڕووی حوکمڕانی کۆن و تازەی هەر یەکە لە بارزانی و تاڵەبانی و حیزب و بنەماڵەکانیان وەک نوێنەری سەرمایەو سەرمایەداران لەکوردستاندا، پێ بێت لە ناشیرینی و قزەونیی، جەنگ وکوشتاری ناوخەیی، دیلکوژیی و ژنکوژی وسەرکوتی سیاسیی و سەرکوتی خەپیشاندان ودەنگی ناڕازی، کوشتن وتیرۆری چالاکانی سیاسیی،،،، هتد ،،،ئەوا هەر ئەپەزیسیۆنکیش کە لەسەر بنەمای هەمان سیستەم و هەمان سیاسەت وجیهانبینی و هەشتنەوەی هەمان یاساو هاسای کۆرانی بازاڕی ئازادو هەمان پەیوەندی ئابووری وکۆمەڵایەتیدا، بە کەم وبە زیاد دەردەکەوێت، ئینجا چی بەناوی گەلان وگەلانخوازی بێت یان بەناوی نەوەی نوێ ونوێخوازی بێت، بەبێ شک کارنامەی سیاسی ئایندەشی لەمانەی پێشخۆی باشترنابێت، هەروەک ئەمە گەلانخوازانی دوێنێ ی باوکی هەژاران، لەپاڵ دەستاتێکی سەرکوتگەرو دژە ئازادی وێکسانی ئەمەدا دەبینین، چۆن بەفیعلی بوونەتە نێک گەلانخواز، بەڵکو لەمپەر لەبەردەم گەلان وگەلانخوازیدا. ئەمەش ئاکامەکەی جگە لە چاندنی تۆوی نائومێدی و دڵتەنگی لەناو زەین و تێگەی گشتیدا بە گەلانکاری و دنیایێکی باشتردا چیدیکەی لێشین نابێت و هاتنە میدانی ئەپەزیسیۆنکی ڕاستەقینە لەناو هەناوی جەماوەری کرێکارو زەحمەتکێشدا دەباتە دواوە، کە بەقازانجی چینی فەرمانڕەواو حیزبەکانیدا شکاوەتەوەو دەشکێتەوە.

لینکی وتارەکەی سالار عەزیز:-
https://www.awene.com/article?no=17172&auther=2591

تاهیر عیسا
20.03.2021

لویز میشێلی شاعیر و ڕۆمانی شۆشگێڕانەی لە (کۆمۆنەی پاریس)دا.. ئامادەکردن و وەرگێڕانی : عەبدوڵا سەیمان)مەشخەڵ)

سەرەتا
لویز میشێلی شاعیر و خەباتکاری سۆشیالیست،بە هیچ گومانێک گرنگترین فیگۆری سیاسی لە نیوەی دووەمی سەدەی نۆزدە بووە، کە بەدڵنیاییەوە یەکێک بووە لە ژنە هەرە بەهێزەکانی سەردەمی خۆی. میشێل چ بە نووسین یان بە وتارە ئاگرینەکانی کاریگەری زۆری لەسەر هەزاران ژن و پیاوی فەرەنسی و ئەوروپی هەبووە، بە هۆشیاکردنەوەیان سەبارەت بە دادپەروەری کۆمەڵایەتی بە هەزاران و چینی کرێکار. دەسەڵاتدارانی فەرەنسا لە هەزی ئەم ژنە شاعیرە سۆشیالیستە شۆشگێڕە کە دواتر دەبێت بە (ئەنارکیست)زۆر ترساون. میشێیش شەو و ڕۆژی پێکەوە گرێ دەدا لەپێناو گەیشتن بە ئامانجە چینایەتییەکانی کرێکاران. ئەم ژنە شاعیر و سۆشیالیستە لە ٢٩ی ئایاری ساڵی ١٨٣٠ لە فەرەنسا لەدایکبووە. لەسەر دەستی دایک و نەنک و باپیری گەورە دەبێت. میشێل پەروەردەیەکی جوان پەروەردە دەکرێت و خۆشەویستی ئینسان و تەنانەت ئاژەڵیش وەکو زیندەوەرێکی خاون مافی ژیان، دەبێتە بەشێک لە پێکهاتەی ئینساندۆستی ئەم ژنە شاعیر و خەباتگێڕە. هەربەیەش ژمارەیەک ئاژەڵی لەماڵەوە ڕاگرتووە. پەیەپەی گۆش و گەورەبوونیشی، هاوسەزیی و تێگەیشتنی سەبارەت بە

چوسانەوە باسا دەکا. ئەمش وای لەدەکات سالە لەدوای سالە غەریزەی یاخیبوون سەبارەت بە نادادپەوری کۆمەلایەتی بەرەو ڕووگایەکی شڕشگێرانەی ببات. بەرەو ئەو باوەڕەی ببات کە خەبات بکات لەپێناو دنیایەکی بێ ستەم و چەوسانەوە. لە کانوونی دووەمی ساڵی ١٨٥٣ دەبێتە بەڵووبڕی قوتابخانە و بەردەوامیش ئارەزووی ئەوەی هەبووە سەردانی پاریس بکات. لە پاریس ئەو هەستەی لا دروست دەبێ کە خەڵک لەژێر دەتوانن زۆر بە چاکی دژی دەسەڵاتی ئیمپراتۆر، تێبکۆشن. لە پاریس فەکسی چووە سەر وانەبێژی و نووسینی شیعر و خوێندنەوە. هەر کاتێکیش بۆی بلوایە ئامادەی ئەو کۆڕ و موحازەراتانە دەبوو کە دەربارەی فیزیا و کیمیا و یاسا بوون بە ئەوەی تینووێتی میشەل بۆ مەعریفە بشکێنن. شەوانیش کاتێک دەگەڕایەوە بۆ ماڵ ئەو قوربانیانەی دەبینی کە بۆ شۆڕشگانی پاریسدا بۆاو بوونەتەوە. میشەل لە شیعرێکیدا گوزارشتی لەوە کردووە کە چۆن ئەو قوربانیانە دەستیان لە ڕوحی گیر کردووە.

تاوانباران و لەشفرۆشانم بینی و
کۆتمە قسەکردن لەگەڵیان
ئێستا ڕوونی دەکەمەوە
گەر پێتوایە لەوتەی هەیە هەر وا بوونە
دەبێ ئێستا ئەم جنسی ئەهریمەنانە
دەستیان چەتە خوێن و خراپەکاری پیرەزی
بەدووی خەیان ڕابکشن
تە وات کرد ئەو هەموو خەڵکە ببنە نێچیر
ڕەگ بوجڕەی کە ئێستا هەن.(١)

میشەل لە ساڵی ١٨٦٥ ڕوو لەڕێگەی ڤیکتۆر هیگۆی ڕۆمانووس کۆتە بۆاوکردنەوەی شیعرەکانی. ناوەڕۆکی شیعرەکانی لویس وەک دەبینین لە پێوەندییەکی نزیکدان لەگەڵ خەڵکی هەژار و ستەمدیدەی پاریس و فەرەنسا. لە بواری بەدەستهێنانی مافەکانی ژنانیش، لویس میشەل و دەستێک لە ژنان و پیاوانی سۆشیالیست و خەباتکار (کۆمەڵەی داواکاری بۆ مافە مەدەنییەکانی ژیان) وەک مانیفێستێک لەساڵی ١٨٦٩ دا دەنووسن و کار بۆ جێخستنی دەکەن.

جەنگ و لویز میشەل

کاتێک لە ١٤ی تەممووزی ساڵی ١٨٧٠ جەنگ لەنێوان ئەڵمانیا و فەرەنسا هەڵگیرسا. پاریسیش لەلایەن سوپاس بروسیا گەمارۆ درابوو. لەو کاتەدا لویز میشەل بە یەکەمجار لە ئوتێلی دی ڤیە دەستگیر دەکرێ بە تاوانی ئەوەی کە لەگەڵ ئەندری لیە خانم توانی کۆمەڵەی خەبەخش

پەک بەنەت و دەست بدەنە چەک بە یارمەتیدانی ستراسبەرگ بە دوا بەرەنگاری دژ بە سوپای بروسیا. لە ٢٧ ئەیلوول ئازاد دەکرێ، بەڵام ستراسبەرگ لەلایەن سوپاس بروسیاوە داگیر دەکرێ. سەباری ئەمەش لویز گەشبینانە درێژەی بەچالاکییەکانی خەیدا. لویز بوو بە سەرکی لیژنەی هوشیارکردنەوەی ژنان لە مەنمارتەر. ئامانجیشیان ئامادەکردن و دەستبەرکردنی شوێن و خواردن بوو بە ئەو کەسانەی کە پەویستییان پەبوو. ئەوە بوو جارێکی تر بە تومەتی ڕەکخستنی خەپیشاندان لەبەردەم ئوتێل دی ڤێ دەستگیر کرایەوە. میشێل بەتوندی ئەو تومەتەی ڕەت کردووە و ڕایگەیاند (من بەهیچ جۆرێک هیچ خەپیشاندانەکم ڕێکنەخستووە تا لەگەڵ حکومەت وتووێژ بکات چونکە بەوام بە حکومەت هەر نییە). (٢) لە مانگی کانوونی دووەمی ١٨٧١ باریس خەی بەدەستەوەدا و بروسیا ڕێی بە فەرەنسییەکاندا حکومەتێکی نوێ هەبژێرن. ئەوحکومەتە زەربەی زەری لایەنگرانی پاشایەتی تەدا بوو کە خەریکی پلان دانان بوون سوپای نیشتمانی نەهێن و کەماریخوازەکان دەستگیر بکەن، بەڵام سەرنەکەوتن بەهەی ئەوەی خەڵک کەوتنە دژایەتیکردنیان و ئینجا هێاتن بە فەرسای. بەیە لە ١٨ ی ئازاری ١٨٧١ خەڵکی پاریس شارەکەیان گرتە دەست و کەمانە سەربەخەکانیان دامەزراند کە خەڵک خەی حوکمی خەی دەکرد.

کەمانەی پاریس

کەمانەی پاریس شەشەکی کەمایەتی بوو هەوڵی دەدا ئازادی و یەکسانی بە خەڵکی پاریس دەستەبەر بکات. لویش میشێل وەک زەر جەنگاوەری تر خەی بە تەواوەتی تەرخان دەکات بە کەمانەی پاریس. لەسەنگەرەکاندا شەڕی کرد و خەی تەرخان کرد بە ئەو کەشە مەزنە. ئامادەی گیانبەختکردن بوو لەپەناو ئازادیدا. لویز لە بیرەوەرییەکانیدا ئاوا دەربارەی خەبات دەنووسێت (لە بیر و هەشی منداڵ لە شەوەکی بەهاردا هەست بە تاریکییەکی نەرم دەکەم. ئەویش ئایاری ساڵی ١٨٧١. وە ڕەنگدانەوەی گەی سووری ئاگریش دەبینم، ئەویش پاریسە کە گەی گرتووە و ئەو گریش سەبەینێیە.)هەروەها دەڵێت(ئەو..من چ دەندەیەکم،حەز لە بەنی باروت و بەنی چرە دووکەڵ و ساچمەی نەو هەوا دەکەم. بەڵام لەپەش هەموو شتەکەوە من دەسەزی شەشم(٣)

ئەم شاعیرە تا توانی جەنگا لە پەناو ئازادی و یەکسانیدا. لە سەنگەرەکانەوە بە تفەنگەکەی بەرگری لە کەمانە دەکرد. لویزی شاعیر لە بەرەوبەری قوتابخانەوە و ژنەکی قژ ماش و برنجی پەنجا ساڵییەوە بوو بە قسەکەر و ئابەری ڕەکخراوی ژنان بە بەرگری لە کەمانەی پاریس و یارمەتی دەری بریندارەکان و باڵەخانە بە باڵەخانە

دەچوو تا ئیزگەکانی ژنانی ئامادەساز بکات.

لویز میشێل بە جلوبەرگی سەربازییەوە لە دەورانی دەسەڵاتی کۆمۆنی پاریسدا

لە کۆمۆنی پاریسدا ئازادییەکی بەرباو بە فیعلی بوونی هەبوو. ئازادییەک دوور لە هەموو گزی و فزیلەکی بەرژوازییانە، لەوەدا کۆمۆنارەکان گرنگترین بەیارە شۆشگێڕەکانی خۆیان دەرکرد کە دواتر ئەو بەیارانەی کۆمۆنە بوونە بنەمای بەیارگەلێک کە فەرەنسا لە هەنگاوەکانیدا بەرەو عەلمانییەت نای.وەک (باوکردنەوەی پەروەردەی گشتی بەسەر پەرشتی جول فیری، ساڵی ١٨٨٣ خوێندن بووە خۆایی لە دەزگا دەوڵەتییەکان، ساڵی ١٨٨٦ بەیار درا پەروەردە تەنها کاری مامۆستا عەلمانییەکان بێت.)(٤)

تابلۆی لویز میشێل کاری هونەری هونەرمەندی فەرەنسی جۆی جیەارد ساتەری ١٨٧١

لویز دوای ڕووخانی کۆمۆنی پاریس

دوای ڕووخانی کۆمۆنی پاریس لویز میشێل ناچار بوو خۆر ڕادەستی دەسەڵاتداران بکات ئۆگەر نا دایکی گوللەباران دەکرێن. میشێل لەگەڵ دەستگیرکراو و چالاکوانەکانی تر بۆ پێیان لە فەرسایەوە بۆ ساتەری دەبردرێن. بەدرێژایی ڕێگا هەندێکیان گیانیان پێ هەڵدەکەنن و هەر لەوێ گوللەبارانیان دەکرێن. لە کۆی خێدا سی هەزار پیاو و ژن و منداڵ ئیعدام دەکرێن. لە ١٦ دیسەمبەری ١٨٧١ لویز میشێل لە تەمەنی سی و شەش ساڵیدا لەلایەن حکومەتی فرسایەوە دەدرێتە دادگا بە تاوانی ئەوەی :

یەک : هەوەدان بە ژەرەوژور کردنی حکومەت.

دوو : هاندانی خەڵک بۆ چەک هەڵگرتن.

سێ : لەبەرکردنی جلی سەربازی و چەک کردنە شان.

چوار : ساختەکردنی دۆکیومێنت.

پێنج : پلاندانان بۆ کوشتن.

شەش : دەستگیرکردنی نایاسایی و ئەشکەنجە و کوشتن.

کاتێکیش لێیان پرسی ئۆگەر شتێکی هەیە بۆ بەرگریکردن لە خۆی، لویز میشێل وەڵامی دایەوە : (ناماوەت بەرگری لەخۆم بکەم و وەک ناشمەویت کەس بەرگریم لێبکات. من بۆتەواوەتی بەرپرسیاری سەرجەم چالاکییە کۆمۆنایەتییەکانی خۆمم، بۆ تەواوەتی قەبووڵمە و بۆ هیچ خۆلادانێک. ئاواتەخواز بووم دژایەتی داگیرکاری فرسایم بۆ سەنگەری گۆ و ئاگر بکردایە. من هیچم دەستنەکەوت خۆم دەستپێشکەری کارەکانی

خەمم.)(٥)

ژنانی زیندانی بەشداربوو لە کۆمۆنی پاریس کە بە پێیان دەگوازرێنەوە بۆ زیندانی ساتۆری سالی ١٨٧٣.

میشێل لە دوا ساتەکانی ژیانیدا پاریس سەرتای سەدەی بیستەم

لویز میشێل جگە لەوەی جەنگاوەرێکی کۆمۆنە بووە، لەهەمان کاتیشدا شاعیریکی بەوفا بووە سەبارەت بە هاوڕێ کۆمۆنارەکانی و بەرگرێکارێکی سەرسەخت بووە لە هاو سەنگەرانی و ئەو بەرگریکردنەش بە کردەوە و هەروەها لە بەرهەمە شیعرییەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە. ئەوتا لەشیعری گومەخێکی سووردا کە بە یادی کۆمۆنار تیوفیل فریە نووسیوە، کە تیوفیل وەک کۆمۆنارێکی شۆڕشگێڕ ڕەتی دەکاتەوە دان بە دادگای سەربازی بنێت و سەرەنجام ئیعدام دەکرێت.

براکانم!
ئەگەر ڕەژە گەرستانی سارد بوو بەجێگام
وەک دوا هیوا
چەن گومەخەکی سووری پشکووتوو
بخەنەسەرگڕەکەم.
لەدوایین ڕەژەکانی ئیمپراتۆریدا
ئەوکاتەی خەڵک هەڵسابوون
مەخەکی سوور بزەی تێبوو
باسی ژیانی دووبارەی هەموومانی بۆ دەکردین.
ئێستاش بپشکۆ
لەژێرسێبەری تاریک و تەنگی زیندانەکاندا
بپشکۆ لەپەنازیندانییە خەمبارەکە و
بۆژەکەچەن خەشمان دەوە.
بۆژەکە لەمسەردەمی گەڵانکاریییەدا
هەرداهاتوو دەیباتەوە
بۆژەکە سەرکەتووی تەوەڵ بزرکاوی شەڕ
هەروەک دەڵاوی شەڕ دەمرێ! .(٦)

لویز میشێک نەک تەنها وەک هەڵسوڕاوێکی بزووتنەوەی سۆشیالیستی، بەڵکو وەکو ژنێکی فیمینیست لەبازنەی ئیش و کار فیمینیستییەکانیشدا چالاک بووە. جگە لەوەش ئەم شاعیرە هەر لە بەرایی تەمەنییەوە دەستی کردووە بە شیعر و کورتە دراماى نووسیوە و بەردەوام بەرهەمە ئەدەبییەکانی بە نووسەرانی ناودار ڤیکتۆر هیگۆ ناردووە تا ئاخرین ساتەکانی ژیانی. جگە لەشیعر میشێل کتێبی(کورتکراوەکان)ی نووسیوە کە بریتییە لە یادەوەریی خۆی لەسەردەمی

کەمەنە و دوای کەمەنە. ڤیکتۆر هیگۆش جـــوانترین شیعـــری بە میشێ نووسیو.
ئەو کەسانەی کە شارەزان
بەشیعرەکانی ێێمزاوی و شیرینی تە
بە ێێژەکان، شێوەکانت، خەمەکانت، بەخشندەیی و فرمێسکەکانت، بە هەمووان
بەڵێخەبوردوویی تر
.....
چاکەتی تە، سەربەرزیت وەکوو ئافرەتە
لەێێی خێێکا نیگای قووڵی پە نەفرەتت
لەهەموو نا مرۆڤەکان
قاچی ئەو منداڵانەی دەستت گەرمی کردوونەتەوە..

ڤیکتۆر هیگۆ درکی بەو ڕاستییە کرد کە لوید میشێل جگە لە کاری باش و خەباتگێێیی شتێکی تر ناکات، بۆیە بڕم دەرانە کەتایی پێ دێنیت.
ئەوەی ئەوان بیرکجاری دەشێێژێنی
دوو روحی لێیەکتەنراون
ئاژاوەی خواوەندانەی ئەستێرە ورشەدارەکان
کەڵەناخی دڵی گەورە و پڕداگردا
دەتە بەرچاو
هەروەکوو ئەو پرشنگەی کە
لە لەرینەوەی بێێسەدا دەتە دی.(۷)(*)

میشێل لە دوا ساێێکانی ژیانیدا پاریس سەرەتای سەدەی بیستەم

دوای نەمانی کەمەنەی پاریس لە۷۲ ێێژی تەمەنیدا کە پە شانازیترین ێێژەکانی ژیانی لویز میشێێی شاعیر بوو. میشێل دوای بیست مانگ، لە ۸ی ئابی ۱۸۷۳ دەگوازرێتەوە بە کەشتی سەربازی بڕەو کالیدۆنیای نوێ.(۸) ئەو گەشتە چوار مانگ دەخایەنێت و لەو ماوەیە ئاشنا دەبێت بە هەنری ێێشفەرت کە دەبێتە هاوێێی ژیانی و هەروەها بە ناتالی لیمیل. میشێل بە ماوەی حەوت ساڵ لە کالیدۆنیای نوێ دەمێنێتەوە و لایەنگری خەباتی خێێکە ێێسەنەکەی کاناک دەکات.
پێش کەتایی هەنان بڕم کورتە نووسینە بینینی عەزمی پێێایینی لویز کە لە نامەیەکدا بڕپرسی سەربازی زیندانەکەی دەنڕێت ، ێێنگە بتوانێت پەترێیتەکی ێوونتری شێشگێێانەی لویسمان نیشان بدات.

زیندانی فرسای ۲ی کانوونی یەکەمی ۱۸۷۱

گۆڕ و بەرز
دواجار لووبەوایەدام ئەو سێ غافڵکوژییەی سەرلەبەیانی سەشەممە ئەنجام دران، بەڵاستی هەوڵیاندا. ئەگەر ناتەواوەت ملکەچی ئیجرائاتی یاسایی بیت تۆ بە کردەوە ئەوەندەم لەبارەوە دڵزانیت کە گوللەبارانم بکەیت. من ئامادەم و دەشتی ساتەریش نزیکە. تۆ و هەموو هاوکارانت چاک ئەزانن ک ئەگەر لەڕێ بە زیندوویی دەرباز ببم تەنیای هەموو گیانبازەکان دەکەموە
بژی کۆمۆنە
لویز میشێل(۹)
لویز میشێلی شاعیر و خەباتگێڕ دوای گەڕانەوەی بۆ وڵاتی فەرەنسا کەوتە گەشت و گەڕان و بەوو بۆیەکەک لە ژنە ئانارکیستەکانی فەرەنسا. دواجار میشێلی شاعیر لە ۹ ی کانوونی دووەمی ساڵی ۱۹۰۵ لە شاری مارسیل لە فەرەنسا چاو لێک دەنێت و ئومێد و خۆنە چینایەتییەکانی کرێکاران و ئەزموونە پڕ وانەکانی و دراما و شیعر بەجێدەهێڵێت.

سەرچاوە و پەراوێز :

Louise Michel edited by Nic Mclillan Published by Ocean-1 Press NewYork U S A 2004 page 31.

2- http://www.iisg.nl/collections/louisemichel/images/a33-045.jpg Prison Narratives from Boethius to Zana Chapter 6 The radicalization of Louise Michel Nancy Sloan Goldberg Edited by Philip Edward Philips plagrave Mcmillan 2014 page 119

3- http://www.iisg.nl/collections/louisemichel/images/a33-045.jpg
لە یادی ١٤٩ ساڵەی کۆمۆنی پاریسدا، یەکەم حکومەتی هەژاران لە مێژوودا. نووسینی عەلی سیاسی وەرگیراوە لە4- ماڵپەڕی تایبەتی عەلی مەحموود محەمەد سایتی ئەمە.

-5 https://www.marxists.org/history/france/paris-commune/michel-louise/1872/red-carnations.htm

6- Stage politics and Gender, French Women’s Drama 1880 – 1923 Chapter 2 Staging the Revolution Louise Michel Cecilia Beach page 27.

7- The Red Virgin Memoirs of Louise Mechil translated by

Bullitt Lowry and Elizabeth Ellington Gunter 1981
8-کالیدۆنیای نوێ چەند دوورگەیەکی سەر بە کەنەدا فەرەنسایە و کۆتە باشووی رۆژئاوای ئەقیانووسی ئارام.خەڵکە ڕەسەنەکانی ئەم دوورگەیە گەلی کاناکن.
The Red Virgin Memoirs of Louise Mechil translated by -9
Bullitt Lowry and Elizabeth Ellington Gunter 1981

(*) : شایانی باسە بە ئەم دوو سێ کورتەشیعرەی لەم نووسینەدا هاتوون سوودم لە وەرگێرانی هاوڕێ سەمانی قاسمیانی وەرگرتووە.

تێبینی : ئەم بابەتە لە گۆڤاری هانا ژمارە ٦ ی ساڵی ٢٠٢١ دا بڵاوبۆتەوە.

نەرگز لە چیەوە هاتووە؟.. سامانی وەستا بەکر

بە بۆنەی تەمەنی کورتی دەرکەوتنی گوڵی جوان و بۆن خۆشی سروشتیی نەرگس لە کوردستان بەگرنگم زانی ئەم بابەتە جارێکیتر پبڵاوکەمەوە بڵاوکەمەوە کە چەن ساڵێک پێش ئێستاوو بڵاومکردەوە.

نەرگز گوڵێکی سەلکی بەهارەی بەنخەش و دەبەرە.
ناوەڕاستی زەردە و گوڵاکانی دەرەوەشی وردو سپین، نەرگز لە سەرەتای کۆژ (وەرز)ی بەهار بە شێوەیەکی خێراسک لە دەڕ و شوێنە ساردەکانی کوردستان ئاوەدێت.
ئەو پانتاییانەی کە گوڵە نەرگزی زەری تێدا ئاوەدێت و زەرد ئەچێتەوە، پێیئەوترێت نەرگزجار.
نەرگز نزیکەی دوو هەفتە ئەمێنێتەوە، ناوەکەی کوردیەکی زۆر کۆنە و لە پەهلەویەوە ماوەتەوە nargis، نەرگیس، بە فارسییش پێی ئەڵێن نەرگیس کە هەر لە کوردییە کۆنەکەوە وەگەڕاوە.
نالی ئەڵێ:
(هێند مونتەزیری تێ بوو، هەتا چاوی سپی بوو… نەرگس، کە لەسەر یەک قەدەم و دیدە چەقی بوو).
وا دەرئەکەوێت کە بەشی یەکەمی ناوەکە (نەر) لە (نێرک) یان بە

زمانی کۆن نەر- هاتبێت کە بریتیە لە سەلکی گوڵەکە لە ژێر زەویا، واتا پێکهاتەی ئێتیمۆلۆژی ناوەکە کوردی بوون و ڕەسەنی ناوەکە دەرئەخات.

Narkissos

هاوکات ناوی نەرگز لە زمانەکانی دیکەی دنیایا زۆر بە چەی تێکەڵ بە میتۆلۆژیای گرێکی بووە، کۆنترین زمانی هیندۆئەروپییش کە ناوی نەرگزی تیایا تۆمار کرابێت گرێکیە.

بە یەکەمین جار لە کارەکانی هۆمێرسدا، ناوەکە بە شێوەی narkissos، نەرکیسسس هاتووە. وشەکە، لە ڕووی زمانەوە، واتا گوێی (نارکیس). واتا نارکیس لە ناوە گرێکیەکە، وەک ناوی شوێن و مێبەندێک هاتووە.

لە چاو گرێکی کۆنا گۆکردنی ناوی گوڵەکە نەختێک گۆڕاوە و، بریتیە لە narkiss نەرکیس، کە لە شێوە پەهلەویکەوە نزیکە وە ناوەکە هەرلە ڕەی گرێکیەوە چێتە ناو زمانەکانی تریشەوە.

بە لاتینی narciss، نەرسیس. لە فەرەنسی و ئەلمانی narcisse، نەرسیس. لە زمانە ئەوروپییەکانی تریش هەر هاوشێوەیە.

چیرۆکی Narkissos

لە میتۆلۆژیای گرێکیدا هاتووە کە نەرکیسس کوڕێکی گەنجی جوانکیلە بووە، ئەو کە بە یەکەمین جار وێنەی خۆی لە ئاوی کانیاوێکدا ئەبینێتەوە یەکسەر شەیدای وێنەکەی خۆی ئەبێت، کوڕەکە لە شوێنی خۆی بەنج ئەبێت و تا نزیک بوونەوە لە مەرگ بەدیار وێنەکەی خۆیەوە ئەحەپەسێ، پاشان لە لەواری کانیاوەکەیا دائەنیشێ و واز لە هەموو شتێک ئەهێنێت. نەرکیسس دوای مردنی هەر لە هەمان شوێن ئەبێت بە گوڵ.

دیارە گرێکی بوونی ناوەکەش گونجاوە، بەتایبەت گەر ئەو بزانین کە وشەی گرێکی narkosis، نەرکۆسیس، کە بە بەنج کردن بەکاریێت لە ناوی نەرگزەوە نزیکە و واتاکەشی گونجاوە کە بریتیە لە بێهستبوون، سست بوون یان لە پەل و پۆ کەوتن.

گەر سەرنج بەینە دڵی شیعرەکەی نالی لەسەرەوە، ئاماژە بەوە ئەکات کە نەرگز لە چاوەڕوانی خۆشەویستەکەیا هێندە لەسەر پێ و چاو لە ڕێ وەستاو بووە تا چاوی سپی داهاتووە و لە شوێنی خۆشیا چەقیوە بە واتای لە جۆگە کەوت و مرد.

ئەمە گومانی ئەوەم لا دروست ئەکات، کە نالی داستانی نەرگزی یۆنانی بیستووە یان خوێندۆتەوە، یاخود داستانێکی هاوشێوەش لای ئێمەش هەبووە و نالی ئاماژەی پێ کردووە.

بە ڕاستی هەموو میتۆلۆژیای مەرگی نەرگزی، لەم دێڕە شیعرییە جوانەیا کۆکردۆتەوە. سەیر بکەن، هەر نالی ئێڕە:
(ئەو چاو غەزاڵە، فەتەراتی سەرو ماڵە... ئەو نەرگسە کاڵە، نە منی هەشت و نە کاڵا).
ناوی نەرگز بە شێوەی (نرجس، نەرجس) چەتە زمانی عەرەبیشەوە، بەڵام هەوون و ئاشکرایە کە لە کوردی وەریان گرتووە چونکە لەزەربەی ناوچەکانی ئەوانا ئەم گوڵە ناوە.

سامانی وەستا بەکر
٢٠٢٠-٣-١٩
سوید-ستۆکهۆڵم

دەنگ دەۆ.. بەیادی ١٥٠ ساڵەی کۆمۆنەی پاریس. شیعری : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

لەو هەژدەو چرپەی نەرم و هاواری بەرز لەکئاڵاوان
سەمای وەرینی گەڵاکان وخونچەی گوڵ ئاوەزانن
لەژێر هەوری خەمۆشی ساڵی خەشی و پێکەنیندا
دە ئومێدی تیادا دەزا و چاو ئەسرینی لە دەباری
پاریس بوو بە دڵی فەرەنسا و ئەوروپا
لە سەدەیەک جارێ هات و وەکچەن دڵی ئینسان دەقەی ٧٢ جاران لەدەدا
ئەویش ٧٢ هەژ ترپەی هات و ئینجا ئیتر خامۆش بوو
سبەینان لەگەڵ قاوەی تاڵ دەیان بەیاری ئینسانیی لە پەنجەرە و دەرگای ماڵەکانی دەدا
هەژنامەکانی سینگیان کردبووە مەتەرەز ، وشەکانیشیان بە گوللە سەنگەرەکان پڕ لە قاقا و لە خەشی بوون
لویز میشێل کەبان بە کەبانی دەگەڵا و بە تفەنگێک لە یاخیبوون مانیفیستی فیمینیستی دەنووسیەوە
گریگەری ئەو هەژانە پەڵاوەکانی فەدا و وانەی شیعری دەوتەوە

ئوژین پۆتییە ببووە دەنگی بەرزی خەمی چینایەتی نەو کۆمۆنە
کۆمۆنارە ەەنگ سوورەکان زوو زوو دەچوون لەژێر تاقی ئازادیدا
وێنەی خەر و
بەهار و ئازادی و شیعر و ئومێدی دواەەژیان دەگرت
مۆسیقا ببووە خەرمانەی دەوری سەری ژن ومناە.

ئەو بەهارەی کۆمۆنە چاوی هەەهێنا، ەەنگی سروشت
تەنانەت ەەنگی گوڵاەە سوورەکانیش گۆش و جوان بوون
ئاسمان دەتوت لەنەو شینیدا نووستووە
کزەباکان بەخەبادانەوە دەچوون بن گەردن و
سینگی ئارەقاوی جەنگاوەرانیان فێنک دەکردەوە
پێکەنینی کۆمۆنارەکان پێ لێ مانا و پێ ئومێد بوون
لەو دەڵاقە زەمانییەوە سەدارە بوو ئەفسانە
ئایین هەەمی بەدەسەەاتی لێ هەدەستا
گشت چاوەکان لەسەر ئایندەیەکی نوێ،
خەیکبوون بەداریان دەخستە سەرشانی نەوەیەکی تازەهەەچوو
ئاڵای سووری کۆمۆنەش بەسەر کۆلاوەی ژیانی پاش جەنگ و کوشتن،
دەشکایەوە
ماچ لەژێر ئەو ئاڵا سوورە تامەکی پێ چێژی هەبوو
خەشەویستی لەژێر ئاڵای کۆمۆنەدا مانایەتی تری هەبوو
شیعر، هونەر، ژیان لەژێر ئەو ئاڵایە
پێناسەی جوانیان دەدا بە باڵندەکانی حەز و خەزگە و هیوا و ئاوات
و بوون

هەتا ئاڵا شکاوە بوو هەتاو گەش و
شەوانیش پێ لێ دروشانەوەی ئەستێرەی ەەنگاورەنگ و
کەڵانەکانی کۆمۆنە پێ لێ هەناسەی بەجەش و
ئاسمانیش پێ لێجریوە
هەتا ئاڵا سوورەکەی کۆمۆنە بەئاسمانی پاریس دەشکایەوە
دە پەاوپێ لێ ئومێد بوو
دوای کۆوتنی ئەو ئاڵایە.. دەریایەک خوێن هاتە هەستان
شەقامەکانی پاریس بوون بە گەەی بەکۆمەەی کۆمۆنار و شەەشگەران
سەشیالیستەکان دەجەنگان
شەەی سەرو ماڵیان دەکرد

بەڵام ئەفسووس دەستی ڕەشی مەرگ توانی خەندەکانی عەشق ببا
توانی بزەی سەرلەوانی مەژوویەک بسپڕێ بە خەم
قەڵەی داهاتووی خوێنکی گەورەیان ڕووخان
دەیان هەزار بسکی زەردی هەناسەیان لەبن بەی و
جارێکی تر پاریس لەنێو ڕەنگی ڕەش و خەمۆشی بوو بە تابلۆ
تابلۆی خوێن و ئومێدی بەرزی ئینسان و
گەڵەی ترپەی دڵی پڕ لە ئاواتی کۆمۆنارەکان.

گەرچی پاریس بوو بە پارچەیەک لە تەم و
بوو بە شاخێک لە پرسەی خۆشەویستان و
بوو بە دەریای خوێنی سەرجەم شەڕشگێران
گەرچی دەنگی هاواری پڕ جۆش و خرۆشی سۆشیالیستەکان کپ بوو
بەڵام ئەو دەنگە قەت نەمرد
ئێستاش دەنگ دەداتەوە
دەنگی کۆمۆنارەکان دەداتەوە
دەنگی خوێنی سۆشیالیستەکان دەگاتە گوێچکەی هەمووان
پاریس ئێستاش دوای ١٥٠ ساڵ لە کوشتن و بڕین هەستاوەتە پێ
بە سەدان هەزار کۆمۆناری هەڵمەتی زەردی شەڕشگێری هەناوەتە سەر شەقام و
هەموو هەمان گەرانیەکەی ئەژین پێتیە دەڕێنێوە
ئەمڕۆ دەنگی کۆمۆنە سوورەکەی مەژوو
لە نێو کوچە و کۆڵانەکانی ڕەژهەڵات
لە نێو دڵی ئەورووپادا
لە ئەمریکا و
لەودیو ئەقیانووسەکان و کیشوەرەکانی ئەم جیهانە دەبیستین
بەیە ئەمڕۆ هەموو بوونەوەرێ بە سەلاوی هەمان ڕۆژی ئاوی ڕوون
ئەو سیاوەی بە بەرژوازی مەرگ بەخشێ و
بە ئەمەی کۆمۆناری نوێش ئارامهێنی دەداروون.

کانوونی یەکەمی ٢٠٢٠

هانای ژمارە ٦ تایبەت بە "یادی ١٥٠ ساڵەی کۆمۆنی پاریس" بڵاوبۆوە

بۆ خوێندنەوەی ژمارەی 6ی هانا کلیکی ئێرە بکەن …

http://www.hana.se/index/?p=1111

وەرزە لە پەرادیسا.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(١)
ئێشکم بە پێپولە تەرکانی…
دارستانی سەمەرەی پارادیست گرتوە،،
هەربەیەکیشە تا سەحەر بێئاگام،،
پێشاکم شێپڵە و،،،
زیوی بەردی کەنار…
لەسەر پەنجکانم ئەدرەوشێتەوە..

خەم ەم وون کردو،،
بۆ دڵشتیک مەست..
بۆ زەردەی دیدەت ،،،
خەم هەموو کلیلەکانی..
دەرگاکانی بۆئاگایم وونکردو،،
تا لە خەوکی ترا،،
پەت بەم مەە،،،
گەر واشت کرد..
وەک هەەهاتنی خەر بۆیتەو،،
گەر بشەی،،
بۆ جەستەم هەمووی بارانە،،،
چاوم پە ئاسمانە،،
ەووم وەک حەقیقت پە تەمە،،.
چونکە دوا فەینی ..
مەلی ەحمە،،
بەرەو زەریا،،
هەەکشانی هەستمە،،
بەرەو فەلەکەک..
بۆ باەای نوەی..
تەەبووی خاکەک،،
پەگوەاوی..
تازە بەهاری گرتوە
(٢)
ەەژانەک بەسەرچوو،،
ئاورینگی سەر لەوی گوەەکی تەنیام،،
ئەکردە ووشەی شیعر،،
بۆ زمانی گەەا ئەدوام،،
جوانی بوونەکی سەرابیم..
بۆ دەستە تەزیوەکانم..
ئەکردە تابلەی سەر کەنار،،
ەوخسارم سرک،
جەستەی یاخیم،،
بۆ گەکانی شەتانەی خەرا ئەسپارد
(٣)
تیغی نمەکان،،،
لاسکی گیا تەەکانی دوەنەی بەی!
جەستە پاەتەی هەور و..

چراش چاوی شۆکی زەرد،،
لە ژێر گڵپە درەوشاوەکانا،،
لە خەر پژانە ئەچویت،،
لە کچی زەریا
قژشەنگتر ،
بە نیگایەک ووتت،،،
با ڕەح،،
لە سەفەرکی بوەیمیدا پاکبەتەوە!
شوێنەکان لە دڵا،
دڵەکان لە شوێنا، با بڕۆن!
با چاوەڕێکەین لە درەنگیا…
ئەسپە سپیەکانی ژوانە بگەنە جێ
با لە گوڵە نەرگزە مەرەکانی ..
تەمەنا سادە بینەوە،
ئەی ئەهریمەنی شیعری بەد!،،،
لە فەرهەنگی نمەوە،،
فەری لاساری بووم،،
سرکم، وەک چڵەکە سپیەکانی دەزەخ،،
یاخیم، وەک ئاگری نەوپەنجە سوتاوەکانی…
دەرگاوانی کەشکی شەڕانگێزی!
تەیەک، ئەی لە ژورە تاریکەکانا..
خەت حەشارداوە،،
بە توانەوە لە گەکانی..
شەو گەردەلوولی فەنا،
هەرگیز ناگەیتە..
بونەکی گەها!،
نەبیتە شەونخونەکی..
برینی خوێنلێپژاوی سەحەر،،
هیچ نازانیت لە هەژانینی دڵ..
بە گوڵە قەترانیە ژەهرینەکانی عیشق..
تەپەڵە تە،،
بە هەڵدەری زەمەنەکی سەرابیدا،،،
چی مانگێک..
لە کەنارەکی تەمتومان پیرەزترە؟!
چی مەرگێک ..
لە خەسوتانێک..
لە کازیوەی نیگایەکا بەهاترە؟!

با خەیاڵ لەم تەمتومانە بمبا،،
بۆنام هەمیشە، خەیاڵبردووی..
تەمتومانی تۆ بووم،،
بڵێمەکی شێتانەیە ژیان،
ئاگردانەکە، زوو خۆزی خۆشیەکانی…
ئەکوژێتەوە،،،
گەربە مەشخەڵی شیعرنەبە..
کام بۆسەی تریشقە بەهارە
بیگۆشنێتەوە؟!
چی سەمەرەیەکە،،
گەردوون بە بە تۆ،،
چی سەمەرەیەکە …
لە ژێر دارستانی..
زەنگۆ پرتەقالیەکانی سۆفرا..
شونپەبەفری تەنیایی …
مرۆڤە بەد چارەکان هەڵگرەوە!
ئەم هەموو هەورە خەیاڵ و
پەردە بوون و نەبوونە…
دیوارە ئارەزوو..
تەلبەندە حەز..
چەک وتیری بیرو..
ەایەە ئاین و..
تەە فەلسەفە ..
مرۆڤەکان تیا ەاماون!
دەستم بە چارەکی..
کەشتی نەو هەورە گەینەکان..
بەرز ئەکەمەوە
شەشەکی نوە لە دەا،
سوتانی گومە زەکانی ئاو ،،
ژەهر تر لە شەپۆلی چاوت،،
شرابە لەم نغرەبوونە،،
نەش ئەکەم،،
ئیرەیەیم دە،،
بە خەوی خاخاەکەیەکی مەست..
بە شیلەی لەوی گوەە هەایەک،،
ئەی سەکسیفەنژەنی پایز،،
سەناتایەک بە سوتماکی شار،،،

بۆ شاری سوتماک،،
دوکەڵی جەنگە ئەزەلیەکان،،
چاوی فریشتەکانی هەڵ کردوە،،
گوڵە لە تەقینەوەی گەکانی هەحی خەر ئەگرم
بەهام خەرکی تر، لە دڵا ، ،،
گزنگەکی قورمزی تر..
هەوشەنئەکا!
ماچی دلەپەک،،
بۆ لەوی گەهایەکی خەکوژ،
لە جوانی پایزا،،
پردەک بەرەو ئەو مانگەی..
لە ئازاری هەشتنەکا ،،
گەی لەجەستەی نوری خەی بەردا، ،،
درەنگ بەم زەمینەدا تەپەین…
ئەمەی فریشتە بە سوتاوەکانی…
بەردەم عەرشی مەڵەکوتەک،،
لە کەشکی زەینی بۆ ئاگایی خەیا مەست!
هیچ میوەیەکی ئەڤین نابینرە،،
هەربەیەکیشە،،،
لە بیابانی نەبوونی نیگات،،
دەریام لە هەحما هەگرتوە،،
بەرەو دەروازەی بەرزەخە،،
هووم شەپەلە ،،
ببینە بەدەم هەشتنەوە،،
چەن تاوتاو،،
هەژنە گوهە نەرگزی..
سووری جەهەشتنتم لە ئەبارە!.

……..
وەنەکە تابلۆیەکی نیگارکەشی فەرەنسی
Claude Oscar Monet / Olive Trees

لە پیرۆزی نەورۆزدا.. نادر عەبدولحەمید

نەورۆز یەکێک لەو جەژنە دێرینانەیە کە هاوڕای هاتنی ساڵی تازە و وەرزی بەهار، شادی و مژدەی جیهانێکی بەختەوەری بەخشیوە بە خەڵکی. لەگەڵ هەموو مەڕ و خەسڵەتێکی ئیسلامی سیاسیدا کە چاویان هەڵنایەت خەڵکی لە سەما و هەڵپەڕین و کێف و شادیدا ببینن، بەڵام خەڵکی کوردستانی عێراق هاوڕای زۆرێک لە خەڵکی وڵاتانی تر لە ئاسیای ناوەڕاست و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، هەر لە کیرگستانەوە بیگرە تا تاجیکستان و ئەفگانستان و ئازەربایجان و ئێران و کوردستانیانی تورکیا و سوریا، هەموو ساڵێک یادی جەژنی نەورۆز بە ئاهەنگ و مۆسیقای شادی و سەیران و هەڵپەڕکێ دەکەنەوە.

لە زوربەی ئەو وڵاتانەدا کە جەژنی نەورۆزی تیا بەرپا دەکرێت، بزوتنەوە ناسیونالیستیەکان لە بەرژەوەندی چینی باڵادەست و دەسەڵاتکەیان جارەها داستانیان لە پاڵەوانبازی میللەتەکەی خۆیان لە هەڵبەستووە و جادووسازیان لەوەڕخستووە و کردویانەتە بەشێک لە فەرهەنگی نەتەوەپەرستی خۆیان. ئەمە لە حاڵێکدایە کە هەزاران ساڵ لەڕەوپێش، کاتێک نەورۆز هاتەئاراوە میللەتان و نەتەوەکان بەمەفهومی سەردەم هەشتا شکڵیان نەگرتووە.

ئەم جەژنە لە بنەڕەتدا بەرهەمی ئاپۆڵین و شێشی چینە چەوساوەکانی ئەو مەڕوومە دێرینە بووە، لە کێڵە و جوتیاران و پیشەگەرانی ژێردەستە، دژ بە دەسەڵاتی چینەدارا و خاوەن کێڵەکان، کە لەسەر ڕەنجی شان و چەوساندنەوەی ئەوان و زۆملەکردنیان دەوڵەتان و ئیمپڕاتۆرەتکانیان بەرپا کردوە. هەر بۆم بەنەشەوێیە کە نەورۆز ڕەگێکی قوڵی داکوتاوە لەناو دڵ و دەرونی خەڵکی سادەی کۆمەڵگەدا.

ناسیونالیزمی کوردیش لەڕەگەی بەهرەبەرداری ستەمکی نەتەوەیی کە لەناوچەکەدا لە ئارادایە دژ بە خەڵکی کوردستان، توانیویەتی نەورۆز بکاتە کراسێکی جادوویی بۆ داستانی نەتەوەسازی خۆی، تا خۆ بکاتە چاوی کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستان و بەتایبەتیش لە کوردستانی عێراقدا دەسەڵاتی گەندەڵی بەرژوەزیانە و زۆموزۆری زوحاکیانەی خۆی پێ دابپۆشێت لە خزمەت سەرمایەداران و خاوەنانی کۆمپانیا و خاوەنانی دۆلارەکان بە ملیۆن و ملیارەها، و خەڵکی زەحمەتکێشیش لە برسیەتی و بێکاری و بەموچەییدا ناگرێت.

گەرچی پەتای کۆرۆنا، پارسەنگ و ئەمساڵیش ڕەگەز و بەربەستێکی بەرپاکردنی جەژن و سەیران و کۆبونەوەکانی نەورۆز بووە،

بەهام بەربەست و ڕێگری سەرکی بەردەم شادی و بەختەوەری جەماوەری زەحمەتکێشی کوردستان ئەم دەسکاتانە، بەبێ نەورۆزی ئاستەقینەیان ئەو کاتانە کە سایەی ئەم دەسکاتە نەگریس لەسەر ژیان و چارەنوسی خەیان وەلا دەنێن.
بەهیوای ئەو ڕۆژە کە سەرکەوتنی کرێکاران و زەحمەتکێشان و ستەمدیدەکان نەورۆزێکی شادتر و گەورەتر دەنێتەدی.

٢٠٢١-٣-٢٠

جیهان بەرەو(ساڵنامەی هەڵەسین) ی ساڵی ١٢٠٢١-.. دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن

جیهان بەرەو(ساڵنامەی هەڵەسین) ی ساڵی ١٢٠٢١- سیزارە جیهان بەرەو(ساڵنامەی نەورۆز) ی ساڵی ١٢٠٢١-

(ساڵنامەی مرۆڤایەتی-Holocene calendar)

نەورۆز..ساڵنامەی دوازدە هەزار ساڵی کورد
لەکەنەوەیەکی زانستی مێژوویی شونەواریی ئەفسانەیی بەگدارە لەکەڵەر پرۆفیسەری یاریدەدەر دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن، پسپۆڕی ئەفسانەو مێژووی کۆنی ئەفسانەی کوردستان.
زانکۆی سەلاحەدین / هەولێر- نەورۆزی ١٢٠٢١
بەرامبەر ٢٠٢١ ی زایینی

پێشکی ..
مێژووی مرۆڤ زۆر کۆنە لەگەڵ ساڵنامە، چۆن مرۆڤ لەو سەرەتایەی کە بیری کردەوە کاری بەرهەمدارو بەردەوام بکات بەردەوام بێت لە گەڵ وەرزەکان،یەکەمین کاریش کشت وکاڵ بووە ، ئەمەش وای کردووە زۆر بە وردی چاودێری گەشانکاریەکانی شەوو ڕۆژومانگەکان و وەرزو ساڵ بکات ، هەر ئەمەش بووەتە هۆی ئەوەی کە ڕۆژژمێری و ساڵژمێری پەرە بسێنێ و زۆر پێش بکەوێ ، ئەوەش ئاشکرایە لە زۆر وەڵات و لە نەو

زۆر میللەت ، ساڵنامەو ڕۆژنامەی زۆرو جۆراوجۆر پەیدابوون، جگە لە ساڵنامەی جیهانی ساڵنامەی ناوچەیی و ئایینی و نەتەویش پەیدا بوون . ئێستاش جیهان ژمارەی ساڵنامەکان هێندە زۆرن بەسەرکردنەوە کەکردنەوەیان زەحمەت کەوتووە ، هەر لە کوردستان ژمارەیەکی یەکجار زۆر ساڵنامە هەن و هەر یەکەیان بە ناوچەیەک و ئایین و ئایینزاکەکن ،جگە لە ساڵنامە ڕۆژمێری زۆرو وردیش هەن کە بە نموونە : چلەی زستان و چلەی هاوین بە ڕۆژکان دەژمێرن و ئاوو هەواو بڕوبەمی پێ دیاری دەکەن . بەڕێز سودیان لە هەڵهاتن و ئاوابوونی ئێستێرەو مانگ و هەڵ و سەوزبوونی گیاو پشکوتنی گوڵ و هەس و کەوتنی ئاژەڵ و گیاندارەکان وەرگرتووە، ئەم وەردەکاریەی ساڵنامەو ڕۆژنامە چووەتە نێو ئەدەبی زارەکی وئەفسانەو بوونەتە پەند و قسەی نەستەق و چڕەک و بەردەوام دەگوترێنەوە .

کەنترین ساڵنامە ..

ساڵنامە بەرهەمی گەشەکردن و پێشکەوتنی شارستانیەتەکانە، کەنترین شارستانیەتیش شارستانیەتی کوردستانە،چۆن کوردستان بەقسەی زۆر لە پسپۆران و لەکۆڵەران ، بە تایبەت(دەبلیو.ئای، ویگرام و ئەدگارتی.ئای، ویگرام) لەسەر ئەو ڕایەن کە (کوردستان لانکەی مرۆڤایەتیە) و (نایف زەهرەدین) یش دەڵێ:(کوردستان لانکەی شارستانیەت)،(*١) هەو ئەمەش ڕای زۆربەی زاناو لەکۆڵەرو پسپۆرانی مێژووی کەنە ، ئەوەش ڕەگای ئەوە خەش دەکات کە هەر ئەو کەنترین شارستانیەتەی کوردستان خاوەنی کەنترین ساڵنامەش بێت . سەمەریەکان کە میللەتێکن لە کوردستان قۆناخی یەکەمی شارستانیەتەکەیان دەستپێکردوو خەشیان بەشێکن لە ئەقڵگرنگەکانی پێکهاتەی مێژووی میللەتی کورد ، ئەمەش ڕای زۆربەی شارەزایانی مێژووی سەمەرە، هەرچەندە سەمەریەکان وەک ئەوەی زۆر زوو ساڵنامەیان بەکارهێناوە، بەڵام؛ لە نێو نووسینەکانیان دا درەنگ باسی ساڵنامەیان کردووە ، بەڵام ؛ ئەگەر سەرنجی ژیانی ڕۆژانەوکارو ئایین و پێشکەوتن و دروستکردنی شارو پێکهاتەکانیان بدەین و دەقە ئایینی و کلتوری و ئەفسانەکنیان بخوێنینەوە ، هەمای ساڵنامەیان تێدا دەبینین ، هەرچوونە (جیهانی ژێرە وە) لە ١/٧ساڵی سەمەریەوە تا زیندوو بوونەوەی (دەممووزی) و(هاتنەوە سەردنیا) ی لە ١/١ ساڵی نوێی و وەک جۆژنکی گەورەو ڕۆژکی دیاری کراو وەک لە داستانی – دەممووزو عەشتار- داهاتووە، کە ئەو ڕۆژە ڕۆژی یەکەمی سەری ساڵە سەمەریکانەو لە هەمان کاتیش (جۆژنی گەورەی زەگمەک) یش،کە گەورەترین و کەنترین جۆژنی ئایینی وئەفسانەیی و سروشتی و کشتوکاڵی و فەڵکی سەمەریکان وهەموو مرۆڤایەتیە . پسپۆرێک

دەنووسێ :(سەمەریکان یەکەمین میللەتن ساڵنامەیان دانا) و(٢١ئازارسەرتای ساڵی نوێیە بۆیە ساڵنامە سەمەریە پێرەوکراوەکان لە سەردەمی شارەوات داولە سەرەتای شارستانیەتی دوو ڕووباران و نزیکەی لەساڵی ٧٥٧٨دا) (١) هەروەها دکتەر دڵشاد زامواپسەری شۆڕشگێڕ لە نووسینێک دا بە ناوی – مژووی بەکارهێنانی ساڵنامە لە میسۆپۆتامیاو زاگرۆس!) دا دەنووسێ :(یەکەم نووسینەوەی مژوو و دانانی ساڵنامە پێنج هەزار ساڵ لەمو بەر دەستی پێکردووە.(٢) دیارە جژنی – زەگمێک – و جژنەکانی تری سەمەری کە ساڵانە پڕڕۆز دەکران، ئەمە بەخێی نیشانەی بوونی ساڵنامەی سەمەریکانە، چۆن ئەم جژنانە ساڵانە لە ڕۆژی خۆیان پیرۆز دەکران.
بەم دواییەگروپێکی شۆڕشگێڕارناس لە – ئەسکەتلەندا- لە کاتی گەڕانیان دا لە ناوچەی (وارن فیلد) ولەدەورو بەری – قەڵای کارثیس- لە هەرەمی – ئەبر دیشنایەری ئەسکەتلەندا- دوازدە چاڵیان دەزیەوە ، کە واپەدەچێ باسی قەناغەکانی مانگێ هەیەکان بکات گروپێکە ڕایان وایەکە کە ئەم چاڵانە :(باسی گەمەگایەک دەکەن کە پشتیان بە ڕاوی ماسی و کەکردنەوەی بەرهەم بەستووە پێش – ١٠٠٠٠هەزار ساڵ)(٣) وەک دەبینین زاناکان لەسەر وشەی – پەدەچە!!- بە کاردەنن،کە ئەمە گومانێک لەسەر دەهەزار ساڵە کە دروست دەکات! جگە لەمانە زۆر میللەت و وەاتی تر باس لە کانی و پێشینەی ساڵنامەی خۆیان دەکەن. ئەوە هەموی ئەوە دەسەلمێنێ کە بیرکەی ساڵنامە لای مرۆڤ زۆر کۆنو بەر هەمە کەشی هەمە جۆرە.

ساڵنامە هەڕە کۆنەکان ..
ئەگەر گەشتێک بە نێو لاپەڕەکانی مژوو دا بکەی و چاو بە دوای – ساڵنامە – کاندا بگەڕی ، ژمارە یەکی زۆرت بەرچاو دەکەوێ و زۆربەشیان وا خۆ دەخەنە بەرچاو کە ئەوان یەکەمین ساڵنامەیان دروستکردووە! دیارە هەریەکەو بە گوێرەی وەات و نە تەوەکەی خۆی ساڵنامەکەی خۆی بە یەکەم دادەنێ !(*٢)
ئەمە لەکاتێکدا دوا جار هەموو دەدەین بە بیگەبیسەلمێنین کە کامیان کۆنترینەوە یەکەمینە! ئێستا ناوی هەندێک لەو ساڵنامە کۆنانە دەخەینەبەرچاوی خوێندەواران :-

- ساڵنامەی ئوسکەتلەندا ١٠٠٠٠ ساڵ؟!! ، ساڵنامەی سەمەری..بە ناوی ساڵنامەی دووئاوانیش ناوی هاتووە ٧٥٧٦ساڵ تەمەنیەتی ، ساڵنامەی میسری ٧٥٠٠ ساڵ تەمەن ، ساڵنامەی بابیلی ٧٠٠٠ ساڵ ، ساڵنامەی سریان و ئاشوور ٦٧٧٠ ساڵ ، ساڵنامەی

فیرعەونی٦٢٦٠ساڵ ، ساڵنامەی عیبری ٥٧٢٠ساڵ ، ساڵنامەی ئیسکەندەر ٢٣٣٣ساڵ .

- ساڵنامەی تر زەرن و هەر یەکە ژمارەیەک ساڵیان داوەتە پاڵ خۆیان وبەناو، ئەمانە کەنترینەکان بوون بە پێی ساڵەکان! دیارە هیچیان لە کەنی دا هەندەی سەمەریەکان بە گۆیان بە دەستەوە نیە!
- ساڵنامە بەکارهاتوو و ناسراوەکان
- ئێستاش ناوی هەندێک لە ناسراوترین و بەکارهاتووترین ساڵنامەتان بە دەنووسین .
- ساڵنامەی زایینی، ساڵنامەی کەچی مانگی ، ساڵنامەی کەچی خورشیدی ، ساڵنامەی چینی ، ساڵنامەی هیندی ، ساڵنامەی کەریایی ، ساڵنامەی بودایی . ساڵنامەی حەیوانی ! ساڵنامەی قوبتی ، ساڵنامەی بەر بەری ، ساڵنامەی عبری ، ساڵنامەی ئەرمەنی ، ساڵنامەی کوردی ، ساڵنامەی کوردی گەرمە سیری سولتانی .(٤)
- هەیکانی دانانی ساڵنامە..

– زۆر هەن کە دەبنە هۆی دانانی ساڵنامە.. بە نموونە : ووداوی سروشتی ، ووداوی مێژوویی ، لە دایک بوونی پێغەمبەرو سەرکردەکان ، سەرکەوتنی وەات و دامازراندنی ئیمپراتۆریەت و بنە ئایینیەکان، لە هەموان کەنترو زۆرتر ساڵنامەی کشتوکالیە..کە ئەمیان زۆر دووبارە بووەتەوە .

- **ساڵنامەی زایینی ..**

ئێستا دەتوانین بڵێین..باوترین و ناسراوترین ساڵنامە ساڵنامەی زایینیە، ئەم ساڵنامەیە لە سەربنەمای ڕۆژی لە دایک بوونی (مەسیح) داندراوە! کەچی تا ئێستا جیهانی مەسیحیەت لە سەر ڕۆژی لە دای بوونەکەی ناکەکن ؛ لە نێوان ٧/ کانوونی دووەم و ٢٥/ کانوونی یەکەم دا وەک ٦ دەبینن لە ڕاستی دا ڕۆژی لە دایک بوونی مەسیح گومانەکی زۆر هەڵگرە !)(٥) ساڵانە پێرەوانی مەسیح دەبن بە دوو بەش و بە جیا ئاهە نگی لە دایکبوونی مەسیح دەگێڕن ؛ ئەم ئۆگر بە پێرەوانی مەسیح کێشیەکە؛ کێشەیکیش بە زاناکان و شارەزایانی مێژووی کۆن و شارستانیەتی مرۆڤ لە خودی ساڵنامەکە دا هەیە ؛ زاناکان دەپرسن بۆچی دەبە لە نێوان ئەم هەموو مێژووە دوورو درێژو پڕ ووداوە ، تەنیا (٢٠٠٠) هەزار ساڵی لە دایکبوونی مەسیح بکرێ بە مێژووی مرۆڤ و

شارستانیەتەکان، لە کاتێک دا زۆر هۆوداوی گرنگی مێژوویی زۆر کەنمان هە یە ؟ هە ر بۆیە پشت بە کەنی و سەرهە ڵدانی شارستانیەتەکان پشنیاری گەانی ئەم مێژوو و ساڵنامەیدەکەن .

ساڵنامەی کەچی..

موسڵمانەکانیش پاش مەرگی پێغەمبەر خۆریک بوو وەک مەسیحیەکان هێژی لە دایکبوونی پێغەمبەر بکەن بەسەرەتای ساڵنامەی ئیسلامەکان، بەڵام؛ ئەوانیش بە هۆی هێکنەکەوتنیان لەسەر هێژی لەدایکبوونەکەی لە نێوان ٨ و ١٢ ی هێبیعی یەکەم، بە ناچاری هێژی کەچەکیان بە(شاری مەدینە) هەبژاردو وەک ساڵی مانگی کردیان بە ساڵنامەی موسلمانەکان، بەڵاستی ئەو ساڵنامەیەش بە پیی باوەڕی موسلمانان بە هێو هێسەمە ئایینیەکانیان دەگونجا، چەن ساڵنامەی مانگی ساڵنامەیەکی نەوەستاوەو هێژو مانگ و جەژنەکان لە نێوان وەرزەکان دا دەسوڕێن ! وەک ئەوەی لەم ساڵانەی دوایی دا لە نێو ساڵەکی هە تاوی دا پێغەمبەر دووجار لەدایک بوو !! ئەم هەیانەو زۆری تریش وای لە(دکتۆر سیزار ئیمیلیانی) و هاوکارەکانی کرد پشنیاری(ساڵنامەی هەڵەسین) بکەن وەک ساڵنامەیەکی هە موو مرۆڤایەتی.

ساڵنامەی هەڵەسین..

سیزارە ئیمیلیانی کە لە (٨ دیسەمبەری ١٩٢٢لە دیک بووە وڵە٣٠ ژوئیەی١٩٩٥ مردووە.)،(٦) زانایەکی ئەمریکی ئیتالی بووە ، جگە لە زەمینناسیی لە چەند پسپۆریەکی تریش دا شارەزابووەو کاری کردووە،خاوەنی دوو دکتۆرابووەو ئەندامی چەند نەوەندەکی زانستی بووەو لە هە موو لایەک هێژی لەنراوە.(ساڵنامەی هەڵەسین بیرەکەی هێسەنی (سیزارە ئیمیلیانی) یە،کە پێ لەسەر (دە هە زارساڵ) پێش زایین دادەگرێ و بە سەرەتای سەردەمی هەڵەسینی دەزانێ وەکەتایی سەردەمی بەستەڵەک و سەرتای سەردەمی کشت وکالی مرۆیی، کە ئەم مێژووەکی گرنگ و کاریگەرە بە بە تەواوی مرۆڤایەتی،بە پێچەوانەی هۆژی – لە دایک بوونی مەسیحی ناڕاست و زۆر مێژووی تر)،(٧) کە لەگەڵ مێژووە کەن و گرنگەکەی مرۆڤایەتی ناگونجێ ! لە ساڵنامەی هەڵەسین بە زیادکردنی ١٠٠٠٠ساڵ بە ساڵی زاینی هە موو مێژووەکان دەگرێتە خۆ. بەم جۆرە سودی زۆری دەبێت بە جوگرافیاو مێژوو و شوێنەوارو زانستیش. بە گەیشتن بە ساڵی ساڵنامەی هەڵەسین دەتوانی (٢٠٢١) بخەیتە سەر(١٠٠٠٠) ساڵ و کە دەکاتە(١٢٠٢١) ساڵ و ساڵێ

ئیستای ساڵنامەی هەڵەسین . گرنگی ئەم ساڵنامەیە بە قسەی سیزارە ئیمیلیانی لەوەدایە:(کە ساڵنامەی هە موانەو دوورە لە نەتەوەو ئایین وەڕەنگ و وەڵات ولایەنگیری)(٦)
ئەوە تەنیا سیزارە ئیمیلیانی نە بوو کە ناڕازی بوو لە ساڵنامەی زاینی و پێشنیاری زیادکردنی (١٠٠٠٠) ساڵی کردووە، لە ساڵی ١٩٢٤(گابریل دوقیل) و هاوکارەکانیشی داوای زیادکردنی (١٠٠٠٠) ساڵیان کرد بە سەر ساڵەکانی زایینی .(٨)
ئەگەر زانایەکی وەکو سیزارە ئیمیلیانی ساڵنامەی زاینی بەتەدکاتەوەو بەگەی زانستی بەڵایەکی خەی دەنەتەوە، ئەوا پسپۆرێکی کوردیش دەخنە لە(ساڵنامەی کوردی) دەگرێ و بە زانستیانە ئەویش دەتی دەکاتەوە کە (٢٧٢١) بە مێژووی کورد گونجاو بێت ! دکتۆر دەشاد زامواد نووسێ:(دەژنامەی کوردستانی کومەاری مهابادساڵنامەی کەچی بە کارهێناوە، لەدوای ساڵانی١٩٦٠ هە ندێک نووسەری کورد لیرەو لەوێ ،ساڵی ٦١٢پ.ز وەک ساڵنامەی کوردیان بەکارهێنا، بەڕەام ، دواتر ئەو مەسیحیانەی خەیان بە ئاشوری دەزانن(ولێ ڕاستیدا پەیوەندیان بەوانەوە نیە و سریانن) دەخنەیان گرت و وتیان چۆن ڕوخانی ئیمپراتۆریەتی ئاشوری وشەوەنی ئەمەدەکەنە ساڵنامەی خۆتان؟! لە بەر ئەوە نووسەرانی کورد لەرەو لەوێ هاتن ساڵی ٧٠٠پ.ز . یان وەک دەستپێکی ساڵنامەی کوردی دانا. ئەمەش بناغەیەکی وای نیە، و تەنها مەزندەیەکە کە لەو ساڵەدا پاشایەتی میدیا پەیدا بووە و دیاکە دەوڵەتی میدیای دامەزراندبێت، کە ئەمەش هیچ بەڵگەیەکی لەسەر نیەوپاشایانی میدیا سێت و پەنجا ساڵ پەش ئەو ساڵە هە رناویان هە بووەو پاشابوون، دیاکە چەند ساڵ پەش ئەو ساڵە هە ر فەرمانەوابووە، دانانی ساڵنامەی کوردیش بە ٧٠٠پ.ز. لە هیچ کەوکەنفرانسەکی زانستی مێژوونووسان و شوێنەوارناسانی ئەم نیشتمانەدا جێگەرنەکراوە و بەڵکو هە ەمەکی هاتووە،)(٢) ئەگەر دکتۆر دەشاد پاشایانی ماد بە ١٥٠ ساڵ پەش ٧٠٠ ساڵە پەش زایین دەباتەوە ، ئەوا لە کتێبی(وحدت قومی کرد و ماد) ی نووسەر(حبیب الەتابانی) دەنووسێ چوار سێت ساڵ پەش زایین پاشایەکی ماد لە ناوچەی ەواندز لە شەکدا بەسەر دوژمنەکەی دا سەردەکەوێ و نە ەژۆی دەمینێ بە نەورۆز، بە هەی ئەوەی لەو سەردەمەدا هە موو کارەگرنگ و سەرکەوتنەکان لە نەورۆزدا ادەگەیێندران ، پاشاکە فرمان دەدا ئەو نەەژەی کە ماوە بیکێن بەجۆژن تا دەگەنە نەورۆزو ئەو سا سەرکەوتنەکە ادەگەیێنن ، هە ر بەو هەیش بە جۆژنی نەورۆزیان دەگوت: – جۆژنی نەەژە)،(٩)
ساڵنامەی کوردیش وەک دکتۆر دەشاد دەنووسێ ..لەسەربنەمای زانستی و لەکەینەوە دانەمەزراوەو زۆرتر ەمەکیە! ئەو ساڵنامە کوردیە قسەی

زەری لەبارەو کراوەو خراوەتە بەر گومان! هەر بە یەکاتی ئەو هاتووە بیر لە ساڵنامەیەکی دروست و زانستی بکەینەوە .

تەقینەوەی شارستانیەت لە کوردستان..

ئەو مژوو نووس و پسپۆرانەی مژووی مرۆڤایەتی بە خۆا بەکوردستانیان نەگوتووە:(لانکەی مرۆڤایەت) و (لانکەی شارستانیەت) ، لە کوردستان جێ دەستی مرۆڤ زۆر کەنەو بەردەوام شووێنی گرنگ و پاشماوەی گرنگتر دەدەزرێتەوە، کە لە جیهان دا نموونەیان زۆر کەمە . وەک و پێشتر نووسیمان کە (سیزارە ئیمیلیانی) پێشنیازی (١٠٠٠٠ساڵ) ی کردووە بخرێتە سەر ساڵەکانی زاینی و(ساڵنامەی هەلەسین) دابەزرە و ئەو سەردەمەش بەسەرتای (دابەانی مرۆڤ بوو لە ژیانی بەرهە مخۆری دەستپێکی کشت وکال و گوندنشینی بوو)،(٨) دەزانێ .

ئەمەش بە پشتگیری ئەوو لە کوردستان باس لەو تەقینەوە گەورەیە شارستانیە دەکەین، کە چەندین پاشماوەی دەستکارو بیرو باوەسازی ئەو خەڵکەن کە ئەو سەردەمە لەرە ژیاون و کاریان کردووەو بەرهە میان بۆ ماوەو هەموویان بە ئەو سەرەتا گەانکاریگرنگە دەگەینەوە ، کە تەمەنیان بە تەکەایی دوازدە هەزار ساڵە و هەر هەموو ئەم شوێنە شوێنەواریە گرنگانەش لە کوردستانن.

ئەشکەوتی شانەدەر...

ئەشکەوتی شانەدەر وەک شوێنکی گرنگی شوێنەواری لە(ناوچەی برادەست) و سەر بە(شاری هەولێر)، هەر لە زووەوە جێ ژیان و ماە و گوندو شاری (مرۆقی نیاندر تاڵ) بووەو گرنگیکی جیهانی هەیە، رالف سوالکی دەڵێ:(ئەشکەوتی شانەدەر کۆنترین و گرنگترین و دەوڵەمەندترین ئارشیفی مرۆڤایەتیە) بەڵام، چونکە سیزارە ئیمیلیانی سەرەتای سەرهە هدانی کشت و کال و گوندنشینی بە گرنگ دەزانێ بە بیرکەکەی ساڵنامەی هەلەسین ، ئەوا بە سەلماندنی لکەرانی پسپۆر ، ئەشکەوتی شانەدەر(یەکەمین ئەشکەوتی کشت وکالی) یە لە هەموو جیهان و یەکەمین گوندیش (گوندی زەقیا چەمە – زاوی جمی)،(*٣)ی نزیک ئەشکەوتی شانەدەرە، کە بە مەزەندەی لکەران تەمەنییان لە نێوان(١٠تا١٢) هەزار ساڵ پێش زایین دەگەتەوە. کە دیارە یەکەمین کشت وکال و یەکەمین گوند لەرەو دەرکەوتوون. هەر بۆیە ەالف سوالکی و هاوەکانی کە پشکنینیان لە شانەدەر کردووە ، یەکەکیان دەست بە درگای ئەشکەوتی شانەدەر درێژ دکات و دەڵێ:(هەرچی شارستانیەت هەیە لە دەرگای ئەو ئەم شکەوتەوە هاتووەتە دەرەوە .)،(٩)

گوندی بەستان سووری کشت وکالی ..

هە تا ئێم ساڵانەی دوایی ناوی (گوندی چەرموو) ی سەر بە (شاری کەرکوک) ی (کوردستان) بەسەرزارانەوە بوو کە کەنترین گوندی کشت و کالی جیهانە! بەڵام، بە دەرکەوتنی ئەنجامی پشکنینەکانی (گوندی بیستان سوور) کە گوندێکی کشت و کالیە و تەمەنی (١٢ هە زار) ساڵە لە (دەشتی شارەزووری) سەربە (شاری سلێمانی) ە، تەمەنی کشت و کال چەند هە زار ساڵێک گەڵاوە دواوە ، بەمەش جارێکی تر کوردستان چەوە ڵەزی هە رێ پێشەوەی دەسپێشخەریە هە رێ کەنەکانی مرۆڤ و کشت و کال کردن و گوندنشینی لە جیهان .

گرێ ناڤوکێ – کوبیکلی تەپە…

گرێ ناڤوکێ کە بە ترکی- کوبیکلی تەپە – ی پەدەڵێن:(یەکێ لە شوێنەوارێ سەیرو سەر سوهێنەرکانی جیهانە و دەکەوتە سەر زنجیرە بەرزاییەکانی دووڕایی ١٥ کم خواروو ڕۆژهە ڵاتی شارێ ڕهها- ئورفای- کوردستانی باکوور- لە ترکیا) (٩) زاناکان بە پەرستگایەکی پیرەزی دازانن، ئەوەی جێگای سەرنجێ تەمەن و جۆری دروستکردنیەتی، کە تەمەنی بە (١٢ هەە زارسال) مەزەندەدکەن و دروستکردنەکەشی تراشین و خشکردنی هونەری و ئەندازەیی ئەو بەردو ستونانەیکە ئەو پەرستگایەی لەدروستکراوە ، لە کاتێک دا لەو زەمەنە نە ئاسن دەزرابووەو نە بەکاریش دەهات ! ئەی ئەو مرۆڤانە ئەو ستوونگەورەوگرانانەیان چەن نەخشاندووە ؟ کە گەورەییان لە نەوان دە تەن و پەنجا تەن دایە؟! هەر بە یە هەندێک لە زاناکان ئەوکارانە بە دەستکردی مرۆڤی ئاسایی نازانن! هەر ئەو سەیرو نهێنیەکە وا لە (کلاوس شمیت) زاناو شوێنەوارناسی سەر پەرشتیاری پشکنین لە گرێ ناڤوکێ دەکات بڵێ:(ئەگەر بتەواوی پشکنین و لەکۆڵینەوەکانی گرێ ناڤوکێ تەواو بێت ، ئەوا تیۆری دروستبوونی مرۆڤ دەگۆڕێ !)،(١٠) کە تا ئەو کات سەتا شەشی شوێنەکە لەکۆڵینەوەی تێدا کرابوو .

دەرینکەیە ..واتە کونی قووڵ..

شاری ژەرزەمینی- دەرینکەیە – ی هە شت چین لە ژێر چین (*٤) (سەر بە شاری وەران شەهر لە کوردستانی باکوور – ترکیا-،)(١١) یەکێ تر لە شوێنە سەیرو سەر سوورهێنەرکانە، بە هەی ئەو تایبەتمەندیەیە کە هە ندێک بە (شاری جنێکان) ی ناو دەبەن، کە بە قووڵایی ٨٥ مەتر ڕوو لە خوارەوەو جێگای ٣٠ تا ٥٠ هە زار کەسی تێدا دەبێتەوە وڵەگێ هە موو پێویستیەکانی ژیان بە گاو گێلک و مەروبزن و کەرو ئەسپەوە ! بە شەشسەت دەرگا بەدەرەوە پێویستەو دەرگاکان لە

ژووروە بە بەردی گران و ئەستوور دادەخرێن و هه رگیز لە دەرەوە ەا کەس ناتوانێ بیانکاتەوە! ١٥ هەزار کەسی هەواگۆڕنەی هەیە تەدایە ! لەکەرەکان تەمەنی ئەو شارە ژمارەمینیە بە (١٢ هەزار ساڵ) دەزانن. ئەمە لە لەکەینەوەیەک دا بە ناوی ٥ دەرینکەیەی شاری ژمارەمینی ...لە نەوان جیهانی ژیرەوەی داستانی دەمموزی و بە هەشتی ژمارەمینی جەمشید دا)،(١٢) بە لەکەینەوە سالماندوومانە کە ئەم شارە ژمارەمینیە، جیگای چوونە خوارەوە – جیهانی ژێرەوە – عالم السفلی – ی دەمموووزو عەشتارو ئینانەنای داستانی دەمموزی سەمەریکانە! هه رەها هه مان (بە هه شتی ژیرزەمینی جەمشید) یشە کە جەمشید لە ئەنجامی سەرمای زۆر پەنای بە بەردو خەکە هەبژاردەکەی لە نەمان ڕزگارکرد . هه ر ئەم شارەش لە بارەی گرنگی و سەیریەوە زۆری لە بارەوە گوتراوە ، بە نموونە دەڵێن : (شاری دەرینکەیە بە قەد ئەهرامەکان گرنگ و پە نهێنیە .)(١٣) کە ئەم شارەش بەرهه می کەمەڵ زانستەکە کە پەکەوە وادەکەن ژیان تێیدا گونجاو بێت . بەڵام؛ نابە ئەوە لە بیر بکەین کە ئەم کارە پە زانستیە ، بە ١٢ هەزار ساڵ بەر لە ئێستا دەگەڕێتەوە.

کاراهان تەپە…

کاراهان تەپە کەوتووتە ٦٣ کیلەمەتریە ڕۆژ هه ڵاتی شاری ئورفا – روها- و لەووی بینا سازیەوە وەک کوبیکلی تەپە- گرە ناڤوکیە و زۆریش پیدەچێ کە هاوزەمەن بن.(١٤) لە ساڵی ١٩٩٣لەکاتی بینا سازی ساختمانێکی گەورە لە شاقامی – یەنی یول- کە دەکەوێتە ناوەڕاستی شاری شانلی ئورفا پەیکەریکی مەترو نەهه ت سانتیمەتری دەرکەوت،کە بە چاخی بەردینی نوێ دەگەڕێتەوەوتەمەنێکی ١٢٠٠٠ ساڵیی هه یە،ئەو پەیکەرە بە دەمەو چاوکانی بەبەردی – ئابسیدینی ڕەش – پە کراوەتەوە،پەیکەری ناوبراوبە ناوی کەنترین پەیکەری مرۆڤی تەواو ناسراوە، بە دوو دەست عەورەتی خۆی داپۆشیوە ، هه ر بەیە بە چاکی نازانرێ پیاوە یاخە ژن، بەڵام؛ مەزندە بە ئەوە دەچێ نەرینە بێت .)،(١٤) لەسەروبەندی دەزینەوەی شوێنەواری کاراهان تەپە ، ڕۆژنامەکان نووسیان ٥ شاری – شانلی ئورفا- ی ترکیا خۆی ئامادەدکات بە ئەوەی – کاراهان تەپە – وەک کەنترین شوێنەواری جیهان ئاشکرا بکات.)،(١٥) ئەوهه واڵە دەبێتە جێگای باسواخواسکی زۆر جونکە لە- کوبیکلی تەپە- گرە ناڤوکە – کەنترە. وەک(پرۆفیسەر نەجمی کارول) دەڵێ:(کنەو پشکنینی تەواوئەوە دەردەخات کە کاراهان تەپە مەزووکی ١٢٠٠٠ ساڵەی هه یە ولە کوبیکلی تەپە کەنترە و کەوتووتە ٣٥ کم ڕۆژ هه ڵاتیەوە.)،(١٦) کاراهان تەپە لە نەو شوێنەوارناسان بە دەستە خوشکی گرە ناڤوکە – کوبیکلی تەپە

دەناسرێ، ئاگارچی پێشتر گرێ ناڤوکێ – کوبیکلی تێپێ وەک خاڵ سەرتای دەرکەوتنی مرۆڤ دەناسرا؛ ئەوا ئێستا ئەو خاڵ بێ کاراهان تێپێ دگەڵ تەوە،
هەر لەدەورو بەری کاراهان تێپێ چەند شوێنکی تری شوێنواری گرنگ هەن کێ لێ ڕووی گرنگی و هاوزەمانیەوە زێر لێ کاراهان تێپو گرێ ناڤوکێ نزیکن و ئەوانش – تاشلی تێپێ،سەفەر تێپێ، هامزان تێپێ، ئەمش ئەو ڕایێ پشت ئەستوور تر دەکات بێ ئەو شوێنێ کێ پێشتر نووسیمان : تەقینەوەی شارستانیەت ! ئەو تەقینەوەیس ئەوەتا لێ کوردستانێ، مێژووناسکی بیانی لێ بارەی کوردستان گوتوویەتی: کوردستان خەزنەیکێ هەشتا بێ چاکی نەناسراوە! گرفتکێ ئەوەیێ کێ ئەمەی کوورد خەمان ئەو خەزنەیێ ناناسین ! ئاگار سەرنجی لەکەینەوکان بدەین دەبینین زەربەی – یەکەمین – و – کۆنترین – ڕکان دگەینەوێ کوردستان .

شاری حەسەن کەف..

شاری (حەسەن کەف) یەکێ لێ شارکێن و دەگمەنکانی جیهانەو زیاتر لێ هەزار ماڵێ ئێشکەوتی تێدایێ کێ دەستکردن و کۆنترین شاری بەرەوام ئاوەدانی جیهانێ و کێ تا ئێستا هەندک لێ دانیشتوانکەی هەر لێ نەو ئێشکەوتکان دا دەژین.(*۵) تەمەنی (۱۲ هەزار ساڵ) ەو ئەو شارێ دکەوتێ ڕۆخ ڕووباری دیجلێ و سەربێ شاری باتمانی کوردستانی باکوور و خواروی – ترکیا- یێ. بێ ناوی – حەسەن کەف- زێر لێکدانەوێ کراوە، بەڵام ، ئەمێ ئەوێ بڵاست دەزانین کێ دەنووسن ێ حصن بەمانای قەڵادێت و کیفا واتێ بەرد – شاخ-) ،(۱۷) کێ دێشێ ئەو ناوێ لێ دوای هاتنی ئیسلام بەاو بووبەتەوەو – حصن- کێ مانای قەڵا دەدا بووێ بێ – حسن- و کیفا.. بێ ئارامی بەمانای بەرد دێ و بووێ بێ – کەف- تێکڵا بووێ بێ حەسەن کەف، ئەم شارێ زەربەی هەر زەری دانیشتوانکەی کوردن و کێ مێ نەتەوی تریشی تێدا دەژین ، شارکێ لێ حەفتاکانی سەتەی ڕابردووەو بوێ بێ شارکی سەربێ – یەنیسکێ – و ساڵانێ ژمارەیکی یەکجار زێر گشتیار لێ هەموو وڵاتانەوێ ڕووی تێدکێن ، بێ داخەوێ دەمکێ دەسڵاتدارانی ترکیا پڕۆژەی بەنداوی- ئێلیسو – یان خستووەتێ سەرو خەریکن دەیخەنێ ژێر ئاوو بێ مەش مێژووکی ۱۲ هەزار ساڵەی وڵاتکەمان و هەموو مرۆڤایەتی ژێر ئاو دەخەن و یادەوەریکانمان بنگەم دکەن!! وەک دەبینن شاری حەسەن کەفیش تەمەنی ۱۲ هەزار ساڵێ و دەبێتێ دەستێ خوشکی شارو شوێنکانی تر لێم دەورو بەرەی کێ هەمان تەمەنیان هەیێو لێسەروێ باسمان کردن .

قەڵای شاری هەولێر..

قەڵای هەولێر ، قەڵایەکی کۆن و گرنگی ناوچەکەو جیهانە،هەر چەند لەساڵانی ١٩٣٧ ەو وەک شوێنەوار ناسێنرا، بەڵام، تاساڵی ٢٠٠٦ هیچ پشکنینێکی تێدا نەکراوە(لەو ساڵەدا دەستێکی شوێنەوارناسیی چیکی لە زانکۆی ویست بە هیما بەسەرکایەتی کارل نوڤیچک هاتن بۆ کنەو پشکنین لە قەڵا لەگەڵ بەشی شوێنەواری زانکۆی سەلاحەدین، دەستە نێردراوەکە دەستیان بە ەوومالێکی جیۆفیزیایییکرد، گەشتنەئەوەی کە لە هەندە جێگای بەدەنی قەڵا نەگونجانێک هەیە، بۆ قووڵایی ٢١م ٩ ،ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە هەندی تاشە بەردی گەورەو خانوو شکێنراون، دەستە هەندی وردە تاسولکەی جۆراوجۆری کەردەوە،لە بەدەنی ەۆژئاوای قەڵای هەولێر، کە بە چاخی بەردینی ناوەڕاست دەگەڕێتەوە٨٥٠٠-١٣٠٠٠ پ.ز، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە قەڵای هەولێر هەرلە کۆنەوە ئاوەدان بووەو زۆر شارستانیەت و ئیمپراتۆریەت تێداژیاون)،(٢٣) ئەوە دەرکەوت کە ئەوەی کەدەبێن..هەولێر شارێکە باپیرانی سەمەریەکان دروستیان کردووە ، ەاستە. ئەوە شاری هەولێرو قەڵادەرینەکەشی دەچێتە ەەزی پێشەوەی ئەم شوێنگرنگ و کۆنانەی کوردستان کە تەمەنیان لەسەرەوەی دوازدە هەزار ساڵە .

ئەوەی تا ئێستا ئەمە لەم تۆژینەوەیە دا کردوومانە ، ەەگا خەشکردنە بە دەزینەوەی جۆ دەست و کاری ژیانی پێ لە گەڵانکاری سەرەتای کشت و کال و گوندنشینی، واتە ئەو سەردەم و چاخەی کە زانا (سیزارە ئیمیلیانی) دەیهەوە ساڵنامەی هولۆسینی تێدا دەست پێبکات ، وەک لە بەسەرکردنەوەی شوێنکەوتە ەەزی پێشەوەی ئەم شوێنگرنگ و کۆنانەی کوردستان کە تەمەنیان لەسەرەوەی دوازدە هەزار ساڵە .

ئەوەی تا ئێستا ئەمە لەم تۆژینەوەیە دا کردوومانە ، ەەگا خەشکردنە بە دەزینەوەی جۆ دەست و کاری ژیانی پێ لە گەڵانکاری سەرەتای کشت و کال و گوندنشینی، واتە ئەو سەردەم و چاخەی کە زانا (سیزارە ئیمیلیانی) دەیهەوە ساڵنامەی هولۆسینی تێدا دەست پێبکات ، وەک لە بەسەرکردنەوەی شوێنکەوتە ەەزی پێشەوەی ئەم شوێنگرنگ و کۆنانەی کوردستان کە تەمەنیان لەسەرەوەی دوازدە هەزار ساڵە .

ئەوەی تا ئێستا ئەمە لەم تۆژینەوەیە دا کردوومانە ، ەەگا خەشکردنە بە دەزینەوەی جۆ دەست و کاری ژیانی پێ لە گەڵانکاری سەرەتای کشت و کال و گوندنشینی، واتە ئەو سەردەم و چاخەی کە زانا (سیزارە ئیمیلیانی) دەیهەوە ساڵنامەی هولۆسینی تێدا دەست پێبکات ، وەک لە بەسەرکردنەوەی شوێنکەوتە ەەزی پێشەوەی ئەم شوێنگرنگ و کۆنانەی کوردستان کە تەمەنیان لەسەرەوەی دوازدە هەزار ساڵە .

ئەوەی تا ئێستا ئەمە لەم تۆژینەوەیە دا کردوومانە ، ەەگا خەشکردنە بە دەزینەوەی جۆ دەست و کاری ژیانی پێ لە گەڵانکاری سەرەتای کشت و کال و گوندنشینی، واتە ئەو سەردەم و چاخەی کە زانا (سیزارە ئیمیلیانی) دەیهەوە ساڵنامەی هولۆسینی تێدا دەست پێبکات ، وەک لە بەسەرکردنەوەی شوێنکەوتە ەەزی پێشەوەی ئەم شوێنگرنگ و کۆنانەی کوردستان کە تەمەنیان لەسەرەوەی دوازدە هەزار ساڵە .

بەرزی بیرکردنەوە زانست و هونەری ئەو سەردەم و چاخەدا بوونە!

بەوردبوونەوەی زانستیانە لەم جۆ دەست و کارانە پرسیاری زۆرو لەکدانەوەی گرنگمان بۆ پێدا دەبێت ، کە ناکرێ مرۆڤکان لەم کارانەیان دا یەک ەەهەند بووبن ! ئایا ئەو کارانە پێشینەیکیان هەیە؟ ئایا کەرستەو ئامیرە بۆ کار هاتووکان چی بوون و چۆن بوون؟ ئەو مرۆڤانەی ئەم کارە گرنگ و گرانانەیان کردووە باری ئابووری و خواردنەوەیان چۆن دەست دەکەوت ؟ لە هەموی گرنگ تر بۆ ئەمە ، چۆن سەیری شەوو ەەڕو مانگ و وەرزو ساڵیان کردووە ؟ بۆ زمانی ئێستا – ساڵنامە- یان هەبووە ؟ ئەمە بۆ خەمان

لە نێو ئەم کارکردنە وردو باریک و گرنگ و گەورەو ئەندازییەدا کاریگەری ساینامەو ئاوو هەوا ناسیی ئەبینین! چۆن ئەم کارانە بە شێوو ڕێژەک دروست نەکراون و ساڵ مانگی زەری خایاندووە، هەر بۆیە ئەگەر سەیری ستوونەکانی – گرێ ناڤوکێ- کوبیکلی تێپە – بکەین دەبینین لە بەردی قایم و خۆڕاگر دروستکراون ، ئەمەش نیشانەی ئەوەیە کە دروستکەرانی ئەم پەرستگاو ستوونانە حیسابی تەواوی زۆرو ماناوەی زۆرتریان بە کارەکانی خۆیان کردووە، بەردی ڕەق و شیاویان هەڵبژاردووە بە کارو هونەرەکۆیان و ئەزیەتی زۆریان بینیوە، هەر ئەمەش پاش دوازدە هەزار ساڵ کارەکانیان بە ڕووونی و جوانی ماون نەتەوە . ئەگەر وەک دەبینین دەسکارێ پێ لە زانست و هونەرەکانیان گەیشتووەتە ئەمڕۆ، ئەوە بەشک زانیارێ کانیان لە بارەی ئاوو هەوا ناسیی و ساینامەشەوە بەردەوام بووە و گەیشتووەتە سەمەریەکان و تا ئێستاش بەردەوامە .

بارەو دۆزینەوەی ساینامە هەرە کۆنەکە..

ئەوە ساغ بووەتەوە کە ئەو هەشتەیریە کلتووری و ئەفسانەیی و فەلکەریەی کە بە دەیان هەزار ساڵ مرۆڤ پێ دەژیاو بە کاری دەناو لەی زیاد دەکرد، لە گەڵ مرۆڤ لە هەموو قۆناغێ کان بەردەوام بووەو دواجار هاتووەتە نێو نووسین و کتێبەکان ، بەشکی ئەو زانیاریانە لە نێو دەقێ زارەکیان دابوون و بەشیکیشی لە نێو دەستکردوو کەرەستەکان و پاشماوەکان دەرکەوتوون و گەیشتوونەتە دەست مرۆڤی ئەم سەردەمە! لە نێو ئەم کلتورو هەشتەیریە دا بەشکی زانیاری و تاقیکردنەوەی – ساینامەناسیی – بووە. هەر بۆیە دەبینین سەمەریەکان لەوەشدا پەشدەست بوون و هەر زوو ساینامەیان داهێنا .

ساینامەی سەمەریەکان..کۆنترین ساینامە..

ئەگەر سەرنج بدەین لە (ئەشکەوتی شانەدەر) کە بە ئای (ئالف سوالکی) و هاوڕێکانی کە بە یەکەمین جار سەرپەرشتی پشکنینیان تێدا کردووە ، دەڵێن:(ئەشکەوتی شانەدەر کۆنترین و دەوڵەمەندترین و گرنگترین ئەرشیفی مرۆڤایەتیە.) ئەم هەستەیە لە ناو خۆی زەر مانا هەڵدەگرێ ! ئەرێ ئەمە چەندمان سود لەم گرنترین و دەوڵەمەندترین و کۆنترین ئەرشیفە وەرگرتووە؟ لەر من تەنیا باس لەو بەردەوامیەی زیان دەکەم کە لەم ئەشکەوتەو دەورو بەری دا هەبووە ، تادەگاتە (کشت و کالی ئەشکەوت لە شانەدەر)و (یەکەمین گوندی زۆقیاچەمە- زاوی جمی –ی کشت وکالی) و پەرت بوون و پەیوەندی مرۆڤکان سەرهەڵدانی شارستانیەتکان، ئەو شارستانیەتانەی کە ڕالف سوالکی ڕوو لە

دەرگای ئەشکەوتی شانەدەر دەکات و دەڵێ : هەرچی شارستانیەت هەیە لە دەرگای ئەو ئەشکەوتە هاتووەتە دەرەوە! هەر ئەوەش دەبینی دەورو بەری شانەدەر پڕە لە شارستانیەتی کۆن و گرنگ ، ئەو شارستانیەتە بەرهەمی ژیانی ئەو مرۆڤانەیە کە لە سەرەتاوە بە (برادەستی) و زاگرۆسی) دەناسرێن و دواجار بە (سەمەری و دووەوباران) ئەو سەمەریانە کلتورو ئایین وئەفسانەو زارگوتن و فۆلکلۆری خەیان لەو باپیرانەوە بە ماوەتەوە و پەرەیان پیداوە ، ئەگەر هەرتانیا (زانستی ساڵنامە) وەربگرین ! ئەوە هیچیەک لە مرۆڤ و خەڵکەکەی (شانەدەرو بەستان سوورو دەرینکەیە وگرە ناڤوکە و حسێن کیف وکاراهان تەپە، قەڵای هەولێر) کان بە پێشینەیەکی ساڵناسیی نەبوونەو ئەو سەرەتا ساڵناسییەش دواجار گەیشتووەتە سەمەریەکان و برەویان پێداوە.

وەک پێل کلینز دەڵێ:(ئەوەی کە قەناغە جیاجیاکانی مێژووی دووەوبارانی بە یەکتر بەستەوە،ئەوە دەستیەک لە داب و نەریت و ئەفسانەو باوەو ئایین بوو، بە جۆرێکی تر ڕێشنبیریەکی تایبەت و پێشکەوتوو، لە پاش داهێنانی دەوروبەری ساڵی ٣٢٠٠پ.ز،لە لایەن سەمەریەکانەوە.)،(١٨) هەر ئەو کلتورو ئەفسانەیەش بوو، بووە هۆی ئەوەی کە سەمەریەکان ناوی مانگ و ڕۆژەکانی هەفتە ..ناوەنانێکی ئەفسانەیی بیت و کە تا ئیستاش هەروا ماوەتەوە ، هەر بۆیە دەبینین کە :(زاناکان یەک ڕا بوون لەبارەی عەبقریەت و هەکەوتەیی سەمەریەکان لە ئاستی قووڵی زانستی فۆلکناسیی و وێناکردنە دروست و وردەکانیان دەربارەی گەردە ئەستێرەی هەتاویمان.)،(١٩) هەر ئەو زانیاریە قووڵ و دروستبوو، بووە هۆی ئەوەی کە : سەمەریەکان بە یەکەم جار توانیان ئەو شووە ڕۆژە دەسنیشان بکەن کە شووە ڕۆژ تیێدا یەکسان دەبێت و بیکەن بە ڕۆژی یەکەمی مانگی یەکەمی ساڵی نوێی خەیان . هەر ئەو ڕۆژەشیان کرد بە جۆژن بە ناوی زێگمەک- نەورەزی ئێستامان و کە تا ئێستاش ئەو سەری ساڵە وەک خۆی ماوەتەوە! هەر ئەو سەمەریانە بوون کە :(بازنەیان بەسەر ٣٦٠ پلە دابەشکرد، کە دەسکەوتیکی زانستی گەورەیە بە ئەو سەردەمەو زاناکانی ئەوێی سەرسامکردووە، کە چۆن سەمەریەکان توانیان ئەمە بکەن بەبێ ئەوەئ ئامێرێکی زانستی وردیان لەبەردەست بێت! هەرئەوان بوون کاتیان بە سەر کاتژمێر دابەشکردو کاتژمێر بەسەر دەقیقەو دەقیقە بەسەر چرکە، بە دابەشکردنکی- شەستی- بەکاتکان ، کە هەشتا ڕێکخستنەکانیان بە ساڵنامەی هەتاوی و مانگی لە هەموو جیهان بەکاردێت ، بە کەمێک دەسکاریەوە.)،(١٩) لە بارەی کۆنی و سەردەمی کارە زانستیەکانی سەمەریەکان دەڵێن:

(کۆنترین نموونەی داهێنانی نەوان دووەوباران بە هەزارەی

حەوتەمی پێش زایین دەگەڕێتەوە ،کاتێ کە دانیشتوانی ئەو شوێنەی ئێستا بە باکووری عێراق- کوردستان- دەناسرێ ، نشینگەیان بەدەست لە تەپە قوەدروستکردولە بەرهە تاو وشکیان دەکردوە.)،(٢٠) حەفت هەزار ساڵ پێش زاین دەکاتە ئەو سەردەمەی سەمەریەکان هەشتا لە کوردستان بوون، دواتر کە بەشکیان لە چوونە خوارەوەو قۆناخکی نوێی شارستانیەتیان دەست پێکرد ! بەڵێ:(ئەو دانیشتوانە کۆنەی نێوان دووڕووباران بوون، کە یەکەمین شارستانیەتی پێشکەوتوویان دەست پێکردوو بە یەکەمینجار نووسینیان داهێنا، زانستی هونەرو بیناسازی و فەلەکناسیی و بیرکاری و داهێنانی جووت و هەوجاوو بەڵەمی چارەگداروبەرنامەی ژمارەییان داهێنا ، بەڵێ ئەوە سەمەریەکان بوون کە لە هەزارەی حەوتەم و دووەمووبارانیان کرد بە – لانکەی شارستانیەت-)،(٢١) لە دواجار لە نێو ئەم هەموو داهێنان و پێشکەوتنەدا:(ئەوسەمەرئەکان بوون یەکەمین جار ساڵنامەیان داهێنا.) ،(١) سەمەریەکان میللەتکی زەر جەژن بوون ئەو جەژنانە بە پەی ساڵنامە وەژانی مانگ و هەفتە، گەورەترین جەژنیان هەژی جەژن زەگمەک – نەورەز- بوو، ێ کە هەموساڵی سەمەریەکان لە ٢١ ئازار دەیکەن بەجەژن و کە سەری ساڵی نوێ – ساڵنامە- یەتیان.) ،(٢٢)
ئێستا ئەوە دەرکەوت کە سەرەتای ساڵنامەی سەمەری ئەو کاتە بووە کە هەشتا بە شک لە سەمەریەکان نە چووبوونە خوارەوی – عێراق – ی ئەمۆ و هەر لە کوردستان دەژیان ، ئەگەر سەرنج بدەین لە (داستانی دەممووزی و عەشتار) ی سەمەری دا ، زیندووبوونەوەو هاتنەوە سەر دنیای دەممووزی لە سەری ساڵی سەمەریە و چوونە خوارەوەو – جیهانی ژێرەوە – ش لە ١/٧ی ساڵ دایە و تەمەنی داستانی دەممووزیش بە ڕای لەکەران و شارەزای مێژووی سەمەر لەگەڵ تەمەنی کشت و کالی ئەشکەوتەو ئەمەش دەکاتە دوازدە هەزار ساڵ بەر لە ئەمە، ئەمەش بەو مانایەیە کە جەژنی نەورەز کە هەمان جەژنی زەگمەک و هۆژی سەری ساڵی سەمەریە ، تەمەنی دوازدە هەزار ساڵە ، وەک پێشتر بە لەکەنەوە گەیشتینە ئەو ئەنجامەی : شاری ژێرزەمینی دەرینکەیەی هەشت چەن لە ژیر چین ، هەمان جیهانی ژێرەوە- عالم السفلی – ی داستانی دەممووزیە . هەژی یەکەمی سەری ساڵی سەمەری ، ئەو هۆژایە کە شەوو هۆژ تێدا بەرامبەر دەبن ، ناسین و دەستنیشان کردنی ئەو هەژەش سەرەتای ساڵنامەی سەمەریە کە باپیرانیان زەر زوو ئەو سەرەتایەیان کردووە بە جەژن و سەری ساڵی خۆیان.

دوا وتە..

لەم لەکەینەوەیە دا بەمان دەرکەوت لە دوازدە هەزارساڵ لەوەپێش

تەقینەوەیەکی گەورەی شارستانیەت لە کوردستان سەری هەڵداوەو تەمەنی هەر هەموو شونەکان(شانەدەرودەرینکەیەو گرنا ڤوکە و حەسەن کەف و بەستان سوور) تەواو دوازدە هەزار ساڵە، ئەوە ئەو پشنیارەی کە زانای زەمینناس (دکتەر سیزار ئیمیلیانی) و هاوڕکانی کردبوویان لە چەند دەیەیەک لەوەپش بە ناوی (ساڵنامەی هەلەسین) ، ئەوا بەگەی زانستی زەری لە کوردستان بە پەیدابوو، لەمەش دا ئەو زەمەنە هەموو هوداوگرنگکانی مەژووو دگرتە خەو جیهان لەوە ڕزگاردکات ؛ کە هەموو تەمەنی بە دووهەزار ساڵ هەمای بە بکرە !

ئەنجامکان..

ئەستا لە کتایی دا دگەینە چەند ئەنجامەک و ئەو ئەنجامانە دخەینە بەردەستی (پەرلەمانی کوردستان) و (حکومەتی هەریم) و(وەزارەتی خوندنی بالاو تەوژینەوەی زانستی) و (وەزارەتی ڕشنبیری) و تەواوی پسپەران و ڕشنبیران و هەموو خەڵکی کوردستان و عەراق، بە ئەوەی ڕاو سەرنجی خیان لەبارەوە دەربەن و بە هەندەوری بگرن .

١ – ساڵنامەی زاینی ڕەژی دەستپەکردنی کدەکاتە ڕەژی لەدایکبوونی(مەسیح) نە چەسپاوەو ساڵانە جیهانی مەسیحیەت لە دووهەژدا جەژن دکەن، پەویستە دەکات ڕەژەکی دیارو گونجاو لە گەڵ ساڵنامە..بتایبەت ساڵنامەی هەتاوی بگونجە و جگیر بیت و جیهان لەسەری کەک بەت.

٢ – ساڵنامەی زاینی ئەستاش لە هەموو وڵاتان کاری پەناکرە و نەیتوانیوە ببتە ساڵنامەی یەکگرتووی هەموو مرۆڤایەتی . بە تەمەنی دوو هەزار ساڵەشی ناتوانی هەموو مەژووی مرۆڤایەتی بگرتە خۆ!

٣ – هەر ئەستا لە جیهان دا چەند ساڵنامەیەکی تریش هەر یە کە ساڵنامەی ئاینەکی تایبەتن ، بە هەی ئەوەو ئەوانیش سالنامەی سنووردارن و سنووردکەیان لە گەڵ سنووری ئاینەکیانە.

٤ – بەکارهەنانی ئەم هەموو ساڵنامەیە وای کردووە لە هووی هوداوە مەژووییەکان ، وڵاتان هەتادیەک لەکدابڕن و مەژوویان تەکنەکاتەوە.

٥ – ئەستا ساڵنامەی نوەزە بە هەی ئەو مەژووە کنەی کە هەیتی و ئەو ڕەژی دەستپەکردنە جگیرەی کە لە گەڵ سوانی ساڵە هەتاوی تەواو گونجاوەو چەسپاوە ، زەر لە بارە بتەمەنی دوازدە هەزارساڵییەوە بکرەت بە (ساڵنامەی مرۆڤایەتی) وەک ئەوەی دکتەر

سیزارێ ئیمیلیانی و هاوڕاکانی پێشنیاریان کردوو کاریان بکرد.
٦ – نەورۆز وەک جۆرێکی کۆنی مرۆڤایەتی هەر لە سەرەتاوە ، واتە زۆر پێش زایین ڕەهەندێکی جیهانی هەبووە ئەوە (کەمێکی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان) یش لە ساڵی ٢٠١٠ دا بە فەرمی وەک جۆرێکی کلتوری ئاشتی-نەورۆز- ی کردی بە جۆرێنی هەموو جیهان .
٧ – زۆر گونجاوە ئێستاش ئەم جۆرە جیهانییەی نەورۆز بکرێ بە(ساڵنامەی نەورۆز) وسەرەتاکەشی لە دوازدە هەزار ساڵ لەوەپێش دەسپێبکات و هەموو جیان بکاری بێنێ و جیهان بخاتە نێو یەک ساڵنامەی کۆن و گرنگ و بەواپێکراوو یەکگرتوو.
٨ – بکارهێنانی ساڵنامەی نەورۆز بەمانای ڕەتکردنەوەی یەکجاری ساڵنامەکانی تر نیە! بەڵکو هەموو وڵات و نەتەوەو ئاینێک دەتوانن لە پاڵ ساڵنامەی نەورۆز- ساڵنامەی مرۆڤایەتی- ساڵنامەی تایبەتەکەی خۆیان بە کاربێنن.
٩ – بکارهێنانی ساڵنامەی نەورۆز وەک ساڵنامەیەکی یەکگرتوو لە هەموو جیهان ، مێژووی کۆن و نوێی و ڕووداوەکان یەک دەخات و مرۆڤایەتی دەخاتە سەر یەک ڕێتمی ژیان و مێژوو.
١٠ – بە گێشتن بە – ساڵنامەی نەورۆز – هێندە بەسە ١٠٠٠٠ ساڵ بخرێتە سەر ٢٠٢١ ساڵی زایینی نوێی ..بەنموونە ئەمساڵ ، کە دەکاتە ١٢٠٢١ و بە- ساڵنامەی هەڵەسین – پێشنیارکراوی سیزارێ ئیمیلیانی و هاوڕاکانیشی بە هەمان شێوەیە و ڕێژی دەستپێکردنی ساڵی نەورۆزیش لە ١/١ ساڵی نوێوە دەست پێدەکات .
١١- ئەمە بە چاک و گونجاوی دەزانین بە ئەم ساڵنامەیە کۆنە ،کە سیزارێ ئیمیلیانی بە ناوی (ساڵنامەی هەڵەسین) پێشنیاری کردووە ، ناوی ساڵنامەی نەورۆز بێت، بەو هۆیەی کە داستانی دەممووزیش تەمەنی دوازدە هەزار ساڵەو ئێوەش ڕوونبووەوە کە شاری دێرینکۆیەی ژێر زەمینی جیهانی ژێرەوە- عالم السفلی – ی داستانی دەممووزی و شۆنی زیندوو بوونەوەی دەممووزیش ، کە ڕێژی زیندوو بوونەوەکەشی جۆرێنی – زگماک – نەورۆز – ی ئێستایە. هەر ڕوەها جۆرێنی نەورۆز لە پێش زایینەوە بەناوە ناسراوەو ڕەهەندێکی جیهانیشی هەبووە .
(١٢) – وەک زانست و واقیع دەری خست هەموو ئەم شۆنە کۆن و گرنگ و دەگمەنانە لە کوردستان و لە یەک سەردەم سەریان هەڵداوەو – تەقینەوی شارستانیەت – یان پێکهێناوە – ئێوەش ئەوە مافە بە(کوردستان) دەدات کە ساڵنامە کە بە ناوی نەورۆز بێت ، کە نەورۆزیش هەر لەسەرەتاوە لە کوردستان سەری هەڵداوەو هەر لە کوردستانیش بە دنیادا بڵاو بووەتەوەو لەگەڵیان هاوتەمەنە.

**

سەرنج و تێبینی:

(١) – زۆر جار لەکاتەکانی ڕوو شارەزایانی مێژووی کوردوجوگرافی و پێکهاتەکەی ،پاش گەڕان و لێکۆڵینەوە هەندی باس و پێناسەی زۆر جوان و گرنگ بۆ کوردستان دەنووسن ، کەچی ئەمە خەمان گومان لێ و باس و پێناسانە دەکەی ، بەڵێش نێ نرخی وەاتی خەمان دەزانین و نێ ێیز لێو کەسانێش دەگرین کە بۆ زانستیەوە باسی کوردستان دەکەن!!

(٢) – سەرەڕیکان بۆ هەی ئەوەی کە زۆر کەسن و خاوەن یەکەمین شارستانیەتی پێشکەوتوون ، هەر لەسەرەتاوە کاریگەریان بەسەر زۆر وەات و میللەتەوە هەبووەو ئێستاش هەیە ،

(٣) – زۆیاچەمە – زاوی جمی – یە، کە پێشتر لەکەڕان کە زمانی کوردیان نەدەزانی ، زۆیا چەمیان- بۆ زاوی جمی- نووسی و هەر ئاواش کەوتە نێو ئەدەبیاتی مێژووی کەن و شوێنەوارناسییەوە ، هەتا مامێستای گەورە بەڕێز (عەبدولەقیب یوسف) گەیاندیەوە سەر ناوە ڕاستیەکەی خەی . (٤) – شاری ژەرزەمینی دەرینکەیەی باکووری کوردستان بۆ هەی گەورەیی و پر لە نهێنیەوە لە ڕووی دروستکردنەوە ، تائێستا بۆ زۆر ژمارە باسی چێنە ژێر چینەکانی دەکەن ، هەندێک بۆ حەوت و هەشت و هەتا یازدە چینیش دەڵێن لە باسکردنی چینەکانی دا.

(٥*) – تا ئێستا وادەزانرا کە هەولێر تاکە شاری کەن و ژیان تێیدا بەردەوامە! ئەوا شاری حەسەن کەفیشی هاتە پاە ، کە هەویر ١٣٠٠٠ ساڵە ئاودانەو حەسەن کەفیش ١٢٠٠٠ ساڵە، ئەم جووتە خوشکەش هەردووکیان لە کوردستانن.

سەرچاوەکان:-

(1)-https://www.aspdkw.com/الاسس الذى اعتمدهاالسومريون قديمافى وضعالتقاويم

(2)-https://www.facebook.com/dlshad zamua/مێژووی بۆ کارهێنانی ساڵنامەکان لە میسۆپتامیاو زاگرۆس!

(3)-
https://www.bbc.com/Arabic/scienceandtech/2013/07130715_world_oldest_calendar

(4)-
https://www.beytoote.com/art/nnegah-gozashte/introduction-calandars02-world.html

(5)-
https://www.aljazeera.net/news/cultureandart/2018/12/27/لماذا

یحتفل المسیحیونبمیلاد المسیحفی یومینمختلفین؟
(6)-https://abadgar-q.com/wikli/casare_Emiliani سیزار امیلیانی
(7)-readersadvice.com/mmeade/house/Holocene.html تقویم الهولوسین
(8)-https://en.wilkipedia.org./wilki/Holocene_calandar تقویم الهولوسین – ویکیپیدیا
(9)-وحدت قومی کرد و مادمنشاء،نژاد تاریخ تمدن کردستان،حبیب اله تابانی،ایران- تهران،چاپ اول۱۳۸۰،ا
(10)-joumal.asi.org.ir/article_20665.html نمادگری ایینی در دور نوسنگی اولیه:نگاه به گوبکلیدر جنوب شرق ترکیه
(11)-https://www.alaraby.co.uk/ترکیاتفتح واحدا من اقدم المعابدفی العالم
(12) - https://dengekan.info/archives/17375 دەرینکەیە لە نیوان جیهانی ژیرەوەی داستانی دەمموزی و بە هەشتی ژیرزەمینی جەمشید دا. دکتەر مەولود ئیبراهیم حەسەن
(13)-https://www.kojaro.com/2018/9/27/155265 گوبکلی تپه -تاریخ
(14) - academia.edu/6930281/نمادگرایی آیینی در دورء نوسنگیاولیه: نگاهی بهگوبکلی تپه در جنوب شرقی ترکیه بابک شیخ بیکلو اسلام.pdf
(15)-https://www.turkprees.co/node/76074مدینة(شانلی اورفا)التركية تستعدللكشف عن (كاراهان تپة) اقدم الموقع الاثرية فی العالم
(16)-
https://www.dailysabah.com/arts/new-karahantepe-settlement-may-be-old-than-gobeklitepe/news
(17)-https://www.kojaro.com/2017/10/27/128573/حصن کیفا شهر شناور با قدمت۱۰ هزارسال در ترکیه- کجارو
(18)-
https://www.bbc.com/culture//article/20161202-place-where-history-began المکان القدیم حیث بدا التاریخ- ثقافة بی بی سی
(19)-
https://www.facebook.com/Babylon.gods.gate.015/posts/1011483595536446/الحضارة السومرية مهد الحضارات
(20)-https://arabicpost.net اختراعات من بلاد ما بين النهرين
(21)-https//arabicpost.net/ السومريون
(22)-https://www.almothaqaf.com/d/e3/951542 اورکسترا: نوروز و

الاعياد السومرية خليل ابراهيم خليل
(23)-https://ar.wikipedia.org/تلال الاثرية فى اربيل

*

بە بەڕێزان سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان وجێگرو سکرتیری پەرلەمان
بەڕێزان ئەندامانی لێژنەکانی ڕۆشنبیریی و کلتوورو خوێندنی باڵاوتوێژینەوەی زانستی
تەواوی ئەندامە بەڕێزەکانی پەرلەمانی کوردستان
بەڕێز وەزارەتی خوێندنی باڵاو توێژینەوەی زانستی
بەڕێز وەزارەتی ڕۆشنبیری و هونەرو لاوان
سەاوی زانست و مێژوو و شارستانیەت .. نەورزی ساڵ(۱۲۰۲۱) تان پیرۆز
بابەت : ساڵنامەی نەورۆز
بەڕێزان..لە بەردەوامی زیاتر لە بیست ساڵی لەکۆینەوەو بەدوا داچوونی مێژووی و زانستیانە بەدوای نەورۆز دا ، دوو خاڵمان بە ڕوون بووەتەوە .
یەکەم: نەورۆز هەر لەسەرەتاوە لە کوردستان سەری هەڵداوەو هەر لە کوردستانیش بە دنیادا باڵاو بووەتەوە.
دووەم: تەمەنی نەورۆز دوازدە هەزار ساڵەو شوێنی سەر هەڵدانە کەشی (شاری ژێر زەمینی هەشت چین لە ژێر چین دەرینکەیە) ی کوردسانی باکوورە.
هەر بۆیە پێشنیار دەکەین کە (ساڵنامەی نەورۆز) ی بە بڕیارێکی یاسایی بە تەمەنی (۱۲۰۲۱) ی ئەمساڵیەوە بکرێت بە فەرمی و ساڵانە پەرلەمان ئەو ساڵنامەیە وەک ساڵنامەی فەرمی پەرلەمان و حکومەت کوردستان چاپ بکاو باڵاوی بکاتەوە ، بەرنامەی ساڵانەی خۆی لەسەر دابمەزرێنێ وحکومەت و پەرلەمان سوێندی یاسایی خۆیان لە ڕۆژی نەورۆزدا بخۆن.
چۆن نەورۆزو دەرینکەیەی و شانەدەرو حەسەن کەف و گرۆ ناڤوکە و بەستان سووروکاراهان تەپە و قەڵای شاری هەولێری دەستە خوشکی ، هەمو مووبان پێکەوە سەرتای تەقینەوەی شارستانیەتن لە کوردستان و هەمو جیهان تەمەنیان دوازدە هەزار ساڵە ، کە لە هیچ شوێنکی تری جیهان ئەوەندە شوێنی گرنگ و کۆن پێکەوە دەسناکەوە. هەر ئەو کۆنی و گرنگیەی شارستانیەتش بوو وای لە دکتۆر سیزارۆو ئیمیلیانی و هاوڕاکانی کرد ، داوای (ساڵنامەی مرۆڤایەتی) بکۆن بە تەمەنی دوازدە هەزار ساڵیەوە، ئێستاش پەویستە پەرلەمانی کوردستان بە(ساڵنامەی نەورۆزی دوازدە هەزار ساڵیی) دیاریکی گرنگ و مێژووی پێشکێش بە مرۆڤایەتی بکات و هەوێش بدا بیکات بە

ساڵنامەیەکی جیهانی و هەموو مرۆڤایەتی.
لەگەڵ سڵاوی دووبارە .
پرۆفیسۆری یاریدەدەر دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن
پسپۆری ئەفسانەو مێژووی ئەفسانەی کوردستان.
زانکۆی سڵاحەدین/ هەولێر – نەورۆزی ۱۲۰۲۱.

*

بە بۆنەی سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان هەژا(ئانتۆنیۆ گویتیریش)
سڵاوی زانست و مێژوو وشۆنەوارو شارستانیەت
نەورۆزی ساڵی ۱۲۰۲۱ تان پیرۆز
بابەت: ساڵنامەی نەورۆز ،ساڵنامەی مرۆڤایەتی
(Holocene calender)
بۆنەی جەنابی سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان
لە کاتێک دا لە دەوڵەت (جەژنی نەورۆزی ساڵی ۱۲۰۲۱تان) لە پیرۆز دەکەم ، دەخوازم لەم بۆنەیە داچێند پێشنیارو داواکارییەک لە بارەی نەورۆزەوە بخەمە بەرچاوی بەڕێزتان و کۆمەڵگای گشتی و ڕۆشنبیریی وکلتور و تەواوی بەڕێزانی پەیوەند دار.
بەڕێزان ..کۆمەڵگای گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ساڵی ۲۰۱۰ دا جەژنی نەورۆزتان وەک جەژنی نیو نەتەوەیی جهیان ناساندو نەورۆزتان وەک – کلتوری ئاشتی – پێناسەکردو بەمەش بەڕاستی کاریکی جوان و پیرۆزکراوە،
بەڵام؛ بەداخەوە لە ڕووی زانستی و مێژوویی لە زیاتر ناساندنی جەژنی نەورۆز دا چەند هەیەکی زانستی کەوتە نەو بە فەرمی کردنی نەورۆز لە لایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە..
هەندێکانیش ئەمانەن :-
یەکەم : جەژنی نەورۆز وەک جەژنێکی ئێرانی ناسێنرا ، لە کاتێک بە لەکەنەوەی زانستی دەرکەوتووە، کە نەورۆز لەسەرەتاوە لە کوردستان سەری هەڵداوەو هەر لەکوردستانیش بە دنیادا باوبووەتەوە ، چەن جەژنی نەورۆز هەمان جەژنی – زەگمەک – ی(داستانی دەممووزو عەشتار) ی سەمەریکانەو تەمەنی ۱۲۰۰۰ هەزار ساڵەو شوونی هاتنەوەر سەر دنیای دەممووزیش کەدکاتە ڕۆژی نەورۆز (شاری ژێر زەمینی هەشت چین لە ژیرچینی دەرێنکەیە) ی باکووری کوردستانە، هەر بۆیە نەورۆز جەژنێکی کوردستانیە ، نەک ئێرانی .
دووەم: وەک دەرکەوت تەمەنی نەورۆز (۱۲۰۲۱ ساڵ) ە و (۳۰۰ ساڵ) نیە ، وەک لە بەیاننامەکەی کۆمەڵگای گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان دا

هاتبوو، بۆیە پێویست دەکات ئەمە ڕاست بکرێتەوە و بە سازیێکی گەورەی وەک نەتەوە یکگرتووەکان ناکرێ بکوترێ هەیێکی مژووی ئاوا.
سەرەم: ڕۆژی نەورۆز ٢١/٣ نێ! بەڵکو ١/١ ساڵی نوێی سەماری کوردیە ! ٢١/٣ کەوتنە بەرامبەر یەکی یەک جۆزنە لە دوو ساڵنامەدا ، بۆیە نەورۆز سەری ساڵی سەماری کوردیە، نەک ٢١/٣ ی زایینی ! ئەمەش دەخوازێ ڕاست بکرێتەوە.
پێشنیارەکەش ئەوەیە ، لە کاتێک دا ئەوە ١١ ساڵە نەورۆز بە فرمانی نەتەوە یکگرتووەکان بووە بە جۆزنی نێودەوڵەتی ، هەر بە یە دەخوازێ بە پێی ساڵنامەی نەورۆزی خێ یادبکرێتەوە و بە ئەمەش کارێکی زۆر جوان و پیرۆز دەبێت ، ئەگەر ساڵانە نەتەوە یکگرتووەکان – ساڵنامەی نەورۆزی ١٢٠٢١ساڵە – بڕاو بکاتەوە لە ڕۆژی سەری ساڵی نەورۆزی هەموو ساڵێکی داهاتوودا ، وەک ئەو داوایەی کە (دکتۆر سیزار ئیمیلیانی) و هاوڕاکانی لە ناوەڕاستی سەدەی ڕابردوو داوایان کرد بوو ، دەهە زار ساڵ بخرێتە سەر ساڵەکانی زایینی و بەمەش – ساڵنامەی مرۆڤایەتی – دەکەوێتە کار، کە هەموو شارستانیەتکانی مرۆڤایەتی دەگرێتە خۆ دەبێت بە١٢٠٢١ساڵ . دیارە ئەمە بە مانای ڕەتکردنەوەی ساڵنامەکانی تر نیە ! بەڵکو بەم ساڵنامەیەی نەورۆز هەموو مرۆڤایەتی دەبێت بە خاوەنی یەک مژووی کۆن وشارستانیەتی دوازدە هەزارساڵیی.
لەگەڵ ڕێزو خۆشەویستی دووبارە .

[بە بینینی وێنەی شوێنوارە دێرینەکان کلیکی ئێرە بکەن …]

پرۆفیسەری یاریدەدەر دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن
پسپۆری ئەفسانەو میژووی ئەفسانەی کوردستان
زانکۆی سەلاحەدین / هەولێر
نەورۆزی ١٢٠٢١- هەولێر ،کوردستان

کتێب/ ئەزموونی پرۆردەیی

لە پەلەوە بۆ پەل.. فازیل شەوقی

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن...

دیکتاتۆری پرۆلیتاریا یان دیموکراتی پرۆلیتاریا؟, لە یادی 149 ساڵەی کۆمۆنەی پاریس. عەلی مەحمود محەمەد

زەمینەی دامەزراندنی کۆمۆنە

لە ڕکەوتی 4-8-1870 پروسیەکان لە سیدان تکشکانکی گەورە بەسەر سوپای فەرەنسادا دەسەپنن, لە ڕکەوتی 2-9 هەموو سوپای فەرەنسا لەپشیانەوە ئیمپراتۆرو 39 ژەنەرال و 86 هەزار سەرباز دیل دەکرن لە لایەن پرسیەکانەوە , لە کی سوپایەك ژمارەی 120000 سەرباز بوو, سوپای پرسی تا قەراغی شاری پاریس ڕانەوەستان.
لە ڕکەوتی 18-1-1871 لە ڤرسایەوە " بەشکی پاریسە" ایخی ئەمانی اگەیەنرا, کە زربەی توژەرەوان و چاودران هەبژاردنی ئەم شونەیان بۆ اگەیاندنی ایخ بە سوکایەتی بە هەستی نەتەوایەتی فەرەنسیەکان زانی, بە پی دەستووری نۆ فیلهیلیم بووە قەیسەری ئەمانیا و بسمارکیش بوو بە سەرەك وەزیرانی وات, لە ڕکەوتی 19-2-1871 تییر حکومەتی لە بژاردنی خوازانی فەرەنسا پك هنا کە ملکەچی ڕکەوتن بوون لە گە ئەمانەکان, کماریخوازەکان سەرشیان رەتکردەوە, دوای ئەوەی لە هەبژاردنکی تەنها پیاوانەدا لە ڕکەوتی 8-2-1871 پستەکەی مسگەر کرد.

لە ڕکەوتی 26-2-1871 پەیماننامەیەك لە نوان ئەمانیاو فەرەنسا

دەبەسترێت, بە پێی ئەو پەیمانامەیە ئەلزاس و لۆرین دەدرێت بە ئەڵمانیا, ناوچەی لۆرین بە هەرێمی متزوتیون ڤیلوەوە, ئەلزاس بە بلفۆرت و دەورو بەرەکەی, لە پاڵ دەست بەسەردا گرتنی سێ یەکی خاکی فەرەنسا, تا ئەوکاتەی قەرەبوی زیانەکان دەکرێتەوە لە لایەن فەرەنساوە ,بڕەکەی دیاری کرابوو بە 5 ملیار فرەنکی فەرەنسی.
تیر بۆ ئەوەی داخوازەکانی بسمارك جێ بە جێ بکات, پێویستی بەوە هەبوو چەك و تێپەکانی (پاسەوانی نیشتمانی)بدات بە دەستەوە, پاسەوانی نیشتمانی لە پاریس وەك دەسەڵاتی دوولایەنە مامەڵەیان دەکرد لە بەرامبەر حکومەتی ناوەندی, هەیبەتی حکومەتەکەی تیریان لاواز کردبوو, تیر بۆ گەاندنەوەی ناوەندی دەسەڵات بۆ حکومەتەکەی و جێ بە جێ کردنی پەیمانناماە سەر شااانەکانی, ویستی پاسەوانی نیشتمانی چەك بکات, تێپەکانیان لێ وەرگرێتەوە.
لە 18ی ئازار سوپایەکی 4000 سەربازی نارد لەسەر خواستی پروسییەکان بۆ ئەوەی دەست بەسەر ئەو 227 تێپەدا بگرن کە پاریسیەکان دەستیان بەسەردا گرتبوو, بۆ بەرگریکردن لە شارەکەیان کە لە لایەن سوپای پرۆسیاوە ئابلوقە درابوو لە ساڵی پێشوەوە لە بەرزایەکانی مۆنمارت و بلفۆل دایان بەستابو.

لە رۆکەوتی 16-3 تییر دەسەاتدارانی شاری بانگ کرد بۆ شارەوانی لە رۆکەوتی 17-3 لە لایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە نەخشەی چەککردنی پاسەوانانی نیشتمانی داڕژرا, ژەنەراەکانیش تیایدا بەشدار بوون, ژەنەرال ڤیوا دیاری کرا بەسەرپەرشت کاری بۆیارەکە, بۆیار درا بەزوترین کات چەککردنی پاریس جێ بەجێ بکرێت, بۆیە لە رۆکەوتی 18-3-1871 بۆیاری چەککردنی (پاسەوانی نیشتمانی)یاندا, بە ناوی ئەوەی گوایە ئەو تێپانە موڵکی دەوڵەتن, بۆیە دەبێت بگەڕێنرێنەوە بۆی, بەمەش تیر دەیەویست لە لایەکەوە بۆیارەکە جێ بە جێ بکات لە لایەکی دیکەوە مەترسی یاخی بونەوە لە سەر دەسەاتەکەی لاببات, بەڵام پاسەوانانی نیشتمانی بە بۆیارەکە ازی نابن, چونکە ئەو چەکانە ئەوانە بون کە پاسەوانانی نیشتمانی لەو شوێنانە زگاریانی کردبوو کە پرۆسیا داگیری کردبوو, بۆیە موڵکی دەوڵەت نەبوون, دیارە دەست گرتن بەسەر چەکەکاندا, بەمانای دەس گرتن دەهات بەسەر پاریسدا.

برسیەتی,گرانی, بێکاری,نەخۆشی و هەژاری باڵی بەسەر پاریسدا داگرتبوو, لەم بارودۆخە ناسکەدا, بڕژواکان بە خۆیان و خەزێنەو سەروەت و سامانیانەوە, لە پاریس بە کۆمەڵ هەڵدێن, نیشتمان لە ناخۆشرین ژەکانیدا بۆ کرێکاران و ەنجدەران بەجێ دەهێن .

بۆیار بوو کاتژمێر 2 ی شەو هەرش دەس پێ بکرێت, پۆلیسیش بۆیارە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی و کۆمیتە هەبژێردراوەکانی 20 گەڕەکەکی شاری پاریس و لقی فەرەنسای ئنتەرناسیۆنالیزم دەستگیر بکەن, شەڕ کاتژمێر 5 بەیانی ڕۆکەوتی 18-3 دەستی پێکرد, لە ئاکامی بەرگری بێ وێنەی پاسەوانانی نیشتمانی و خەڵکی پاریس بە ژن و پیاوەوە کە بەرەو ڕوی سوپاکەی تیر بونەوە بێ داکێکی لە تۆپەکان, دەستیان بەسەر بەشێکی شاردا گرت, شکستیان بە نەخشەکانی تیر هێنا, جەماوەری پاریس ژانە سەر شەقامەکانکەوتنە سەنگەر لێدان, سەربازان خۆ بەدەستەوە دەدەن و ئەفسەرانیش هەڵدێن و خۆیان دەشارنەوە, خەڵکەکە دروشمی بژی کۆمار بژی کۆمۆنیان دەوتەوە, تەواوی باڵاخانەکانی شار دەستیان بەسەردا گیرا, چەك وتەقەمەنیەك زۆر گیرا, تەنها لە قەڵای فانف 450000 تفەنگ دەسکەوت بوو, لە کۆی 300000 سەربازی بەرگری نیشتمای, تەنها 300 کەس بەدوای داخوازەکانی تیرەوە چون, ئەوانی دیکە پەیوەست بوون, بە بەرەی شۆشەوە, دەست بەسەر بارەگای شارەوانیدا دەگرن و تیر لە پاریس هەڵدێت.

ڕۆکەوتی (19 -3) هەیەو پاریس ئازادە, نە حکومەتی تیر وە نە سوپای داگیرکەری پروسی تێدایە, لە بەیانی زوەوە شار جمەی دێت, کرێکار, دوکاندار,پیشەگەر, ڕۆشنبیران,پاساوانانی نیشتمانی, ژنان, منداڵان, گەنج و لاو, ژاونەتە سەر شەقامەکان, کۆمیتەی ناوەندی پاسەوانانی نیشتمانی, لە بارەگای شارەوانی پاریس, کە لە بان باڵاخانەکەی ئاڵای سور بێ یەکەمجار لە مێژوودا دەلەرێتەوە, بەیاننامەیەکی ڕوو لە خەڵکی پاریس دەرکرد, بە یاننامەکە بە کۆماری فەرەنسا و دروشمی "سەربەستی,یەکسانی,برایەتی" دروشمە سەرەکیەکەی شۆشی فەرەنسا دەستی پێکرد, لە بانگەوازەکەدا داوا لە خەڵکی پاریس کرا, لە شوێنی خۆیان ئامادە بن بۆ ئەنجام دانی هەبژاردن, ئەم بانگەوازە لە لایەن 21 ئەندامی ئامادەبووی کۆمیتەی ناوەندی پاسەوانانی نیشتمانیەوە واژۆ کرا لە کۆی 40 ئەندام, کە هەرئەوانە لەو کاتەدا لەو شوێنە ئامادە بوون, ئەوانی دی بەهۆی کاروبارەوە ئامادە نەبوون, ڕۆکەوتی26-3 واتە دوای یەك هەفتە دیاری کرا بۆ هەبژاردن, هەر ئەو ژاژە بۆیاری ئازاد کردنی زیندانییە سیاسیەکان دەرکرا.

هەبژاردنی کۆمۆن

دوای 8 ڕۆژ لە هەبژاردنکی ئازادانەدا بە بەشداری نزیك 230 هەزار کەس لە پیاوان و ژنانی پاریس ئەنجومەنکی 78 کەسییان

هەبژارد, لەوکاتەدا ژمارەی دانیشتووانی پاریس دەوروبەری ملیۆنێك هاووڵاتی بوو, بەشێکی پاریس وەك فڕۆکەخانەیەکی بچووك بوو, وە سەرمایەدارەکانیش لە ترسی ئابلووقەی پاریس بەشێکیان هەڵاتبوون.
ڕۆژانی 28-3 لەبەردەم شارەوانی پاریس, ناوی هەبژێردراوەکان بڵاو دەکاتەوە , بە دروشمی بژی کۆمار , بژی کۆمۆن دەستی بە قسەکانی کرد .
هەمان ڕۆژ کۆمۆن دەستی بە کارەکانی کرد, بە سەرپەرشتی شارل بلی تەمەن 76 ساڵە, کە پیرترین ئەندامی هەبژێردراوی کۆمۆن بوو.
لە 26 ئەپریل هەبژاردن تەواو کرا, شاعیری گەورە ئۆژین پۆتیە" نووسەری سرودی ئەنتەرناسیۆنال"و چوار ئەندامی دیکە هەبژێردران لەو خولەدا.
لە هەبژێردراوان 33 کەسیان کرێکارو پیشەگەر بوون, دە کەسیان هونەرمەند بوون, لە ناویاندا وێنەکێشی بەناو بانگ غۆستاف کۆربیە هەبوو, 5یان خاوەندە پیشەی بچووك بوون, وە ژمارەیەك ژن لە نوێنەرایەتیدا جیگایان گرت کە لە حکومەتی بۆرجوازیدا مافی دەنگدانیشیان نەبوو, لەوانە لویز میشیل, ئەلیزابیس دمتریف نوێنەری مارکس و ناتانی لەمل, دوای دو ڕۆژ نوێنەران کۆمۆنەی پاریسیان ڕاگەیاند.
لە ڕوی پڕۆگرامی سیاسییەوە نوێنەران لە یەعقوبییە لایەنگرەکانی شۆڕشی فەرەنسی, کۆماریە شۆڕشگێڕەکان,ئانارشیستەکانی لایەنگری پلانکی و بردۆن و مارکسییەکان پێك دەهاتن, 21 بلانکی و 20 بردۆنی و 2 مارکسی (فرانکل و سیریالیە فارلین), بە شێوەی گشتی یەکسانیخوازان بە هەموو بانەکانیەوە, بردۆنی, بلانکی, مارکسی, یەعقوبییەکان, زۆربەی زۆری کۆمۆنەیان دیاری دەکرد, دامەزرێنەری ئەو بەڕێوەبەرایەتی یە بوون.
مارکسییەکان هەی هەبژاردنی زۆربە, لە وردە بورژوازی لە ڕوی چینایەتی, بانە سۆسیالستە غەیرە مارکسییەکان, لە ڕوی سیاسییەوە, دەبەنەوە سەر ئەوەی فەرەنسا لەو کاتەدا وڵاتی بۆرژوازی بچوك, وە مارکسیزمیش بیرو باوەڕێکی نوێ بوو .*

بۆیارکانی چۆنە دا

کۆمۆن دەسەڵاتداریەتیەکی دیموکراسی ڕاستەوخۆ بوو, بۆیارەکان ڕاستەوخۆ دەدرا, سەرکردایەتی هەرەمی نەبوو, هێزە سەرکوتکەرەکانی هەڵوەشاندەوە, دین لە دەوڵەت جیاکرایەوە, خوێندن بە خۆایی کرا, یەکسانی ژن و پیاو مسۆگەر کرا, بۆگانەکان بوونە هاووڵاتی, شوێنی

لەش فرۆشی قەدەغە کرا, موچەی نوێنەران بە 6000 فرەنك وەك موچەی کرێکارێکی هوشیار دیاریکرا... .
کۆمۆن لە ڕوی بەشداری هەموان بە بێ جیاوازی چینایەتی و ڕەگەزی لە سەروی 18 ساڵییەوە لە دەنگداندا, یەکەم ئەزمونی دیموکراسی بوو تاکو ئەو کاتە مرۆڤایەتی بە خۆیەوە ببینێت, کە تا ساڵی 1944 لە فەرەنسای مەبەندی دیموکراسی, ژنان مافی دەنگدانیان نەبوو, کۆمۆن نمونەیەکی نوێی دیموکراسی پێشکەش مرۆڤایەتی کرد, خەڵکی پاریس لە سەردەمی پاشایەتی و دواتریش دابەش دەکران بەسەر سێ تۆژدا" نەبیلەکان,پیاوانی کەنیسە,ئەوانەی داهاتیان مام ناوەندی بوو(بورژوازی)", تۆژی یەکەم و دووەم لە باجدان ئازاد کرابوون, مافی دەنگدان بێ هەموان نەبوو, بەڵام کۆمۆن کودەتایەکی شۆشگێڕی کرد بەسەر سیاسەتی باودا, نموونەیەکی نوێی سیاسەتی بێ یەکەمجار لە مێژووی مرۆڤایەتی پێشکەشکرد, هەموو ئمتیازاتێکی لە چینە باڵاکان سەندەوە.
کۆمۆنە تەنها 72 ڕۆژ بەردەوام بوو, لەو 72 ڕۆژە پاریس نەخەوت, نوێنەران شەو و ڕۆژ بە موچەی کرێکاری هەر بیریان دەکردەوەو کاریان دەکرد.
لە 2 نیسانەوە دەسەڵاتی تیر هەوڵەکانی خستە گەڕ بۆ ڕوخاندنی, بە هاوکاری سوپای داگیرکەری پرۆسی, لە 21ی ئایارەوە پەلامار دەستی پێکرد, لە28ی ئایار دوای کوشتنی زیاتر لە 30 هەزار کۆمۆنار کە ڕوباری سین لە خوێنی ئەوان سور ببوو کۆمۆنە تێك شکێنرا, بەڵام پەندو ئەزموونەکانی بۆ مێژوو مایەوە.

ئایا دیکتاتۆری پرۆلیتاریا مەرجی سەرکەوتنی شۆشی کرێکاری یە؟

تا ئێستا ئەو مەقولەیەی دەوڵەت چینایەتییە, ئامرازێکە بە دەست چینێکەوە بۆ سەرکوتی چینێکی دیکە لە ناوەکدا راستە, ئەگەریش لە نمایشدا خۆی وا نەنوێنێت و بە ڕواڵەت لە ڕێگای دەنگدانەوە وا خۆی ئاشکرا بکات لە نێوان چینەکانی کۆمەگادا بڵایەنە, لێ ئەوا لە ڕێگای دەستور و یاساو ڕاگەیاندن و دەسەڵاتی قوڵەوە چینی فەرمانەوا بەرژەوەندیەکانی خۆی دەسەپێنێت و بە ئاگرو ئاسن موکدارێتی تایبەتی و پەیوەندی بەرهەم هێنانی چینی دەسەڵاتدار دەپارێزێت, بۆیە دەبینین ئەنجامی هەڵبژاردنەکان تەنها گۆڕینی دەموچاوەکانە, ئەوجارانەشی قازە ڕەشەکەیان بۆ دەردەچێت, ئەوا دەیکوژن نموونە جیمی کاربین و بیرنەر ساندەرز و سیریزاو ئێس پەی... , بە گشتی ئەنجامی کایە سیاسییەکە جگەکیەك کەمە بە خاڵەکانی بودجە نەك سستەم, بە پێی ئەو بەنجەی بۆ کۆمەگا

سیاسەتمەدارانی چینی باڵادەست دەیبەنەوە لەو قوناغەدا.
بە دوای کۆمۆنە دەستەواژەی دکتاتۆری پرۆلیتاریا لە زمانی رابەرانی مارکسیزمەوە هێنرایە ناو ئەدەبیاتی سیاسی و لە زۆربەی حالەتەکاندا لە ژێر ئاڵای دکتاتۆری چینێك کە زۆرینەی کۆمەڵگا پێك دەهێنێت دکتاتۆری حیزب و کەس داسەپێنرا.
بە بۆچونی مارکس دکتاتۆری پرۆلیتاریا شێوەیەکی ئامیاری یە, لەم دوایەدا دەرکەوت, کە ڕزگاری ئابووری بێ کار بەدەست دەنێت, ئەمەش لە کۆمۆنەدا دەرکەوت . هەروەها دەڵێت: لە بارودۆخی گواستنەوە لە سەرمایەدارییەوە بۆ سۆسیالستی, شێوەی دەوڵەت ناکرێت هیچ شێوەیەك بێت جگە لە دیکتاتۆری شۆڕشگێڕانەی پرۆلیتاریا.

ئەنگلزیش لە ناساندنی کۆمۆنەدا دەڵێت: (بەڕێزە خۆشەویستەکان, ئایا دەتانەوێت بزانن دیکتاتۆری پرۆلیتاریا چی یە و چۆن خۆی دەنوێنێ؟ فەرموون چاوێك بە کۆمۆنەدا بخشێنن, لە ڕاستی دا ئەوە دیکتاتۆری کرێکاران بوو).
لینین لە پەرتووکی کاوتسکی هەڵگەڕاوەدا پێداویستی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا لەم خاڵانەدا دەبینێتەوە: (1- سەرکوت کردنی بەرەنگاربوونەوەی هێزی بورژواکان.2 – ترس خستنە دڵی کۆنەپەرستان.3 -پاراستنی دەسەڵاتی پرۆلیتاریا دژ بۆرژواکان. 4 – تا پرۆلیتاریا بە هێز لە دوژمنەکانی بدات.
لە دوای کۆمۆنە ناوەڕۆکی کۆمۆنە لە ڕگای چەمکی دیکتاتۆری پرۆلیتاریاوە, لە هەمە ڕەنگی, ئیرادەی زۆرینە, کارکردن, بۆیارانی بە کۆمە, نەهێشتنی دامودەزگای سەرکوتکەرو ئیمتیازاتی چینی دەسەڵاتدار, داهێنان و پێشەنگی لە سیاسەت مرۆندرا, تەنانەت مۆرکی بەشداری زۆرینەی ئانارشیستی نا دەسەڵاتداری لە سەرکردایەتی کۆمۆنە لە گەڵنرا, هەموو کۆمۆنە لە چەمکی دکتاتۆریەکە کورت کرایەوە, بەمەش سۆسیالستەکان بەناوی وەفاداری بێ کۆمۆنە بەرەو روی ناوەڕۆکی کۆمۆنە بونەوە.

لە یەکەم ئەزموونی دوای کۆمۆنە, بە دوای شۆرشی ئۆکتۆبەردا, ئەو هەموو ستایشەی کە پێشتر لینین لە پەرتووکی دەوڵەت و شۆڕشدا بێ کۆمۆنەی کردبوو, ساڵێك بەرگەی هەمە ڕەنگی پەرلەمانەکەی نەگرت و هەڵیوەشاندەوە, کە لە 25ی نۆڤەمبەری 1917 لە گەرماو گەرمی دوای شۆڕش و بۆیارە گرنەکان وەك زەوی بێ جوتیار, ئاشتی, کار بێ کرکار, بەشداری هەمووان لە هەڵبژاردن و دەنگی یەکسان بێ هەمووان" پێشتر دەنگی چینە باڵاکان چەند دەنگی هەژاران دەژمردرا, ئەنجامدرابوو نموونە لە هەڵبژاردنی 1907 دا خاوەند

زەوییەکی دەرەبەگ ب 230 دەنگ, کەچی کرێکارێك بە 125000 دەنگ و جوتیارێك بە 60000 دەنگ دەچونە دەماوە, بۆیە لە دوا هەڵبژاردنی پەرلەمانی ئۆکتۆبەر 51%ی ئەندامانی دەما لە نوبەلا پێك دەهات" لە هەڵبژاردنەکەدا 103 لیست بەشداری تێدا کردبوو, لە ئەنجامدا سێ لیستی شۆڕشگێڕ و کۆمۆنیست زۆرینەیان بەدەست هێنا بوەوە, بەلشەفیکەکان 23,26% ی دەنگەکانیان هێنایەوە, دەیکردە دە ملیۆن و شەش سەت و حەفتاو یك هەزارو سێسەدو هەشتاو حەوت دەنگ, مەنشەفیکەکان تەنها 3,02%ی دەنگەکانیان هێنابوەوە.
لە کۆمۆنەوە بۆ ئێستا, زاراوەی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا, خاڵی باسی بۆرژواکان و مارکسیەکان بووە, بەردەوام لە رۆژەفی گەرمدا بووە, لە کاتێکدا ئەم دەستەواژەیە هاتە پێشەوە, دەسەڵاتداری دکتاتۆری موتەق لە زۆرینەی جیهان بە پراتیك پیادە دەکرا, کەچی بۆرژوازی دژی چەمکی دکتاتۆری پرۆلیتاریای زۆرینەی کۆمەڵگا بوو, هەڵبژاردن لە جوگرافیایەکی بچووکی جیهان تەنها بۆ پیاوانی چینە باڵاکان بوو, کرێکاران و رەنجدەران بەشداریان زۆر لاواز بوو لە ژیانی سیاسی یان هەر نەبوو, گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی هێواش بوو, شۆڕشی پیشەسازی سێ و چوار و لێکەوتەکانی نەبوو, خەباتی سیاسی سەرکوت دەکرا, بریکاریا ناویشی نەبوو,.....لە بارودۆخێکی وادا کە دکتاتۆریەت باڵی بەسەر جیهاندا کێشابوو, کۆمۆنە لە بەرامبەر دکتاتۆری چینە باڵاکانی دەرەبەگ و سەرمایەداران لە جیهاندا, شێوە حکومەتێکی دیکەی هینایە پێشەوە, تەواو پێچەوانەی ئەوانە, لێرەدا هەژاران دەسەڵاتدارن ناونرا دکتاتۆری پرۆلیتاریا, کە وەك لەشکرەکەی سپارتاکۆس زەبروزەنگی پیادە ناکرد, دڵی گەورەو بە بەزەیی بوو, کە لە ناوەڕۆکدا زۆر دیموکراسیانەو مرۆڤ دۆستانە بوو, تەنانەت حوکمی ئیعدامی تێدا هەڵەشابوەوە, گفتوگۆی سیاسی لە لوتکەدا بوو, زۆر کێشەوکۆمەڵە لەو ماوەیەدا پێك هاتن, رۆژنامە داخراوەکانی پێشوو ئازادی کارکردنیان پێ درایەوەو ئازادی بۆ قەیدو شەرتی سیاسی زەمانەت کرا جگە لە دژە شۆڕشان, بۆیە هەموو ئەو پراتیکانە لە گەڵ بەکار هێنانی چەمکی دکتاتۆری یەك ناگرێتەوە.

هەرچەندە هەنووکە چەمکی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا, بۆ ئەوەی ڕابگەیەنرێت, بەشی زۆری پارتە مارکسی و کۆمۆنیستیەکان جیهان, لە ئەدەبیات و بەرنامەی خۆیان لایان داوە.
ئەگەر مارکس پاش کۆمۆنە, لە ئەزمونی ئەو دەسەڵاتەوە چەمکی دیکتاتۆری پرۆلیتاریای هێنایە ناو ئەدەبی مارکسیزمەوە, ئایا دوای ڕوخانی شۆڕەوی و کامپی خۆرهەڵات و ئەو پێشەوە چونانەی

دیموکراسیەت لە بواری یاسای هەبژاردن و بەشداری هەموان تیایداو زەمانەتی بەشکی باش لە ئازادییەکان ناویەتی, وە ناشرینی و قزەونی چەمکی دکتاتۆری, و خراپ بەکار هینانی چەمکەکە لە رابردوودا بەناوی مارکسیزمەوە کە دەریایەك خوێنی بەهەوە رژێنراوە, ئەمڕۆ مارکسیش لە ژیاندا بووایە, هەوڵی گۆڕینی چەمکەکەی دەدا, رایدەگەیاند کەمانە نموونەی دیموکراسی راستەوخۆی پرۆلیتاریایە.
کەمانە قازە رەشەکەی دیموکراتی و دادپەروەری بوو, ئەوپەڕی دیموکراسیەتی تەدا جڵبەجێ کرا, تا ئێستا پاریسیەکان کە قیبلەنەمای بیرکردنەوەی داهێنەرانەن لە سیاسەت لە جیهاندا پێی نەگەیشتوون, بۆیە پێویستە دەستەواژەکە بگۆڕێت, هەرچەندە دەشێت بە هەندەك ئەمە کفرە گەورەکە بێت.

پرسی هەڵبژاردن.. کاوە جەلال

کەی توانیمان خەمان وەک مرۆڤ بەهێند وەربگرین، ئەوجا لە تەوانی ستەمکار و ناڕاستگۆی کوردایەتی چووینە دەرەوە، ئیدی دەتوانین دیدمان گۆڕشنتر بووەو هەر کارەساتێکی، بڵێ هەر هەوداوێکی نەو ژیانی جڤاکیمان ئاڕاستە بکەین و لەبریی گۆڕانبژێری "زام" بیکەین بە "پرس". لە گەڕەکە هاوکات بۆرین دانوستانی ئەو کارەساتە بەربخەین تا هاوشێوەی هەوندداتەوە یان هیچ نەبێت ئامادەباشی تەماندا بە ڕەگریی لە کارەساتی ئەوها سەرهەڵبدات.
بەگومان ئەم کێشەیە زەر بقەیە. سەرەڕای ئەوە بە کرانەوەی بەری چاومان ناچار دەبین هەوبکەینە تاوانبار و ئەو شەکرانە کە بەرهنگاری ئەو بوونەتەوە، تاکو لە دیاردەکانی وەک نقورچی سەربازی، بزواندنی "پتری" ئەنجامدانی تاوان (خوێنەر بەهەڵە لەمان تێنەگات: نەک بزواندنی تاوان، بەڵکو بزواندنی "پتر"ی ئەنجامدانی تاوان) وردبینەوە، بۆ هەیشەوە بەمان ساغبێتەوە کە داخە تا چەند کوردایەتیچییانی نەو شاخەکان ڕەیان لە لاوازکردنی کەستیی کورد و پەرپێدانی گورزی تاوانباران لە کوردان هەبووە.

لە گەڕەکە بە هەگریی لە تەمەتی سەرزارکییانەی وەک "خەفرشی"، "خیانەت" یان "پاساو بە دوژمنان" پتر هەبچینە نەو پرسی خباتەوە

– خەبات کە هەردەم لەدژی ستەمکاری ڕاوایە، بۆ هەموو کەسێکی ژیر، خاوەن ویژدان، هەوڵدەرگرتوو بۆ ئازادی هەر شوێ پرسێکی جڤاکی و سیاسی، دەبڕێت و گرێکە ببڕێت کە خەبات لەدژی دەسەڵاتداریەتیکی وەک بەعس ئەرکێکی ئەخلاقیە.
سەرتا گرێکە بۆ شوێی بەرجەستە لایەنێک یەکلا بکەینەوە: تاوانی هەڵەبجە ڕژێمی بەعس ئەنجامی دا و شیاوی لێبوردن نیە، بەم تاوانە کە کەمەکوژیە لە چەند خولەکێکی کەمدا بە چەکی کیمیایی، "ئادە"ی چیەتیی تاوانکاریانەی ئەنجامدەرەکەی ئاشکرا دەبێت.
لە ئەمە بەئاستی لەرەدا لای کارەساتەکی ئاماژ گیرساوینەتەوە سەرباری ئاشکرایی تاوانبارەکەی. بۆ نزیککەوتنەوە لەم کێشەیە گرێکە سەرتا بپرسین کە ئایا چەن مرۆڤ لەدژی دەسەڵاتداریەتیکی ستەمکاری وەک بەعس خەبات بکات؟ لەرەدا ئاشکرایە، ئەمە پەیوەندین بە دەوڵەتکەوە کە سوپایەکی بەهێزی لە ڕووی چەندەتیی مرۆڤ و چەکەوە هەیە، هێزوهێما چەنەتییانە لە ڕووی سەربازییەوە پتر پگەیەنراوە، دەوڵەتیش هەردوو لایەنیان بە دەستوڕی پتردەلار بەردەوام پتر مەدەرنیزە دەکات: بەردەوام چەکی مەدەرنتر دەکێت، ئەوجا بەردەوام بە یاریدەی پتر لە بیست هەزار پسپۆری سۆفتی ئاهەنانی چەنتییانە بە سوپاکەی دەکات، ئەفسەران و فەکەوانانی پگەیەنراو دەنرێت بە وڵاتانی وەک ئەمانیا و فەڕانسا تا دەورەی تایبەت ببینن و گەلەکی دی. ئەوجا دەزگای بەهێزی پلیسی و ئەمنی و موخابەراتیی هەیە.
لەدژی ئەم دەسەڵاتە دوو ڕەگەی خەبات هەن: خەباتی ژێرزەمینی و تەکۆشان بۆ کولتوور و زمانەوە بە پاراستنی دەستکەوتە مێژوویەکان، هێزوهێما هەڵسەنگاندنی ڕاخنەیانەی یاخیبوونەکانی باب و باپیران، ئەوجا چاوەڕوانکردنی هەڵکەوتنی هەلی لەبار بە دەستوشاندن لەو دوژمنە؛ یان، ڕەگەی دووەم: خەباتی چەکداری کە ئاشکرایە ڕەگەی زەبرە.

لە ئایا خەباتی چەکداریەکەی کوردایەتیچیان؟ نەخێر، جا گرچی ئەوان و گەنجانی پێشمەرگەیان زۆر چاک توانای زەبر و لەناوبردنیان هەیە، ئەوە بەگومان بەرانبەر مرۆڤانی کورد نەک ڕژێمێکی وەکو بەعس، بە پێچەوانەوە سەرانی خولە چەخماخەیی هەردەم ئاواتەخواز بوون کە لە بەغدادەوە دیدەکی ئەرێنییان تێبگیرێت. لەم ڕوانگەیەوە ئەو پاساوەی کوردایەتیچیان کە گەیا کورد لاسایی دوژمنانی ناکاتەوە، دروێکی شاخدارە.
خەباتی چەکداری کە ئەمە وەک ڕەگەیەک وەسفی دەکەین، بەگومان گەر شیاو بێت، چەند پێشمەرجێکی هەیە: ئاشکرایە پەیوەندە بە

جیۆپۆلیتیکی کوردانەوە دەبێت ئەو شتە چەکدارییە سەربخۆ بێت لە هەر دۆخێکی دراوسێ، دەبێت سوپایەکی سەردەمیانەی فرەلایەنی بە دامەزرێنرابێت، ئەوجا لەو شتەدا هەر شۆڕشێکی چەک لە قەچەقانی و مۆلەتەقۆوە تا چەکی مەدرن بگەیەخرێن، هەروەها گرووپی ئینتیحاری بە لەدان لە دوژمن لەنێو پایتەختەکەیدا، یان بە تەسەندنەوەی هەر تاوانێک کە ئەو لەدژی مندالێک یان کیژێکی کورد ئەنجامی بدات، پێبگەیەنرێت. ئەوجا گەر شۆڵاتی و سەرۆکیان هاوپیان لە چیاکان کرد و ناوی ئەم یان ئەو پارتیان لە خۆیان نا، یەکسەر لەناوببرێن. بەکورتی ئەوە کرێک و پێناسەی شتێ و کە بۆیاری بە بدات، دەبێت بیگرێتە بەر. ئاخر ئەستا لەم ڕۆژگە هەبژێرراوە چەکداریەی خۆباتدا تەنیا یاسای زەبر دەخوات و هەموو پرسێکی ئەخلاقی، هەموو شۆڕشێکی سەرفی نەزەر لەکاردەخرێت. کەواتە کە بۆیار بە خۆباتی زەبرمەند بدات، دەبێت لە کرێکەوە زەبرمەندی سەردەمی بێت و توانای لەناوبردنی هەبێت. دەبێت بە واتای وشە سە لە جەریمە نەکاتەوە. ئەمە سەروشتی جەنگە و شۆڕشگێرانەی چەکداریش دەبێت بەو سەروشتە بگونجێن، دەبێت لە ناخیانەوە جەنگاوەر بن.

کەواتە کاتێک ئەمە لە شتە دڵدوێنە، مەبەستمان شتێی کورداێتیچییان نییە. گەر کاتێکییانە بڕوانین، دەبینین کە ئەوان هیچ توانایەکیان نەبوو بێ لە تەعریب و بەبەعسیکردن بگرن، کەواتە ڕاست نییە کە گۆیا دەستپێکردنی شتێی چەکداری بە جەگری بوو لە ڕاگوزان، لە تەشەنێی تەعریب و بەبەعسیکردن، بەڵکو ڕاست ئەوەیە، کە بەو نائامادەییە بە شتێی چەکداری نێک نەیانتوانی بێیان لەبگرن، بەڵکو گوێ و پەرێیان پێدان، سەرەنجامیش نزیکێی پێنج هەزار گوند وێرانکران و دانیشتوانیان بەبێ "تەعویز" فڕێدرانە نێو شار و شارۆچکانەوە. ئایا ناتوانین گریمانە بکەین کە گەرچی ژمێی بەعس دەستی بە ڕاگوزان کرد و ڕاگوزراوانی بە زیانە ئابووریەکانیان "تەعویز" دەکردەوە، ئەوجا لەبەر هەکاری ئابووری ڕاگوزانی لە سنووردا وەستاند، لەو سنووردا دەمایەوە؟ (بەتایبەتی مەژووناسان گەرەکە وەڵامی ئەم پرسیارە بدەنەوە، چونکە ئەرکێکی توژینەوەیە و دەکەوێتە ئەستێی ئەوان).

وەڵە ئەو پێشمەرجە دیاریکراوانەی جەگێی دووەم هەشتا هەر لاوەکین. پرسیاری کرێکیتر ئەوەیە کە ئایا توانای بەرهەستیی بۆیاردەران بە شتێی چەکداری ئەوەندە بە دەکات کە ئیدی بەو جۆرە زیان بە خێکی مەدەنی نەگات، یان هیچ نەبێت کەمترین زیانی پێبگات؟ ئاخر ئاشکرایە گەل و ئایندەی ئەو مەبەستن نێک شتێی چەکداری کە

دەستوێژ.
کەواتە گەر چالاکبووانی سیاسی بزانن توانای ڕاگوزاران و کوشتار نییە، بەکو بە پچوانەوە خەڵک بەهای شەڕی ئەوانەوە زیاتر زیانی پەدەگات، ئەوا لە سەرتاوە شەڕ ناکەن یان لەکاتی خۆیدا دەیوەستێنن، بۆتایبەتی لە هەشتاکاندا کاتی جەنگی ئێران-ئێران.
لە ئەم تەوانینە کوردایەتیچییانی ناسەردەمی و ئامادەنەبوو بە شەڕ ناگرێتەوە. ئەمان هەروا ئاسان دەچنە نەو چیاکانەوە، بەگومان نەک بە نەو شوێنی ئامادەکراوی خەبات، بەکو دەچنە سەر ماڵی جوتیاری داماو، ئەوجا وەک جرپن و شەڕاو، وەک نەزان و نەشارەزای شەر، گەنجانی فریودراو دەدەنە دەست خودی خۆیان تا لە ئەزموونی خەباتی چەکداریەوە بەک فۆری شەکردن ببن، خۆیشیان لەنەو ناکۆکیی خولەچەخماخۆیدا قاڵدەبن.
کەواتە ئەمە لەم شەڕەی کوردایەتیچییانی شەنەزان و سیاسەتنەزاندا هاوکات لە بەردەم هەوشەکی زۆر ترسناکداین، چونکە ڕژەمی بەعس لەهەوتی جەنگدا بەردەوام پتر بە چەکی کیمایی تای تەرازووی شەکان هادەگرێت، هاوکات نەزیفی خودی جەنگ بەربووە و لەڕشەوە قەراری سیاسی و سەربازی ئاسانتر دەدرێن. ئێستا خەهەشتنەوە پێشتریی وەرگرتووە. ئەمە گەرەکە لەم پێوەندییەدا بپرسین: ئایا ئەوە ئاوەزمەندانەیە کە لەو هەوشەدا نقورچ لە ڕژەمەکی دیکتاتەری بگیرێت؟
با کەنکرێتتر بپرسین: ئایا کوردایەتیچییانی نەو شاخ و داخەکان بە چەقەکەوە سوپای ئێرانی دوژمنی ڕژەمی بەلەسەبووی بەعس دەهێننە نەو خاکەکەیەوە؟ ئاخر لە هووی جیۆگرافیای سیاسییەوە خاکی ئەوە! لە هووی مافی هاوڵاتێتییەوە کوردایەتیچییان هاوڵاتیی ئەو دەوڵەتەن!
کەواتە پێویستە چەند پرسیارەک بکەین و گەرەکە تووژەران، بۆتایبەتی مژووناسان وەڵامیان بدەنەوە: ئایا کوردایەتیچییان تاوانبارن دەرهەق بە هەڵەبجە؟ ئایا دەبێت پرسی دادگاییکردنی ئەوانیش بوروژێنرێت؟ هاوکات دەبێت پرسیارەکی دیکەی زۆر بقە بکەین تاکو هەر تابوویەک بشکێنین: ئایا ئەوان سەبەبکاری کارەساتی هەڵەبجەن؟ ئەم پرسیارانە پێویستە بکرێن، چونکە پێویستمان بە هەشنایی سەبارەت بە هووداو کارەساتەکانی ڕابوردوومان هەیە. جگە لەوە ئەمە لە ئەزموونەوە دەزانین کە کوردایەتی لە کرێکیەوە دوژمنی مرۆڤ و مرۆڤێتیی کورد بووە. ئاخر ئەمە بەئاشکرا (سەردەمانی زوو گەلەک نائاشکرا) بە هەمووان خویا بووە کە هەرگیز مرۆڤی کورد ئامانجی کوردایەتیچییان نەبووە، نەخێر ئەوان

بەلایانەوە ئاسایی بووە کوردان بەکوشتبدرێن، مال و گوند و زەویی کشتیاریان وێران بکرێن، کیژیان ئەتک بکرێت، زارۆکیان لە ژەهردا بخنکێنرێت – تەنیا خەیان و گەیشتن بە بڕێک دەسکەوات مەبەست بوون. لە بنەڕەتدا نەک تەنیا سیاسەتبازێک (ئەمە پاکانە نییە)، بەڵکو دەیان کوردایەتیچی ئاواتەخواز بوون کە چەند هەڵبجەیەکی دیکە هەڵوبداتەوە تا "مەسەلە هەواکەی گەلی کوردی بەشەرەفی قارەمان بە گەلان بناسرێت!" – هەروەک دەوڵەتان هیچ ئاگایەکیان لەو مەسەلەیە نەبووبێت!

لە بنەڕەتدا بەپرسکردنی هەڵبجە (و ئەنفال) و دانوستاندنی تەنیا بەهای مێژوویی ساغکەرەوەی نییە، بەڵکو واتایەکی هەنووکەییشی پەیوەندی بە دەخی ئەمڕۆی کوردانەوە هەیە. ئەمە دەبێژین: ساویلکەییەکی کوردیی سیاسەتنەزان هەیە، کە بەتایبەتی بڕوای کوردایەتییەوە ناسیومانە و بەردەوام ئەزموونی دەکەینەوە: سنگدرێژاندنی خولەچەخماخەیی و بەکوشتدانی گەنجان و خەڵکی سیڤیل لە ئابوردووداو، ئەمەش بە نموونە دروستکردنی پووڵ بە نەخشەی هەموو کوردستانەوە، لەڕشدا هەموو کەسێکی ئاگامەند دەزانێت کە کرداری بەو چەشنە نقورچگرتنە. لە ئەوەی ڕاستی بێت بەم کارە نەک تەنیا ساویلکەیی، بەڵکو هەروەها سووکوسڵیمیی دەروونەکە ئاشکرا دەبێت، ئەوەش بەوەدا کە نقورچگران لەو نقورچەدا وەنەیەکی پاپای فاتیکانیان لەسەر داناوە!! ئاخر ئەوە سووکوسڵیمییە کە نقورچگرێک وەنەی پاپای فاتیکان بخاتە سەر پووڵکی کوردی. ئەوجا کە نقورچگران بوێریان بە بەرگری لە کردارەکەیان نییە، ئیدی بە نقورچ دەگرن؟ هار بوون؟ بەدەم قاقای پێکەنینەوە خەریکی گەمەکردنن؟ جگە لەوە تەنانەت کەسانی سادەی جڤاکیش بەووونی دەزانن کە چوار کوردستانی جووداو لە یەک هەن و گەر هەموو دوژمنانی کوردیش نەمێنن، نەشیاوە لەبەر جووداوی مێژوویانەی کوردەکان یەکبخرێن. ئەوجا ساویلکەیی دڵفراندوم لەولاوە بووەستێت، یان کینی ساویلکانەی شەڕسوارانی کوردایەتی و نەوەکانیان لە یەکدی کە لە سیاسەتدا لە باوکان و باپیرانیان کەڵەوارترن.

کەواتە ئاشکرایە، کاتێک ئەمە ئەوها ڕەخنەییانە "هەڵبجە بپرسە دەکەین"، ئەوا مەسەلەکە ئەوە نییە کە هاوشێوەی زەر کەس ئاخ بە سەدام هەڵبکێشین و دەسەڵاتدارییەکەی وەک چاک دابنێین، بەڵکو مەسەلەکە لە کرێکەوە ئەوەیە کە هەڵوەستی ڕەخنەیی ووەو هەر ڕووداو و کارساتێکی نەو ژیانی ئابوردوومان وەربگرین، بوەرانە دەستنیشانیان بکەین تا دووبارە نەبنەوە، ئەوجا بەو ڕێیەوە هیچ دەرفەتێک بە کوردایەتیچییانی تەهەدراوی نەو شاخ و داخکان

نەهێنەوە کە سەرچاوەیی ئابووریی خەیانمان بۆشانازییەوە بە بکەن بە حیکایەت، بە نموونە بۆشرمانە وێنەی تەقوتەقکانیان پشانی خەڵک بدەن و پێیان ببڕژن: "لەو ڕۆژانە بوانن کە ئەمڕۆیان هێنا!". ئەوان دەبەت بیدرکێنن کە ڕژمی بەعس بەهای شەی ساویلکانەی ئەوانەوە تەپتەپێنی بە خەیان و سەرجەم گەلی کورد کرد، بۆ ئەوان دوای ئاپەین وەک دەڕاوی شە گەانەوە.

کام نەوە و کام شوناس؟.. سەدیق ئەوانزی سەعید

سەرنجێك لە بارەی وتارێکی محەمەد ەنجاو

قسەکردن لەسەر شوناس و نەوەی شیعری کوردی، بە بێ دیاریکردنی چوارچێوەیەکی مێژوویی و زەمەنی، بگومان قسەکردنێکی ناتەواو دەبێت. چونکە هەموو شوناسێك و هەموو نەوەیەك، بەرمەبنای قۆناغێکی دیاریکراوی ژیاری و ئەدەبی و کۆمەایەتی و شیعرییە. نەوەیەك نییە، ئاسێیی لەگەڵ زەمەنەکاندا هاوتەریب بوات و بەردەوام بێت. بەکو ئەمە سرووشتی دینامیکییانەی ژیانە، کە نوێیەك دەردەکەوێت و دوای چەند قۆناغێك، دەچێتە پەراوێزی مێژوو، نوێیەکی تر دەردەکەوێ ت. مەگەر گەران بێ ئەستا، بە نوێکەرەوەی شیعری کوردی دا ئەنرێت؟ بێیە بەرلە هەموو شتێك، دەبێ بزانین مەبەستمان کام نەوە و کام شوناسە و لە فۆمی زەمەنیدا، پڵێنبەندی بکەین. دەستەواژەی نەوەی ئەستا، وەك کارێکی ئانەبردووی بەردەوام، دەشێ لە هەموو زەمەنێکدا، بەرجەستە بێت. لە کاتێکدا تەنانەت لە دوای ئاپەینیشەوە، بە تەنها نەوەیەکی شیعری نییە، چونکە ئاپەین سێ دەیەیە ووێداوە، بێیە لە ماوەی ئەو سێ دەیەدا، شیعری ئەو نەوەیە، لە ووی فۆم و ناوەڕۆکەوە جیاواز دەکەوێتەوە. بە ادەیەك کە شیعری چرکە ساتەکانی دوای ئاپەین، کە جۆش و خرۆشی ئازادی و شکاندنی کێت و بەندی سەربەستی هەیە، جیایە لەگەڵ دونیابینی ئەو نەوەیەی لە دوای دوو هەزارەکانەوە شیعر دەنووسێت و شیعر لە بێتەی قسەی ووت و بێ مانا کورت دەکاتەوە و دەبینێت. لە استیدا، هەندێك دەستەواژەی ئەدەبی هەنە، بە بۆای من پێویستییان

بەوەیە لە ڕووی مۆزوویییەوە زەمەنشوێنی بکرێن. کە دەڵێین شیعری کوردی، یاخود نەوەی ڕابردووی شیعری کوردی، ئەوا ئێمە لە بەردەم یەك نەوە و یەك ئەزموونی شیعری کوردی نین، بەڵکوچەندان ئەزموون و گوتاری شیعری جیاواز هەن.
بۆیە لە بەرایی هەموو شتێکدا، بەرلەوەی باسی هەر نەوەیەکی شیعری بکەین، دەبێ چوارچێوە مۆزوویییەکەی دیاری بکەین، ئەوکات لە پەراوێزی ئەو چوارچێوە مۆزوویییەدا، ئەدگارو خەسڵەتە ئەدەبی و هونەرییەکانی ئەو قۆناغە و شوناسی نەوەکەی دیاری بکەین. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە، مەرج نییە هەموو ئەزموونێکی شیعری، بچێتە نێو شوناسی نەوەیەکی شیعرییەوە. دەشێ ئەزموونی شاعیرێك لە ڕووی زمان و ناوەڕۆك و گوتاری شیعرییەوە، لە دەرەوەی شوناسی شیعری سەردەمەکە و قۆناغەکە دابێت (بێ نموونە وەك ئەزموونی شیعری سەباح ڕەنجدەر) نەوە و شوناسی شیعری، چەمکێکی ئاڵۆز و نا ڕوونە و دەمانخاتە بەردەم هەڵەی لێکدانەوە و شڕۆڤەکردن، ئەگەر لە بەراییدا نەزانین مەبەستمان کام نەوە و کام شوناسە، لە پەیوەندی ئەو نەوەیە بە قۆناغەکە و ئەزموونەکەشەوە. لەو ڕوانگەیەوە کاتێ وتاری (نەوەیەکی بێ شوناس)م خوێندەوە کە (محەمەد ڕەنجاو) نووسیویەتی ولە دوا لاپەڕەی ڕۆژنامەی هەولێر، ژمارە (3268) ڕۆژی 9/11/2020 باڵاوبۆتەوە، بە پێویستم زانی وەك خوێنەرێکی ئاسایی شیعر، هەڵوەستەیەك لە ئاست ئەو وتارەدا بکەم. بێگومان بەرلە هەموو شتێك ئەم وتارە، لە گۆشەیەك بە ناوی (چراوگەی هەولێر) باڵاو کراوەتەوە. هەمووشمان دەزانین سرووشتی ئەو بابەتانەی کە لە گۆشەدا باڵاو دەکرێنەوە ئەوەیە، کە دەبێ بابەتەکان کورت وپوخت و چڕ بن، بۆیە ڕەنگە گونجاو نەبێت لە گۆشەیەکی بچووکدا، قسە لە سەر نەوە و شوناسی شیعری بکرێت، ئەمە دەبوو لە ڕێگەی لێکۆڵینەوە و شڕۆڤەکردنێکی ورد بووایە. لێرەوەش ئەگەر بە وردی سەرنج لەو وتارە بدەین، دەبینین جۆرێك لە ناپەیوەندی بابەتی و بەستنەوەی نا زەمەنی تێدایە.
لێکۆڵینەوە لە هەر شوناس و نەوەیەکی شیعری کوردی، باسکە لەوە زیاتر هەڵدەگرێت کە لە گۆشەیەکدا بە خێرایی و ئاگوزەر محەمەد ڕەنجاو باسی بکات. ئەمە لەلایەك ، لەلایەکی دیکەوە، خودی ناونیشانی وتارەکەی ڕەنجاو، ئیشکالیەتی زەمەنی و مۆزوویی و ئەدەبی گەورەی تێدایە. هەموو نووسینێك، بە تایبەتیش کاتێ پەیوەندی بە خاسیەتە ژیاریی و کەمەایەتی و ئەدەبییەکانی سەردەمێك هەبێت، ڕەنگدانەوەی ئەو قۆناغە و ئەو سەردەمە خۆیەتی کە تیایدا دەنووسرێت. لەو ڕوانگەیەوە کاتێ نووسەر دەنووسێت (نەوەیەکی بێ شوناس)، ئەوا ئەم جۆرە لە گوزارشتکردن، هەم جۆرێکە لە گشتگیریی و هاوکات

تێکەڵکردنی نەوەکانیشە بە یەکتری. چونکە نەوەی شیعری، بەرهەمی قۆناغێکی دیاریکراوە. بۆیە ئەو نەوەیەی ئێستا، مەبەستەکەی ڕوون نییە و خوێنەر لە پەراوێزی ئەو شوناسەوە نازانێت مەبەستی نووسەر کام نەوەیە؟ نەوەی دەیەی یەکەمی ڕاپەڕینە؟ نەوەی دووهەزارەکانە؟ یاخود نەوەی ئێستایە؟ بە بۆای من لە ئێستادا، نەوەیەك نییە تاکو شوناسی هەبێت. شتێکیش کە بوونی نەبێت، پێناسە و شوناسی نابێت، بە تایبەتیش لە ئەزموونی شیعریدا. چونکە ئەوەی مانا بە شوناس دەدات، ئەزموونە شیعرییەکەیە، نەك مۆژوو و بیۆگرافیای نەوەکە. بەو مانایەی ئەو شوناسە ئەدەبییە لە پەراوێزی ئەزموونە شیعرییەکەوە دەناسرێتەوە و مانایەکی شیعری دەگەیەنێت. چونکە لە دوای ڕاپەڕینەوە و بە تایبەتیش لە دوای دەیەی دووهەزارەکانەوە، شیعری ئەم نەوەیە، هەڵگری یەك گوتارو دنیابینی نییە، بەڵام هیچیشیان دواجار نەیانتوانیوە ڕووبەڕوێك لە ئەزموونی شیعری کوردی بگرن کەبشێ وەك شوناسێك بیاننناسینەوە. نووسەر لە سەرەتای وتارەکەیدا دەنووسێت:(ئەم نەوەیەی لەم چرکە ساتەدا هەوڵەکانی خۆی دەخاتە گەڕ بۆ بەرهەمهێنانی ئەزموونێك لە شیعری جیاواز لە قۆناغی بەر لە خۆی، لەوە ناچێت لە ناو ئەزموونداا هەوڵەکانی خۆی وەگەڕ خات و شتێ لە جیاوازی شیعری بخوڵقێنێ، چونکە ئەو گیرۆدەی ڕابردووە) هیچ ئەزموونێکی شیعری نییە، بەرهەمی چرکە ساتێکی دیاریکراو بێت. ئەزموون لە هەر بوارێکەوە بێت، دەرەنجامی کەڵەکەبوونێکی زۆر و کارکردنێکی بەردەوامە لە بوارەکەدا. ئەزموونی شیعری، دەرەنجامی کارکردنێکی بەردەوامە لە نێو فەزای شیعردا، تاکو دواجار شاعیرێك یاخو نەوەیەك بتوانێت ماکەکانی ئەو ئەزموونە بونیاد بنێت. ئەگەر سەرنج لە ئەزموونی شیعری شاعیران بدەین، دەبینین هیچ کام لەم شاعیرانە، شوناسە شیعریەکانییان، بەرهەمی چرکە ساتێکی زەمەنی دیاریکراو نییە. بەڵکو ڕەنگدانەوەی ئەزموون و قۆناغێکی درێژکراوەی شیعرییە. ئەزموونی شەرکێ بڵکەس، لە تریفەی هەڵبەستدا، وەك خاچ و مار نییە. ئەزموونی گۆران، لە سەرەتاکانی شیعریدا، وەك ئەو قۆناغە نییە کە چەند ساڵێك بەرلە مردنی شیعری تێدا نووسیوە. بۆیە هیچ نەوەیەك ناتوانێت لە چرکەساتێکی دیاریکراودا ئەزموونێك بخوڵقێنێت ئەگەر ئەو پەی توانا و داهێنانی خۆشی بخاتە گەڕ. چونکە ئەزموون، چەمکێکە خۆی لە خۆیدا پێناسە و شوناسی دیارە، کە بە مانای تاقیکردنەوە و کارکردنی بەردەوام دێت.

بە بۆای من، ئەم نەوەیە خۆی لە خۆیدا ئەزموونی نییە تا شوناسی هەبێت. بە دەربڕینێکی تر، هەر هەوڵ بۆ بونیادنانی شوناسێکی شیعری تایبەت بە خۆی نادات، چونکە لە بنەڕەتەوە نەیتوانیوە شتێکی دیکەی

جیاواز لە ئابردوو بێت. دەکرێ بپرسین، کامانەن ئەو ئەدگارە هونەری و ئەدەبی و شیعرییانەی، گوتاری شیعری ئەو نەوەیەی پێ دەناسرێتەوە؟ بە پێچەوانەوە، ئەم نەوەیەی ئێستا، شیعری بە ئەندازەیەك بێ بەها و بێ ناوەڕۆك و بێ کاریگەر کرد، کە تەنانەت سنووردار لە نێوان شیعر و قسەی ئاسایی و دەردەی ئازانە و میللی نەماوەتەوە. ئەمە وەرای ئەوەی کە شاشەی مۆبایل، بە ئووبەر و تێپگرافیای شیعری دەزانن و پێیانوایە دەتوانن لەو ڕگەیەوە داهێنانی شیعری بکەن. ئەم نەوەیە، بوونی نییە تاکو هەوڵەکانی بخاتە گەڕ بێ نووسینی ئەزموونکی جیاوازی شیعری.

نەوەیەکیش کە بوونی نەبێت، توانا و هەوڵەکانیشی لە کۆ بوو تا بیخاتە گەڕ؟ شیعری ئەو نەوەیە، لە هیچ ڕووکەوە بەراورد بە شیعری هەفتاکان و هەشتاکان ناکرێت، کە شیعری کوردی ئەو کات پەیامێك و گوتارێك و مانایەکی هەبوو. بە پێچەوانەی ئەو نەوەیەی ئێستا، کە ئەزموونی زۆریان، شایەنی ئەوە نییە هەر ناوبنرێن شیعر.
ئەم نەوەیە کە بێ شوناسە، لە بەر ئەوە نییە کە گیرەدەی ئابردووە، چونکە هیچ نەبێت، ئابردووی شیعری کوردی، هەگری جۆرەها شوناسی مرۆیی و سیاسی و شارستانییە، بەکو هەر ئەزموون و گوتاری شیعرییان نییە، بۆیە بێ شوناسن، نەك گیرەدەی ئابردووبن. چونکە ئەوان ناتوانن وەك شاعیرانی قۆناغەکانی پێشووتری شیعری کوردی، شیعر بنوسن. ئیدی نازانم چۆن گیرەدەی ئابردوونە. نووسەر بەردەوام دەبێت و ئەمجارەیان دەنووسێت:(ئەم نەوەیە دەبێ لەوە ئابێت لەو قۆناغە بنووسێت کە تیایدا دەژیت، پەمان بێ ئەوە منم کە وەك ئەوە نانوسم چونکە سەردەمەکەم سەردەمەکەی ئەوە نییە) ئەم بۆچوونانەی هەنجاو، پارادۆکسکی گەورەی واتایی زۆریان تێدایە. بە ئادەیەك کە ئەو خەی بۆچوونەکانی خەی هێت دەکاتەوە، وەك ئەوەی هەر مەبەستی بووبێت، گرشەکە پێبکاتەوە، ئیدی چی دەگوترێت گرنگ نییە.
دەکرێ بپرسین، ئەگەر شاعیرێك وەك هاوسەردەم و هاو قۆناغەکانی بنووسێت، دەتوانێت ئەزموونکی جیاواز پێشکەش بکات؟ ئەگەر شاعیرێك لەوە ئابێت وەك سەردەمەکەی بنووسێت، ئەمە مانای وایە هیچ پێویست بەوە ناکات هەخنەی ئەوەی لێ بگرین کە نەیتوانیوە شوناسێك بێ خەی بەرجەستە بکات. چونکە هەموو جیاواز کەوتنەوەیەك، دابڕانکە لەگەڵ واقیعی هەبوودا. هیچ شاعیرێك ناتوانێت جیاواز بنووسێت، ئەگەر لە دەرەوەی سەردەم و بیرکردنەوە و ڕوانینی گشتییانەی قۆناغەکە نەبێت. مانای چییە، شاعیرێك دەبێ لەوە ئابێت وەك سەردەمەکەی بنووسێت و دواتریش بانگەشەی ئەوە بکات کە ئەوە منم وەك ئەوە نانووسم و جیاواز دەنووسم؟ شاعیری جیاوازنووس، پێویستی

بەوە نییە بانگەشە بۆ خۆنەر بکات کە شتێکی جیاوازی نووسیوە، ئەو ئەگەر توانی بە شێوەیەکی جیاواز لە هاو شوناس و هاوسەردەمەکانی بنووسێت، ئیدی ئەمە دەبێتە شوناس وتایبتمەندییەکی ئەزموونی کەسی کە بە ئاسانی دەناسرێتەوە. دەنا شاعیرێك لە یەك کاتدا وەك سەردەمەکەی بنووسێت و بانگەشەی منێتی شیعریش بکات، تێگەیشتنێکی هەڵە و نا بابەتییانەی شیعرە. نووسەر لە درێژەی وتارەکەیدا دەنووسێت:_

(لە سەرەتای هەشتاکاندا چەند هەناسەیەکی شیعری، ویستییان شتێکی تربن بۆ خۆاپسکاندن و لەو ئەزموونە شیعرییەی قۆناغی ڕوانگە، وەڵێ کلێییەکە لەوەدایە، هەوڵەکانی ئەم نەوەیە هەوڵێکی پەرتەوازەبوون، هەتا ئێستاش لە خێی دەگەڵێ) یەکەم: نەمبیستووە لە ئەزموونی شیعری کوردیدا، نەوەی هەشتاکان تا ئێستاش لە خێی بگەڵێت، چونکە سەردەم و قۆناغی ئەوان، لە ڕووی ئەزموون و گوتاری شیعرییەوە بە سەرچووە. دووەمیان: نازانم بۆچی نووسەر بە بۆریی و بەو پەێی ڕاشکاوییەوە، ناوی شاعیرانی ئەو ئەزموونە ناهێنێت کە تائێستاش بە دوای خۆیاندا دەگەڵێن؟ خۆ ئەم پرسیارە، بەرلە هەموو کەسێك دەبوو ڕەنجاو ئاراستەی خێی بکات. کە شاعیرانی تر نەیانتوانی ئەزموونێك بێننە ئاراوە و خۆاپسکاندنەکەیان کەڵکی نەبوو، ئەی ئەو چی کرد؟ ئەو تا چەند توانی ئەزموونێکی جیاوازمان پێشکەش بکات؟ بۆ ئەوەی ئەو دابڕانە لە ڕوانگەییەکان بێتە ئاراوە، کە ئەوە باسی دەکات. لە ڕاستیدا، خستنە ڕوو یەك ئەزموون و چوارچێوەی کێی شیعری شاعیرانی هەشتاکان، دیدێکی هەڵەیە. لەوانەیە لە کێی ئەو شاعیرانەدا، تیایدا بێت خۆاپسکاندنەکەیان هیچی نوێی نەهێنابێتە ئاراوە، بەڵام هەشیانە کە توانی بە ئەزموونێکی جیاواز لە ڕووی ناوەڕۆك و زمانی شیعریی و گوتاری شیعرییەوە، خێی جیابکاتەوە و بە تەنها وەك ئەزموونێکی کەسی و تایبەتی لە شیعری هەشتاکاندا بمێنێتەوە.

بۆ نموونە: دەکرێ ئاماژە بە ئەزموونی (سەباح ڕەنجدەر) بدەین کە لە زۆربەی دەست پێ دەکات و تا ئێستاش بەردەوامی هەیە. ئەزموونی ئەم شاعیرە، لە هەشتاکانەوە توانی ڕێچکەی خێی بگرێت و وەك ئەزموونێکی تایبەتی خێی شیعر بنووسێت. لە ئاستی ناوەڕۆك و گوتاری شیعریدا، ئەزموونی ڕەنجدەر ناچێتە نێو چوارچێوەی هەشتاکان، بەڵکو ئەزموونێکی بەردەوامە، بە چاوپێشین لەوەی کە کەسانێك چۆن لە گوتاری شیعری ئەو شاعیرە دەگەن و چۆنی ڕەتی دەکەنەوە و نایبینن. چونکە نابێ بیرمان بچێت، هەرگیز شوێنی ئەزموونێکی جیاواز، بە ئاسانی لە نێو ڕووبەری شیعری باودا نابێتەوە. کە واتا باسکردن

لەوەی نەوەی هەشتاکان هەموویان تا ئێستا بە دوای خۆیاندا دەگەڕێن، دیدێکی کورتبینانەی شیعرییە و پشتی بە هیچ لێکدانەوە و ئەرگۆمێنتێك نەبەستووە. نابێ ئەوەمان بیربچێت، هەموو ئەزموونە شیعرییەکان جیاواز ناکەونەوە.چونکە ئەگەر بەو پێوەرە بێت، ئیدی ئەزموونێکی شیعری نییە بە ناوی جیاواز و تایبەت. لە کۆتاییدا، دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە ئەم وتارەی هەنجاو، دیدێکی سەرپێی و ئاگوزەرە بێ نەوە و شوناسی شیعری کوردی. چونکە ئەم بابەتە، پێویستی بە شڕۆڤەکردن و لێکدانەوەی زۆر هەیە و هووبەرەکەی لەوە قووڵتر و بەرفراوانترە، لەگۆشەیەکی بچووکدا باس بکرێت و خەسڵەتەکانی دیاری بکرێت.

▪ پەراوێز:_ نەوەیەکی بێ شوناس، نووسینی: محەمەد هەنجاو، ڕۆژنامەی هەولێر_ ژمارە(3268) دووشەممە_9/11/2020

پێویستیی ڕەگەزپەرستی بۆ نووچوانی ئاردۆگان و تورکیاوە.. ڕزا شوان

ڕۆژی چوارشەمە (١٧/ ئادار/٢٠٢١) لە دانیشتنی پەرلەمانی تورکیا، بەیاری دەرکردن و هەڵگرتنی پارێزبەندی لەسەر پەلەمانتاری کورد (عومەر فاروق جەرجەرلی ئاغۆ) کە پەلەمانتارێکی سەر بە پارتی گەلانی دیموکرات (هەدەپە) یە کە زەرینەیان کوردن. عومەر جەرجەرلی، پەلەمانتار و چالاکوانێکی ناسراوی چاونەترس و دلێر و بوێری داکۆکیکارە لە کێشەی کورد و لە مافەکانی مرۆڤ و لە ئازادییەکانی دەربڕین و لە ئازادی و ئاشتی و دادپەروەری و یەکسانی و پێکەوەژیان و لە زیندانیانی سیاسی و لە ستەملێکراوان. ئەو بەیارە کە خوێندرایەوە لە لایەن دادگای ناداپەروەری تورکیای زیندانیستانەوە دەرکراوە. ئاشکرایە کە ئەو بەیارە بەر لە دادگا، لە لایەن ئاردۆگانەوە دراوە. بەیارێکی سیاسییە نێک یاسایی. بەیاردەر ئاردۆگان و ڕەگەزپەرست دەوێت باخچەلی یە، کە خرێکی دەرکردنی بەیاری دووڕخستنەوەی پارتی

گەلانی دیموکراتین لە گوێپانی سیاسی . پەڕلەمانتار عومەر جەرجەرلی دادگا بوو تومەتباری کردووە گوایە (بانگەشەی بۆ رژێمێکی تیرۆریستی) کردووە، واتا بە پارتی کرێکارانی کوردستان. ئەمەش (بەختانێکی هەڵبەستراوی پشوخت) بۆ هەموو کوردێک کە چاوپێ بە قسە قەڵەکانی ئەردۆگانی رژگزپەرست لێندا و شاباشی نەکات. جەرجەرلی لە لایەن دادگای تورکیاوە مانگێک پێش ئێستا بڕیاری دوو ساڵ و شەش مانگ سزای بەندکردنی درا. دوێنێ بڕیارەکە لە دانیشتنی پەڕلەمانی تورکیادا خوێندرایەوە. پلیسی تورکیاش لە دەرەوەی هۆڵی پەڕلەمان چاوەڕێ بوو بۆ گرتن و کەلەپچەکردنی عومەر جەرجەرلی.

لە دوای خوێندنەوەی ئەو بڕیارە پەڕلەمانتارانی پاری نادا و ناگەشپێکردن و پارتی نەتەوەیی رژگز پەرست چوونە دەرەوەی هۆڵی پەڕلەمان و داوایان لە پلیس کرد کە بیگرن. تەنیا پەڕلەمانتارانی پارتی دیموکراتی گەلان و پارتی گەلی کەماری لە هۆڵەکەدا مانەوە. وەنەی عومەر جەرجەرلی یان بەرزکردەوە و تیان:" ئێمە بە تەنیا پەڕلەمانتارکەمان بەجێناهێین. پەڕلەمان بەجێناهێین" هەموشیان زۆر بە تونەی ناڕازیان دەربڕی و پرۆتیستەی ئەو بڕیارە نایاسایی و ناڕەوایان کرد، بە بڕیارێکی سیاسی و نایاسایی و نا دەستووری دەزانن.
عومەر جەرجەرلی مافناس و داکۆکیکارێکی سەرسەختە لە ستەملێکراوان، وتی: "ئەوانەی کە دەیانەوێت بمگرن پێویستە لەسەریان لێبن مەچی پەرلەماندا ئەمە بکەن و بمگرن" وتیشی:" دەتوانی ـ مەبەستی ئەردۆگانە ـ بمانخەیتە زیندانەوە، بەڵام ناتوانی وتنی قسەی راستمان لێ قەدەغە بکەیت. بەدەنگ نابم، نەتەوەکەم ئیرادەی پەداوم. (۹۰) هەزار کەس دە گیان پەداوم. هەرگیز نا چەمەوە و لە گەڵپانکاندا روبەڕووی هەڕەشکانی پلیس بووینەوە. بە تیرۆریست دایان ناین. بەڵام خەمان بەدەستەوە نەدا، لە دژی ستەمکار خەباتم کرد، تا ئەم کەمەڵگایە بە برایەتی بژین. هەوڵیان دا بە توومەتی هەڵبەستراو سزمان بدەن، قبووڵی ناکەم" وتیشی:" تا دوا هەناسەم پەڕلەمانتاری گەل دەبم، بە دەنگی "ستەمکاران" نەبوومە بە پەڕلەمانتار لە پەرلەماندا. بەڵکو بە دەنگی گەل سکەی پەڕلەمانم بەدەستهێناوە" وتیشی:"گەر بەندیش بکرێم دەست لە داکۆکیکردن لە مافەکانی مرۆڤ هەڵناگرم.. من لە ستەملێکراوکان بووم.. هەمیشە داکۆکیان لێدەکەم" وتیشی:"نابێت ئیرادەی گەل پانوبکرێت.. ئارەزووی ئاشتی تاوان نییە"

عومەر جەرجەرلی بەزارکەرکی گەورەی ئەردەگان و رژەمەکەیەتی. پشەنگەکی ئازا و چاونەترسە لە داکەکیکردن لە قوربانیانە دەستاتی سەرکوتکەر و داپسینەر و ئشکەنجەدان و رەگەزپەرستی.
عومەر جەرجەرلی لە دوای خوەندنەوەی ئەو بەیارەی دادگا، دەربارەی هەگرتنی پارەزبەندی پەلەمانی و دەرکرنی لە ئەندامەتی پەلەمان، وتی:"دان بەو بەیارەدا نانەم چونکە بەیارەکی نیاسایە و هیچ رەوایەکی نیە" وتیشی:"بەیارەکە لەسەرتاوە تا کۆتایەکەی، پڕ لە پشلکاری، من لە دەی نۆتەوکەم دام، من لە دەی نۆتەوکەم دام و بە هیچ شوەنەک نادەم. من بە دەنگی (۹۰) هەزار کەس هاتووم، لە میانەی دەنگدانەوە بە ئەرە هاتووم، هەر وەکو شیری دایک بە دەنگی حەقاە هاتووم، ئەمە سەر نانەوەنین" جەرجەرلی جەختی لەسەر ئەوەش کرد، وتی:"من دەگەمەوە بە پەلەمانی تورکیا، وەک چۆن پەلەمانتار " ئەنیس بەربەر ئەغەو" پەلەمانتاری پارتی گەلی کەماری گەلایەوە بە پەلەمان، کە بەیاری زیندانی هەتا هەتایی درابوو" ئاماژەشی بەوە کرد، ئەو هەیەی لە دوای ئەم گرتنەوەیەتی، لە رووی کارە قەزەوەن و ناشیرینەکانی حکومەتەکەی رژەمی ئەردەگان وەستایەوە، لە دژی بە رووتی پشکنینی ژنان لە دایرەکانی ئەمن و لە زیندانییەکانی تورکیا و لە دژی پشەلکاریەکانی مافەکانی مرۆڤ وەستایەوە. لەمەی حکوومەتی تورکیای کرد کە بە سوپایەکی زەر زەبەلاحەوە هەشی کردە سەر چیای گابە.
جەرجەرلی ئەم بەیارەی بە کودەتا بەسەر پەلەمان ناوبرد" کودەتاچییەکان" لە توەتی خەیدا نوسیوەتی:"کودەتاکان هەموو جارەک بە چەک و تانک وبە فڕۆکە ناکرەن. هەوەدانی دەرکردنی پەلەمانتارەک کە "۹۰" هەزار کەس دەنگی پەداوە، ئەمە کودەتایە بەسەر پەلەماندا. لە رووی ئەم کودەتایە دەوستم و پەلەمان بەجەناهەم"
شەیکارە سیاسییەکان، جەخت لەوە دەکەنەوە، کە دەستاتی فەرمانڕەوا، دەیەوەت تا هەتایە عومەر جەرجەرلی وسکت بکات و قەدەغەی ئەوەی لەبکەن کە چیتر داکەکی لە مافەکانی بەندکراوەکان و دەرکراوکان لە کارەکانیان نەکات، کە بە بەیاری ئەردەگان دەرکراون. عەمەر جەرجەرلی پش ئەوەی بەتە ناو دنیای سیاسەتەوە، پزیشک بوو، یەکەک لە کەی (۱۵۰) هەزار فەرمانبەر حکوومی، کە بە بەیاری ئەردەگان لە کارەکانیان دەرکران، بە تووماتی هەبەستراوی لایەنگرانی تیرەریست و فەتحوڵا گولەن. ئەم تووماتانە دەدرەنە پاڵ هەر کوردەک و هەر تورکەک. کە کەنەش بە ئەرگان نەبات و بە حەزرەتی سولتان ناوی نەبەن.

عومەر جەرجەرلی لە پشا لە نەوەتەکانی سەدەی رابرد و سەرەتای هەزارەی دووەم سەرکی رێکخراوی"ستەملێکراوان" بوو بە مافەکانی مرۆڤ. وەک یەک و بەبێ جیاوازی داکۆکی لە مافەکانی کورد و تورک دەکرد. دوایی تێکۆشانی بە جیهانی سیاسی بوو. بوو بە ئەندامێکی چالاکی پارتی گەلانی دیموکرات.
ئەردەگان و رژێمەکەی عومەر جەرجەرلی یان بەوەش تووەتبارکردوون، کە کۆشەی ناڕەوشتی بەرپرسانی زیندانەکان و دایرە ئەمنیەکانی رژێمەکەی لە پشکنینی زیندانییە ژنەکان بە رووتکردنەوەیان لە زیندان، وروژاندووە و ئەم پشێلکارییەی دەرهەق بە ژنانی زیندانیکراو خستەتەوو و بە پشێلکارییەکی مافی مرۆڤ و مافی زیندانیان باسکردووە و ڕەخنەی لە رژێم گرتووە.
عومەر جەرجەرلی هەر لە بارەی ئەو بڕیارە نادادپەروەرییەی دادگای تورکیا وتی:
" لە پرەنسیپەکانمان پاشگەز نابینەوە.. هەرگیز سەر دانانەوێنین"
لە بارەی کۆشەی کوردیشەوە جەرجەرلی وتی:"لە تورکیادا کۆشەی کورد هەیە. رژێمی تورکیا سووڕن لەسەر ئەوەی کە بەخوەنەشتن و شێ چارەسەری بکەن. بە درێژایی ژیانم ئەوەم وتووە، ئەم شەوێ ئەو کۆشەیە چارەسەر ناکات. بێکو بە گفتوگۆ و لێک تێگەیشتن و دادپەروەری و یەکسانی کۆشەی کورد چارەسەر دەکرێت"
عومەر جەرجەرلی نە یەکەم پێلەمانی قوربانیی سیاسەتی ڕەگەزپەرستی تورکیایە، نە دوا پێلەمانیش دەبێت. سالی پارێش هەر بە تووەتی لایەنگەری پەکەکە، دوو پێلەمانتاری ئەندامانی پارتی گەلانی دیموکرات (لەیلا گوگن و موسا فارس) لە پێلەمان دەرکران. بە بڕیاری وەزارەتی ناوخۆی تورکیا بەیار وایە پارێزبەندی و ئەندامەتی پێلەمان، لە (۹) پێلەمانتاری (هەدەپە) وەربگرنەوە. لە دوایشدا، بە تووەتی لایەنگیرانی (پەکەکە) دەستگیریان بکەن. یەکێک لەم نە پێلەمانتارە، هاوسەرەکی پارتی گەلانی دیموکرات (پەروین بوەدان) ە.
ئەمەو ئەردەگانی دیکتاتۆری قورخکردووی دەسێات و تاکبەیاردەر، لەسەر داوای دەوێت باخچەلی ڕەگەزپەرستی قزەوەن و ناسەن، کە تا سەر ئەسقان دوژمنایەتی کورد دەکات، دەیانەوێت مێت لە پارتی گەلانی دیموکرات وەربگرنەوە و قەدەغەی کاری سیاسییان لێبکەن. بە تایبەتیش لە دوای شکستهێنانی سوپای تورکیا لە هێشکەی چیای گادا بە سەر گەریلاکانی پارتی کرێکارانی کوردستان. بووە هەی کوژرانی (۱۳) سەربازی تورک لە

ئەنجامی بەردوومانی فەکە جەنگیەکانی تورکیادا کوژران. رەخنەیەکی زۆر لە ئەردەگانی لەخۆبایی گیرا، کە نابوایە پەنای بە هەشی سەربازی ببردایە. یەکێک لەوانە، عومەر جەرجەرلی رەخنەی لە ئەردەگان گرت. وتی:"گەر بوایە دەسەلات گفوگۆیان بکردایە، ئێستا ئەو سەربازانە زیندوو دەبوون"
بەهام ئەردەگان خەیاڵی خاوە و ئەو نیازە گەاوەی دەباتە گەوە و هەرگیز ناتوانێت بەکوشتن و بە زیندانیکردن و ئێشکەنجەدان و قەدەغەکردنی کاری سیاسی و گرتنی پەلەمانتارانی کورد. بتوانێت بەر لە خەبات و تەکۆشان و هەستی نەتەویی کورد، بگرێت. زیاتر لە سەد ساڵە تورکیا خەریکی جینسایدی کوردە و سینەوی ناسنامەی نەتەویی کورد و قەدەغەکردنی زمانی کوردی و کاکردنەوی داب و نەریتی کوردیە. بەهام شکستی هێناوە. هەست و رووحی نەتەویی کوردی و خواستی رزگارکردنی کوردستان زیاتر گە و کەپەی گرتووە. ئەمەی کورد گەلەکین هەرگیز لەبن نایین و هەرگیزیش چەک بە داگیرکەرانی کوردستان دانادین. زوو بێت یا درەنگ ناچارتان دەکەین کە دان بە ناسنامە و بە زمانی کوردی و بە مافەکانی کوردا بنێن، تا رێژەک زووتر دان بەم راستییەدا بنێن. لە سوودی کورد و ئەوەی داگیرکەری نامێش دایە.
دەنیام کە چارنووسی ئەردەگان، لە چارنووسی هیتلەر وستالین و چاوچیسکۆ و میلەدەقیچ و سەدام حوسێن و موعەمەر قەزافی باشتر نابێت. رێژە رەشی خەی و خانەوادەکەی نزیکبێتەوە. چونکە کورد وتەنی هەموو شتەک لە باریکیدا دەپسێت تەنیا ستەمە کە لە ئستووریدا دەپسێت.

رەزا شوان
١٨/ ئادار/٢٠٢١

چاپی نوێی کتێبی کرێکی مرۆڤ

کتێبی " کرێکی مرۆڤ" لە نووسینی بیرمەند و کۆمەڵناسی ئەمریکی/ ئەڵمانی ئێریک فرۆم، لەلایەن " ئەردەڵان عەبدوڵا" وە لە زمانی عەرەبییەوە وەرگێڕاوەتە سەر کوردی. ئێریک فرۆم لەم کتێبیدا باسی کۆمەڵێک بابەتی فکریی و دەروونشیکاریی و کۆمەڵناسی گرنگی کردووە

کە پەیوەندییان بە ژیانی مرۆڤەوە هەیە لەوانە: شۆڤێنگەزی، نەرجسیەت بەگشتی و نەرجسیەتی تاک و کۆمەڵ، ئایا مرۆڤ گورگە یان مەڕ، خۆپەرستی، فاشیزم، نەتەوەپەرستی، موڵکداری، هونەری بوون، کۆمەڵگا بابەتی تر.
ئەم کتێبە لە 180 لاپەڕەی قەبارە مام ناوەند پێکهاتووە و ئەم چاپە نوێیەش لەلایەن ناوەندی رەهەندەوە چاپکراوە و ئێستاش لە کتێبخانەکانی هەرێمی کوردستاندا دەستدەکەوێت.

چۆن ئاهەنگی جەژنی نەورۆزی نەتەوایەتیمان گێرا؟.. ئەحمەد رەجەب

لە 11/3/1970 ئیزگەی کۆماری عێراق لە بەغدا بەیاننامەی 11 ی ئازارو ناوڕکی ڕکەوتنی نێوان بزوتنەوەی ئازادیخوازی کورد و حزبی بەعسی عەرەبی سۆسیالیزمی سەبارەت بە ڕاگرتنی پرسە سەربازییەکانی خوێندەوەو هەر لە گەڵ بیستنی ڕکخراوی حزبی شیوعیمان لە دەربەندیخان وبە هاوکاری جەماوەربە پیادەو بە ئۆتۆمبێل خۆپیشاندانکی گەورەیان ڕکخست بۆ دەربڕینی خۆشی و پشتگیریی و خۆپیشاندنکە لە بەردەم چێشتخانەکەی حەمە ئەمینی پەزە تا بەردەم دائرەی بەرید درێژەی هەبوو، لە ڕۆژی دووەم واتە { لە 12/3/1970} لەگەڵ کەمپی خوارەوەو لە سەر(گەڕەپانی تەنسەکە) ڕکخراوی حزب ئاهەنگکی ڕکخست وتیادا وتارکی کورتی ڕکخراوەکە و چەندین کەپلە شیعر خوێنرایەوە و بە گەرانی و هەڵپەرکێ کۆتایهات و، بەم چالاکییە ڕکخراوەکە هەنگاوێك بەرەوپێش چوو ئەوکات سەرەرای ژمارەیەکی زۆر لە کەسانی پارتی و دەستانیان لە شارەکە هەبوون بەڵام ڕکخراویان نەبوو ئەمە یارمەتیماندان و ڕکخراویان درستکرد.
لە بارودۆخی خۆشی و شادی ئاهەنگەکانی بەیاننامەی 11 ئازارو ڕۆی شیوعییەکان لەناو شاردا بووە هۆی ئەوەی زمارەیەکی لاوی خوێنگەرم پەیوەندی بە حزبەوە بکەن و هەروا گەرانەوەی زمارەیەکی تر لە هاوڕیان کە وازیان هێنابوو لە بەر بارودۆخی تایبەتی خۆیان و، لە

کاتی ئامادەکاری بۆ ئاهەنگگێران جەژنی نەورۆزی نەتەوەیی کورد لە پاش 10 رۆژی لە خوێندنەوەی بەیانی 11ی ئازار بە شێوەیەکی ئاشکرا لە رۆژی نێیەمدا واتە لە 20/3/1070 هەرشەیەکمان لە ئیستخباراتی عەسکەری لە رێی مولازم سەعید و مولازم سەباح پێگەیشت. سعید هاوسەرگیری لە گەڵ کچێکی کورد لە خێزانێکی ناسراوکردو خێزانەکە ئاشنایان لە گەلماندا هەبوو ، مولازم سەباح لە بانیخێلان کوژراو هەرەشەکە ئەڵێت نابێت شیوعییەکان ئاهەنگ بگێرن بێیە { من و هاوری مەلا حەسەن نەرۆیی ئەندامی رێکخراوەکە و کرێکاری دائرەی رەڵ (ئاودێڕ) } دەربەندیخان رێیشتین بۆ سەربازگەی بەتالیۆن (فوج) و لە دەرگای سەرەکی چاومان کەوت بە رەیس عورەفا منشد زامل چلوب وپێمانوت وەك ئەزانی ئێمە لە حزبی شیوعی عێراقەوە هاتووین و ئەمانەوێت چاومان بە موقەدەم خالید بەرپرسی هەواڵگێری (ئیستخبارات) بکەوێت و، لای سەیر بوو واقی ورماو لێمان وردبووەوەو وتی شیوعی ئەتانەوێت موقدەم خالید ببێنن ؟ ئێمەش بە دووقی پێکەنین و وتمان ئەی بوو سەیرە ؟ و بە پەلە چوو هاتەوەو وتی فەرمون.

چووینە ژورەکەی موقەدەم خالید و، جگەرەیەکی لە سەر شێوازی تاقمی هەواڵگیری داگیرساندو پێشوازیلێکردین و لای سەیر بوو زۆر لە خۆبایی بوو بە لوتبارزییەوە وتی ئێوە کێن ؟ ئێوە شیوعین ؟ چیتان ئەوێت ؟.
وتمان ئێمە لە رێکخراوی حزبی شیوعی عێراق لە دەربەندیخانەوە هاتووین و لە رێی ئەفسەرو سەربازەکانتان هەرەشەمان لێکراوە گوایە نابێت ئاهەنگی { نەورۆز} بگێرین و هاتهاتووین ئاگادرتان بکەینەوە بە شێوەیەکی فەرمی و یارمەتیمان بدەن و رەزامەندی دەربڕن.
دەستیکرد بە تووڕەیی و چاوسورکردنەوەو و هەرەشەکردن و ئێوە لە حزبێکی رێگەپێنەدراون و، لە پاش گفتوگیەکی چرو پڕمان قایمکردو سور بووین لە سەر ئاهەنگگێران و ئەویش پەیوەندی کرد بە ئەفسەرانی پایەبەرزترو هەرچێنیك بوو ملیداو رازی بوو داوایکرد سەقامگیرو ئاسایشی شارەکە بپارێزن و ئێمەش ئەومان بانگهێشت کرد بۆ ئامادەبوون.
هێشتا ناو بازاربووین و نەگەیشتینە ماڵەوە نامەیەکی ئاگرین پر لە هەرەشەمان وەرگرت لە بەرێز کاك ئەحمەد کەلاری ـــ فەرماندەی عەسکەری ئەو تاقمەی لە پارتی دیموکراتی کوردستان بە سەرکایەتی ابراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی جیابوونەوە بە (حەلالی) ناویان دەرکردو چوونە ئێران و پاشان مستەفا بارزانی لێیانخێش بوو گەرانەوە کوردستان و جاریکی تر رایان کردو چوونە پاڵ حکومەتی

عێراق له بەغدا و لەوی ڕۆژنامەی ئەلنوریان دەرکردو بە تاقمی ئەلنور ناویان دەرکرد و کاك ئەحمەد لە نامەکەیدا نووسیبووی : بیستوومانە حزبی شیوعی عێراق لە ڕێی ئاهەنگگێران بەبۆنەی نەورۆزەوە ئەیەوێت ئاسایش و ئارامی شاەکە تێکبدات و، وتراوە شیوعییەك وتار ئەخوێنێتەوەو لەو حاڵەتەدا ئەمە رازینین و ئەو کەسەی وتار بخوێنێتەوە ئەیکوژین و لە کۆتاییدا نووسیبووی : ئەگەر کارێکی خراپ ڕوو بدات ئەمە ئاگاداریماندواوە و ئۆباڵی لە سەر خۆتانە.

بە (پەیامبەرەکەمانووت) بە کان ئەحمەد بێ، بەڵی ئاهەنگ ئەگێڕن و بە بۆشك هاوڕێیەك وتاری حزبی شیوعی عێراق ئەخوێنێتەوەو هیواداڕین کاك ئەحمەدکەلاری هەوڵی ئاسایکردنەوەی بارودخەکە بدات و نەفرەت لە شەرو کوشتن بکات.
ئەمەش بە پەلە نامەمان نووسی بۆ : مەکتەبی محەلی سلێمانی و کۆمیتەی جوتیاران و بەرپرسی ڕێکخراوەکەمان { تیکۆشەر عەبدوللا مەلا فەرەج قەرەداغی ـــ مەلا عەلی) و لەو کاتانەدا دکتۆر فارس ڕەحیم بەرپرسی کۆمیتەی جوتیاران لە ناوچەکە نەبوو، مەلا عەلی سەرلقی لقی 10 ی قارەمان بوو سەر بە بزوتنەوەی پێشمەرگەکانی کوردستان بوو لە نامەکاندا بە درێژی باسی بارودۆخی ڕێکخراوەکەی حزب و ئاهەنگی نەورۆزمان کردو وتمان هاوڕیانی ڕێکخراوەکە ئامادەن ئاهەنگ بگێڕن و گوێ لە کەس ناگرین وئەمە باشین و هیواداڕین بیرتان لامان نەمێنێت و چاوەڕوانی ئامۆژگارییەکانتان ئەکەین و ئەمە ئامادەین و پێش ئاهەنگەکە بە ماوەیەکی کورت ئامۆژگاری و وەڵامەکانمان وەرگرتەوە.
ئەو شەوەی پێش ئاهەنگەکە خەومان لێنەکەوت و چەندین کێبوونەوەمان ئەنجامدا زۆرینە لە گەڵ ئاهەنگیران بوون وکەمینە دژ بوون.
ئەمڕۆ ، ڕۆژی جەژنی نەتەوەیی گەلەکەمانە، جەژنی نەورۆزە، لاوانی خوێن گەرم هاوڕیانی دەربەندیخان و ژاڵەناوو بانیخێڵان و کانی ساردو و دەهاتە نزیکەکان هەر لە بەیانی زوو دەستیانکرد بە کۆکردنەوەی کورسی و بردنیان بۆ گێڕەپانی ئاهەنگەکە لە کەمپی خوارەوە بۆ دانیشتنی میوانەکان و، پێش ئاهەنگەکە بە دوو کاتژمێر هاوڕیان بە پێی بریارو نەخشەی دابەشبوونیان دامەزران بۆ پاراستنی ئاسایش و ئارامی و پاراستنی ئاهەنگیرەکان و، بریارەکان بە پێی دیسیپلینی حزبایەتی توند بوون و ئەوانەی دەمانچە هەڵئەگرن دەستنیشانکران (زوربەی دەمانچەکان هی هاوڕیان و دۆستان بوون) و، وادانرابوو هاوڕیان تەکە بە جەماوەر نەبن و چاودێریان بەهێز بێت بە تایبەت بەرامبەر بە کەسانی نامۆ و نەناسراوو ، ئەگەر

تەقەکرا یان پێکدادان رووبدا هەر گروپێك لە شوێن خۆی بمێنێتەوەو نەجوولێت و تەنها فەرمان لە بەرپرسەکەی وەربگرێت.
ئاهەنگەکە بە سرودی نیشتمانی : ئەی رەقیب دەستیپێکردو لە ناو چەپڵەڕێزانی گەرم و هوتافکێشان بە ژیانی حزبی شیوعی عێراق و بزوتنەوەی ئازادیخوازی کورد هاورێ { ئەحمەد رەجەب } چووە سەر سەکۆ ئامادەکراو بۆ پێشکەشکردنی وتاری حزب تەحەدای مردن و، بریارمان وابوو هاورێیان لە سەکۆکە دوور بن بۆ ئەوەی ئەگەر شتێك رووبدا زەرەرو زیانمان کەمتر بێت و ، هاورێیان پابەند بوون بە بریارەکان بەڵام لەو کاتانەداشیوعی تەکێشەر { غەفور کویخا عەلی } لە شیوعییە پێشەنگ و دێرینەکان ی حزب هاتە پێشەوەو مایکەکەی لێم وەرگرت و لەمنی نزیك کردەوەو و بە ئەسپایی وتی : لە گەڵت ئەمرم وتەحدای مردن ئەکەم و لە ناو چەپڵە ڕێزاندا وتارەکەمان بە سەلامەتی پێشکەشکردو " نۆرە هاتە سەر وتاری پارتی دیموکراتی کوردستان ئەوانیش وتاری خۆیان خوێندەوە.

ئاهەنگەکە زۆر ڕێکوپێك بوو، هەموو شتێك بە باشی تێپەڕبوو بەڵام لە کۆتاییدا هەندی هەرزەکار نەزان و داخ لە دڵ دەستینکرد بە ئاژاوەنانەوە و جنێودان و هەڕشکردنە سەر حزبی شیوعی عێراق و پارتی دیموکراتی کوردستان و، هەوڵیاندا دەمەقاڵە لە گەڵ هەردوو هاورێی شیوعی لاو { نەجیب شێخ محەمەد و حەمید مەجید قادر زەهاوی} دروست بکەن { نەجیب لە ساڵی 1983 بە دەستکی چەپە لە گەڵ هاوری کامل ئەحمەد سەمین لە مەسیی ـــ قەرەداغ شەهید کران} و { حەمید لە ساڵی 1995 بە گوللەی وەڵ شەهید کرا} و، لە و کاتانەدا پۆلیس و عەسکەر نەیانهێشت شەر بکرێت و من و کاك ئەحمەد کەلاریان بانگکرد بۆ لیوا و لەوێ لیوا (نسیف جاسم سامرایی) لە پاشان بوو بە ڕاوێژکاری سەربازی سەدام حوسەین وتی : ئەوە بران و پێویستە ئاشتببنەوەو کێشەکانتان چارەسەر بکەن و، لەوێ بە کوردی بە کاك ئەحمەدم وت جوان و نایابە ئامر لیوا ئامۆژکاریمان ئەکات و کاك ئەحمەد ئەیزانی من هاوریی قوتابخانەی ئامادەیی بووم لە گەڵ براکانی کاك حەسەن و کاك حوسەین و کە وام وت کاك ئەحمەد هاتە پێشەوە و داوای لێبوردنی کردو یەکترمان ماچ کرد. .
بەڵێ بەو شێوەیە ئاهەنگمان گێراو ڕێکخراوەکەمان بوو بە ڕێکخراوێکی ئاشکرا بەڵام کەسانی دوژمن و چێکاوخۆرو دەربەگی ناوچەکە دژایەتی بوونچانی حزبیانکرد بۆیە بارودۆخمان لە گەڵ حکومەت وەك جارانی لێهاتەوە راونان و گرتن.

17/3/2021

مرواریی‌کانی ئەوین.. مەواری دووەم.. شیعر: ستیڤان شەمزینی

پیاوەکم لە خەی شیعر جەماوم
گەدەی چاوەوانیت هەزار جار کوشتوومی
ژنەکیت ئولفەتت بە شاعیرەکی نائومێدەوە گرتووە و
دەرگای عەشقی ئەکوتی

عەشقت چ خەنجەرەکی ئەفسووناویی بوو
شیعر لە دەموەوە فیچقە ئەکات؟!
ئەوینت چ هەورە بروسکەیەک بوو
جارەکی تر کانیاوی مەحابی ژیاندەوە؟!

تە کە هاتیت بەرچنەیەک نەتە و
دوو باوەش تامی شیرینی دنیات بە هەنام
منیش کە هاتم ئاوەزەی هەست و
دەکی سەوز سەوزم بە کردیتە دیاری

گوت لە هاژەم بێت
ئەو دەمەی بەسەرتا پەرش و بڵاو ئەبمەوە
لەبەر شەوقی چرای حەپەسان
کتێبی ئەستووری عەشقم بخوێنەوە

گوە لە میلەدی دەنگم بگرە
ئەوکاتەی دەەم ماچت ئەکەم
وەرزە وشکەکانی تەمەنت
بە ەامووسان پە دەکەم لە بارانا‌و

گۆ لێ هاواری ئۆو شیعرەم بگرێ
هیچ وەخت تۆواو نابێ
خۆنێ وەنەوشەییەکانت
بخەرە بەر ڕێژنەی شەتی و سەرسامیم

گۆ لێ غەمگینی پیاوەتیم بگرێ
کە بێ هەنراوە ئەتدوێنم
ژنەتی خەتم
لەنەو پەخەفێ سارد و تەزیوەکەم بێ جێبهەڵ

گۆ بێ ەاز ودوا دەڵی چەند ساتێ
پێش خەکوشتنم ەادەرێ
پێڵ لەپێشیمانی و یادی پەکەنینەکانی
ەڵژانی زەیینی ژوان

گۆ لەخوەڵی فرەسکم بگرێ
کاتی ەڵیشتنی شەمەندەفێری دابەان
بینیم شەستێ بارانی ئاسمانی حوزنەکانت
مەزنترین زریانی هەڵسان

لێ کۆوێ هاتیت سەحرای ڕەح و
کەلاوەی ژیانت ئاوەدان کردمەوێ؟
بێ کۆ ئەڵەی، کێ هەشتا خەم
بێ سەفەری عەشق کەنەکردەتەوێ؟

ستەکهەڵەم – سەلنا

پوولەکەی پاپا.. فازیل شـــەو

"بە باەوزانی کەشک و قەا…"

بە قەرئان و
بە تەوەات و
بە ئینجیل
بە هیلال و
بە سەلیب و
بە قەندیل
هەموو چەرچی و
ســنووردز و
تریاکخەر و
ئاشقانی مەمک و کورسی
دەە دەکەن
دەە دەکەن
درێ دەکەن
لێ نەو دێ و
لەسەر چاو و
ەە نەو ەەحی
مانگ و ەووبار
تاڤگە و کەسار
کەرپەی ناو بەشکە و
پیرەمەرد و پیرەژنی
ئەم کوردستانەیە …
بەرز و باەا
کوردستانەکەی
سەر پوولەکەی پاپا.

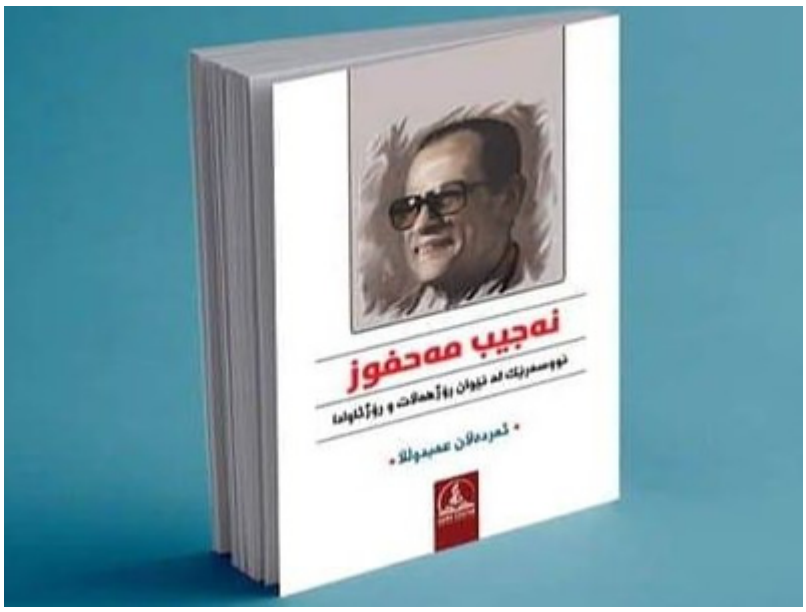
کچەکەی نەجیب مەحفوز خۆشحاڵە بە گرنگیدان بە کتێبخانەکانی باوکی بە زمانی کوردی

لەمیانی پێشکەشکردنی کتێبی " نەجیب مەحفوز، نووسەرێک لە نێوان رۆژهەڵات و رۆژئاوادا" لە نووسینی نووسەرو وەرگێڕ" ئەردەڵان عەبدوڵا" لەلایەن دکتۆر یاسین رەئوف، نوێنەری یەکێتی نیشتمانی کوردستان لە قاهیرە، هودا نەجیب کچی نووسەری ناوداری میسری و جیهانی نەجیب مەحفوز،خۆشحاڵی خۆی بە پێشکەشکردنی کتێبەکە دەربڕیی و هەروەها سوپاسی ئەردەڵان عەبدوڵا نووسەری کتێبەکەی کرد، بە گرنگیدان بە کارو بارهەمەکانی باوکی و نووسینی ئەم کتێبە. لەهەمانکاتیشدا خۆشحاڵی خۆی دەربڕی، بۆئەوەی کە کتێبەکانی باوکی بەسەر زمانی کوردی وەرگێڕاون. راشیدگەیەنێت، حەزدەکات سەردانی هەرێمی کوردستان بکات. میدیای میسریش گرنگی بەم هەواڵە دەدات و بە گرنگییەوە وتەکانی کچەکەی نەجیب مەحفوز باوەدەکاتەوە.

خۆشحاڵە بە کتێبەکە

رۆژی دووشەممە 8.3.2021 لە یەکێک لە هەتڵەکانی قاهیرەی پایتەختی میسر، دکتۆر یاسین رەئووف، کتێبی " نەجیب مەحفوز، نووسەرێک لە نێوان رۆژهەڵات و رۆژئاوادا" لە نووسینی نووسەرو وەرگێڕ" ئەردەڵان عەبدوڵا " پێشکەشی هودا نەجیب، کچی نووسەری مەزنی جیهان و میسری نەجیب مەحفوز کرد.

هودا نەجیب رایگەیاند: زۆر خۆشحاڵم بەم کتێبە و سووپاسی نووسەرەکەش دەکەم بە نووسینی ئەم کتێبە لەبارەی کارو بارهەمەکانی باوکمەوە. پاشان رایگەیاند: گرنگیدان بە کتێبەکانی باوکم و وەرگێڕانی بەسەر زمانی کوردی، مایەی خۆشحاڵییەکی گەورەیە بە من. وتیشی: گرنگیدان بە کتێبەکانی باوکم لەلایەن نووسەران و وەرگێڕانی کوردەوە، گوزارشت لە هەستی جوان و ڕۆشنبیریی گەورەی براکانم لە هەرێمی کوردستان دەگەیەنێت.

مۆزووی کوردی و میسر

هەرو لەو دیدارەدا دکتەر یاسین، باسی پەیوەندیی مۆزوویی نێوان گەلی میسر و کوردی کرد، باسی کەمەکێک نووسەرو بیرمەندان و سیاسەتمەداری میسری بەرچەکێک کوردی کرد، کە رەگیان لە مۆزووی سیاسی و فەرهەنگی میسردا هەبووە، لەوانە " محەمەد عەلی باشا، ئەحمەد شەوقی و عەباس مەحمود عەقاد و بنەماڵەی بەدرخان" ئاویش خۆشحاڵی بەو مۆزووە جوانەی نێوان گەلی کورد و میسر راگەیاندووە.

خۆشحاڵی سەردانی هەرەمی کوردستان بکات

دواتر دکتەر یاسین بانگهێشتی تایبەتی کرد بە ئاوەی سەردانی هەرەمی کوردستان بکات، ئاویش خۆشحاڵی خۆی دەربڕیووە، بەڵام لە ئێستادا بەهۆی پەتای کۆرۆناوە ناتوانێت، هیواخوازە لەپاش کەتایی هاتنی ئەم پەتایە، بتوانێت سەردانی هەرەمی کوردستان بکات.

میدیای میسری گرنگی بە سەردانەکە داوە

لەناو میدیای میسریشدا گرنگی باشیان بەم هەواڵە داوە، لەمباریەوە سایتی " الخبر الیوم" راپۆرتکی درێژی لەمبارەیەوە ئامادەکردووەو تێیدا باسی ئاوەی کردووە کە کچەکەی نەجیب مەحفوز خۆشحاڵی خۆی بە پێشکێشکردنی ئەم کتێبە دەربڕیوەو سوپاسی نووسەرەکەی کردووەو هەروەها سوپاسی تەواوی ئەو نووسەرو وەرگێڕە کوردانە دەکات، کە گرنگی بە کاروبارەهەکانی باوکی دەدەن.

جگەی ئاماژەیە کتێبی " نەجیب مەحفوز، نووسەرێک لە نێوان رۆژهەڵات و رۆژئاوادا" لە نووسینی ئەردەڵان عەبدوڵا " لەلایەن

ناوەندی سارا چاپکراوە. ئەم کتێبە بریتییە لە لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی لەبارەی کارو بارهەمکانی نەجیب مەحفوز، ئەمش یەکەمین کتێبە بە زمانی کوردی لە بارەی کارو بارهەمکانی ئەم نووسەرە میسرییە.

لەم کتێبەدا نووسەر باسی ژیان و شێوازی نووسین و فکری نەجیب مەحفوز کردووە. هەروەها کاریگەرییەکانی " دایکی، قاهیرە، میسر، فکری چەپ، ئیخوان موسلمین، حزبی وەفد، رژێمی پاشایەتی و سەربازی" بەسەرییەوە خستوتە ڕوو. جگە لەوەش باسی شانۆگەرییەکانی، کورتە چیرۆکەکانی، فیلمە سینەماییەکانی دەکات. لە کۆتاییشدا خوێندنەوەو ڕانان بە 12 ڕەمانی نەجیب مەحفوز کردووە کە ئەوانیش " اولاد حارتنا، سکرية ، بين القصرين، قصر الشوق،حضرة المحترم، السراب، زقاق المدق. اللص و الكلاب، الطريق،الكرنک، القشتمر."

چەرخ و فەلەك لە نەخوان هەڵکشان و داکشاندا.. حەیدەر عەبدولرِەحمان

دەکرێ بڵێین زنجیرە دراماى (چەرخ و فەلەك) ى دەرهێنەر بیلال عومەر بۆ ئامانجێ نەخشەى بۆ کێشراوە، کە ببێتە زنجیرەیەکى فەلسەفى، سایکۆلۆژى، پەروەردەیى ، کۆمەڵایەتى، لەچوارچێوەى فەرمى کۆمەدیایەکى سووك و خۆزانداری،
ئەم هەوڵەى دەرهێنەر بۆ دروست کردنى دەستپێکێکى تازە بۆ کۆمیدیایەکى سووکى کۆمەڵایەتى، هەوڵێکى ئەرێنیە بۆ هێنانە پێشەوەى ئەو فەرمەو بایخ پێدانى، کە من پێم وایە بۆ کۆمەڵگاى کورد فەرمێکى گونجاوە و جیگەى خۆى دەکاتەوە ، زیاتر لە فەرمە تەقلیدیەکانى تری دراماى کوردى.
وەك لەناونیشانى زنجیرەکەش دەردەکەوێت، سیناریۆى دراماکە (چەرخ و فەلەك) لەزەمانەك دەدوێت وەك سوڵتانەوەى زەوى بەدوورى خەردا، بەردەوام لەسوڵتانەوە و بەرەو پێشەوە چوون و هەبەزین و دابەزین دایە، ئەوانەش کە سوارى چەرخ و فەلەکەکە دەبن کۆمەڵگا

مرۆڤایەتیەکانن.
کۆمەڵگایەکی وەک کۆمەڵگای ئێمە گەنجێکی وەک (ئاسۆ) هەمایەتی و لێزینگەو کۆمەڵگایەکی دوا کەوتووی کۆمەڵایەتی چاو هەڵدێنن، گیرودەی کۆمەڵە کولتوورو نەریتی دوا کەوتووی وەک دوژمنکاری، چەک هەڵگرتن، تەڵە سەندنەوە، تۆندو تیژی بەتۆڵ، لەبری زانست و مەعریفەو پەروەردەو تەکنەلۆژیا .
ئێم عەقلیەتە میتافیزیکیە کلاسیکیە فاکتەر بووە، بۆ ئەوەی ئەو کۆمەڵگایە ماوەی بیست ساڵان لەڕووتی پشکەوتنی زانستی و تەکنەلۆژی و مەعریفی دابڕێ، بەبەراورد لەگەڵ کۆمەڵگاکانی تردا هەشتا لەئەلف و بێ ژیان شتێ فڕێ نەبووبێ، بەو مۆژووە دوورو درێژی خەیاوە، هەشتا وەک مناڵێك دەردەکەوێت، نەتوانێت بەهەمان هەنگاوو بەهەمان تەگەیشتن لەگەڵ ئەوانی تردا خۆی بگونجێنێ.
ئەوتا ببینە (ئاسۆ) چۆن لەگەڵ مناڵەکانی دیکەی پەلەکەی، چەند جێستەیەکی نامۆیە و چۆن دەبێتە مایەی گاڵتەجاڕی و پێکەنین .
فەلسەفەی نمایشکە لەرووی سیناریۆو دیالۆگ و بۆفرمەکی هەمادار، عەقلی ئەو کۆمەڵگایە بوروژێنێ بە کۆمەڵێ پرسیار:
ئایا قسەت بیرتان لەوە کردۆتەوە ئەوە لەکوێ ی مرۆڤایەتین ؟
جیاوازیتان لەرووی هوشیاریەوە لەگەڵ ئەوانی تر چەندە؟
ئایا تا ئێستاش خەتان لەو نەریت و کولتوورە دوا کەوتووانەتان داتەکاندووە ؟
یا ئێستاش ئەو پەتا کۆمەڵایەتیانە بەدوا تانوپۆو ژیانی پەك خستوون ؟
ئەوانە پرسیارە فەلسەفیەکانی زنجیرەکەن، بەڵام بینەریش کە ئەو هەموو پرسیارانەی ئاراستە دەکرێت وەڵامی چیە؟
ئەویش مافی خەیاتی بەسەت : ئایا ئەوە وەك دەرهێنەرو هونەرکاران تا چەند توانییوتانە ئەو چمکە فەلسەفیانە لەسەر رووی شاشە تەرجەمە بکەن بە زمانی دراما ؟
دراما بەتەکنیك و وێنەو نواندن و رووناکی و موزیك و دیالۆگ و هەموو ئامرازەکانی تری ؟
ئەوان دەڵێن، ئێمە بە ئەوە تەماشای دراما ناکەین تەنیا چمکەکی فەلسەفی بەسادەیی بخوێنینەوە، بەڵکو لەپاڵ ئێمەدا لە دراماداچاوەڕێ ی چۆڕ دەکەین بمان وروژێنێ،
لەدروست کردنی گرێ ی دراميدا، ناچارمان بکات بزانین دەرهێنەر تا چەند چارەسەرکردنی گونجاو بە گرێکان دادەنێ.
ئەکتەرەکان چ پەرفەرمانسێکیان هەیە بە بەرجەستە کردنی کاراکتەرەکانی خەیان؟
دەرهێنەر بەرامبەر هەموو ئەو خواستانەی بینەر، بەرپرسیاری

یەکەم، ئینجا ئەوانی دیکە هەریەکەو بە پێی پسپۆری خۆی.
کۆشکی سەرکی دەرهێنەر لەوە دایە نایتوانیووە وەك پێویست ئەو فەلسەفەیە لەسەر شاشە بەفەرمکی لەژیکی و هونەریی ئەوتە بەرجەستە بکات، کە بینەر وا نەزانێ بەدیار فیلمکی کارتۆن دانیشتووە، بەڵکو دووچاری کەمێک پرسیاری ئاڵۆز بووە کە لەرووی پراکتیکەوە ئەنجامکی نا مەعقول و نالەژیکی بداتە دەست وەك ئەوەی :
ئایا عەقلی کەمێگای ئەمە بگشتی تا چەند هەزمی ئەوە دەکات، کەسێك ماوەی بیست ساڵ بە هەش بە لەناخشانەیکی ئەهلی چاو بکاتەوە؟
چۆن کەسێك بیست ساڵ لەهەش خۆی چووبێت، ناوی خۆی و دایك و باوکی لەبیرچووبێتەوە، موحازەراتی فەلسەفی لەهاوبیەکی خۆی وەردەگرێت و گوێ لەخوێندنەوەی چیرۆك دەگرێت ؟
ئەم دیمەنە ئەفسانەییانە لەچ فەرهەنگکی زانستی دا هەیە؟
دەرهێنەر بە تەرجەمە کردن و بەپراکتیك کردنی ئەم تیرانە، دراماکەی دابەشی چوار تەوەری سەرکی کردووە:
1. بە هەشی (ئاسە) لەئەنجامی شکستی دوژمنکاری و بەرکەوتنی بەئەتەمبیل لەکاتی راکردن لەتەمەنی دە ساڵیداو مانەوەی لەناخشانە بەبە هەشی بە ماوەی بیست ساڵ، لەوەو دەرهێنەر پێنجە بە واقعکی تاڵی رابووردوو دەبات، بەتایبەت لەرووی پەروەردەو راهێنانی لاوەکان لەچەك و کوشتارو شکستی خەڵکی و دوژمنداری و بیری تەڵە سەندنەوە، لەوەو نەوەکان فێری رق و توندو تیژی دەکرێن ، بەیەك باوکی ئاسە هەر لەمناڵییەوە ئاسە لەئاشق بوونی چەك رادێنێ و پێی دەڵێ: ئەگەر گەورە بووی چەککی جوانت بە دەکەم، ئەم بیرە ژەنگاویەی ئەو باوکیە وا لەئاسە دەکات، بەڵێنکەی باوکی لەبیر نەچێتەوە، ئەو بیرە ژەهراویەی لەکاتی گەورە بوونیشدا لەمشك دەرنەچێ و بەردەوام داوای چەك بکا،
دەرهێنەر دەیەوێ بڵێ، ئەوە باوکەکانن لە نەوە دوا کەوتووەکاندا کەمێگا گوناە لەگەڵ منداڵکانیان دەکەن و ئەو بیرە ژەهراویانیان دەخەنە مشك، کەواتە نەوەی کۆن رێکەکی نەرێنیان بینییووە بە دروست کردنی ئەو پەروەردە سەقەتە کەمایەتیە.
2. تووشبوونی باپیری ئاسە بەناخشی شیزۆفرینیا و واهیمەی نەخشینی خەزانی، کە من پێم وایە، تەوەرکی سایکۆلۆژی کاریگەرە بە هەندە نەریتی کۆن بەنشاندانی وەفاو خۆشەویستیەکی راستەقینە لەرگەی باپیری ئاسەو نەخشینی خەزانی، کە دوای تەپڵینی ئەو هەموو ساڵە لەماڵئاوایی کردنی، نەخشین هەمیشە وەك سەبەر وایە لە گڵی و هەرگیز لەی جودا نابێتەوە.
دواتر دەرهێنەر چارەسەرکی شیاوو گونجاو بە ئەو تەوەرە دادەنێ،

کاتێ کاراکتەری باپیرە نەخشینەك دەدزێتەوە و دەگاتەوە بەهیوای خۆی و لەگرە دەرونیەکە رزگاری دەبێت.
3.تەوەری (شەمال) ڕەبەن مامی ئاسۆ و ئاشق بوونی بە (خاتوون) ی کارمەندی نەخشخانەو هەوڵەکانی بۆ پرسی هاوسەرگیری و خۆ رزگار کردنی لەو تەنیاییە بەردوامەی، بۆتە گرێیەکی دەروونی ئۆوتۆ، هەوڵی ئەوە بدات، لە بری هاوسەرێك بۆ ئاوەدانی ماڵەکەی مەیموونەکی بێ ڕەح لەتەك سەرینەکەی، بەرامبەر بەخۆی دابنێ و ناوە ناوە دەردە دڵی خۆی بۆ بکات.
هەر لەو تەوەرەدا دەرهێنەر کۆشەو ئاریشاکانی پیاوی ڕەبەن و ئافرەتی بەوەژن بەرجەستە دەکات لە کۆمەڵگایەکدا کە پیاوی بەوەژن بەی نیە دوای مردنی مێردەکەی، یان لەك جیا بوونەوەی، جارەکی دیکە ژیان دەست پێ بکاتەوە.

دەرهێنەر پێی وایە ئەم کۆشیە بەردەوامی هەیە هەتا ئەگەر خاتوون و شەماڵیش بۆ یەك بگەن
4 .ڕەنجە ئەوکەوە گەنجی لەلایەن بنەماڵەی ئاسۆوە باوکی کوژراوە، بۆ بەردەوامی بیر لەتۆڵە سەندنەوە دەکاتەوە، خوشکەکەشی هاوڕێ ی منالی ئاسۆ بووە، لە یەك گەڕەکدا،
ئەم ڕووداوە بۆتە هۆی ئەوەی ڕەنجە ژیانی لە تەنیك بچێ و لە مەکتەبیش دابڕێ و نەبێتە خاوەنی هیچ کارو کاسبیەك کە بتوانێ ژن و منداڵەکەی بەخۆو بکات و لە ئەنجامیشدا ژنەکەی بەجێی بهێڵ .

دواتریش لەسەر بنەمای عەقلیەتێکی کۆنی سەڕەت خۆی و برادەرەکەی تووشی تاوانی گەورە بکات، بەڵام دەرهێنەر وەك تەوەرەکەی تری نەخشین ، چارەسەرێکی لەژیکی گونجاو بۆ ئەم کێشەیە دادەنێ و بەخشۆیستی و دیالۆگ چارەی کێشەکە دەکات .
دەرهێنەر ستایلێکی کەمەدی سووکی بژاردووە بۆ ئەوەی بینەر بۆ ئازارەکانی خۆی پەیکەنێ، لەهەموو ئەوانەشدا بەگشتی پشتی بەئەکتەر بەستووە بۆ گێاندنی بیرەکەکەی، کەمتریش بایەخی بەلایەنی تەکنیکی داوە، بۆ بەستاتیکا کردنی دیمەنەکان، بۆیە هەست بە کەمەڵ بەشایی هونەریی دەکایەت لەرووی دەرهێنان، سیناریۆ، موزیك، لۆکەشن، مۆنتاژ، ڕووناکی.

لەو تەوەرانەی باسم کردن چەندین بەشایی زۆق هەن وەك :
1.تەوەرەکان بەرووکەشی تەپڵیوون و کاراکتەرەکانیش تەر نەکراون، دەبوا دەرهێنەر لەق و پڕپی زێتری لە ناوەرەکی ژیانیان و کێشەکانیان خستبایە ڕوو، بۆ ئەوەی بینەر زێتر لەوەندە هەگریان بێت ، چونکە تەکەای تەوەرەکان مەودای زێتریان تێدا بوو بۆ تەر

کردن .
رووداوەکان ساردن و کاراکتەرەکان نەفەسیان کورتە، شوناس و ئابووردوویان ڕوون نیە، بەیە مانتاژ کەرستەیەکی ئۆتۆی لوونە لەدەست نەبووە بە تێرکردنی دیمانەکان و بەهاوسەنگ ڕاگرتنی ریتمی رووداوەکان .
2.لوکەشنەکان دووبارەن و گەڕانکاریەکی ئۆتۆیان تێدا نیە، تەنیا لەچوارچیوەی بازنەیەکی داخراودا دەسوڕێنەوە، لەنەخشخانە، پرسگە، ماڵی هاوار، پارك...ئەو دووبارە بوونەوەی لوکەشنەکان بینەر دووچاری بێزاری دەکەن و دەبنە ڕێگر لە بەردەم نوێ بوونەوەی بەردەوامی دراماکە.
3.شتێکی ئاسایی ڕەکلام بە سپۆنسەرەکانی بەرهەم هێنەت، بەڵام ناکرێت لەناو دیمانەکاندا دیالۆگ و سیناریۆی تایبەت بەڕەکلامی بازرگانی بکرێت و ڕووی دراماکە بشێوێنن، بەتایبەت بە برنجی مەحموود و سوپەرمارکێت و نەخشخانەو شتی تر، تێ ئاخنیکی ڕەکلام بەو فۆرمە بەربادە فۆرمی دراماکەی ناشیرین کردووە، چونکە ناکرێت لەکارەکی درامی دا هەموو ئامانجێك هەر تەنها پارە بێت .
4.لەستایلی کۆمیدی و رووداوی سایکۆلۆژی، دەبێت گرنگیەکی زۆر بەموزیك بدرێت، بە دەرخستنی دیوی ناوەوەی ناخی ئەکتەرو بەرجەستە کردنی ئاماژەکانی جەستە، لەزۆر حاڵەتی دەروونی دا، بەڵام بە پێچەوانەی ئەو زۆرەتە، موزیك هیچ حزورێکی نەبوو، لەهەموو ئەو دیمانانەی پەیستیان بەموزیك هەبوو، بەڵکو وەك جەستەیەکی بە گیان مانەوە و دیمانەکان و ئەکشنەکان بە ساردو سڕی تێدەپەڕین بە ئەوەی کاریگەریەکی دەروونی لای بینەر دروست بکەن .
5.ڕووناکی و سینەگرافیاو تەکنیك لەکاری درامیدا وەك موزیك ڕۆگەزی بەئەکتیف بوونی دیمانە، بە بە خشینی ستاتیکا ، تێر کردنی چاوو، وروژاندنی دەروونی و ڕاچڵەکاندنی بینەر، بەکورتی دڵم من بە درێژایی زنجیرەکە تەنیا یەك دیمانەم نەبینی تێرم بکات لەو ستاتیکاو جوانکاریەی لەوێنەدا چاوەڕوانیمان دەکرد، بەڵکو هەمیشە ڕووناکی کراوە بوو، کەمتر دیمانمان لەتاریکی دا بینی، بەهەی ئەو پاڵە پڕوزەیەی لە وێنەگرتندا کرابوو، هەستم کرد، دەرهێنەر ئەوەندە بەپەرۆشی دروست کردنی دیمانەی تێر لەستاتیکاو وێنەی درامی نیە.
5.کاراکتەرەکان لەهەموو دیمانەکاندا بەیەك ستایل و یەك فۆرم کاریان دەکرد، دیمانەکان و رووداوەکان نایانگێڕی.
6.هیچ هونەرکاریەکی ستاتیکی لەمانتاژدا نابینم، بینەر بەئاسانی ئەو لاوازیەی مانتاژ لە گەڕانەوە بە باگ راوندکاندا دەبینێ .
7.کۆشەی هەرە گەورەی زنجیرە دراماکە لەکاراکتەری (پاشا) و

مناڵکان و گەمارۆدانی مناڵکان بوو لەشوێنی بەند کردنی ئاسۆ ، کە لەفیلمێکی منارەان دەچوو،
دەرهێنەر نەك هەر بەو ئەکشنە لاوازانە نەیتوانیوە ئەو ئامانجە بپێکێنێ کە کلیلی دەرگاکانی ئازادی لای نەوەی نوێیە، بەڵکو سەراپای دراماکەی دووچاری جەرەك لەلاوازی بکات.
8.وەك دەرهێنەر ویستبێتی سوکایەتی بەرەی پۆلیس بکات، پۆلیسی زۆر بەلاوازی نیشان داوە و هەندە جاریش دیمەنەکانی پۆلیس خانەی وا لەکردووە ببێتە مایەی گاڵتە جاڕی و پێکەنین
9.ریتمی دراماکە ریتمێکی خاو بوو، ئەگەرچی کەمەدیا زۆتر پێویستی بەریتمی خێرا هەیە.
10.کەمەڵە ئەکتەری بەتوانا و خاوەن ئەزموون لەبەرهەمەکەدا بەشدار بوون، دەبوا دراماکە جوانتر و بە چێژ تر بکەن لەوەی بینیمان ، بەڵام ئەگەر ئەوانیش نەبان بەرهەمەکە نەدەگەیشتە کەنارەکانی دڵنیایی.

ڕەگەزێکی گرنگی سیناریۆ دیالۆگە، بەڵام لەرووی پیشەییەوە جیاوازییان لەوە دایە کە سیناریۆ بەگشتی پێویستی بەئەزموون و شارەزاییەکی سینەمایی هەیە، بەڵام دیالۆگ پێویستی بەهەردوو ڕەگەزی سینەمایی و ئەدەبی هەیە، بەڵام مەرج نیە سیناریستێك ئەدیبێکی باش بێت، بەیە زۆر لەو بەرهەمە درامیانەی سیناریۆیان دیالۆگەکانیان لەلایەن دەرهێنەرەوە دەنووسرێن لاوازییان لەلایەنە ئەدەبیەکەوە پێوە دیارە .
بەیە وا پەسەند ترە دەرهێنەر هەموو شتێ نەبێ لەکاری دراماداً، بەڵکو ئەرکەکان بەپێی پسپۆری و ئەزموون دابەشی سەر ستافە هونەرییەکەدا بکا.
لەچەرخ و فەلەکدا دەرهێنەر تووشی ئەو گرفتە بووە، تەوەری باشی بە ناوەرۆکی دراماکەی هەلبژاردووە، بەڵام بە داشتنەوەی ئەو بیرۆکانەی هەیبووە، ئەرکی سیناریۆو دیالۆگی خستۆتە سەر ئەستۆی خۆی، کە ڕەنگە ئەگەر پسپۆرو زمان زانێك دیالۆگەکانی بنووسیبوایە، دیالۆگی بەتام و چێژو سەرنج ڕاکێشی ئەوتۆی دەنووسی ، کە بینەر چەند ئەوەندەی وێنە دەیوروژێنێ ، ئەوەندەش وشە..
زۆر جاران وشە بەسەر وێنەشدا زاڵە، بەیە سینەماکارانی جیهانیی ئەوەندە پەنا دەبەنە بەر ڕەمانەکانی مارکیس و شکسپیر بە سیناریۆو دیالۆگ .
کارکردن لەدراماداً دروست کردنی هاوسەنگیە لەنێو پێکهاتەکانی دراماداً، هەر پێکهاتەیەك بەشایی دروست کات، وەك مردنی ئەندامێکە لەجەستەی مرۆڤدا و دەچێتە خانەی کەم ئەندامی و سەقەتی.

لەو درامایەدا لاوازی دیالۆگ کاراکتەرکانیشی لاواز کردووە، زۆر لەوان کە کەشی دەروونی و کۆمەڵایەتی گەورەیان هەیە، نەیانتوانیووە گوزارشت لەئازارکانی خۆیان بکەن، وەك ئەوەی کەسانی کەولاە و بە زمان بن لەئاست دەربڕینی ئەو ئازارانە.
راستە کامیرا لەهەندە دیمەندا دەتوانێ شوێنی هەندە دیالۆگ بگرێتەوە، بەڵام بینەر چەند ئەوەندەی ئارەزووی وێنە دەکات، ئەوەندەش وشە، بەتایبەت لەپرسە کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆژیەکاندا.

پێویستی دراما بە وێنە یا وشە بەپێی فۆرمی دراماکە دەگۆڕێ، لەهەندە فۆرمدا دەرهێنەر پێویستی بەکامێراو بژاردەی گرتەکان و زمانی کامێرا هەیە، لەهەندە فۆرمی تردا بەوشەی ئەدەبی کاریگەر، بەڵام چونکە چەرخ و فەلەك کارەکی کۆمەدی و کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی هاوبەشە، پێویستی بەهەردوکیان هەیە.
ڕەگەزەکی دیکەی دراما هونەری دروست کردنی گرێ ی درامیە، کە سەرچاوەی وروژاندنی بینەرە، هەر کات هەستت کرد دراماێك ناتوروژێنێ، ئەوە بزانە توخمی دروست کردنی گرێ لەو بەرهەمەدا لاوازە، خۆ ئەگەر ئەو گرێیانە نەبن ، زنجیرەیەکی درامی ناگاتە هەشت سەد و نە سەد ئەلقە ، بە ئەوەی دووچاری سارد بوونەوەت بکات .
بەڵام سەرچاوەکانی وروژاندن هەر تەنها گرێ نیە ، ڕەنگە هەندە جار ئەکتەریش ڕۆڵی کاریگەری هەیە لەوروژاندنی بینەر و بەدوادا چوونی بە دراما، بە نموونەش لە چەرخ و فەلەك گرێ زۆر لاوازە ، تەنیا گرێ ی نەخشین نەبێت کە بینەر چاوەڕوانی ئەوەی دەکرد بزانێت دەرهێنەر چ چارەسەرێك بە دەزینەوەی نەخشین دادەنێ ، یان گرێ ی بەیەك گەیشتن یا نەگەیشتنی شەماە و خاتوون و رازی بوون یان رازی نەبوونی فریاد، بەڵام سەرچاوەی کە کردنەوەی ئەو بینەرە زۆرە بەدەوری دراماکە گرێ نەبوو ، بەڵکو تەنیا ئەکتەر بوو، بەتایبەت ئەکتەرکی کۆمەدی وەك (ڕەشان حەمە)

ئەکتەر

وەك ئاماژەم پێدا کۆمەڵە ئەکتەرکی خاوەن ئەزموون لە چەرخ و فەلەك دەردەکەون، هەر یەك لەوان قورسایی تایبەتی خۆیان و شوێنی تایبەتی خۆیان هەیە لەدراماکەدا.
بەڵام ڕۆڵی گرنگی (ڕەشان حەمە) وەك ئەکتەرکی کۆمەدی لەزنجیرەکەدا دیارە ، نواندنکی سروشتی، دوور لە تەسەنوع و گرژی، دوور لە زێدە ڕۆیی و هەڵچوون، ، دەم و چاوکی گوزارشت بەخش، بژنو باڵاو لەشو لارکی نەرم ، شارەزا لەهەڵسوکەوت کردن و ناسینی

کاراکتەر، بوونی بەرامبەر بەکامەرا.
ئەگەرچی ئەو لەرەسەندا زەرینەی نواندن و ناسینی بە بینەر لەرەگەی رەکلامی بازرگانی بووە، بەڵام لەنواندنی دراماشدا هەمان تواناو دەسەڵاتی هونەریی هەیە.
بەیە دەرهێنەر کە بەشکەی زەری بەرهەمەکەی بە رەکلام و بازرگانی تەرخان کردووە، سەرکەوتوو بووە بە هەڵبژاردنی ئەکتەرەکی رەکلامی بە کارەکی دراماییی .
زەر لەو دیمەنانەی لەدراماکە هەبوون شایستەی ئەو ئەکتەرە نەبوون، چونکە دەکرا دەسەڵات و توانای رەشان وەك پێویست بە بەرهەمەکە بەرجەستە بکرێت نەك بکرێت بە ئەکتەرەکی بازاڕی، هەویر بێت بە هەموو شتێ .
بەیە لەزەر دیمەندا ناهەقیم بەدەرهێنەر دەدا کە لەزەر دیمەندا غەدری لە رەشان کردووە، بە تایبەت لەو دیمەنە لاوازانەی ناوی چاکسازی لەنابوون.
زاهیر عەلی _ ئەکتەرەکی دەرینو خاوەن ئەزموونە ، بەو تەمەنەی ئەستای مەژووی جوانی خەی وەبیر هەوادارانی هەنایەو، نواندنەکی سووك و بە گرێ ی دەکردو سەرکەوتنەکی باشی بەدەست هەنا، کاراکتەرەکەی خەی وەك پێویست بەرجەستە کرد، بەیە شوێنی زاهیر عەلی شوێنەکی دیارو بەرچاو بوو لەدراماکەدا.
جەبار مەعروف _ راستێ کە لەگەڵ کاراکتەرەکەی خەی نزیك بوو، دوو دیاردەی زەقی پێوە دیار بوو، یەکەیان ئەوەبوو کە وەك کەیلەیەکی دەستی خونچەی ژنی بوو، جە بەجێ کردنی هەموو کارەکانی بە فرمانی ژنەکەی بوو، خەی خاوەنی هیچ بڕیارەك نەبوو، وەك نموونەیەکی پیاوانی ئەو سەردەم، دووهەمیان : وەك لایەنەکی پەروەردیی رەزەکی زەری دەنواند بەرامبەر بەباوکی، ئەگەرچی ئەو باوکە ببووە بارگرانیەك لە ماڵەکەدا .
لەرووی نواندنەوە یەك فەرمی نواندنی هەبوو لەهەموو حاڵەتەکاندا، بە ئەوەی لە هیچ دیمەنەکدا و لەگەڵ گەینی هەر ریتمەکا هەست بە گەان لە نواندنی دا بکەم ، بەڵام هەستم بەبەزار بوون نەکرد لەگەیدا.
رزگار زاهیر _ ئەکتەرەکی ئەکادیمی بەتوانایە، ئەگەر ئەو رەڵەی پێی دەبەخشرێت لەئاست ئەو توانایە بێت و دەرفەتی پێ ببەخشرێت وەك پێویست،.
ئەو لەو دراماییدا لایەنەکی سەرکی ململانێی نێو دراماییکە بوو، نوێنەری دوژمنکارێ کەنەکان بوو، لەهەمان کاتیشدا باوکەکی کەمتەرخەم بوو لە ئاست هاوسەرو منداڵەکەی.
ئەوەی لە نواندنی رزگاردا بەزارم دەکات، لەهەموو دیمەنەکاندا

بەیەك شەو، بەختی و هەڵمژینی جگەرەكەی دەستی دەبینم ، لەم در
امایەو درامای دوا شەو یشدا بە هەمان شێوە بەو دیمەنە خەی نیشان
دەدا.
تەلار هیرانی ـــ دایکی ئاسۆ ، ئەکتەرەکە هەم بە شانۆ هەم بە
تەلەفزیۆن دەشێت، بەپەی پەویستی کاراکتەر رەفتار لە گەڵ نواندندا
دەکات، ئەو لە چەرخ و فەلەك وەنەیەکی جوانی دراماکە بوو، توانی
وەك پەویست گوزارشت لەو خەشەویستیە بکات کە وەك دایك بە ئاسۆ
هەیبوو، بەتایبەت لەدیمەنەکانی بەهەش هاتنەوەی ئاسۆ و ئازاد
کردنی ئاسۆ، بەهام دەرهێنەر لەپەلو پەی خستبوو، لوکەشنەکانی
دووبارە بوون، زەربەی دیمەنەکان لەیەك شۆنی دانیشتن بوو، بە
ئەوەی فەرمی دەرکەوتنی بگەڵە .
کۆستان خوسرەوی ـــ مامۆستاو هاوێ ی منالی ئاسۆ ، خاوەنی
روخسارەکی درامی و نواندنەکی بەپەز بوو، بەهام لەدراماکەدا
بەئاسانی لەدەست چوو، بە ئەوەی دەرهێنەر بەو رووکەشیە هەڵسوکەوت
لەگەڵ ئەو روخسارو توانایە بکات و سوودەکی ئەوتەی لە ببینە .
بەیە دەرهێنەر کە رووکەشانە کاراکتەرەکانی خەی بەرە دەکرد بە
ئەوەی لەیان قوە بتەوە، غەدرەکی گەورەی لەخەی و لەکۆستانیش
کرد.
سەربەست ئەحمەد ـــ کاراکتەرەکەی وەك نەخۆشەك لەنەخۆشخانەیەکی
دەروونی، هیچ ئاسەوارەکی نەخۆشی پەوە دیار نیە، بیست ساێشە
لەنەخۆشخانەیەکی ئەهلیە، بە ئەوەی دەرهێنەر هیچ دیمەنەکمان
لەنەخۆشی ئەو پیاوە فێلەسوفە نیشان بدا، بگشتی دەرهێنەر
کاراکتەرەکەی کوشت، ئەگەرچی (سەربەست ئەحمەد) وەك ئەکتەر شتەکی
تر لەوەی بینیمان .
مازچین عەزیز ـ دایکی رەنجە ـ لەڕەی دایك وخەمۆکانی ژیانی
ئاڕزی کوەکەی دەوشایەوە ، بەهام دەرکەوتنەکی ئەوتەی نەبوو
زەتر لەوەندە ماف بکاراکتەرەکەی خەی بدات.
کەریمەك غەفوور ـــ ئەو پیاوە رەبەنە هەمنەی تەنیایی تەنگی پە
هەڵچنی بوو ، خەی و بووکەڵە مەیموونەکەی لە ژوورەکی ماتەمدا
ژیانیان دەبردە سەر، لەلایەك ئەشقی بە خاتوون و گرە ی رازی
نەبوونی فریادی کوە گەورەی خاتوون بەهاوسەری بوونی، لەلا یەکی تر
جە بە جە کردنی فرمانەکانی هاواری برا گەورەی .
کەریمەك کاراکتەرەکەی لاواز بوو، چونکە پیاوەکی بە هەڵوەست بوو،
وەك پەویست نەیتوانی لەهیچ دیمەنەکدا بەتایبەت لەگەڵە مەیموونەکەی
باس لەئازارەکانی خەی بکات و زەتر کاراکتەرەکەی خەی بەخەکی
بناسێنە ، بەهام لەرووی نواندنەوە کەریمەك نواندنەکی هەمن و
سەروشتی ئەنجام دا، کە بینەر لەخەی رازی بکات ، چونکە دراما

هەمیشە پەیوەستی بەو جۆرە نواندنانە هەیە کە بەرجەستەی واقیع دەکەن و فۆرمێکی سروشتی وەردەگرن .
میدیا زۆندی ـ یان نازۆنینی خوشکی ئاسە ، ئەو کیژۆلە زیرەکو هوشیارەی هەمیشە سەرکۆنە دەکرا لەسەر راستیەکان و دەکەوتە بەر زەبرو زۆنگی دایکی ، تەنیا وەك کچێکی ماڵ نیشان درا ، بە ئەوەی بینەر شتە لەجیهانی ناوەوەی ئەو کاراکتەرە تێ بگا، هەندە نموونەی تایبەتی ئەو بخاتە روو، یان گرێیەك بە ئەو دروست بکات و بینەر زۆتر لەوەندە ئاشنا بە تایبەتمەندییەکانی نازۆنین بێت .
لە رووی نواندنەوە من میدیا لە هەزی پشەوەی بئەکتەرە هەرە باشەکانی دراماکە دەبینم.، مەگەر هەر تەنها هەشان توانیبەتی کابەری لەگەڵدا بکات لەنواندن دا.
شنە محەمەد، خاتوون ـ ئەو بەوۆژنەی رۆڵی بەوۆژنێکی دەبینی کە کوڕە گەورەکەی رەگەر بوو لەبەردەم بەهاوسەر بوونی، من یەکەم جارە شنە لەکارێکی درامی دەبینم ، بەڵام توانی وەك پەویست رۆڵی کاراکتەرەکەی خۆی بەرجەست بکات.
قاسم نوری ـ لەو دراماییدا ئەو دەرفەتەی پێ نەدرا کە بتوانێت تواناکانی بەدەرخاو زیاتر خۆی ئاشنا بکات بەبینەر، ئەگەرنا تواناو ئەزموونی قاسم لەهەندێ ئەکتەری تر زیاتر دێ ردەکەوت کە رۆڵی سەرکییان پێ درابوو.
ئەکتەرە لاوەکییەکانی وەك شاخەوان مستەفا و عەلی حامید و عەلی عەبدولباقی و سەردار زەنگەنە، ئیدریس رواندوزی ، دڵەر دلزار کافرۆشی ، میران سابیر، شادی عوسمان، هەریەك لەوان بەگشتی کەوتنە بەر سەبەر ، ئەگەرنا ئامادەیی زۆرتریان هەبوو بە بەخشینی توانای فرەوانتر .

حه یدەر عەبدولرەحمان

لە یادی تاوانی هەڵبجەدا: داوای لێبوردن کردن ئەرکی

حیزبی بەشداربووەکانی وەرانکردنی شارکێی.. عەلی مەحمود محەمەد

لە دیمانەیەکدا تاریق عەزیز دەیگێرێتەوە" تاقیبانی بە سەدامی وت دەتبەمە لاهای, سەدامیش لە وەڵامدا وتی بۆ لای خوا حەقتان بستێنن", گەلی کوردیش بە دەست سەرکردە سیاسیەکانیەوە تەنها دەرگای خوایان بە دەستەوە ماوە بۆ سکاڵا کردن و قەرەبوکردنەوەی ستەمکانیان, ئەویش تەنها تەسکییەی دەم, دەرگای دادگا لە رویان داخراوە, بۆ دەرخستنی حەقیقەتی تاوانکاران و چارنووسی خۆشویستکانیان و رزگار نەبوونی تاوانباران لە سزا, ستەمکاران مەژوو چێن بە قازانجیانەی ئاواشی دەنووسنەوە, سەیری بیرەوەریکانیان بکەن, خاڵیەی لە هەڵەو تاوان و داوای لێبوردن کردن, دەڵێی مەسیحکی ئەفسوناوین سیاسیەتیان کردووە, هەمیشە لا رومەتی چەپیان بۆ زلە ئامادەکراوە, دەڵێی رێستەمکن لە هەموو جەنگکان بۆ بازوی ئەوان سەرکەوتن تەمارکراوە, دەڵێی ماندیلا و هەشیمنە و گاندی و لینین و مارکس … هاوکات هەمووی لەواندا کەبەتەوە, هەموو دانا, زانا, مرۆڤ دۆست, یاسا دۆست, زاهید, گیرفان خاڵی,پیشکەوتنخواز و پاڵەوان و ژینگە پارست, …… هتد.

ئەمە ئەوە چاك دەزانین وەك چیرکی فرانکنشتاین لە جیاتی سەرکردە بە رزگاری و دادپەروەری کەمڵایەتی, دەوە زمەمان بە مەرگ و برستی بەرهەم هەناوە, گەلانکاریەیە جیهانیەکان نەبوایە, ناوچەکە فە نەدرایەتە ناو روداوە گرمکانەوە, ئەستا لە دوای سفرەوە دەبوین ئەگەر چاوەوانی بەرهەمی ئەوانمان بکردبایا, گەل لەژێر دەستی سەدام و ئەوانیش لە کەرەج و سەقزو نەغەدە خریکی قاچاخچێتی و پیندەزی و سەد رنین خیان بوون, لە زەر بانەو کاتدا داوا دەکەین وەاتان لە پشیانەوە عەراق بە فەرمی داوای لێبوردن لە کورد بکات لە بەرامبەر تاوانکانی کە لە رابردوودا سەدام حوسێن و ئەوانی دی ئەنجامیان داوە بەرامبەری, داوا دەکەین تاوانباران دادگایی بکرێن …., داوا دەکەین قەرەبومان بکەنەوە, داوا دەکەین و داوا دەکەینەوە……, کەچی لەملاوە کەمڵکی دیکە لەناو خەماندا, فەرمانەواو دەستڕیشتوو قسەڕیشتوو و گیرفان ڕیشتوو, چ ئەوانی ماون یان ئەوانی ئەغریان کردووەو ژیانیان جە هشتووە, هەمان داواکاری دیان گرتەوە, ئەوی تاوان بکات, تاوانبارە, تاوان و

تاوانبار یەکتر تەواو دەکەن, سنوری جیاکاری نییە بە ئاوەی کەسەك تاوان بکات تاوانبار نەبێت, تەنانەت تاوانی مەزنیان ئەنجامداوە, مافی ژیانیان لە مرۆڤکان بە تاك و بە کۆ لە دژاوەی دادگا سەندیتەوە, دیلیان بە پێچەوانەی رێکەوتنامەی جنێف لە بری پابەندی بە کەمەو و تاك کوشتووە, قوماریان بە چارنووسی هاووڵاتیانی سڤیلەوە کردووە, بە هەڕەکانیان گەلیان بژاو جینۆسایدکردن و مەرگ بردووە, کەچی هەمان داواکاریی بژاو رویان ناکەینەوە لەوەی داوای لێبوردن بکەن لە قوربانییەکانیان, قسەی هەندەك لە تەمەتباران هەندەك راستی تێدایە کە دەبێن ئەمەش وەك ئاوان, لە روی یاساییەوە تاوان هەر یەکە کام بژەی ناکەك بیکات, سزا هەر سزایە, پێناسیش بە بڕەر هەر یەکە, نابێت بە ئەندازەی تاوان مویەك جیاوازی بکرێت, دادپەروەری لاسەنگ دەبێت, ئاوانیش لە لای خەیانەوە پشێلکاری زۆقی مافی هاووڵاتیانی کوردستانن و پەویست دەکات لە سزا رزگاریان نەبێت, ئەگەر دەماناوێت قەرەبووی قوربانیان بکەینەوە و ماف بگەڕێتەوە بە مەزوومان, یاداوەرییەکان وەك حەقیقەت تەمار بکرێن, دادوەری پارچە پارچە ناکرێت, بەڵکە دادپەروەری پاکێجکی یەك جێستەیە و تاوانیش هەرکەیەك ئەنجامی دابێت سزای یەکەو ناسنامەی خاوەنکەشی تاوانبار, لە پلەو پێست و ئینتماو زێری هەوادار و پیاو چاکی و لێهاتووی و خەشەویستی ئێستاو دەسەاتی تەمەتبار, شەرم لە چەپەکان ناکات, یاسا بە هەمووانە بە یەکسانی و دەبێت هەموو ملکەچ بن بۆی, دەبێت لەکەینەوە لە کۆی مەرگەسات و تاوانکان بکرێت و هەموو بژامبەر مەژوو بکرێنەوە, ئەدی ئەمە بە چ رویەکەوە ماف بە خەمان بدەین داوا لە مرۆڤدۆستانی نەتەوەی سەردێست بکەین دان بە هەقیقەتی تاوانکاندا بنێت, ئەگەر حەقیقەتی تاوانکانی ئاوانی خەمان بشارینەوە, تاوان بە بنەماکان و یاساکان دەپۆرێن, نەك بە کەسایەتی بکەر, تەنانەت دەبێت تاوان رەگەری بکات لە دەسەات و هەزی کەسی بکەر.

لە ساڵی 2003 بە 2004 بە یەکەم خول کە تاڵەبانی بوو بە سەرۆك کۆماری عێراق, بابەتکەم نووسی لەسەر ئاوەی سەرۆك داوای لێبوردن بکات لە گەلی کورد لە پای تاوانکانی هەڵەبجە و ئەنفال و تاوانکانی دی,پێش ئاوەی ببێتە داواکاری رێکخراوکان و جەماوەر, چەن پە هەڵشاخانەك بژاو روم بونەوە, تەنانەت ویستیان پێلاماری جێستەیشم بدەن لە ئەوروپا, کە داوای لێبوردنکردن بۆتە نەرێتی باوی سیاسی, ئەمە لە کاتکدا باسی تاوانکانی خەیان ئاو کات بۆقە بوو, تەقدیس کردنی سەرکردە و بە موقەدەس کردنی هەڵەو تاوانکان بە خەی کارساتبارتر لە تاوانکانی دوژمنان, پەویستە بە یاسا

سزای بە دابنرێت, نکۆڵیکردن دەروازەی ستەمکاری دەکاتە سەر پشت لە وڵات بە داهاتوو, تا رزگار نەبین لەو موقەدەسە ڕەنگاو ڕەنگانە, ئەوا کێشەداری بە زەر ڕەنگ و جۆر دوبارە دەبنەوە و تاوان بەرهەم دەهێننەوە .

قەت سیاسیە دەستڕێشتوەکانی ئەمڕی گەندەڵی سیاسی کوردستان ئەم داوایە ناکەن لە دەسەڵاتدارانی بەغدا, بە جارێکیش لەسەر مێزی گفتوگۆکانیان باسی لەوە نەکراوە, بگرە ئەوەی ڕقیان لێی ببڕێتەوە ئەم دەستەواژەو داواکارییانەیە, چونکە دەترسن پێیان بڵێن لە خەتانەوە دەست پێبکەن, ئەمانە ستافێکی سیاسین زەربەیان شارەزایان لە یاساکان و جانامە گەردونیەکانی مافی مرۆڤ هەیە, ئەوان دەزانن داوای لێبوردن کردن یانی چی؟, بۆچی؟, کەی و لە کوێ بەکار دێت؟, دەزانن دادگاییکردن یانی چی؟, چی بە دوادا دێت؟, دەزانن قەرەبوو کردنەوە چییە و بۆچی دەکرێتەوە؟, دەزانن یاداوەری و دەرخستنی ڕاستیەکان و گەندانە بە دوای مافدا, ئەوان دەزانن خەیان چیان چاندووە؟, بۆیە ئارەزوویان لە دورینەوەی نییە, بەم حاڵەتەوە گەل لە کارەساتکەوە بەردەوام بەرەو کارەساتی گەورەتر دەگوازنەوە.

ئەوان ڕۆژانە دەبینن لە سەر بەاو کردنەوەی هەواڵکی هەڵە لە پانتایی جیهان, داوای لێبوردن لە گوێگران و بینەران و خوێنەران و ماف پشێلکراوان دەکرێت, دەزانن کە ڕەزڵنانەك بە هەڵە دەخوێنرێتەوە داوای لێبوردن دەکرێت, دەزانن وشەیکی ناشرین بە یەکەك دەوترێت دادگا بەر دەرگایان لێدەگرێت, کەچی ئەمان لە ڕابردووا تاوانی زەر گەورەیان کردووە کەچی بەدەنگن, وەك ئەوەی مرۆڤایەتی لە دەیان ساڵی داهاتوو لە گەیان دەر نەهێنتەوەو دادگاییان نەکاتەوە لە سەر ڕابردوو, وەك دادگاییکردنەکەی عەبدوالمەلیك بن مەروان, ئەبو العباسی سەفاح و تانانت کەمبس و هەموو ئەوانەی پشکدار بوونە لە کێلەداری, دەزانن ڕوداوەکی وەك جۆرج فلۆید هەموویان لە مێژوودا رادەماڵێت... دەزانن ئەو تاوانانەی کردویانە قورس و نەوتەوین و تێپەبوونی کات و گەینی شوێن هەر بە زیندویی دەیان دەهێڵێتەوە, کەمیش نین ئەو سیاسی و تەمەتبارانەی دوای مردنیشیان مێژوو دروستکراوەکان و چەپڵەکان دادیان نادات و بە تاوانبار خراوەتەوە ناو مێژووەوە, دەزانن ئەوان خەڵکیان بە دادگایی بەرەو مەرگ ڕەوانە کردووە, ڕزیان لە پەیمانامەو پرۆتکۆڵە جیهانیەکان تایبەت بە مرۆڤ و دیلەکانی جەنگ نەگرتووە, بە کەڵە دیلیان لەسەر ناسنامەی سیاسی

کوشتووە, خەڵکیان وەك قەڵغانی مرۆیی لە جەنگەکاندا بەکار هێناوە, بانکیان تاڵان کردووە, پێش سوپای وڵاتان کەوتوونەو هاووڵاتیانی سڤیلیان فڕێ داوەتە ناو جهەنەمی جەنگەوە, شەڕی درێژ خایەنی ناوخۆیان هەڵگیرساندووەو بە بڵەك سەری دیلیان پان کردەتەوەو بە تۆر لە سەری زیندانیان داوە, سەدانیان بە سەروشوێنکردووە, زمانی قسەکردن و پەنجەی نووسینیان بڕیوەتەوە, سامانی سەر زەمینی و ژێر زەمینیان تاڵان کردووە, منداڵ و نەوەکانیان کردووە بە دەوەزەی داهاتوو …… ئەڕە گەلێ لە سەردەمی داوای لێبوردنەکان کە ئەمڕە تیایدا دەژین هەموو ئەوانە وەك ئەرکێکی ئەخلاقی و سیاسی هەقی داوای لێبوردنکردنیان نییە؟؟, ئەڕە ئەوان مەزنترن یان پاپای ڤاتیکان هەر ڕەژەی لەسەر کردارو بڕچونێکی موقەدەسی رابردوو داوای لێبوردن دەکات, کە بە خودی خۆشی ئەنجامیانی نەداوە, ئەو نوێنەرانەی دونیا موقەدەس بوون, ئەمڕۆ پیرەزیان لە دەست داوە, هەموو موقەدەسەکانی ئەمڕۆش سبەینێ پیرەزیەکانیان لە دەست دەدەن و ڕوی تاوانەکان هەڵدەماڵدرێن.

ڕاستە سیاسیەکان بە تایبەت کوردەکان خۆیان بە زیرەکترین و لێهاتوترین و نمونەی باڵا دەزانن, دەروێشەکانیشیان کە لە خەوەتدا خەریکی سەربادانن, سەربادان هەمیشە عەقڵ لە مرۆڤەکان وەردەگرێتەوە.
ئەگەر ئەوان ڕەژانە داوای لێبوردن لە هاوسەرو مەعشوق و منداڵەکانی خۆیان لە بەرامبەر بچوکترین و بەبایەخترین شتدا دەکەن, ئەوا پێویستە لە بەرامبەر ئازارێکی قورس کە بە بەرامبەرەکان و بنەماڵەکانیانیان گەیاندووە داوای لێبوردن بکەن, ئیتر نهێنی نەبوونی ڕێزتی ئاوا لە کەمەگای ئەمڕۆدا ئاسایی بێت ئەوا بە سبەی کەماسیێکی گەورەیە, خاوەنەکانیان دادگایی دەکات ,
نهێنیەکانیان هەموو کات بە شاراوەیی نامێننەوە, گەلیش مافی خۆیەتی بەبەری نەکرێت لە زانینی ڕاستیەکان و گەیشتن بە دادپەروەری, نەخوازڵا بنەماڵەی قوربانیان.

تەنی بڵەر سەرۆك وەزیرانی بەریتانیا داوای لێبوردنی لەسەردەمی کۆیلەداری کرد لە ساڵی 2006, هەرچەندە نۆك خۆی بەشدار نەبووە تیایدا, بگرە زیاتر لە 185 ساڵ لە وڵاتەکەی هەوەشاوەتەوە, غەردن براون لە 2010 داوای لێبوردنی لە ناردنی دیان هەزار منداڵی بەریتانی بە زۆر بە ئوستراڵیاو نیوزلەندە کرد, دیڤید کامیرۆن داوای لێبوردنی لە قوربانیانی یاریەکەی ساڵی 1989ی

هیلیسبیر کرد, ئیبرام نیکسن سەرکی پێشوی ئەمریکا داوای لێبوردنی لەسەر جەنگی ناوخۆیی کرد, ریتچارد نیکسن داوای لێبوردنی لە واتەر غەت کرد و بۆ هەکارێ دەستیشی لەکار کێشایەوە, ریگان لەسەر ئێران گەت داوای لێبوردنی کرد, کیلنتن کە گەورە دەوڵەمەندانی ڕێ ستریتی داوەتی کێشکی سپی کرد بۆ کێکرنەوەی بەخشش بۆ پارتی دیموکرات کە زانرا داوای لێبوردنی کرد, کیسنجەر لەسەر هاوکاری ئەمریکا بۆ کودەتا چیەکانی شیلی بۆ سەرکایەتی بینەتشە داوای لێبوردنی کرد, کە تا ئێستا لە دادگای شیلی داواکراوە بۆ تەمەتی هاوکاری کودەتا بەسەر حکومەتی چەپگەرای شیلی بۆ سەرکایەتی سیلفادەر ئەلیندی, وەلێ ئامادەی دادگا نابێت, دیکلیرك و ماندەلا داوای لێبوردنیان کرد, دیکلیرك لەسەر سیاسەتی ئاپارتاید, ماندیلاش لە بەرامبەر ئەو بەتاوانانەی بونە قوربانی لەسەردەمی خەباتی چەکداری, کەچی خەیان کەتاییان بە ئاپارتایدو زیبروزەنگ هێنا,حکومەتی کانداو ئوسترالیا داوای لێبوردنیان لە کەمەکوژی هاووڵاتیانی ڕەسەنی ئوسترالیاو کانداکرد, بە گشتی سەردەمی ئێستا سەردەمی دادگایی سەرکردەکانە لەسەر تاوانکانی ڕابردوو و داوای لێبوردنیانە لەبەرامبەر پشێلیە زەقەکان چ ئەوانەی خەیان کردویانە یاخود بەهەی دەستاتەوە بەیان ماوەتەوە.

سیاسیەدەستریشتوەکانی کوردیش مردووەکان فریا نەکەوتن و هەڵکەیان لەدەست چوو,ئەوانەی ماون پێش ئەوەی نەوەکانی داهاتوو لە گەکانیان دەریان بهێنن و دادگاییان بکەن, خەیان دان بە ڕاستیەکاندا بنێن و داوای لێبوردن بکەن و ئیعتیبار بە قوربانیەکانیان بگێنەوە و زەرەر مەندان قەرەبوو بکەنەوە ڕێز لە یاداوەریان بگرن و مەنمەنتیان بە دروست بکەن و چیرکی تاوانکان بکەنە ناو یاداوەریانەوە ڕاستیەکان ئاشکرا بکەن.
دەبێت مێژوو وەك خەی قەبوو بکەین, نەك وەك ئەوەی لە یاداوەری سیاسیەکان نوسراونەتەوە, نابێت ڕاستیەکان بشێوێنرێت, هاشا لە تاوانکان بکرێت, لادەرانی مێژوو تاسەر ناتوانن خەڵ بکەنە چاوی ڕاستیەکانەوە, هەر کەسەك هەڵەی کرد پەویستە دان بە هەڵەکیدا بنێت و داوای لێبوردن بکات پلە و پستی هەرچیەك بێت و دەساتی سیاسی و مەعنەوی چەندە گەورە بێت,پەویستە بەڕو ڕوی مێژوو ببینەوە لە هەموو کاتکان ,پەویستە ڕاستی بە گەل بوترێت, ئەم پەویستیانە هیچی لە لایەن سیاسیەکانی کوردەوە بە تایبەت دەساتدارانەوە جێ بەجێ نەکراوە, مێژوو هەر ئەو بڕیە نییە ئەوان یاداشتیان کردووە, بەکە بڕیە گەورەکەی لای قوربانیانە, ئەوش لە داهاتوودا پشکنینی بە دەکرێت, مێژوو وەك هەر زانست بەردەوام لە

گەانە لە دوای گەیشتن بە حەقیقەتی نوێ.
پێویستە لە یاداوەری هەڵبجەوە, لە هەنانی پاسدارو ڕێگا گرتن لە دەرباز بوونی خەڵك و تانکردنی بانکەکەی تا تانان و بڕی قوربانیان و ... دەست پێ بکرێت, لەم یادەدا هەموو بشداربووان لەو مەرگە ساتە داوای لێبورن لە قوربانیان و شاری هەڵبجە بکەن و قەرەبووی زیان لێکەوتووان بکەنەوە و نهێنیە شاوەکانی ئەو ڕۆژگارە ئاشکرا بکەن .

هەڵبجە تاوانێکی هەتیوە, بە باوکە, دەبێت بە باوکەکانی ئاشت بکرێتەوە و راستیەکانی ئاشکرا بکرێن, هەموو ئەوانەی بەشێك بوونە لە تاوانەکە جارێکی دیکە بهێنرێنە بەردەم دادگاییکردن, هیچ بهانەیەك بە راکردن لە رابردوو نییە, چونکە داهاتوو قەبوڵی ناکات.
پێویستە بە مێژووداە بچینەوە, هەڵبجە ئازاد نەکرا, بگرە وەرانکرا, هەزی وەرنکەر پێویستە بڕەو روی دادگا بکرێتەوە.

عەلی مەحمود محەمەد

کۆمیدیای ئیسلامی دیموکراتی.. نووسینی: ستیڤان شۆمزینی

دە ساڵی ڕابردوو لە ئەمەڕیکا، لە سەروبەندی گەانکاریەکانی وەاتانی عەرەبی، وتارێکم بەاوکردەوە لە ژێر تایتڵی "ئیسلامی سیاسیی ئێتەرناتیڤی ڕژمە عەرەبییەکان نییە". لە وتارەکەدا جەختم کردبووەوە، ئەو باهەزەی لە وەاتانی عەرەبیی هەیکردووە، بەشێک نییە لەو پرسەیەی ئیسلامی سیاسیی پێیدەت "ڕابووونی ئیسلامی" بەکو شەشکە دژی دیکتاتەریی، شەشکە بە نان و خۆشگوزەرانی، لە لە هەمان چرکەساتی بەاوکردنەوەی وتارەکەمدا ئیسلامییەکان سواری شەپۆلەکە دەبوون و لەو وەاتانەی ڕژمیان تێدا دەگەا دەهاتنە سەر دەسەات، بەام هەشتا سووربوونی خەم لەسەر ئەوە ڕاگەیاند ئەو شەشانە ئیسلامی نین و ئامانجەکانیان لەگەڵ سکۆلاریزم نزیکترە تاکو ئیسلامی فەندەمینتالیستی.

زۆر کەس سووربوونی منیان بەجۆرێک لە دەمارگیریی و لایەنگری کوێرانە و بەستزانە بە سکۆلاریزم لێکدەدایەوە، بەڵام هەدی دەبینم مەیدانی بیرکردنەوەکەی من فراوانتر دەبێت، چوونکە ئەوەی دواتر بە نموونە لەمیسر رووبدا دژی دەسەڵاتە ئیخوانییەکەی"محەمەد مورسی"، هەندێ تر بەچوونەکەی ئەمەی پشتڕاست کردەوە، کە ئامانجی شەڕش لە وڵاتانی عەرەبی بە هەنانە کایەی "بەهاری ئیسلامی" نەبووە، بەڵکو ئەستاش شەڕش درێژەی هەبوو بە ئەوەی بەهاری ئیسلامی بگەڕێن بە پایزی ئیسلامی. شەڕش بەردەوامە چوونکە ئیخوان و نەهزە و جەماعەی ئیسلامی هیچ شتێکی زیاتریان لە موبارەک و زەینعابدین و قەزافی پێ نییە، بەڵکو بە پێچەوانەوە لەسەر دەستی ئەوان ئەو نوزەیشی بە ئازادیی و دیموکراسی هەیە زیندەبەچاڵ دەبێت.
با لەوە بگەڕێین، ئامانجی شەڕش لە وڵاتانی عەرەبی ئیسلامی سیاسیی نەبووە بەڵکو ئازادیی و خۆشگوزەرانیی بوو، چوونکە شەڕش لەو وڵاتانەی رژەمیان تەدا گەڕاوە بە کۆتا نەگەیشتووە "میسر نموونەیەکە". ئەمە لەم دەرفەتە دەماندەوێت بڵێین، ئایا ئەو ئیسلامی سیاسییەی لە وڵاتانی عەرەبی ئێستا مومارسەی سیاسەت دەکات بەوای بە دیموکراسی هەیە؟. ئایا ئەو ئیخوانانەی لە زیندانەکانی ئسکەندەریە و قاهیرەوە هاتن و لەسەرتاوە لەسەر کورسی موبارەک دانیشتن، تاچەندە تێدابوون لەگەڵ دیموکراتی؟. ئەم پرسیارەی ئەمڕش دوای ئەوە دێت کە تەرزێک لە بیرکردنەوە خەریکە هەمەن پەیدا دەکات، گوایە ئیسلامی سیاسیی دەتوانێت لەگەڵ دیموکراسی هەڵ بکات و هیچ هەیکیش نییە بڵێین ئیسلامی سیاسیی و دیموکراسی دوژمنی باوکوژی یەکترن.
بەهاری عەرەبی یان پایزی ئیسلامی؟
جارێکی دیکە مێژووی خۆی دووبارە کردەوە، چۆن ئیسلامی شیعە مەزهەب، دەستکەوتکانی شەڕشی گەلانی ئێرانی لە ساڵی 1979 چنییەوە و خۆی بەسەر دەسەڵاتدا سەپاند، بەهەمان شێوە ئیسلامی سیاسیی سوونە دەستکەوتکانی بەهاری عەرەبی دەچنێتەوە، شەڕشێک کە بە نان و ئازادیی کۆپی سەند، کراوەتە بەشێک لە هەستانەوەی بزاوتە ئیسلامییە رادیکاڵەکان، ئەمەش لە یەکێک لە رەهەندەکانیدا هەرەسی شەڕشی دەگەیەنێت.
مارک هیلەر، پێیوایە بەهاری عەرەبی دەروازەی بە رووی فەندەمینتالیزمی ئیسلامیدا کردووە، شەڕشی برسی و ئازادیخوازان، وەرچەرخاوە بە دەسەڵات پەیداکردنی ئیسلامییەکان. هیلەر دەنووسێت "رووخانی رژەمە تۆتالیتاریەکان کە گەشکردنی زیاتری ئیسلامییەکانی بەدواداهات و پشتیوانییەکی بەرفراوانی بە ئەو رەوتانە پەیدا کرد. ناکرێت چاوەڕوانی ئەوە بکرێت سیستەمێکی نوێی

دەستات لە رژەمکانی پێشوو زیاتر لیبرال دەبە و بە ئەندازەیکی زیاتر کەمینەکان دەپارێزێت. لە پاش دروستبوونی ئەو تۆزم و چالاکییە میللییە بە پشتیوانی دژ بە رژەمە دەستاتدارکان دروستبوو، مەترسیەکی گەورەتر بەدیدەکرێت بەهاری عەرەبی بگەڕێت بە پایزی ئیسلامی". سەرەتای شەشی لە تونس و میسرەوە، تەنانەت هەندێک لە بیرمەندان و گەورە رێشنبیرانی جیهانیشی هێنایە، سەر کەکەکەی ئەوەی لە دونیای عەرەبیدا دەگوزەرێت، وەرزێکی تازەی دیموکراسییە، سەرەتای کردنەوەی یەکەم دەرگا بە رووی دیموکراسی و لیبرالیزمدا. بە وتنە "جۆرج تەرابیشی" پێشبینی ئەوەی دەکرد ئەم وەرزە نوێیە شۆڕشگێڕیکی دیکەی دیموکراسییە، بەیە ئەو راپەڕین و شەڕشانەی بە "شۆڕشی سێیەمی دیموکراتی" ناوزەد کرد، کە ئەو پێیوایە شۆڕشی یەکەم دوای ساڵی 1848 دەستیپێکرد و ئەوروپای ڕۆژئاوا و ئەمەریکای گرتەوە. شۆڕشی دووەمیش ساڵی 1989 دەستیپێکردووە لە ئەوروپای ڕۆژهەڵات و کەمارکانی یەکێتی سۆڤێت.

گۆشبینییەکانی تەرابیشی و هاوشێوەکانی لەلایەن هەندێک بیرمەندی دیکەی عەرەبییەوە ڕەتکرایەوە، بە نموونە "هاشم ساڵح" پێیوابوو ئەوەی لە کەمەگە عەرەبییەکانی پاش شەشدا دەگوزەرێت مایەی دوودڵییە. بەیە لە وتارێکدا لە ڕۆژنامەی "الشرق الاوسط" نووسیووێتی "ئاشکرایە پرسەی ڕێشنگەریی ڕەگای بە شەشی فەڕەنسی خۆشکرد، بەڵام شەشە عەرەبییەکان بۆشکی کەمی ئامانجەکانی بەدی هات. بە بۆگۆش بڕاوردێک بکە لە نێوان ئەم دەستوورەی بەم دواییانە خێکی میسر دەنگیان پێدا، لەگەڵ جانەمەی مافەکانی مرۆڤ و هاووڵاتیبوون کە شەشی فەڕەنسا دەریکرد، ئەوەش مایەی دوودڵی و نیگەرانییە". بەهاری عەرەبی لە هەنگاوی یەکەمیدا، لە بری هەنانە ئارای ئازادیی و پلورالیزم و خۆشگوزەرانی، زەمینەی خۆش کرد، تاکو ئیسلامی سیاسیی بگاتە دەسەڵات. ئەگەر نموونەی میسر بهێنینەوە، هەنووکە ڕووەوەی ئەو وڵاتە بڕەو دواوە دەگەڕێتەوە، ئازادییە گشتییەکان لەبەردەم تەهدیدی فەتوا ئاینییەکاندان، هونەر و ڕێشنبیریی و کایە جۆراوجۆرەکانی دیکە لە پاشکۆدان، ئەجیندای ئیخوان کە ئێستاش هەژموونی خۆی هەیە، دروستکردنی دەوڵەتکی ئیسلامی نوێیە بە دەستوورەکی ئیسلامییەوە، کە بەها ئیسلامییەکان بکاتە پرنسیپ و یاساکانی ژیان.

لە سەرەتای وەرزی دەسەڵاتی ئیخواندا، "عادل ئیمام" ئەکتەری ناسراوی عەرەبی دەکەوتە بن هەڕەشە، وەک سەرەتای لێپرسینەوەیکی ئیسلامییانە لە رابردوو. لە 2-2-2012 حوکمی سێ مانگ زیندانی بەسەر عادل ئیمام درا، لە 24-2-2012 لەلایەن دادگای کۆتنی قاهیرەوە حوکمەکە پەسەندکرا بە تۆمەتی سووکایەتیکردن بە ئیسلام. لە کاتێکدا

ئیمام لە ڕێگەی فیلمەکانی "الزعیم، مرجان احمد مرجان، الارهابی، الارهابی و الکباب، حسن و مرقص، الواد سید الشغال هتد.." ڕەخنەی لە ئیسلامی سیاسیی گرتبوو نەک سووکایەتی بە ئایین بکات. بەڵام ئیسلامی سیاسیی پێیوایە نوێنەری خودایە لەسەر زەوی، بۆیە گاڵتەکردن بە خەڵکی بە سووکایەتی بە ئایین و خودا لەکەداتەوە. لە بەرانبەر هەوڵەکانی پاشکۆ بە پارادیمە مەدەنی و سکۆلارەکانی کۆمەڵگەی عەرەبی، سڵەفییەت و خوارفە و فەتوا لە بەهەزبووندان، شەقامی عەرەبی بووەتە مەیدانێک بە هوتاف کێشان دژی ئازادیی و مەدەنییەت و دیموکراتی، تەنانەت لە خێپشاندانەکانی ئێم دواییەی "قاهیرە" دژی فیلمێکی ئەمەریکی کە سووکایەتی تێدابوو بە پێیامبەری موسڵمان، چەندین دروشمی مەترسیدار بەرزکرانەوە. لە یەکێک لە ڕۆژەکانی خێپشاندان کە لایەن "محەمەد زواهیری" برای سەرکی ڕێکخراوی قاعیدەی پشووە سەرپەرشتی دەکرا، دروشمی "ئێباما.. هەموومان ئوسامەین" بەرزکرایەوە. ئەمەش مەترسیەکی جیددی بوو کە گەیشتە ئاستی وەتانی پاش شەش بوو بە زلکاوی ڕێکخراوە تیرەریستییەکان و نەشونماکردنی هەزە کۆنەخوازە ئیسلامییەکان. بە کورتیی، وەرزی گەشبینی بە ڕاپەڕین و شەشی کۆمەڵگە عەرەبییەکان زەر کورت بوو، بەهاری عەرەبی بە مردووی لە دایکبوو، ئاوەی هەبوو تەنیا هەڵێکی زمان بوو، چوونکە شتێک لە کۆمەڵگە عەرەبییەکانی پاش شەشدا دەگوزەرێت ناوی پایزی ئیسلامییە نەک بەهاری عەرەبی.

کۆمیدیای ئیسلامی دیموکراتی

هەندێک جار گومان لەوە دەبەت، ئیسلامییەکان دەتوانن لەگەڵ دیموکراسیی هەڵبکەن، یان بە دەربەدێنکی تر، ئیسلامییەکان دەتوانن لەناو فەزای دیموکراسیدا کار بکەن و بەرگەی هەر ئاکامێک بگرن کە دیموکراسییانە بێت. ئێم بەچوونە، زادەی عەقڵانییەت و واقیع نییە، تەنیا وەک قسەی ڕووت ماوەتەوە، چوونکە بە ئەزموون دەرکەوتووە، ئیسلامی سیاسیی لەهەر شوێنێک باڵادەست بووبێت، دیموکراسی پاشکۆی کردووە و کەرڤی ماف و ئازادییە گشتییەکان بەرەو خوارەوە دابەزیوون. گەر واز لە دونیای تیەر و ئەندێشە بهێنین و سەیری واقیع بکەین، ئەو نمایشە دەبینین ئیسلامی سیاسیی نەک دیموکراتییەتی قبوڵ نییە و نایەوێت گەمەی دیموکراسیانە بکات، بەکو هەموو هەوڵێکی بە ئاوە خستەتە گەڕ، دیموکراسی و لیبرالیزم و سکۆلاریزمی کۆمەڵگەکان تێکبشکێنێت، چوونکە هەر یەک لەوانە بە هەڕەشە بە سەر خێی دەزانێت، پێیوایە لەو شوێنەی دیموکراتی و ئازادیی هەبێت، هیچ هەکارێک یان یارمەتیدەرێک نابینێت بە ژیانی خێی، لەم سۆنگەوە ئیسلامی بونیادگەرا و دیموکراسی دوژمنی هەر

دیار و ئاشکرای یەکترن.
ئەو دیمەنەی حاڵی حازر، لە میسردا دەگوزەرێت، مەسەجەکە پەماندەێت، ئیسلامی سیاسیی کاری خۆی چە کردەتەوە بە لەناوبردنی هەر نوزەیەک کە بیەوێت ئەو کەمەگەیە بەرەو دیموکراسی و کرانەوە ببات. تەنانەت زەربەی جار دیموکراسییەت وەک دیکتاتۆریەتی زۆرینە بەکاردەهێنن لە دژی کەمینەکان، بە نموونە لە پرسی دەنگدان لەسەر دەستوور پەنایان بە ئەم رامیاریە برد. کاتی خۆیشی یەکێک لە سەرکردە ئیسلامیە کوردەکان دەیووت "ئەمە دیموکراسییەتمان بە ئەوە دەوێت دیموکراسییەتی پێ لەناو ببەین". هەنووکە هەمان روئیا وەک بەشێک لە ئەندێشەی ئیسلامیە خاوەن دەسەاتەکانی میسر و تونس، لەوپەڕی بەهەزیی خۆیدایە. بەیە بانگەشەکردن بە ئەوەی ئیسلامی سیاسیی دەتوانێت لەگەڵ دیموکراسیی تەکەیف بکات، ئەوپەڕی گاڵتەجاڕیە. شیرین عیبادی، هەڵگری خەاتی نۆبەی ئاشتی، پێیوایە ئیسلامیە رادیکاەکان مەترسین لەسەر دیموکراسی و مافی مرۆڤ. لە وتەیەکیدا لە ساڵی 2006 رایگەیاند "فاشیستەکان و بونیادگەرا سەرەکان، هەردوو لایان دژ بە بەها مۆدێرنەکانی وەک لە خۆبردوویی و دیموکراسین. هەردووکیان لە پێناو باوەکانی خۆیاندا پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ و هاووەاتیان بە ڕەوا دەزانن. هەردووکیان ئەو هاووەاتیانەی لەگەڵ ڕەسا و پرنسیپ و باوەکانی قبووڵکراوەکانی خۆیاندا ڕێت دەکەنەوە".
هەرچەندە هەندێک لە شارەزایان پێیانوایە، ئیخوان بەشێوەیەکی گشتیی میانەڕەون و دەتوانن خۆیان لەگەڵ ڕەسا مودێرنەکانی مرۆقایەتی بگونجێنن، بەو پێیەش دەتوانن بەرگری گەلی دیموکراسی بگەرن. بەڵام لە ئەرزی واقیعدا، دیمەنەکە پێچەوانەی ئەو تێفکرینەیە، ئیخوان هەرگیز نییە بە میکانیزمی قاعیدە و سەلەفیەکان کار بکات، وەلە بە هەمان ئامانج کار دەکات، بەیە لە کۆتایدا ئیخوان و قاعیدە خاوەنی یەک خەونی هاوبەشن، ئەویش دروستکردنی دەوڵەتی خەلافەت، ئەمیان بانگەشەی میانەڕەویی دەکات و بە شانی دیموکراسییدا هەڵدەدات بە ئەوەی بگاتە خەونەکەی، ئەویتریان ڕگەی تیرۆر و تەقاندنەوەی هەڵبژاردوو بە هەمان مەبەست. لەم نێوەندەدا کەمێک بیرمەند هەن، گووومان دەخەنە سەر وشەی "ئیسلامی میانەڕەو" و پێیانوایە ئەم داتاشینە ساختەیە و ناتوانێت قەناعەت بە هەموو خەڵک بهێنرێت، ئیسلامی میانەڕەو شتێکی زۆر جیاوازترە لەو گروپەی پێیان دەوترێت ئیسلامی تووندڕەو.
"ئەدنیس" یەکێک لەو ڕۆشنبیرانەی هەمان بۆچوونی هەیە و لە وتارێکیدا بە ناوی "دە بۆچوون لەمەڕ بەهاری عەرەبی" دەنووسێت "ئیسلامی سیاسیی یان ئیسلامی میانەڕەو مانای چییە؟ هەندێک موسڵمان

سیاسین و هەندێک موسڵمان میانڕەون، بەڵام ئیسلام بەو سیفەتەی ئاینێکە ناشەت لە کاتی قسەکردن لەسەر کاروباری سیاسیی و کۆمەڵایەتی و کولتووریدا بە (سیاسیی) یان (میانڕەو) وەسف بکرێت.. بە نموونە لەسەر ئاستی مەدەنیەتی کۆمەڵگە یان هونەر یان بیر یان موزیک یاخۆ ژیانی جڤستە و سێکس و خۆشەویستیدا (ئیسلامی میانڕەو) مانای چییە و کە و چۆن راددەی ئەم (میانڕەوییە) دیاری دەکات؟ هەروەها (ماهیەتی) ئەم میانڕەوییە لە کوێوە سەرچاوە دەگرێت؟ ئایا لەخوێندنەوەیەکی تایبەت و تەگەیشتنێکی تایبەتەوە و چۆن؟ ئایا شوێنی شەرع لەم میانڕەوییەدا چییە بە تایبەتی سەبارەت بە ژن و (ئەوی دی) ناموسڵمان و (ئەوی دی) کە بەموسڵمانی لە دایکبووە و حەزدەکات بە تەواوەتی بچێتە ناو دنیای مەدەنییەوە؟".
ئیسلامی میانڕەو و تووندڕەو ناتوانن لەگەڵ بنەماکانی سیستمی دیمۆکراتی هەبەکەن، ئەمەش رەنگە پەیوەندیی بە خودی ئاینی ئیسلامەوە نەبێت، بەڵکو پەیوەندیی بە جۆری خوێندنەوەی ئیسلامی سیاسییە بە ئاین. فەکەیاما پەیوایە "هیچ ئاینێک وەک پۆیست ناکەک نییە لەگەڵ مۆدێرنێتە و دیموکراسیدا". ئەم بۆچوونە لە زەمینەی واقیعدا، پیادە کراوە، هەزاران موسڵمان و مەسیحی و بوزی دەبینین، کەشیان نییە لەگەڵ سێکۆلاریزم و بەهاکانی مۆدێرنێتە و دیموکراتیدا، ئەوەی کەشی هەیە ڕەوتە بونیادگەراکانن. ئەوەی ناتوانێت لە زەمینەی دیموکراسیدا درێژە بە ژیان بدات ڕەوتە ئیسلامییە سەلەفییەکان و ڕەوتی سەلەفییەکانی ئاینکانی دیکەن. دواجار ئەوەی دیموکراسی ئەجێنداکانی پووچەڵ دەکاتەوە پێش هەر کەس ئیسلامی سیاسییە.

تەکشکانی خۆنەکان

نووسەری جەزائیریی "بوعلان سنساڵ" لە وتارێکیدا بەناوی نامەیەکی کراوە بە "بوعزیزی" دەنووسێت "بوعزیزی برام، ئەم چەند دەڤە کەمێت بە دەنووسم، تاکو ئاگادارت بکەمەوە لەوەی هەنگاوەکانی ئەمە بەرەو پێش دەچێت!، هەرچەندە بەرەو پێشچوونەکە ڕەژە لە دوای ڕەژە جیاوازیی هەیە، هەندێک جار ڕێشەبا ئاستەمان دەگۆڕێت، بەڵام با بگشتیی چاو بەم ساتەدا بخشێنین. ئایا ئەوەی نازانێت بەرەو کوێ دەڕوات ڕەگەکە دەدەزێتەوە؟. ئایا دوورخستنەوەی ستەمکار کەتاییە؟. لەو جگەیەی تە کە نزیکی لە خواوەندەوە، دەتوانیت دنیامان بکەیتەوە کە مەرج نییە هەموو ڕەگاکان بمانبەنەوە بە ڕەما؟. لابردنی ستەمکار نابێتە مایەی ئازادیی، بە گەینیی دیمەنەکە و بە هیوای ئەوەی شتێکی بچووکیان لە ڕەکە دەست بکەوێت، زیندانییەکان حەز دەکەن گرتووخانەکانیان بە گرتووخانەیەکی دیکە ئاوگەڵ پێ بکەن".
خۆنەکانی بوعزیزی هەرسیان هەنا، لە بری نان و ئازادیی خەریکە

ئیسلامی سیاسی فەتوا و شمشێر دەکاتە خەڵاتی شەڕش. خوێنکانی ئەو کە خاوەنی راستەقینەی شۆڕشن، ئازادیی و دیموکراتی و هەڵتەکاندنی حکومی دیکتاتۆریی دەیان ساڵە بوو، خەریکە خوێنکانی ئەو تێکدەشکێت و دیکتاتۆری کەماری دەگەڕێت بە دیکتاتۆری ئیسلامی. ئامانجی ئەو لە شەڕش چەسپاندنی مافی مرۆڤ و مەدەنیەت و خۆشگوزەرانی بوو. خەریکە خوێنکەتان پێچەوانەوە دەبێتەوە و ئەو هەناسە کەمەی لە ئازادیی و مەدەنیەت هەیە پاشکەشی پە دەکرێت. ئیسلامی سیاسیی خەریکە یەک یەک خوێنکانی شەڕش زیندەبەچاڵ دەکات. هەرچەندە من بە چەندەهەمین جار دووپاتی دەکەمەوە، شەڕش، شەڕشی ئیسلامیی نەبوو، هەرچەندە خومەینی شەڕش حکوومەتی ئیسلامی نەبوو، بەڵام بەهەی نەبوونی ئۆپۆزناتیڤی بەهێزی چەپ یان دیموکراتیخواز، ئیسلامی سیاسیی سواری ملی شۆڕشەکە بووە و بە قازانجی سیاسیی خۆی شکاندوویەتیەوە. ئەمەش وەک وتم دووبارەبوونەوەی مێژووە، وەک ئەوەی ئایەتوڵاکانی ئێران کردیان و هاتنە سەر سفرەی حازری.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
ستۆکهۆڵم – سوێدا

ئەو مەرجانەی کە پێویستن بۆ کاریگەربوونی کاریکاتێر.. بەشی 2- هەندێن خشناو

ئەگەر بینە سەر جۆرەکانی پێکەنین لە کاریکاتێردا ئەوا لە ژمارنایەن، بۆیە باشترواید جۆرەکانی پێکەنین لە کاریکاتێردا دابەش بکەین بەسەر دوو جۆردا:

أ- پێکەنیناوی(کۆمیدیا)ساده: ئەو خاڵەی کە لێیەوە دەستمان پێکرد بۆ دابەشکردنی پێکەنیناوی سادە و ئاڵۆز، ئەو رەگەزانەن کە پێکەنیناوی (کۆمیدیا) پێکدێنن، بۆ نمونە ئەگەر پێکەنیناوی سادە بە هاوکێشەیەك داڕێژین، ئەوا بەم شێوەیە دەبێت:
گاڵتە + گاڵتە = پێکەنیناوی(کۆمیدیا)
گاڵتە لێرەدا لە ناوەڕۆکدایە (ئەو بیرۆکەیەی کە کاریکاتێرەکە

باسی دەکات) و لە شێوەدایە (زۆرەبەیی لە شێوەکاریدا)، لەم حاڵەتەشدا کاریکاتێر لەم دوو توخمە پێکدێت.
گاڵتەش جارێکە لە جارەکانی کامیدیا، بەوەش جیادەکرێتەوە کە هیچ رەخنەیەك لەخۆناگرێت، واتە بە ئەرێنی هەڵدەناسرێتەوە، و جارە سەرەتاییەکەی جارەکانی کامیدیایە، بەوە لە جارەکانی تر جیادەکرێتەوە کە ئامانج لێیەوە تەنیا بە پێکەنینهێنانە نە زۆر نە کەم، بەڵام بە پێکەنینهێنان لە جارەکانی تری وەکو گاڵتەجاڕیی و هەجوو بۆ چەندین مەبەستی تر بەکاردەهێنرێت.
پێکەنیناوی سادە بە شێوەیەکی بنەڕەتی لە کاریکاتێری گاڵتە و قسەمە و لە کاریکاتێری پێرترێتی بۆلایەن بەکاردێت، لە کاریکاتێری گاڵتە و قسەمەدا واباوە کە کاریکاتێر بابەتێکی نازیندەگی بەکاربهێنێت، واتا کەلێنێك لە چالاکی هەزری ژیانی مرۆڤدا داگیرناکات، لەوانەیە ببێتە هۆی چەند ئاکامێك، کە خەسڵەتی توانای گۆڕینی ئاڕاستەی هزری مرۆڤ یان چالاکی کەمەڵایەتی یان هەر بوارێکی تری چالاکیدا هەبێت، ئەو جارە بابەتانەش لەوانەیە وەرزش، یان پەیوەندییە کەمەڵایەتییە خەزانیەکان، وەکو پەیوەندی نێوان خەسوو و زاوا، یان خەسوو و بووك، یان نەخۆش و پزیشك، و لەم جارە بابەتانە بن. لەوانەشە ئەو کاریکاتێرەی کە پشت بە کامیدیای سادە دەبەستێت، لەسەر بابەتی خەیاڵیش بونیات بنرێت، کە چەند جیاوازییەکی پێکەنیناوی تێدایە، وەکو کاریکاتێری ئەو دایکەی کە کوڕەکەی لە وانەی مۆسیقا دەهێنایەوە، یان ئەو شێوەکارەی کە دیمەنێکی سروشتی دەکێشا، و چەندین کاریکاتێری تریش.

بەڵام لە کاریکاتێری پێرترێتی بۆلایەندا، دەتوانین بڵێین ئەویش پشت بە کامیدیای سادەوە دەبەستێت، کە واباوە بابەتێك لەخۆناگرێت، و تەنیا لە گاڵتەی شێوەکاری پێکدێت، کارلێکردنیشی لەگەڵ خوێنەردا، لە ڕێگای ئەو هەواڵەست و دژەیەکانەوە دەبێت کە لە هزر و خەیاڵی خوێنەر یان بینەر دروست دەبێت، کاتێك کە بەراوردێك لەنێوان وێنە راستەقینەکەی کەسایەتیەکە و وێنە کاریکاتێریەکەیدا دەکات، هەبەتە کاریکاتێری پێرترێت (لە زۆربەی وێاتاندا) بە جارێك لە هەجوو ناژمێردرێت، تەنیا ئەگەر چەند توخم و ڕەگەزێکی زیاد لە ڕوخساری کەسایەتیەکە لە خۆبگرێت، بۆ نمونە کاریکاتێریستەکە چەند ڕەگەزێکی شەرمەزارکار بۆ کاریکاتێرکە زیادبکات، بۆ نمونە دوو قۆچ، کە بەمانای ئەو پیاوە بۆ هەواڵستە دێت، کە ژنەکەی ناپاکی لێدەکات، یان زیادکردنی سمێ بۆ ژنێك، کە بە مانای ئەوە دێت ژنەکە نێرەکوکەیە، یان وێناکردنی گوێچکەکان وەکو گوێچکەی گوێ درێژ، کە بە مانای گێلی و نەزانی دێت، و چەندین

زیادکردنی هاوشێوەی ئەمانە، لە کاریکاتێرە ناوبانگەکانیش لە مژوودا، دەتوانین باسی کاریکاتێری هەرمیەکەی پاشا لویس فیلیپ بکەین، کە لەم کاریکاتێرەدا هیچ شتێك نیە ببێتە مایەی توڕەبوون، جگە لەوەی کە هەرمێ لە زمانی فەرەنسیدا بە مانای گەمژە و دەبەنگ دێت، یان ئەو کاریکاتێرەی کە وێنای ئەندامێکی ئەنجومەنی نیشتیمانی فەرەنسایی دەکرد، کە چەم لە لوتیەوە دەهاتە خوارێ، ئەم کاریکاتێرانە بەبێ گومان ناچنە خانەی کۆمیدیای سادەوە، چونکە بێ گەیشتن بە کۆمیدیاوە چەند توخم و ڕەگەزێکی تری بێجگە لە گاڵتە بەکاردێت، وەکو هەجوو، کەچی کاریکاتێری پێرترێتی بۆلایەن، تەنیا ڕوخسارەکانی دەموچاوی کەسایەتیەکە بەکاردێنێت، بەبێ ئاماژەکردن بۆ چەند خەسڵەت و سیفەتێکی دیارکراو یان ژیانی یان چالاکیەکانی ئەم کەسایەتیە، لە ڕێی ئاماژەپێدانی ڕاستەوخۆ یان بە سیمبول بۆ ئەو سیفەتانە، بۆ نمونە کاریکاتێرەکەی (ماریلین مۆنرۆ)ی هونەرمەند (سباستیان کروگەر)، کە لەم کاریکاتێرەدا جگە لە زێدەڕۆییکردن لە نیگارکێشانی ڕوخسارەکانی دەموچاوی ئەم کەسایەتیە، و زێدەڕۆیی لە هێڵ و سێبەردا، هیچی تر نابینینەوە، بەبێ زیادکردنی ڕەگەزی تر بۆ کاریکاتێری کەسایەتیەکە.

دەوڵەت و دەسەڵاتی بزنەس. زاهیر باهیر

ماوەیەك لەمەوبەر لە دەمەتەقێیەکی درێژدا لەگەڵ برادەرێکی زۆر نزیکمدا، کە ئەنارکیست نییە، ئەو باوەڕی وابوو ئایندەی بۆشرییەت جۆرێك لە سۆشیالیزم دەبێت، بەڵام نەك ئەو جۆرەی کە ئەنارکیستەکان دەیانەوێت.
بەرادەرەکەم بەچوونی وابوو کە پێویستیی دەوڵەت وردە وردە لە کەمبوونەوەدا دەبێت، تا ئادەی پێویستی نەبوون، تاکو ئەوەی کە کەمێ چی تر لە لایەن دەوڵەتەوە بەڕێوەنابرێت. پاساوی برادەرەکەم ئەوە بوو کە ئێندامانی کەمێ خێیان زۆر بە ئاگا دێبن، هۆشیاردێبن و بەرپرسیاردێبن کە یەك ئاگای لەوی تر دەبێت و ئاگاشیان لە کەمێ دەبێت. کۆتایی قسەکانی بەوە هێنا " مادام کەمێ لە لایەن ئێندامەکانیەوە بەڕێوەدەبرێت ئیدی دروستکەرانی یاسا ناپێویست

دەبن" .
بە گومان ئانارکیستەکان قسە لەسەر سۆشیالیزم دەکەن، بەڵام بە شێوەیەکی پلانبەکراو نا، ئەوانەدە هەیە کە کەمە، کەمێکی ناچینایەتی و ناقوچکەیی دەبێت. ئانارکیستەکان نەخشەی داهاتوی کەمە ناکۆشن کە چۆن ببێت و چۆن بڕوبەربێت. ئەمە وا بیردەکەینەوە و کاری هاوبەش بە دروستکردنی کەمێك دەکەین کە لە لایەن هەموانەوە کۆنترۆبکرێت، بڕیوببرێت. لەو کەمەدا کەسکی بەرپرس نابێت کە هەیمەنەمان بکات و بمانچەروسەنتەوە، کەمێك دەبێت، بە بڕوبەر، بە خاوەنخانوو، بەخاوەندارێتی تایبەتی و بە حکومەت. ئەمە بە وردی و درێژی باسی ئایندە ناکەین، ئەوە کاری ئەوانەیە کە لەو کەمەدا دەژین، کە چۆن دێکیدەخۆن، چۆنیش خەیان بڕەدەخۆن.
لێرەدا چەند پرسیارێکی سەرەکی و بنەڕەتی دێتە پێشەوە. ئایا ڕێگای دەوڵەت لەناو دەچێت کاتێك کە کاپیتالیزم بەهێزتر دەبێت؟ ئایا دەوڵەت وردە وردە لەخەیاڵەوە وندەبێت یاخود خۆی هەڵدەوەشێنێتەوە؟ ئایا تیئوری نیولیبراڵ شکستیهێنا لە کەمکردنەوەی هەندێك یاخود هەموو وەزیفەکانی دەوڵەت ؟ ئەگەر ئاوایە، بۆچی لە ئێستادا بەهێزیی دەوڵەت لە هەموو سەردەمەکانی پێشتری دەبینین؟ بە گومان زۆر پرسیاری دیکەش سەبارەت بەم بابەتە، هەن.
با هەر بە کورتی لە مێژوی نوێی دەوڵەتەوە، لیبرالیزم، تئیوری نیولیبرالیزمەوە دەستپێبکەین. زۆرێك لە ئەمە دەزانن مێژوی دەوڵەت کەنە، لانی کەم دەگەڕێتەوە بۆ 10،000 ساڵ، ڕەنگبێت درێژتریش، بە قۆناخی جیاجیادا تێپەڕیوە و گۆشەی کردووە هەر ئاواش وەزیفەکانیشی جیاواز بووە بەگوێرەی ئەو کەمەی کە لەوێی سەری دەرهێناوە. دەوڵەت وەختێکی زۆری ویستوە تا گەیشتوە بەم شێوە مەدیرنەی ئێستای.
دەوڵەت بە هەر قۆناخێکدا تێپەڕیبێت لە هەی مێژووییەوە یاخود وەکو ئێستای، هەمیشە ململانێی گەورەی لەگەڵ بزنسدا هەبووە. لەگەڵ ئەوەشدا هیچ لایەکیان ناتوانن بە بێ ئەوی دیکەیان بژین، بەڵام هەر یەکەیان بە بڕژەوەندی خۆی دەیەوێت ئەوی دیکەیان بخاتە ژێرفرمانییەوە.
لە ئێستادا دەوڵەت وا دەبینرێت کە وەزیفەکانی خۆی بەرجەستەکردووە، لە جەوهەریدا باوەشی بە ئابووریی لیبراڵ و تیئوری نیولیبراڵدا کردووە. لە کاتێکدا کە دەوڵەت بەتەواوی ناگونجێت لەگەڵ بەشەکانی بزنسدا بە گشتی و لەگەڵ کەمپانیا زەبەلاحەکانا بەتایبەتی ، کەمپانیا گەورەکان هەمیشە لە هەوڵی دەزینەوەی ڕێگاچارەیەکدان بە ریفەرمکردنی دەوڵەت بە

بەرژەوەندییەکانیان و گەیشتن بە ئامانجەکانیان.
یەکێك لە هەوڵە سەرەکییەکان کە بە ڕیفەرمکردنی سیستەمی ئابوریی لە چەرخی ئابووردووداو، درا ، نیولیبرالیزم بوو. گروپێك لە لیبراڵەکان ویستیان کەمك بە شەوازی بازاڕی ئابووریی بکەن، پڕۆگرامەکیان لە کۆبوونەوەیەك کە لە پاریس لە ساڵی 1938 دا کرد، دانا. لەوانەی کە نوێنەربوون دوو پیاو کە پێناسەی ئیدیۆلۆجییان دەکرد ، Ludwig von Mises و Friedrich Hayek بوون. ئەوان باوەڕیان بە دەرفەتدانی تاك بوو، بە بەوای ئەوان حکومەت بەربەستەکی گەورەیە لە ئاوەستانی گەشەی تاکدا. هاوکاتیش نیولیبراڵ خۆشحاڵ بە تاك و تاکگەرایی دژ بە " بەدەستی جەمعی کەمڵایەتییە" وەکو چۆن مارگرێت تاچتەر وتی. لە ساڵی 1944د Friedrich Hayek لە Road to Serfdom جەدەلێی ئەوەی دەکرد " پلانەکانی حکومەت کە تاك و تاکگەرایی تێدەشکێنێت، بە هووەد بەرە و کۆنترۆڵی تۆتالیتاریانە ملدەنێت"
لە ساڵی 1947 دا Friedrich Hayek یەکەم کۆڕخراوی دروستکرد کە کاری بۆاوکردنەوەی دەکتەرینی نیولیبراڵیزم بوو، کە لە ڕووی دارایییەوە لە لایەن ملیۆنێرەکان و دەزگاکانیانەوە، کەمەکی پێکرا.
دەکتەرینی نیولیبرالیزم زۆر چەو پێ بوو لەبارەی ئامانجی ئازادکردنی کەرتە گەورەکانی بزنێس لەدەست دەوڵەت بە بیانوەتکردنیان، بوو. بەکورتی دیدی Hayek ئەوە بوو کە حکومەت بەری مونافەسە نەگرێت دەربارەی مانەپالیکردن. ئیدیۆلۆجی نیولیبرالیزم پوکانەوەی دارایی لەگەڵ خۆیدا هێنا، کارەساتی ژینگە، هەتا دامانی هەواشی کەرتی گشتی تەندروستی و پەروەردە و فەرکردنیشی گرتەوە. بە ڕوونی هەڵگیرسانی جەنگ بوو لە هەموو بەرەکانا دژ بە کەمڵە، ئەمەش نەك هەر قەیرانی ئابووریی خولقاند، بەڵکو قەیرانی سیاسیشی دروستکرد .
لە لایەکی تریەوە ، سیاسەتی ئابووری کینزیی هەبوو ، ئەم سیاتەش لە لایەن ئابووریناسی بریتانییەوە، John Maynard Keynes لە ساڵانی 1930 کانا کەشرابوو. تئیورەکەی کینز وەکامڵك بوو بە قەیرانە مەزنەکەی بریتانیا، کە ئەو زۆر بە تونەدی ڕەخنەی لە تئیورەکانی ئابووریی پێشتر، کرد، کە ئەو بە "classical economics " ئابووریی کلاسیکیانە، ناوی دەبردن. ئەو باوەڕەی وابوو کە دەستەوەردانی حکومەت بە مەدیرەکردنی پرسی گەشە و دامان لەچالاکی ئابووریدا، زەرورە.
لە سەراپای 1950 کانا، هەژموونی کینز لە پلەی بادا بوو ، ئەوەش کاتێك گەشە و پێشەوەجوونی ئابووری سەرمایەداریی لە سەرا بوو کە بەی گەشەی ئابووری و کەمی بەتاڵە، لە بادا بوو. ئەمەش لای

سەرکی پەشینەی ئەمریکا ڕیجارد نیکسەن، وا دەنگی دایەوە کە بڕێت " ئەمە ئێستا هەموومان کینیزین ".
سیاسەتکانی کینز زۆر بەیان نەکرد. لە کۆتایی ساڵانی 1960 کانا گەورە ئابووریی بەرەو بەتایبەتکردنی کەرتە ئابووریەکان ڕۆیشت. بە گوێرەی قسەی ئەم دوو ڕۆژنامەوانە لە بەشی ئابووریدا Larry Elliott و Dan Atkinson " ساڵی 1968 ساڵێکی گرنگ بوو کاتێك کە پاوەر ئاماژەی خۆی گەیی بەرەو کەرتە تایبەتکانی وەکو پاریکەران بە دراو" سیاسەتە ئابووریەکانی کینز بە فەرمی لە ساڵی 1979 دا، حکومەت دەستبەرداری بوو، بەم شێوەیە سیاسەتکانی کینز درزی تێکەوت و تێشکا و قەیرانی ئابووریش قوڵتر بووەوە. ئا لەو کاتەدا Milton Friedman وتی " کە وەختی هات تێش دەبڕێت بیگەڕێت…چونکە جێگرەوەی ئامادکراو هەبووە کە هەیبژێریت" کاتێك کە مارگرێت تاچتەر و ڕۆناڵد ڕیگن دەسەڵاتیان گرتەدەست، ئیتر تەواوی پاکجێکە، هەر زوو بە دووپدا دێت : کەمکردنەوەی بەی زەری باج لەسەر دەوڵەمەندەکان ، تێشکانی نقابەکان، ئاوەڵاکردنی دەستی بزنس بە شلکردنی یاساکان، بەتایبەتیکردنی کەرتەکانی دەوڵەت . هەموو ئەمانەش هاوپشتیان لەکەراو کەمکیان پێکرا لە لایەن دامەزراوە فرەجۆرەکانی وەکو صندوقی دارایی نێودەوڵەتان، بانقی جیهانی ، پەیمانی ماستریخت و ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی ، بەم شێوەیە سیاسەتی نیولیبراڵ سەپێنرا بە بوونی ڕۆژامەندی دیمەکراتیانە. لەوێش ئاشکراتر ئەم سیاسەتانە لە لایەن پارتەکانی کە خۆیان بە چەپ دەزانی، قەزرایەوە، لە ناویانا پارتی کرێکارانی بریتانیا و پارتی لیبرالدیمەکرات. ئەمەش چاوەڕوانکرابوو، وەك جۆن مەیجەر کاتێك هەڵبژێررا بەسەرکۆماری بریتانیای لە ساڵی 1992 دا وتی " 1992 سۆشیالیزمی لە بریتانیادا کوشت …. بردنەوەکەمان یانی لە نەوانی ساڵی 1992 و 1997 دا پارتی کرێکاران دەبێت بگەڕێت"
قوتابخانەی/ زانکۆی شیکاگۆ کە بە کوڵانی شیکاگۆش ناسراوە، پاکجێکی بە چەند وەاتێك ئامادەکردبوو ، لەوانە : میسر و وەاتانی ئەمریکای لاتینی بەتایبەتی وەاتی چیلی. Hayek لایەکەم سەردانیدا بە ئاوە کە یەکەم ولات بوو پلان و پڕۆگرامە نوێیەکە بە تەواوی جێ بەجێکرا، ئاو بە ڕۆژنامەوانە چیلییکانی وت ، گریمانی ئاوە هەیە و دەکرێت کە " دیکتاتۆر لە ڕێگای لیبرالەکانەوە فرمانداری بکات" ئاو ئاوەی پێباشترە " دیکتاتۆرێکی لیبراڵ لە حکومەتێکی دیمەکرات کە لیبرالیزمی پێباش نەبێت. پەسەندکردنی تایبەتیم بەرەو دیکتاتۆرییەتی لیبراڵ ڕەیشتنە، نەك بەرەو حکومەتێکی دیمەکرات کە

بەتاڵ بەت لە لیبراڵیزم"
هەر ئاواش نابەت سەرسام بین کاتێک Friedman و Hayek دەخشانە باوەشیان بە سیاسەتەکانی نیولیبراڵدا کرد هەر ئاواش Naomi Klein لە کتێبی The Shock Doctrine'دا نوسیوێتی " تئیوری نیولیبراڵ لایەنگری بەکارهێنانی قەیرانکان بۆ سەپاندنی سیاسەتە نەخوازراوەکانە کاتێك کە خەڵکی بەچوون و هۆشیان لە ئاراستەی خۆی لایداوە. بۆ نموونە: دوای کودەتاکەی پینۆشێت لە چیلی و شۆکی عێراق و باوبۆڕەکەی کاترینا، کە فریدمان ئاوا باسی دەکات " دەرفەتێکە کە هێفەرمی رادیکاڵانەی سیستەمی پەروەردە و فەرکردن بکەیت" .
دوای نزیکەی 40 ساڵ، قەیرانی دارایی 2008 و هەودە گەورەکە، نیولیبراڵزمی لە سکە لادا و هێز و توانای خۆی لەدەستدا و هەرەسیهێنا. لەو کاتەدا هەندێك لە حکومەتەکان و ئابووریناسەکان ویستیان بگەڕێنەوە سەر حاڵەکانی کینزی ئابووریناس، بە چارەسەرکردنی قەیرانەکانی چەرخی 21 . ئەمانە نەیاندتوانی یاخود نەیاندەویست کە تێبگەن یاخود هەر ئەو هاستییان فەرامۆش کرد کە حاڵەکانی چەرخی رابوردوو ناتوانێت گرفتەکانی ئەم چەرخەی ئێستا چارەسەربکات. هەکاری ئەمەش هەوونە کە گرفتەکان گرفتی بناخەیی خودی سروشتی سەرمایەداریین ، ئیتر هەر ناو و هەر شێوەیەك وەرگرێت، ئەو حاڵانە چی دی کار ناکەن.
نیولیبراڵیزم درۆژەی کۆشا و کارایی خراپی داناوە، لە هەر شوێنێك بەجێگەیەنرابێت کارەساتی گەورەی بە ئەو شوێنە هێناوە. یەکێک لەو وەتانە ئەمریکایە، کە دەیتایەك ئاوای نیشاندەدات " لە سەردەمی نیولیبراڵدا کاڵبنی سامانی نەوانی هەگەزەکان باشترنەبوو. لە ساڵی 1979دا بەی کرێی سەعاتی کاری هەفتانەی کەسێکی هەشپەست لە ئەمریکا لە سەدا 22 کەمتر بووە لە هی سپی پێستەك . لە ساڵی 2015 دا ئەم کاڵبنە چووە لە سەدا 31. سەبارەت بە ژنێکی هەشپەست جیاوازی کرێ لە 1979 دا تەنها لە سەدا 6 بووە بەڕام لە 2015 دا ئەمە بازی دا بە لە سەدا 19. خاوەندارێتی خانوو یەکەك بووە لە هەگا سەرەکییەکان کە خەزانەکان بە تێپەڕینی وەخت سامانیان لێی دروستکردووە، بەڕام خاوەندارێتی خانوو لە نەوان ئەفریقییەکانی ئەمریکادا لە ساڵی 2017 دا زۆر کەمتر بووە لە سەردەمی شەشی مافی مەدەنی، لەو کاتەی کە هەاواردنی هەگەزایەتی یاسایی بووە" .
بارودۆخەکە ئەوەندە خراپ بووە کە زانا سیاسییەکان بانگەشەی ئەویان کرد کە " ئەمریکا چی تر بە دیمەکراتی یاخود کەماریی ناناسرێت ، بەکو بە ئەلیگارکی – حکومەتی دەوڵەمەندەکان و لە لایەن دەوڵەمەندانەوە و بە دەوڵەمەندانە"

هەندێك ئابوورییناس لەوانە Paul Krugman جەدەلی ئەوەی دەکرد کە بارودۆخی ئابوریانە وەکوو ئەوەی سەردەمی بەشی یەکەمی چڕرخی بیستەم.
لەبەر ڕۆشنایی ئەوانەی سەرەوەدا دەتوانین ببینینن کە حکومەت و دەزگەی بزنس لە هەموو وڵاتێك لە زۆر ڕووەوە تێکەڵن و بەیەکەوە بەستراونەتەوە و پاشکەی یەکن . یەکێتیان زۆر بەهێزترە تاکو کەرتکاریان، بەیاکادان و بەرکەوتنیان شتێك نییە زیاتر لە هاوڕێك نەبێت لە یەکگرتنیانا دژ بە کەمەڵ. ئەوان لە یەکدی جیاناکرێنەوە، بەتایبەت گەورەکانی کەمپانیا زۆبەلاحەکان، سەرکردە سیاسییەکان، کەسە فەرمییەکانی حکومەت هەموویان لە هەمان چینی کەمایەتییەوە هاتوون.
دەوڵەت پایەی سەرەکی سیستەمەکە و ئابووریەکەیەتی، کار لەسەر بەجێگەیاندنی وەزیفەکانی بزنس و زیادکردنی قازانجیان دەکات. ئەو حکومەتە کە شەوەی، فەرمی چالاکیەکانی بزنس و ژینگەیەکی گونجاو و بەکار بۆ بزنس دەخولقێنێت. ئامانجی بزنس دروستکردنی قازانجە لە کاتێکدا ئامانجی حکومەت دابینکردنی سەقامگیریی و گەشەی ئابووری و زامنکردنیانە. بزنس هەژموونکی گەورەی لەسەر حکومەت هەیە کاتێك کە بزنس سەرمایەگوزاریی بۆ قورسی لەسەر پرۆژە گەورە و فراوانەکان دەکات.
حکومەت بۆ ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ یاسا و ڕووەکانی بەسەر دەزگەکانی بزنسدا دەسەپێنێت کە دەتوانن چی بکەن و چی نەکەن تاکو هەژموونی خۆی لەسەر سیاسەتی ئەم دامەزراوانە دانێت لەگەڵ پرس و بۆی باج دا.
ئامانجی سەرەکی بزنس دروستکردنی قازانجە و حکومەتیش هەموو شتەکیان دەخاتە بەردەست، تەنانەت حکومەت یارمەتییان دەدات لە دامەزراندنی پەداویستییەکانی بەرهەمهێنانی کەمپانیاکان. ئەمەش بۆ هاندانی تەماح لە ناوچە کەم گەشەکردووەکانی وڵاتەکە.
حکومەت و سیاسییەکان دەیانەوێت لە هەڵبژاردنی ئایندەدا بنەوە دەسەڵات ، پشتیوانیان بۆ کەمپەك و یارمەتی بزنس هەیە. بۆ ئەمەش ئەمان دەیانەوێت کەمپانیا گەورەکان ڕازی بکەن و ئەوانیش دەیانەوێت ڕۆڵ و هەژموونیان لە حکومەتدا هەبێت.
کەمپانیا زۆبەلاحەکان و بزنسەکانی دیکە زۆر باش دەزانن کە دامەزراوەیەك بتوانێت پاریزگاریان لێبکات و دەوامیان پێبدات حکومەتە، دەوڵەتە. ئەوان دەزانن کە پۆلیس ، یاسا، دادگا، سوپا، تۆڕی سیخوڕیی و هێزەکانی سیستەمی پێوەردە و فەرکردن، تەواوی ئەمانە لەژێر کۆنترۆڵی دەوڵەتدان. زۆر باش دەزانن کە کاتێك نابووت دەبن، دەوڵەت فریایان دەکەوێت و ڕزگاریان دەکات، کاتێکیش

کە رووبەرووی هێشە لە لایەن کرێکارانیانەوە دەبنەوە ، دەوڵەت هەموو جیگایەك دەگرێتەبەر بۆ پاراستنیان.
دەوڵەت، حکومەت و بزنس یەکدیان پێویستە. لە ئابووری گڵۆبەڵی ئەمڕۆدا بزنسمانەکان هیزێکی گەورەن لە پشتی ئابووریەوە هەروەها دەوڵەتیش ماوەیەکی ئێکجار درێژە کە ئەویش هەزێکی زەر گەورەیە لە ئابووریدا.
هەر لەبەر ئەمەشە ئەنارکیستەکان پێیگیریی لەوە دەکەن کە تێکۆشان دژ بە سیستەمەکە، خاوەندارێتی تایبەتی لە حکومەتدا و دەرەوەی حکومەت و دەستبژێر، زەروورە و خەبات بۆ کەمکردنەوەی ناچینایەتی و ئاسایی هوودنادات بە خەبات کردن دژ بە دەسەڵات و پاوەر و دەوڵەت.

زاهیر باهیر
مارتی 2021
Zaherbaher.com

توندتر گرێدانی ئێستا بە هەزار و پێنج سەت ساڵی بەر لە ئێستا.. کۆنعان مەدحەت

کەڵە بەر خاکەناز کەوتووکانی گەستانان
زگخشکی رووەو مزگەوتیانە
بەسەر مەنبەر و
گومەز و
منارەدا هەڵدەکوتن
وشەی کفر و گوناح..
وەک دەکی دارگوێباخ
لە نوسراوە پیرۆزەکان دەقرتێنن و
لە زبڵ و دەمی ئاودەستیان دەکەن
کە ،
بە بەرد و
ژین ، بە مەرگ !

دنیای هەنوکەش بەوەی تەخمینکرا و دڵگەن
مردووەکان ،
لە زیندوو نیگەرانتر
تەنانەت خودی سەلەفیەکان بە خەشیان
ئەوانەی خەیانیان
لەمانەی مە پە جیا ناکرێتەوە .
کەوتووەتە شک لە خەم و
خوام و
کاریگەرییەکانی ئیمان ..
لە کەژمارەی مزگەوت و کەلەسا
لە گەینی کەشکوە
بە کارتی ئەلیکترۆنی موفتی و مەلا
لە بەرامبەری نانەق و
ترخەنە و
کەشک ..
موچە و
سەیارەی درع !
ئەی بە سعودی و ئیماراتییە بەخۆکراوەکان
گەر یادی مردووەکان
حەزی سەردانیکردنیان قاندابن
چەنیان لەک جیا و
فرمێسک ەژی کامی خەمانیان کەین !!؟؟؟

هەبجە.. فازیل شەوقە

تا لێت هەگەنەوە و
پشت لە بەهەشتەکەی تە بکەن
تف لە بەهەشتەکەی تە بکەن
بە بەنی
جوانترین و
خەشترین
میوەی باخ و ەزەکانی تە
هاتن ئەوانیان خنکاند

هاتن ئەوانیان سووتاند
بە بەنی سەوکەی تە
کانی و ەووبار و باغ و ەەزیان
کوشت
کەتر و ئاسک و کار و بازیان
کوشت
غەزاڵ و خاوەر و خونچە و نازیان
کوشت
خەنی بوون، گوتیان:
لە دەی کوردان
خودامان کوشت
لە … پاش (٣٣)ساڵ
لەسەر دیواری هەر ماەک
لە هەەبجە
(اللە) یەک
هەەواسراوە
لە شکرە سەو
شیرینترە
هەەبجە
لە سـوورە سەو
جوانترە
هەەبجە.

فازیل شـــەوە

شانزدەی سە.. فەریدوون سامان

ناوم هەەبجەیە
لەسەر نەخشەی جیهاندا
بوونم نییە
عاشقەک نییە خەشی بوەم
شاعیرەکیش چامەیەکم بە نانووسەت،
کراسەکی سوورم لەبەردایە

خۆنی منداڵەکانی لە دەتکێت.

بە سەر
بەتۆنێ
بانۆو جەنگەڵەکاندا ڕە دەکەم..
بە قفڵەکی گەورە دەرگای ڕووناکی دادەخەم،
لە سەر ڕێگاکاندا
لە بۆنی عەترەکانیان مەست دەبم
ڕێبوارەکانیش نادۆنم
گورگەکان کاتە دەیانبینم
لە نیگای چاوەکانیان تێدەگەم
لە زمانیان حاڵی دەبم
نەچیرەکەیان ڕاو دەکەن،

من ناوم هەڵەبجەیە
خودایەکەی ئاوە
منداڵەکانی ئەمە ناناسێتەوە..

فەرەیدوون سامان

باجی جیانووسین: ئەزموونی سەباح هەنجەر.. ئەحمەدی مەلا

شیعر لای سەباح هەنجەر لە شیکلی جیهانێکدایە، کە نە سەرەتای دیارەی نە کۆتایی، بەڵکو لە پەڕەی جوانیی، لە دەنگی نامۆ، لە بزاوتێك، لە ئاماژەیەك، لە ساتمەیەك، لە بیرەوەرییەك پێکهاتووە، لە کۆتاییدا، هەموو شتێك لای شاعیر دەبێتە مادەی و مایەی شیعر. هەنگە باس لە سەرەتایەك بکات، بەڵام سەرەتایەکی زەمەنی نییە، بەڵکو لە ئێستایەك پێکدێت، کە زەحمەتیشە دەستی بەسەردا بگرین. لە زمانی ئینجیلەوە ئەوە فێردەبین کە (لە سەرەتادا وشە هەبوو)، ئەگەر (وشە) مەبەست لە کردەی خەڵق بێت، ئەوە بە (کردار)یش دەکرێت لێکبدرێتەوە، بەڵام لە ژێر زمانی شاعیر

ئەوە دەخونینەوە، کە (لە سەرەتادا تەنیا جوانیی هەبوو). جوانیی لای مانسییەکان دنیایەکی خەیاڵییە، دنیایەکی دوورەدەستە، بەکو لە زرباریشدا، ئاوێتەی مەرگیش دەبێت. هەر ئەو جوانییەیە، دواتر هانبە بە (تاک) دەیچونێت.

لژیکی شیعر، لەسەر نالژیك بەندە، جیهانی ئەم شاعیرە وەکو نارنجکێك هەپروون بەو هەپروون بووە، هیچی بەسەر یەکەوە نەماوە، پارچەکانی جارکی دی مەحاڵە پکەوە گرێ بدرێنەوە، بەتام هەر پارچەیەك خۆی لە خۆیدا پکهاتەیەکی شیعرییە. ئەم جیهانە ئینسان تووشی گژبوون دەکات، ئەو گژبوونەی کە هانبە دەیویست دەستی بەسەردا بگرێت. ئایا ئەم کردەیە بە شیعر ئەنجام دەدرێت، ئایا شاعیر دەتوانێت ئەم جیهانە لەیەکترازاوە، لە یەکداماوە جارکی دی بداتەوە دەم یەك و وەك سەنعەتکارێك، هەوڵی ئەوە بدات برین و شوێنەواری ئەو ئازارانە بسڕێتەوە:

شیعر دەستی لەسەر شانم دانا
گوتی لە دوورەوە هاتووم و نەزرم لە خم گرتووە
نیشانەی زیندووکردنەوە بناسم

شاعیر زر خولیای جیهانی خەیاتی، هەست ناکات کە کات تدەپەڕێت، هەست ناکات کە دەرەوە کاریگەریی بەسەر ئەزموونی ئەوەوە هەیە، بە پچەوانەوە هانگە بیەوێت، جیهانە شیعرییەکەی خۆی ببێتە مەرجەع، نەك ئەزموون، بۆیە هەست بە گڕانکارییەکی بنەڕەتی لە دەقەکانی سەرەتاییەکانی و دەقە تازەکانی نووسراوەکانی ناکەین. جیهانی شیعریی ئەو بەبێ کەلن دروست بووە،، هانگە بواریشمان نەداتێ هەناسەی تدا بدەین. وەکو ئەوەی ئینسان لە دوا ساتەکانی خەیدا بژێت و ئەوەی دەمنێتەوە تەنیا هەر شیعر بێت. بەرجەستەکردنی ئەو جیهانە بەبێ خاك، بەبێ وشگو، بەبێ مەسافەی نێوان وێنەکان، بەبێ سپێتی، بەبێ پەنجەرەکانی و دەرگا. جیهانکی سیخناخەکی بەخودی خۆی. دەق جگای واقیع دەگرێتەوە:

وەك یەکەم ژی چوونە قوتابخانە
لافاو لەو جگەیە نیشتەوە
خوداناس بێ دەستنوژ گرتن دەچنە سەری
ئەو شەقامانەی هاتوچیان لێ بەستراوە
کخراوی جانەوەران بە دەستە بەدەکانیان
ووناکییان لە بن دروشمەکانیان درزن کرد

ئەم جیهانە سوریالیئامزە، لە هەمان کاتیشدا لکاڵیشە، بە

تـرم و مـوفره‌ده‌ی ده‌شتـی دزه‌یـی پ‌ و پـاراو ده‌بـ‌ت، بـه‌ ئامـاژه‌یه‌کیش بـ‌ فـه‌زای ده‌شتـی هـه‌ولـ‌ر کـ‌تـایی دـ‌ت،، پانتاییـیه‌کی خاوه‌، دووباره‌بوونه‌وه‌ی خودی خـ‌یه‌تی، که‌مـ‌ك هه‌ست به‌ ته‌ایه‌تی بینین، چاو ده‌کرـ‌ت، به‌رجه‌سته‌کان لـه‌ناو دژایه‌تی و به‌ دژایه‌تی خـ‌یان ده‌ژین. هیچ شتـ‌ك لـه‌ کـ‌تاییدا، پـه‌یوه‌نـدی بـه‌ هیـچ شتـ‌کـه‌وه‌ نه‌مـاوه‌. هه‌مـوو (پنت)ـ‌ك سه‌ربه‌خـ‌ییه‌کی ته‌واوی هه‌یه‌، بـ‌ خودی خـ‌ی واقیعـ‌که‌. شاعیر که‌س ئاشت ناکاته‌وه‌، بانگه‌شه‌ی که‌س ناکات، قسه‌ لـه‌گه‌ـ‌ که‌س ناکات، نایه‌وـ‌ت ده‌می ئاراسته‌ی هیچ که‌سـ‌ك بکات. ئینسان لـه‌ ده‌قی سه‌باح ـه‌نجده‌ردا، به‌ بـ‌ هیچ ئاراسته‌یه‌کی دیاریکراو هه‌نگاو ده‌نـ‌ت:

لـه ژووری زـ‌وانی خـ‌م گـ‌ـه‌پانـ‌کی گشتیم چـ‌ـ و قه‌ره‌باـ‌غ

بـ‌یه‌ـ‌ لای ئه‌و، به‌رجه‌سته‌کان، ماددـه‌کان، چ سروشتی بووبـ‌تن، چ ماددی ـووت، که‌وتوونه‌ـ‌ته‌ هه‌ره‌که‌ـ‌ت و گیانیان لـه‌به‌ره‌. زمان لـه‌سه‌ر هـ‌ـی به‌یانی ئاراسته‌کراو به‌کار نه‌هاتووه‌، به‌ـ‌کو لـه‌ـ‌ ئامـاژه‌، هه‌نـدـ‌ جـار ئـه‌و ئامـاژه‌یه‌ـ‌ بـ‌ خـودی خـ‌ی گه‌اوه‌ته‌وه. ئه‌م جـ‌ره‌ـ‌ شیعره‌ـ‌ لـه‌ناو ئه‌ده‌بییاتی کوردیدا، ـه‌نگه‌ـ‌ خوـ‌نه‌ـ‌ری زـ‌ری نه‌بـ‌ت، چونکه‌ـ‌ ده‌یان ده‌یه‌یه‌، شیعریان به‌وه‌ـ‌ ـاهـ‌ناوه‌ـ‌ که‌ـ‌ (سیاسی) بـ‌ت و حه‌ماسییانه‌ـ‌ بـ‌ته‌ـ‌ ده‌نگ، پـه‌یامی هه‌ـ‌وـ‌ستبازیی هه‌بـ‌ت، لـه‌ـ‌ یاوه‌ـ‌ر و موريد و چه‌پـ‌ه‌ـ‌ بگه‌ـ‌ـ‌ت، یان (ـ‌مانسی) بـ‌ت، ختووکه‌ـ‌ی هه‌سته چه‌پـ‌نراوه‌کان و داپلـ‌سـ‌نراوه‌ـ‌کان و مه‌ـ‌حروومه‌ـ‌کان بدات، ئه‌ـ‌رکی کـ‌مه‌ـ‌ـ‌ایه‌ـ‌تی و سایکـ‌لـ‌ـ‌ژی ببینـ‌ت، ته‌نانه‌ـ‌ت هه‌ندـ‌ جار وه‌ـ‌کو وـ‌نه‌ـ‌ی (پـ‌رنـ‌)ی لـ‌ـ‌ بـ‌ت، لـه‌پـ‌ناو فـ‌ـنککردنه‌وه‌ی ده‌روونـ‌کی گـ‌ـگـ‌تووداـ به‌کارهاتبـ‌ت.

سه‌باح ـه‌نجده‌ر لـه‌م دیده‌وه دژه شیعر ده‌نووسـ‌ت.

ئـه‌م دژه‌ـ‌ شیعـره‌ـ‌ ده‌مـ‌کـه‌ـ‌ لـه‌نـاو ئه‌ده‌ـ‌بییـاتی کوردیـدا ده‌ـ‌نووسرـ‌ت، نه‌ـ‌یاری لـه‌ـ‌ یاوه‌ـ‌ر زـ‌رتره‌ـ‌. هه‌نـدـ‌ جار تـ‌مه‌ـ‌تی ئـه‌وه‌ی ده‌درـ‌تـه‌ـ‌ پـاـ‌ کـه‌ـ‌ لـه‌ـ‌ پـاشـ‌ـی ـ‌تـ‌ریکـی ته‌ـ‌قلیـدی نه‌ـ‌هـاتووه‌تـه‌ـ‌ خـوارـ‌، بـ‌ پـه‌ـ‌رده‌ی گـوـ‌ی کـوردان قـورس و به‌ـ‌دفه‌ـ‌سـاـ‌ه‌ـ‌، هه‌نـدـ‌ جاریش گومـانی ئـه‌وه‌ی لـ‌ـده‌ـ‌کرـ‌ت کـه‌ـ‌ دیمه‌ـ‌نی دـ‌ـ‌فـ‌ـنی خه‌ـ‌یـ‌ـ‌ـی ناکـ‌شـ‌ت و ده‌مـ‌کیش به‌ـ‌ لاترازاو لـه‌ـ‌ سیاقی گشتیدا ده‌خوـ‌ندرـ‌ته‌وه.

ئه‌م تـ‌مه‌ـ‌تانه‌ـ‌ هه‌ند ـاستن، ئه‌ـ‌گه‌ـ‌ر نووسین وه‌ـ‌کو ته‌ـ‌قلیدـ‌کی قوتابخانه‌ـ‌یی سه‌ـ‌یر بکرـ‌ت، نه‌ـ‌ك وه‌ـ‌ك ئافرـ‌ندراوـ‌کی تاك، بـ‌یه‌ـ‌ ده‌ـ‌بینیـن، ئه‌ـ‌گـه‌ـ‌ر لای شـاعیر ئامـاژه‌یه‌ـ‌کیش بـ‌ جه‌ـ‌سـته‌ـ‌ی ژن کرابـ‌ت، ئه‌وه تـه‌ـ‌نیا هه‌ـ‌ر به‌م جـ‌ره‌ـ‌ به‌ـ‌ ژـ‌ر قه‌ـ‌ـه‌ـ‌می شاعیردا تـ‌پـه‌ـ‌ـ‌یوه‌ـ‌:

ئاو چاوی کوڕ نەبوایە
بە لەشی نەرمی کیژان وشك نەدەبووەوە
یان ئەگەر بتو ئاماژەیەك بۆ شەی ناوخۆ و شەی براکوژییەکانی دوای ئاپەینیش کرابت، ئەوە شتکمان پێ دەڵێت، کە ئەنگە تەنیا ئەو کەسانە هەستی پێ بکەن کە لە نزیکەوە ئاگاداری بارودۆخەکە بوونە. بە شێوەیەك لە شێوەکان ئاماژە بۆ دوو لەقلەقەکەی سەر منارەی مزگەوتی خانەقا دەکات. ئەو دوو تەیرە وەکو لە ئەبەدییەتەوە هاتبتن و لەسەر ئەو منارەیە نیشتبتنەوە. لە تەیرتی خیان کەوتبتن و بووبتنە ڕۆحی زیندووی شارەکە، بەڕام مەخابن ئەم ڕۆحە بە دەستی (نیشتیمانییەك) وەکو نارنجك هەپرووین بە هەپرووین دەبت. شاعیر بە تەوسکەوە باسی لێوە دەکات. هەوڵێری دێرین دەبتە باندەی دێرین. کە کەنترە: پیرە حاجی لەقلەق، یان شاری هەوڵێر؟ بگومان لە کوشتنی باندەدا پەیامکمان پێ وتراوە: (کوشتنی شار و ئینسان و شارستانییەتە). ئینسان بە تاقی تەنیا بە هیچ جۆرێك ئیمکانییەتی ژیانی نییە لەسەر ئەم خاکە بریندارە:
نیشتیمانییەك باندەی دێرینی هەوڵێری کوشت
هەروەها دەبت ئاماژە بۆ خاڵکی دیکە لە شیعری ئەم شاعیرەدا بکرت، ئەویش زمانی سیحرە. شیعر و سیحر دوو دەستەخوشکن، بەڕکو دوو جمکانەن. ئەوەی بە کردار ناکرت، بە خەیاڵ ئەنجام دەدرت. ئەم دوو جمکانەیە پکەوە سەریان هەڵداوە و پکەوەش هەڵدەکەن. دەبت ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە سەرهەڵدانی زمان لە پناو سیحرکردن بووە. سیحرکردن لە گەردوون، لە شتە بینراوە و نەبینراوەکان. واتە: ئاشتکردنەوەی دنیا لە ڕگای زمانەوە، هەڵبەتە شیعر نزیکترین زمانی ئاشتکردنەوەیە. شیعر شەکە لە پناو ئاشتکردنەوەدا.
سەباح ەنجدەر شاعیری سرکە، ئەو وەکو ئەکرپاتانە گەمە بە وشەکانی دەکات، لەپناو سینەوەی ئەو ناوەندە، شاعیر گەمەیان پدەکات کە واقیع لە زمان جودا دەکاتەوە، هەوڵدانکە بۆ ووخاندنی ئەو پردانەی کە ئینسان لە زمان جودا دەکەنەوە. گەانەوە بۆ زمانی منداڵیی، بۆ ئەوەی منداڵ و زمان ببنەوە بە یەك جەستە. ئیتر شتك نییە بە ناوی فیکرەوە و شتکی دیکەش بە ناوی زمانەوە، بەڕکو جەستە دەبتە زمان و زمانیش وەکو جەستە هەڕسوکەوت دەکات. هەروەکو لە سەرەوەش ئاماژەمان پی کرد، شیعر لای

شاعیر لەسەر لژیك بەند نییە، بەڵکو دژە لژیکیش ئیش دەکات، لرەوە وێنەکردن پانتاییەکی مەزن لە دەقی ئەم شاعیرە داگیر دەکات. وێنەی نەخشەك نا، بەڵکو چەماندنەوەی زمان بۆ ئاستێکی دی، زمان ئەو ئاسنە گەرمبووەیە، کە شاعیر بە کەیفی خۆی دەیچەمێنێتەوە، پاشانیش کە سارد دەبێتەوە، شیکلی سەیر و سەمەرەیان وەرگرتووە. هەڵدانی ماسی بۆ حەوزی شووشە، بە هەڵدانی وشەیەك ناکات بۆ ناو ڕستەکە:

ماسی هەڵدەدەمە ناو حەوزی شووشە

هەندێ جاریش بەرانبەر بە وێنەی سوریالیئاسا خوێنەر تووشی حەپەسان دەبێت، چونکە ئەم ئەکرۆباتکردنەوە دەگەیەنێتە ئاستێك، کە هەنگە دوا سنووری خەیاڵ بێت. خوێنەری کەمخەیاڵ تەواو بێزار دەکات:

دەمی بە قاقبەقاقی ئاسوودەیی گەرم کرد

یان

پڕغەمبەران لە شەرمی ووناکیدا مردن

شاعیر دەستەواژە ئاینییەکان، ئاماژەکردن بۆ پیاوچاکان و پڕغەمبەران و ئەدەواتی بواری پیرۆز بەکاردەهێنێت، لەپڕناو هەڵگەڕانەوە، یان لەپڕناو ئاراستەیەکی دیکە بەکاریان دەهێنێتەوە، یان ئەوەتا زمان دەبەستێتەوە بۆ زەمانێکی دڕین، زەمانێکی بەسەرچوو و لە ژێر لێوەوە بە خوێنەر بڵێت ئەم دەقانە هەگوێشەیان هەیە. لەم هاوکێشەیەدا، ئینسان وەکو یەکەم کائین و یەکەم بوونەوەر و یەکەم بەرجەستە دێتە پێشەوە. ئینسان کائینێك نییە لە گەڵانکارییە سروشتییە دڕینەکانەوە هاتبێتە کایەوە، بەڵکو سەرەتا ئەو دروست دەبێت، ئینجا هەگەزە بۆ ئەژمارەکانی سروشت دروست دەبن. ئەم دیدە ئاماژە بۆ تێرمی (ئیومانیسم) دەکات و لە هەمان کاتیشدا هەگەزێکی ئێرگانیکی دەقی سەباح هەنجدەرە:

ئاسمان لە دەمودووی هەور

پێش ئەوەی ببێتە

باران یان بەفر

تەرزە یان شەختە

ئەمەی دروست کرد

زۆر هەگەزی دیکە هەن دەکرێت هەڵوەستەیان لەسەر بکرێن و بهێنرێنە زمان. خوێنەر دەتوانێت لە تێرمی (گەرم) بڕوانێت و لە سیاقە جیاوازەکانی وردبێتەوە. چۆن ئەم موفرەدەیە

تکهەکەشی وێنەی شیعریی دەبێت و هەگوێشەکانی لە قووڵایی چ خاکێکدا، تەیی و گەرمایی دەقەزنەوە. خوێنەر، یان توێژەر دەتوانێت لەسەر چەند هەگەزی دیکەی بگیرسێتەوە و زیاتر پەی بە دنیای شیعریی شاعیر بەرێت، بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە، ئەو جیا دەنووسێت و باجی ئەم جیانووسینەش دیارە.

ئەحمەدی مەلا

ئاخۆ کاوەی ئاسنگەرخاینە؟..
د.شێماڵ ئیسماعیل

جژنی نەورۆز لە کوردستاندا خاوەنی جێگە و پێگەیەکی زەر تایبەتە و لەگەڵ گەشت و خوێنی نەتەوەی کورد تێکەڵ بووە. وەک دەڵێن مادەکان بەدیهێنەری ئەم جژنە بوون بەڵام مێژووی دەسپێکی نەورۆز ناڕوون و نادیارە. ئەوەی ئاشکرا و بەرچاوە ئەویە نەورۆز هەرچەندێک دروست بووبێ و هەر خوێندنەوەیەکمان لێی ببێ، هەر خاوەن جێگە و پێگە دەمێنێتەوە و ساڵ لە دوای ساڵ پێشنگدارتر و ڕەنگینتر لە پێشوو خۆ دەنوێنێ و بە شکەترلە جاران بەڕەوە دەچێت.
دیارە نەورۆز و چێنیەتی وەدیهاتنی و مێژووکەی دایمە قسەی لەسەر بووە و مشتومڕی زۆری هەناوەتە ئاراوە. لە مێژوو بە دەرەو بە دنیاییەوە لە ئوستووڕکاندا سەر دەر دینێ و دەبێ هەر لە ئوستووڕش دا خوێندەوەی بۆ بکرێ. هەرچەند لە نێو داب و نەریت و شێوەی ژیان و تەنانەت جوگرافیاش دا دەتوانین بۆی بگەڕێین و خوێندنەوەیەکی لەم جۆرەمان بۆی ببێ. وەکوو بە دوادا گەڕانەکەی مامەستا هەمن موکریانی، کە لە نێو ژیانی ئاژەڵداری و کشتوکاڵی کورد و ناوچە شاخاوییەکاندا بۆی دەگەڕێ و دەکەرێ بە خوێندنەوەیەکی زەر لەژیکی بزانین. چونکە پاوپێ لەگەڵ ژیانی ئاژەڵداری دا دەگونجێ. بەڵام بە دنیاییەوە ئەم جۆرە خوێندنەوانە باری حیماسی نەورۆز لا دەبات و دەیسڕێتەوە. لە ئوستووڕش دا دەکرێ بە نەورۆزی ئایینی مەهریەوەیی گرێ بدرێ یا خۆ بە باسێ پێ لە مشتو مڕ و ئاو هەگرەکەی کاوەی ئاسنگەر و ئژدیهاکەوە یان هەر خوێندنەوەیەکی ئوستووڕیی تر کە وەک هەموان ئاگادارن هەیە و

دەکرێ بە ئاسانی بە ئوستووری ترەوە گرێ بدرێ.
گەلان و کولتوورە جیاجیاکانی جیهان لە ئوستووری کانیان دا زەر وەک یەک دەچن و دەتوانین بڵێین هەموو گەلانی جیهان لە چەند ئوستووری سەرەکی شتی نوێتر بە خۆیان ساز دەکەن و بە گۆیشتن بە مەبەستەکانیان بە لای خۆیانی دا دەشکێننەوە و هەر ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئوستووریەک چەندین خوێندنەوەی تایبەتی لێبکرێ. گەلانی هوشیار و پێگەیشتوو بە نووسین و شرۆڤەی کەس ئازی نابن و هێندێ جار لە بنەڕەتدا شتەکان هەڵدەتەکێنن و هەڵیدەگێڕنەوە و وەردی دەدەنەوە و سەر لە نوێ دروستیان دەکەنەوە و خۆیان لە ئوستووری و بابەتە هەمایی و بابەتە سەمبولیکەکان بە بەش ناکەن. ئێستا گەلی کوریا بە دروست کردنی دۆیان درامای مێژوویی دێهەوە ئەو کارە بکات. تورکیاش بە لاسایی کردنەوەی ئەوان دێوە لە بیری کەماڵیزم بنەما و بنچینەیەکی هەمایی و سەمبولیک دروست بکات و جارێکی تر ئیمپراتۆری عوسمانی دابمەزرێنێتەوە. ئاوەدانەوە لە کوورش و داریووش و دۆیان شتی دروست کراوی تر سەرەنجی ئەم ڕاستیەن.
لێرەدا تەنیا کوردە لە بەر ناکامی نێتوویی و شکستە پەیتاپەیتاکانی تەڕە لە خۆی دەکاتەوە و خۆی دەڕەنێ و مەزڵوومیەتی خۆی بە خوێن و هەژاری و بە دڕتانی نیشان دەدات و بەڵای نووسین و کولتوورسازی و بنەما پێک هێنان و بە سەمبول کردن دا هیچ کەس ناچێ، ئەوەی کە هەشیەتی تووی دەدا و لە گەمی فڕامۆشی دەخات.ئەوەی کە تا ئێستا بوویەتی و هەزاران ساڵ شانازی پێوە کردووە لە پەدا لەی دابەتە دوژمن و بە قسەی نووسەر و شرۆڤەکارانی نێتوەکانی تر، بە تایبەت نێتوەی سەردەست لە بەر چاوی دەکەوە و دەنگ دلێرتر لە ئەوان لە هەڵای دەدا و وەدواکەوتوانی ئوستووری خەمائی و لە مەژینە بە خاین و چاوشۆڕ دەناسێنێ. هەنگێ هەر ئاکامی ئەو ناکامی و دەساردیانە بێت کە کورد دایمە خۆی پێ سووک و چکۆلە بووە و دەستی داوەتە براکوژی و خۆنینی هەرگیز لە خۆی دوور نەخستەتەوە. ئاگری لە مائی خۆی بەرداوە و دڵی بە هاوسازی و هاوخەمی جیرانان خۆش بووە. هەنگێ ئەم ئستێیە لە نەو کورددا نەبێت لە کەس و لایەن و نێتوەیەکی تری نەبیستی کە: " کورد هەرگیز هیچی بە هیچ نابێ ". نێتوەیەک ئاوەها ئستێیەک لە سەر زاری تاکی کەمەگای بێت و دامودەزگا و پێکهاتەیەکیش شک نەبات ئەو بەچوونانە بە هەڵە بزانێ و بە لابردنی هەوێی شڵگیرانە بدات و مەرجەعکانی هێندێ لە بیری یەکتر سووک کردن و جەماوەر دروست کردن و شەڕی براکوژی دا بن، نیو هێندێش لە بیری پاراستنی بەها نێتوەییەکان و بنەما هاوبەش و هەمایی و سەمبولیکەکاندا نەبن بە داخەوە حاڵی

لەم باشتر نابێت و بە دنیاییەوە هەموو بەهاکانی فڕاماش دەکات و سەر لە بڕیان بە سووک و چرووک دەزانێ و نەک هەر نەورەز، ئاووخاک و شاخ و شار و گوندیش دەفرۆشێ.
با ئاوەکی کورت لە ئوستوورە بدەینەوە و باسەکەمان درێژە پێ بدەین. ئوستوورە و ئەفسانە زەر جار بە هاوواتا دەنێ ئەژمار. ئوستوورە دەکرێ ناوودراوی دوور لە ڕاستی بێ یا خۆ ووداوەکی شاخ و باڵ لە زیادکراو بێت کە لە حاڵەتی ئاسایەکەی دوور کەوتبێتەوە و گوڕانی سەیر و سەمەرەی بە سەردا هاتبێ. باڵای ئوستوورە بە قەد باڵای دەرینێ بوونی مرۆڤ لە سەر زەوی. بەرهەمی بیر و تێفکرینی مرۆڤ، بە تایبەت ئەو کاتانەی نەیتوانیوە بە شیوەیەکی زانستی ولەژیکی وەامی پرسیارەکانی بداتەوە. لە دونیای خەیاڵدا بە کەیفی خۆی ڕمبازێنی کردووە و شتی بە وەام خولقاندووە. لە زمانی هەمایی و سەمبولیک کەڵکی وەرگرتووە وبەم کارەش بنەمایەکی بە تێفکرینی ڕابردووی خۆی دروست کردووە. ئەم بنەما دروست کردنە تا ئەو جێیە گرینگە کە بە ئاشکراکردنی فەرهەنگی نەتەوەیەک دەبە ئاوە لە ئوستوورەکانی ئەو نەتەوە بدەینەوە. بە گرینگی ئوستوورە هەندە بەسە بڵێین جیهان لە دوو ڕووە دەگەڕێ: یەکەم لە ڕێی زانستی "ئابژێکتیف" و دووهەم لە ڕێی خەیاڵی زەینییەوە بە هەی شعر و ئوستوورە و ئاینزاوە. بەم پێیە دەتوانین بڵێین هەر نەتەوەیەک هەوە دەدات ئوستوورە باشەکان بە خۆی بڕە و بە مافی خۆشی دەزانێ ئەم کارە بکات. هەر بۆیە نەتەوەکان بڕدەوام بە پێی بار و دەخ و پێگەی خەیان ناوە ناوە ئاوگڕێ بە سەر ئوستوورەکانیاندا دەنن و بە بەرژوەندی خەیان کەڵکی نوێیان لە وەردەگرن.

مامۆستا ئەحمەدی شاملووش وەک شاعیر و ئوستوورەکارێک دەستی دا ئەم کارە و لەزانستگای بەرکلی لە وتارێکی تایبەت دا خوێندنەوەیەکی نوێی لە کاوەی ئاسنگەر کرد و ئەم خوێندنەوە نوێیەی شاملوو بوو بە بەڵگە کە کورد لە کاوەی قارەمانی هەزاران ساڵەی خۆی حاشا بکات و بە خاینی بزانێ. هەر ئەم بابەتەش ببەتە هەی ئەوەی کە نەورەز ئەو پێگە سەرەکییەی خۆی لە لای ئەو کەسانە لە دەست بدات و بە خەیان بڕێن ئەم هەزاران ساڵە خاینکەمان کردووە بە قارەمان و پێیداهەڵدڕێین. نووسەری ئەم دێڕانە جارێکی تر لەوتاری "کاوەی ئاسنگەر وگوڕ گەنمەکانی سەرشانی" دا باسی لەوە کردووە گەلانی تر بوونەتە خاوەنی دەسکەات و کیانی سەربەخۆیان پێک هێناوە و چی تر نیازی ئەوتۆیان بە ئوستوورەی کاوە وئەژدیهاک یان زووحاک نییە. کە وا بوو زەر سرووشتییە چوارچێوەی ئەو ئوستوورەیە تێک دەن و بە بەژنەبوونی باسەکە خوێندنەوەی نوێی لە بکەن. کاوە کێیە و خۆکی

کۆ بووە و چەن هاساوە و دواتر دەستهاتی هادەستی کە کردووە بە های من بە نەتەوەیەکی وەکوو نەتەوەی ئەمە گرینگ نییە! ئەوە گرینگە هاسانی کاوە هەما و سەمبولە بە نیشان دانی هاسان و هەزی خەڵکی هەش و هووت لە بەرانبەر زاهمان و لە قاودانی فرت و فێڵی دەستهاتدارانی خوەن خەر. هاست ئەو شتەی کە نەتەوەکانی تر ئیتر کاریان پێی نەماوە و بەیان گرینگ نییە. گەلە خوەندەری هەژای کورد، ئوستووری کاوە و زووحاک بە دەنیاییەوە ئەو ئوستووریە نەبووە کە فەردەوسی خوەقاندوویەتەوە و کاوەی کورد ئەو کاویە نییە کە ئەو پەناسەی کردووە. کاوەی فەردەوسی خەڵکی ئیسفەهانە و دوای شەشکەی بە دوای کەسەک دا دەگەڕێ کە خاوەنی شکەی ئیزدییە و دەبە ئەم شکەیە لە خوەنی دا بێت. هەر بەیە تەنیا فەریدوون شک دەبات و دەستهات هادەستی ئەو دەکات.

پەناسەی فەردەوسی دەبەتە هەی دروست بوونی بۆگەی خاین بوونی کاوە بە کورد. ئاخە ئەگەر کەسەکی وەک ئەحمەدی خانی ئەم ئوستووری نووسیباوە، کاوە هەر ئەم کاوە دەبوو؟ شاملوو ئەوەش بە گرینگ نازانە. شاملوو دەڵێ پاشاکان هەمویان خەڵک بە چینی تایبەت دابەش دەکەن و لە لای ئەوان چینی هەش و هووت و هەژار لە بەر چاو نییە و پێیان پیاو نییە و تەنانەت بە پیس و گەماریشی ناو دەبەن. شاملوو دەڵێ دەبە ئەژدیهاک دژی ئەو چینایەتییە بووبە و جەمشیدی بە ئەوە لە ناو بردبە کە دژ بە چینی بە دەستهات و ئاسایی کەمەگا بووە. ئەو دەڵێ کاوە دژی بیرکەی لاچوونی چینەکان بووە. هەر بەیە نەدەبوو بەاسە. بەهام لە ئوستووری کوردییەکەدا کاوە دژی ئەژدیهاکی زیندان قەڵا قەڵا دەڵاسە و بە لاچوونی زوەم و جەور و خوەن هشتن و هەش و هووت بە کوشتن دان و داهاتی خەڵک خواردن خەبات دەکات و پاشای خوەن خەر لە نەو دەبات. دەبا ئەمەی کورد هەمان خوەندنەوەمان لە کاوە ببە کە لە بەرژەندی نەتەوایەتیماندایە. لە ئوستووری کوردییەکەدا کاری کاوە شەشکە بە لابردنی ئەژدیهاک و هەرگیز لە بیری پاشایەتی و دەستهاتدا نەبووە. دەی بە دەبە کاتی ئەوە نەهاتبە کە ئوستووری کوردییەکە بەو ئاقارەدا بەرین کە یان کاوە بە خەی دەبەتە خاوەن دەستهات یا ئەوەکات لە لەشی سەرکەکی شکەمەندی نەتەوەکەی خەیدا شکەی ئیزدی دەبینەتەوە و دەیکا بە خاوەن شکە.

بە دەنیاییەوە دانانی پاشایەک لە هەر هەرەم و ناوچە و وەاتەکدا کارەکی ئاسان نییە و ئەستاش پاش هەزاران ساە لە وەاتانی پاشانشینی وەکوو سعوودیاش دا هەرکەس ناتوانە ببە بە پاشا و دەبەت

خوێنی بنەماڵەیەکی تایبەت بە دەمارکانی دا بگێڕێت. ئەستا ئەمە بەین بە بیری ئەستای خۆک و سەردەموو بڕین کە نەدبوو ئاوا بێت و بریا ئاوا بوایەت؟ ئاخ ئەمە لە مژووی جیهاندا نمان دیوە ئاکامی شۆشک بدزرێت و بڵاڤدا ببرێت و خوێنی هەزاران مرۆڤ بە فیڕۆ چووبێت و ئەو کەسانەی کە دەردیان دیت و زیندان چوون و بڕیان بە سەر هات، دەستیان لە بنی هێنابنکەوە بێتە دەر و هیچ یان پێ نەبڕێ؟ بڕێ دەیان نموونەی ئاوەها هەیە و ڕەنگە بە دیتنەوەی وەها نموونەیەک پێویست نەکا دوور بڕین و لە بن لووتی خەمان بێت. بڕێ هەمیشە لە کەمەنگادا بەهانەیەک بە خەجیاکردنەوە و شکۆ دروست کردن بووە و هەشە. دەبە هەمیشە شتێک ببێ تا تاقمێک بە هەی بەهرەمەندی لەو شتەوە لە سەڕێ ڕا بە خۆشک بوانن و پلیکانێک بەرزتر لە خۆکی ئاسایی ڕاوەستن.

ئەستا لە ئاخاوتنی ڕۆژانەمان دا باسی ژنی باش و ژنی خراپ دەکرێ. ئەمە لە ئەدەبی کوردیدا خاوەنی دەیان شەعری حیماسی کوردین کە باس لە پاڕاوانی کاوە دەکات. ئەستاش بیری کاوە و کردەوەی کاوە مشکی تاکی ئەمەی داگیرکردووە و هەر تاکێکی خاوەن هۆوەست بە ئۆدیهاکی جیهانی خۆی، خۆی بە کاوە دەشوبهێنێ. ئەستاش منداڵی دەیان نووسەر و شاعیر و خاوەن هۆوەستی ئەم نیشتمانە ناوی کاوەیە. هەرچەند سانەکە ئیتر کەس ناوڕێ ئەو ناوە لە منداڵی خۆی بنێ. ئەوەی جێی سەرنجە و نابە فەرامۆش بکرێ ئەوەیە کە بە هەر دوو مۆستەکە لە ئوستووڕکەدا کاوەمان پێویستە. چ ئەو بچوونەی کە دێیهەوە چینایەتی لە کەمەنگادا نەمێنێ و ژیانی یەکسانی دروست بکات، چ ئەو بچوونەی کە هەشتا نەبێتە خاوەن دەسەڵات و لە بن سێبەری دەسەڵاتی نەخوازراوی سەردەست دایە و بە لابردنی ئۆدیهاکێک کاوەیەکی پێویستە. دەکرێ لە کەمەنگایەک دا کە هەموان دەیانەوە یەک قەبارە و یەک دیوانیان ببێت، چەندین ئایدیەلۆژیای تایبەت بوونی هەبێت. بڕێام با ئەوە یەکلا بکەینەوە کە ئوستووڕی نێتەوەیی نابە لە چوارچێوەی ئایدیەلۆژیادا بخونندرێتەوە و دەبە هەر نێتەوەیەک بە هەموو ئایدیەلۆژیکانیەوە لە بن سێبەری نێتەوەیی بوونکی تایبەتدا کەبنەوە و ئەم کەبوونەوەش ناوی لێبنرێ فەلسەفەی نێتەوەیی بوون. بە کورد ئەم بیرە دەبێتە فەلسەفەی کوردبوون.

لە ستەیکدا با بڵێین کوردبوون ناو نییە، دروشم نییە، بڕکوو فەلسەفەیە. ئەگەر نێتەوەیەک لە فکر و زەینی خێدا باوەی بە خۆی نەبە و بە بیرکردنەوە و عەقڵییەت خۆی پێناسە نەکا و تەنیا بە

د.شەماڵ ئیسماعیل پوور_سەقز

سەرچاوەکان:
ئەی. جی. هابز بام – ملت و ملی گرایی پس از ۱۷۸۰ – مترجم: جمشید احمدپور- ۱۳۸۲ 1 .
فرحناز ابونیا عمران – فریدون – ۱۳۸۷- انتشارات شلفین 2 .
شەماڵ ئیسماعیل پوور – خەمی خاک – ۱۳۹٦ – ناوەندی چاپ و باوکردنەوەی گوتار 3 .
وتاری ئەحمەدی شاملوو لە زانکۆی بەرکلی کالیفۆرنیای ئەمریکا 4 .

دەمامك.. بەختیار محەمەد

ڕاستی تاڵە، زۆر تاڵە؛ بۆیە خەڵك لێی دەترسێن و لێی هەڵدێن. ڕاستی شمشێرە، دەمامك و درۆ لەت لەت دەکا. ئەمەش (لە کەمەڵگە تەقلیدییەکاندا) چونکە ناتوانین بە بێ دەمامك و بە بێ درۆ بین، بۆیە لێی دەترسین و لەبەری هەڵدێین.

بە قسە خۆشە و ئاسانەڵ باسی ڕاستی بکەیت و بڵێی ڕاستی و ڕاستگۆیی وەهان و وەها نین و بە شان و باڵیاندا هەڵبدەی؛ بەڵام بە کردار ڕاستگۆبین، ئەوا شتێکی یەکجار سەختە: شمشێرەکەیە، کە دەمامکە ئەستوورەکەت لەت لەت دەکا و ڕووی ڕاستەقینەی خۆت بۆ بە دەردەخا. ئایا تۆ دەتوانی خۆت بیت و ئەو دەمامکە ئەستوورە لەمۆزینە و کۆنینەیەڵ لە خۆت دابماڵی، کە هەر لە منداڵییەوە کەمەڵگە بۆی دروست کردووی و لە ڕوخساری کردووی و کەسایەتی ڕاستەقینەتی پێ شاردووەتەوە؟

ئەم دەمامکە بە چەمکە فرێدییەکەی بریتییە لە منی باڵا و لە بەها و داب و نەریتی باوی کۆمەڵگە، کە پێمان دەڵێ ئێمە خۆمان نەبین، بەڵکو ئەوانی دیکە بین. ڕاستییەکەی ئێمە هەم دەبێ خۆمان بین و هەم ئەوانی دیکەش بین. ئازادی و ڕاستگۆیی من بەندن بەم هاوکێشەیەوە: هاوکێشەی دانان بە ئازادی و بە ڕێزگرتنەوە. من ڕێزی تۆ دەگرم و ئازادیت دەپارێزم، تۆش هەمان شت لەگەڵ منداڵ بکە؛ ئەمە (ئەم هاوکێشە ئاسانە – قورسە) بەختەوەری بە هەموومان دەبەخشێ. ئەوساکەش پێویست ناکا، کە ئێمە شت لە یەکدی بشارینەوە و درۆ لەگەڵ یەکدیدا بکەین و دەمامك بۆ یەك بەکار بهێنین و لە دەرکەوتنی کەسایەتی ڕاستەقینەی خۆمان بترسین. لەو کۆمەڵگانەی، کە ئازادی (ئازادییەکانی) تێدا بەرقەرار نییە، دەمامکەکانیش زۆر دەبن و ڕاستی و ڕاستگۆییش ئەستەم و دەگمەن دەبن؛ ئەمە (ئەم دیاردەیە، دیاردەی دووڕوویی و دەمامکداریی) هەموو ئاستێکی ژیانی تاك و کۆمەڵگە دەگرێتەوە: سیاسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری، کارگێڕی، ڕۆشنبیریی… تاد.

بەختیار محەمەد

لەنێوان نەخشەی کوردستان و نەخشەی میساقی میللیدا.. ڕەسوڵ بەسکێنی

لەکاتی سەردانە سێ ڕۆژە ڕەسمییەکەی پاپای ڤاتیکان بۆ وڵاتی عیراق و لە کاتی سەردانی پاپا فرانسیس بۆ هەولێر لە فڕۆکەخانەی نێودەوڵەتیی هەولێر لە کاتی پێشوازیدا ئەو پولانەی نمایشکران، یەکێک لەو پولانە وێنەی پاپا فرانسیس و نەخشەی کوردستانی گەورەی بە نیوەناچێی لەسەر بوو، دوای بڵاوکردنەوەی ئەو پولە دەوڵەتی تورکیا لە ئاستی دەسەڵات و ئێپزسیۆنەوە دژ بەو کارە هاتنە سەرخەت و بەتوڕەیی و بە زمانێکی نا دبلۆماسیانە کە هەر لە خۆیان دەوشتەوە، کەوتنە هەڕەشە و سوکایەتی کردن بە کورد و کوردستان و بڕپرسانی هەرێم.

هەجەب تەیب ئەردۆگانی سەرکی تورکیا بارودۆخی سیاسەتی خۆی باش دەزانێ و بەمەش توشی ترس و دڵەاوکێیەکی زۆر بووە، بەتایبەت دوای ئەوەی کۆنگرەسمانە کۆماری و دیموکراتەکان داواکاریان خستەبەردەم جێبایدن کە گوشاری زیاتر بخرێتەسەر تورکیا، بەهۆی پشتڵکاریەکانی تورکیا کە لەبواری مافەکانی مرۆڤ ئەنجامی داون، بۆیە کاردانەوەی بەرپرسانی تورکیا ئێم جارە تەنیا لەبڕامبەر دۆرکردنی ئاو پوڵە نیە، بەکو زیاتر لەوە دەچێت لە هاتنی پاپای ڤاتیکان نیگەران بن، وابیردەکەنەوە سەردانەکەی پاپا جگە لە لایەنی ئاشتی و ئایینی مەبەستی تری سیاسی لە پشت بێت، کە بۆ ئەوان مایەی نیگەرانیە، بۆیە دژی پول و ناوەرۆکەکەی دەکەنە بیانوو بۆ گوشارخستنە سەر بڕپرسانی هەرێمی کوردستان و دەژن دەبێ سنووری خۆتان بزانن.
لەکاتێکدا لەم ماوەی ئابردوودا بڕپرسانی تورکیا خۆیان بەتایبەت ئەردۆگانی سەرۆک کۆمار و وەزیری بڕگری، چەندین جار نەخشەکیان باوکردووە، بەناوی نەخشەی میساقی میللی تورکی، لە نێو نەخشەکەدا بەشێکی خاکی هەرێمی کوردستان و ڕۆژئاوای کوردستانیش خراوەتە سەر ئاو نەخشەیە، بەبێ ئەوەی حیساب بۆ ئەوە بکەن ئەوە نیشتمانی کوردە و بۆ ئەوەی هیچ سنوور و بەهایەك بۆ سیاسەتی دراوسێیەتی و نێودەوڵەتی دابنێن، ئەگەر کوردستانیشی لێ بەدەر بکەن، خۆ لەووی نێودەوڵەتیەوە باکووری هەردوو وڵاتی عیراق و سوریا دەگرێتەوە، کەچی تورکیا وەك سنووری میساقی میللی ئاماژەی بۆدەکات و بۆ خاکی خۆی ئەژماردەکات، بەبێ ئەوەی هیچ کەس لە بڕپرسانی هەرێمی کوردستان بۆ تورکیا بڵێت ئەمە خاك و نیشتمانی کوردە و خوا بەنەتەوەی کوردی بەخشیوە و بڕیار نیە بەم شێوەیە بێباکانە هەڵسوکەوت بکەیت.
سەرەڕای ئەوەش مایەی سەرنجە حکومەتی هەرێم شەرمنانە لەبارەی بابەتی پولەکەوە ئاگەیاندووە، ئێمە ئای حکومەتی هەرێم نیە و تەنیا ڕۆشنوسی دیزاینێ و حکومەتی هەرێمی کوردستان خۆی ئێم دیزاینەی دروستنەکردووە، تەنیا چەند گرافیستێک و هونەرمەندێک وێک دیاری پێشکێشیان کردووە، وەزیریش بۆیاری چاپکردنی هیچ کام لەو دیزاینانەی نەداوە، چاپکردنی پول چەند ڕێکارو یاسای تایبەت بۆخۆی هەیە و پێویستی بۆیاری حکومەت هەیە.
هەروەها ئەوەش بەبیر تورکیا دەنێتەوە، ئەوانیش هەڵەیان هەیە، بەڕام حکومەتی هەرێم دەستێکی دێپاکە و هیچی لە دەدەنەگرتوون، ئەوەتا سەرکی پارتێکی تورکیا ساڵی رابردوو گوتبوی، کەرکوک 82مین و موسڵ 83مین شاری تورکیا دەبێت، ئێمەش هیچ شتێکمان لەوبارێوە نەگوت.
لەکاتێکدا تورکیا چەند ساڵێکە سەروەری خاکی عێراق و هەرێمی

کوردستان پشتل دەکات، کەچی کەس لە بەرپرسانی هەرێمی کوردستان لە گوێ کاتر بە تورکیایان نەوتووە، ئەگەر پێمانوایە خاکی کوردستان مافی هەوای نەتەوەکەمانە و بەسەر ئەو وڵاتانەدا دابەش کراوە و بەمافی خۆمانی دەزانین، لەو هوانگەیەوە تێدەکۆشین بە یەکگرتنەوە و یەکخستنەوەی نیشتمانەکەمان، پێویستە ئازایانە و لێبڕاوانە سەرەتا داوای پاك کردنەوەی خاکی هەرێم لەدەسەڵاتی ئەوان بکەین، ئینجا هەنگاو باوژین بۆ چەسپاندنی پلانەکەمان، ئەگینا هیچ پێویست ناکا بۆ جوڵاندنی سۆزی هاووڵاتیانی هەرێم ناوەناوە بەهەوڵستکی لەم شێوەیە بارودۆخی وڵاتەکەمان بخرێتەمەترسیەوە.

زۆراجی فاشیزمی سۆوز و سپیی بۆ داغانکردن ئێمە.. ئاسۆ جۆهەر

ئەگەر بۆ پێوانەکانی ئۆنتۆپۆلۆژیای سیاسیی-بێت، لە هیچ جیۆگرافیا و سەردەمێکی مێژووییدا سیستمێکی سیاسیی و ڕێکخراوی سیاسیی وەک ئێمانەی هەرێمی کوردایەتیی نادزینەوە، هەتا بڕاوردیی بکەین یان بیچونین بەم چەتەگرییە سیاسییەی کوردستان-عێراق.
خوێندنەوەیەکی خەرای ئۆنتۆپۆلۆژیی بۆ ساڵانی دەیەی هەشتا و دەیەی نەوەتی سەدەی بیست-ی هەوڵەر، باڵکایەتیی، دهەک و بادینان بۆ گشتیی بکەین ئەوا ئەوکات لە ڕووی ئۆنتۆپۆلۆژیای سیاسیی، ئۆنتۆپۆلۆژیای کولتووریی و ئۆنتۆپۆلۆژیای کۆمەڵایەتیی-وە بڕاورد بکەین بۆ ئێستا جڕیئتر و لە پێشتر بوون. هەکاری ئەو گۆشکردنەیش ئەوە بوو کە ئەو کات میللیگرایی سەرەتایی – کوردایەتیی دانیشتوانەکەی کفت نەکرد بوو، بەڵام ئێستا پاشکشەیکی گەورەی کردوە! ئەو ناوچانە بڕاورد بە سلێمانیی، کەرکوک و گەرمیان و پشدەر و بتوێن ئەو سەردەمە کەمتر لە نەو هاژوهوژی ناسیۆنالیزمی کوردییدا بوون و دەسکەنە و زگ(سکی) یان بە بزوتنەوە چەکداریەکانی ئێلول و گوڵان و "شۆشی نوێ" ناکرد.
هەکاری ئێم پاشکشەیش بۆ ئەوە دگەڕێتەوە، لە نەوەتکانی سەدەیە ڕابردو و سەرەتای سەدەیە بارزانیەکان-پارتیی و فاشیزمی سوننیی

متوربەکراوی پارتیی، صەدان کردەی تیرۆری سیاسیی و فیزیکییان دژ بەو بزاڤە کۆمەڵایەتیی و سیاسییانە ئەنجامدا.
ئەمەیش وەک کولتووری تەقاندن! بە دەستی پارتیی لەو جیۆگرافیایەدا جەکەوت بوو، ڕێگەی لە پرسەی گۆشەپەدانی سیاسیی ئەو ناوچە گرت.
تەخوین کردن، سزادان، زیندانیی کردن، تیرۆرکردن! دیاردەیەکی نوێ نییە لە مێژووی بزوتنەوەی کوردایەتیی دا، بەڵکو ئەمە کولتووری ناسیۆنالیزمی کوردیی بووە، بە درێژای ٨٠ ساڵ بە سزادانی نەیارە سیاسییەکانی؛ هەمیشە ڕەخنەگران و پلوالیزمی سیاسیی نەو بزوتنەوەی ڕزگاریخوازیی کوردستان، کوردایەتیی تەشقەلێی پەکردوە و کردوپەتییە قەچی قوربانیی بە عەمالەتە ئیقلیمیی و نەودەوڵەتییەکان.
ئەو ژینگە کۆمەڵایەتیی و دەروونییەی کۆمایەتیی کوردایەتیی تێدا پەگەیەندراوە، هەکاری سەرکیی بووە بە ئەوەی کۆمایەتیی سەسیپاتی کوردایەتیی تێدا چە ببێت، بۆیە هەمیشە پێشلی هەموو مافەکانی مرۆڤی کۆمەگەکەی کردوە و تەنانەت دژی کوردی بە ئایدیۆلۆژیای ناسیۆنالیزم لە هەڕەت-ەتە ترسناکەکاندا ڕەتاندوە.
کوردایەتیی لە ڕوانگەی ئەنترۆپۆلۆژیا=ئەنترۆپۆلۆژیا=مرۆڤناسیی-سیاسییەوە ئەگەر تەتەڵەی بکەین، ئەوا لە نەو هیچ ڕەکخروانکی سیاسییدا هاوشێوەکەی نادزیتەوە بەراوردی بکەیت کە چەندە کولتووری شکاندنەوە و تەکشکاندن و لاقەکردنی مرۆڤی کردوە؟! لە نەو قەڵەمەویی فاشیی ترینین رژێمی ناوچەکەدا کە فاشیزمی سۆزە - موتوربەی ناسیۆنالیزمی تورکیی و ئیسلامیی سوننییە- نەیارە سیاسییەکانی و ئەندام پارلمان بە شێوەی چەتەیی و سەرسەریانە لەلایەن بەتەچییەکانییەوە خەتانی خوناکرێت!

ئەوەی دەردەکەوێت، لە کایەی سیاسییدا بەشێک لە هەڵە سیاسییەکانی هەرەمی کوردایەتیی وەک مەحمود بەرزنجیی بە بیانووی فاشزمی سوننیی و نەقشبەندیی و بازرگانیی چەتەیی، ڕەدوی فاشیزمی ئاکەپە کەوتوون و لە پراکتیکی سیاسییدا لە تورکیاوە بە باکووری سوریا و باکووری عەراق فاشیزمی سۆزی سوننیی تورکیی و فاشیزمی سپیی کوردایەتیی زەواجیان کردوە بە چەوساندنەوە و کوشتاری گەلانی تورک و کورد و عەرەب و پەکهاتەکانی تر.
فاشیزمی ئاکەپە لە کایەی نەوخەیی، ناوچەیی و نەودەوڵەتییدا گورزێکی گەورەی سیاسیی، دیپلۆماسیی و ئابووریی و عەسکەریی بەرکەوتوە و کوردایەتییەکەی بارزانییش دیەوێت ریسوایی ناوخەییەکەی باشارەتەوە و دژن بە بزر(ون)کردنی ئەو شکستانە، بە تیرێک دوو نیشان دەپێکن! لە ئەنادۆڵ ناسیۆنالیزمی تورکیی و لە

کوردستان ناسیۆنالیزمی کوردیی پێکدا هێنا دەپژمێنن.

هاوپەیمانێتیانی کوردستان شەریان ناوێت.. ئەحمەد رەجەب

ئەرێ کێکردنەوەی هێز زەنگی شەرێکی خوێناوی نییە پارتی دیموکراتی کوردستان (پدك) نیازی وایە خێی بکات بە جێگرەوەی گەلی کوردستان و هەموو شتێك ئەو بریاری لە سەر بدات، راستە پدك گەورەترین حزب بوو لە هەڵپژاردنی پێشوو بەڵام ئەوە تا سەر نییەو دوور نییە لە هەڵپژاردنی داهاتوو قەوارەی زۆر بچوك بێتەوە بۆیە هەر لە ئێسادائەیەوێت لە گەڵ جزبە شیعەکان هاوپەیمانی درێست بکات و رێیش بە هیچ حزبی کوردستانی نادات.

پارتی ژمارەیەکی زۆر هێزی پێشمەرگەی بردوەتە سنوری ناحیەی قەسرێ هاوشێوەی جولە پێکردنی هێز بۆ زینی وەرتی وشوێنی ترو ئەو هێزانە بۆ گەلە کێمەکییە دژ بە پارتی کرێکارانی کوردستان (پکك) و حکومەتی تورکیا نایشارێتەوەو پشتگری لە سەروی عێراق ئەکات و مەبەستی کوردستانە و بۆ (زانیاری و ئاگاداری دوژمنان قەت ناوی هەرێمی کوردستان ناهێنن بەکو ئەڵێن سەروی عیراق هەر وەك بەعسییە شێقنیستەکان ئەیانوت شمال العراق).
نابێت رێژێك لە رێژان رژێمێکی خوێنرێژو سەرکوتکەری خەڵکی سڤیل و بۆ تاوان لێ بیر بکەین و، تورکیا هەموو کات بۆ ئاگرو ئاسن وئامی هاوپەیمانیان و پرسەکانی کوردی داوێتەوە، سەرەرای پێشێلکردنی تەواوی پرەنسیپەکانی مافەکانی مرۆڤ و، تەواوی یاساکانی رێچاوکراوی جیهانیی سەبارەت بۆ مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤ ژێر پێ خستووەو، کەس نەیتوانیوە بەرگری لە مافی هاوپەیمانێتیبوونی خوێ بکات تورکیا هەرچی کاری خراپە هەیە لە گرتن و کوشتنی بە کۆمەڵی دانیشتوانی دێهات و شارەکانی باکوری کوردستان و روخاندن وتێکدانی خانوو وتەختکردنیان لە گەڵ زەویداو سوتاندنی باخ و دارو پووش و کوشتنی مەرومااتی هاوپەیمانیان ئەنجامداوەو بەوەش نەوەستاوە چەندین شوێن و شاری لە رێژاواو باشور کوردستان داگیرکردووەو ئەوەش حاشا هەڵنەگرەو بە بێشك لایەنێکی خێجێی (محەلی) یارمەتیدەری بووەو

سەرانی دەوڵەتی تورکیا نایشارنەوەو پشتیاریان بە هەڕەم کردووە بەرامبەر بە هاریکاری و چاوساغی و کۆکردنەوەی زانیاری لە سەر (پ.ك.ك) یارمەتی هەڕەم لە رووی ئابووری و دارایییەوە ئەدەن و، بۆ گەیشتن بە مەرامە چەپەڵەکانی داواشیان لە عێراق کردووە لە رووبەروو بوونەوەی (پ.ك.ك) هاوکاریان بکات.

بەردووماڵکردنی ناوچە سنوریەکانی باشوری کوردستان لە لایەن فرۆکە جەنگییەکان و تۆپخانەکانی تورکیا لە ناو خاکی کوردستان بە ڕەزی و سوکایەتییە بە گەل و نیشتمان و، هەرلایەنێک ڕەگ بەو بەردوماڵکردنە بدات ئەوە بەشک خیانەتکی نەتەوەییە و جێی ریسواو شەرمەزارییە و، لە راستیدا بەردەوامی ئەو بەردووماڵانە بە هەموو شێوەیەکانی کارەکی نارەوا و نامرۆڤانەیە و ئاسایشی وڵات و خەڵکی گوندەکانی خستوەتە مەترسییەوە بە جۆرێک ناتوانن لە شوێن و زێدی باوباپیرانی خۆیان بە ئارامی بژین و، ئازادانە بەردەوام بن لە کاری ڕەژانیان وەک: کشتوکاڵی و بەخێوکردنی ئاژەڵ و هەنگ و بایخدان بە باخ و ڕەزەکانیان.

دەژمنانی گەلی کوردو کوردستان لە مێژەوە تەراتێن ئەکەن و بە ئارەزوو سەربەستانە بەناو شارەکانی کوردستان هاتووچۆ ئەکەن و، وەك بڵێت ئەم خاکە هی ئەوانەو، خۆیان کردووە بە خاوەن دەسەڵات و حوکمرانی ئەو خاکەی داگیریان کردووەو ، بووەتە بریار بەدەستی ناوچە داگیرکراوەکان و زۆر لووتبەرزانەو ئەروانێنە خەڵکی ئەم وڵاتەو، وا دیارە لە بن هەنگڵیان چەندین نەخشەی گڵاویان شاردووەتەوەو، کەمە کەمە ناچار ئەبن ئاشکرای بکەن و ئەو کەسانەش پشتگیریان لێئەکەن سەرشێرانە نەخشەکانیان جێبەجێ ئەکەن و تا ماون بە زەبوونی و ژێردەستەیی ئەژین و ، بوونی پەیوەندی لە نێوان هێزەکانی تورکیای داگیرکەرو هەرهێزکی تر ترسی هەیە لە سەر سەروەری نیشتمان ومافە ڕەواکانی گەل و لە باتی سەرکۆنەو ریسواییکردنی تورکیای داگیرکەر سەرکی حکوومەت ستایشی هاوکاری حکوومەتی تورکیای ئەکات.

جێی شەرمەزارییە بەرپرسانی کوردستان هەر لە سەرێک هەڕەم و سەرێک حکومەت بە ئاشکراو نهێنی سەردانی تورکیا ئەکەن و، پشوازی لە بەرپرسانی تورکیاو شاندو هەواڵگیرییەکانی بە گەرمی ئەکەن و، نەخشەکانی تورکیا بە فەرمانی ئەوان جێبەجێ ئەکەن و، مەبەستی سەرەکی تورکیا کۆنترۆڵ کردنی خاکی کوردستانە و، بەرپرسێکی حکومەت لە باتی ئەوەی تورکیاو هێرشەکانی ریسواو شەرمەزار بکات، پاساو ئەهێنێتەوەو، ڕووی تورکیا سپی ئەکات و ئەڵێت:

(ئەو کردەوانەی پەکەکە ئەیکات نە لۆژیک، نە ویژدان قبوڵی ناکات) و، وادیارە (ئەوەی تورکیا ئەیکات جێی قبوڵە) و، پێشتر بڕپرسە باڵاکانی هەرەم و حکومەت چەندان جار ئەیانوت : ئەبێ میوانەکان، مەبەست پەکەکە) یە بڕانە دەرەوەو ئێستا پشتیان بە ڕکەوتنێك بەناوی شەنگال بەستوەو زۆر دڵخۆشن کوردو هەزە کوردستانییەکان لە شەنگال دەربکرێن بەتام دانیشتوانی شەنگال دژی ئەو ڕکەتنە وەستاون و تورکیا راشکاوانەو بە بەرچاوی دنیاو بێ شەرمانە ئەیەت ئەمە شەنگال ئەگرین و کەمپی مەخموریش تێکوپێك ئەدەن.
بەرپرسانی حکومەتی کوردستان هیچ هەواڵێکیان بەرامبەر بە دەستدرێژییەکانی تورکیاو بوونی ـــ 30 ـــ بنکەی سەربازی بە تەپ و هەلیکۆپتەرو تانك و چەندین چەکی مەدەرن نییەو، هەموو کات بەرپرسانی حکومەتی کوردستان دەموچاوو روخساری داگیرکەران سپی ئەکەن وپاساو ئەهێننەوە گوایە گریلاکانی (پ.ك.ك) بوونەتە هێز پەلکێشی سوپای دەوڵەتی تورکیا بێ ناوخاکی کوردستان و، لەم بارودۆخە دژوارەدا خەڵك لە نیازی دەوڵەتی تورکیا بێ داگیرکردنی خاکی باشوری کوردستان ئەترسێت.

کردەوەکانی دەوڵەتی تورکیا دژ بە دەرێژیە بێ سەر سەروەری خاکی هەرەمی کوردستان بێ گشتی و دژی شنگال بێ تایبەتی و دەستتێوەردانە لە کاروباری ناو وڵاتکی ترو ئەمش پشێل کردنکی ئاشکرای یاسا و ڕسا نودوەتیکانێ و، بۆیە پێویستە هەموو خەڵکی بە شەرەف و مرۆڤدۆستانی ئازادیخوازی دونیا ئەو دەستدرێژیە بە سەر خاکی هەرەمی کوردستان ریسواو شەرمەزار بکەن و، پێویستە حکومەتی هەرەمی کوردستان سنورك بە ئەو دەستدێژیانەی تورکیا دابنێت و چیتر ڕگەی پێ نەدرێ بە ئەزووی خۆی لە ناو خاکی باشوری کوردستان تێراتێن بکات.

بەڵێ ، لە بەرامبەر کارە قیزەونکانی تورکیا پێویستە خەڵکی کوردستان و، ئازادیخوازان و هەموو دەسوانی گەل و نیشتمان بێنە دەنگ و ، ئەو کارە ملهورانەی تورکیا ریسواو شەرمەزار بکەن و، ڕگە بە شەری کوردکوژی نەدەن و، وڵاتکەمان بپارێزین و، ئەرکی حکوومەتی هەرەمی کوردستانێ هێواستی بتەوو تەواوی هەبێت لە ئاست پاراستنی هاووڵاتیانی کوردستان و ئاسایشیان و، لەرەوە داوا لە حکوومەتی هەرەمی کوردستان ئەکرێت دەسیەی دەستدرێژیەکانی تورکیاو بەردومانکردنی خەڵکی سڤیلی بێ تاوان و، خاپور کردنی دێهات و، سوتاندنی پوش و دارستان وباخکانی وڵاتکەمان بگەیەنێتە نەتەوە یەکگرتووەکان و، بە فەرمی سکاڵا بەرامبەر بە تورکیا تەمار بکات

و، هاوکات داوا لە پارت و لایەنە سیاسییەکانی کوردستان ئەکرێت هەوڵبدەن راشکاوانە بڕامبەر بەم تاوانانەی دژبەن و ئەم تاوانانە ریسوا بکەن کە بڕامبەر بە گەل و نیشتمان ئەکرێن.

12/3/2021

مرواریی‌کانی ئاوین.. تێکست: ستیفان شەمزینی

مرواری یەکەم

لە بەردەم پەنجەرەی تەختی چاوەڕوانیدا
شەو هەناریی‌کانم ئاخەمەوە
ساتە کریستاڵیی‌کانم لەنێو لاپەڕەکانی تەماندا
هەپرووون هەبێ

ژنێک لە ڕەنگی فریشتە و لە نەژادی هەنار
قوم قوم تەڵیی خەیم دادەتە
نیگا سارد و سەکانی دەم
بەزەردەخەنەیەکی مەنالیزایی گەرم ئەکاتەوە

موزیکی دەنگت، خۆشترین سەدای فلووتەکە
شەبای بەهەشت هەناوەتی
لەو سپێدە دەتەنگەدا هاتیت
لە مەعبەدی تەنهاییدا گۆشگیرانە ئەتلامەوە

لەگەڵ کزبایەکی پایزیی
بەچرپە باسی حکایەت و جوانی تەمان ئەکرد

هەورێک گوڵی لێبوو، لە حەزمەتا توایەوە
نم نم باران بەسەرماندا باری

چیتر ناوانمە ماڵی شەو و
سەرتاتکەی ئەستێرەکانیش هەژمار ناکەم
ئەزانم شەو چەند تاریکیش بێ
خەری تۆ لەرزەهێناتی منداڵ هەڵدەتەوە

چاوەڕوانی ئەو رۆژەم پەمبەیی وەرێ
گوڵ لێم سترانەی عەشق بگرێ
ئەو گەرانییەی هەموو سروشت
لەگەڵ خەیدا پێ ئەکات لە پرشنگ

وای لە من لە چاوەکانمەوە عەشق ئەبارێت
لە دڵیشمەوە دڵۆپە فرمێسک
وای لە تۆ بڵنی ماچی منت گرتووە
تک تک ئاونگ لەسەر لێوت ئەنیشێ

لە رووباری حەزەکانتا سەوڵی پەککەیشتن
لە هاژەی شەپۆلەکدا لە ئەدەم
ئاوەسەری گیانم، لە شەختەترین رۆژی تەمەنما
گوڵە نیلوفەر دەرئەکات

شیعرەکانم ڕەنگ و بۆنی تەیان گرتووە
سەتارەکەشم ئاوازی شەتی ئەژنێ
کەوەی ئارەزووەکانم لە نەو نازی
مەمکە پشکەیبەکانتا خامەش ئەکەموە

ئەموە خەرێک بم لە شەوزەنگەکانتا

سەدات بم کە بەدەنگی داتدەگرێ
تەش خوێنی دەرمارەکان و
ئاوەدانی بە جەشی نەو رەژانی تەنهاییم بێ

ئەو شەمەندەفەری هەرگیز ناگاتە جێ.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

ڕەژە بابردووکان،،
خەمکانی پڕچایەوە،،
تا بیباتە ویستگەیەک،
چێ و وەرانێ..
شوێنێک لە تابلۆی چاوەوانی،،
هەرگیز نە خەیاڵێک..
خەونێک،،
هیوایەک،،
ئەو جێی ناهێڵی..
بەکو ساتەوەختێ..
شەمەندەفەر،،
درەنگانێ،،
تا دوا مانزگەی..
عیشقی بەر،،
مەڵێ وەرزیەکانیش..
لە دوا شەقەی باڵ،،
دەڵێ شیعرەکی کەچیان
کەشا لە ئاسمانێ،،
هەواسراو ،،
بە تابلۆی ئازار،،
نە فرمێسکی پڕەوی هەور،،

نێ پاشماوەی جەماوی ..
کازیوەیەکی درەنگانێ،،
نێ گەڵا وەریوەکانی …
پەلو باڵی دارستانی پایز،،
ئێندەشەی گەڵانەوەی..
کەچەرە دەنێ،،،،
چرپەیەک ،،
وەک زەنگەکی دووری کەنارە،
بە گوێیدا ئەزرنگێنێ،،
شەماندەفەرەکان،،
هەر گیزا و هەرگیز،،
ناگەنێ جێ…
تەش لێ ژوری خەتا،،
وەک پاڵەوانی ئەفسانەی …
عیشقی ناکام،،
با خەوەکی دوور،
چاوەکانت لێکنێ،،
تەبەوانێ،
ژیان هەڵە ئاسنینەکی چۆڵ،،
تەماوی و دوور،،
دڵەکانیش شیعری پەرشو پاون..
بایەکی بەهودێ،،
دەیانباو دەیانهێنێ،،
مرۆڤەکانیش..
فارگەنی چۆڵن..
بە سەرتاو کەتا ،
گەژنەی کات،،
بەرەو تونێلی نادیار،،
ئەیانهێنێ،،
لەم چۆڵەوانی ژینە، ئازیز،،
هیچ شەماندەفەرێ،،
ناگاتێ جێ،،
باشترە تێ ، ڕەیەکی تر..
بگریتە بەر،
دارستانەکی تەنیا..
هەناو تەم و مژ،،
جەستەی تەزیوت..

لە ئامێز بگرێ،،
شەماندەفەرکانی زەمانەکی ،،
بەسەرچوو،،
هەرگیزاو هەرگیز ..
ناگەنە ویستگەی...
هیچ ڕێحە...
با لەم تەنیاییە ئەبەدیە،ئازیز...
کزە بایەکی ئێوارە،،،
دەت بلاوێنێ،،
جانتا سەوز و کەاوە سپیەکەت ،،
هەڵگرە ،ئازیز،،
چونکە هیچ شەماندەفەرێ،،
ناگاتە جێ،،
با هەنگاوە جەماوەکانت،،
بەرەو ژورە تاریک وتەزیوەکەت ،،
پەهەڵگرە،،
چونکە نە ئەمشەو،،
نە سبەی شەو،،
نە شەوانی دواتر،،
هیچ شەماندەفەرێ،،
ناگاتە جێ،،
دەنیابە ئازیز،،
نە شنەبایەکی دەشکاوی پایز،،
نە هەورە چاو تەڕکانی..
کازیوەیەکی ئەرخەوانی درەنگانێ،،
هەواڵی کەچەڵکت ..
بە ناهەنێ،،
دوا نامەی ماڵئاواییش بدەنێ، ئازیز..
زەر دەنیابە،
نە سبەینێ،،
نە وەرزێکی سەرابی تر..
نە ساڵانی تەنیایی تر،،
هیچ شەماندەفەرێ،،
ناگاتە جێ
وەنەکە کارەکی هونەری فەتەگرافەری نەمساوی
(Martin Winkler)
بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خەی وەرگیراوە

بیرەوەریی و ئۆگرافکانی تەواوەتی لە گێانەوەدا.. شاخەوان شێش

نووسینەوەی بیرەوەریی لە سێ دەیەی ڕابردووەوە شۆنکی تایبەتی لە کتێبخانەی کوردیدا لە کوردستاندا بۆخۆی گرتووە، وە بیرەوەریی پێشمەرگە دێرینەکان و کەسایەتییە سیاسییەکان بەتایبەتی توانیویانە سەرنجی خوێنەرانێکی ڕابردووی گەلی کورد تەژیبە لە تراژیدیا و بەسەرهاتی جەرگبڕ، کە بەجۆری جیاواز و بەنیوەچڵی بیستراون یا بەشارەزایی ماونەتەوە و خوێنەرانێکی تامەزرۆی زانینیانن. لەبەر گرنگی ئەم لقەی ئەدەبی سیاسی بڕیارمدا سەرنجێک لەسەر ئەم چەمکەی "بیرەوەریی" و ئۆگرافکانی تەواوەتی لە گێانەوەدا بکەم.

بیرکەوتنەوە پەیوستی بە ژیاندنەوە هەیە تاکو ببێت بە بیرەوەریی، دەکرێ کەسێک ڕابردووی لەبیر بێت و بەوردی لەبیری بێت ڕووداوێک چۆن بووە، فڵان چی گوتووە و چی کراوە، ئۆگەر ڕووداوەکە زیندووناکرێتەوە ئەوجا چ لەناوگەی نووسینەوە یا گێانەوەی زارەکیەوە بێت، ئەوا ئەم بیرکەوتنەوەیە زیندووناکرێتەوە و نابێتە بیرەوەریی. لەمبارەدا بیرەوەریی لەخودی کەسدا بەزگماکی سەردەنێتەوە و هەرگیز نادرکێندرێت. وەکو کەمەناسی ناودار سەوێن کیەکەگۆ Søren Kierkegaard پێیوایە دەکرێ ڕووداوێک زۆر بەوردی لەبیرمان بێت بەئەوەی بیگێنەوە. بەیە ئەو "بیرکەوتنەوە" و "بیرەوەیی" بەووونی لەیەکتر جیادەکاتەوە.

بیرەوەریی خود Biography یا مێژووی ژیان؟ لە بەرایی مێژووی سەرهەدانی بیروهزری ئایینییدا گرانەوە بیستراون و پشتاوپشتیان پێکراوە، هەندە نووسراویش هەن کە گوزارشت لە ژیانی پێغەمبەرەکان دەکەن، بەنمونە وەکو گوزارشتی ژیانی عیسا لە ئینجیلدا. بیرەوەریی خود دواتر هاتووە و دەگەڵتەوە بە سەدەی چوارەمی پاش زایین کە ئۆیش وەکو دەگوترێت کتێبی دانپێنانەکەی ئۆگستینە. دیارە جیاوازی هەیە لەنێوان بیرەوەریی و مێژووی ژیاندا، چون بیرەوەریی پەیوەندییە لەنێوان یاداشتکەر و بابەتدا، هەرچی مێژووی ژیانە

پێوەندییە لەنێوان یاداشتکەر و نووسەردا. نووسینی مژووی ژیانی کەسێک لەزەربەی بارکاندا لەلایەن نووسەرکەوە یاداشت دەکرێت. مژووی ژیانی کەسێک لە دیدەکی کەکەرەوەی هاوبەشی تەواودا دەنووسرێتەوە. بەڵام دەکرێ بیرەوەری خود تەنها جەخت لەسەر چەند قەناغێکی ژیانی کەس بکاتەوە و لەی بدوێت. هەردوو جەر بگومان گرنگیان هەیە، بەڵام بیرەوەری خود کە داستەوخۆ لەلایەن کەسەکە خۆی دەنووسرێتەوە زانیاری و بەسەرهاتەکان داستەوخۆ دەگەیەنێت. باش یا خراپ کەسەکە خۆی لەی بەرپرسیارە. ئەگەر نووسەرێک مژووی ژیانی کەسێک بنووسێتەوە، ئەگەری بارگاویبوونی مژووی ژیانی کەسەکە بەبیروهۆزری نووسەرەوە هەیە. دیارە دەکرێ هەوڵی شێواندنی بەسەرهاتەکان لەهەردوو جەردا بەئاگایانە یا بەئاگایانە هەبن. وەکو کتێبە ئایینی و مژوویەکان مشتوومڕ و دیباتی زەریان لەمبارەیەوە دروستکردووە.

بیرەوەریی خود دەکرێ بە جەری جیاواز بخرێتەوو یا سوودی لەوەربگیرێت، بەجەرێک لەنێوان نووسین لەشێوازی ڕەمانەوە تاکو ئامێژگاری، ڕەپیشاندانی ڕەچکەی ژیان یا بەدەکومەنتکردنی ڕووداودا جووڵە بکات. لە نووسینەوەی بیرەوەرییدا نووسەر خۆی بەیاردەرە لەوەی دەقەکە گرنگیی بەچ لایەنێکی ژیان یا بە چ بوارێک دەدات. لایەنە ئەدەبی و کەلتوریەکان، کەمەڵایەتی و پەروەردەییەکان، ئایینیەکان یا مژوویی و سیاسیەکان، هەر بوارێک لەم بوارانە دەکرێ گرنگی تایبەتیان پێبدرێت. هەروەها نووسەر خۆی بەیاردەرە لەوەی چ ڕەهەندێک بخۆی دەدات، ئایا نیازی ئاوێتە ڕەهەندی خۆی لە ڕووداوەکاندا بخاتەوو، یا ئەزموونی ژیانی خۆی لە بەتەی گەڵانەوەیەکی ئامێژگاریئامێزدا بخاتەوو، یا ڕاستیەکان لە سەردەمێکی دیاریکراودا بخاتەوو، یا گوزارشتێکی ئەدەبیانەی بەسەرهاتەکانە بەئاوەی هەندێ جەخت لەسەر خاڵە وروژێنەرەکان و دیباتئامێزەکان بکاتەوە، وەکو نووسینی بیرەوەریی بەگوزارشتی پڕخشاناویی و زمانی پاراوەوە بگومان سەرنجڕاکێشە و خوێندنەوەی بە گەڵە لە خوێنەران بەچێژە. دەکرێ لای نووسەر گرنگبێت لە خود و تێپەڕینی کەسایەتی خود وەکو پرسیارێک بەقەناغە جیاجیاکاندا لەدیدەکی دەرونی تایبەتەوە قووبڕتەوە و بدوێت، لەلایەنی ئەزموون و تاقیکردنەوە ئینتیم (تایبەت و کەسیی) intimate و کەسیەکانەوە قووبڕتەوە، کە تیایدا دانپێنان و پێشیمانی، خۆشەویستی و کردارە تایبەتە ئینتیمەکان، کۆشە دەروونیەکان دەکرێ گرنگیان پێبدرێت، وەکو بەنمونە قووبڕوونەوەی فیلسوف و کەمەناس ڕۆسۆ Rousseau کە بەجەرێکی بەهاوتا لەسەردەمی خۆی لە بابەت و کۆشە دەروونی و

کەسیەکان لەبارەشنایی ئازادیی سروشتی مرۆڤ لەسایەی مەرج و سنورەکانی ئایین و کۆمەڵگەدا قووڵدەبێتەوە، بەجۆرێک کەوا تا ئەمڕۆ جەگەی سەرنجی شارەزایانە.

ئەگەر نووسینەوەی بیرەوەریی جۆخت لەسەر ژیانی تایبەتی کەس و بابەتە ئینتیم و دەروونی و کەسیەکان بکاتەوە، لەمبارەدا بیرەوەریی گۆرانیەکی کەسیی تایبەتە لە جیهانی تایبەتی خوددا، گرنگی بە ئەزموونی خود لەژیاندا دەدات کە تەنها ئەو کەسە خۆی لێیان ئاگادارە و بە خوێنەریان یاداشت دەکات. نووسەر خۆی سەرپشکە لەوەی تاچەند لە نهێنی ژیانی تایبەتی خۆی قووڵدەبێتەوە و یاداشتیان دەکات. بەڵام ئەگەر مەبەست لە نووسینی بیرەوەریی خستنەڕووی ڕاستیەکان سەبارەت بە ڕووداوەکانی نەو کۆمەڵگە بێت، ئەوا مەرج و داواکاریەکان زیاترن. لەمبارەدا دەکرێ نووسەر هەوڵی جەرەک لە بەدکۆمێنتکردنی ڕووداوەکان بدات، ئەوەش مەرجەکانی بەڵایەنی لە گوزارشتدا لەدیدی جیاوازەوە دەخوازێ کە کاریکی ئاسان نییە. بەنمونەی خوێندنەوەی بیرەوەریەک یا چەند بیرەوەریەک یەکسان نییە بە زانینی ڕاستیەکانی ڕابردوو وەکو خۆی. تێگەیشتن لە ڕاستیەکان کارەکی سەختە، چونکە لەناکۆکیەکاندا مرۆڤکان دەکرێ تێگەیشتنی جیاوازیان لەسەر ڕووداوەک کە خۆیان ڕاستەوخۆ بەشداریان تێدا کردووە، هەبێت.

بوونی بیرەوەریی یا مێژووی ژیان بەگومان گرنگە چونکە بەردەوامی ژیان پەیوەستی بەگێڕانەوە بە دواوە هەیە، گرێکوێرە کۆمەڵایەتیەکان لە گەڵە باردا دەگێڕنەوە دواوە بە دەستکەوتنی وێڕامی ئارەزۆکان. زانینی ڕاستیەکان هەمیشە بە جۆرێک لە دەستکەوتنی وێڕامی هەندە پرسیاری بوێڕام دەبیندرێن، دەکرێ وەکو هەنگاوی بەرەوپێشەوەچوون ببیندرێن و وەکو داینەمۆی بەردەوامیی خۆیان بنوێنن. بەڵام ئەگەر بەچاوی ڕەخنەی سیەری بیرەوەری و مێژووی ژیان بکەین دەکرێ بیرەوەری یا مێژووی ژیانی کەسایەتیەکی ناودار شێواندنی ڕاستیەکان بن و لەبارەکدا گێڕانەوەکان نادروست بن. پەیدابوونی گرنگیی و واتاداریی ئارەزوو و بەرژەوەندیەکان گرنگبوونی گێڕانەوەیان وەپشخستووە، وە لەگەڵ دەرکەوتنی نووسینەوەی بیرەوەریکانەوە دیاردەی بەکارهێنانی گێڕانەوە بەپێی ئارەزوو و بەرژەوەندیەکان کەم یا زەر هەبووە. لەکێندا لەزەربەی بارکاندا گێڕانەوەکان لەلایەن کەسانی خاوەن دەسەڵات یا دەسەڵاتی سەرکەتوو و براوەوە بووە، بەیە گێڕانەوەکان بەپێی ئارەزووکانی دەسەڵاتدار یا لەبەرژەوەندیی لایەنی بادەستدا نووسراونەتەوە یا هەڵبەستراون.

بگومان زانیی ئەم جۆرە نووسینەوە و گۆرانەوەیە کاریگەریی لەسەر ڕەوتی ژیانی کۆمەڵگەدا هەبووە، بەهەمانشێوە کاریگەریی لەسەر جۆری تێگەیشتنمان بۆ مێژوو و ڕووداوکان نواندووە. ڕەوتی دژ بە گۆرانەوە زاڵ و باوکان لێشێوی جۆراوجۆر سەریان هەڵداوە بەنمونە دامەزراندنی لێکسیکۆنی ئەڵتەرناتیف لەلایەن گروپێکی چەپەوە لەبەرئەوەیە کەوا ئەوان پێیانوایە دەبێ کۆمەڵگە لەم گۆرانەوە ساختە و نادروستە دوورکەوێتەوە کە لەبەرژەوەندی لایەنی براوە، یا دەسەڵاتداران و سەرمایەداری نووسراونەتەوە، بۆیە پێویستە گۆڕانەوە دروست و ڕەخنەگرکان لێشوێنیاندا دابندرێن. پێویستە سەرنجی ئەوە بدەین کە ئاگەڕ شێوانەدنی ڕاستیی ڕووداو و بەسەرهاتکان لە بیرەوەریدا یەکسەر بەن، لە مێژووی ژیاندا دووسەرن، وەکو لە بیرەوەریی خوددا نووسەر ڕاستەوخۆ گۆڕانەوەکە دەگێڕێنێت، ئاگەڕ هەڵبەستن و شێواندن لە گۆڕانەوەکەدا هەبێت ڕاستەوخۆ لەلایەن نووسەرەوە ئەنجام دەدرێت. بەڵام لە مێژووی ژیانی کەسێکدا کە ڕووداو و بەسەرهاتکان بە نووسەرێک دەگەڕێتەوە، ئاگەڕ کەسەکە بەمەبەست یا بە مەبەست بەسەرهاتێک بشێوێنێ، ئەوا دەکرێ لەلایەن نووسەرێشەوە بشێوەیەک لێشێوکان شێواندن و هەڵبەستن ڕووبدات. هەروەها ئاگەڕ لە نووسینەوەی مێژووی ژیاندا پشت بەسەرچاوەی لایەنگر و سەزدارانە ببەستێت، بەهەمانشێوە ئاگەڕی شێواندن و هەڵبەستن زۆرن.

لەلایەکیتر پێویستە ئاگاداری ئەو ڕاستییە بین کەوا ڕووداوکان لەگەڵ هەڵکشانی تەمەندا بیرکەوتنەوەیان سەختتر دەبێت، وردەکارییەکان گرنگیان کەمتر دەبێت، وە زیاتر چەقی بابەت بگرنگیی دەمێننەوە کە تەمەنی ئەویش پێویستداردەبێ بە توانای ئەوانەی دیگەڕانەوە یا دەکرێ بیگەڕانەوە. بیرەوەری لەمبارەدا وەکو بەردەکی گەسپی وایە کە لەگەڵ بارانی ساڵاندا دادەووشێت، وردە وردە توانا و ڕەنگ و ڕوخساری دەگۆڕێت. بەیە گۆڕانەوە جگەلە شێواندنی بەمەبەست، سروشتیانە بەرەوووی کەشێی بیرچوونەوەش دەبێتەوە.

لەووی مێژوویەوە بیرەوەریی کە وەکو لقێکی ئەدەبی سەیری دەکرێت بە دینی کریستیانی دەبەسترێتەوە و دەگوترێت یەکەم بیرەوەری کتێبی دانپێنانە، کە لەلایەن قەشێی کرستیان ئاگوستین Augustin(یا ئاغستینەس کە بەزمانی عەرەبیش هەیە) لەنێوان ساڵانی ۳۹۷-۳۹۸ پاش زایین نووسراوەتەوە. دوای ئەوە گۆڕانەوە ئایینییەکان نووسراونەتەوە و نووسینیان لەسەرکراوە. لەهاتنی سەردەمی

هەشنگەریدا لەگەڵ گەشەسەندنی بیروهۆزری سیکولاریدا لەبارەکدا توێژەک لە هەشنبیرانی ئەو سەردەمە گرنگی بە هەشمەندیی مرۆڤ دەدەن و هەخنە لە تێگەیشتنە دەگمەی و ئایینییەکان دەگرن، لە قاوغی کەنەپارێزیی و ناهەشمەندی چەقگرتوو دەردەچن، کەلەلایەن خەیاڵی کاریگەری لەسەر تێگەیشتنی کەسەکان لە گەردوونی ئابردووداو دەنوێنێت. بەمشێوەیە بیرۆڤەریی دەچێتە ئاستێکی دیکە، مرۆڤ لە قاوغە داخراوە دینییەکە دەردەچێت و سەبارەت بە خێی دەدوێت، ئاوڕش لە بیرۆڤەریی هونەرمەندی پەیکەرتاش بینڤینوتە سیلینی Benvenuto Cellini لە نێوان ساڵانی ١٥٥٨ – ١٥٦٦ دا دەبیندرێت. بەمشێوەیە هەریزەنتی گەردوونە وردە وردە فراوانتر دەبێت. فەیلەسوفی سویسری-فەرەنسی ناسراو جان جاک ڕۆسۆ Rousseau لە کتێبی دانپێنانداکە لەساڵی ١٧٦٤-١٧٧٠ دا نووسراوەتەوە، لەوێدا مرۆڤ وەکو پرسە دەبیندرێت، لەهەستی کەسی قووڵ دەبێتەوە، هەخنەدەگرێت و سنورەکان دەبەزێنێت، بەمشێوەیە لقی ئەدەبیی بیرۆڤەریی خود دەباتە ئاستێکی بەرفراوانتر. بیرۆڤەیی گرنگیی لە کەمگەدا هەبووە لەگەڵ ئاوەی تووشی پاشکشش بووە. بیرۆڤەریی کەسەکان لەگەڵە باردا وەکو سەرچاوەیەکی گرنگی مێژوویی سەیریان کراوە، چونکە وێنامی هەندە پرسیاریان لابووە، هەروەها وەکو سەرچاوەیەکی گرنگی ئابردوو خەیان نواندووە. هەروەها بیرۆڤەریی لە سەدەی ١٩دا بەتایبەتی بەرووڕوویی هەخنەی تاوتوێکراو بێتەوە، بەنمونە لەلایەن فەیلەسوفی دەروونناس فرەید Freudو دیدی دەروونناسیی فرەیدیانەوە کاوتەتە بەر هەخنە. لەدیدی فرەیدەوە مرۆڤ توانای ناسینی خێی نییە و گومانی لەمبارەیەوە لەتوانای مرۆڤ هەیە. هەروەها لەدیدی مارکسیانەوە بیرۆڤەریی خود هەخنەی لەگیراوە، کەپێیوایە جەرەک لە ئاگایی ساختە دەگرێتەخەی، واتە ئاوەی دەگەدرێتەوە بەئاگایانە ساختەی تێدا دەکرێت. بەگومان ئاوە سەبارەت بە گەردوونە مێژوویەکان هەخنەیەکی دروستە، چونکە شێواندن هەبووە و گەردوونەوش بەهاهەگرە. دیارە گەرانەوە بە گەردوونە دەگەڵە و کەشەی ئاگایی ساختەش هەژیین. هەروەها ستروکتورالیستەکان Structuralism ئاوانیش لەلایەن خەیانەوە بیرۆڤەریی خود وەکو دروستکراو (فیکشن fiction) سەیر دەکەن. وەکو لای ئاوان لەپشتی هەر دەربەینێک کەمەک سیستەمی سنوردار هەیە یا دەربەینی شاراوە هەن، کە لاوەوە و لە ناوەوە لە کرانەوەی گوتنە نادەربەاوکاندا دانپێنانی دروست هەن. سەرەای ئەم هەخنانە و دروستییان سەبارەت بە بیرۆڤەریی خود و مێژووی ژیان، بەهەی پشکۆتن لە میتەدکانی بیرۆڤەریی و گەرانەوەدا، لەوانە باشتربوونی ڕەتمی زمان و پشکشکردنی زارەکی، وە گرنگیی ئەو لقە گرنگە بە مرۆڤکانی کەمەگە، بیرۆڤەریی خود توانیوێتی

گرنگی خۆی لە کۆمەڵگەدا بپارێزێت.

لەدیدی دەرتە بەرنتسێنەوە Dorthe Berntsen کە پرۆفیسۆر و دەروناسێ بیرەوەریی تەنها بیرکەوتنەوە نیین، بەڵکو بیرکەوتنەوە و ژیاندنەوەی بەسەرهاتی کەسییە لە بۆتەی کۆنتەکستێکی مێژووی ژیاندا. ئەو پێیوایە تایبەتمەندیی گرنگی بیرەوەیی ژیاندنەوەیە، کە هەوداوەک دەگمەینەوە، رووداوەکە لە هەشماندا دەژیەنینەوە. بەبڕاورد لەگەڵ جۆرەکانی بیرکەوتنەوە، بیرەوەیی تەوەگەانی هەستە کە گەشت لە کاتدا دەگۆڕێتە خۆی. هەروەها لەهەوانگەیەکی دیکەدا بیرەوەری توانایەکی تایبەتە کەوا دەکات بڕەو دواوە بگەڕێنەوە و لەهابردوو بژوانین. ئەمە لە کاتێکدا بڕەو پێش دەڕۆین و هەوداوەکان لەدوای خۆماندا جێدەهێڵن و دەبنە هابردوو، بیرەوەری لەمبارەدا بەپێی تەوژمی کۆنەدی ئیندێل تەلڤینگ Endel Tulving وەکو بارێکی تایبەتی هەشداریی مۆنتالی مرۆڤ وایە کە بەسەر هەوتی بڕەو پێشچووی نەگەیی کاتدا زاڵ دەبێت.

گەیانەوەی مرۆڤ بە دواوە و هەوەدان بە ژیاندنەوەی هەوداو و بەسەرهاتەکانی سەردەمانی زوو، دەخوازێ مرۆڤ لە ژینگەی بارگاوی و بەهاهەڵگری ئێستایدا لە باری پەگەیووییدا کەچکی پەچەوانەیی خۆرا بڕەودواوە بکات و لە هەوداوەکانی هابردوو بپێی توانای بیرکەوتنەوەی بەوانێت. ئەو کەسە دەمەکە لە سەردەمی زووداو بڕەو سەرووی تەمەنی ژیان هەیشتووە، ئەو مرۆڤە چیتر نە ئەو کەسایەتییە و نە خاوەنی هەمان بیرکردنەوەی ئەو سەردەمەیە یا دەکرێ بەهین زۆر لە بیرکردنەوەکان و لەکدانەوەکانی سەردەمی پێشووی جەهێشتووە. بەهام ئایا مرۆڤ توانای هەیە هەموو تەگەیشتن و لەکدانەوەکانی ئێستا وەکو جلەک دابکەنێت و فڕێیاندا، بگەڕێتەوە دواوە و هەمان جلی ئەوسا بکاتەوەبەر و بەهەمان بیرکردنەوەی بێئاگا و سنورداری ئەوسا بدوێ و سەیرکات؟ بیروهزری گەشەسەندوو و پەگەیشتووی مرۆڤ دەتوانێ هەوەدات لەژینگەی ئێستای دەرچێت، بچێتنەو چوارچێوەی ژینگەی بەسەرچووی هابردوو و هەوەدات بەدیدی ئەوساوە سەیرکات و بگەڕێتەوە، کەشکە ئەویە ئەو خودەی ئێستا ئەو خودەی ئەوسا نیە، بەڵکو خودەکە بێئەزموونکاندا تێپڕیووە و ئامانجکان دەناسێت. لەلایەکیتر تاچەند دەنیایی لە جۆری تەگەیشتن و بیرکردنەوەی ئەوسا هەیە؟ دەنیایی تەواو سەختە بەدەنیاییەوە هەبێت. وەکو بیرکەوتنەوەی تەواو بەهەمانشێوە سەختە. جگەلەوە بەناچاری دەبێ دەست بەهێنەوەی لایەنە ناوونکان بکات کە هەرگیز ناتوانێ دەنیایی بەخۆش لەبارەیانەوە بداتەدەست. چونکە سەختە بتوانین

ووداوەکانمان بەتەواوی لەبیر بێت و بەتەواویی لەبیرمان بێت ئەوسا کتومت چۆنمان بیرکردەتەوە. دەرتەنجامی پیوایەتی ژیاندنەوەی ووداوەک واتای ئەوە ناگەیەنێ کە ئەمە ووداوەکانی ڕابردوومان وەکو خەی تەواو لەبیرە. لەگەڵ بار و ئاستی چۆنایەتی ژیاندنەوەشدا بیرەوەرییە تاڕادەیەکی زۆر بەیەکەوەنان و دروستکردنەوەیە rekonstruktion کە بارگاویەیە بە باری ئێستامان و لەکدانەوەکانمان کە ئەمە ئەمڕۆ دەیخەینەسەر ڕابردوو.

وەکو بەپێی ئەزموونەکانی ژیان دەردەکەوێت، هەندێک ووداو هەن بەئاگایانە یا بێئاگایانە لەبیرناکرێن، دەکرێ تامکردنی یەکەمجاری خواردنێک بێت، یا کەینی شتێک بێت، مردنی کەسێک بێت وێ هتد. لەنێو ئەو ووداوانەی لەیادەمێننەوە ئەو ووداوانەن کە چارەنووسسازن و لەبیرکردنیان سەختە، بەتایبەتی ووداوەک کە واتای گرنگی بۆ ژیانی کەس و کەمەگۆ هەیە، بۆنمونە تاوانی کوشتنی کەس یا کەمەکوژی. لەو جۆرە ووداوانەدا لایەنە گرنگەکان واتە چۆنی بابەتەکە کە واتای گرنگیان هەیە لەبیرکردنیان بە دیتەران یا کەسانی بەشدار یا تەوگەساوان سەختە کە بەئاگاری زۆر لەبیروهەزری کەسەکاندا بەزیندووییەمێننەوە، بەتام وردەکاریەکان یا ئەو لایەنانەی کە کەمتر گرنگن دەکرێ لەگەڵ ڕەیشتنی کاتدا لەبیربکرێن.

لەلایەک بیرکەوتنەوەی ووداوەکان بە کەس بە کەس دەگۆڕێت، لەلایەکیتر تا ووداو کەنتر بێت بیرکەوتنەوەی سەختتر دەبێت. بەتام لەهەر بارێکدابێت بیرکەوتنەوەی ووداوەک وەکو وەکوکردنەوەی پەزڵەکان puzzle یا پارچەکانی کەی ووداوەک وایە بەپێی توانای بیرکەوتنەوە و گەڵانەوەی کەس بەندە. هەروەها چوارچێوە و تخوبەکانی ووداو، بزۆو و ناجێگیرن بەجۆرێك کە نووسەر دیاریان دەکات. کەکردنەوەی پەزڵەکانی ووداوی کەن سەختن. بەگومان مرۆڤ هەیە بیری تیژ و ووداوەکانی ڕابردووی باش لەبیرە، بەتام هەیە بەپێچەوانەوە توانای بیرکەوتنەوەی لەگەڵ هەڵکشانی تەمەندا تووشی زیان بووە و توانای بیرکەوتنەوەی لاواز بووە. لەباشترین باری بیرکەوتنەوەدا هەندە لەپەزڵەکان تەواو ڕوون نین، کە دەکرێ واتایەکی زۆریان بە چۆقی خودی ووداوەکە نەبێت، بەتام دەشکرێ گرنگیی دیاریان هەبێت. گرنگە بزانین کە بزریی زانیاریی گرنگ دەتوانن ئەنجامی ووداوەک و تێگەیشتن لە ووداوەکان بگۆڕن، ئەوەش دەکرێ بەمەبەست و لەڕێگەی شێواندنی گەڵانەوە بێت یا لەبێئاگایی و نەبوونی زانیاریەوە بێت. هەکارەکە هەرچی بێت گەڵانەوە لەمبارەدا ناتەواوە. لەلایەکیتر هەرچەندە ناڕوونی لە بیرکەوتنەوەدا هەبێت،

ئۆگرۆکانی لەککشانی سنور و تخوبی ووداو هەروەها شەواندن و هەبەستن زیاترن. بەیەکەوەنانی چیرۆکی بەسەرهاتەکانی ئابردوو، وەستایی و شارەزایی گێڕەکە، لەهەمان کاتدا توانای گەیاندنەوە لە چوارچێوەیەکدا کە لە واقیعی ووداوەکە بچێت کە بە مەبەالی بەرز و هەشیارییەوە بێندە، گرنگیی یەکلاکەرەوەی لەسەرکەوتوویی بیرۆڕیدا هەیە. هەواڵبژێری و پاراوی زمان لەگەیاندنەوەدا گرنگی بەکام واتای دروستیی و دەستپاکیی لە گەیاندنەوەی ووداودا ناگەیەنن، چونکە دەکرێ لەپەنای هەواڵبژێرەکەدا کەمەبەستی پەزیی دروستکراو و هەبەستراو هەبن، دەکرێ لادان و شەواندن هەبن. گەیاندنەوەیەکی ئاسایی بە دەربەینی پاراو و و چەمکی ئازاوە بەکام دروست، لە گەیاندنەوەیەکی ئازاوە و هەوانی شەوێندراو زۆر باشتر و گرنگترە. چونکە گێڕانەوە دروستەکە دەتوانێ ڕاستیی ووداوەکە بە بەمەبەالکی بەرزەوە بە خوێنەر و کەمەبەگ بگەیەنێت، چون گەیاندنەوەی دروست ووداوەکانی ئابردوو بەدروستی بە نەوەکانی داهاتوو دەگوازێتەوە.

لەم ووتکردەوەی سەرەوەدا باشتر بەمان دەردەکەوێ کەوا بیرۆڕیی گێڕانەوەیەکی سەپگێگتیڤ subjective واتە هەڵگەڕی بەهاو تێگەیشتنە کەسیەکانێ، چونکە ئەو کەسەی خەی لەناو ووداوەکاندایە و ئەو بەسەرهاتکان بەپەی هەست، دیتن، زانین و تێگەیشتنی خەی دەگێڕێتەوە. ئەو کەسە بەشکە لە ووداوەکان واتە جیا و بەالیەن نییە لە ووداوەکان و دیدەک نییە جیا لە جیهانی ووداوەکە. بەیە ئەپژەکتیڤی objective بەواتای "ئازادبوون لە بەهاکان" واتە ئازادبوون لەبیروهۆزری خود ئەستەم و ناکرێ. واتە هەوەدان بەگەیشتن بە ئەپژەکتیڤی بەمجۆرە هەوەدان بە ئازادکردنی خود لەهەست و بەهاکان واتە ئازادکردن لە هەست، هزر و لەکدانەوە بەپەی دید و بۆچوونەکان، کە لانیکەم دەخوازێ خود لەچوارچەوەی بوونی خەیدا دەربچێت و خەی خاەیکات لە هەست، ئارەزوو، هەزر و تێگەشتنەکان، وەکو کەسەک لەدەرەوەی ووداودا کە وەکو کەرستە یا ئەپژەکت سەیری یەکەکان، مرۆڤ و بوون و دەوروبەر بکات، ناکرێ و ئۆگەرەکی ناەیالیستانەیە. دیارە هەست، حەز و ئارەزوو، زانین، لەکدانەوە و خوێندنەوەکان، پەروەردە و پێگەیشتنی مرۆڤ بنچینەلەسەر ئاوبۆچوون و بیر و هزری بەهاهەڵگر لەدیدی جیاجیاوە دەگرن، کە تێگەیشتن و لەکدانەوەکانی خود بە ژیان و دەوروبەر پەکدەهێنن. کەمرۆڤ گوە دەگرێت گوە لە دیدوبۆچوون لە گەیاندنەوەیەکی بەهاهەڵگر دەگرێت، کە سەیر دەکات، سەیری مرۆڤەکان لە دید و گۆشنیگایەکدا دەکات کە لانیکەم بە بەالیەنکەی تێگەیشتنەکەوە

بنەدە، کە دەخوێندنەوە لەزەربەی بارەکاندا گوزارشت، یا ڕوونکردنەوە یا گەڕانەوەیەک دەخوێندنەوە کە هەڵگری لانیکەم بەهای تێگەیشتنێکی زاڵ یا کەمێک تێگەیشتنە. وەکو لەزەربەی نووسینەوەی بیرەوەریەکاندا نووسەر لای گرنگە ئەو گوزارشتکات کەخەی دیویەتی و تێیگەیشتووە، چونکە لای گرنگە پەیامی ئەزموونی ژیانی لەووانگەی خۆیەوە بە خوێنەر بگەیەنێت.

لەدیدێکی دیکەوە ئەپژەکتیڤی لە گوتن یا دەربەیندا بەواتای "بڵایەنیی و گوزارشتی بڵایەنان"، لەمبارەدا گوتن و دەربەین لەبارەکدا بڵایەنە ئەگەر وابەستەی بار، مەرک، ئارەزوو و ئامانجی ئەو کەسە نەبێت کە خاوەنی گوتنە. بڵایەنی دەخوازێ کە کەسەکە و گوتنەکەی لەگەڵ ڕاستییدا تەبابێت و سەربەخۆ بێت لە بارە لایەنگیرەکانی خود. دەربەینی بڵایەن دانپێنانکە کە تاددیەکی زەر تەبایە لەگەڵ بارە ڕاستییەکە، بەپێچەوانەوە گوتن و دەربەینی لایەنگیر لە بارەک دەدوە کەوا چەن ئەم کەسە خەی دیەوە بارەکە ببینێت و وە خوێنەریش بە ئەم لایە دەبات کە خەی گەرەکیەتی. بەهام لەبارەکدا کە گەڕانەوەی بیرەوەریی پەیوەندی بە کەسەکە خەی هەیە، ڕاگرتنی زمانی تەرازووی ئەم بڵایەنییە سەختە. بەگومان بیرەوەریی دەتوانێ سەبارەت بە ڕاستییەکانی ڕابردوو بدوێت، بەهام سەختە بتوانێ ڕووداوەکە بە هەموو زانیارییەکانیەوە کتومت بگێڕێتەوە، بەنمونە لەبەر کەنبوون و سەختی بیرکەوتنەوە و نەبوونی زانیاری تەواو. چونکە گەرانەوە لە بیرەوەرییدا تەنها دیدەکە و زەر دیدی دیکە هەن بزرن یا لانیکەم لەم بیرەوەرییەدا دەستناکەون بەنمونە لەبیرکراون. بەنمونە ئەگەر تەنها یەک بیرەوەریی یا مەژووی ژیانی کەسەک سەبارەت بە سەردەمەکی دیاریکراو لە شوێنەکی دیاریکراودا هەبن، دەکرێ گەڕانەوەیەکی سەرکەوتوو بێت، بەهام ئەمە نازانین ئەم گەڕانەوەیە چەند لە حەقیقەت یا ڕاستیی ڕووداوەکان نزیکە و تاچەند زانیاریی گرنگ لە گەڕانەوەکەدا بزرن. جگەلەوەی ئەگەرەکانی شێواندن و هەبەستنیش کراون. ئەگەر لەدیدی ڕاشیونالیزمی ڕەخنەگرانەی critical rationalism فەیلەسوفی نەماساوی کارل پەپەرەو Karl Popper سەیری چەمکی بڵایەنی لە گەڕانەوەدا بکەین (بەئاگادرایەمان لەوەی ئەمە گوتن لە بابەتێکی سەپگەکتیف واتە بەهاهەگر هەروەها نەرماتیف دەکەین)، دەکرێ بڵایەنی لەگەڕانەوەدا لەهەگەی گەڕانەوەی دیکەدا لە دیدی جیاوازەوە کە پشتەستکردنەوە دەگرێتەخەی گوازرشتێکی هەشمەندانە و دروست بسەمەندرێت. ئەگەر لەگەڕانەوەی ڕووداوەکدا، چەند گوزارشتێک لە دیدی جیاوازدا ئاماژە بە هەمان ناوەڕۆک و ئەنجام بکەن، دەکرێ بڵێین گەڕانەوەکە دروستە

و جەگەی پشت پێبەستنە. ئەوەی لەم دیدەوە دەکەوێتە ئاستەی نووسەر سەبارەت بە گەلانەوەی ڕووداوێک ئەوەیە، ئەو لایەن خەیاڵەوە بگەڕێتەوە کە خەی دیوێتی، شتە نەبینێت نەیدیتبێ یا ڕوونەدابێت. بۆیە بەگومان نووسەر دەتوانێ هەواڵدات لەبەردوو وەکو خەی بنووسێتەوە لەبارەکدا کە خەی وابستەی مەرجەکانی بەڵایەنی بکات. واتە نووسەر لەبارەکدا بێت کە سەربەخۆبێت لە هەست و ئارەزووی خود، سەربەخۆبێت لە باوەڕ و بۆڕوانەدیەکان، جگەلە گەلانەوەی ڕاستیەکان وەکوخەی هیچ بۆڕوانەدیەکی کەسی، کۆمەڵایەتی، ئابووری و سیاسی نەبێت. هەوڵدان بۆگەیشتن بە تەواوەتی وەکوخەیی نووسەر دەخاتەسەر ڕاچەکێکی دروست کە وادەکات گەرانەوە پابەندی دەزووی سووری مەرجەکانی بەڵایەنی بێت و لەی دوورنەکەوێتەوە. لەم ڕوانگەیەوە سەبارەت بە بیرەوەریی یا بیرەوەریی سیاسی و کەی بیرەوەریی ئامانجی گونجاو لە بابەتیبوون و بەڵایەنی دەپێکە، دەکرێ نووسینەوەی بیرەوەریی ئەوکاتە تەواو لوتکەی تەواوەتی بپێکە، ئەگەر ڕووداوەکان وەکو خەی و بەپەرزەکی خاوەن، بە مەالەکی ڕاستگەیانە و ڕشکاوانە بنووسرێنەوە. لەدیدەکدا کە ئایدیالی بەڵایەنی ئامانجە، نووسەر لەمبارەدا گرنگیی بەڕاستیی یا حەقیقەتی ڕووداوەکان دەدات و هەوڵی خەئازادکردن دەدات لە بیروباوەڕ و ئارەزوو و ئامانج، بەمشێوەیە هەڕ و کەتن و چەوتییەکانی خەی بە کراوەیی بەپێی ئەو سەردەمە دەگەڕێتەوە ئەگەرچی لەکەمەگەدا یا لە گرووپی خەیدا ناپەسند بن یا جەرەک لە گەمارە و سزا بگرنەخەیان، هەروەها نووسەر لەهەمان دیدەوە هەوڵدەدات بەوانەتە دەوروبەری، باش و خراپی خەی و ئەوانیتر دەڕێت، لەسەر خەی و ئەوانیتر باز نادات، چەنی دیتییە وا دەگەڕێتەوە. بەڕام گەلانەوە لە بەسەرهاتی خود لەباشترین باری بەڵایەنیشدا بەبەری نییە لەبەهاکانی خود، چونکە لەبیرەوەرییدا ڕابردوو کەم یا زەر بەپێی دیدی بەهاهەگری یاداشتکەرەوە زیندوودەکرێتەوە و ژیانی دەخرێتەوەبەر.

دەکرێ لەکاتی نووسینەوەی بیرەوەرییدا ڕووداوی مەژووییواهەبن گەلانەوەی نووسەر بە دواوە پەیوەست بکەن، نووسەر گەلانەوەی ڕووداوەکە یا بەسەرهاتەکە لەزاری کەسانی دیکەوە یا لە مەژووی چاپکراودا بگەڕێتەوە. ئەگەر دەرخستنی ڕاستیی ڕووداو مەبەست بێت لەمبارەدا نووسەر ناچارە هەوڵی بەدەستهێنانی زانیاری دروست و باوەڕپێکراو بدات. ئەگەر مەژووی چاپکراو بێت، دەبێ گرنگیی بەبەڵایەنی سەرچاوە بدات و بەچاوی ڕەخنەوە سەیری سەرچاوەکان بکات. نووسین لە جەری توژینەوە و لەکۆڵینەوە ئەگەر تەواو بن باشترین سەرچاوەن. هەرچی بیرەوەریی و ژیانی کەسە، بەهاهەگرن، بۆیە دەبێ

بەچاوی ڕەخنەوە سەیریان بکرێت. ئەگەر گرانەوەی ووداوێک بێت کە نووسەر خۆی لە ناو ووداوەکەدا نەبووبێت و لە خانەی کەسی سێیەمدا بێت، پێویستە لەزاری کەسی یەکەم واتە ئەوانەوە بیانگێڕێتەوە کە خۆیان بەشدار بووین. پێویستە گرنگی بە دروستی و ڕاستگۆیی و گێشتن بە ڕاستیی بدات. گرانەوەی کەسی دووەم، کەسێک کە خۆی لە کەسی یەکەمەوە ڕاستەوخۆ بیستوویەتی گرنگی دووبارە هەیە، بەڵام دەبە بەچاوی ڕەخنە وەربگیرێت. پێویستە نووسەر پێنا بە گوتن و دیدە جیاوازەکان لەسەر ووداوەکاندا ببات تاکو بتوانێت وێنەیەکی گونجاو لەسەر ووداوەکاندا بداتە دەست وەکو پێشتر ئاماژەمان بۆیکرد. چونکە دەکرێ گرانەوەکان بەهەی بەرژەوەندیی جیاوازەکان جودا و دژبەیەک بن. بۆئەگەری زۆر دەکرێ باشترین گرانەوە لایەن ئەو کەسە بەشدارانەی کە هیچ بەرژەوەندیەکیان نییە و ڕاستگۆیان لاگرنگە بەدەست بهێندرێت. لەمبارەدا لەکاتیکدا نووسەر هەوڵی گێشتن بەڕاستیی ووداوەکان لە دیدی جیاوازەوە دەدات، جارێکە لە بەدەکومەنتکردنی ووداوێک کە ئەویش گرانەوەی بەڵایەنە لە دیدی جیاوازەوە سەبارەت بە ووداوێک. لەم بەشانەدا بیرەوەریی وەکو دەقێکی دەکومەنتاریی وایە، کە بەڵایەنی لە نووسەر دەخوازن و نووسەر هەوڵدات بەڵایەنانە تیشک بخاتەسەر ووداوێک. وەکو دەقی دەکومەنتاریی ئەوە دەخاتەوو کە کەسانی بەشداربوو دیویانە یا دیگرانەوە لە دیدی جیاوازەوە، وە نووسەراو و دەکومەنتکان دەخاتەوو، کە مەرج نییە کردنەوەی هەموو گرێکوڕکان بن.

هەندە لایەنی دیکە کە لەبیرەوەرییدا گرنگیان هەیە و گرانەوە بەهەزدەکەن، وەکو سەرچاوەکان ئاماژەی بە دەکەن هەوڵدانە بە کەنکریتیبوون لە گرانەوەی بابەت یا ووداوی تایبەتدا، گرنگە دوورکەوتنەوە لەووداو بەوریاییەوە ئەنجام بدرێت و گرانەوە بە گرانەوە ئاسان و بگرە بێت. واتە لەمبارانەی نووسەر ناچارە لە بابەتێکی پێویستدار بدوێت و بگەڕێتەوە دواوە یا پێش ووداو بکەوێت، گرانەوەی بە چەقی بابەتەکە ڕەکخراوانە و بگرە بێت، بەجۆرێک خوێنەر تووشی سەرلێشێوان و بەلادابردن نەکات.
لەگرانەوەی ووداودا کە پێوەندی بە مێژووی سیاسیەوە یا کەمگرەوە هەیە، نووسینی ناوی کەسەکان و شوێنەکان، ژمارەی تەواو و ڕەکەوتەکان گرنگن، کە گرانەوە بەهەز دەکەن، وە خوێنەر دەتوانێ وێنەیەکی گونجاوتر سەبارەت بە ووداوەکە لەلایەنی قەوارە و کات و شوێنەوە بێنتەبەرچاو. بەگومان ئەوە کارێکی ئاسان نییە و بکەشە نییە، لەبارەکدا ناوهێنانی کەسەکان دەکرێ کەشە بهێننە ئاراوە. لەبارەکدا نووسەر لەبەر هەر هەکارێک لەسەر ناوەکان

بازدات، ئەوا بەگومان خوێنەر لەلایەنکی گرنگ بەبەش دەکات، جگەلەوەی وەکو پێنادانی ڕاستییەکان دەکرێ سەیری بکرێت. ئەوەش بیرۆکەیەکی لاواز دەکات.

وەکو سەرچاوەکان ئاماژەی بەدەکەن لە نووسینەوەی بیرۆکەیدا گرنگێ هەبێزاردنی چەنایەتی هەبن و درێژدادەی بە ناوەڕۆک و کردار بەلاوە بندرێت. لە بیرۆکەی خوددا دروستە گرنگی بەو لایەنانە بدرێت کە لە ژیانی کەسدا واتای گرنگیان هەیە، دەکرێ خۆشی و ناخۆشی بن، دانپێنانی تاێبن یا شانازی بن. لە نووسینەوەی بیرۆکەیدا سەرەتا و کۆتایی هەیە، نووسەر بە پێی دەزووکی سوور هەنگاو بەرەو سەروو دەنێت و ڕەحەت دەچێتەپێش، بەمجۆرە وەکو نووسینەوەی ڕۆمان وایە، بەڵام ڕۆمان نییە و وەکو گوترا دەکرێ لەمیانەی گۆڕانەوەکاندا هەوڵی بەدەکومێنتکردنیش هەبێت. ڕۆیشتنی پێبەپێ و گرتنی ڕێچکەی دیار پێویستن کەوادەکەن خوێنەر بزانێ لە کوێیە و سەری لە نەشێوێت. دیارە نووسەر هەیە پابەندی ئەو بارە نابە یاری لەگەڵ کات و گۆڕانەوەکان دەکات، ناڕوونی لە تێکستدا درووست دەکات دیارە بەمەبەستی سەرنجڕاکێشان و دروستکردنی کتوپڕیی، لەمبارەدا بیرۆکەیی تاڕادەیەک هەندێ لە تایبەتمەندیەکانی ڕۆمان دەگرێتەخۆی. هەروەها وەکو سەرچاوەکان ئاماژە بەوە دەکەن کەوا گرنگێ نووسەر هەوە بەدات شێوازی تایبەت بەخۆی بەدەستبهێنێ و هەیبێ، خۆی جیاکاتەوە لە شێوازی نووسەرانی دیکە، هەوەدات لەگەڵ گوزارشتی هەست، ڕەنگ و دەنگ گیان بەبەر وشەکاندا بکات و سەرنجی خوێنەر ڕابکێشێ. لەکوردەواریدا بەکارهێنانی وشە و چەمکی تایبەت، دەستەواژە و گۆتە و دەربڕینی ناوچەیی، پەند و قسەی نەستەق لە شوێنی پێویستدا هتد، هەمووی دەکرێ شێوازی تایبەت دروستکەن و گۆڕانەوە بەچێژ و سەرنجڕاکێش بکەن.
بەکورتی نووسینەوەی بیرۆکەیی بە سەدەکانی دوای زایین دەگوتەوە، لەگەڵ تێپەڕبوونی ئیپەکەکاندا گۆشەیکەردووە و هەریزەنتی بەرفراوانتر بووە. لەسەردەمی ڕۆشنگەریدا گۆشەی چەنایەتی بەخۆیەوەی بینی، بەڕادەیەک کەوتەبەر ڕەخنەی بابەتیانەی تاوتوێکراو، چون بیرۆکەیی بەهاهەڵگرێ و دیدی کەسێک بەاودەکاتەوە کە دەکرێ لەگەڵ ڕاستیی و دروستیی ڕووداودا تێبا نەبێت، هەروەها توانای لەگەیاندنی واقیعیی ڕووداوەکاندا سنوردارە. بەڕادەیەک بیرۆکەیی واتای خۆی بە مرۆڤ و کۆمەڵگە هەرچەنیبە پاراست. لەدیدی سەردەمیانەی ئێستاماندا نووسەر خۆی بەیاردەرلەوەی چ ڕووداوێک بەخۆی دەدات، هەروەها گرنگیی تایبەت بە چ بوارەکی ژیان دەدات. بەگومان بیرۆکەیی خود یا مەژووی ژیان بە ئاشناکردنمان بەڕابردوو گرنگن،

وەکو وەڵامی گەلێ پرسیاری بوونەاممان دەکرێ دەستکەوت و جۆرێک لە بەیەکگەیشتنەوە لەنێوان ئێستا و ئایندوو لە هەست و هزرماندا بەدەستبهێنین. دەکرێ تەبایی یا ناتەبایی لەگەڵ گەڵانەوکانی بیرۆڕیدا هەبن، هەروەها ئاساییە گۆڕانەوە هەموو زانیارییکان نەگرێتەخۆی. لەگەڵ ئەوەی نووسەر خۆی بەیاردەر لەوەی چۆن دەیەوێ ووداوکان بە خوێنەر یاداشت بکات، مەرج و داواکاریی تەواوەتی لە گەڵانەوەی بەڵایەندا هەن، چونکە لەڵایەن خوێنەرەوە چاوەڕوانی ئاستگەیی و دروستیی لە گەڵانەوەی بەسەرهاتکان لە نووسەر دەکرێت. گەڵانەوەی بەسەرهاتکانی ئایندوو، زیندکردنەوەی بەسەرهاتکانی ئایندووە، وە بەپێی دید و تێگەیشتنی ئێستامان ژیانی دەخەینەوە بەر. بەیە بەڵایەنی لە گەڵانەوەدا بەواتای هەوڵدان لە خەڵەربازکردن لە هەست، بار و مەرک و بەرژەوەندییەکان لە گەیاندنی گەڵانەوەدا سەختێ.

بیرکەوتنەوەی ووداوکانی ئایندوو هەمیشە بەڕووەوی چەند بەربەستێک دەبنەوە وەکو تەمەنی بەسەرچووی ووداو، لەبیرکردنی هەندێ یا کەمێک لە پەزڵەکانی ووداو، بێئاگایی لەبەشێک یا هەندێک لە لایەنکانی ووداو، نەبوونی زانیاریی تەواو، هەروەها ئێگەرەکانی شێواندنی بێئاگا یا بێئاگا کراوەن. ئێگەر گەڵانەوە نەتواندرێت بسەڵمێندرێت، واتە گوزارشتی ووداو لەلایەن کەسانی دیکەوە پێنج نەخەنەسەر هەمان ناوەڕۆک و ئەنجام، ئەوا ئەمە نازانین گەڵانەوەکە تاچەند لە حەقیقەت و ڕاستیی ووداوکانەوە نزیکە یا دوورە. وەکو گەڵانەوە مێژوویەکان کە لەسەردەمکی تایبەت دەدوێن و تاکوتەنهان دەچنە ئەم چوارچێوەیە. لەمێژووی نوێدا سەڵماندنی بوون و ئەنجامی ووداوکان پێویستیان بەجۆرێک لەپشتڕاستکردنەوە هەیە، تاکو بتواندرێ پشتیان پێببەسترێت. دیارە بەهەی زەربوونی گۆڕانەوە لەبەتەی بیرۆڕیی یا مێژووی ژیاندا، بەیەکچواندن و بەراوردکردنی دەقەکان سەبارەت بە ئێگەری بوون و ڕاستیی ووداوکان ئاسانترە وەک لە پێشوو.

شاخەوان شێش
١١/٣/٢٠٢١

پەراوێزکان:

Bøger_Kunst (artsentertainment.cc)
selvbiografi | lex.dk – Den Store Danske

Erindring – Betydning og hvordan man skriver en erindring (dagens.dk)
objektivitet | lex.dk – Den Store Danske
En guide til erindringen (videnskab.dk)
Leksikon for det 21. århundrede
Hvad er kritisk rationalisme? (videnskab.dk)
Dokumentar | Grundbog til medier i dansk (systime.dk)
Dokumentarfilm – Wikipedia, den frie encyklopædi

لە بارەی ئەزموونی شیعرییەوە.. ستیڤان شەمزینی

شاعیرەکان لە دایک دەبن، بەڵام هەرگیز نامرن

هەرچەند بە پەویستی نازانم، کەچی ئەنگەزێیەک لە ناوەوە پاڵم پێوە دەنێت شتێک لە بارەی ئەزموونی خەمەوە بخەمە بەر دیدی خوێنەران. لە راگەیاندنەکان کەمترین گرنگیان بە بەرهەمەکانم داوە، بەڵام ئەمە هیچ کاریگەرییەکی ئەوتەی نەکردۆتە سەرم، بایخ پێنەدان و ئاوڕنەدانەوە لە دەق و کتێبەکانم بەڵگەی بە کەڵکی بەرهەمەکانم نین بە قەدەر ئەوەی نیشانەیە بە مانەپەڕکردنی کایەی ڕەخنەیی و میدیایی لەلایەن پەڕە ڕەشنبیری و حزبییەکانەوە، بۆ هەیەی نە حزبیم، نە حەواسی ئەوەم هەیە بچمە تەکەتولە ڕەشنبیرییەکانەوە، هەمیشە لە پەراوێزکەوە ئاوازی خەم دەژەنم. بیرمە چەند ساڵێک بەر لە ئێستا لە چاوپێکەوتنێکی تەلەفزیۆنیدا گووتم "من ڕۆژنامەوانێکی جیدیم لە زەمانێکی ناجیدیدا". ڕەنگە پاش ساڵانێک، ئەو مافە بەخەم بدەم، بەڵام لە ڕۆژنامەوانێک زیاترم، جا بە ئەوەی بزانم چیم، دەبێت سەرلەبەر لە ئەزموونی خەم بەوانم، هەرچەند جارە ئەو دەرفەتەم بە نەبەخساوە.

ئەوەی ئامانجمە لێرەدا، باسی شیعر نییە بە ئەبستراکتی، یان پێشکەشکردنی چەند تیەرییەک نییە لە هەمبەر شیعر، ناشخوازم بچمە ناو پێناسە خودییەکانم بە چەمکی شیعر و شیعرییەت. ئەو هەڵدەگرم

بە کاتێکی تر. دەمەوێت لە بارەی ئەزموونی خەمەوە هەوەستێ بکەم. دەربارەی ئەزموونی خەم بدوەم بەشێوەیەکی کورت و خێرا. ئەگەرچی لە سەرەتای لاویيەوە ئەکتیڤستێکی کەمەڵایەتی و جەماوەریی و کادری حزبێکی چەپ بووم، بەڵام هەمیشە و زیاتر لە هەر شتێک بە خوێندنەوە سەرقاڵ بووم، پاشتر و دوای ئەزموونێکی زۆری خوێندنەوە و تێڕامان لە دنیا بەیارمەدا بنووسم. یەکەمین نووسینەکانی من بە وتار و ریپۆرتاژی رۆژنامەوانی دەستیان پێکرد، بە ئەوەی نکۆڵی لەوە بکەم لە تەمەنی دە ساڵاندا شیعری کێش و سەرواداری سادەم دەنووسی، ئەوانە هیچ کات بڵاونەکرانەوە و بە ساوایی ژیانیان لە دەستدا. لە بواری کاری رۆژنامەوانیدا ساڵانێکی زۆرم بەسەر برد و ماوەی یانزە ساڵیش وەک سەرنووسەری چەندین گۆڤار و رۆژنامە کارم کرد، ئەمەش بەشایەکی گەورەی خستە نێوان من و کاری ئەدەبییەوە.

گەڕانەوەم بە لای ئەدەب، یان جیهانە راستەقینەکەی خەم، زیاتر لەو کاتەوە دەستپەدەکات تووشی نەخۆشی شێرپەنجە بووم، لەگەڵ ئەوەی بە پرسەیەکی سەختی چارەسەرکردندا تێپەڕیم "بە ئەستاشەوە هەر بەردەوامم لە چارەسەرکردن"، بەڵام دوورکەوتنەوەم لە کاری رۆژنامەوانی ئەو دەرفەتەی خستە بەردەستم، بتوانم لە کایەی ئەدەبییدا بە نووسینی شیعر قەناغێکی تر یان سەردەمێکی تازە لە ژیانی رۆشنبیریی و نووسین دەستپێبکەم. نووسین بە من لە هەر شتێکی تر زیاتر بایەخی هەبووە، هەبەتە خوێندنەوە لە نووسین زیاتر گرنگی و حزوری هەبووە لام. جارێکیان لێیان پرسیم بۆچی دەژیت؟!. ئەوەی چاوەڕێ نەبوون ئەم بەرسڤە بوو: "دایکم بە ئەوە پەروەردەی نەکردم لە غەریبیدا ون بم، باوکیشم بە ئەوە گەورەی نەکردم لە دەرەوەی نیشتمان ببمە کرێکارێکی بەدەنگی دەستی کاپیتالیزم. من بە ئەوە پەروەردە و گەورە بووم بنووسم".

زۆجار ئەو هەستەم بە دروست دەبەت، وەک "ژاک دریدا" پێداگریی لەسەر دەکرد بەوەی هەموو شتێک گووتراوە. لەبەر خەمەوە دەمگووت شتێکی تازە نەماوە بینووسم!!. زۆرجاریش دەنەوایيم لە "بلانشە"وە وەردەگرت بە جێختکردنەوەی لەسەر ئەوەی دەبەت شتە گووتراوەکان بە فەرمی جیا جیا بڵێنەوە. لەم سەنگەوە وەی فەرم و سێبکێکی شیعریی بووم تایبەت بەت بەخەم، نازانم چەند سەرکەوتوو بووم لەمەدا، بەڵام هەموو هەوڵی خەم لەمەدا چە کردەوە. هیچ نەبەت بە فەرمێکی کوردانەی تایبەت بنووسم. بەشێوەیەک پێنکردنم لەسەر رێبازێکی ئەدەبی دیاریکراو ئەرکێکی قورس بەت. لەمەدا دەبوو ئەدەبی کلاسیکی

کوردیی تا ئەندازەیەکی باش وەلانەم، نەک لە بەرئەوەی کەن بووە، بەپێچەوانەوە لەو بڕوایەدام نووگڕیی هەمیشە قاچکی لەناو کەندایە، بەکو بۆ هەیەی شیعری کلاسیکی ئەمە سەر بە کولتووری عەرەبییە، زۆرینەی شاعیرانی کلاسیک جگە لە موفرەدات، تەنانەت کەشی عەرەوزی عەرەبیان بەکارهێناوە. لە پاشخانی ڕەشنبیریی ئەمە تەنە شیعرە، داخەکەم بە ئەوەی شیعرێکی تەواو کوردیی بنووسیت، جگە لە باباتاهیری عوریان و خانی ناتوانیت کەک لە هیچ شاعیرێکی تر وەربگریت تا دەگاتە سەردەمی "گۆران".

تازەکی تر دەگەڕەوە دواوە بۆ ئەوەی لە باسی ئەزموونی تایبەتی خۆم دوور نەکەومەوە، هەرچەند لە گەنجیدا چالاکوانێکی مارکسیست بووم، چەپڕەوێکی مکتەبی بووم، ئەمەش هیچ کات نەبووە هەکاری ئەوەی پاسیف بم لە بواری کاری مەیدانی و جەماوەریدا، لەگەڵ ئەوەی مارکسیزم، فەلسەفە و ڕەبازێکی هیوابەخشە، ئەمە بە حوکمی ئەو فەزا و هەلومەرجە کەوتبوونە ژێر ڕەشبینییەکی سەیرەوە، کە لە گروپی "ڕەهەند"ەوە هەژموونی کردبوو بەسەر ئەمەی چەپڕەویشدا. کەم نەبوون ئەو گەنجانەی خەیان کوشت یان بیریان لەخەکوشتن دەکردەوە، لە باشترین حاڵەدا نیشتمانیان کردە جانتای سەفەرەوە و بڕاو هەندەران ملی کەچکی نادیاریان گرتە بەر. وەک شەخسی خۆم، چەندان جار ختووڕەی خەکوشتن بەناو مەشکمدا گوزەری دەکرد، بەتایبەت دوای ئەو تەکشکانە مەزنەی حزبی کۆمەنیستی کرێکاری لە ساڵی 2000دا، کە بەهەی پەلاماردانی میلیشیاکانی یەکێتییەوە ڕوویدا، ئەوەی پەشیمانی دەکردمەوە نووسین بوو، لە لە سەرەتای پرسەی نووسیندا بووم، بەڵام ئەوە هیوای دەدامە، ئەگەر ئەو تەکشکانە ئەستاکە بوایە کە خاوەنی چەندان کتەبی چاپکراوم، بە دوودڵی خەکوژیم دەکرد، چون ئیدی نووسینیش وەک هیوایەک خەی نیشان نەدەدا، لەبەرئەوەی ئەودەم لە سەرەتادا بووم، دەبوو بگەمە ئەمەڵ، ئەو هیوایە زیندوو رایگرتم.

لەم ساتەدا وتەیەکی "سلاڤی ژیژەک" وەک بروسکە بە مەشکمدا تەدەپڕێت: "نووسین ژیانی ڕزگار کردم، سانایەکی زۆر لەمەوبەر بەهەی کەشەی تایبەتی عەشقەوە، بە ماوەی دوو هەفتە لە دەخی خەکوشتندا بووم، بە خۆم دەگووت: دەتوانم خۆم بکوژم، بەڵام دەقەکم هەیە دەبێت تەواوی بکەم، سەرەتا تەواوی دەکەم دواتر خۆم دەکوژم!، پاشتر دەقەکی تریش دروستبوو، ئیتر بۆ جارە بەردەوام بووم، ئەوەتا هەشتا هەم". هەر لە راستیدا خەکوشتن زیاتر پیشەی نووسەرانە، ئەوسا بیرم لە خەکوشتن دەکردەوە!!، هەندە هاوڕێیان

دڵگووتم تۆ ڕۆشنبیریت چۆن ئەو کارە دەکەیت؟ لە کەمترین بەوام بەو قسەیان هەبوو سەبارەت بە ڕۆشنبیربوونم، هاوکات دەیترساندم، چون خەکوشتن لە ناو ڕۆشنبیراندا بەرچاوترە وەک لە ڕۆشکەکان، بەو پێیەی ڕاددەی هۆشیاریی و هەستیاریان بەرزترە. ئەی کەواتە چۆن خۆم نەکوشت؟. وەک وتم لەبەرئەوەی چەند پێژەیەکی نووسینم لە ئێجیندا دانابوو. نووسینە ڕۆژنامەوانییەکانم لە خەکوشتن رزگاریان کردم. ئەی شیعر چی کرد؟. شیعر دنیای لا شیرینتر کردم، بە تایبەت لە هەنووکەدا بەدەم ناڵین و ئازاری شەرپەنجەوە تەکستە شیعرییەکانم بە ژن و ژیان دەنووسم.

لە دیتنی منداڵ، وەزیفەی شیعر گۆڕانەوەی مرۆڤ بە ڕەسەنایەتی خۆی، ئەگەرچی شیعرەکانم پەیوەندیی بەهەزیان بە نیشتمانەوە هەیە "بە ئەنگەزەی ناسیۆنالیستی"، لەگەڵ ئەمەشدا خۆشەویستی پانتاییەکی فراوانی لە دەقەکانمدا داگیرکردووە. لە ڕۆژی ڤالانتاینی 2002دا لە دیدارێکدا "ڕەسوڵ هەمزاتۆف"ی شاعیری داغستانی، پێداگریی لەوە دەکات خۆشەویستی ئیلهامدەر و ژێدەری لە دایکبوونی شیعرە. زیاتر لەمەش دەڵێت "شیعر بەبێ خۆشەویستی هیچ واتایەک ناگەیەنێت". ئەمەش دووپاتکردنەوەی هەمان وتەکەی بوو لە یادی سەد ساڵەی فەرمانگەی تەلەفۆناتی وڵاتەکەیدا "شاعیرەکان یەکەمین پسپۆر بوون، ئەوان دڵی مرۆڤەکان پێکەوە دەبەستن". خۆشەویستی بۆشاوەی گشتیی، خۆشەویستی نەوان هەردوو ڕەگەز بە تایبەت، بە من ماتریاڵێکی شیعریی بووە، وەک خولگەیەک کەی بەرهەمەکانم بە دەوری ئەو پرسەدا دەسووڕێنەوە.

بەدەر لەمە شیعر لە قووڵایی ڕۆح و هەستمدا وەک وزەیەکی نادیار هەبووە، لەو کاتانەشی خۆم تێرخانکردبوو بە کاری ڕۆژنامەوانی لە هەندێک وتاردا شاعیرانە قسەم کردووە، تەنانەت جارێک وتارێکی سیاسییم بە زمانێکی شیعریی نووسی، پاشتر زانیم ئەمە شیعرێ نێک وتاری ڕۆژنامەوانی، نە توانیم وەک شیعر، نە وەک وتار بڕاوی بکەمەوە. ئێستاش ساڵی 1998م بیرە، منداڵێکی هەشت نە ساڵەی لاوازی چاو بە قوڵدا چوو، دەنگی گریاناویی ڕزایە ناو گوێیەکانم، لەبەردەم پیاوگەلێکی زەردا بە کوڵ دەگریا، بە سینیەکەی لا کەمەرییەوە واقی وڕمابوو لە تاڵیتی ئەو هەموو ترزیەی دەبوو بیانفرۆشێت، تاکو بتوانێت مشتێ پارەی ئاسن دەست بخات بە کەینی نیو کیلۆ ئارد و بیباتەوە بە ماڵەوە. ئەو دیمەنە هەستی بزواندم، ئاگری لە هەناوم بەردا. لەی چوومە پێش، پێم وت ترزیەکم بە قاش بکە ئەگەر تاڵ نەبوو، هەموو ترزیەی تاڵکانی تریش کە فڕێتداون

بە هەمان نرخ لەت دەکەموە، ترێزیەکی بە قاش کردم، تێزەک ترش و خوێی کرد بەسەردا، شانسی هێنا ئەمیان تا نەبوو، نەمدەویست فڕی سواکردنی بکەم، بەڵام بەو فڕێ هەموو ترێزیە تاڵەکانم بە نرخێکی شیرین و گۆشانەوەی دەموچاوی منا ڵەکە کەی، دەستم کرد بە گیرفانمدا چوار پێنج دینار ئاسنم پێدا. ئەو سوپاسی کردم و ڕۆشت، نەیزانی ئەویش شتێکی زۆر گرانبەهای بە من بەخشی کە شیعر بوو، ئەوە یەکەمجار بوو دوای ئەو شیعرە وەزن و قافیەدارانەی لە منداڵیدا نوسیبوومن، خولیای شیعرنووسینم بە بگرەتەوە، لە شیعرێک لە دایک بوو، هەروەک وتم بە هەی ونبوونم لە کاری جەماوەریی و ڕۆژنامەوانیدا نەبووە هەی بەردەوامی زیاتر. ئەمش ئەزموونی دووەمی شیعرنووسینم بوو.

ئەزموونی سێهەمم لە ڕۆژی 18ی شوباتی 2011ەوە دەست پێدەکات. ڕووداوەکانی ڕۆژی حەقدەی شوباتی سڵەمانی زۆر کاریگەریی گەورەی لەسەر هەست و دەروونم جێهێشت، بۆیە لەو ڕۆژەدا شیعرێکم نووسی "لە کەمەڵەی شیعری سەناتای خۆشەویستیدا چاپ بووە". ئەوەش بووە هەی ئەوەی وردە وردە بگەڕێمەوە ناو جیهانە ڕاستەقینەکەی خۆم، وەلە ئەو شیعرە بەاوکرایەوە، بەڵام چەند بارە بەهەی خۆ تەرخانکردنم بە کاری ڕۆژنامەوانی بوارم نەبوو بە تەواوەتی خۆم بە شیعرنووسین یەکلایی بکەمەوە. جیاوازیی ئەم قۆناغە لەگەڵ ئەوانی پێشوو لەوەدابوو شیعرەکانم پاراست و زۆریان لە چوار کەمەڵەی شیعرییەکەی پێشوومدا چاپ بوون، "بەم نزیکانە لە نیسانی 2021 کەمەڵەی پێنجەمی شیعرەکانم دەکەونە بەر دیدی خوێنەر" هەندێکیشیان هەر ماون، لە دیدی خۆمدا لەوە لاوازترن بخرێنە بەر چاوی خوێنەر. لەگەڵ تووشبوونم بە نەخۆشی شێرپەنجە، وردە وردەش دووركەوتنەوەم لە کاری ڕۆژنامەوانی بواری ئەوەم بە ڕەخسا زۆرتر لەگەڵ شیعر بژیم. هەروەک هاوڕێیەک تێبینی کردووە، من تاکە شاعیرم لە منداڵدانی ڕۆژنامەوانییەوە هاتبێتمە دەرەوە، هەمیشە کردەکە پێچەوانە بووە، ڕەنگە ئەو تایبەتمەندییە زمانییەی منیش سەری لەو نهێنییەوە دەربچێت.

هەر بە دەستی ئەنقەستیش ناچمە سەر شەقامی هیچ ڕەبازێکی ئەدەبی، هەرچەند زۆرتر بە زمانی بێگانە دەخوێنمەوە، کەم تا زۆر ئاگاداری قوتابخانەکانی شیعرنووسینی خۆرئاوایی هەم، نامەوێت بکەومە حاڵەتی کۆپیکردن، بەڵکو گۆڕکەم سەبکی شیعریم تەواو کوردیی بێ، مەگەر هەموو داهێنانی "گۆران" لە نوێکردنەوەی شیعری کوردیدا گەیانەوە نەبوو بە کۆشی پێنجەی کوردیی لە بەری ئەو عەرووزە بڕەگەز

عەرەبییەی فەراهیدی دایهێنابوو؟. دەتەوێ بیرم جارێکیان خانمە نووسەرێکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان پرسیاری ئەوەی لێکردم ئاگاداری دنیای ئەدەبی دەرەوەی کورد هەم؟. چون بە قسەی ئەو، شیعرەکانم بە ئەندازەیەک کوردین وەک ئەوەی هیچ بەرهەمێکی بیانیی کاریگەریی بەسەرمەوە نەبێت!!. ئەم پرسیارە ئاگرچی بە زمانێکی ڕووشنەر بوو، کەچی خۆشحاڵیی پێبەخشیم، بەوەی خوێندنەوە و کاریگەربوونم بە ئەدەبی خۆرئاوایی و غەیرە کوردی، نەیتوانیوە وا بکەن شیعرەکانم مەرکی کوردەواری خۆیان لە دەستبدەن و وەک لاسایکەرەوە دەربکەوم. ئاخر تە ئاگەر کاریگەر بوونت بە "فروغ" ئەوە بێت، کەپی خۆیان و فەرمی ئەو بکەیت، منی خوێنەر خودی "فروغ"م لەبەردەستە بە خوێندنەوە. ناچارنیم کەپی بخوێنمەوە، مادام ئەرگیناڵەکەی بە ئاسانی پەیدا دەبێت.

بابەتێکی تر دەموەت ڕوونکردنەوەی لە بارەوە بدەم، تایبەت بە کتێبی شیعریی "سەناتای خۆشەویستی" و کەی کتێبە شیعرییەکانی پێشووشم. ئەویش دووبارەبوونەوەی چەند وشەیەکە، ئەم دووپاتبوونەوەیە هەژاریی زمان و فەرهەنگی وشە نییە، هەندەی ئەوەی مەغزای تری لە پشتە، یەکێک لەوانە جەختکردنەوەیە لەسەر بایەخی ئەو وشانە!. لێرەدا دەتوانین نموونەی هەردوو وشەی "دڵ و ڕۆح" وەربگرین وەک لە زۆرێک لە تێکستەکاندا چەندبارە بوونەتەوە. ڕۆح لێرەدا هەمان ئەو ڕۆحە نییە لە دیدی ئاینییەوە ئەنالیز کراوە، بەڵکو مەجازە و هەمان ئەو مەشکەیە سەرکردایەتی جەستە دەکات ئەمەش لە ژێر کاریگەریی ئەفلاتەنیزمدا شکڵی گرتووە. دڵ لە دەقەکاندا دەڵێی سیمبولییە، نەک ئەو ئەندامەی لەش کە دەکەوێتە بەشی چەپی ژێر قەفەزەی سینگ. بەڵکو ئەو وزە چالاکییە بەرپرسە لە هەستە مرۆییەکانمان، دەتوانم بڵێم هەمان ئەو ئەنرژییە پۆزەتیڤییە زانستی نوێ زۆرترین جەختی لە دەکاتەوە.

لە کۆتایشدا دەخوازم ئەوە بڵێم، زۆرترین دەقە شیعرییەکانی ناو هەر چوار بەرهەمە چاپکراوەکەم "1000 لاپەڕەن" لە نەخۆشخانە نووسراون، پشووە ئازاراویەکانم خەمم بە خوێندنەوە و نووسین قەستەتەوە. نیتچە هەمیشە دەیووت "کاتێک پشوو دەدەم دەست بە کتێبێک دەبەم". منیش بەهەمان شێوە لە پشووی نێوان چارەسەرەکاندا دەخوێنمەوە، کاتی خۆتنم قاڵس دەکەم بە شیعرنووسین، شیعرگەلێک ئاگرچی پەنکردنیان دژوارە بڕەام لە کن خەم نازناوی شیعریان پەدراوە. جیاواز لەمەش هەموو زێرینەی ئەو دەقانەی گێشتوونەتە خوێنەر لەناو نەتی هاندییەکەم یان لەسەر کاغەز نووسراون، تەنانەت

ئەم نووسینە ناپەویستەش هەر لەناو نەتی مۆبایلەکەمدا تایپ دەکەم، شاعیرێک نیم لەو فەزایەدا بژیم بە فەزای شاعیرانە ناسراوە، بیرکردنەوەکانم ئاگەر تاو و کورت نەفەسیش بن، نابێت ئەوەمان لە یاد بچێت مرۆڤ لەم کاتانەدا هەندێ بە ئارامی و سەقامگیریی بایەلۆژیی دەگەڵێت، کەمتر بیری بە لای ئارامییە رۆحییەکانی خۆیدا دەچێت. جگە لەوەش هیچ کات پەداچوونەوە و پاکنووسێک بە دەقەکانم ناکەم، چونکە خەم مۆبەستم بووە چۆن لە دایک بوون، بەهەمان شێوەی سروشتی خۆیان بگەنە خوێنەر. تەنیا هەندە هەڵەی رێزمانی و ئیملایی چاک دەکەم ئەویش هەر خەم ئەم کارەم دەگرمە ئەستۆ، بۆیە لە بارەی هەڵەی چاپەوە داوای لێبوردن دەکەم، نەدەکرا لەبەر نەبوونی هەڵەبڕێک تا یارمەتیمان بدات، بەرهەمەکانم بە چاپ دوابخەم. ئەوەی ماوەتەوە بیڵێم، ئەمە توانای راستەقینەی ئەدەبی من نییە، بەڵام کە دەڵێت ئەم نەخشییە یەخمەکان بەر دەدات تاوەکو توانا شاراوەکانم بخەمە گەڕ؟ گرنگتی نییە، هەر لەم روانگەوە کتێبەکانم دەخەمە بەر دیدی خوێنەران.

ئازاری 2021

کام بەرهەم هێنە دەستی کرێکارو جوتیاری پێوە دیار نەبێت؟.. تاهیری حاجی حەسەن

زەرجار وادێتە پێش دیدەمان،کە ئەوەی ژیان هەدەسوێنێت و هێکی دەخات،حکومەت و دەوڵەتکەکان،نەک ئەوانەی هەژانە بەشدارن و کاردەکەن لە بەرهەمهێنانی پەداویستیە هەژانییەکانی کەمەگەکاندا. هەر ساتەی مرۆڤ بێک ورد ببێتەوە لەهەر بستێکی چواردەوری خۆی،هەرساتەی دەست دەبات بە پارویەک نان خواردن،هەر ساتەی دەست دەبێت بە پۆشاکێک بیپۆشیت،هەرساتەی دەست دەبێت بە شامپۆیەک بە فڕچەیەکی دان شتن بە هەویری دان شتن بە ئەو پلاکەی گەپەکەی پە ونەاک دەکەینەوە، بە ئەو دوش و سەرئاوەی بەکاری دەهێنین، بە،،،،،هەهەرساتەی بەسەر هەگەکاندا هەنگاو

هەدەگرین، هەرساتەی ماشین و فۆکۆو کەشتی و شەندەفەر بەکار دەهێنین، هەرساتەی، خۆوخاشاکی پاشماوەکانمان دەبەین تافڕێی بدەینە شوێنی تایبەتەوە، لەو ساتەدا، ڕێی تەدەچێت، شوێن دەستی کرێکاران و جوتیاران نەبینین؟ کەواتە، بەڕاستی ژیان هەڕسوێنەرانی واقعی کێن؟ ئاخە تەنها ئەو چینە بەرهەمهێنەرە نین؟ ئاخە گەر ئەوان تەنها بەشێک لەکارکانیان ڕاوەستن، ژیان و هەڕسوێان تووشی نوشستی نابێت؟ کەواتە ئەوەی زیندووەتی و جوانی و مانا بەژیان دەبەخشێت، چینە بەرهەمهێنەرکانن یان ئەوانەی دەسەڵاتدارو فەرمانکارن؟ ئاخە کرێکاران و جوتیاران زەرینە نین لەهەر کۆمەڵگەیەکدا؟ ئاخە، تۆزی دەسەڵاتداران و تۆزی ڕابەرانی ئاینەکان و تۆزی سیاسیەکان و ڕۆشنبیران و بیرمەندان و فەیلەسوفان ، هونەرمەندان و ئەدیبان، گەر هەمویشیان کەبکرێتەوە، ئەوانە دەتوانن ژیان هەڕسوێنن گەر کرێکاران و جوتیاران نەبن؟ کەواتە، کام بەش لەکۆمەڵگەدا زیادەیە، چینی بەرهەمهێنەران، یان ئەو چینە مشەخۆرەی کۆمایەتیەک پێک دێنن!؟

دەسەڵات، گەر بەخێی پێکهاتەکەی لەسەر دزینی بەری ڕەنج و ماندوبونی چینەچەوساوەکان و بەرەودان بەچەوساندنەوەی چینایەتی نەبوایە، ئەوکات، شێکردن لەساری پێویستیەک نەدەبو، گەر مانای دەسەڵات، ئەو خەباتە کورانیە نەبێت، چۆن ڕێی تەدەچێت خیانەت و گەندەڵی و کۆمەڵگە فرەشی و دەست بەسەر سامانی گشتیدا بڕەوی پەیدا بکرێت!، گەر دزین بەمانای خێی بەرهەمی بونی ئەو چینوتۆژە کۆمایەتیە نەبوایە، ئەوکات شتێک نەدەبو بەمانای وشەی دزی، شتێک نەدەبو بەمانای چەوساندنەوەی ژن و چەوساندنەوەی هەژار کراوانەوە. چونکە، کاتێک بەری ڕەنجی کرێکاران لەلایەن خاوەنانی سەرمایەو ئەوانەی ئامرازەکانی بژێویان لەژێر هەژمونی تاک و تاکی ڕەوتی خێیان ناوە، نەدزرایە، ئەوکات، شتێک بونی نەدەبو بەناوی دەوڵەمەندی و هەژاریەوە!

ئاخر با بەڕێک ورد ببینەوە، لەوساتەوەی کاری جەستەی و کاری فیکری لەیەکتر دابڕێنران، ئیتر لەو ساتەیشەوە، خاوەندارێتی تایبەت و خوداو پێیامهێنەرو چینی ئەریستەکرات و چینی خاوەن کێلەو سەردارو ئاغاو شێخ و دەرەبەگ و سەرمایەدارو پاپاو حاخام و مەلاو فیرعەونیش کرانە پێویستی و شوێنکی تایبەت بەخێیان بە دیاری کرا، یانی ئەو شوێنەی ناویان لێنا، دیوەخان و پەرستگاو حکومەت و دەوڵەت، ئەوان بونە سەردارو زەرینکێیشیان کرد بەکێلەی ژێر دەستی خێیان. بە؟ ڕەوایەتیەکەی لەکوێدایە، گەر بەڕاستی ئەوانە داگیرکارو دزی گەورەی

بڕی ژنجی بەرهەمهێنەران نەبوایەو دەسەڵاتیان ئاوا پیرۆز نەکردایە، ئەوکات دەیانتوانی ببن بەخاوەنی هەموشتێک، ببنە خاوەنی سەرزەوی و ئاسمان!؟

ژیان و بەهاو پێگەی مرۆڤ بونی لەنەو شوێنێک کار دابەشکردن تێیدا سڕپنرا، ئەوەی تەنها ناوی بەهایەک بێت و شایان بەپێگەی مرۆڤ بێت، تەنهاش لەنەو خاوەندارێتی تایبەت و بێ سامانێک لای هەرکەس، خەی پێناسە کردوە، یانی تاڵانچی و دزو ژنگرکان، بونە خاوەن بەهاو جێگەوپێگەی لەسەرو کۆمەڵگەوە ئەوانیشی هەڵسوڕێنەری ژیانن، بون بەمرۆڤی چەوساوەو جێی بڕەی! ئاوایە ژنکخستنی ژیان لەنەو کۆمەڵگە چینایەتیەکاندا.

گەر کرێ و کرێن و فرۆشتن بەهێزی کاری کرێکار وەک کاڵایەک نەبوایە، ئەوکات زێدەبای و کۆکەی سەرمایە و دەوڵەت و یاساو دادگاو زیندان و پەرلەمان و حکومەت چ پێویستیەکی دەبو؟ ئاخە گەر دنیای جیاوازیە چینایەتیەکە نەبێت، بە دەبێت ژن وەک مرۆڤێک نەبێت و هەمیشە خوارتر لەبونی پیاو ببینرێت و وەک کاڵایەک ساتوسەودای پێوە بکرێت؟ ئەوەی نهێنیە لێم نەوەدا، قازانج و بەرژەوەندی ئەو چینە چەوسێنەرەیە کە دەسەڵاتی پاراستنی خاوەندارێتی تایبەتی هەم پیرۆز کردوەو هەمیشە بەکەی توانای بەرگری لەمانەوەی دەکات، هەربەیەشە، تا ئەم جیاوازیە چینایەتیانە بونیان هەبێت و تائەوساتەیش بەکاڵا کردنی ژن و هێزی کاری کرێکار بڕەوی پەیدەرێت، یانی درۆدان بەدزی کردنەکی یاسای و شەرعیانە!؟ ئیتر ئاوایە، مانای دەسەڵاتی چینایەتی!

مانەوەی دنیای چینایەتی، نەک لەبەرژەوەندی هەڵسوڕێنەرانی ژیان نیە، بەڵکو تادێت، لەو قەرخکاریەی خاوەنکارو دەوڵەتمەداران و حکومەتکان دەیسەپێنن و کەی هەکارکانی ژیان لەژێر خاوەندارێتی ئەواندایە، بونەک و مانایەک بژیان هیچ نیە بجگە لەملکەچی و بە بەها کردنی ژیانی گشتی. چینی کرێکارو جوتیارو کەی بەرهەمهێنەران لەبوارکانی زانست و داهێنان و تەندروستی و پەروەردەیدا، تەنها چینێکن کە هەڵسوانەدنی ژیان شایستە بێوانە. چونکە بەبێ کتایهێنان بەو هەژموندارێتیەی دەسەڵاتی چینچەوسێنەر کەمایەتیەکە ناتوانرێت ژیانێک بخرێت هەموان پێکەوە وەک مرۆڤ تێیدا بەهرەمەند بین.

ژیانی بێ ئەو چینە کەمایەتیە دەسەڵاتدارە، ئەو ژیانەیە مرۆڤ تێیدا ئازادو تەندروست و خاوەن پەروەردەی مەزن و خاوەن خەی و چ جۆرە

چەوساندنەوەیەکی ڕەگەزی و چینایەتی لەوەدا بونی نامێنێت، یانی کۆتایهێنان بەخاوەندارێتی تایبەتی تایبەت کراو بەچینێکی مشەخۆری پووچی کۆمایەتی. ئاخۆ گەر کێ دەسەڵاتداران و بەرپرسان و پلەدارەکان و ئابڕانی ئاینەکان،ڕۆژانە ببڕن بۆ پاک کردنەوەی شەقام و حاویەکان و کار کردن لە کارگۆو بازاڕو مەزراکان،چی لێدنیا دەگۆڕێت؟ ئاخۆ کۆتای ژیان دەبێت،یان لەوەدا ژیان مانای خۆی پەیدا دەکات، بەبێ لەڕی. تەنها ڕەکخستنی واقعیانەی ژیان،لە ڕەکخستنەکی هەڕەوەزیانەی یەکسانیخوازانەدایە، نەک ئەم ڕەکخستنە قەزەون و پیس جەنگەستانیەی هەزاران ساڵە درێژەی پێدەدرێت.

تاهیری حاجی حەسەن
09/03/2021

جامی جیهانی تۆپی پێی قەتەر ٢٠٢٢ خوێنی لە دڵچۆڕێت!..
عبدالرحمن محمد (مەلا ڕەحمان ئاوارەکان)

سەرمایەداری خۆی لە سەر خوێن و هەزوو و بازووی کرێکاران دروست بووە، کاتێک ئەتەمبەڵێکی جوان و گرانبەها دەبینیت، تەنها سەرسام مەبە بە دیزاین و دیکۆر و خشڵەکەی، بەڵکو کۆمەک؛ بیر لەو کرێکارە بکەرەوە کە دروستی کردووە، بەنام پارەی ڕۆژانەکەی بەشی گوشتێک، ژیانێکی شایستە ناکات! تەماشایی تەنها چیمەنتەی سەربان و دیوارەکەت مەکە کە جوان و تۆندوتۆڵی کردووە، تەماشای ئەو بوونەوەرانەش بکە کە ئامادەیان کردووە، لە تەز و خەدا تووشی هەزاران نەخشی بوونە و مووچەیەک وەرناگرن کە بە پێی کارکانیان بێت!
با کەمێک مێژوو بگێڕینەوە دواوە، چەند دەیەیەک پێشتر، دونگەیەک بەناوبووە، کە ڕووسیا و قەتەر بەرتیلیان داوە بە سەرپەرشتیارانی فیفا(فیفا؛ ڕەکخراوی تۆپی پێی جیهانی) کەلە

تیروپشکەکەدا میوانداری خولی ٢٠١٨ و ٢٠٢٢ بکەن! ئووە بوو، چەند بەرپرسێکی باڵای فیفا ئاشکرابوون بەرتیلیان وەرگرتووە لە بەرژەوەندی ڕووسیا و قەتەر کاریان کردووە، هەموویان لە سەر کارکانیان لابران! دواتر قەتەر بە مەندیلی ٢٠٢٢ ناوی دەرچوو، تا ئێستاش مشت و مڕی لە سەرە کە بگوازرێتەوە بە جگەیەکی تر.
ڕوون و ئاشکرایە ، وەاتانی کەنداوو، بە هەی زەری داهاتی نەوتەکانیانەوە، بوونەتە ژمارە لە سەر سیاسەت و یاسا جیهانیەکان! وەک دەبینین، ڕۆی قەتەر لە پشتگیری داعشدا!، ڕۆی سعودیە و ئیمارات لە شۆی ناوخۆی یەمەندا! کەینی زەربەی یانەکانی فەتبالی جیهانی لە چێشنی پاریس سان جیرمان و ڕیاڵ و بەرشلۆنە ، لە لایەن شێخ و ئەمیر و پادشاکانی کەنداوەو! کەواتە سەرمایە کار دەکات، ئیتر عەگالت لە سەردایە، یا جامەدانەی کوردی، یا شەبقەی ئەوروپی، گرنگ گیرفانە!!

بە گوەرەی ئامارەکان، وەاتی قەتەر، تەنها ١٠٪ دانیشتوانی ناوخەیین، دەنا ٩٠٪ خۆکانی بیانین کە کار دەکەن لەو وەاتە. زەربەی خۆکانی کرێکار و زەحمەتکێشی وەاتانی سریلانکا و هیندستان و بەنگلادش و پاکستانن. وەک زەربەمان دەزانین، ئەم ووەاتانە بە هەکاری جیا جیا، لە بارەکی ئابووری زەر ناتەندروستدا دەژین، کە لە بنەڕەتدا سیستەمی سەرمایەداریە، ئیتر گەندەڵی و ژمارەی دانیشتوان و شۆی نەتەوەکان و مەزهەبەکان و دەست تێوەردانی وەاتانی زلهێز و ناوچەیەکان. بەیە ئەم هەکارانە وای کردووە، کە شێخ و ئەمیرەکانی کەنداو، بە دەی خەیان بیانچەوسێننەوە ، بەرامبەر کرێی هەرزان و بگرە جاری واش هەیە بە خۆایی لە خراپترین هەلو مەرجی ژیان و کارکردندا.

بە گوەرەی ڕاپۆرتەکی گاردیانی بەریتانی؛ لە ساڵی ٢٠١١ وە ، کاتەک وەاتی قەتەر مافی میوانداری جامی جیهانی ٢٠٢٢ پێ درا، تا ساڵی ٢٠٢٠ زیاتر لە ٦٥٠٠ کرێکار بە هەکاری جیا جیاوە؛ لە نەبوونی هەل و مەرجی پێداویستیەکانی خۆپارێزیووە تا دەگاتە کاری دژە پێناهەندەییووە گیانیان لە دەست داووە! بە گوەرەی ئامارە فەرمیەکان بێت، ١٢ دوازدە کەس لە هەفتەیەکدا لەو پێنج وەاتەی کە زەرترین کرێکاریان هەیە لە قەتەر گیانیان لە دەست داووە، لە کاتی دروست کردنی پاریگاکاندا. تەنها ٥٩٢٧ کەسی خۆکی هیندستان و نیپاڵ و سریلانکان، هەروەها ٨٢٤ کرێکاری پاکستانین، بەجگە لە کرێکارانی فلیپینی و ئێتیوبی کە تا ئێستا نەزمەردراون!؟
هەموو لەکەینەووکان باس لە بە توانایی ولاتی قەتەر دەکەن؛

لەووی کە نەیتوانیووە، ئەو ژمارە گەورەیەی کرێکاران کە ژمارەکەی لە ٢ ملیۆن، دوو ملیۆن کرێکار زیاترە بپارێزێت، تا ئەو هاوڵاتیەی کە بتوانێت لەکەمینووە بکات لە هەڵکاری مردنەکانیان، کە زۆربەی مردووەکان لاو و کەسانی گەنجن.

لێرەدا دەیان ئاماری ئەو خەزانانە هەیە ، کە سەرپەرشتکارەکانیان لە دەست داوە و هیچ کەسێک نیە کە ژیانیان دابین بکات، کە داوایی قەرەبووکردنەوە (تەعویز) و دەستنیشانکردنی هەڵکاری مەرگی ئازیزەکانیان دەکەن. لێرەدا کەمێک هەڵکار دیاریکراوون، لە چێشنی کەوتنە خوارەوە لە سەر دیوار و باڵەخانەکان، هەڵواسینی کەمێک کرێکار، خنکاندن بە گاز و ماتریالی ژەهراوی.
وەک هاپەرتە تەزویرکراوەکانی تری سەرمایەداری، دەڵێت: زۆرێک لە مردووان بە سروشتی مردوون، کە دەیان هاوستاوە یا تووشی هەناسە تەنگی بوونە، بە گوێرەی هاپەرتەکان ٦٩٪ ئەم کەسانە لە وڵاتانی هیندستان و نیپاڵ و بەنگلادیش بوونە، کە لەمانەش لە ٨٠٪ خەڵکی هیندستانن. هەروەها هاپەرتەکان دەڵێن؛ زۆربەی هەڵکاری ئەم مردنانە، شیکاری نەخۆشخانەی بە نەکراوە تا بزانرێت، هەڵکارە هاستێکەی چیە!

هەڵکخراوی کاری جیهانی سەر بە نەتەوە یەکگرتوەکان، دەڵێت، زۆرێک لەو مردوانە بە هەی پلەی گەرمایەکی زۆر بەرزەوە بووە، کە چوار مانگی خایاندووە، کاتێک ئەو کرێکارانە لە دەرەوە کاریان کردووە! کەمێک هەڵکاری تر؛ گوایە ژمارەی ئەو کەسانە زۆرن ، یاخود کەمێک فەرمانبەر کە کاریان بەڕێوەبردنەو لە بەر خۆر نەبوونە و لە سەر دیواری بەرز نەبوونە ، مردوون! لە زۆرێک لە وڵاتە پێشکەوتوو و خاوەن یاسا و هەسایەکی کاری پێشکەوتوو، مافی کرێکاران و کرێکارانی بیانی بە تایبەتی پێشێل دەکرێت، جا لە وڵاتێک، کە تا ئێستا دیوەخان و ئەمیر و شێخ بەڕێوەی دەبەن! هەر بەگوێرەی هەڵکخراوە نووسەوەتیەکان، ژمارەکان ئامارەکان، هەوون نین، لە هەڵکاری گیان لە دەستدانەوە بگرە تا دەگاتە ژمارەیان و ئەو مافانەی کە خەزانی ئەو کرێکارانە هەیانە لە قەرەبووکردنەوەی گیان لە دەستدانی ئازیزەکانیان و نان پەیداکەرەکانیان.

بەیە، خوێن دەچڕێت لە سەرتاپای ئەو دام و دەزگا و یاریگا و هەتەل و هەنگا و بانانەی کە بە ئامادەکاری ئەو مەندیالە دروست کراوە، دەیان ژن و منداڵ و باوک و دایک بە سەرپەرشتو بە کەسێک کە پارووەیکیان بە پەیدا بکات! هاستەچڕ لە وەرزش دەبینین، بەڵام وەک دەڵێن: وەرزش مەراق، بەیە دەبەت هەوەستی

مرۆڤایەتیمان هەبێت و ئەو مەراقە لە دەست نەدەین! بە دەنگی بەر بژین: نا، بە مەرگی ئێمە و قازانجی ئەووی سەرمایەدار!

azzady22@gmail.com
10/03/2021

بۆچی ئامانجەکانی ئاپۆیین دەستێ بەرنەوون؟.. ن. محمد باپیر

دەسپێک:
زۆربەی شۆرش و ئاپۆینەکان سەرەتا زۆر جوانن و بە هەزاری دەست پێ ئەکەن وەک دوای ئەوەی سەر ئەگرێت و دەستیان لە پست و پارە گیر ئەبیت ئیدی زۆربەی سەرۆریەکان لەبیرئەکەن و بەرەو لادان لە مبادئی و دیسپلینەکان دەچن ،هیواو ئاواتەکان کە دەبنەوە نمونە شۆرشی افغانستان و لیبیاوفەلەستین و و ئاپۆینەمزنەکەی کوردستان 1991 ئیستاش کورد خەون بەوە دەبینێت ئامانجەکانی ئاپۆین جێبەجێ بکرێن کەخەی ئەبنەتەوە لە ئازادی، دادگەری کەملات ،یەکسانیو مەدنیەت و شۆفافیەت وسەربەخۆی و دامەزراوەی …هتد
ئامانجەکانی ئاپۆین بەدی نەهاتون چونکە
یەکەم /هەرلەسەرەتای نەوەدەکان پلانی تەکەو و دەولەتداریان نەبووە زیاتر هەمەکی و کەس بەکەسی نەبوو.
دووەم /شەی نەگریسی چوارساڵەی نەخە گەورەترین پاشکشەی بە قزیەی کورد کرد…
سێەم/بوونی دوو ئیدارەیی
چوارەم /یەک نەخستنەوەی هێزی پێشمەرگەو و ئاسایش
پێنجەم/اهمال کردنی گەنج و لاو لەووی وەکارخستن بوونی بە کاری زۆر هەروەها بە هیوای وەش بینی لەکوردستان
شەشەم /حیزبەکان وکەسەکان دەوەمەند و حکومەت قەردارەو هەژار
حەوتەم /پاشکشەوئیهمال کردنی سەکتەری پەروەردەی و لەهەمان کاتدا گرنگی دان بەلایەنی چەکداری

هتشتەم /بەهەردانی سامانی گشتی ونەبونی شەفافیەت لە هەموو کەرتەکان و بونی کێشەتینی و واستەو واستەکاری..
نەیەم /گرنگی نەدان بە زراعەو کارگەو پیشەسازی و گەشت و گوزاری
دەیەم /نەمانی ئینتمای نیشتمانی و کوردایەتی لەنەو چینی گەنج و لاو
ئەمەش لەبەر نادادی ونایەکسانی
ئەمەو10یان خالی تربەیرتان دەنینەوە لەیادی کەوتننامەی 11ئازاروو ڕزگارکردنی شاری هەولێر...

محمد باپیر
چاودێری سیاسی
11/3/2021

خەباتی خۆشەویستی.. ن: جەلال قادر

لەبەرئەوەی تەمەنم هووە لە هەکشان دەچێت و تا لەبیرم نەچوتەوە، پێمباشبوو ئەفسانەی دەداری نەوان خۆم و (زارا) یاداشت بکەم کە لە بەهاری ساڵی ٢٠٠٣ بە هەی هووخانی ڕژێمی ستەمکاری بەغدا، بە یەکتر شادبیوونەوە.
من لەناو شاری هەولێر بووم، زارای دەزگیرانمیش کە چەندین ساڵ بوو نەمبینبوو لە کەرکوک بوو. لەشاشەی تەلەفزیۆنەکانەوە دەمانبینی هەزەکانی (ئاپئاپ) و پێشمەرگە، لەسەر کەل و بناری شاری کەرکوک خەیان مەلاس دابوو بە تاپان کردن و ئازادکردنی شارەکە.
خزمەکەم هات بەدوام و وتی : وەرە لەگەلم دەتبەم بۆ کەرکوک، بەدنیاییەوە بە دەستی بەتاڵ ناگەڕێنەوە.

- کێشەی من تەنها دەزگیرانمە، کە لەمنداڵییەوە یەکترمان خۆشدەوێت، بەڵام جارێ پێم نییە تا بارووخەکە ئارام دەبێتەوە...
  خزمەکەم و چەند ماڵێ هاوسێیەک، بەسواری پیکاب بەرەو کەرکوک.

بووە بە شەو، خەو نەچووە چاوم و خەیاڵم لای ئەوبوو کە چەند

زۆرکیتر دەبێت بچم بۆ کەرکوک و کەسان بۆکەلان بگۆڕم تا مانی زارا دەدەزمێوە.

لەگەڵ بڕی بڕیان دایکم لەخۆو هەڵیساندم و وتی : تەماشاکە کەرکوک ئازاد کراوە، چەند زۆرکیتر ئەمەش بەخشی دەگۆڕینەوە.
_ دایکە گیان تووبەی بتوانم مالی (زارا)ی دەزگیرانم بدەزمێوە.
دایکم بە پێکەنینەوە وڵامیدامەوە : خەزگە ئەم زارایەم ببینیایە بزانم چ کچێ سەر دەشکنێکە…
لەگەڵ ئاخستنی سفرە و دانانی چایی و ماست، خزمەکەم لە دەرگای حەوشە خەی کرد بەژووراو هەڵاک و ماندوو لە دانیشت و وتی : هەر ئێستا گەیامەوە، ئەوە نازانن چ حەشامەتێکە، خەڵکی لە هەموو لایەکەوە ئاوونەتە ناو شاری کەرکوک.
دایکم وتی : لەشاشەی تەلەفیزیۆنەکان دەیبینین.
لەپاش ئەوەی خزمەکەم چەند پیالە چایێکی خواردەوە، ڕووی دەمی لەمن کرد و وتی : بەختیار مزگێنیت بەمە (زارا)ی دەزگیرانتم دەزیوەتەوە و قسەشم لەگەڵی کردووە.
لەخۆشیا پارووە نانەکە لە قوگم گیربوو، پەرداخە ئاوم خواردەوە و لەمپرسی : چۆنچۆنی بەم باسکە!
_ لە دەروازەی شارەکە خانمێکی ڕووگەش و چاوەش و باڵا بەرزم بینی، لەسەر جادەکە ڕاوەستابوو و وێنەیەکی بەدەستەوەبوو پیشانی هەبوارەکانی دەدا و پرسیاری دەماندەکرد… ئەی چوومە پێش تا وێنەکەی ناو دەستی ببینم و بزانم ئەم خانمە عەودالی چییە؟ کەچی سەیرمکرد وێنەی سەردەمی هەرزەکاری تێ بوو. پێشئەوەی خانمەکە لەو ببزوێنێت، من پێمگوت : ئایا تۆ (زارا)یت؟
زارا لەخۆشیا باوەشی پێماکرد و لەمپرسی : چۆن دەمناسیت؟
وەسفی تەم بە کرد و بەسەرهاتەکەم بە گەیاندەوە.
زارا لەخۆشیا پێی عەرزی نەدەکەوت. بەهەربار ڕایسپاردووم، کە سبەی ئەم کاتە کاتژمێر هەفتی بیانی لەکەرکوکەوە بەڕێ دەکەوێت و لەناو شارچکەی پردێ چاوەڕوانت دەبێت.
_ ئەی بە لەگەڵ خێت نێتهێنا؟
وتی : دەبێت ماڵەوە ئاگادارم کەمەوە، هەروەها پێیگووتم کە دەبێت (بەختیار)یش بەپیادە، کاتژمێر هەفتی بیانی بێڕ بکەویت.
دایکم وتی ؛ بە دەبێت بە پێ بڕوات… با تەکسیێک بگرێت.
_ پوورە… (زارا)ی دەزگیرانی کوڕەکەت، لەپێناوی خۆشویستیەکیان ئەم مەرجەی داناوە، کە ئەو ڕێگایەی نەوانیان بە پێ ببڕن!.
دەستم نایە سەرشانی خزمەکەم وتم : ماڵت ئاوابێت، زۆر سوپاس بۆ ئەو مزگێنییە خۆشە، ئێستا دەنیام ئەو کچەی بینیوتە زارا بووە،

چونکە هەمیشە بە ژووانەکانیش مەرجی بە دادەنام.

سپەدە کاتژمێر هەفت شاری (قەراوەنارەم) بەجێهێشت و بەرە پردە بەرەکەوتم. وەرزی بەهاربوو کژوگیا سەوزو دەی خەلکی زەر خەشبوو. سەرجادە گشتییەکە پڕ لە ئەبواربوو، نیوەیان بەدەستی پڕ دەگەرانەوە، نیوەکەیتر بەدەستی خاڵی ئوو لەشار دەرەیشتن. لەوگە چەند برادەرو ناسیاوەکم، ئەتەمبێلەکەیان ڕاگرت و هاواریانکرد : بەختیار وەرە لەگەل ئێمە جگەمان هەیە. وتم_ پەویست ناکات، من حەزدەکەم بە پیادە بڕۆم...

ئەو ڕۆژە هەندێک کەس ئەوەیان هەبوو کە چەن زوو بگەنە شار و شتێک تاماڵان کەن، هەندە کەسیتر ئاواتیان دەخواست بە کەس و کاریان شادبنەوە، منیش یەک کەشم هەبوو ئەویش چەن بگەمە زارا و ماچی کەم.

پەشئەوەی کاتژمێر بگاتە ١٢ی نیوەڕۆ لە شارچکەی پردە نزیکە بووماوە، لەدوورەوە کچێکی کراس زەردم بینی لەسەر جادەکە ڕاوەستابوو. بەغاردان بەرەو ڕووی یەکتر ڕۆیشتین و بە ئامەزی یەکتر شادبووینەوە. تووند لەباوەشمکرد و تەر بەنم کرد. ئەویش لە خەشیا دەیچرپاندە بن گوێم و جوێنی پێدەدام و دەیگووت ؛ سەگباب بە درەزایی ئێم هەموو ساڵە تە لەکوە بوویت...
نزیکەی چارەگە سەعاتێک دەست لەناودەست و چاوبازمان دەکرد و ئاگامان لەکەس نەمابوو، تا لەپڕێکا وردە وردە هەستمانکرد خەلکێکی زەر لەدەورمان ئاڵاون و دەیانویست بزانن چیرۆک و بەسەرهاتی ئێمە چییە. تەنانەت گوێم لەیەک دوو پیرەمەرد بوو، وتیان ؛ دوورکەونەوە.. کە ناڵیت خوشک و برا نین.
نیگەران بووم بە خەلکەکەم وت : کاکە گیان دوور کەونەوە چیتان لە ئێمە دەوێت و بۆچی چاودێریمان دەکەن، ئەوە ئەو هەموو تاڵانکردن و ستەمکارییەتان لەبیر چووتەوە و هاتوون وەک ندیتکەوبتکە تەماشای ئێمە دەکەن؟
زارا بزە خەندەیەکی کرد و چرپاندیە بن گوێم : بەختیار گوێبگرە، بزانە ئێم خەلکە ئەستا چەن فریو دەدەم.
زارا دەستی لەناودەستم بەرداو وەک شێر ڕووی لە جەماوەرەکە کرد و هاواریکرد : خەلکینە جوان گوێم لیبگرن، من و ئێم لاوە لە منداڵییەوە یەکترمان خۆشدەوێت و دەیان ساڵە یەکترمان نەبینیوە ئەستا بە دیداری یەکتر شادبووینەوە. دەموەت پرسیارەکتان لێبکەم، ئەگەر وەڵامەکەیتان زانی ئامادەم خەڵاتتان کەم.

هەرکە زارا باسی خەیاتی کرد، جەماوەرەکە پتر گوێچکیان شۆ کرد بە قسەکانی.

_ من کاتژمێر هەفتی بەیانی لەشاری کەرکوکەوە بەرەکەوتووم، هەروەها ئەم دەزگیرانەشم کە لەبەردەمتان ڕاوەستاوە، کاتژمێر هەفتی بەیانی لە شاری هەولێرەوە بە پیادە بەرەکەوتووە، ئایا ئەمە کاتژمێر چەند بە دیداری یەکتر شادبوونەتەوە؟ لەسەر گۆشەی ئەم زەوییەدا، هەرکەس وەلامی ئەم پرسیارە بە دروستی بداتەوە ئامادەین جوانترین خەیاتی پێشکەش بکەین.
دوو دوو، سێ سێ، خەلکەکە کەبووندەوە و سەرقاڵی شیکارکردنی هاوکێشەکە و وەڵامدانەوەی پرسیارەکە بوون.
زارا تووند دەستی گوشیم و وتی : بەختیار گیان… وەک دەبینی خەلکی لەپێناو خەبات کردن ئەمیان لەبیرچووتەوە… خەراکە، فرستە با بڕۆین و لێرە دوورکەوینەوە!

دەوان.. شیعری: نەوزاد بەندی

بەوانە ئەو کارساتە ،
ملیارەها چا خورایەوە و ..
سەرئێشە هەر زیاترەکە ..
هەزاران شار دروست کرا و
بە لانەیی زیاترەکە ..
هەر ٣٠ مەترێک ،
دەرمانخانەیەک
تەلارێکی پزیشکی و
خەستەخانەیەک ،
نەخۆشی هەر زیاترەکە ..
هەزاران جەر خواردەمەنی
داهێنران و ..
هەر برسێتی زیاترەکە ..
ئەو هەموو ئوتومبیلە دروستکران
ئەو هەموو شەقامە ڕاکێشران ،
هەر تەنیایی و

دوور کەوتنەوە زیاترکن ..

تۆ بەوانە چ کارساتێکە ،
ئەو ملیارەها کتێب و
لاپەڕەیە ..
کەچی نەخوێندەواریی
هێشتا زیاترکە ..
ئەو هەموو بیاخ و ڕەنگ و دیکارە ،
هێشتا سووتماک و
ڕەشیی و
خەموز زیاترکن …

چ کارساتێکە ،
هەزاران فیلمی کۆمیدی و ..
ملیارەها نوکتە …
کەچی هێشتا گریان و
فرمێسک زیاترکن …

ملیارەها ملیار گەڕ
نەیانتوانی تاریکیی قاچە کەن ..
ئەو هەموو ڕاگەیاندن و
ڕۆژنامە و گۆڤارە ،
نەیانتوانی بە دەرکیش
باسی خەمی من و تۆ کەن ..

لۆ پۆناو بنیاتنانی ژیانێکی تر،.. هیوا عومەر

لۆ پۆناو بنیاتنانی ژیانێکی تر،
پرۆژەیەک بۆ (بزاڤێ کۆمەڵایەتییەکان و هەزڕ چەپ و کۆمۆنیست و ئازادیخوازان)

هیوا عومەر

شوناسی دەسەلات و قەیرانی ئەمڕۆ

هەرێمی کوردستان بە بارودۆخێکی زۆر خراپ گوزەر دەکات، دۆخێک لە قەیران زیاتر و واوەتر ڕەیشتووە. ئەم بارودۆخە جیاناکرێتەوە لەو قەیرانانەی کە سیستەمی سەرمایەداری بە شێوازە تازەکەی – نیولیبرالیزم لەسەر ئاستی جیهان دروستیکردووە، هاوکات دابەاویش نییە لە ئیشکالیەتی سیستەم و تایبەتمەندی قەیرانەکانی خەرهەڵات و وڵاتانی دەوروبەر و جیهانی سێیەم .
تایبەتمەندی و سروشتی ئابووری بڕخۆری و چالاکی ئابووری و کۆکردنی سامان و چەبووندەی لە دەستی کەمینەیەک، بنەمای قەیرانی سیستەمی سەرمایەداری هەرێمی کوردستان پێکدەهێنێت، کە خێی دەبینێتەوە لە شێوەی دەسەاتێکی سەرمایەداری ئالیگاریشی تاانکەر و بەرهەمهێنانی کەمگایەکی بڕخۆری و بێکاریگەر لە بەشداری سیاسی و بەڕێوەبردن، لە غیابی ڕێی هەزی کار و کرێکاران لە پرسەی بەرهەمهێنان و ژیانی ئابووریدا، بەهەی پشتبەستن بە ئابووری بڕخۆری نەوت و غیابی ڕێی کەرتەکانی پیشەسازی و کشتوکاڵ و هتد.

ماڵ بە خێی نەبوو کەچی میوانیش رووی تێکرد

لەگەڵ دابەزینی نرخی نەوت و تێشێنەکردنی پێتای قایرەسی کەرەنا و قۆ بوونەوەی ناکۆکییەکانی نێوان هەرێمی کوردستان و عێراق، پێووشکی قەیرانی سیستەمێکە ڕاستەوخۆ بڕ بودجەی گشتی کەوت، هەردوو حکوومەت ڕووبەڕووی قەیرانی کورتهێنان بوونەوە، ئەمەش کورتهێنانی بودجەی گشتی بۆتە دیاردەیەکی جیهانی سەرمایەداری لەدوای قەیرانی داوخانی دامەزراوە بانکییەکان.

کرێکارانی کەرتی گشتی (فەرمانبەران) لە هەرێمی کوردستان ملیۆنێک و سێ سەد هەزار کەس پێک دەهێنێت، سەدان هەزار لە کرێکارانی کەرتی تایبەت لەگەڵ گەنجانی بێکار و هەزاران دەرچووی زانکۆ و پەیمانگاکان و جووتیاران بوونەتە سوتەمەنی یەکەمی لەکەوتەکانی قەیرانی سیستەمی ئابووری و سیاسی. ئۆش بوارێکی باشی ڕەخساند بۆ هێکشانی بزووتنەوەی ناڕەزایەتی کەمایەتی لە ئاستی چەندایەتی، ئەم بزاڤ و بزووتنەوەیە جگە لە چین و توێژە جەراوجەرەکان تەنانەت ئەندامانی ناو هێزە دەسەاتدارەکانیشی تەدایە، بەهەی نەمانی بەرژەوەندییان لەگەڵ دەسەات و نەپاراستنی شکۆی مرۆییان .

خۆپیشاندان و ناڕەزایەتی جەراوجەر، لە تەک کەمایەتییەکان و

شۆنی کار و ژیان، میکانزمەکانی دڕبڕین و خەمانیفەستکردنی ئەم بزووتنەوەیە پێکدەهێنێت دژ بە سیستەمەکە.
لە کاتێکدا ڕۆژ لە دوای ڕۆژ سەرمایەداران هێز و دەسەڵات و سەرمایەی زیاتر لە چنگیان کۆدەکەنەوە لە ڕێگای کۆنترۆڵکردنی زۆربەی کایەکانی حکومڕانی و ئابووریەوە و وەرگەڕانی ڕۆڵی حکوومەت وەک کەمپانیایەکی تایبەتی چەند بنەماڵەیەک، بزاڤە کەمایەتییەکان لە دەخی (خەرسکی و هەژمەکی، نەبوونی هاهەنگی، موسومی، ڕەتکردنەوەی هەموو شتێک بە بە خستنەرووی بەدیل، ئیستغلالکردنیان لەلایەن هێزەکانی ئیسلامی و لیبڕال و پۆپۆلیستەکان)دان، دەتوانین ئەمانە وەک بەربەست و تەحەدی و خاڵی لاوازی ئەم بزووتنەوەیە دیاری بکەین. بەگومان ئەوەش هەکاری خێی هەیە.

"غیابی ڕوئیایەکی جیاوازی سیاسی ئابووری و فەرهەنگی کە خێی وەک بەدیل پێشکەش بکات هەکارێکی سەرەکییە بە خەبەرهەمهێنانەوەی سیاسی و ئابووری کۆلتووری" و دروستبوونی نائومێدی لە ناو بزووتنەوە کەمایەتییەکان و جەرەک لە چەقبەستن. ئەوەی لە کوردستان ڕوودەدات لە قەیران تێپەڕیوە، "ناکرێت هەر خەریکی دەسەڵات بین و داوای چاکسازی لە بکەین" لە کاتێکدا دەسەڵات ئەمڕە لە ئەنجامی بەردەوامی قەیران و نەبوونی چارەسەری لای ئەو، دەخەکە لە قەیران پێیوتەوە و بۆتە هەی نەمانی هەوایەتی (شەرعیەت)ی جەماوەری"، ئەوەی واشیکردووە دەخەکە بەردەوامبێت غیابی بەدیل و هێزەکی پشتەوە نەک پێویستی دەسەاتەکە، بەڵێ ئیشی سەرەکی دەسەات لەم چەند ساەدا بریتیی بووە لە لەدان لە هەر ئاگرێکی لە دایکبوونی بەدیل.
ئەو هاوکاتە لەگەڵ چەقبەستنی هێزە چەپ و کۆمنیستەکان، هەندەکیان لە چوارچێوەی سیاسەتی پراگماتیکی تا ئەو ئاستە ڕێشتوون نەک کاریگەریان لەسەر گەڕینی واقیع نییە، بەکو واقیع خەریکە بۆتەواوەتی دەیانگۆڕێت، هەندەکی تریش ئەوەندە ناواقیعین، تووشی نەخۆشی ئینعزالی بووینە، هەردوو مەدلەکە، سەرقاڵ لەگەڵ دەسەات، یەکەکیان بە ڕێگای هاوپەیمانیەتی دونی و بینینی ڕۆڵی ڕاوێژکاری و گلێکردنی ئەمڕە لە بەرگی ئۆپزسیۆنەکی ناکارا و پاسیف، مەدلەکەی تریش پێی وایە بەرگای هوتاف و دروشمی شۆشگەڕانە دەتوانێت شەرش بکات، هەردوو مەدل دواجار پشتیان لە جەماوەر و بنیاتنانی کەمپگایە و ڕوویان لە دەسەاتە.

لە بارەی پرۆژەی بەدیل:

"بەهێزکردنی هێزی چەپی کوردستان بابەتکی گرنگدراوە بە بەهێزکردنی بزاڤە کۆمەڵایەتییە تازە و کۆنەکان"، ئاوەش لە ڕێگای دەستبردن بە بابەتە زیندووەکان دەچەتەپشاوە بە بەرنامەیەکی هاوبەش و پوخت و هەماهەنگی لە کار و چالاکی جەماوەری لە پێناو داکۆکیکردن لە بەرژەوەندی خەڵکی زەحمەتکێشی کوردستان .
لەم ڕوانگەیەوە ئەم خاڵانەی خوارەوە دەخەینەروو کە وەک ئەرکی لە پێشینەیی چەپ لەواقعی ئەمڕۆی خۆی فەرز دەکات.

لە ڕووی ئابوورییەوە :

- بە ئەم قۆناغە تێرکێز لەسەر گەڵانکاریکردن لە سیستەمی ئابووری سەرمایەداری بەرخۆرییەوە بە سیستەمێکی بەرهەمهێنەری هەمەلایەن و پیشەسازی گواستنەوە (سنوری تەحویلییە)، کشتوکاڵ و گەشتوگوزار و ئازادکردنی لە چنگی لاینە مۆنۆپۆڵکان و فرەکردنی سەرچاوەکانی ئابووری لە کشتوکاڵ و پیشەسازی و پەرەپێدان و پشتگیریکردن لە پرۆژە ئابوورییە هەرەوەزییەکان.
- گەڵانەوەی کارتە سەرکییەکان بە حکوومەت و بەکارهێنانی لە پێناو خزمەتی گشتی وەک بەشێک لە موڵکی گشتی، وەک هێڵی گواستنەوەی ستراتیژی، کارەبا، ئاو، چاودێری تەندروستی و خوێندن و کارتە خزمەتگوزارییە گشتییەکان … هتد.
- دروستکردنی ژینگەیەک لە چەندین لایەنەوە بە بە بەدیهێنان و بنیاتنانی دیموکراسی کۆمەڵایەتی و دادپەروەری و دابەشکردنەوەی دووبارەی سامان و پێرەوکردنی سیستەمی باجی داهات و باجی موڵکداڕەتی بەشەویەکی هێڵکشاو (تەساعدی)، بەمەش حکوومەت دەتوانێت و خزمەتگوزارییە سەرکییەکان بە تەواوی خەڵک دابین بکات.
- پێوەکردنی پرەنسیپی کاری هەرەوەزی لە ژیانی کۆمەڵایەتی و خەبەرەوەبردنی جڤاکی .
- لە بواری سیاسەتی نەوتیدا، بەهێزکردنی چاودێری خەڵک و پیادەکردنی پرەنسیپی شەفافیەت و پەداچوونەوە بە گرێبەستەکانی نەوت و دەرکردنی لەژوورە تاریکەکان و خستنەژێر کۆنترۆڵی چاودێری خەڵک و پەرلەمان و بەشداریکردنی خاوەن ئیختساسەکان. داهاتەکانی کارتی نەوت دەبێ بەکاربهێنرێت وەک سەرمایە بە پشتگیرکردن و تەمویلکردنی کارتەکانی تری بەرهەمهێنان و بەرژەوەندی خەڵک بە گشتی بە ئاوەی گۆشەی ئابووری و دادپەروەری دروست بکات.

- ڕەکخستن و پەداچوونەوە بە داهاتی ناوخۆ و خاڵکانی گومرگی نەهێشتنی گەندەڵی دەستی حزب.
- پەداچوونەوە و هەڵوەشاندنەوەی ئەو رسومات و باجانەی لە چوارچێوەی سیاسەتی نیولیبرالیزم بەسەر خەڵکیدا فەرز کراوە.

لە رووی سیاسیدا:

- کارکردن بە بەشداری سیاسی تازە و بەدیهێنانی دیموکراسیەتی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوری، بە ڕەگەی میکانزمی گونجاو.
- پاراستن و بەهێزکردنی فرەیی سیاسی و کەلتووری و بەیەکگەوژیان و مافی پێکهاتەکان و ئازادی ئادەربرین و مافی ژنان، ئەوەش کارنامە و روئیای ڕوونی دەوێت.
- نەهێشتنی هەیمەنەی کەس و حزب بەسەر دامودەزگاکانی وڵات و هێزی پێشمەرگەی کوردستان و هێزەکانی ئاسایش و ناوخۆ و بەدامەزراوەییکردنیان.
- بەدیهێنانی مافەکانی مرۆڤ و پەرەپێدانی مرۆیی و پاراستنی شکۆی مرۆڤ، وەک پێویستی هەنوکەیی ئەمڕۆ.
- بەدامەزراوەییکردن و سەربەخۆیی دەسەڵاتی دادوەری و دەرهێنانی لە ژێر هەیمەنەی دەسەڵات.
- نەهێشتنی دەستوەردانی دەرەکی و ڕەکخستنی پێوەندییەکانی دەرەوە لە چوارچێوەی بووندا بەگەنامەیەکی نیشتمانی بە مامەڵەکردن لە سیاسەتی دەرەکیدا.
- لە ئاستی فەرهەنگی و کۆمەڵایەتی و کەلتووریدا پێشکەشکردنی بەدیلێکی جیاوازتر بەمانا سۆسیالیستییەکەی بە بەمەدەنیکردنی پڕۆگرامەکانی ژیان و سیستەمی پەروەردە و مەڕاڵی جڤاکی و جیاکردنەوەی ئاین لە دەوڵەت و بەدیهێنانی یەکسانی ڕەگەزی .

لەرووی نیشتمانییەوە :

داکۆکیکردن لە مەسەلەی نیشتمانی کوردستانی و پاراستنی قەوارەی هەرێم وەک ئەرکێکی سەرەکی هێزی چەپی کوردستانی و ئازادیخوازان بە گرێدانی بە ئەرکە چینایەتییەکان. کە خۆی دەبینێتەوە لە ئەرکی تەواوکردنی قۆناغی ڕزگاری نیشتمانی و جڤجڤ کردنی مافی بەیاردانی چارەنووس و ڕووبەووبوونەوەی سیاسەتی تەعریب و عەقلیەتی شۆڤینی و دەستوەردانی دەرەکی، دەرکردنی لەدەست ئەو هەزانەی لە دونێ و ئەمڕۆدا تەنیا بازرگانیان پێوەکردووە و وەک زەمینەی خۆفەرزکردنی خەیان وبەرهەنانیان تیاکردووە .

لایەنەکانی بەشدار لەم پرۆژەیە :
دروستکردنی جۆرێک لە تێکۆشانی بەرفیی بۆ ئافرەت و لایەنانی باوەڕ و بۆرژوەندییان لە تێکۆشانێکی وەها هەیە، بە رێگای:

- بەهێزکردنی کاری هاوبەشی چەپ و کۆمۆنیستی ئازادیخواز بۆ کۆکردنەوە و پێوەندیکردن بە هەموو ئافرەت و لایەنانەی کە دەتوانن لەگەڵمان ناوەندێکی ئەم پرۆژەیە جێبەجێ بکەن، وەک لایەنی چەپ و کۆمەڵایەتی و رێکخراو و هێزسوواوان و بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان... هتد. ئاوەندە پراوێژانەی کە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە هێزکشاندایە. لە مامۆستایانەوە بۆ خانەنشینان و مووچەخۆران و مامۆستایانی زانکۆ و قوتابیان و لاوان و بێکاران و پشمەرگە دێرینەکان و زیندانیانی سیاسی... هتد.
- ڕاکێشانی پێکهاتەکان بۆ بەشداریکردن لە ئاستی حزب و کۆمەڵایەتی و جەماوەری.
- خستنەکەستنی کرێکارانی کارتی گشتی (فەرمانبەران) مووچەخۆران کرێکارانی کارتی تایبەت لە چوارچێوەی سەندیکا و رێکخراوی کۆمەڵگای مەدەنی لەسەر بنەمای پرەنسیپی (ئەندامگیری) دوور لە بوونە پاشکۆی رێکخراوە نەوەدوەتییەکان و هێزە دەسەڵاتدارەکان و کورتکردنەوەییان لە وەزیفەی فەرمانبەری و بیرەقراتیەت.
- هەماهەنگی لەگەڵ کۆمەڵە و یەکێتییەکان و سەندیکا و تاکەکان، ئاوانەی سەربەخۆی خەیبان پاراستوو.
- کارکردن بۆ ڕاکێشانی کرێکاران و بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان بۆ ئاراستەی خستنەکەستنیان لە شۆڕشی کار و نیشتجێبوون.
- تێکۆشانی جەماوەری و جادە و ڕاگەیاندن و کۆ و سیمنار و کەمپینی نیشتمانی، بەشێک بێت لە ئالیەتی بەجەماوەریکردنی و جێبەجێ کردنی ناوەرۆکی ئەم پرۆژەیە.
- دروستکردنی مینبەرێکی ڕاگەیاندنی هاوبەش و هەمەجۆر: ماڵپەڕ، ئۆرگان، سۆشیالمیدیا.
- دروستکردنی ناوەندێکی دیراسات کە بەشێوەی وەرزی ژورنالێک دەربکات بایەخ بە بابەتی سیاسی و هزری چەپگەرایی بدات بەهەماهەنگی لەگەڵ ڕۆشنبیران و تێکۆشەرانی هزری هیومانی.
- پێکهێنانی لیستێکی فراوانی جەماوەری بۆ بەشداریکردن لە هەڵبژاردنەکان، لەژێر ناونیشانی بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان و لایەن و حزب و کۆس و رێکخراوەکانی بەشدار لەم پرۆژەیەدا. ئامانجی کورتکردنەوەی تێکۆشانی چەپ و کۆمۆنیستی نایەت بۆ خەباتی پەرلەمانی بۆ مانا بۆرژوازیی و لیبراڵەکەی، بۆ

پێچەوانەوە، پەرلەمان شوێن و پێگەیەکی بچووکی هەیە لە وێنەگەورەکەی ئەم پرۆژەیە، کە هێنانەکایەی بەشداری سیاسی تازەیە لە رێگای بەهێزکردن و بەرەوپێشبردنی فەزای گشتی و تێکۆشانی جەماوەری و رێکخستنی بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان و کرێکاران لە شوێنی کار و ژیاندا.

- بەستنی کۆنگرەیەکی نیشتمانی لێگەڵ هەموو ئەو لایەنانەی، وەک پارت، رێکخراو، کۆمەڵەتی و چین و توێژە پەراوێزخراوەکان، ئەوانەی پرۆژەکە قبوڵ دەکەن، بە رێککەوتن لەسەر ناوەرۆکی ئەم پرۆژەیە و ناولێنانی لێگە و وردەکارییەکانی و دانانی نەخشەڕێگایەک بۆ سەرخستنی.

ئامانجی سەرەکی ئەم پرۆژەیە، هەوڵکە بۆ:

- "دەستکاریکردن و دەستبردن و هێنگاونانە بۆ گۆڕانکاری بۆ شێوەی هێنگاو بەهێنگاو و کۆتاکوبوون تا ئاستی گۆڕینی سیستەم"، لە رێگای بردنەپێشەوەی تێکۆشانی جەماوەری و رێکخستنی بزاڤی کۆمەڵایەتی و دروستکردنی هێزمووون لە ئاستی چەندایەتی و چۆنایەتیدا.
- بەشداریکردن و دەزینەوە و رێکخستنی هێزکانی بەشدارە لە گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری، بە ئاراستەی جێبەجێ کردنی ئایدیایەکی چەپانە لە واقیعدا وەک هەوڵێک بۆ گرەدانی فکر لە واقیعدا .
- "هەوڵکە بۆ بەجەماوەریکردنی پرۆژەی چەپ و دەربازکردنیەتی لە ئاستی و بیرەقراتیەتی حزبی و ئیحتیکار کردنی نوخبەوی".
- کۆکردنەوە و بەهێز کردنی پارتە چەپ و ئازادیخوازەکانە، کە ئەمڕۆ سەرجەمی بووونی چەندان پارت و رێکخراوی چەپ و کۆمۆنیست بەقەد ئەوش هەزاران هەستەواوی چەپ لە دەرەوەی ئەو پارتانەدان و لە پەراوێزی رووداوەکاندان.
- کردنەوەی پەنجەرەیەکە بۆ دروستبوونی هیوایەک بۆ گۆڕانکاری، لە دەخێکدا کە نائومێدی و رەشبینی، باڵادەستە.
- بۆ جەماریکردنی حزبە چەپ و کۆمۆنیستەکانە و دەربازکردنیانە لە دەخی پارچەیی و گۆشەگیری و نائومێدی لە ناو رێکخستنەکان و هەستەواوان، یەکێکیشە لە هەکارە سەرەکییەکانی دروستکردنەوەی متمانە بە هێزی چەپ لە ئاستی رێکخستەکان و جەماوەر بە گشتی.

بەگشتی،" ئەم تێنیا مسوگەرییەکی سەرەتاییە بۆ گفتوگۆ لە نێوان بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان، رەشنبیران و کەس و هێزە چەپ

و کۆمۆنیست و ئازادیخوازان". بەڵام بەر چاوگرتنی واقعی ئەمڕۆ نووسراوە، واقعێک کە ژینگە و بزووتنەوەیەکی شۆشگێڕی لە ئارادا نییە بۆ فەرزکردنی تێکست یا بەرنامەیەکی لەو رادیکاڵتر لە ئێستادا، ئەوش بەمانای دەستبەرداربوونمان نییە لە بنیاتنانی کۆمۆنگایەکی سۆسیالیستی لە داهاتوودا. بۆ پێچەوانەوە، "بۆ بەهێزکردنی روحیەتی کاری بۆ یەکەوەیی و هەرەوەزی و ڕێکخستنی ریزەکانی جەماوەر و بزاڤی کۆمەڵایەتی کۆن و تازە و هێز و لایەن و هێزەسووەاوانی چەپ و کۆمۆنیستیین".

" هەنگاوێکی لە پێشینەیە بۆ کارکردنمان بۆ ئاراستەی خۆئامادەکردن بۆ بەرەوپێشبردنی کۆمۆنگا و بنیاتنانی بنەماکانی کۆمۆنگایەکی سۆسیالیستی لە داهاتوودا"، کە لەسەر بنەمای تێکۆشانی کۆمەڵایەتی هاوبەش و هەرەوەزی و بنیاتنانی هاوبەشی گۆشەپێدان و گۆڕینی سیستەمی ئابووری و سیاسی و فەرهەنگی دامەزراوە، بەپێی گۆشکردنی هێزەکانی بەهەمەنان و باری بابەتی و خودی، واتە گرێدراو بە ژیانی ماتریالزمی کۆمۆنگا و ئاستی گۆشەی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و فکری، بە مانا میتۆدییە مارکسییەکەی، دوور لە تەماشاکردنی وەک ڕێچکەیەکی نەگۆ و کۆتایی.

هیوام وایە، هاوڕیانی چەپ و کۆمۆنیست و ڕۆشنبیران، بەشداری ئەم پڕۆژە سەرتاییە بکەن بە ڕەخنە و سەرنجەکانیان، وەک تەوەرێک بۆ گفتوگۆ و ڕاگەیەنەوە وەربگیرێت. ئەمە ڕەتکردنەوە و سفرکردنەوەی تێکۆشانی نزیکەی سەدەیەکی چەپ و کۆمۆنیستی نییە لە عێراق و کوردستان، کە لە هەر دەورانێک چەپ بەهەزبوونێت ئەنجامەکەی لەخزمەتی گەلان و هاووڵاتیانی چەوساوە و پەراوێزخراوەکاندا بووە، مێژووی عێراق و کوردستانیش تۆزیە لە چەندین نموونە و وەرچەرخانی گرنگ بەهەی تێکۆشانی هاوبەشی بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان و هێزە چەپ و کۆمۆنیستەکان هاتۆتەدی. بەڵام ئەمە هەموومان دەبینین بزاڤە کۆمەڵایەتییەکان ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە هەڵکشانی زیاتردان، بەڵام چەپ و کۆمۆنیستەکان بە پێچەوانەوە ڕووبەڕووی متبوونی زیاتر و بە کاریگەر تر دەبن. لە وەها دەخەکدا، ئەمە پێشکێشە بە هەموو هێزە چەپ و کۆمۆنیستەکانی کوردستان و ئێوانی باوەیان بە گەڵانکاری و هەنانەدی دنیایەکی دیکە هەیە. دنیای ئازادی و دادپەروەری و

یەکسانی.

فەرهەنگی گشتی کۆمەڵگا نەنگەدانەوەی چیە و چ ئاڵتەرناتیڤێکمان هەیە ؟..

صابر محمد

فەرهەنگی گشتی چ سیاسی و کۆمەڵایەتی و هۆشەنبیری و هەموو لایەنەکانی تری ژیان وەک مانەوەی بنەما و هۆوشت و کولتووری عەشائری و تایەفەگەری و بنەماڵەیی وە بەتایبەت لە تەواونینیان بە (ژنان) ، پێیوەندیەکی دانەبڕاو وە جودای نیە لە گەڵ ئاستی پێشکەوتنی (هەیکانی بەرهەمهێنان) لەو ناوچەیەیان لەو ووڵاتە .
هۆکاران بە گشتینی سەرخانی فیکری و فەرهەنگی و کولتووری کۆمەڵگا ، لە هۆگەی هێنوونی و مۆعیزەو توتی ئاسایانە هۆکاران بە فەرکردنی مرۆڤکان و تاکەکانی کۆمەڵگا ، ئەبەتە شتەکی خەیاڵی و بەهودە ، چونکە خودی (ئامرازەکانی بەرهەمهێنان) بە بردنە سەری ژیان لە ئاستەکی زۆر دواکەوتونەو نا مەدڕندایە وە ناشتوانرێت فەرهەنگی کۆمەڵگایەکی پێشکەوتوی سەرمایەداری بکەیت بەبەری کۆمەڵگایەک کە تیایدا هەیکانی بەرهەمهێنان تیایاندا دوکەوتوە ، وە فەرهەنگی ئابووری ئەم دوو جۆرە لە ئاستی پێشکەوتنی (هەیکانی بەرهەمهێنان) بەیەکتر نامۆن و ە ناگونجێن .
کەمنین ئەو نووسەرو هۆژنامەوان و کەسایەتیانەی کە بەپەرۆشی وە بەدەسزیەوە لە هەوڵی گشتینی فەرهەنگی کۆمەڵایەتی (خەڵکی کوردن) بە فەرهەنگێکی پێشکەوتوخوازانەو مەدەرن کە مرۆڤ و کەسایەتی مرۆڤکان و ە پێیوەندی سروشتیانە و خۆیستی نەوان (ژنان و پیاو) تیایدا بەرجەستە بەتەوە و هێز لە خودی بنیادو ستراکچەڕی مرۆڤ بگیرێت بە شێوەیکی گشتی .
بەهام ئەم بە پەرۆشی و خەونە لەگەڵ ژەرخانکی ئابووری(هەیکانی بەرهەمهێنان) دواکەوتو هوو بەهوو ئەبەتەوە، کە لە دوا ئەنجامدا

بە کارەکی بەهودەو بەسوود ئەمنەتەوە ، وە ئەبەتە باسکی نامە بە شۆی بەرهەمهێنان و ئاوگێی ئابوریانە کۆلەو کۆمەگایەدا هەیە .
لە قۆناغی ئێستادا کۆئیمپریالیزم واتە دەسەڵاتداریەتی «سەرمایە» کە کارکردی خۆی و هێزموونی خۆی بەسەر هەموو کون و کۆلەبەرکی ئەم جیهانەدا خزاندووە و سەپاندووە ، بەو مانایە نیە کە ئەم کۆمەگا دواکەوتوانە کە (هەیکانی بەرهەمهێنان) تیایاندا دواکەوتوە وە بگرە پاشماوەکانی دەرباگایەتیشیان تیادا ماوە ، دەبنە ڕێگر لە بەردەم چوونە پێشەوەی سیستەمی بەرهەمهێنانی ئیمریالیستیانەی سەرمایە داری و پێشڕەوی خێیان و وە خودی کۆکەکەی سەرمایەیە .
بە پێچەوانەوە پەسەی کۆکەکەی سەرمایەو خودی (سەرمایە) هەندە بەهێز و کاریگەرە کە بۆتە هێزێکی بیاەدەرو چارەنووسساز و توانای گەینەی زەوی و ئاسمانی هەیە و دەسەڵاتی بەسەر هەموو شتێکدا ئێشکێت و وە بەواتای هیگە بۆتە ئەو هێزە ڕەها (مطلق) ی کە وەک (خودا) ناساندوویەتی ، کە دەسەڵاتی بەسەر هەموو ئەرزو ئاسماندا هەیە و وە ئاگاداری خشڵی هەموو مارو مێرویەکە !
هەربۆیە ڕاگرتنی دواکەتویی و سادەیی شۆی بەرهەمهێنان لە زەر ناوچەکانی جیهان بۆتە یەکێک لە ئامانجە سەرەکیەکانی خودی سەرمایەدارای ئیمپریالیستیانەی جیهانی و بگرە خودی (سەرمایە) لە ناو زەلکاوە بۆگەن و دواکەوتوەکاندا باشتر گەشە ئەکات و کۆکەکە ئەبەت وە زەرترین قازانج لە ووڵاتانی هێزار و دووا کەوتووی ئابووری وەرئەگرن وە کۆکەکە ئەکەن .
کاتێک کە ڕێژانەی کرێکارێکی سەماڵی یان ئەفریقایی بەشۆیەکی گشتی لە سنووری (یەک دەلاری) ئەمریکیدا بێت ، ئەمە باشترین هەلومەرجێکی ئابووریە بۆ گەشەی سەرمایەو کۆی سەرمایەی کۆمپانیاو دامودەزگا نەونەتەوەیی و جیهانیەکانیان .
بەهەمان شۆە لە ڕێژەەاتی ئاسیاو هیندستان و پاکستان و فیلیپین و بگلادیش و …هتد ئەو ووڵاتانەشدا کە تائێستاش جەرێک لە کەیلیەتی ڕەها پیادەئەکرێت و ئەبینرێت لەبەرامبەر چینەکدا کە پەویستیان بە وە هەیە ڕێژانە هیچ نەبێت بە هەر نرخێک بێت ئەگەر سەری خەشیان لە پەناویدا دابنێن پەویستە کار بۆ سەرمایەداران و بەکرێگیراوانی کۆمپانیا ئیمپریالیستی جەر بەجەرەکانی جیهان بکەن ، بۆ نمونە کۆچی ملیۆنەها کرێکاری ئەو ناوچانە بۆ ووڵاتانی وەک ئیمارات و عەرەبی سوعودیەو قەتەرو عەرەب نشینیەکان و ..هتد ، کە ئێستا ناوچە کوردیەکان و شارە کورد نشینەکانیشی گرتەتەوە ، و دیەها کرێکار وەک بارمتە ئەهێنەوە بۆ ناچاری لەو وڵاتاندا بۆ کرێیەکی کەم کە بەشەکیان ناچار بۆ خەکوژی و مردن بوونەتەوە.

نموونەی کرێکارانێک کە لە بنکەی هەواڵشاندنی پاپەکاندا کار ئەکەن باشترین بەڵگەی کەیلیەتی کرێکارانە لەم جیهاندا .
هەروەها کارگەی ڕستن و چنین و هەموو ئەو کرێکارانەی کە شوێخانە سەر بەژاڕ بە کەرتوەی بەردی بە نرخ لە ناو کانەکاندا کار ئەکەن بە کەمپانیاکانی پیشەسازی مۆبایلەکان و تاپلەتی زیرەک و ئامێرە ئەلکترۆنیەکان .
لە ناوچە کوردیەکاندا بەهەمان شێوە ، وەڵای بەوونی هزرێک و فەرهەنگێکی دواکەوتوانەو عەشیرەتی و دەرەبەگیانە بەهەی پشتگوێخستن و دواکەتووی هەیکانی بەرهەمهێنان لەم ناوچەیەدا یان باشتر بڵێم لەوە ش بەولاوەتر نەبوونی سیمای کۆمەڵایەتی و سیاسیەڵژی (نەتەوەیەکی) یەکگرتوو کە لەکاتی خۆیدا بتوانن دەوڵەتی سەربەخۆی نەتەوایەتی خۆیان پێکبهێنن و ڕابگەیەنن شان بەشانی میللەتانی تر .

لە ئێستادا مەسەلەی پشکۆتن و گەشەپێدانی(هەیکانی بەرهەمهێنان) وەک ئامانج و مەسەلەی سەرەکی خودی
(بەرژوازی میللی) نەماوە ، هەربۆیە ئەبینین وەڵ بەدرێژایی ٣٠ سی ساڵ لە حاکمیەتی بەرژوازی کوردی لەو ناوچەیە ئەوانیش وەک بەکرێگیراوانێکی ئیمپریالیزمی جیهانی لایەنگری هەشتنەوەی کەمەگان لە ئەو پەڕی دواکەتوویی و فەرهەنگی عەشیرەتیدا ، وەڵ زۆربەی هەرزەری سەرمایەو ئیمکانیاتە مادیەکان کە لەبەردەستیاندایە بە سەکتەر و کەرتە خزمەتگوزاریەکان خەرج ئەکرێت ، وەک :
دروستکردنی شاری یاری ، دروستکردنی هەتەلی بەرز، دروستکردنی شارە جەربەجەرەکانی نیشتەجێبوون لە کەرتی بیناسازیدا ، دروستکردنی گازینۆ و قومارخانەو شوێنی ڕابواردن و حەوانەوە بە سەرمایەدارانی جیهان و کەسانی خاوەن ئیمکانیات و سەمایداران لە ناو کورداندا ، … هتد .
بەڵام لە هەمانکاتدا چینێکی بەرین لە خەڵک بەژانەی پێویستیان بەوە هەیە کە بژێوی ژیانی خۆیان دابین بکەن و بە نموونە کار بە ئەو کەمپانیا بیانیانە بکەن کە پاک و خاوێنی شارەکانیان گرتۆتە ئەستۆ بە مووچەیەکی زۆر کەم وەڵ مەمرەو مژی ، هەروەها ناچاربوون کارکردن لە کەمپانیاکانی نەوت و گازو کەمپانیا نەودەوڵەتیەکانی هاتوچۆ بە گواستنەوەی شمەک و نەوت و گاز بە دەرەوەی شارە کوردیەکان وەڵ گۆیاندیانیان بە دەڵاڵان و کەمپانیا ئیحتیکاریە جیهانیەکان …. هتد.
زۆرێکی تریش لە هەموو سەکتەرو کەرتە پیشەسازیە لەکاتیەکان و خزمەتگوزاریەکانی تردا کار ئەکەن ، وەڵ لەهەمووشی کوشندەتر

ڕاگرتنی توژێکی بەرین لەم چینە لە ژیانی بەکاریدا کە خۆی لە خۆیدا فشارێکی گەورەی خستۆتە سەر مووچەی ئۆکەسانەش کە ئەچنە سەر کارو هەروەها پەیدابوونی هەڵی کار .
ڕزگاری و پێشکەوتنی فەرهەنگی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتووری و هۆوەدانی گۆڕینیان بە کۆمەڵگایەکی مەدەرن ، لە گرووی شەشی سۆسیالیستیدایە.
هەر بۆیە ناتوانرێت پشت بە کۆمەڵگایەکی لەم جۆرەی وەک کوردان ببەسترێت بە سەرکەوتنی شەشی سۆسیالیستی ، وە هەر بەچوونێکی لەم بابەتەی چەپی ناسیۆنالیستی خیانەتکی ووردە بەرژوازیانەیە .
لە سیاقی جیهانیداو لە سیاقی لێکاڵیشدا سەرکەوتنی ئۆو شەشە سۆسیالیستیە لە گرووی بەستنەوەی هەموو هێزو توانای مارکسیستەکان و تێکۆشەرانی ناوچینە چەوساوەکانی ناو ئەم کۆمەڵگا دواکەوتوانەی وەک (کورد) بە شەشێک و هەوڵێکی مەزنتر کە لە پانتاییەکی گەورەتر کە لەناوچەکەدا وە لەناو نەتەوەکانی تری ناوچەکدا هەیە.
هەرهەوڵێک و تەوانینکی ناسیۆنالیستانەی تر کە بانگەوازی (ڕزگاری نیشتمانی) ئەکات بەپێچەوانەی خواست و ەوتی چوونە پێشەوەی سەرمایەداری و کێکەی سەرمایەیە وە دژ بە سیاسەتی ئیمپریالیستەکانە لە ناوچەکە دا ، هەربۆیە بۆئەنجام گەیاندن و خۆشخەیاڵی بەسەرکەوتنی بزووتنەوەیەکی ناسیۆنالیستانەی لەم جۆرە هیچی تر نیە بەجگە لە بردنە پێشەوەی سیاسەتی ئیمپریالیستەکان لە ناوچەکەو گەوجاندنی چینی کرێکارو خەڵکی چەوساوەیە و خەڵکردنە چاویانەو دوورخستنەوەیانە لە خەباتی چینایەتی .
هەروەها هەر ئاڵتەرناتیف و بەدیلێکی تر کە خوازیاری دروستکردنی (دەوڵەتی مەدەنی و سەکۆلار) لە شوێنی دەسەڵاتداریەتی کۆنەپەرستانەی حیزبە قەومی و ئیسلامی و لەبەڵێ کوردیەکان، دیسانەوە خیانەتکی ووردە بەرژوازیانەی ناسیۆنال چەپەکانە ، کە مەبەست و ناوەرۆکی تەنها خەسازانە لەگەڵ دەسەڵاتداریەتی لەکاڵی کۆنەپەرستانی کوردو سیاسەتی ئیمپیالیستی جیهانی و هەوڵێکی نزیکانەیە بە دروستکردنی کۆمەڵگایەکی (سۆسیال دیمۆکراتیانەی) بەرژوازی لەناوچەکەدا ، کە خۆی لە خۆیدا ناکۆکە لەگەڵ ەوتی گۆشەی سەرمایەو سیاسەتی ئیمپریالیستی جیهانی .
سەروساماندان بە هزرێکی شەشگەڕانەی مارکسیستی لەم چەشنەش هەروا کارێکی ئاسان نیەو کاری شەلگیرانە ئەخوازێت ؛ هەروەها ئەویش بەهەمان شێوە لە گرووی هەم توازون قوای جیهانی و لەکاڵی خەباتی چینایەتیدایە ؛
بەنام ئەمە بە واتای ئەوە نایەت کە لەشوێنی خەماندا بمێنینەوە و لە ناو چوارچێوەی ئەم زەنگاوی کۆمەڵگای کوردیدا بتلێنەوە !

صابر محمد

بزووتنەوەی مارکسیستی کرێکاران

ئەو مەرجانەی کە پێویستن بۆ کاریگەربوونی کاریکاتێر.. بەشی 1- هەندێن خشناو

ئەو هەڵانەی کە زۆرجار لە هەڵبەزین و دابەزینیاندا دەکرێت و زۆرجاریش شێوەکاری بە شێوەیەکی گشتی، ئەگەر لە کاریکاتێری پێرتێتدا سەرکەوتووبێت، ئەوا بۆ جێبەجێکردنی کاریگەریەکی بەرز لە کاریکاتێردا، لە جێبەجێکردنی ئەرك و کارەکانی، بەبێ دابینکردنی چەند مەرجێکی دیکە بەدینایەت، بە تایبەتی لە هەردوو جۆرە کاریکاتێرە سەرەکییەکان کە کاریکاتێری سیاسی و کۆمەڵایەتین، چونکە هێز و سەبەر و رووبەرە رەنگاوڕەنگەکان تاکە کۆگە نین لە کاریکاتێردا، بەڵکو شێوەی دەرەوەی کاریکاتێر پێکدێنن، خوێنەریش تەنیا بە شێوەی دەرەوە کارلێك لەگەڵ کاریکاتێردا ناکات، دەنا هەموو کاریکاتێرەکان لە ئاستدا لەیەك نزیك دەبوون، کاریکاتێری سەرکەوتوو و کاریکاتێری ناسەرکەوتوو نەدەبوون، بەڵام وەکو دەزانین کارەکە بەم شێوەیە نیە، چونکە زۆرێك لە کاریکاتێرەکان کە کارزانانە نەکێشراون، و لە ڕووی هونەری و شێوەکارییەوە لە ئاستێکی نزمدان، یان لە ئاستی ئەوانە نین کە بە کارزانی و دەستەنگینیەوە کێشراون، کەچی ئای خوێنەران و بایەخدەرانی بواری کاریکاتێر بەلای خۆیانەوە رادەکێشن، لە هەندێك لە پێشانگا و پێشبڕکێ نێودەوڵەتیەکانیش لە بواری کاریکاتێردا تەکنیك و داشتنی هونەری بە پلەی دووەم دێت، چونکە تەکنیك بەتەنیا بەس نیە، پێویستە چەند مەرجێکی گرنگی تریش فەراهەم بکرێت، هەوڵدەدین بە شێوەیەکی ڕۆژەیی لە خوارەوە باسیان لێوەبکەین:

1- مەرجی پێکەنیناوی (کۆمیدی):
دەستەواژەی کۆمیدیا دەستەواژەیەکی گریکیە (یۆنانی)، بە شانۆی دژە تراجیدیا دەوترا، هەردوو دەستەواژەش وەرگێڕدرانە سەر زمانی

عەرەبی، تراجیدیا ناونرا (مەئساة) و کۆمیدیاش ناونرا (مەلهات)، بووە نەریتێك لەناو خەڵکیدا کە کۆمیدیا ئەو هونەرەیە کە ئامانجی بە پێکەنینهێنان، یان پشت بە پێکەنینهێنان دەبەستێت، بەبێ هەچاوکردنی ئەوەی کە ئەو هونەرە شانۆیی بێت یان نا، ئەو دەربڕینە بە شێوەیەکی تایبەت گواستراوەتەوە بۆ سینەماش، ئێمە لامان پەسەندترە بەکارهێنانی وشەی (کۆمیدی) لە جیاتی (پێکەنیناوی)، وشەی کۆمیدی بۆ مەرجەکە دەگەڕێتەوە، بەڵام پێکەنیناوی وەرگێڕاوەکەیەتی، کە لەوانەیە پێ بە پێستی ماناکەی نەبێت، بەڵام نزیکترین وشەیە بۆ مەبەستەکەمان، تۆژینەوە لە دەستەواژەکان باسی ئێمە نیە لێرەدا، بۆیە دەگەڕێینەوە سەر باسە بنەڕەتیەکەی خۆمان کە مەرجەکانی کاریگەری کاریکاتێرە.
فەراهەمکردنی مەرجی کۆمیدیا لە کاریکاتێردا شتێکی گرنگە و لە مەرجی شێوەکاری کەمترنیە، چونکە کاریکاتێر لەسەر دوو رەگەزی بنەڕەتی بونیات دەنرێت، ئەوانیش شێوەکاری و کۆمیدیایە، ئەگەر شێوەکاری نەبوو ئەوا کاریکاتێر نابێت، ئەگەر کۆمیدیاش نەبوو هەر کاریکاتێر نابێت، دەتوانین ناو لە کاریکاتێر بنێین (کۆمیدیای شێوەکاری)، لە حاڵەتی ونبوونی ئەم مەرجە کە کۆمیدیایە لە کاریکاتێردا، ئەوکات دەتوانین ناوی بنێین (نیگاری کاریکاتێری) لەو خانەیەی کە ستایلی کاریکاتێری بەکارهاتووە لە نیگارکێشاندا، بەڵام کاریکاتێرێکی تەواو نیە لە هەر حاڵەتێکدا.
مەبەستمان چیە لە کۆمیدیایی، هەموو جۆرەکانی هونەر کە دەبنە هۆی پێکەنین، لە گاڵتەجاڕی و هەجوو و گاڵتەوگەپ و قۆشمەیی، دەچنە ژێرباری ئەو دەستەواژەیەوە، هەموو ئەوەی دەبێتە هۆی پێکەنین کۆمیدیایە، جا چ پێکەنینێکی بێنیاز یان هەڵەشەئامێز یان ڕق و کیناوی یان زەرد یان پێکەنێکی ڕەش بوو.

لە دولکانەوە بۆ حاجی مامەند.. ئەحمەد رەجەب

وانەکانی ژیان :

لە سەرەتای ساڵی 1983 بە هاتنی هاوڕیانی نوێ لە دەرەوەو

مەبەندەکانی بادینان و هەولێر ژمارەمان لە هەڵکشان بوو بۆیە بریاردرا بارەگای حزبی شیوعی عێراق لە دولکان بگوێزرێتەوە بۆ بارەگای مەلبەندی سلێمانی ـــ کرکوکی حزب لە دێی حاجی مامەندو لە گەڵ هاورێ ابراهیمی سۆفی محمود (بابی تارا) کە هێشتا لە بەر ئازاری برینەکانی کە لە شەڕی سنە تووشی بوو بوو ئەیناێاند چۆنێتی رویشتنمان باسکردو هاورێ جەلالی عەلی دەوەت { شەرزاد} پێشمەرگەی ئازاو گورجوگۆل دەستنیشاکرا بۆ یارمەتیدانمان.
بەیانی زوو رۆژی 4/1/1983 هاورێیان (ژمارەیەکی زۆر ژنان) بوون ئامادە بوون و چوار هێستر بارکران و بەناو بەفرو شەختەو سەهۆڵبەندان و سەرماو سۆڵەو بەناو خاکی ڕۆژهەاتی کوردستان بەرەکەوتین وکزە بایەکی سارد گڤە ئەهات و مرۆڤی هەراسان ئەکردو کە گەیشتینە دێی خەجەك (خەرجك) شاخی گەڵی ماوەت دەرکەوت و فرۆکە جەنگییەکانی سەدام حوسەێنی دیکتاتۆر و حزبی بەعسی عەرەبی لە بۆمبارانی شارەکانی ئێران و کوردستان ئەگەرانەوەو، هیلاکی بە دەموچاوی هاورێیان دیاربوو بۆ لای ئێوارە گەیشتینە دێ نێوران سەر بە شاری بانە.
برادەرانی حزبی دیموکراتی کوردستان ـ ئێران (حدکا) بە گەرمییەوە پێشوازییان لێکردین و زوربەیان هاورێ بابی تارایان ئەناسی بارەکانمان لە لای ماڵێك داگرت و، هاورێیان دابەش بوون بە سەر ماڵەکان بۆ نانخواردن و. من وبابی تارا بووینە میوانی بەرێز هاشم کەریمی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی (حدکا) و شەوێکی خۆشمان بە سەربرد.
لە رۆژی داهاتوودا و لە پاش قاوەتی خواردن هێسترەکان بار کران و کەوتینەڕێ و، ڕێگاکە بوو بوو بە سەهۆڵبەندان و هەندێ لە هاورێیان بەم لاو ئەولا ئەکەوتن و گەیشتینە جێیەکی زۆر لێژو ترسناك و ئامۆژگاری هاورێیانمان کرد زۆر وریا بن و لەو کاتانەدا هێسترێك بە بارەوە خەلیسکاو لە بەرزی شەش و حەوت مەتی کەوتە خوارەوەو زوو لە گەڵ چەند هاورێیەك فەریا کەوتین و هێسترەکە زیانی پێگەیشتبوو ناچار بووین بارەکەی بە سەرخۆماندا دابەش بکەین و هەرچەنێك بوو گەیشتینە دێی چەمپاراو لە مزگەوت باری هێسترەکانمان داگرت و لە سەر ماڵان دابەش بووین و بۆ نوستن سەرو بەتانیمان لە ماڵان وەرگرت.

بەفر زۆر بوو ڕێگای شاخی سورەبانی بریبوو هاتوچو لە نێوان چەمپاراو چاڵە خەزێنە نەمابوو چوار ڕۆژ ماینەوە بەیانی و نیوەڕۆ ئێوارەو سۆ ژم خواردن بارقورسی بوو بۆ دانیشتانی دێ بۆیە لە گەڵ هاورێیان بابی تاراو شەرزاد باسی دێی چەمپاراومان کردو بە هۆی

ئەوەی ئەکەوێتە سەر سنووری هەردوو وڵات عێراق وئێران دوور نییە دوژمنی هەردوولا کاسەلێسی خۆیان خزاندبێتە ناو دێکەو باشترواية هەوڵ بدەین لێرە دەربچین و، ڕێکەوتین بەیانی زوو هاوری شێرزاد لە گەڵ هاوڕێیەکدا بڕۆن بو چاڵە خەزێنە و هەسترێك بە کری بگرن و بێنەوە بۆ سەرشاخ و ئەمەش چەند کەسێکی شارەزا لە دێکە بە کرێ ئەگرێن و یارمەتیمان بدەن تا سەر شاخ و خەمی سەرەکیمان بابی تارا بوو چۆن بگاتە سەر شاخ.
لە ڕۆژی پێنجمدا هاورێ شیرزاد و هاوڕێیەکی تر چون و ئەمەش بە یارمەتی کەسانی ناو دێ هەستەرەکانمان بار کردو کەوتینەڕێ و بابی تارا زۆر ئازایانە تا سەر شاخ بە پیادە هات و لەوێ هاورێ شیرزاد هەسترێکی هێنابوو لە سورەبان بەرەو خوار شۆر بووینەوەو زۆر ناخۆش بوو گەیشتینە دێی چنارەو لەوێ ماینەوە بۆ ڕۆژی داهاتوو گەیشتینە بارەگای مەبەندی سلێمانی و کەرکوکی حزب لە دێی حاجی مامەندو شایانی ئاماژەیە مەبیندی یەکی یەکیتی نیشتمانی کوردستان لە هەمان دێ بوو..

9/3/2021

قەسیدەی عودی تەنهاییم بژێنە.. ستیڤان شەمزینی

لە هەیوانی ماندووبوونەوە
تەماشای لەچی نەوچەوانی زەمان ئەکەم
ئەو سروودە ئەچڕم:
بەلەمەک پێش نغرەبوون بۆ مانگشەوی ئەخونند
بیر لەو هەموو ساڵە ئەکەمەوە
نەمتوانی دارەبانی خۆشبختی مارێ بکەم
لە نەو حەسارەکانی شین و زاریدا،
شەبقەی تەف و زریانم کردە سەر
لەو چرکە نەفرەتییە ڕائەمێنم
پەنچەرەکانی تروسکەم لەخەم کڕم دا
بووم دەرگاوانی دەزخ

بە کەپەی ئاگر غوسلی خەمم لە ژیان دەرکرد
ئەو ساتە لە سینگما پەنگ ئەخواتەوە
بەرەدای نائومێدیی هەی لووشیم
لە کەناراوی زیندەبەچاکردنی ئازادیی و خۆویستیدا تفیمییەوە
دەستم خستە ژێر چەناگەم،
ئەندێشەم لەسەر چی خۆزان نیشتەتەوە
ئەو رەمانە ئەنووسمەوە
وەک بزمار ئەچەقێت بە باوەش دەقگرتووەکانتا
خەم و ئەسپە شی بیرکردنەوە سەرکەشکانم
چیاکانی کپی ئەبین
لە قوژبنی شەقامێکی چۆلەوە هاواردەکەم
عەشق لەگەڵ منا کەتایی دێ
ئەو پەیڤانە شی ئەکەمەوە
میتاڵی دڵی جەخار جەخاریان کردم بە ئاو
لەو هەستە مەلوول و پەنهانەدا لە دایک ئەبمەوە
تە هیچ کات دەرینابی
پەشیمانم لە درەنگ هەڵقوڵانی
ئەو پەکە شیرینەی عەشقی هەژاوت
لە پەینەوە بەسەر پردی خونە بەهاریەکانتا
بەرەو هەسارەی چاوەکانت
لە خەم دەپرسم بۆچی هیچ پەلەقاژێکم نەکرد
لەژێر چەقەی تەنهایی
باوەشم نەکرد بەو زەمینەی تەنها تەوی
ئەوینی تەی تیا چەنرابوو؟
ئەمستاش لەچاوبەستە ئەترسم
منی ماسی لە ئامێزی دەریا تەراند
بووم بە تەڵەی مەراقەوە
لەحەزمەتی تەڵایی تەدا بە هەمیشە خنکام
کە بارانی فرمێسکەکانت بەسەرما ئەبارین
من چەتری ڕەحم هەڵکرد
تنەکە ئەسرینەکانت لە ڕەحما
بوونە غەمگینترین رووباری گریاو
ئەوەندە باسم کردوویت بە ئاسمان
ئەستێرەکان هەموو ئەتناسن
ئەوەندە پەسنی تەم کردووە بە باخ
سەدان گوڵ سەری خۆیان هەڵگرت
ئەوەندە لەم روانیوی بە بەدەنگی و بە دوان،

چاوم کەوتە قسەکردن
ئەوندە خەیاڵم پەوە کردوویت
دڵم قەوزەی کردووە لە چاوەوانیتا
ئەوندە پێکەنینەکانتم کردووە بە شیعر
فرمێسکەکانم دەیان ڕەنجاوە
ئەوندە نازی تەم کرد بە سەمفەنیا
مەسیقاش سەری سووماوە!
بەیارمداوە لە دڵی هەموو شیعرەکما پەتبەم
تا لوتکەی خۆشم ئاوەی
بەیارمداوە لە هەر هەناسەیەکما
ئاهەکی سارد بە بیرکردنت هەڵمژم
بەیارمداوە لەسەر هەموو ڕێگاکانی چاوەوانیم
هەمیشە تە ببینم
دەتەش وەرە، بڵێ ئەم خەیاڵ نییە
بڵێکو تەترین بەهاری ژیانتم
دەتەش وەرە
تامی میوەی ماچ و ڕامووسانم بە بگەنەوە
دەتەش وەرە، لە لەترین شوانما
لە ئاتەشگای بەکەسیما ئاگرێک بکاوە
دەتەش وەرە
بە خاچی هاتنەکی ئەبەدییەوە هەموواسە
دەتەش وەرە، بە سەرنجە سیحراویەکەتەوە
دیواری شیعرم هەڵچنە
دەتەش وەرە، لە زەمانی کەبوونی ویژداندا
عودی تەنهاییم بژەنە
ئاوسا پێکاوە لە میحرابی ژووانەکا
نوێژێک بە عەشق ئەکەین و
دەست لە ناو دەست
بەسەر مەیتخانەی دابونەریتدا باز ئەدەین
لە کەتایشدا
وەک دوو هەڵەی بەرزەفڕی کۆستانان ئەفڕین
ئەبین بەدوو ئەستێرەی نوێی عاشق
لە فەسڵی خەزانی ئاسمانا
دە وەرە گیانی گیانم
تە تەنها کەرەمی هاتن بکە

پیینجی ئادار.. فازیل شـــۆ

شۆ:
شار، لە ناو کوورەی ستەمدا خەی ئادژاند
شاخ، پووزەوانەی ئاگری بە سبەینە لە پە دەکرد
دایک، بەسەز لایەلایەکی دەگوتەوە، قەت پەشتر نەبیسترا بوو
شەقام، تەنوو، خوێنی بەر پەی خەی نەش دەکرد.

سەحەر:
تەوەی گەنج لەگەڵ فیشەک شەی دەکرد
سینەی کچان بوون بە قەلغانی ئازادی
تەورداس و پەمەک و بەرچیغ و گەپان
شیشەی دەرگا و پەنجەری زیندانەکانیان
لە مەخەا تووند هەڵدەکشا
ژنەک. .. سووتاو
لەسەر بان هاوای دەکرد
"قوربانتان بم، نەنەوە،
تا هەڵم بە نەهەننەوە
قوربانتان بم
قوربانتان بم!"

چەشتنگاوان:
ئازادی، تازە دەهات بە شار و شاخ
گزنگی خەی شاباش بکا
ئەستاش خوێنی چەاوەی شەهید هەر هەمی لەهەڵدەستا
'ئەی پەشمەرگە" لەسەر زاران وەکو بەفر دادەباری
زامە پە لەفیشەکەکان
لە تاو ئازار خەیان لە خەک وەردەدا
بەڵام هەرگیز نەدەگریان.
ئازادی، ەمبەک لەو ئاسمانە بەرزبەوە، خەر بوو.
خەرکی تیشک سوور سوور.

پاشنیوەڕ:
خدر، تەلەوزیەنکی لەسەر شان بوو جوان ەای دەکرد

وسوو، مەز و کورسییەکی بەدوای خۆیدا ڕادەکێشا
عەلە، چوار کلاشنکۆف و دوو دەمانچە و دووربینێکی
لە قەڵەکانی کردبوو
منداڵێک، سێ نۆجمەی زێڕی لەسەر شانی خۆی بەستبوو
هەمەر، دوور دوور ڕاوەستا بوو
وەک شێت لە سەری خۆی دەدا
ئایشەگول بە خەندەیەکی پڕ لە گریان
بە گریانێک دەم بەخەندە
یاخۆی هەمووانی دەگرت و لێی دەپرسین:
“توخوا، هەڵەتان دیتووە؟
توخوا، پەم بڵێن لە کوێیە،
بەخوم دەچم دەیهێنمەوە.

٥/٣/٢٠٢١

ئاکامێ ئابووری و کۆمەڵایەتی و تەندروستییەکانی پەتای کۆڤید-١٩ بەسەر ژنان نووسینی: مریەم عبدوالرحمن

ساڵی ٢٠٢٠ بەگشتی ساڵێکی سەخت بوو بە مرۆڤایەتی. کۆڤید-١٩ قایرەس بووە سەربار بە موسیبەتەکانی نیزامی سەرمایەداری، کە ژیان و گوزەرانی چینی کریکار و جەماوەری بەبەشی جیهانی ٣ووبەرووی سەختیەکی زەر کردەوە. بەشوەیەکی گشتی ژیانی ئاسایی لەبەریەک ترازاند. کاریگەریی لەسەر ژیان لەناو ماڵ، دەروە و شوێنی کار، خوێندنگە و کەمەگە بەجێهێشت. دەست ڕاگەیشتن بەخزمەتگوزاریی گشتی و کۆمەڵایەتیەکانی قورس کرد. دیارە ڕادەی کاریگەرییەکانی ئەم دەخەش جەراوجەر و لە کەسەکەوە بە کەسەک و لەژنەوە بە پیاو جیاوازی هەبوو.
ساڵی ٢٠٢٠ بەیار بوو ساڵێکی چارەنووسساز بێت بە بزووتنەوەی

یەکسانی ژن و پیاو بەپێی بەرنامەی کاری پەکین* و بەیاری ١٣٢٥ی نەتەوە یەکگرتوەکانی ساڵی ٢٠٠٠، کە یەکەمین بەڵگەنامەی فەرمی یاسایی بوو لە ئەنجومەنی ئاسایش دەرچووبێت بۆ گرنگیدان بە ئاکامەکانی ژنان و پرسەکانی ئاسایش و ئارامی. بەڵام کەمتەرخەمی دەستکەوتەکانی ئەو ٢٠ ساڵەی پێشووشی خستۆتە مەترسیەوە.
پێتاییکانی پێشووی وەک ئایدز و سارس و ئینفلوەنزای باڵدار و ئیبۆلاش دەریانخستووە کە زۆرترین ئەوانەی بەرکەوتەی ئاکامەکانی ئەو بڕیارانەن لە وڵات و کۆمەڵگە جەراوجێرەکان، ژنانن. کەرتنا ڤایرەس جارێکی تر ئەو راستیەی نیشاندایەوە کە نایەکسانی نێوان نێرینە و مێینە و ستەمی سەر ژنان لەکاتی پێتا و قەیرانە جەراوجێرەکاندا بەشێوەیەکی یەکجار زەق زیاد دەکات.
گرنگە ئاکامەکانی ئەو پێتاییە بزانین کە چین و چۆن لە بواری کەمەڵایەتی و تەندروستی و ئابووری، بەپێی ستراتیجی کەمەڵەی بانکی نێودەوڵەتی؛ کاریگەری لەسەر یەکسانی نێوان ژن و پیاو لەسەر ئەم لایەنانە دادەنێت:
١- هەلومەرجی ئابووری و سەرچاوەکان(الموارد).
٢- توانای تەندروستی و پەروەردە و فێربوون.
٣-پشتبەستن بە خۆ و سەربەخۆیی بوون(استقلالية).

١-کاریگەریە ئابووریەکانی کەرتنا:

• لەسەرتاسەری دنیادا ژن و پیاو لە پیشەسازی جەراوجەر کاردەکەن. ئەو ژنانەی لە کەرتەکانی خزمەتگوزاری کاریان کردووە بەتوندی بەرکەوتوون. بەنموونە: کەرتی تەندروستی، فەرمانبەرانی پێشوازی، چاودێری ناوخۆ و خزمەتگوزاری تایبەت(مضيفات)، چێشتخانەکان، ساڵۆنی قژبڕین و ئارایشگاکان، کرێکاری ناوماڵ...تاد. لەهەندێک بواری پیشەسازی کە ژن لەبەرهەمهێنانیاندا زۆرینەی زەرتریان هەیە وەک: نیوەی ژنانی بەنگلادیش لەکەرتی چنین و پیشەسازی دروستکردنی جلوبەرگ کاردەکەن. بەملیۆنان لەوژنانە ناردراوەتە ماڵەوە و بەکارکراون، و زوربەیان ژنن و بەهۆی کەرتناوە بە موچەن. لە ئەمریکا پتر لە ٤٠ ملیۆن کار لەدەستدراوە و ٦٠٪ یان ژنان کاریان تێدا کردووە(The Institute for Women’s Policy Research)لە بریتانیا نیوەی ئەو کارانەی لەدەستدراون ژنان ١٧٪ی ئەو کارانەیان لەدەستداوە لەبەرامبەر ١٣٪ی پیاوان(زیاتر).

• خاڵەکی تر کە پەیوەست دەکات ئاماژەی پێدرێت، بەتایبەت لەوڵاتە هەژارەکان کە بووەتە داهات کەمکان ناوزەد دەکرێت. ژمارەیەکی زۆری ژنان کاری نافەرمی(ناڕەسمی) دەکەن. لەئەنجامدا نەخشەی

پارێزبەندی کۆمەڵایەتی(الحماية الاجتماعية) لە شێوەی بیمەی بێکاری نایان گرێتەوە. بەنموونە لە وڵاتە عەرەبیەکاندا تەنێ ٦١.٨٪ ژنان بەنافەرمی کاردەکەن.

• بەهۆکاری ئەوەی مردنی پیاوان زیاترە لەژنان بەهۆی کێشەناوە (٢.٨٪ پیاوان دەمرن، ١.٧٪ژنان دەمرن). ژنانی ناچار کردووە هەوڵی زەرتربدەن بۆ پاراستنی کۆمەڵایەتی خێزانەکانیان و داهاتێک بەدەست بێنن.

• لە وڵاتە عەرەبیەکاندا کە لێیاسادا وا دانراوە پیاوان سەرچاوەی داهاتن. بۆیە ئەو خێزانانەی کە ژنەکان سەرچاوەی داهاتن، تەنگەژەوبەووی هەژاری زیاتر ببنەوە.

• ژنانی پەناهەندەی کار، وەک کاری خزمەتگوزاریەکانی ماڵان. لە کاتی ئەو پەتایەدا هەلومەرجی سەفەر و کار و پارەناردنەوە بۆ خێزانەکانیان کێشەی گەورەی تەدەکوەت و ئەوەش هەر بەسەر ژناندا دەشکێتەوە.

• بەهۆی پەتای کێشەناوە تەنگەژەوبەووی لەدەستدانی ملیۆنێک و ٧٠٠ فەرمانبەر ببنەوە کە ٧٠٠هەزار وەزیفەیان ژنە. لەکاتێکدا بەشداری ژنان خۆی کەم و بێکاریەکانی زۆر لەناو ژناندا هەیە کە لەساڵی ٢٠١٩دا گەیشتە ١٩٪ و بۆ پیاوان گەیشتە ٨٪. .

سەرەڕای ئەوەی پێش کێشەنا ژنان کەمتر بەشداری کاریان کردووە و سەرچاوەی پەیداکردنی داهات بوون، هەروەها هەژەی کرێی ژنان لەچاو پیاوان کەمتر بوو. بەهۆی ئەم پەتایەوە تەنگەژەو ئەو ژنانەی کاریان لەدەستداوە بەزەحمەتر لەپیاوان دووبارە بگەڕێنەوە سەر کاری پێشوویان.

٢-کاریگەریە کۆمەڵایەتی و تەندروستیەکانی کێشەنا بۆ سەر ژنان:

پرسکی دیکەی گرنگی پەتای کێشەنا ئەوە بوو کە تووندوتیژی خێزانی زیاتر کرد،ئەوەش بەهۆکاری نەچوونەدەرەوە و داخستنی شوێنگوزارەکان (کەرەنتینەوە). بەتایبەت لە وڵاتە دواکەوتووەکانی هەژەهەڵاتی ناوین و وڵاتە عەرەبی و ئیسلامیەکان و وڵاتە هەژارەکان. سەرەڕای ئەوەی ژنان بەهۆکاری کەلتور و هەلومەرجی نالەباری ئابووری و جەنگ و نائارامی سیاسی پێش کێشەنا لەو وڵاتانە گیردەی تووندوتیژی دەبوونەوە. هەلومەرجی کێشەنا کێشوهەوایەکی نالەبارتری تێخساند لەوەی ئەو کەسانەی تووندوتیژیان لێبڕامبڕیان بەکاردەهێنا لە ماوەی مانەوە لەماڵ و نەچوونە سەر کار تەواوی شەو و ڕۆژ دەبوایە بیەکەوبن، بە دڕوونکی نائارامی زیاترەوە ووبەووی تووندوتیژی

زیاتر دەبوونەوە. تەنانەت بەپێی ئامارەکان توندوتیژی ٢ بەرامبەر و زیاتر بەتەوە.

بەپێی لێکۆڵینەوەکان لەوانە عەرەبیەکان ژمارەی پێوەندیکانی ژنان بە هێلی تەلەفۆنی یارمەتی و گەرم ٦٠٪ زیادی کردووە لە چاو ساڵی ٢٠١٩. تەنانەت پێوەندیە تەلەفۆنیەکان بەتەنیا داوای کۆمەک و هاوکاری ناکەن، بەڵکو داوای بۆهاناوە چوونیان دەکرێت لە هێرشەی کوشتنی خێی و منداڵەکان. ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆ هاوکاری نەکردنی حکومەتەکان لەلایەنی دارایی، کەئەمە فشاری زیاتر دەخاتە سەرحاڵەتی دەروونی پیاوان. بەنموونە لە تونس توندوتیژی ٥ بەرامبەر زیادی کردووە. لە عێراق تەنانەت ژنێک دوای توشبوونی بەکۆرۆنا و گەڕانەوەی لە نەخۆشخانە، هاوسەرەکەی لێگەڕێتەوە ماڵەوە و لەی جیا بەتەوە. تەنانەت هەندێک خێزان پێیان شەرمە ئاگادار کچەکانیان تووشی ئەو قایرۆسە ببن، چونکە ئەوە کاردەکاتە سەر دواڕۆژی هاوسەرگیری، وەک پرسێکی شەرەف هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەکەن، بۆیەش ئەو کچانە دەکەونە حاڵەتی دەروونی زیاتر خراپەوە. لە وڵاتانی پێشکەوتووی وەک فەرەنسا بەنموونە لە ماوەی هەفتەیەکی داخستنی شوێنە گشتیەکان توندوتیژی خێزانی بەرزبوەتەوە بە ٣٢٪.

لەلایەکی دیکەوە دابەشبوونی نایەکسان هەیە لە بڵاوبوونەوەی خێزان لەنێوان ژن و پیاو لەکاتی ئاسایيدا. ئەوەش بەهۆی دابونەریت و یاسای دژە ژنی داوکەوتوانە بگشتی و کۆمەڵگە ڕۆژهەاتیەکان بەتایبەتی. بەهۆی داخستنی خوێندنگەکان وجیاکردنەوەی بەساڵاچوان و زیادبوونی ژمارەی نەخۆش لە خێزانەکاندا، بەرپرسیاریەتی ژنان زیاتر دەبێت. ئەم هەلومەرجەش مەسەلەیەکی ترسناکی دروستکردووە لە گوشار خستنە سەر ژنان لەسەرتاسەری دنیا.

هەروەها زەربەی کاری ناوماڵ کە بە بەرامبەر، زیاتر دەکەوێتە ئەستۆی ژنان و کچان لە هەموو جیهان، بەجۆرێک ٧٦.٢٪ کار بەپێی ئاماری فەرمی نەتەوە یەکگرتووەکان دەکەوێتە ئەستۆی ژنان، واتە نزیک بە ٣ ئەوەندەی پیاوان، ئەم ژمارەیە لە وڵاتانی ئاسیا و ئۆقیانوسی ئارام بەرزدەبێتەوە بۆ ٨٠٪. بەمشێوەیە کە چاودێری نەخۆش لەماڵەوە دەکەوێتە ئەستۆی ژنان، ئەمەش هەکارە بۆ توشبوونی زیاتری ژنان بە قایرۆسی کۆرنا. لە کاتێکدا ژنان لەو شوێنانەی هەڵی پشێوە کاردەکەن وەک مامۆستا و کارگوزاری ناو تیارەکان و شوێنە خزمەتگوزاریەکان …تاد(لەسەر ئاستی دنیا ٨٨٪ی ژنان ئەو کارانەی هەڵی پشێوە دەکەن، ٦٩٪ پسپۆری تەندروستین). بەنموونە ئەو ژنانەی لە ئیسپانیا لەکارتی تەندروستی توشیبوون نەخۆشیەکە بوون

دگاتە ٨.٧١٪ بەرامبەر ٢.٢٨٪ پیاوان) و ئەو شوێنانەن کە زۆرتر نەخشیەکەی تەدابەاوە و توشی دەبن. لەماڵیشەوە دیسانەوە ژنان ئەرکی چاودێری زیاتریان لەئەستۆیە. کاتێکیش قایرۆسەکە دەبێتە هۆی داخستنی خوێندنگەکان و قەدەغەکردنی سەفەر و هاتوچۆ، خزم و بەساڵاچوانیش توشی نەخشیەکە دەبن، دووبارە ئەرکی ژنان زیاد دەکات و دەبێت زیاتر ئەرک بکێشن. تەنانەت ئەو ژنانەی بەنموونە لە کارتی تەندروستی کار دەکەن کە دیارە زۆرێکیان ئەرکی چاودێری خەزان و منداڵی لەسەرە، لەترسی لەدەستدانی کارەکەی پەنادەبات بە پێداکردنی دایەنگە و شوێنێک کە منداڵەکانی لە دابنێت لەکاتی داخستنی خوێندنگەکان.
لەکاتی بوونی هەڕەشەیەکی وەک جەنگ و پەتا، ژنان زیاتر توشی دڵەڕاوکە و ناجێگیری دەروونی دەبنەوە بەهۆی پەرشی زەریان بە پاراستن و چاودێریکردنی خەزان و منداڵەکان بەتایبەت.

لەئەنجامی سەپاندنی قەدەغەی هاتوچۆ بەهۆی ئەم قایرۆسەوە، ژنان بەگشتی و ژنانی دووگیان دووچاری ئاستەنگی گەورەی تەندروستی دەبنەوە بەهۆی کەمبوونەوەی خزمەتگوزارییە تەندروستیەکان و سنووردارکردنی خزمەتگوزاری تەندروستی و گواستنەوە و دەست ڕاگەیشتن بە نەخشانە و شوێنی چارەسەر و چاودێری ژنانی دووگیان. هەروەها توشبوونی ژنانی دووگیان بە خەمۆکی زیاتر بەهۆی ئەو هەلومەرجی قایرۆسەکە هێناویەتە پێش، ئەمەش کاریگەری خراپی دەبێت بەسەر کەرپەکە.

لەکەتایبدا ئەگەر سەیری وێنا گشتیەکەی ئاکامەکانی ئەم پەتایە بەسەر مرۆقایەتی بگشتی و بەسەر ژنان بەتایبەت بکرێت، ئەوا بەمان دەردەکەوێت کە ئەو پەتایە بزووتنەوەی ژنان بە گەیشتن بەمافەکانیان و یەکسانی لەماف لەگەڵ پیاوان، هەندەی دیکە ئەرکی گران کردوون و کەرەنا ئاستەنگەکان و کێشەکانی زیاتر و قووڵتر کردۆتەوە.
بەڵام ئەم پەتایە کەمێگەی بگشتی ڕاچڵەکاند و فشارێکی گەورەی هێنا بۆ زیاتر بیرکردنەوەی خێرا بگشتی بۆ ئەو نابەرابەری و کارەدژە ئینسانییە ڕەژانەیەی سیستەمی سەرمایەداریی بگشتی دەیکات، و ئەو کەمتەرخەمیانەی مەیدانەکانی تەندروستی و پەروەردە و خزمەتگوزاریە گشتیەکانی بەتەواوی ئیسوا کرد. بەیە بەوام وایە سەرەڕای ئەو ئاستەنگیانەی ئەو پەتایە هێناویەتە پێشەوە، لەبەرامبەردا بزووتنەوە ئینسانی و یەکسانیخوازەکانیشی وشیارتر و بئاگاتر هێنایەوە و شەرمەزاری و ئیسوایی و ڕەوانکاری ئەم

سیستەمی بەتەواوی ئاشکرا کرد.
خشتەی ئاماری ژنان لەچاو پیاوان لەو شوێنانەی لە هێڵی پێشەوە کار دەکەن.

خشتەی ئاماری ژنان لەچاو پیاوان لەو شوێنانەی لە هێڵی پێشەوە کار دەکەن.
پیاوان ژنان جۆری کارەکان
١٢٪ ٨٨٪ کرێکارانی خزمەتگوزای کەسی(شەخسی)
٢٤٪ ٧٦٪ پسپۆری یارمەتیدەر لەبواری تەندروستی
٢٦٪ ٧٤٪ کرێکارانی پاککردنەوە و یارمەتیدەر
٣١٪ ٦٩٪ پسپۆری تەندروستی
٤٠٪ ٦٠٪ ئامادەکردنی خۆراک و یارمەتیدەر
٤٩٪ ٥١٪ کرێکارانی فرۆشیار(Cashier)
٤٩٪ ٥١٪ پێشسازی خواردن و خۆراک
٨٣٪ ١٧٪ پێشسازی بیناسازی و گواستنەوە
٨٤٪ ١٦٪ کرێکارانی پاسەوانی
٩١٪ ٨-٩٪ هێزی چەکدار

*کێبووڕکێی پەکین (چین) لە ئەیلولی ١٩٩٥، یادی ٥٠ ساڵەی دامەزراندنی نەتەوەیەکگرتووەکان، بووبەنووەی لاڵایەن چەند وەاتەکەوە بەرنامەکارێک بۆ بەدیهاتنی ئامانجەکانی یەکسانی و گۆڕپەدان و ئاسایش بۆ هەموو ژنان لەسەرتاسەری دنیا و بۆ بەرژەوەندی هەموو مرۆڤایەتی پشکێش کراو لە ساڵی ٢٠٠٠ بوو بۆ بەیاری ١٣٢٥ی نەتەوەیەکگرتووەکان.

-_____

سەرچاوەکان:
١- ویکیپیدیا
٢- سایتی(https://www.aljazeera.net/news/women/2020/5/2 الجزیرة)
٣- نەتەوەیەکگرتووەکان
https://www.un.org/…/put-women-and-girls-centre-efforts…
سەرەتای ئازاری ٢٠٢١

ئیسلام و عـــروبە دوو رووی یەک دراون.. ستیڤان شمزینی

هەمیشە بە قسەکردن لەسەر ئیسلام و عروبە و پەیوەندیی ئەو دووانە بەیەکەوە دەمانباتەوە سەر هەمان پرسیاری ئایا مریشک لە هەلکەیە یان هەلکە لە مریشکە؟ لەئاستیدا وەڵامەکە بەهەر بارێکدا بێت هەر راستە، بە هەمان شێوەش ئاگەر بڵێین عروبە بەرهەمی ئیسلامە، یان ئیسلام بەرهەمی عروبەیە ناکۆینە هەڵەوە و لەهەر بارێکدا بێت وەڵامەکی گونجاوە، چوونکە ئیسلام و عروبە دوالیزمێکن کە بووون مەژوو و سەرهەڵدانیان ئاوێتەی یەکتری بووە و بە یەکدی بەستراوەتەوە، لەبەرئەوە دەتوانین بڵێین دوو رووی قەڵەبی دراوێکن کە تووندوتیژیی و تیرۆر و ئینفال و شمشێر. عەرەب هەمیشە بە دەستکی شمشێری هەڵگرتووە لە پێنا دەستکی قورئانیدا، قورئانیش کارتێلکی هەسوان و کارکردنی عروبەیە، ئاگەر مانیفێستی کۆمۆنیست کتێبی پیرۆز و بنەمایی کۆمۆنیزم بێ، ئەوا قورئان کتێبی پیرۆزی عروبەیە.

لە واقیعیشدا نامۆیکی عەرەبیانەیە و هیچی دی، بۆ هەر نیە عەرەبکان هەمیشە پارێزگاریی دەکەن لە مانەوەی قورئان بە زمانی عەرەبی و ڕە دەگەڕن لە هەوڵی وەرگێڕانی بە سەر زمان و هەر ڕێنووسێکی تر، بەڵکو ئەوان تەنیا ڕەگە دەدەن بە تەفسیر و خوێندنەوەی ئایەتەکان (ئەمەش لە چوارچێوەیەکی تەسکدا) هەر هەوڵێک بدەڕ لەمە مەحکومە بە کوفر و زەندیک بوون، لە کاتێکدا دەبینی تەورات و ئینجیل وەک دوو نامەی ئاینیی و (ئاسمانی) بە سەر چەندین زمانی جیاواز وەرگێڕدراون، هەر کەس و نەتەوەیەک دەتوانێت بە زمانی ڕەسەنی خۆی بیانخوێنێتەوە.

بە دیوەکەی تریدا قورئان فاکتەرێکی بە عەرەبکردن و سینەوەی ئەویتری غەیرە عەرەبە، ئەمەش لەڕگەی بە پیرۆزگرتن و بەاوکردنەوە و خوێندنەوەیدا، هەرواش عەرەبکان هاتنی یەکەم و دوا پێغەمبەری عەرەبی (محەمەد) تەنیا بە عەرەب نازانن بەڵکو بە هەموو جیهان، بەڵام دەبێت سەروەریی هەر بە عەرەب بێت و چینی ئەریستۆکراسی قورەیش دەسەڵاتی درۆژخایەن و جاویدانی سەرجەم کۆمەڵگای خەلافەت جێو بکات.

عەرەبە ئیسلامکان لە سەردەمی فتوحاتدا کە هاتن کولتوور و تراديسیۆن و ژیار و شارستانی و پەرستگا و کتێبخانە و نامە پیرۆزکانی تری نەتەوە بە موسۆمانکراو و نیشتمانە تازە

داگیرکراوەکانیان لەناوبرد، کە سەرلەشکری عەرەبی ئیسلامی (سەعدی کوڕی باوکی وەقاس) گەیشتە شاری (مەداین) نامەیەکی بۆ عومەری کوڕی خەتتابی خەلیفە نارد کەچی لەو هەموو کتێبە بکات لە شارەکەدا، (عومەر) لەوەڵامدا دەنووسێ مادام قورئانمان هەیە بۆ ئاویاندا بدە یان بیانسووتێنە، بۆیە ئۆویش زۆر (مەردانە) دەست دەکات بە سووتاندنی کتێبخانەکانی ئەو شارە.

لە یەکێک لەو دیکەمێنتانەی لە کوردستان دەزراوەتەوە، هەنراوەیەکە بەدیالێکتیکی هەورامی کە ئاماژە دەکات بۆ ئێنفال و لەناوبردنی پەرستگا و ئاتەشگاکان و کوشتنی پیاوان و بۆغەنیمەت گرتن و کەنیزەککردنی ئافرەتانی کورد، کە ئەمە یەکەمین ئێنفالی کوردە لەسەر دەستی عەرەب و یەکەمین سەرەتاکانی دەرکەوتنی عروبە و ناسیۆنالیزمی خەڵیفەکی عەرەبە. دواتر لە سەردەمی (عبدالملک بن مروان)ەوە مەرسوماتی دەوڵەت و نوسراوەکان و نووسینی سەر دراوەکان و هەموو نووسراوەکانی تری دەوڵەتی خەلافەت بەعەرەبی کران و بە هەموو شێوەیەک کارکرا بۆ لەناوبردنی کولتووری کورد و فارس و گەلانی تری ژێر چەپۆکی دەسەڵاتی خەلافەتی ئیسلامی- عەرەبی.

بە نموونە لە سەردەمی یەکێک لە خەلیفەکانی عەباسیدا تابلێیەکی پاشماوەی ساسانییەکان لە عێراقدا مابووەوە کەچی بەفەرمانی خەلیفە ئەو تابلێیە لەناوبرا!. بە لەمانەش هەموو موسەمانە غەیرە عەرەبەکان، چین و توژاڵی خوارەوەی کەمەڵ بوون و بە چاوەکی کەمتر سەیر دەکران، بە موالی و شوعبی ناودەبران، ڕۆژێک لە ڕۆژان بەیان نەبووە بەشداریی بکەن لە پێکهاتە و ژیانی سیاسیی و ئیداریدا لە نەو خەلافەتی ئیسلامیدا، سەرباری ئەوەش سەرکوتکراون، تا ئەو ئاستەی نەیانتوانیوە ژن لەعەرەبەکان بخوازن و لە دوا جاریشدا هەروەک (کافرەکان) جزیە و سەرانەیان لە سەندراوە.

بە درێژایی دەسەڵاتی خەلافەتی ئومەوی و عەباسی، کورد و بلوچ و فارس و ئازەر و ئاشووری سەرکوتکراون و شەڕش و ڕاپەڕینەکانیان بە سیاسەتی ئاگر و ئاسن و جەرەها ئەشکەنجەی جەستەیی و دەروونی پوکەنراوەتەوە و ڕەحی نەتەوەیان خراوەتە ژێر پێی فیوداڵ خەڵیکیەکانی عەرەبەوە. لە سەردەمی نوێشدا عەرەب هەر بە چەکی ئیسلام و قورئانەوە دەتە گەڕپان و بەرگی دین دەکاتە بەر هەموو ئەو تاوان و دەندایەتی و جەنگ و کاولکارییانەی کە دەیانکات، دینی عەرەبیش پاپشت و پشتیوانییەتی.

سەددام کورد قاڵانی ناونا ئێنفال، حکوومەتی سودان کوشتنی

مەسیحییەکان بەغزا دادنەت، قیبتییەکانی میسر بە ناوی بەاوکردنەوەی فەسادی ئەخلاقییەوە جەهنمیان بە دادەخرێت. هەموو عەرەبیش کەشێکی جوگرافی و مێژوویی وەک کەشی عەرەب- جوولەکە دەبەسنەوە بە ئیسلامەوە و بە هەموو ئیسلام تێدەکۆشن بە لەناوبردنی جوولەکە و ئیسرائیل. بەیە ئیسلام و عروبە ئاوێتەی یەکترن و وەک مالێک وان کە هەر یەکێکیان بااڵکییەتی، بەئاوەی کردەی فەین بەئەنجام بگەیەنرێت دەبێت هەردوو پااڵکە بەهاوشانی یەکتر لە کاردا بن.

ستیڤان شەمزینی
ستۆکهۆڵم

کتێبی لەنین دەربارەی ئازادی ئافرەتان.. ئەحمەد رەجەب

پێش هەموو شتێك گەرمترین پیرۆزبایی دەکەم : لە 8 مارس / ئازار رۆژی جیهانی ئافرەتان ، لە هەموو ئافرەتانی دنیاو کوردستان ، لە هەموو ئافرەتانی شۆرشگێرو تێکۆشەر، ئازادی ئازادی بە ئافرەتانی زیندانیانی سیاسی.
بەدرێژایی تێکۆشانی شۆرشگێری لەنینی مەزن رابەری شۆرشی ئوکتۆبەر جەخت لە گرنگی رۆڵی ئافرەتان دەکات و لەو بارەیەوە دەڵێت { بەبێ ئافرەتان قەت بزوتنەوەیەکی جەماوەری راستەقینە نایەتەدی و هەرچی شیکردنەوە لێکدانەوە هەیە دەبێتە خزمەتش بەرامبەر بە پۆیستییەکانی ئافرەتان و بەبێ ئافرەتان ناتوانرێت کۆمەڵگا بگۆردرێت و سۆسیالیزم دابمەزرێت بێیە پۆیستە هەردەم بەدوایاندا بگەڕێن و رێگا بدۆزینەوە کە چۆن بیاندۆزینەوەو ئەوەش رێگایەکی تێکۆشانە لە پێناو سوسیالیزمدا.

لە ساڵی 1977 ی سەدەی رابردوو من و هاوڕێی تێکۆشەر شەهیدی نەمر مامۆستا رەووف زوهدی دەستمانکرد بە وەرگێرانی کتێبەکەی مامۆستای مرۆڤایەتی و تێکۆشان و شۆرش فلادیمر ئیلیچ لینین { دەربارەی ئازادی ئافارەتان} و کتێبە لەلایەن هاوریی ناسراوو دیاری حزبی شیوعی

سوریا زەینەب نبووە لە زمانی روسییەوە کرا بوو بە عەرەبێ.

ئازادکردنی ئافرەتان رێخۆشکەرەیە بۆ ئازادکردنی کۆمەڵگاو هەوڵدانە بۆ:

بەرزکردنەوەی رادەی زانیاری و هوشیاری ئافرەتانە بۆ بەشداریکردنیان لە ژیانی سیاسی و ئابووری وکۆمەڵایەتی و رۆشنبیریدا.

لە رووی هۆشیاریەوە ئافرەتان تەیار دەکات بۆ پەیوەندیکردن بە حزبە سیاسییەکان و سەندیکای کرێکاران و کۆمەڵەی جوتیاران و دامەزراو پیشەییەکان.

نەهێشتنی نەخوێندەواری وتیکۆشان بۆ هەموارکردنەوەی یاسا پەیوەستەکان بە ئافرەتان و فشارخستنە سەر حکومەتەکان بۆ دابینکردنی یاسای تۆپزی خویندن و فێرکردنی نێروەی و، هەوڵدان بۆ کردنەوەی داینگەو باخچەی ساوایان بۆ منداڵانی ئافرەتاتی کرێکارو فەرمانبەران و بایەخدان بە کردنەوەی نەخۆشخانەو دابیکردنی دەرمان بە خێرایی یان بەنرخێکی گونجاو.

پاراستنی منداڵان وتێکۆشان بۆ نەمانی زەبروزەنگ و نەهێشتنی برسێتی ورێگردن لەوەی کار بە منداڵان بکرێت و بارودۆخی ژیانیان مسۆگەر بکرێت.

لە خوێندنەوەی لێنینی بلیمەت سەبارەت بە شێوەکانی دیموکراتییەتی بورجوا خیانەت وفێڵ و مەکری ئەو دیموکراتییەتە دەردەکەوێت بەتایبەت لێنین ئاماژە بە لەشفرۆشی دەدات چونکە بورجوازییەت وا خێی دەردەخات کە لەشفرۆشی لە ناو کۆمەکادا بنبر دەکات ئەوەش لە کاتێکدایە خودی بورجواکان بازرگانی بە لەشی ئافرەتانەوە دەکەن و بە توندوتیژی کچانی منداڵ ولاو رادەکێشن بۆ دژەخی کاری خراپە ڕك وە ك ئەوەی ئەمرو لە کوردستاندا ڕوو دەدات و، شێخ و مەلاو بەرپرسی باڵا بوونەتە خاوەن یانەی قومارو ئافرەتانی بەرەوشت و لەشفرۆش.

بەڵام پرسیار لێرەدا ئەوەیە کتێبەکەمان کەوتە کوێ !؟ کێ بردی!؟ بۆ دیارنەما!؟

لە ڕێی نووسیگەی ڕۆژنامەگەری هەریمی کوردستان نێردرا بۆ بەغدا بۆ چاپخانەی (دار الرواد) ی حزبی شیوعی عێراق بە مەبەستی چاپکردنی و ریزداریادی بەخیر کاك محەمەدی مەلا کەریم نووسەری بەناوبانگ ئامادەیی بۆ پێداچوونەوە دەربری بەڵام بە داخەوە ڕێتێنی حزبی لەلایەن لێژنەی ڕۆشنبیری وچاپەمەنی ناوەندی ڕێگر بوو گوایە نیازیان وایە بە دەق و نووسینەکان بە تایبەت وتەکانی لێنین بچنەوەو، بە هەرحاڵ حزبی بەعس و رژێمەکەی دیکتاتۆر سەدام حوسەێن

هەرشیانکردە سەر حزبی شیوعی عێراق و دەستیانگرت بە سەر چاپخانەی (دار الرواد) و کتێبەکەی ئەمەش نەماو شەهید کرا.

لێرەدا سەری رێزو نوازش بۆ هاوریی تیکۆشەرم شەهید رەووف زوهدی و هەموو شەهیدانی حزب و بزوتنەوەی چەپ دادەنوێنم و یادیان بەخێرو سەرشاری و مردن بۆ دوژمنانی شیوعییەت ..
7/3/2021

دنیا لەسەر پشتی گاجووت، یان لەسەر پشتی کرێکاران و تاکانی هەنج و زەحمەتیان وەستاوە؟..تاهیر عیسا

سیستەمی سەرمایەداریی، لەهەر دەورانێکی مێژوویی خۆیداو لەژێر هەر ناوو ئەدرەسێکی هابردوی یان ئەمڕۆیدا، لەسەر بناغەی ستەمێک کە لەکاری بەکرێ و مەکدارێتی تایبەتی و زەدەبایید خۆی دەنوێنێ، درێژەی بەمانەوەی خۆی داوەو دەیدات، کە لە تەوانین و سەرنجی گشتی کەمەگادا بەکارێکی ئاسایی جێگای خۆی گرتووە و هەخنەیەک لەسەر ئەم پەسەیە بەشەویەکی بنەتیی کەلە دیدی باوی کەمەگادا هەنگی دابتەوە، لەئارادانییە.

تەنیا لەلایەن کەمایەتیەک لەوانەوە نەبەت کە وەک چینێک لەناو پەسەی بەرهەمهێنان و بەکاربردندا، جێگاو هەگای خۆیان لەچاو چینە باڵادەستەکانی ژوور سەری خۆیان درککردووەو تێنانەت لەناو هەر ئەم چینەشدا، بەشێکی زەری بەهەمان تێگەی گشتیکەمەگاو فەرهەنگی باوی کەمەگادا کە فەرهەنگی چینی باڵادەستە، گەش و پەروەردەکراوە و هەر بەهەکاری چەسپاندنی ئەم تەوانینە لەزهنی گشتیشدا، سەرمایەداریی شەرعیەت و هەوایەتی خۆی هەتا ئێستاش بەسەر چینە مەحرومەکانی دیکەی کەمەگادا، درێژە پێداوە، هەر بەم هەکارەش، سیستەمی سەرمایەداریی توانیویەتی لەژێر دیکەری هوکەشیانەی جەراوجەری خۆیدا درێژە بە جەوهەر و ناوەرکی زالمانە و

چەوسێنەرانە و دژە مرۆڤیانەی خۆی بدات و بەشێکی زۆری بەرهەمی هەزی کاری کۆمەڵایەتی، تۆزانە کە لەزەدەبایید خۆی دەردەخات، تاڵان بکات و لەشکۆی سەرمایەی کۆکراودا وەک قازانج بۆتە ناو قاسەی سەرمایەدارانەوە.
ئەم دزیی وتاڵانییە کە بەشێکی بناغەیی لە سیستەمی سەرمایەداریی و پێسەی کۆکردنی سەرمایەو سەرمایەگوزاریی پێکدەهێنێت، لەتەگەی گشتیدا وەک گەندەڵیی ئۆژمارناکرێت، واتە وەک هەر مەعامەلەو ئاڵ وگۆڕێکی دیکەی ناو بازاڕی کارو کاسبی ئاسایی دیکە لەبەرچاوگیراوە!
تەنیا لەهەندێک جوگرافیای لەرەو لەوێی دنیای سەرمایەداریدا نەبێت، کە کرێکاران لەمۆژووی ململانێکانی خۆیان لەبەرامبەر چینی حاکم و باڵادەستدا، توانیویانە کەمێک لە هەل ومەرجی کارو سەعاتکاری تۆزانەو حەقدەست و موچەکانی بەقازانجی ژیانێکی باشتردا، لە چوارچێوەی یاساو تۆسای کرێکاری و ئیسلاحاتی هەمەجۆریی ئابووریی و سیاسیی و کۆمەڵایەتی، بەسەر سەرمایەدارانداا بسەپێنێت و لە ئاستیی زەدەبایی و قازانجێک کە دەژێتە قاسەی سەرمایەدارانەوە بهێنێتە خوارەوە.
دەنا لە بەشێکی زۆری جوگرافیای دیکەی کۆکردنی سەرمایەو قازانجپەرستیدا، هێشتا کرێکاران لەو پێی خراپی هەل ومەرجی کارو سەعاتکاری زۆرو لەخوارەوە بوونی موچەو حەقدەستکان و نامەیان لەزەربەی ئەو بەرهەمانەش کە لە تۆنەج و زەحمەتیی خەیانەوە بەرهەمدێت، سەرباری خراپی دەخی ژیانیان لەبەکاربردندا، کەبەزەحمەت و بەمەرەو مژیە دەتوانن لەناو پێسەی فرەشتنی هەزی کاریاندا بەردەوام بن، کە زەربەیان بەهەکاری نەبوونی بیمەی تەندروستیەکانیان و گرانی دکتۆرو دەرمان و کەمدەرامەتییان لە تەمەنێکی کەمدا دووچاری لاوازی جەستەیی و نەخۆشیی و دواجاریش مەرگی ناوەخت دەبنەوە.

هەتا ئەوێی بەکوردستان و دەخی کرێکاران و زەحمەتکێشان دگۆتەوە، لەگەڵ سیستەمێک بەرەو ڕوون کە دوو جەمسەرە لەگەندەڵیی و دزیی وتاڵانی بە پەردە تۆزەوە و کرێکاران وزەحمەتکێشانی لەئاستیدا، دووچاریی بنبەستێکی سیاسیی ئابووریی کۆمەڵایەتی هەمەگیر کردۆتەوە وکۆمەڵێک دزو مافیای هەر بەمانای وشەکە خۆی دزو تاڵانچی، جیاواز لەوێی وەک هەر سیستەمێکی ئابووری سیاسیی کۆمەڵایەتی دیکەی جیهانی لەبەرهەمهێنان و سەرمایەگوزاریدا، لەشکۆی زەدەبایی و دزینی هەزی کاریی کرێکاران و فەرمانبەرو کارمەندانەوە دەژێتە گیرفانیانەوە، سەرباری ئەمەش، ڕاستەو خۆ لە داهات و قووتی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێشاندا دەیدزن

و بۆ خۆیان و نەوەکانیانی گلدەدنەوە و تانانەت بۆناوی دڕی گەورەی پاشکۆتۆوە، وەک ئەوەی کرێکاران خۆیان ئاگر پوڵێک لە مسرەفی ڕۆژانەیان زیادبێت، نەتوانن و نەزانن چۆن پاشکەوتی دەکەن، کەوتنە دزینی بڕشکی زۆریی بەرهەمی ڕەنج و ماندووبوونیان و موچەکانیان بۆ یەکجاریی لە حەپەلەشکرا .

واتە هەر لەناو چوارچێوەی ئەم کەمەگایەدا، ناکۆکیەکی یەکجار قوڵ و چارەنەگر، کە لایەک بڕشکی بەرفراوان، جیاواز لە لەشکری بەرفراوانی بێکارانەوە کە لەهەر جارە بیمەیەکی ژیان بەبڕشکراون،، کرێکاران و کارمەندو فەرمانبەرانکیش کە لەسەر کارن، لە ژێر سایەی حوکمەانی ئەم دزو باندە مافیایانەی دەسەاتی کوردیدا، حەقی کرێ و ڕەنج وماندوو بوونیەکانیان پێنادرێت و ئاگرێش لەوپەڕی نەبوونی وناچاریدا، کەسێک ناچاربوو بێت بۆ بەدیهێنانی شیری منااڵ ساواکەی چەند قوتوێک شیر بدزێت، بۆ چەندین ساڵ حوکمی زیندانی بەسەردا دراوە! ئاگرێش هاتبێتە سەر جادەو داوای ماف و ئازادیەکان و باشترکردنی ژیان و موچەکانی کردبێت، یان بۆگوڵە وەامی وەرگرتۆتەوە، وەک لە حەقدەی شوبات و زنجیرە خۆپیشاندانەکانی دواتریش و ئەم دواییانەشدا، بەدیان لە لاوانی خەرمانەخانەدیویان خەڵتانی خوێن کراو چەندینیان کەمئەندام وپەککەوتەکراو دواتریش بەنائومێدی و تەکشکاوی ڕەوانی ماڵەوەکرانەوە.

یان بۆ گرتن و لەدان و سوکایەتی و شەق و شیلاقی هەزە بڕتەجیی و بەکرێگیراوەکانیان و دواتریش بۆ لەپشت بوونی دەستی جەراو جەرو تابوورو شتی لەمجەرە تەمەتبارکراوە و زەربەی چالاکانی ناڕازیشی ئاگەر چانسیان بووبێت و سەران و سەردەشت و کاوەو ویداد ،،،، ئاسا، تیرەر نەکرابن یان کوتەککاری نەکرابن، بەداتاشینی چەند مەڵەفێکی هەڵبەستراوی وەک ئەوەی لەبادینان، بۆ تەکشکاندنی ئیرادەی خەڵکی کرێکارو هەژاری ناڕازی بەبیاریی دادگای جەنگەئاسایی و سەبەری حیزبیی وبنەماڵەیی، ئەنجامداراو شەش ساڵ زیندانی بۆ شەروان شەروانی، هاوڕێکانی بیەوە.

لەپاڵ ئەم هەڵ ومەرجەدا، هەمیشە کرێکاران و زەحمەتکێشان دوای ماندو بوون و تەکشانی بەوچانیان، لەپێناوی باشترکردنی ژیان و ئازادیەکان و موچەکانیاندا، دوای هەر هاتنە مەیدانێک و لەدەستدانی پەلەکیش لەئازیزانیاندا، خەیان لە ئامادەنەبوونی جەنگی چینایەتیانەی خەیاندا، خەبات و هەوڵەکانیان یان کراوەتە دەستمایەی حیزبە بەرژوازیە بەناو ئۆپۆزیسیۆنەکان و پەی چونەتە

دەستاتەوە، یان، بەدەستی بەتاڵ لێی هاتوونەتە دەرەوە.
بەهام دەستاتیک و تاقمێک، هێزانێ بەبەرچاوی دنیاوە، ئاسایی وپاساییی وەسایی، دزیی و تاڵانی و قاچاغچێتی دەکەن و سەرمایە کەسکە دەکەن و خاوەنی دەیان کەمپانیای ئاشکراو نهێنین و لەناو تۆڕی سەرمایەو بەرهەمهێنان وسەرمایەگوزاریی لەکاڵی و جیهانی نیولیبەڕاڵی تاڵانکەریشدا، جێگایان گرتووەو پارێزراون!
هەموو ئەم سیناریۆ تێژیدیا ئامێزانە بۆ؟ ئەم چارەنووسە تاڵەی بەشەریەتی ئەمڕۆ بەدەستی کەمایەتیەک لە ئاستی ناوچەکەو لە ئاستی جیهانیدا بۆ ؟

تەکەایان لە غیابی کرێکارێکدایە، کە جێگاو ڕێگای خۆی لەناو ئەم سیستەمە مەحەلیی وجیهانیە لێک هەڵپەکراوەدا بۆ ڕوون نییەو لەوە بەخەبەرە کە پایەکانی ئەم سیستەمە کە بەپێچەوانەی ئاوەی لەناو ئەفسانەو ئوستوورە کۆنەکاندا دەوترا دنیا لە سەر پشتی گا، وەستاوە، نەخێر ئەمڕۆ لەسەر پشتی کرێکار و ڕەنج و زەحمەتێک وەستاوە، کە زیاتر لەنیوەی دەستەنج وهێزی بازووەکەی، وەک زەدەوات بۆ ئایدیۆلۆژیای سیستەمێک کە لەهەزارلاوە ئەم چەرخی دنیا زاڵمانەیی پەهێدەسوەت و بەهەزارو یەک دەردو بەڵای جەراو جەریی فیکریی و فەرهەنگیی و کلتووریی و دینیی جەراو جەرو حیزیی ڕەنگاو ڕەنگ و ئایدیۆلۆژیای ڕەنگاو ڕەنگ و میدیای زەبەلاحی ڕەنگاو ڕەنگ و تەنانەت لەکوردستان بنەماڵە و خێڵ و شێخ وتەریقەتی جەراوجەر، گیرەدە کراوە و نەیتوانیوە خۆی "ویلیام ئایش" وتەنی لە کەیلەتیەک ڕزگاربکات، کە زنجیری دەست وپێکانی بەدەم وددانی خۆی گرتووە و ئازادکردنی خۆی تەنیاو تەنیا لەدەستی خۆیدایە.

ڕەنگ بێت، ڕونکردنەوەی ئەم گرێ کوێرەیە هەروا ئاسان نەبێت لەچەند دەیەکدا، بەهام کرێکاران، لەئاستیدا، بوونەتە کەیلەیەکی مەدەرنی دنیای مەدەرنی ئەمڕۆ، ئەم کەیلەیە، لە ئاستیدا، بوارو دەرفەتی ئاوەی لەوەرگیراوەتەوە بتوانێت هەروا ئاسان لەناو زایەڵەی پێ لە جاێو جێنجاێی فریوکارانەی زەبەلاحئاسای میدیایی و ئیعلامی و هونەری سینەمایی و ئەدەبیات وکلتوریی سەرمایەداریی و ژیانی سەخت ودژواری کارو بەرهەمهێنادا بیر لە کەیلەتیەکەی خۆی بکاتەوە! لەباشترین حاڵەتی بیرکردنەوەو ناڕەزایەتی وخۆشانیەکانی خۆیشیدا، خۆی و چارەنووسی سیاسیی وکەمەڵایەتی وئابووری خۆی بە چەند دەم ئاست و کاریزماو حیزبی سەرووی خۆی، سپاردووەو دەسپەرێت و نەیتوانیوە خۆی خاوەنی ئاو سەرنج و تێگەو تێواگین وجیهانبینی خۆی بێت و بیرش هەمیشە لە هەل ومەرج ودەخی خراپی ئاودا کۆک وڕگیراوەو هەمان

سیناریۆکانی ئابردووی بەسەر سەری خەیدا لەهەر ئان وگۆڕکی سیاسیی ئابووریی کۆمۆنیستی ئوکسیانەدا، دووبارە بەرهەمهێناوەتەوە.
ململانێ چینایەتیەکان، چلە مژووی ئابردووداو چلە دنیای ئەمڕدا بەرەنجامی ناوەرۆک وجۆوهەری سیستەمێکن، کە لەسەر بناغەی خاوەندارێتی تایبەتی و کاری کرێگرتۆو قازانجپەرستی وەستاوە ، واتە هەتا هۆکارەکان بەردەوامبن، دەرەنجامەکانیش کە ململانێیەکی بەردەوامە، بەردەوام دەبێت.. جیهانی پڕ لە زوڵم وستەمی ئەمڕۆ و لەکۆتە تۆاژیدیا ئامێزو کارەساتبارەکانی، کە زیاتر لە سەرهەڵدانی کۆمۆنادا، ناوەرۆکی ئاستەقینەی دژبەشەریەکانی خەی پیشاندراین، لە واقیعی حاڵدا، ئەگەر خەمان نەخڕێتنین، جگە لە شیکاریی ولێکدانەوەی مارکسیتانە، هیچجۆرە شیکاریی ولێکدانەوەیەکی تر هەڵناگرێت، بەهۆکاریش نییە جیهان، لەناو تەنگژەکانی خەیدا، خەریکە دووبارە مۆاجەعەی کاپیتاڵی مارکس وتەواونین و جیهانبینیەکانی دەکاتەوە.

ململانێ چینایەتیەکان و ئاکام و لێکۆتەکانیی ناو ئەم سیستەمە جیهانبەئادەگرۆ هەر دیالێکتیک و مشت ومێکیش لەسەر کۆتایی هەنان و یەکلاکردنەوەی، بەبێ هاتنە مەیدانی وشیارانەی دایناموی ئەم هاوکێشەیە، کە لە چینی ملیاریی کرێکارییدا خەی دەونێنە، پێ لەهەوایە!
هاتنە مەیدانی وشیارانەی ئەم چینەش، بە فاکتەرێ زاتیەکانی خودی خەیەوە گرێی خواردووە، نەک بە فاکتەرێ بابەتیەکان !،،، فاکتەرێ بابەتیەکان لەو ساتانەوە هەن، کە ئەم وەک چینێک لەناو هێل ومارجێکی کۆمۆنایەتی سیاسی ئابووریی سەخت ودژواردا، ناچار بەفرێشتنی هێزی کارەکەیکرا لەپێناوی مانەوەی فیزیکیانەی خەیدا.
فاکتەرێ زاتیەکانیش، پەمان خەش بێت و پەمان ناخەش بێت، خویان لە بەداربوونەوەیەکی بەکۆماڵ و وشیاریی سیاسیی چینایەتیانەی ئەم چینەدا لەئاستی جیهانیدا دەبینەتەوە، نەک تەنیا لەکاڵی، کە لەپۆسەی مژوویی و بەردەوامی خەیدا، دەستبەردەبێت، کە وەک دایناموی ئان وگۆی ئیشیی وبنەڕەتی، لەڕووتی گۆشەو خەبات و تێکۆشانی بەردەوامی خەیدا، دەبێت بەو بەرکەماڵیە و بەو تێگەیشتنە قووڵە چینایەتییە بگات، کە هیچ حیزب و دەستەو تاقمێک لەدەرەوەی خەیداو لەسەروی خەی، یاریی بۆچارەنووسیەوە نەکات!؟
بەدەر لەم واقیعە، هیچ هێزێکی سیاسیی دیکە، لەدەرەوەی ئەم هاوکێشەیدا، بەبێتگەیشتنی ئەم هێزە و بەئەندازەی وشیاریی چینایەتی کامڵ، ناتوانێت هاوکێشەکە بەباریی هەڵوەشاندنەوەی بناغەکانی ئەم سیستەمە بگۆڕێت !

تاهیر عیسا

06.03.2021

کتێبی: دیڕی کارەسات ١٩٨٠ – ١٩٩٠.. نووسینی: عەدنان کەریم (ئەحمەد موعین)

١٩٨٠ – ١٩٩٠ دیڕی کارەسات
(٩ ساڵ ئیختیفا لە عێراقدا : یادەوەری و شیکاری)
نووسینی : عەدنان کەریم (ئەحمەد موعین)

دیڕی کارەسات یەکەمین کتێبی چاپکراوی کاک عەدنان کەریم کتێبەکە ٤٣٦ لاپەڕەیە.
ئەم کتێبە گەڕانەوەیە بۆ ساڵانی هەشتاکانی سەدەی ڕابوردوو کە سەختترین قۆناغ بووە لە مێژووی عێراق بگشتی و کوردستان بتایبەتی.
لەم کتێبەدا جگە لە سەردێکی مێژوویی پێشووتری عێراق و کوردستان بەوردتر یادەوەریکانی خۆی یاداشت کردووە سەبارەت بە گرنگترین ڕووداو و ئاوگەڕکانی ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیی ئەو قۆناغە پڕ لەکشە و بەسەرهاتە.
جگە لەوەش لەوەدا بتایبەتیش باسی هەڵسوڕان و چالاکیی و یادەوەریی خۆشی کردووە لەڕوانگەی بیر و تێڕوانینی جیاوازی ئێستای خۆیەوە شیکاریی ئەو مێژووە پڕ لە کارەساتی کردووە.

ئەم کتێبە لە ئێستادا لە ناوەندەکانی غەزەل نووس و دیالۆگ دەست دەکەوێت.

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرەبکەن ...

پاپا لە عێراق، پەیامێکی سیاسی بۆ ناوچەکە!.. کامل احمد

سەردانی چەند ڕۆژی پاپای ڤاتیکان، پاپا فرانسیس، بۆ عێراق و کوردستان دەکرێت لێکدانەوە و شرۆڤەی جۆراوجۆری بۆ بکرێت کە مەبەستی من لێرەدا ئەوە نیە کە ئەوانە بدەمە بەر لێکۆڵینەوە، بەڵکو تەنها ئامانجە سیاسی یەکانی پشتی ئەم سەردانە لە چەند خاڵێکی کورتدا دەخەمە ڕوو.
پاپا و سیستانی و هەر فیگورێکی کۆی دینی، سەر بە هەر دین و تائیفە و مەزهەبێک بن، لە جیهانی ئەمڕۆی سەرمایەداریدا تەنها و تەنها بریتین لە نوێنەرانی پاراستنی قازانجکانی نیزامی سەرمایەداری و وەبەرهێنانەوەی ئەو نامەیەی کە مرۆڤکان لە یەکتری دوور دەخاتەوە و وەک تاکی بێ ئیرادە بەرامبەر خوداوەند ڕایاندەگرێت تا نەتوانن لە هەزی یەکگرتووی خەیان هەم تێبگەن و هەم بەهرەمەندبن بە کۆتایهێنان بە ژیانی مەینەتباری ئەمڕۆیان. ئەمە ئەو ئەرکە سەرکیەیە کە دین دەیگێڕێت لە دوورخستنەوەی دەسەڵاتی بورژوازی لە دوژمنی ڕاستەقینە و چینایەتی خۆی، چینی پرۆلیتاریا. بۆیە هەر کات ئەمە پێویستی بە تەبایی بوو، ئەوا بە تەبایی دەیکەن و هەرکاتیش پێویستی بە جەنگی خوێنین بوو ئەوە مرۆڤکان بەردەدەنە گیانی یەکتری و تا ئاستی پاکتاوی ئایین و مەکتەب و مەزاهیبە جیاوازە دینیەکان دەیبەن. مەڕوو شاهیدی ئەم ڕاستییەیە.
پەیامێکی تری ئەم سەردانە پاپشتیکردنی پرۆسەی ئاشتەوایی و ئاسایکیردنەوەی پەیوەندییەکانی ئیسرائیلە لەگەڵ وڵاتانی ناوچەکەدا. پرۆسەیەک کە لەژێر ناوی پەغەمبەری هەرسە ئایینە ئاسمانییەکەدا، ابراهیم، دەیانەوێت بیبەنە پشتەوە و ناوی ئەویان لێناوە بە ئەوەی نە شیش بسوتێ و نە کەباب. تا دوێنی بە ناکەکی و ئەمڕۆ بە ئاشتەوایی و ئاساییکردنەوە، چونکە ئەمڕۆ پێویستیەکانی بازاڕ و بەرژەوەندیەکانی سەرمایە لە ناوچەکەدا پێویستی بەم جۆگیریە سیاسی و ئابوریە هەیە بە ئەوەی بتوانێت گۆشبکات و خۆی بەرهەمبهێنێتەوە. پەیامی پاپاش لە سەردانیکردنی بە ئور و مێزگای ابراهیم نیشاندانی ئەم پشتیوانییەیە. مەسەلەکە ئەوەیە

ئەمریکا دەیەوێت لە چوارچێوەی ئاشتەوایی لەگەڵ ئیسرائیل دا ناوچەکە بکەبخاتەوە بە عێراق و سوریا و ئێرانیشەوە.
مەسەلەیەکی تری ئەم سەردانە مەلەقەیی و ناجێگیریی باری سیاسی عێراق و ساغنەبوونەوە و یەکلاییەنەبوونەوەیەتی کە لە چ بڕیەکدا سەقامگیردەبێت. لە لایەک ئەمریکا و خۆرئاوا دەیانەوێت پێگەی ئێران لە ناو عێراق دا لاوازبکەن و بە قازانجی خۆیان بیشکێننەوە. لە لایەکی تریشەوە ئێران لە هەوڵی ئەوەدایە کە ئەم پێگە بەهێزەی خۆی بپارێزێتەوە. مانەوەی پێگەی بەهێزی ئێرانیش واتە فراوانبوونەوە و جێبەجێبوونی پڕۆژەی چینی کە بووەتە ترس و دڵەڕاوکێی خۆرئاوا. بە لەدان لەم پێگەیەی ئێران، پاپا سەردانی سیستانی دەکات و بە بڕدگ دەیەوێت دوو چەلەکە بپچڕێت. لە لایەک دەیەوێت بڵێت ئەمە لەگەڵ هیچ پێکهاتەیەکی دینی کۆشەمان نیە و لەلایەکی ترەوە دەیەوێت وا نیشانبدات کە مەرجەعیەتی شیعە سیستانی یە نەک ئێران بۆیە لەگەڵ ئەوپەیوەندیدەگرین. بە مانایەکی تر یانی پەراوێزخستنی ئێران وەک مەرجەعیەتکی شیعی و هێلی لە ناوچەکەدا. ئەمە شێوەکی بڕدەوامە لە نێوان زلهێزە جیهانیەکان و نوێنەرە ناوچەییەکانیاندا کە ئەوروپا دەیەوێت هێندەکی زیاتر ببینێت تیایدا وەک جارانی لە نێوان ئەمریکا و چین دا.
چونی پاپا بە کوردستانیش وەک ئەوەی کە لەووی تەشریفاتی یەوە شوێنەکی ئامنتر لە چاو سەرجەم شوێنەکانی تری عێراقدا و بە ئەو کارە گونجاوە، بوونی ژمارەی زیاتری مەسیحیەکان و نزیکایەتیەتی لە موسڵ و شارەچکە مەسیحی نشینەکانی دەشتی نینەواوە. هاوکات دەیەوێت پەیامێک بدات بە مەسیحیەکان کە بگەڕێنەوە شوێنەکانی خۆیان و لەوەدا ژیانیان دەستپێبکەنەوە و موسڵ ئاوەدانبکەنەوە بە جێگای ئەوەی کەچبکەن و هەوڵ لە ووڵاتانی ئەوروپا بکەن. پەیامی کەمکردنەوەی مەسەلەی کێچ و هەووکردنە ئەوروپایە، کە ئەمە پەیامی ئەوروپایە و قاتیکانیش بۆشیکە لێی. سەیریش لەوەدایە کە مەسعود بارزانی هیچ پەستێکی نیە، بەڵام دەڵێی هەر سەرکی هەرەمە و پاپا و هەموو میوانەکان دەبینێت.
لە کۆتاییشدا دەتوانم بڵێم ئەم سەردانەی پاپاش لە چوارچێوەی هەمان ئەو کێشمەکێشانەدایە کە لە ئەمڕەی جیهاندا لەسەر دووبارە دابەشبوونەوەی دەسەڵات و بەشکردنی کێکەکە لە لایەن زلهێزە جیهانیەکانەوە بەڕێوەدەچێت. هاوکات سەردانەکەشی لە چوارچێوەی سیاسەتی ئەمریکی و خۆرئاوادایە وەک لەسەرەتاوە باسمانکرد کە ئەویش ئاشتبوونەوەیە لەگەڵ ئیسرائیل دا لەژێر ناونیشانی تەبایی لە نێوانی دیانەتی ئیبراهیمی دا.

کامل احمد
07.03.2021
kamil.ahmed.f@gmail.com

پـریشکەی ەەژە ئەفسونیە کـان.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

خەشبەختی،،
تیشکەکە خەرا تەپەئەبە..
کاتە ئەمە لە ژورە سپیەکانی..
منداڵیدا
هەشتا بەئاگا نەهاتووین!
چاوەڕوانیش..
کاتە لەو وشکە بە،،
بە شەرابی قەترانی مەرگ،
ئیتر خە هەکار نیە،
لەردا پەیکەری بەهودەیی ..
لە ئامەز نەگرین!
ئەی ئەسپسواری ئەرخەوانیپەشی کات،،
با کورتە گفتو گۆیەک دەربارەی..
هەەفەینی پەەسەلکە شینەکانی..
تەمەنمان کەین،،
چی ستەمە پەەی تاوسی..
سەربەاوی عیشق ،،،
لە ژورە خەواوەکانا هەەگرین!
لە قووڵی تەنیایی بوونا!
بیرت ئەکەم،،،
ئەی هاوچارەنوسی..
سەر زەریای دوەنە شەرابیەکان!
لە قوڵایی گەکانی ..
چاوەڕوانیتدام..
پەش داەمان بەرەو دەزەخ!

ەوی پرسیارم هەر لە تۆیە،
ئەی خانمی ڕەشپۆشی قەدەر،،
هیچ لە شارەکانی کات..
ڕاستی نین،،
هیچ لە ئاوێنە ئەفسونەکانی ەوی تۆش،،
لەم جەنگەستانە نادزمەوە!
لەوانەشە گژنە سپێدەی خەمی دوریشت..
بە بارانی زەردی بەزاری،،
ژەهراوی بوبە،،
بە گردە پە ئەشکەنجەکانی..
کاتژمێرەکانا دەمە خوار..
تا سنوری هەورە دەربازبووەکانی..
قەفەزە ئاتۆنیەکانی چاوانی تە،،
فریشتەی باران ئەبینم،،
چنگیان پە شەونمی نەهاتە،،
کچی باز ئەبینم!
لە خەرئاوابونەکی قورمزیەوە،،
گەی جوانی لە جەستەی خەی بەرئێدا!
لە کەلەک لە ئافاتی،،
ئەستا دا، وێنەت ئەکێشم، قەشەنگ..
هەروەک چەمەک لە تەنیایی!
ئەی قەڵای خوێنی شیعر!
بە کەمتەمەنە،
بارانە ئەستێرەی خەشبەختی.؟؟؟
ئەمەوە بە دوا ڕۆژنە بارانی گەنجەتی ..
خەم مەست کەم و
ماچەک لەسەر کۆمی هەورەک
لە شیعری بەد بەختەنم!
وانیەک لە سەفی ئاوەوە فڕیم!
لە هاوارە شەپۆلی ەوبار ڕەزئەگرم،،
و دوا حیکمەتی با،
لەسەر لەپی دەستم ئەنوسم،
من هەر بەیارم داوە..
لەگەڵ تەقینی گولە تەپکانی..
جەنگیکی شەتانەی تری مرۆڤە بەشکان،،،
بەرەو شەپۆلە ئەرخەوانیەکان سەرهەڵگرم،،
نامەوە ئەوان بەیاری مەرگیشم بدەن!

ئەی کاپتنی سەرکەش،،
وەک دەی نەورەسم!
گوریسەکانی کەشتی خونی..
تەقیوی شاخونبەری زەریا،،
بەرەو قەلا هەورە قورمزیەکان باکەشکە!
لە ئەفیونی عیشقەکی ئەهادا..
نازانم خەوتووم، یان مەرگم پەشیوە!
با هەناسەی ئیبلیسی..
ئەم ساتەوختە،،
هەڵپروکێنە ،
گیاکانی درەی ئەقینەکی ساختە!
برسیەکان ڕزگارکە،
ئەی شیعری یاخی،،
بەمنە ئاسەواری کەشک و تەلاری..
ئەوانەی قومریەکانی بەلانەکانی دنیا،،
ئەخنکێنن،،،
تریشقەکانی پایزەکە..
سپی سپی ، بە ئاگام دێنە،،
ئەم جەنگەڵە ماشینە،،
ئەم گەژنە ماشینە،،
باخچە سرکەکانی نەو چاوم ئە سوتێنە،،
پەناگەیەک، ئەی شیعری بەدنەفرەت!
بەرەو فەلەکە،،
لە نمە خەشبەختی شین!
سەمەرەیەک با فەر بین..
لە ماتماتیکی ئەقینی خاخاکەیەک،،
بە خەرکی جەستە گەگرتوو تا ئەبەد!
شانازی گوڵە بەڕۆیەکیش،
پەش ئافاتی ڕەهەڵە پایز،،
بە ژەهری دابان لە هەتاو،
خەی ئەکوژە!
با بە نیگا ئاوگەی ..
نامەکانمان بەردەوام بە،
تەیەک سەراپات ..
نورەکە لە یاخیبوون!
لەرەش نەبی، لەسەر کەنار..
بەردەوام خەم پەرتریتی..

چارەنوسی خەم ئەکەشم،،
من خەم داهێنەری چارەنوسی خەمم،،
ئەی خاوەنی گەلەرە وەرانەی مرۆڤایەتی،،
ڕەح لەمکی ژاوە!!
هەر مرۆڤێک..
بە تەنیا، ،،
ڕوبارەکە لە هەنگوین و گۆ!
با بەم دەربەندی دڵەخۆ،،
تەپڵەی ڕەحە..
ڕوبارێک نیە،
مانگێک نیە،،
هانا نیە،،
پریشکەی..
ژەژە ئەفسونیە تەپڵەیوەکان،،
لە ئامێز گرە!

.....
وێنەکە تابلۆیەکی نیگارکێشی فەرەنسی
Claude Oscar Monet / Sunset on the Seine at Lavacourt

کۆتاییهێنان بە ژەمەی بەرژوا ئیسلامی و قەومی لە عێراق، هەنگاوێکی بنەڕەتیە بووە بزگاری ژنان

لە کاتێکا لەمسادا پێشوازی لە هەشتی مارس، ڕۆژی جیهانی خەباتی ژنان دەکەین، کە زیاتر لە ساڵێکە مرۆڤایەتی لەژێر باری پەتای کۆرۆنا و دەرهاویشتە ئابووری و کۆمەڵایەتیە کارەساتبارەکانیدا دەناڵێنێت.
ئەم پەتایە تا ئێستا بۆتە هۆی گیان لەدەستدانی نزیکەی دوو ملیون

و نیو ئینسان لە جیهاندا کە زۆربەیان لە چینی کرێکار و توێژە هەژارکراوەکانن، وە قورسایی کارەساتە ئابووری و کۆمەڵایەتیەکانیشی کەوتوەتە سەر شانی ئەم چینە و بەبەشکراوان، بەتایبەتیش ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش. هەروەها کارەنتین و قەدەغەکردنی هاتوچۆش بۆتە هۆی زیاد بوونی توندوتیژی دژ بە ژنان و کچان و حاڵەتەکانی کوشتن و خەکوژی لە تەواوی جیهان و لە نوێشیاندا لە عێراقدا.
هەژدە ساڵە ژنان لە عێراقدا بارمتەن بەدەست جەنگی ئەمریکا و داگیرکاری و سیاسەت و ستراتیژە ئیمپریالیستیەکانیەوە، کە میلیتاریزەی شارەکان و وێرانکردنی بناغەی مەدەنی کۆمەڵگە و نەهێشتنی ئاسایش و توندوتیژکردنەوەی کێشمەکێشی هێزە ناوچەیی و نودەوڵەتیەکانیشی بەدوای خۆیدا هێناوە بە کۆنترۆڵکردنی ژیانی ڕۆژانەی ژنان و کچان و دامەزراندنی ئەم ژێرخانە تائیفی و قومیەی کە لە ئارادایە.
زنجیرەی سەرکوت و کوشتار و فڕاندن و دەستگیرکردن و سووکایەتی کردن بە ژنان، هەمیشە وەڵامی ڕەوتەکانی ئیسلامی سیاسی و حیزب و میلیشیا دەسەڵاتدارەکانی بووە بەرامبەر بە هەر بەرگرییەکی تاک وەیان بە کۆمەڵی ژنان بە بەرەندبوونیان لە سەرتایی ترین ماف و ئازادیەکی شەخسی وەک پیاوان. ئەم هێرشانە بەزەبری چەک و تەڤر پارێزگاری لە دەسەڵاتی مەرجەعە ئاینیەکان و هەما و بەها دابونەریتە خەڵکی و تائیفیە پیاوسالارە دژ بە ژنەکان دەکەن، وەک کەڵگەیەکی ستراتیژیانەی فەرمانڕەوایەتیان، ئەم جگە لە هەوڵدانی بەردەوامیان بە داشتنی یاسا تائیفی و مەزهەبیەکانی دژ بە ژنان.
داعش، هەرشوێنک دەستی تاوانکارانەی پڕاگەیشتبێت هەساوە بەسەینەوەی ئینسانیەتی ژن و خوڵقاندنی تاژیدیایەکی گەورەی ئینسانی لە شوێنەکانی ژێر دەسەڵاتیدا. هەزاران ژن و کچی یەزیدی و نا یەزیدی قۆلاچکردوە و زەرکیشی کردوە بە کۆیلە و وەک کاڵا خستونیەتە بازاڕی کۆین و فرۆشەوە، وە لایەکی تریشەوە میلیشیاکانی ئیسلامی سیاسی شیعە هەساون بە سووکایەتی پێکردن و توندوتیژی نواندن دژ بە ژنان و کوشتوبڕی لەسەر بنەمای ناسنامە لە ڕۆگەی شێوەی تائیفیگەریەوە.
لە هەرەمی کوردستانیشدا، حیزبە ئیسلامیەکان دوای زنجیرەیەک شکست و پێکدادان لەگەڵ هێزە قومیە فەرمانڕەواکاندا، ئێستا سایانکی دورودرێژ بوونەتە تەواوکەری ژەمی سیاسی بورژوا قومی هەرەمکە و بە بەردەوامی و بێئازادیەکی تەواوەوێشەوە هەڵدەستن بە دژایەتی ژنان و خەباتی ڕزگاریخوازانیان بە پشتیوانی بورژوا قومی فەرمانڕەوا و ئەوانەش کە لە ئۆپۆزیسیۆندان، ئەمەش وەک ستراتیژیکی

ژەمی هەرەمەکە لە ڕووی دابەشکردنی نەوان خەیاندا لە پەناو خنکاندنی خەباتی سۆشیالیستی کرێکاران و زەحمەتکێشان و ژنانی پڕۆلیتاریا و خەباتی ڕزگاریخوازانیان لە کوردستاندا.
لەژێر سایەی گۆشکردنی سەرمایەداری لە عێراق و سیاسەتە ئابووریە نیولیبرالیەکانی دەوڵەتدا، ژنانی پرۆلیتاریا، بەتایبەت نەوەی گەنج و کچانی دەرچووی خوێندنگە و پەیمانگە و زانکۆکان، بەدەست بێکاریەکی لەڕادەبەدەر و کولەمەرگی ئابووری و پەراوێزخراوی کۆمەڵایەتیەوە دەناڵێنن. خەدزینەوەی دەوڵەت لە فەراهەمکردنی بیمەی کۆمەڵایەتی بۆ بێکارانی کێچ و کوڕ و هەژارکراوان و بەردەوامبوونیشی لەسەر سیاسەتەکانی داسەپاندنی سکەڵگوشین و بەرتەسککردنەوەی خزمەتگوزاریە بنەڕەتیەکانی هاوڵاتیان و داووخاندنی کارەساتباری کەرتەکانی تەندروستی و خوێندنی گشتی، دابین نەکردنی خانووبەرە، هەموو ئەمانە بەشوێیەکی تاڕیدیایی ڕەنگدانەوەیان هەبووە لەسەر دەخی ئابووری و کۆمەڵایەتی ژنان، کە بونەتە هەکاری ڕێگر لە ئازادبوونیان لە کاری سەختی ناوماڵ و لە کەتوبەندی پشتبەستن بە خەزان و ئەو بازنە کۆمەڵایەتیە خنکێنەرەی کە دەوریداون لە پەناو دابینکردنی گوزەراندا.
بەیەڵازی بوون بە کاری تاقەت پڕوکێن و کاتی و بودجە لە بازاڕەکاندا، لە ڕێستورانت و ئوتێل و کارگە بچووکەکاندا یان لە ماڵان و لە کەرتی کشتوکاڵدا، وە بە کرێیەکی زۆر کەمەوە، بەتە دەخێکی ناچاری بە ژمارەیەکی فراوان لە ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش و کچانی لاوی پرۆلیتاری. ئەمە جگە لەوەی کە بەشێک لە کچانی گەنجی تواژە پێشاوە و هەژارکراوەکانی کۆمەڵگە دەکەونە داوی تەڵەکانی بازرگانیکردن بەژنان و بەهرەبەرداری سێکسی و توندوتیژی و مادە هۆشبەرەکانەوە.
ئەو زەمینە کۆمەڵایەتی و مێژوویەی کە وێستاوە لەپشت دەستپێشخەری شۆڕشگێڕانە و بەشداری چالاکانە لە ڕاپەڕینی ئۆکتوبەری ٢٠١٩ دا لەلایەن ژنانی کرێکار و کچانی گەنجی بێکار و دەرچوانی زانکۆ و پەیمانگاکان، بریتیە لەو گەڕانکاریانەی کە لەژێر سایەی ژەمی سەرمایەداری لە عێراقدا بەسەر دەخی ژنانی کرێکاردا هاتووە کە بەشێکن لە تایبەتمەندیەکانی پێکهاتەی ناوخۆیی چینی کرێکاری هاوچەرخ. ڕاپەڕین و بزوتنەوەی شۆڕشگێڕانە سەرکەوتن بەدەست ناهێنێت بەبێ بەشداری چالاک و کاریگەری ئەم هێزەی ژنانی پرۆلیتار و سەرکەوتنی خەباتە ڕزگاریخوازانەکەی و بەدەستهێنانی ئازادی و یەکسانی ژنان.
ڕزگاری ژنان لە عێراقدا، بەشوێیەکی بابەتی بەستراوەتەوە بە ڕزگاری ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش و هەژارکراو و خەباتەکەیان دژ

بە کۆلەمەرگی ئابووری و پەراوێزیی کۆمەڵایەتی و قەزەنیەکانی پیاوسالارانە کە لە کۆمەڵگەدا ڕووبەڕووی دەبنەوە، هەروەها ئەم ڕزگاریی ژنان لە عێراقدا، بەشوێیکی بابەتیش بەستراوەتەوە بە ڕۆڵی ئابڕانی ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش لە بەرەوپێشبردنی خەباتی ڕزگاریخوازانەی ژنان بەگشتی لەپێناو هەنانەدی ماف و ئازادی و یەکسانبوونیان لەگەڵ پیاواندا. ئەمش ئەوە دەگەیەنێت کە پێویستە پێوەندیەکی پتەو دابین بکرێت لەنێوان خەباتی ڕزگاریخوازانەی ژنان و خەباتی سۆشیالیستی چینی کرێکار و جەماوەری زەحمەتکێش لەسەرتاسەری عێراق و لە ناوچەکەدا.

ئەی جەماوەری ژنانی کرێکار و چەوساوە
ئەی جەماوەری کرێکاران، ئەی شۆڕشگێڕان و ئازادیخوازان
بە هەشتی مارس بکەینە ڕۆژی بەرزکردنەوەی ئاڵای خەباتی شۆڕشگێڕانەمان بۆ ڕزگاربوون لە ژێرەمی بەرژوا ئیسلامی و قۆمی فەرمانڕەوای قێیرانگرتوو کە گەورەترین ڕێگرە لەبەردەم هەنانەدی ئازادی و یەکسانی ژنان لە عێراقدا.
بە ڕێزی خەباتی ئابووری و سیاسی ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش و کچانی گەنجی شۆڕشگێڕ بەهەزکەین، با ئەم خەباتیان ڕێکخراوکەین لەناو ئەو کۆمەڵە و تەڵە و ڕێکخراوە سەربەخۆیانەدا کە بەرگریکارن لە بەرژەوەندی چینایەتیان و لە ئامانجی فەمێنیستی ئازادیخوازانەیان.
با هەشتی مارس بکەینە ڕۆژی خەباتی یەکگرتووی ژنانی پرۆلیتاریای ئازادیخواز لەگەڵ خەباتی چینی کرێکار و جەماوەری زەحمەتکێش و ڕێکخراوە سۆشیالیستەکانیان لەسەرتاسەری عێراق و لەئاست ناوچەکەدا.
با هەشتی مارس بکەینە ڕۆژی یەکخستنی خەبات دژ بە سیاسەتە نیولیبرالیە ئابوریەکانی دەوڵەت و هەرشە بەردەوامەکانی بەسەر کرێکاران و زەحمەتکێشان و بەبەشکراوان و ژنانی پرۆلیتاریا، با بیکەینە ڕۆژی یەکخستنی خەبات بۆ داسەپاندنی داواکاریە ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسیە دەستبەجێکانیان.
ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی پیرۆزبایی هەشتی مارس لە ژنانی عێراق و ژنانی تەواوی جیهان دەکات، پیرۆزبایی لە ژنانی کرێکار و چەوساوەی هەر وەاتێک دەکات کە لە عێراقدا دەژین، وە پەداگرانەش خەبات دەکات لەپێناو هەنانەدی ئازادی و یەکسانی تەواوی ژنان.

بژی هەشتی مارس
بژی ئازادی و یەکسانی ژنان

بژی سۆشیالیزم
ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق
٢٧/٢/٢٠٢١

"پەیامی عەزیزی" گرانی "پاڕاوانی دەم بە پەکەنین"ی پشکێش بە "سیامەند ڕەحمان" کرد

مۆنسوور جیهانی – پارچە مۆسیقای "پاڕاوانی دەم بە پەکەنین" بە ئاوازدانەری و بە دەنگی گرانیبەژی کورد "پەیامی عەزیزی" لە یەکەمین ساوگاریی کەچی دوایی پاڕاوانی کورد "سیامەند ڕەحمان" بەاوکرایەوە.

پارچە موزیکی "پاڕاوانی دەم بە پەکەنین" لە سەر داوای کۆمیتەی نێتوویی پاڕاگۆمپیکی ئێران و لە مایەی شوور، بە ئاوازدانەری و بە دەنگی گرانیبەژی کورد "پەیامی عەزیزی"، بە دابەشکردنی موزیکی "سیامەند کوردستانی" و بە شیعری "نازەنین سانی" بە بۆنەی ڕزلێنانی ڕەوانشاد پاڕاوانی کورد "سیامەند ڕەحمان" خاوەن ڕیکەردیی ئەفسانەیی مژووی بەرزرکەرەوەی قورسایی پاڕاگۆمپیک؛ بە دەنگی "پەیامی عەزیزی" و لە کشووهەوای حیماسی، نێتوویی و عیرفانی بەاوکرایەوە و بە شانازییەوە پشکێش بەم پاڕاوانە ناودارەی جیهان و پاڕاگۆمپیک کرا.

ڕەوەسمی ڕزلێنانی پاڕاوانی کورد "سیامەند ڕەحمان" هاوکات لەگەڵ ڕەوەسمی کۆتایی کارەبیکانی پاڕابەرزرکەرەوەی قورسایی ئێران بە ناونیشانی "کاپی سیامەند"، لە فیدراسیۆنی کۆمۆنداماتی ئێران بەڕێوەچوو و "پەیامی عەزیزی" بە یەکەمین جار، پارچە مۆسیقای "پاڕاوانی دەم بە پەکەنین"ی خوێند و ئەم گرانییەی بە شانازییەوە پشکێش بە ڕەوانشاد "سیامەند ڕەحمان" پاڕاوانی جیهان و پاڕاگۆمپیک کرد.

سیامەند، هەوخساركی دەم بە پێكەنینی لە خۆی بەجێهێشت كە بەردەوام لە كردەوەكانیدا تایبەتمەندییەكانی دەزیی پاڵەوانی كە پێكهاتووە لە خاكەساری، نیشتمان پەروەریی، هووخشی و … ڕەنگدانەوەیەكی حاشاهەڵنەگریی هەبوو.

هەندێك لە شانازییە ناوچەیی، جیهانی و پاڵاڤێمپیكی "سیامەند ڕەحمان" بریتین لە: میداڵیای زێڕینی لاوانی ئەمریكا 2008، میداڵیای زێڕینی لاوانی ماڵیزیا 2010، میداڵیای زێڕینی پاڵاڤاسیایی گوانگجۆ 2010، میداڵیای زێڕینی نەوەوەتی لاوانی لیبیا 2010، میداڵیای زێڕینی جیهانی IWAS ئیماڕات 2011، میداڵیای زێڕینی نەوەوەتی گەورەساڵانی ئەردەن 2011، میداڵیای زێڕینی پاڵاڤێمپیكی لەندەن 2012، میداڵیای زێڕینی گەورەساڵانی ئیماڕات 2014، میداڵیای زێڕینی پاڵاڤاسیایی كەریا 2014، میداڵیای زێڕینی ئاسیای ناوچەیی قەزاقستان 2015، میداڵیای زێڕینی ئاسیایی ناوچەیی "ئۆپەن"ی قەزاقستان 2015، میداڵیای زێڕینی نەوەوەتی (كاپی جیهانی) ئیماڕات 2016، میداڵیای زێڕینی پاڵاڤێمپیكی "ڕیو" بەڕازیل 2016، میداڵیای زێڕینی جیهانی مەكزیك 2017، میداڵیای زێڕینی ناوچەیی ژاپۆن 2018، میداڵیای زێڕینی پاڵاڤاسیایی "جاكارتا" ئەندونیزیا 2018، میداڵیای زێڕینی جیهانی قەزاقستان 2019 و … .

ئەو لە درێژەی سەردەمی وەرزشی خۆیدا لە سێ خولی یارییەكانی پاڵاڤاسیایی و دوو خولی یارییەكانی پاڵاڤێمپیك، بەشداریی كرد كە لە تەواویی ئەم یارییە گرینگانەدا میداڵیای زێڕینی بەدەستهێنا.

سیامەند بە تەماركردنی یەكەردی 310 كیلۆگرام لە پاڵاڤێمپیكی "ڕیو" 2016 لە وەاتی بەڕازیل (بە جیاوازیی 70 كیلۆگرام لۆگۆی وەرزشوانی پلە دووهەم) توانی ناویی خۆی بە شەوازێك هەرمان بكات كە بەدوورە ئەم یەكەردە سەرسووهێنەرە بە درێژایی مێژوو، لە لایەن كەسێكی دیكەوە تەمار بكرێت.

پاڵەوان "سیامەند ڕەحمان" بەهەزترین پاڵاڤێمپییەنی جیهان، ڕۆژی 11ی ڕەشەمەی ساڵی 1399ی هەتاویی (یەكی مارسی 2020) بە هەی جێتەی دە لە شاری شنۆ لە ناژهەڵاتی كوردستان، كۆچی دوایی كرد.

بۆ زانیاری زیاتر:

ماڵپەڕی پەیام عەزیزی:

http://www.payamazizi.com
کەناڵی فەرمی "پەیام عەزیزی" لە تێلەگرام:
https://telegram.me/payamaziziofficial
لاپەڕەی فەرمی "پەیام عەزیزی" لە ئینستاگرام
/https://www.instagram.com/payamaziziofficial

ئامادەکردنی: مەنسوور جیهانی

سەرچاوەکانی خوێندنەوەی مانووس. کاروان عومەر کاکەسوور

ئەگەر بە ساتە ئەو تێگەیشتنە باوە لە بەرچاو بگرین، کە مانان بە کارەکتەر، زمان، ڕووداو، کات و شوێن دابەش دەکات، ئەوە هەشتا بوار بە ئەوە دەمێنێتەوە بڵێین هەر یەکە لەو چەمکانە ئایدیان لێناو بوارەکانی فەلسەفە، سایکۆلۆجیا، سۆسیۆلۆجیا، ئەنترۆپۆلۆجیا، ئابووریناسی، کۆلتوور و هیی دیکەدا هەیە. ئایا مانووس پەیستی بووە دەبەت بە نووسینی هەر مانێکی، لەو بوارانەدا قووە ببێتەوە؟ دیارە وەڵامدانەوەی پرسیارێکی لەم شێوەیە ئاسان نییە. سەرەتا پەیستە پرسیارەکە بە ئاقارێکی دیکەدا ببەین و ئاوای لێ بکەین: مەبەستمان لە کام مانووسیە و چ مانێک ئەوە بەسەر نووسەرەکەیدا دەسەپێنێت ئەو بوارانە بخوێنێتەوە؟
لێرەدا لانی کەم دوو جۆر مان هەن: یەکەم، ئەو مانەی بە جەماوەر دەنووسرێت. واتە تێگەیشتنی مانووس هەمان تێگەیشتنی جەماوەر و زمانی دەربڕینیشی هەر لەو ئاستەدایە، بووەی پێوەندییەکی دایەلێکتیکی لەنێوان فیکر و زماندا هەیە. هەتا ئەو وێنانەی مانووس مەبەستیەتی لە خەیاڵی خەیدا پێکیان بهێنێت و بیانگەیەنێت، قووڵتر بن، زمانەکەیشی هەر بە سروشتی خۆی قووڵتر دەبەت، بەڵام بە پێچەوانەیشەوە وێنەی سادە، ئەو وێنەیەی هەم لای مانووس و هەم لای جەماوەر ناسراوە و نوێ نییە، زمانی سادە

دەخوازێت. لەڕدا ڕۆمانووس و جەماوەر هاوبیر و هاوئاستی یەکترن. هەندێ هەیە یەکەمیان دەنووسێت، بەڵام دووەمیان دەخوێنێتەوە و نانووسێت، ئەگەرچی دەتوانێت وەک ڕۆمانووسەکە بنووسێت. لەم جۆرە ڕۆمانەدا تەکنیکەکان سادەن و شێوازی گێڕانەوە زنجیرەییە. ڕۆمانووس پەیامی دیاریکراو و ناسراوی هەیە، کە بە ئاسانی دەگاتە خوێنەر. ئەم جۆرە ڕۆمانووسە پێویستی بە خوێندنەوەی ئەو بوارانە نییە، کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێ کردن، چونکە ئەو زانیارییانەی لە ڕێی هەستکانەوە بە دەستی هێناون، بێشی دروستکردنی ئەو وێنانە دەکەن و لە ئاستی جەماوەریشدا کێشەی گەیاندنی نییە، بگرە هەندجار بەرهەمەکانی لە بازاڕدا ڕۆواجی زۆریان هەیە. ڕۆخنەگریش، (هەمیشە مەبەستم ڕۆخنەگری میللییە)، بایەخی زۆری پێ دەدات، بەوەی خودی ڕۆخنەگر لە هەمان ئاستی تێگەیشتنی ڕۆمانووسەکەدایە.
جۆری دووەمی ڕۆمانووس بە خوێنەرێکی گریمانی دەنووسێت، ئەو خوێنەرەیش هیچ ناوەوەی خەیاتی، بگرە هەر خەیاتی، بەو مانایەی ڕۆمانووس بەو ئەندازەیەی نووسەرە، خوێنەریشە. لای ئەو ڕۆمانووس خوێندنەوە و نووسین یەک پرۆسەسن و جودا ناکرێنەوە. هەر خوێندنەوەیەکی نوێ ئاستێکی دیکەی نووسین بەرهەم دەهێنێت و هەر ئاستێکی نوێی نووسینیش ئەوە بەسەر ڕۆمانووسدا دەسەپێنێت، سنووری تێگەیشتنی فراوانتر بکات. ئەمە تەنیا لە ڕۆگەی ئەو بوارانەوە دەکرێت، کە لە سەرەوە ئاماژەیان پێ کرا. لەڕدا مەبەست دایەگە لۆگۆ فیکری ئەوانەی تردا، نەوەک گواستنەوەیان، کە هەر پرۆسەی نووسینی ڕۆمان خۆی دایەگیێنێ.
پێویستە بڵێین سنووری کۆنکرێتبەند لێنوان ئەو دوو جۆرەدا نییە، بۆیە لەڕدا دەبێت دوو خاڵ لە بەر چاو بگرین: یەکەم، لێنوان هەردوو جۆرەکەدا چەند ئاستی جیاواز هەن. دووەم، دەشێ ڕۆمانووس سەرەتا لە ئاستی جەماوەر بنووسێت و دواتر ئەزموون پەیدا بکات، تا دەبێتە خاوەنی دەنگی خۆی و کەناڵێکی جیاواز. ئەوەی لەڕدا گرنگە، خوێندنەوەیە، کە خوێندنەوە تەنیا تیپ، یاخود وشە ناگرێتەوە، بەڵکوو هەموو ڕوانینەکی جیاواز چ بە خود و چ بە دەرەوە، خوێندنەوەیە، بەڵام وشە هێزێکی گۆڕە و کاریگەری لە دروستکردنی دایەگەدا هەیە، کە ئەو دایەگە جارێک لێنوان خود و خوددایە و جارێک لێنوان خود و بابەتدا. سروشتی دایەگ وایە هەستی تینووێتیی زانین دەوروژێنێت، کە هەر ئەو تینووێتییەیشە درێژە بەو پرسەسە دەدات و ناهەڤێت لە خاڵێکدا بوەستێت، بۆیە ڕۆمانووسی داهێنەر خوێنەرێکی چالاکی سەرجەم بوارکانە و خاوەنی هەستێکی دایەگیانەیشە.

ماننی ئەمڕۆ بە پلەی یەکەم بایەخ بە خود دەدات و کەمتر بە لای دەرەوەدا دەچێت. واتە بواری ئەنتەلەجی، نەوەک بواری ئەپستیمەلەجی دەکاتە شوێنی بایەخ، کە یەکەمیان بواری مەتافیزیکایە و تێیدا (بوون) دەبێتە پرسیار. ئیشی بە فەلسەفەی یەنانی دەگەڕێتەوە، بەڵام بە درێژایی مێژووی فەلسەفە گەڕانی بەسەردا هاتووە، تا لای (هەسەرڵ)، (هایدیگەر)، (دەریدا) و ئەوانەی تر مانای دیکەی بە خۆیەوە گرتووە، لە کاتێکدا بواری دووەمیان ئاماژەیە بە پرسیاری زانین (مەعریفە)، کە بریتییە لە زانین چییە؟ چۆن بە دەستی دەهێنین؟ سەرچاوەکانی چین؟ و هیی دیکەی لەم بابەتە. ئەمان لەو ڕوانگەیەوە دنیای تایبەتی خۆی لەناو دنیای گشتیدا پێک دەهێنێت.

ئەو دۆخاوکە و نیگەرانییەی ئەمانووس ئیسی نادەن بە چارەسەری دەرەوە ئازی ببێت، بەڵکوو لە دنیای خۆیدا بە دوای مانای جیاوازی شتەکاندا دەگەڕێت. دۆخاوکە و نیگەرانی وا دەکەن خودی ئەمانووس لەسەر یەک مانا و یەک چارەسەردا نەوەستێت، بەڵکوو لەم ماناوە بە ئەو مانا، لەو چارەسەرەوە بە ئەو چارەسەر باز هەبدات، کە ئەو ناجێگیری (Instability)یە ئاسمان (Space)ی ئەمان فرەوانتر دەکات، بەوەی دنیای ناوەوە لاسایکردنەوەی دنیای دەرەوە نییە وەک ئەوەی (ئەریستۆ) بانگەشەی بۆ کردووە، بەڵکوو دروستکردنی فۆرمێکی دیکەیە، وەک ڕۆخنەدزی کانەدی (لیندا هەتچیۆن) لە هەردوو کتێبی (شیعریەتی پۆستمۆدێرنیزم: A Poetics of Postmodernism) و (سیاسەتی پۆستمۆدێرنیزم: The Politics of Postmodernism)دا پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت، کە پۆستمۆدێرنیزم ڕووبەڕووی ئەو حەقیقەتانە دەبێتەوە، کە ئایدیۆلۆجیا چوارچێوەی بۆ کێشاون، بەیە گریمانەکانی وێناکردن (Representation) دەداتە دواوە، کە لێرەدا و بەپێی ئەو ڕوانینە ئەمان لاسایی دنیای دەرەوە ناکاتەوە، ئەو دنیایەی وەک حەقیقەت خۆی ناساندووە، چونکە لە لایەک وێناکردن واقیعێکی شێواو دەگوازێتەوە و لە لایەکی دیکەیش لە پشت هەر وێناکردنێکی واقیعی دەرەوەدا دەستنیشانەکانی ناوەوە هاوواتا و یەکسان بن، بەڵکوو پێویستە ئەو پێوەندییە تێک بشکێنرێت، تا مانای نوێ و جیاواز بەرهەم بێن، بەیە زمانەکەی پشت بە مەتافەر دەبەستێت و بە سروشتی خۆی لەوە دەردەچێت ڕاستەوخۆ خۆی دەربببڕێت، پێچەوانەی ئەمانی باو، کە پێشتر چارەسەری ئامادە کردووە، بەوەی خاڵی کەتاییی هەیە و لەوەوە پێیام دەگەیەنێت. خەیشی پێشتر پێیامەکەی پێ گەیشتووە و ئێستا ئەرکی گەیاندنی لە ئێستە دەگرێت، کە لەو ڕوانگەیەوە زیاتر ڕوایەتیی بە حەقیقەت دەدات، بەوەی پێیامەکە هەڵمیێ و بەردەوام لە سەرەوە بە خوارەوە دادەبەزێت، کە بگومان پێیامی دەستەاتە بە سەرجەم

فۆرمەکانیەوە. (هەتچیسن) جەخت لەسەر چەمکی (Historiographic Metafiction) دەکاتەوە، کە بە مانای (ئۆدیۆگێرانەوەی مێژوو) دێت، بریتیە لە چاوگێرانەوە بە ڕابردوو و بینینی بە شێوەی جیاواز، بەوەی ناکرێت وا لە ڕووداوەکان بڕوانین، حەقیقەتن، بەڵکوو دەبێت بزانین چۆنی مێژوو لە سروشتی خۆی دادەماڵرێت و دیۆکی تری پێشان دەدرێت. بەم شێوەیە ڕۆمانتووسی فرەدەنگ ئەو حەقیقەتانە تێک دەشکێنێت و حەقیقەتی شیعریی خۆی دادەمەزرێنێت.

هەر بە گشتی ڕۆخنەدەزانی پۆستمۆدێرنیزم پێ لەسەر هۆشیاریی خودیی ڕۆمانتووس دادەگرن، نەوەک ئەو هۆشیاریەی لە واقیعدا هەیە، بەوەی ئەو هۆشیاریەی واقیع هیچی ئاماژەیەکی دیاریکراوە، نەوەک هیچی سەرجەم واقیع، بەڵام هۆشیاریی خود شتێکی دیکەی جیاوازە، بە ئەوەی تەواو لێی دابڕاوە بێت، بەڵکوو تەنیا فرەوانتر و بەرزترە، کە وەک (هایدیگەر) لە کتێبی (سەرچاوەکانی کاری هونەری)دا پێی لەسەر دادەگرێت، شتەکان لە هونەردا زیاتر لە هیچ واقیع ڕاستین، بەوەی هونەر حەقیقەتی شت دروست دەکات و شتبوون (Thinghood)ی شت دەردەخات. یەکێک لە خەسڵەتەکانی ڕۆمانی پۆستمۆدێرنیزم سینەوەی سنووری نێوان خەیاڵ و واقیعە، کە لێرەدا ڕۆخنەدەزانی وەک (ژان بودریار: Jean Baudrillard)، (مۆشێل فۆکۆ)، (لیندا هەتچیسن) و هیچی دیکە چەمکی (ئۆدیۆی گێرانەوە)، یان (مەتاگێرانەوە: Métafiction)یان داهێناوە، بەوەی خەیاڵ سنووری نییە و دەکرێت هەر لەوەدا ئاستی دیکە، یان چین (Layer)ی دیکە دەربکەون. بە مانایەکی تر، تێکشکاندنی دوانیزمی واقیع/خەیاڵ، کە خەیاڵ دژی واقیع نییە، بەڵکوو ڕووبەڕوبوونەوەی تری جیاوازە و لێناو ئەو ڕووبەڕوبوونەوەدا کارەکتەرەکان ئازادن لە گێرانەوە و چنینەتیی گێرانەوەی چیرۆکی خەیان، کە ماناکان لە هەڵەها (Certainty)وە بە ناهەڵەها (Uncertainty) دەگۆڕێن، ئاماژەکان دێنە کایەوە و دەنگەکان دەکرێنەوە. مەتاگێرانەوە دەستی ڕۆمانتووس ئاوەڵا دەکات ناوەناوە بەچوونی خۆی دەربڕێت، تەکنیکی جەراوجەر بە کار بهێنێت، کارەکتەر و ڕووداوە مێژووییەکان بهێنێتە ئاستی ئەمڕۆ و تەکنۆلۆژی دنیای نوێیان بکات. کاتێ ڕۆمانتووس پابەندی ئەو قاڵب و کێشانەی دەرەوە نییە، زیاتر پشت بە دنیای ناوەوەی خۆی دەبەستێت و پتر نهێنییەکانی ئاشکرا دەکات، کە هاوکات ئەو ئازادییە بە خوێنەریش دەبەخشێتەوە، بۆیە هەم ئازادانە دەیخوێنێتەوە و هەم بواری ئەوەیشی بە دەستخسێت بچێتە ناو کونوکەلەبەری تێکستەکەوە.
هەروەها (کۆلاج) تەکنیکێکی دیکەی ئەم شێوازی فرەدەنگییەیە، کە بریتیە لە لکاندنی کەرەستەی وێنەی جەراوجەر پێکەوە. یەکێکی دیکە

لەو خەسڵەتانەی هاوەڵانی نوێ، یان هاوەڵانی پاڵەوانییان پێ دەناسرێنەوە، دەقئاوەزان، یاخود تێکستوالیتیە، کە چەمکێکە لای (باختین) دەردەکەوێت و لای (جۆلیا کریستیڤا) پتر بایەخی پێ دەدرێت، بگرە هاوخەندەزانی وەک (بارت)، (جیرار جینێت)، (تێدۆرۆف)، (ڕیفاتێر) و زۆری دیکە خەیانی پێوە خەریک دەکەن. چەمکێکی دایەڵگیرە و ئەو دایەڵگیشە هیچی نەوان چەمکگەلانە. هەر کارەکتەرێک خاوەنی دەنگی خۆیەتی، کە جیاوازە لە دەنگی هاوەڵانووس. بوونی دەنگی جیاواز واتە بوونی هۆشیاریی جیاواز، کە (باختین) پێی وایە لە هاوەڵانکانی (دۆستۆیەڤسکی)دا هۆشیاریی جۆراوجۆر هەن. لەو شێوازەی هاوەڵاندا دۆستۆیەڤسکی گۆڕەوەری هەموشتزان تێک دەشکێنرێت، کە دەنگی کارەکتەرەکانی سەرکوت کردووە، تا ئازادیی دەربڕین و جووڵەیان هەبێت. بایەخی (باختین) بە فرەدەنگی بایەخێ بە خودی زمان، کە پێی وایە زمان ئەو هێواگۆیەیە، لێرەوە دەڕوانێتە گەڵانکاریییەکانی کۆمەڵگە و هەر ئەویشە دەتوانێت ململانێی کۆمەڵایەتی دەربببڕێت.

لێرەدا چەمکی شۆنکات (کۆرۆنەتوپ Coronotup) بە کار دەهێنێت، کە لەناویدا شتەکان لەسەر ئاستی هەگەز، جۆر، شێوە، قەبارە و زۆری دیکەدا پێکەوە دەبەسترێنەوە. واتە ئایدیالجیاکان، نیشانەکان، شێوازەکانی ژیان و زۆری دیکە لە ئاسمانی تێکستدا دەردەکەون. (باختین) پێی وایە فرەدەنگی لەناو تێکستی گەڵانەوەدا وەکو بوونی کۆمەڵێک ئاوێنە وایە، کە لە بەرانبەر یەکتر دانرابن، بەوەی هەر یەکەیان لایەکی بچووکی ئەم دنیایە دەردەخات. ئەمێ بە چەمکی کارنەڤاڵ (Carnival)ـەوە پێوەست دەکات، بەوەی هاوبەرێکە بە دایەڵگی جۆراوجۆر، کە سەرچاوەکانیان جیاوازن لە یەکترەوە، چونکە کارنەڤاڵ هەڵگری بەهای دوولایەنەیە و لە هاووسیای سەردەمی تزاردا جۆرێک بووە لە پێتەستی خەڵک بەرانبەر دەستەڵات. لە کارنەڤاڵدا گوتاری دەستەڵات لە هاگەی گەڵانەوەوە بەر واقیع دەکەوێت و بە چەند پارچەیەکی دیکە دابەش دەبێت. لە کارنەڤاڵدا پلەوپایەی کۆمەڵایەتی تێک دەشکێت و هەموو ئەو دەنگانە دەردەکەون، کە لەلایەن تاکەدەنگەوە سەرکوت کرابوون. ئینجا دایەڵگ هەموویان پێکەوە گرێ دەداتەوە. بە مانایەکی دیکە هەر دەنگێک چ وەکوو بۆچوون و چ وەکوو زمان سەربەخۆییی خۆی وەردەگرێت و لە ژێردەستەیی هاوگاری دەبێت. وەک (کریستیڤا) پێی وایە لە ئاسمانی هەر تێکستێکدا دەنگی جۆراوجۆر هەن، کە لە تێکستی تر بەاون، بەو مانایەی تێکستەکان کار لە یەک دەکەن و پێوەندییان پێکەوە هەیە، بگرە هەندێکیان هاوئاستی یەکن، بەوەی خەسڵەتی بونیاد و ئەرکی مانا (The Function of

یان لە یەکەوە نزیکن. چەمکی لەتلەتی، یان (Connotation) یش هەر دەچێتە ناو بازنەی فراگمێنتەیشن (Fragmentation)، کە هەمانووس هەر جارە پارچەیەکی وێنەکان دەردەخات، بەو مانایەی هیچ وێنەیەک لە کات و شوێنکی دیاریکراودا جێگیر نییە، بەڵکوو لە کات و شوێنی تردا درێژبوونەوەیان هەیە، بەڵام هەموویان لە بونیادی هەماندا هەک دەخرێنەوە، بەو مانایەی پەیوەندیی هاوبەشیان پێکەوە هەیە. وێنەکان بە هەی پارچەپارچەبوونیانەوە مانای تر لە خۆیان دەگرن، بەوەی پەیوەندیی بە کەمەک وێنەی ترەوە دەکەن. لەرەدا چەمکی فرەگی (Hybridization) سەر هەدەدات، کە بەوەدا ئەو وێنانە بەر یەک دەکەون و کار لە یەک دەکەن، بەردەوام ناسنامەی خۆیان دادەژنەوە. بە مانایەکی دیکە، فرەگی پێکدادانی دەنگی کەلتوورەکانە لە شوێنی دایەگدا. واتە تێکەکردنی کەمەک نیشانەی وەک جلوبەرگ، زمانی ئاخاوتن، خواردەمەنی و هیی دیکە لە بونیادی تێکستی هەماندا.

هەمانی فرەدەنگ دەتوانێت لە هەگەی ئەو زمانە مەتافەری و تەکنیکانەوە باز بەسەر حەقیقەتی ئەستادا هەبەدات و دەیان حەقیقەتی دیکە بدەزێتەوە، بە ئەوەی دەست بە هیچیانەوە بگرێت، یان حەقیقەتی یەکەکیان بەسەر هیی ئەوەی تریاندا زاڵ بکات. لەو هەگەیەوە پرسەسی دایەگ بەردەوامی وەردەگرێت و ناگاتە خاڵی کۆتایی، کە پەیوستە هەمیشە بەردەمی دایەگ کراوە بێت، تا ئەوەی بە دەستی دەهێنێت، بیخاتە ئاسمانی تێکستەوە. بە مانایەکی دیکە، کاتە پرسەسی دایەگ بە نەزانراو ئاماستەیە و مەبەستی دیاریکراو و پێشوەختەی نییە، بیرکەی نوێ و وێنەی نوێ لە دایک دەبن. هەر لەرەدا یاسای (کات، شوێن، هەوداو) تێک دەشکێت. واتە لە هاستەهەی کات (linear time)ـەوە بە ناهاستەهەی کات (Non-linear time) دەگەڕێت، کە هەوداوەکان بە شێوەی کاتی دەرەکی، یان کاتی ماتماتیکی ناچنە پێشەوە، بەڵکوو بە شێوەی ئەتماتیکی و لەخۆایی (Indiscriminate) بە هەموو لایەکدا دەجووڵێن. ئەمە گواستنەوەیە لە یادەوەرییەوە بە (دژەیادەوەری: Counter – Memory)، کە ئەمەیان بە دەربەینی (فەکە) هیی ئەو چین و توژانەیە، پەراوێز خراون و سەر بە دەستەی حوکمەران نین. ئەوەی ئەوانە دەیگێڕنەوە، جیاوازە لە گێڕانەوەی فەرمان. هەمانی فرەدەنگ دەنگی ئەوانە دەکاتەوە، کە لەو هەگەیەوە سیمای جیاواز بە ئاسمانی تێکست دەدات، بەوەی نیشانەکانی ئەوانە، کە بە هەی سێنترالیزمەوە شاردراونەتەوە، لەرەدا دەردەکەونەوە و جۆرێک جوانکاری دەبەخشن.

لەم پێنجا شەست ساڵەی ڕابردوودا ڕۆشنبیرانی هەوێیان داوە سنووری نێوان ژانر و بوارەکان بسڕنەوە، کە ئەمە وای کردووە ئەو وێنانەی ڕۆمانێووس دەیانگێڕنەت، لە کەمترێک شتی جیاواز پێک بێن. بە مانایەکی دیکە، کاتێ بەردەمی پرسیسی دایرێگ کراوەیە، ئەوە ئازادانە پێل بە ناو سەرجەم بوارەکان دەهاوێت و دەتوانێت وێنەکان لە ڕێگەزی جەراوجەر دروست بکات. کاتێکیش کارەکتەر بە هیچ سەرێکی و هیچ لاوێکی دابڕش نابێت، ئەوە ڕۆمانێووس بایخی گەورە بە هەر کارەکتەرێک دەدات، کە پێسیسی لەخۆایینانە (Indiscriminately)ی گۆڕانەوە پەیوستی کردووە بەنە ئاسمانی تێکستەوە. هەتا ئێگەر ئەو کارەکتەرە تەنیا یەک جاریش دەربکەوێت، مافی کەمتر نییە لەو کارەکتەرەی دیان جار دەرکەوتووە، چونکە ئەو بایخە وا دەکات سێنترالیتیی کارەکتەری سەرکی دروست نەبێت و مانای ئەوانەی تر نەشارێتەوە. هەر لەرەدا بایخدان بە مەل و ئاژەڵ دەبێتە یەکێک لە خەسڵەتکانی ڕۆمانی پێستمەدێرنیزم، کە ئەمە پاڵ بە ڕۆمانێووسەوە دەنێت بچێتە ناو دنیای سروشت و زانیاریێکانی فرەوان بکات، کە ئەوانە لە ئاسمانی ڕۆماندا دەردەکەون و فرەڕەنگی پێک دەهێنن.

ڕۆمانی فرەدەنگ، فرەمانا و فرەئاستە بە سروشتی خێی دەبێتە ئەو ئاسمانەی بواری جیاواز لە خێی دەگرێت، بگرە لەوەدا هەموویان تێکەڵی یەکتر دەبن، بەیە خوێندنەوەی ڕۆمانێووس لە بوارێکدا قەتیس نابێت، بەڵکوو سەرجەم بوارەکان دەگرێتەوە، کە ئەو هەستی تینووێتییەی پاڵی پێوە دەنێت پتر بخوێنێتەوە و بەردەوام دیدگەی فرەوان بکات. کەواتە هەتا نووسەر زیاتر لە هەوێی قووکردنەوە و ڕۆنگاوڕۆنگکردنی وێنەکانی بێت، پتر خوێندنەوە خێی دەسپێنێت و زیاتریش دەچێتە ناو بوارە جەراوجەرەکانەوە، بەوێی هەر لەو پرسیسەدا سنووری کۆنکرێتبەندیی نێوان ژانر و بوارەکان تێک دەشکێت. (دولووز) و (گاتاری) لە کتێبی (فەلسەفە چییە؟)دا دەنووسن: چەمکەکان لەسەر هەمان ئاستدا پێوەندییان پێکەوە هەیە. لەرەدا چەمکەکان بە یەک دەگەن، کەمکی یەکتر دەکەن، سیمای یەکتر ڕۆک دەخەن، دەچنەوە سەر هەمان فەلسەفە (belong to the same philosophy)، هەتا ئێگەر مێژوویشیان جیاواز بێت. واتە بەپێی تێگەیشتنی ئەوان دێش چەمکی فەلسەفی و یەکێکی سایکۆلۆجی، یان چەمکی ئەدەبی و یەکێکی سیسیۆلۆجی بە شێوەیەک لە شێوەکان بە یەک بگەنەوە، با لە کاتی جیاوازیشدا دەرکەوتبێتن، کە بە تێگەیشتنیان پێویستمان بەوە دەبێت لە هەموو کایەکاندا بەیان بگەڕێین و لێیان بکۆڵینەوە. وەک گوترا خوێندنەوە لە بواری جەراوجەردا وێنەی ڕۆنگاوڕۆنگ بەرهەم دەهێنێت، کە جیاوازە لەو وێنەیی ڕۆمانووس

تەنیا لە یەک سەرچاوە وەریدەگرێت. ئەو وێنەیەی لە یەک سەرچاوە وەردەگیرێت، وێنەیەکی ناسراوە و لە کەیانی (Collective Imagination)ی جەماوەردا بە زەقی ئامادەیە. بوونێ حەقیقەتی چەسپاو و ئەرکی مامنووسی باو تەنیا تەخکردنەوەیەتی. مامنووسی داهێنەر ئەو وێنەیە تەک دەشکێنێت، چونکە وێنەیەکە، دەستکەوتە پاشتیەتی و بڕمار وێنەی تری شاردووەتەوە. ئەمە خاڵی جودابوونەوەی مامنووسی داهێنەرە لە مامنووسی باودا، کە هەر لەرێشەوەیە دەبێتە خاوەنی ئەزموون و دەتوانێت بە شێوەی جیاواز باس لەو ئەزموونەی بکات، پێچەوانەی مامنووسی باو، کە تەنیا لە ئاستی میللیدا هەندێک گوتەی سادەی ئامادەکراو دەگێتەوە. ئەزموونەکەی هاوشانی ئەزموونی جەماوەر. خوێندنەوەی مامنووسی باو ئاسایییە، بەو مانایەی ئەو شتانە دەخوێنێتەوە، کە هاوئاستین، لە کاتێکدا هیچ مامنووسی ئەزموونگەر شاقوولی، بگرە فرەئاستییە. تێکست ئەو هووبڕیە، کە چالاکیی خوێندنەوە و نووسینی بە جارێ تێدا دەردەکەوێت. لە گوتار و گفتوگۆکاندا مامنووسی باو هێندە دەردەکەوێت، کە بە هەمان زمانی جەماوەر وەسفی ئەو چەمکانە دەکات، هاخنەدەزان بەشێکی تەمەنیان بە لێکدانەوەیان تەرخان کردووە.

دیسان بە ئەو خاڵە دەگەیەمەوە، کە تێیدا گوترا پرسەسی خوێندنەوە و نووسین هاوکاتن و لە یەک جودا ناکرێنەوە، بەیە خوێندنەوەیش وەک نووسین لای مامنووسی فرەدەنگ مەبەستدار نییە، بەڵکوو دایەگییە و بەردەمی کراوەیە، بەیە هەموو ئەو قاڵب و کەشانەی هەندێک هاخنەگری میللی دایاندەنێن، کە نووسەر چەن بنووسێت و خوێنەر چەن بخوێنێتەوە، لە بەردەم ئەو پرسەسەدا خەیان ناگرن و تیۆرییەکانی هاخنەی وەامدانەوەی خوێنەر (Reader-response criticism) لەم پەنجا شەست ساڵەی ڕابردوودا شەیان لە دژی ئەو تەگەیشتنە هووکەشدا کردووە. هەر بە گشتی فەلسەفە لە (نیتشە)وە تا (دولووز) و دواتر لە دژی ئەو قاڵب و کەشانە وەستاوەتەوە، کە مەبەستیانە هە لە (ئارەزوو: Desire) بگرن. پرسەسی خوێندنەوە هەم لای نووسەر و هەم لای خوێنەر ئازادانییە، مەبەستدار نییە و بە هەموو ئاستێکدا دەجووڵێت، تا بەو مانایانە نەگاتەوە، کە ناسراون و پێشتر هەبوون، بەڵکوو لەو گەڕانەدا مانای نوێ و چاوەڕوانەکراو دەردەکەون، بە ئەوەی وا لێیان بڕوانرێت کەتاییین و چوارچێوەیان هەیە. ئەو چەمکانە لە ناوەوە پاڵ بە مامنووسەوە دەنێن لە بواری جەراوجەردا بڵێن بگەڕێت، کە ئەمە لە شێوازی گەڕانەوەیشدا دەردەکەوێت، بەوەی دەتوانێت زانیارییەکانی هەنگاوەنگ بکات و بە

هەر دەنگێک سەربەخۆیی بەدەتە دی. لە ڕۆمانی باودا یەک دەنگ زاڵە، کە دەنگی نووسەرە. نووسەری ڕۆمانی باو وەک ئەوە وایە لە پشت مایکرۆفۆنەوە دانیشتبێت و بە ناوی کارەکتەرەکانیەوە بدوێت، دروستتر وەسفیان بکات.

ئایا هەموو ڕۆمانێووسێک پێویستی بە خوێندنەوەی بواری جەراوجەرە؟ ئایا ئەوانەی لە بواری جەراوجەدا دەخوێننەوە، وەک ئەوانەی تر دەنووسن؟ چ جەرە ڕۆمانێک پاڵ بە ڕۆمانێووسەوە دەنێت لە بواری جەراوجەدا بخوێنێتەوە؟

- ئەگەر مەبەستت زیاتر لەبارەی ئەم چەمکانەوە بخوێنیتەوە، دەکرێت بە ئەم بەرهەمانەم بگەیەنیتەوە:
_ گەڕانەوەیەکی کاتی بۆ دایەلەگەکی بەردەوام.
_ منداڵێک بە دزییەوە کتێب دەخوێنێتەوە.
_ ئەردەڵان عەبدولڵا و من لە کازینۆی منداڵاندا.
_ لە (ڕۆخنەگـــــــر کەیە)وە بۆ (ڕۆخنە چییە). بۆ تەوەرەی (ڕۆخنە)ی (ژنەفتن) نووسراوە.
_ کات وەک پرسیارێکی شانگەز لە ئەزموونی منـدا. (گەڕانەوەی ئەزموونی خەمە لەبارەی چەمکی کاتەوە، کە لەم نزیکانە گەڤاری گەڕانەوە بۆی دەکاتەوە).
_ ڕۆمان لەنەوان جەماوەر و خوێنەردا.
_ پەیامی ڕۆمان و ڕۆمانی پەیام.

کاروان عومەر کاکەسوور

دوای ئـــەوەی بـــاش شافـــاکم ناسی!*.. محەمەد تەها حوسێن

تازە ڕۆمانی چل ڕۆساکەی عەشقی نوسەری بە هەچەڵك تورکی نیشتەجێی بەریتانیا ئەلیف شافاك دەرچوبوو، هاوڕێ و مامۆستای بەڕێز و خۆشەویستم پڕۆفیسەر دکتۆر یوسف حەمە ساڵح هانیدام لە پێشانگەی هەولێری کتێب بیکڕم. کە خوێندمەوە زۆری پێ سەرسام بووم و منیش لای خۆمەوە هانی ئوستاد جەلیل کاکەوەیسم دا بۆ ئەوەی بیخوێنێتەوە،

دوای ئەوەی جەنابیان خوێندیەوە، لای خۆیەوە بڕیاریدا وەریگێڕێتە سەر زمانی خۆمان و پاش چەند مانگێك بە کوردیش بینیمان و زمانە کوردیەکەی ئوستاد جەلیل توانی بچێتە ئاستی زمانی خالید الجبیلی وەرگێڕە عەرەبیەکەیەوە.

چل ڕۆساکەی عیشق لە ڕووی تەکنیکەوە هەرە جوان بوو، لەوانەشە ئەم تەکنیکە لەوەوە سەرچاوەی نەگرتبێ بەقەد ئەوەی بەر لەو نوسەری تر هەبوون بەم هونەرە ڕوداو و زەمەنی ڕودانیان و کارەکتەرەکانیان خستووەتە نێو دۆقی باڵاوە و سەرەنجام لە چنینی خەیاڵێکی ئەدەبیدا دنیایەکی تریان بۆ نەخشاندوینەتەوە. ئەوسا لەم ڕۆمانە کێشەیەکی خێشەویستی زەمەنی نوسینی ڕۆمانەکەمان بە بەستنەوەی بە زەمەنی خێشەویستی بەڕام لە جۆرێکی تر و دەمێکی تر بۆ دەگێڕتەوە، لەو دەمدا چون تەواو لە کێی کارەکانی شافاك شارەزا نەبوم و تەنها ئەویانم خوێنبۆوە و هەر بۆیە نەمتوانی هێچ سەرەکیەکانی خەیاڵی هزرین و چنینی ژیانێکی شیمانەیی کە ئەو لە بنچینەدا مەبەستی بوو بدۆزمەوە.

دوای ئەوەی زۆرەکەی ئەستەمبۆڵ و گوڵی ساردینیا و شیری ڕەش و شەڕەف و کوڕە شەیداکە و دە خولەك و سی و هەشت چرکەکەیشم خوێندەوە و هاوڕێ لەگەڵ ئەوانەشدا چەندین چاوپێکەتن و موحازەرەکانیم لە یوتیوپ بینی و تەواو لێیان حاڵیبووم، گەیشتمە ئەو سەرنج و ڕایانەی سەبارەت بەر لە ئێستا بە زمانی عەرەبی لە هەژماری فەیسبوکی خۆم خستنمە ڕوو و ڕشدیشم لەسەریان و بگرە لەم نوسینەی بەردەست و چاوتان هیدیکەشی دەخەمە سەر.

شافاك لەگەڵ دایکی کە ناوی شەفەق(شافاك)ژیاوە و هەر ئەویش بە تەنها پەروەردەی کردووە چون باوکی دوای لەدایکبوونی ئەلیف لە دایکی نوسەر جیابۆتەوە و هەر بۆیەش هەروەك لە شیری ڕەشدا باسی کردووە ناوی دایکی خستبۆتە شوێنی هی باوکی و بەمەش ڕەچەشکێنیەکی فیمینیستانەی کردووە و من هەمیشە بوڕیم خستبۆتە پاڵ ئەم هەڵوێستەیەوە. بەڕام ژیانی کچێك لەگەڵ دایکی و کەوتنە نێو هەلومەرجێکی کۆمەڵایەتی و دەروونی جیای ئاوەهاوە، زەمینەی حەز و سۆزی مێگەری و دواتر بەرگریکردن لە بۆیاری شونەکردنیان بۆ خولقاند، ئەو بۆیارەی کە لە کتێبی یاداشتەکانی (شیری ڕەش) کە بە شێوازێکی ڕۆمانە نوسیویەتی خستویەتە ڕوو و تا ئەو دەمەی ڕازیبووە شو بکات بە کاك ئەیووبی هاوسەری کە ڕۆژنامەوانێکی تورکە زۆری پێچووە.

لە چالاکیە هزری و میدیاییەکانیدا کە زیاتر لە زانکۆ و پلاتفۆرمە گشتییە میدیاییەکان دەیانکا، بە ئاشکراتر لە مانەکانی ئەندامبوونی خۆی لە کۆکراوە بەرگریکارەکان لە هاوڕەگەزبازی و بە تایبەت لیسبۆنیەت دەخاتە ڕوو، کە من پێموایە ئەگەر هاوسەنگانە و لە سەنگە سۆسیۆکولتوریەکەیەوە ئەم هەوڵستە گەلالە بووبێ ئاسایە، بەڵام هی شافاك زیاتر پەیوەستە بە مەیل و ئارەزووەکانی خۆیەوە و پەیوەست نیە بە هەوڵستێکی هزریی و ئەکادیمیك و دواتر فەرهەنگیەوە، هەروەك ئەو کەسانەی توشی تەلاسیمیا و ئۆتیزم و شێرپەنجە و ....تاد دەبن باوك و دایك و کەس و کارە نزیکەکانیان کۆکراو و ئۆرگانی بەرگریکردن و هاوکاریکردنیان بۆ دەکەنەوە.

واچاکە هەر لێرە ئاماژە بە بۆچون و لێکدانەوەیەکی خۆم بکەم سەبارەت بە(چل ساکەی عەشق) و ئەوە بخەمە ڕوو کە شافاك نەك مەبەستی نەبووە مەولانا جەلالەدین وەك سیمبولێکی جوانی مرۆڤایەتی بخاتە ڕوو، بەڵکو لە بچوککردنەوەی ئەودا بەرانبەر شەمسی تەبریزی پێگەی مەولانای وەك قوتبێکی زەمانی خۆی هێناوەتە خوار و وەك بەرکارێکی تەبریزی بۆی داوەتە. ئەوە نیە تا ئەوی نەدی چ پێگەیەکی هەبو و کە ئەوی ناسی بوو بە چ شێت و شەیدایەك؟.

ئەگەر چی خەوەتنشینی لە سۆفیگەریدا دیاردەیەکی ئیمانی و وجودیی باڵای ئەودیوسروشتیە، بەڵام خستنە خەوەتی مەولانا و شەمس بۆ ماوەی چل ڕۆژ لە شاری قونیەی شۆن ماڵی جەلالەدین لە تێگەیشتنی شافاکدا دەستکەوتنی ئەرگومێنت و بەڵگەیەکی مێژوویی و ئینجا ئیلاهیە بۆ پشتیوانیکردن لەو هاوڕەگەزبازیەی ئەلیف بەرگری لێدەکات و هەم لە مانەکانی خەیاڵیزەی دەکات و هەمیش لە چالاکیەکانی تیۆریزەی کردووە. لای ئەلیف بە زمانێك لە زمانەکانی لەو نیازەی تێدەگەین یا باشتر وایە بڵێین لەو ئەگەرەی حاڵیدەبین کە گوایە مەولانا و شەمس بەم سیناریزە و خەیاڵچنینە کەوتونەتە داوی عیشقی یەکتر و هەم خوا و هەمیش خەڵکیان بۆ ئەم مەیلە تەقیوەوەی خۆیان خستۆتە گەڕ. لای شەفەق پەیوەندی مەولانا و شەمس ئەم گومانەت لا دڵنێتە ئارا و ئەمەش لە ڕاستیدا لێدانی شافاکە لە گەورەیی و ئینسانبوونی مەولانا نەوەك پێداهەڵدان و گەورەکردنی. ئەم لێدانە سەرەتا لە ساویلکەییدا دەردەکەوێت و دواتر لەو عیشقە شافاکیەی خراوەتە گیانی مەولانا، شەفەق دەیەوێ مێژووی پەراوێزنشین و هاوڕەگەزبازیی بە هەوڵستە هەرە باڵا مەولانەییەکان بە تین و تاقەت بکا.

لە مانەکانیشیدا ئەگەر چی لە ژێر شۆن ناوی کورد دەهێنێت و

ئەمەشی پێ شاگەشکە دەبین، کەچی لە فەنتازیای چنراوی خۆیدا هەمیشە کارەکتەرە کوردەکان پێگە و □□ی نزم و ناشیرینیان هەیە و وەك ستەم لێکراو دەریان ناخا بەقەد ئەوەی وەك ویژدان ئازاریی دەیانخاتە □وو.

شافاك بەر لەوەی شەرەف لای کورد و سیستمە بەهاییەکانی بناسێ باشتر بابەتی شەرەف لای نەتەوەکەی خۆی و ئەو نەتەوانە شارەزایە کە لە □□ژئاوا لەگەڵیان ژیاوە، ئابووری سپیکردنەوە بە مانا کلاسیك و ترادیسیۆنیەکەی هەر بە تەنها خەسڵەت و نەریت و هەفتارگەلێکی کوردانە نین بەقەد ئەوەی لای هەموو گەلانی موسڵمان و تەنانەت غەیرە موسڵمانیش هەر هەبوون. وەرگتنی سامپلێك و دوان و سیان لە کورد بۆ قسەکردن لەسەر بابەتی شەرەف کە دەکرێ □□مانی دە خولەکەکەی وەك بەشی دووەمی شەڕەف بخوێنینەوە، نیازێکی پاکی ئینسانی ئەو دەرناخا، ئەمە جگە لەوەی تاوانی هاوبەشیکردنی کوردیش وەك تورك لە قەلاچۆکردنی ئەرمەن دەخاتە پاڵ کورد و هەموشمان دەزانین لای ئەم ئیمپراتۆریا و زلدەسەڵاتانە هەمیشە کورد وەك سەرمایەیەکی بەشەریی بۆ پێسە و کردەکانی ئیرتیزاق بەکارهاتوون و هیچ کاتێك کورد لە سەنگە و دەرچەی بۆیاری سیاسی و ناوەندیی خۆیەوە بەشداری هیچ شەڕ و کردەیەکی جینۆسایدی نەتەوە و گروپەکانی تری نەکردووە.

یەشارکەمال هەزاران جار جوانتر واقیعی ژیانی کورد و تورك و دەوڵەتی تورکیای خستەتە □وو و سوکایەتیشی نەخستەتە پاڵ کەس، بامۆکیش لە □□مانی بەفر دا فەزایەکی جوانی ساز کردووە و کوردیش تیایدا کارەکتەرێکی جوانە و ناشیرین نیە. بۆشکچی کە لە کوردستان دەبێتە سەربازی دەوڵەتەکەی خۆی درێزنی و کەچمیتۆدیی سیستمی سیاسی و ئەکادیمی وەاتەکەی بێ □وون دەبێتەوە و لەوە حاڵی دەبێ کە ئەوانەی لە نێویاندا لە کوردستان (خواروی خۆرهەاتی تورکیا) دەژی بە زمانێکی دیکەی غەیرە تورکی دەدۆن و کولتور و نەریتیشیان زۆر لە تورك جیایە، دواتر بۆشکچی هەوڵستە ئەکادیمیك و سیاسیەکانی خۆی لە وەاتەکەی خۆی دەخاتە □وو و باجی ئەم هەوڵستانەشی بە 17 ساڵ زیندانی دەداتەوە.

لە □□مانی دە خولەك و سیوهەشت چرکە دا شافاك لە شاری وان و دەوروبەریدا کەسایەتیەکانی □□مانەکەی دروست دەکات و □□ی سەرەکی دەداتە کێشەیەك کە دەبێتە قوربانی حەزە غەریزیە باش □امنەکراوەکانی مامی و ئەوە مامە ئەو لە تەمەنی شەش ساڵیدا ئەتك دەکا، دوای ئەوە بەردەوام دەبێ لەم کردەوانەی و تا تەمەنی کچە دەبێتە شازدە ساڵ، ناچار کچە سەری خۆی هەڵدەگرێت و بەرەو

ئەستەمبوڵ کە بازاڕی بە میرات بەجێماوی سەرەکی لەشفرۆشی و کچ و کوڕبازی زەمەنی سوڵتانەکان و زەمەنی کۆماریەکانیشە دەکەوێتە ڕۆ. هەموو ئەوانەی دواتر لەگەڵ لەیلادا کە کیژۆڵەی خزاوەکەیە بۆ نێو تۆڕی لەشفرۆشی دەبن بە هاوڕێ هیچیان لە هەگەزی تورك نین عەرەب و فارس و خەڵکی سوریا و لوبنان ومیسرن، ئەوەی بکەرە لە کردەی کۆینی سێکسیدا زۆربەیان تورکن و ئەوانەش کە بدەر و بەرکار یا فرۆشیارن یا کوردن یا عەرەب یا هیتر. ئەمەیان ناچێتە خزمەتی خەیاڵەی مۆدێرنە بەرگریکارانەییەکەی شافاك کە فرەیی و (L G B T) و لیسبێنیە، ئەم دیاردە سێکسواڵێتیە دیاردەگەلی مۆزوویی جیهانی و کولتوری و تەنانەت شارستانین و بۆ خەیاڵیزە کردنی کەرەستەکانی جگە لە کۆمەڵگەی کوردیی لە کۆمەڵگەی تورکی و تەواوی نەتەوەکانی تریش هەن.

شەفەق لە ڕۆمانی شەرەف یەخەی خۆزانێکی کوردی گرتووە کە دوای چونیان بۆ بەریتانیا لەوێ کچێکی خۆیان لەسەر ئابڕوچون دەکوژن گوایە ڕوویان لە بەرانبەر دنیا سپی دەکەنەوە، ئەمە لە هەر کوێیەکی دنیا ڕوو بدات تاوانە و کارەساتە، بەڵام تا ئەو دەمەشی لەگەڵ دابێ دیاردەی شەرەف و ڕوو سپیکردنەوە و ئابڕوکێنەوە یا شەردنەوە لە تەواوی خڕهەڵات و ئەفریقیا و تەنانەت ئەمریکای لاتینیش هەن، تەرخانکردنی کارەکتەرە کوردەکان بۆ بینینی ئەم ڕۆڵە هاو هەوڵستی شەفەق نیە لەگەڵ ئەمەی خوێندەوار لە نەریتە کلاسیك و توند و خوێناویەکەی خۆمان، ئەو بە زمانێکی پڕست مۆدێرن بە کوردی گوتووە ئەوە مایەی شەرمن هەم بۆ تورکیا و هەمیش بۆ دنیا، ئا ئەمەیان خزمەتی شەفەق ناکا لە بەرزبونەوەی کارە ئەدەبیەکانی بەقەد ئەوەی بەرزکردنەوەی ڕەگەز و نەتەوەکەی خۆی تیایە لە هزر و تێگەیشتنی ناسیونالیست و ڕەیسیستەکاندا.

من محەمەد تەها حوسێن خوێندەوارێکی هیومانیستم، نە باوەڕم بە ناسیونالیزم و ڕەیسیزم هەیە و نە باوەڕ و قەناعەتە هزرییەکانی خۆشم خستۆتە نێو چوارچێوەی ئیدیۆلۆژی جیاجیا و سەیر سەیرەوە، لەوانەیە بەر لە زۆر کەس و زۆر لە مۆژتریش هەرچی ئیدیۆلۆژیا بێ تۆ و دورم هەبێ، هەرچی مرۆڤ هەیە لای من بەڕێزە و هەرچی نەتەوە و گروپیش هەن ڕاستین و هەمان مافی ئینسانبوونی خۆمیان دەدەمێ، بە هەمان شێوە پەراوێزنشین و ژیاوەکانیش مرۆڤن بەڵام پشگیری لە مانەوەیان تا هەتایە لە پەراوێز ناکەم و پێموایە تا ماوەیەك پەراوێزبوون ئاساییە و دواتر کە تاك یا گرووپ یا هەر دەستە و تاقمێ هەناسەی ئاسایی هاتەوە بەر و بووەوە بە هاوسەنگ

ئەوا دەخرێتەوە پاڵ گشت و دایناميكيانە لە نێو كۆدا هەڵدەسوڕێتەوە.

- ئەم نوسینە لە ڕوانگەیەكی ئینسانیی و زانستیی باڵاوە نوسراوە و پەیوەست نیە بە ناسیونالیزم و هزر و بیركردنەوەی چوارچێوەگیراوەوە و تەنها ئەوە محەمەد تەهایە و بەس.

---

*ئەم نوسینەم لەسەر داوای هەندێ لەم هاوڕێیانەم بوو كە لە لاپەڕە عەرەبیەكەم بۆ ئەلیف شافاك خستبویانە ڕوو، سوپاس بۆ هەمو هاوڕیانم.

هێزاری ونایێكسانی دوای یێكساێ لێكێقیید.. شیرین عبدالله

یەك ساڵ تێ پەڕی بەسەر باڵاوبونەوەی قایرۆسی كۆڤید-١٩. ئاكامێ تێندروستیێكانی كۆڤید لێ كورت و درێژ خایەندا شوێنی ئێم باسێ نیە، لێرەدا دەمەوێت بێ كورتی بچمە سەر ئاكامێ كۆمەڵایەتی وئابوریێكانی كێ بە پێی ئامارێ جیهانیێكان پەدچێت چەندین دەیێ بخایەنێت ولەوانەیە بێ هەندیك وڵات درێژماوەتریش بێت.

قایرۆسی نایێكسانی:
هەندێك كەس نازناوی 'قایرۆسی نایێكسانی' لێ ناوێ، لێكاتێكدا كۆڤید -١٩ جیاوازی نازانانێت لەنێوان توشبواندا، بەڵام لێئاساسدا بوێ هەی پەردەهەماێین لەسەر قەزەوەن ترین دەردەكانی كۆمەڵگای سەرمایەداری سەردەم، ئەویش ئەو نایێكسانیێیە كە ئێم سیستەمێ لەسەری ڕاوەستاوێ.
لەڕاستیدا هەر كۆڤید نیە كە ئێم نایێكسانیێی سەلماندوێ؛ لەمێژوی پاندەمیكدا، تاعونێ ڕەشی سەدەی ١٤ بوێ هەی مردنی ١/٣ ی دانیشتوانی سەر زەوی، كە زەربەی ئەمانێ هێزار ترین كەسەكانی كۆمەڵ بون. حەوت سەدێ دواتر، هێشتا هاوكێشەكان نەگۆڕاون!.
لێم ساڵەی ڕابوردودا وێ لێ سایەی كۆڤید-١٩ دا، لێ سەرتاسەری جیهاندا، چەندین جار ئەوێ سەلمێنرا كە كوشندەیی كۆڤید لەو كۆمەڵانەدا زەر زیاترێ كە ڕەگەزی بەرزی هێزاری ونەخۆشی وچەی شوێنی

کارو ژیان ونبونی خزمەت گوزاری تەندروستی گشتی وبە کاری یان کاری ناجێگیری تیایە. وبەو پێیەی ھەژدەی ئەو نەخشیانە (وەک شۆکر، نەخشی دە و دەمارەکان، سیەکان، قوڕگەوی..) شان بەشانی ھەژاری زیاد دەکات، توش بونی ئەم کەسانەش بە کۆڤید-١٩ ولەدەست دانی کار ودەرامەتی خزانەکانیان زیاد دەکات، وبەم جۆرە دەبنە قوربانییانی ڕیزی پشتەوەی نەخشیەکە لە کەمکردا..

یەکێک لەو نمونانە، وڵاتی پالیقیا (یەکێک لە وڵاتە. ھەر ھەژارەکانی ئەمریکای جنوبی)، بە پێی لێکۆڵینەوەیەک کە لە گۆڤاری لانسێت ی بریتانی لە ٢٥.١.٢٠٢١ دا ھاتوە، ھەژدەی مردن لەناوچە ھەژارەکاندا لە تەمموزی٢٠٢٠ حەوت قات زیاتر بووە بەراورد لەگەڵ ھەمان کاتی ٢٠١٩(پێش کۆڤید)، لەکاتێکدا ئەم ژمارەیە لە ناوچە دەوڵەمەندەکاندا تەنھا دوو قات بو.
https://www.thelancet.com/journals/langlo/article/PIIS2214-109X(21)00001-2/fulltext
٧٠٪ کرێکارانی پالیقیا کاری ناجێگیر وبە کۆنتراکتیان ھەیە وبە وھیچ جۆرە بیمەیەکی کەمایەتی، وئەمە خۆی ھەکارێکە ناھەقیت بەر بەتەشەنەی قایرۆسە بگیرێت چونکە ئەم کرێکارانە ناچارن سەلامەتی خۆیانو خزانەکانیان بکەن بە قوربانی قوتی ژیانیان. لەکاتێکدا دەوڵەت کرێکارانی ھاتو چۆ وکشتوکاڵی وبازاڕەکانی بە "کرێکاری پێویست" ناساندوە، وئەم جۆرە کارانە زیاترین مەترسی بەاوبونەوەی قایرۆسەکەیان تیادایە، ودوڵەت بەکارھێنانی دەمامک و دەست کەش وھتد.. ی فەرز کردوە بە سەریاندا، بەڵام ئەم کرێکارە کەم دەرامەتانە دەبێت ئەم ئامرازانە وھەروەھا تاقیکردنەوەکانیشیان لەگیرفانی خۆیان بکەن.
لە ھەندێک وڵات وەک بریتانیا وئەمریکا، سەرەڕای ھەبونی یارمەتی دەوڵەت بە توشبوانی کۆڤید وئەو کەسانەی بە ھۆی کێرناوە بە کار بون، ئەم یارمەتیانە ژێڕخانێکی زێری ھاوڵاتیان کە پێویستیان پێیە یان ھەر شمولیان ناکات یان دەستیان پیا ڕاناگات لەبەر نەشارەزایی دیجیتاڵی وسیستەمی فەرم پڕکردنەوەی یەکجار ئاڵۆز وبیرۆکراتی ویان نەبونی ئینتەرنێت وکەمپیوتەر.

ژێڕخانی ھەژاری:
بەپێی ئامارەکانی سندوقی دراوی نێو دەوڵەتی لە ٢٠١٩ دا زیاد لە ٦٢١ ملیۆن کەس لەجیھاندا (٨.٠٪) لە خوار ھێڵی ھەژاریدا دەژیان (ستانداردی ١.٩$ داھاتی ڕۆژانە بەکارھاتوە بە پێناسەی ھێڵی ھەژاری!).

ئەم ژمارەیە لە ٢٠٢٠دا گەیشتە ٧٦٦ ملیۆن (٩.٩٪) لەکاتێکدا پێشبینی دەکرا ١٢٠ ملیۆن زیاد بکات. (واتە ١٤٤ملیۆن زیادی کرد). بانکی نێودەوڵەتی پێی وایە لە ٢٠٢١دا زیاد لە ١٥٠ملیۆن کەسی تریش دەتە ئەم ڕیزەوە.

نایەکسانی لە بوژانەوەی ئابووری ووڵات:
بە گومان کۆڤید کاریگەری لەسەر هەموو وڵاتانی جیهان داناوە بەڵام بە ووڵاتە پێشکەوتووەکان وەک شکستێکی کاتیە. وڵاتانی وەک بریتانیا و ئەمریکا سەرەڕای ئەوەی زیانێکی یەکجار زۆری بەشەریان لێکەوتوە لەم پاندەمیکەدا، توانای دابین کردنی چەندین ملیۆن ژەم ڤاکسینیان هەیە بە هاوڵاتیانی خۆیان (کە ئەمە بەتە مایەی ڕەخنەی تووند لە جیهاندا و ڕەکخراوی تەندروستی جیهانی ناوی ناوە ناسیۆنالیزمی ڤاکسین) وبەم جۆرە لەوانەیە بتوانن تا ڕادەیەک ئابووری وڵاتەکە ببوژێنەوە. هەندێک وڵات وەک کەنەدا ئەمەندە ڤاکسینی کڕیوە کە ٥ قاتی ژمارەی دانیشتوانە.
لە لایەکی کەوە نادیارە کەی وڵاتانێکی وەک زیمبابوی، مکسیک ، پاکستان...دەستیان بە ڤاکسین ڕادەگات. تەنانەت هەمی خاراس شارەزا لە ئابووری جیهانی و گۆشەسەندن لە پێمانگای بروکینگس لەڵەکەینەوەیەکیدا مەترسی بەردەوامی زیادبونی ڕێژەی هەژاری دەخاتە ڕو، پێشبینی دەکرێت ئەم ئاکامە ئابووری و کۆمەڵایەتیانە درێژ خایەن بن وتەنانەت هەتاکو ٢٠٣٠ و دواتریش.
ئەم مەترسیە بە وڵاتە هەژارەکان یەکجار زیاترە کە زەربەیان لەوانەیە تاکو ٢٠٢٢ ش دەستیان بە ڤاکسین ڕا نەگات ئەمەش بەمانای نەخۆشیەکە بەردەوام دەبێت لە کوشتن و هەژار کردنی زیاتر لەناویاندا. سەرەڕای ئەمە زەربەی ئەم وڵاتانە دەرگیری چەندین گرفتی وەک شەڕ وبرسیەتی وکۆشمەکەش وگەندەڵی ونەبونی خزمەت گوزاریە سەرەکیەکانن.. هتد.

ئاکامە کۆمەڵایەتیەکان:
لە چەند مانگی ڕابوردودا تیشک خراوەتە سەر ئاکامەکانی ئەم پەتایە وەک ڕێژەی بە کاری ونەخوێندەواری، تونددوتیژی بەرامبەر ژن و منداڵ، نەزم بونەوەی ئاستی کرێی کار..هتد بە بەڵێی داخستنی سنورەکان وقوتابخانەکان و شوێنی کار وپابەند بون بە ڕێنماییەکانی خۆپاراستنەوە. لەهەندێک وڵات دەبینرێت ئاستی کرێ بەرز بەتەوە بەڵام ئەمە بە هەی تیاچونی کارە کرێ نزمەکانەوەیە بە پلەی سەرەکی.
بەڵام زەر ئاکامی تر هەیە کەمتر دیارە وەک ڕێژەی واز هینان لە

خوێندن، کەوتنە ژێر باری قەرز، بەخانووانەیی، بەد خراکی و زیاد بونی ئاگاری توشبون بە نەخشی..
بە پیی ئامارە جیهانیەکان یەک ملیار منداڵ لە قوتبخانە دەوام ناکات. زۆربەی هەرە زۆری ئەمانە بەتایبەتی لە ولاتە هژارەکاندا، دەستیان بە هیچی ئینترنێت وکەمپیوتەر ناگات وناتوانن لە دوورەوە بخوێنن، بارودۆخی ماڵەکانیان گونجاو نیە بە خوێندن وفێر بون وڵەخانەوادەی ناجێگیر وبێئاسودەدا دەژین.. کچان بە هۆڕیەکی زیاتر واز لە خوێندن دەهێنن و بەم پێیە زیاتر زەرەرمەندن.
جگە لە دەست دانی هێلی کار وکەم بونەوەی دەرامەت، خانەوادەکان دوچاری گرانی و قەرز بون بەتایبەتی ئەوانەی کە منداڵیان هەیە. بە پێی لێکۆڵینەوەیەکی ریزلیەشن فاوندەیشن کە کەنگرەی نێقابەکانی بریتانیا (تی یو سی) بڵاوی کردۆتەوە، ئەو فامیلیانەی کە پێش پاندەمیکەکە کەمترین ئاستی دەرامەتیان هەبوە، ئێستا دو قات مەسرەفیان زیادی کردوە. نرخی هەر خواردن وکاڵاکانی تر گران بون، وبەبڕێی لەماڵەوە ماندویان مەسرەفی سوتەمەنی وکارباو ئاو هتد.. زیادی کردوە و جگە لە تێچوی خوێندنی منداڵەکانیان لە ماڵەوە.

ژمارەیەکی زۆر ئەوانەی کاریان لەدەست داوە توانای دانی کرێ خانویان نیە وبەم جۆرە بە خانووانە بون. هێکخراوی شەلتەری بریتانی دەڵێت لە ٣ مانگی یەکەمی دوای سەرهەڵدانی پاندەمیکەکە ژمارەی چاوەڕوانکردوانی نیشتەجێبون ٦٠٠٠ زیادی کرد.
زیاد بونی توندوتیژی بەرامبەر ژن وکوشتنیان کراوە وەک ئاکامێکی هاستەوخێی هێنمایەکانی خۆپاراستن ولەماڵەوە مانەوەی ژنان وکچان لەگەڵ بکوژانیاندا ودەست هانگەیشتنیان بە خزمەت گوزاری فریاکەوتن ویارمەتی دان، بەڵگەی زۆری هەیە وچەندین ئاماری جیهانی هەیە کەئەمە دەسەلمێنی.

لە عیراقدا:
لە سایەی سیستمی سیاسی بەرژوا میلیشیایی وگەندەڵی حیزبە قەومی وئیسلامیەکاندا، کە هیچ جۆرە زمانەتێکی کەمایەتی بە خێک تیا نیە، وهیچ جۆرە یارمەتیەکی ئابوری دەوڵەت بە توشبوانی کۆرنا وخانەوادەکانیان وکسب و کاریان دابین ناکرێت، لەم ساڵەی هابوردودا هۆڕەی هەژاری بەڕادەیەکی ترسناک زیادی کردوە.
لەهەڵسەنگاندنکی وەزارەتی پلاندانانی عیراق بە پشتیوانی یونیسیف و بانکی جیهانی ودەسپێشخەری گەشەی مرۆیی ئەکسفەرد لە ناوەڕاستی ٢٠٢٠ دا؛ منداڵ وگەنج زۆربەی هەرەزۆری ئەو ٤.٥ ملیۆنە (١١.٧٪)

پەک دەهەنن کە لەبەر مەترسی هەژاری ونداریدان بە بەنای کەرناوە.
ژەی هەژاری لە سالی ٢٠١٨ دا ٢٠٪ بو، ئەمە لە ٢٠٢٠ دا زیادی کردوە بە ٣١.٧٪ کە یەکسانە بە ١١.٤ ملیەن! وزەربەی هەرزەری ئەمانە منداە وگەنجن.

سیستەمی تەندروستی گشتی عیراق یەکجار وەرانە ولە یزی نەبودایە، لەکاتەکدا کە کەرتی تایبەت لە بوژاندنەودایە، ولەم چەند سالەی ابوردودا دەیان وسەدان کلینیک وخستەخانەی تایبەت کراوەتەو. بە متمانەیی خەک بە سیستەمکە گومان وبە باوەی بە نەنمایین تەندروستیەکان وبایخ نەدان پیان دروست کردوە وتانەت خەدزینەوە لە تەست وفەحس کردن وچون بە خستەخانە. پزیشکان و کارمەندانی تەندروستی ەژانە دەبینن ژمارەی توشبوان وگیان لەدەست دان زیاترە لە وەی کە تەمار دەکرەت چونکە کرێکاران ونداران لەکژەری ١٤ ەژ کەرەنتینەیان نیە لەماەوە دانیشن وکار نەکەن تاچاک دەبنەوە وخەیان ودەوروبەریان بپارێزن، وکارەکانیان بجەرەک نیە کەبتوانن لەماەوە ئەنجامی بدەن. هەمو شپەلەکی تازەی کەرەنا یەک شاەاوی گەورەی تازەی هەژار کردن وچالەنجی تەندروستی زیاتر لەگەە خەیدا دەهەنیت.
خزمەت گوزاریە گشتیەکانی تر وەک خویندن وئاو کارەباو سوتەمەنی وەگەوبان وخانوبەرە…هتد بەهەمان شەوە وەرانە وکەتەتە بەر شاەاوی پرایقەتایز (تایبەتی) کردن.

بگومان کەقید-١٩ وئاکامەکانی بە چەندین سالی تر باس دەکرەت وهەشتا بەتەواوی هەمویمان نەزانیوە. ڤاکسینەکان وچارەسەرەکانی کەقید چالەنجی تازە لەگەە خەیان دەهەنن هەروەک سەرەتاکانی لە ئەستادا دەردەکەوەت بە ناسیەنالیزمی ڤاکسین وبیرتەسکی وهاتە گوڕەکان ودەست گرتنیان بەسەر ڤاکسینەکاندا لەسەر حسابی هەژارانی دنیا. هەر لەئەستادا سەرهەدانی چەندین نەوی تازەی ئەم ڤایرەسە پرسیاری تازەی هەناوەتە ئاراوە وبگومان لە هەمو قەناغ وهەچون وداچونیکی پاندەمیکەکدا نایەکسانیەکان زەقتر دەبنەوە. نایەکسانی وهەژاری بنەمای سەرەکی کەمەگای سەرمایەداریە وئەم سیستەمە خەی دروستکەری نایەکسانیە.
لەوانیە هەرگیز سەرچاوەی سەرەکی کەقیدمان بە نەدەزرەتەوە ویان نەتوانین بەر بە پاندەمیکی داهاتو بگرین، ئەگەری پاندەمیکی تروکارەساتی سروشتی تر لە داهاتویەکی نزیکدا هیچ بە دور نازانرەت. بەلام گەورەترین چالەنج لەبەردەم کەمەگای مرۆیی

ئەمەدا کارکردنە بە نەهێشتنی ئاو هەژاری ونایەکسانیەی کە بوە هەی گیان لەدەست دانی زیاد لە ٢.٣ ملیۆن هاومرۆقمان وداسپانی نەهامەتی وبئاسودەیی بەسەر داهاتوماندا.

شیرین عبدالله
7.2.2021

کۆرتەیەک دەربارەی ناتورالیسم.. ڕاستی بەهادین

ناتورالیسم لە زانستی فەلسەفەدا بە و بە شانە دەووترێ کە باوەڕی بە هێزی سەرەکی سروشت "Nature" هەیە و هەرگیز سروشت بە شتیکی لە دەست نەزمێکی باڵاتر لە خەی نازانێ لە رووی ئەدەبیەوە زیاتر لە چاولیکردن وتەقلیدێکی یەکسان لە سروشت دەووترێ.
وە چوارچیوەیە کی تەنگتر و سنوردارتری لە "رئالیسم" هەیە و بەو قوتابخانەیە دەوترێ کە نووسەری بە ناوبانگ "ئیمیل زولا" و لایەنگرانی دایان مەزراندوە و بەو کارەیان دەیان ویست هونەر و ئەدەبیات ببەت بە چەمکێکی زانستی و زەرهەولیاندا کە هەوشی"ئەزمونی و جەبری زانستی" لە ئەدەبیات دا رواج بدەن.

ئەم قوتابخانەیە بە ماوەی دەساڵ واتا لە ساڵی ١٨٨٠ تا ١٨٩٠ی زایینی بەسەر هەموو ئەدەبیاتی ئەوروپادا حوکمڕانی کرد. نووسەرانی سروشتی و سروشت گەرایانی ئەو سەدەیە جگە لە قبوڵ کردن و پەیڕەوی کردن لە "
ئایینی سروشت" و "جەبری زانستی" بە ڕەوشەکانی پشکنین بۆ بابەتی "هاوخوینی" و "ودراسات" تیبینیەکی گرنگیان هەبوو وە بەکاریگەری خوینی "باوك لە منداڵ "دا باوەڕی تەواویان هەبوو ، هەروەها لە رووی بەچوون و دیدگای ئەوان وەزعی لەش لە سروشتدا لە حاڵەتی ڕەوانی گرنگتر و "ئەسیل تر" بوو
ناتورالیستەکان لە ئەفسانەکانی خۆیاندا بە هیچ جۆریك مرۆڤیان بە بوونەوەرێکی ئازاد و خاوەن ئیرادە پیشان نەداوە بەڵکو لە

بەرامبەر هەزکانی زادەی لەش و سروشت و "متافیزیك" هیزی باتر لە سروشت" بە مروۆکی بە ئیرادە و سنوردار وەسف کردوە.
لە پەشرەوانی ئەم قوتابخانە یە ئەتوانین ئیشارەت بە "ئیمیل زولا وە ویلیافالکنیز" دوو نووسەری گەورە بکەین.

ئاستی بەهادین

لە سەرەمەرگ بانگت دەکەم چاوەکانم دابپۆشیت.. سەباح هەنجەر

لە قوتابخانە لە هەبەیك
دەمانخوەند و لە ئاوەکی تەنك و بە بوار دەپەینەوە
دوای سی و یەك ساڵ تەلیسم و تاریکی شکا
لە ساردترین شەودا ژمارەیەك
هاتە سەر شاشەی مەبایلەکەم و زمانی گەلا
هەلاو
ەشنایی خودا دوورنییە و دەنگت
خوداوەندیی و پاك و ەوونە
جیهانی لەوەدە
فەرموو گیانی من بە
بەزت کەی
تە حەسرەتی ئەبەدیی و بکوژمی و هەزی دەدانەوش
هەموو شتەکت لەبارەوە دەزانم
پیاوەکی حەز لە کراس و پانتەل و پەلاوی ەش ناکەیت
جلوبەرگی سادە و ماتیش لەبەردەکەی
لەتاو شەل لە گەلەکی زەربەل و هەوا ناخەش
بەدەم خورپەی ەشناییەوە بارتکرد
ئەم ساتە پەردەی شادیتە
بەرز بەرز ەایدەگریت و ەزی دەگری
بە درەژایی شەو تفەنگچییە قەلەب و چرووك و فیتنەچییەکان

نەخشەی هەرشەکانیان لە بەر شەوقی تفەنگەکانیان دەکەشا
ئەم شەوقە چییە
بەردەوام پەشوازییان لەدەکات و باش دەنوون
هەنگاوە یەکەمەکان ئەوە لە کۆن
باندە بە باڵەکانیان ووناکییان بە گواستوونەتەوە
بەوانە باڵەکانیان پڵۆپتان بەهەز دەکا و گەرانی ئاکامن
دوژمن فڕی کردن چی پەویستە بیکەن
چاویان ساغە و لە ئاسمان خەیان
لە بەرد و گوللە و کاو دەپارێزن
ئاژاوەی زەویشیان بژار کردووە
دەتوانن لە بەرپە لایەن و دەنگی ئومەد هەبەن
بەرانبەر ئومەد ئاوەنە هەیە
ئومەد مانگی بە سەروشەن دەهەنەتەوە حەوزی
حەوشە و باڵح ئاو دەدا
لە باڵگاشدا باڵبوار دەگەڕێتەوە
گەانەوە جارەکە لە سەبووری
باڵت پە دەگرە و لە ئەستای پە گرەوگوە لەگەڵ خەتدا هەڵدەکەی

حوزەیرانی 2019 هەولێر

ڕۆی ژنانی کورد لە راپەڕینی پێنجی ئادارداو.. هەسوە بەسکەنی

خەبات و تەکۆشانی کورد لەپێناوی ڕزگارکردنی نیشتمانەکەی هەمیشە لەگیانی بەپۆیستر زانیوە، بەتایبەت لەکاتی دەسەڵاتی بەعس و دوای کۆتایی هاتنی جەنگی هەشت ساڵەی عیراق- ئێران، کە بەعس بەشی زۆری هێزی سەربازی خۆی ئاراستەی کوردستان کرد دژی شۆڕشگێڕانی کورد و لەناوبردنی شۆڕشی کوردستان، لەم ڕووەوە بەعس درێغی نەکرد لە گرتن و کوشتن و ئەنفال و کیمیاباران کردنی خەڵکی کوردستان، بەوەش نەوەستا لە ساڵی 1990 عیراق هێرشی کردەسەر وڵاتی کوێتی دراوسێ و داگیری کرد، دواجاریش سەدام گوێی بەقسەی کەس نەدا و لەسەرکۆشیەکانی بەردەوام بوو، بەمەش هاوپەیمانان بۆیاریاندا

بەزەر لە کۆت بیکەنە دەرەوە، ئیدی خۆنی شۆشگێڕەکانی کورد هاتەجۆش و بۆیاریاندا سوود لەم دەرفەتە زێرینە وەربگرن بۆ ڕزگارکردنی کوردستان.
یەکێتی نیشتمانی کوردستان زۆر لەخۆبوردوانە و شۆشگێڕانە هاتەدەست و بەرنامەی ڕاپەڕینیان داڕشت و شانیان دایەبەر ئەرکی ڕاپەڕین. لەناو بەرەی کوردستانیشدا، تێزی ڕاپەڕین پەسەندکرا. یەکێتی سەرچاوەکی شۆشگێڕانەی نواندو بۆیاریدا ڕاپەڕین بکاتە یەکێك لەئەرکە لەپێشینەکانی، لەبەرئەوە کەوتە هاندانی خەڵك و نامە ناردن بۆ زۆربەی کەسایەتی و خەڵکانی نیشتمانپەروەر و سەرۆك چەکدارەکانی ڕژێم و بەشێك لە پیاوانی بەعس، بۆ وریاکردنەوەیان، ئەگەر بشکرێت کاریگەریان لەسەر دابنێت بۆ هاوکاری جەماوەری ڕاپەڕیو لەشارەکانی کوردستان.
هەرچەندە بۆیار وابوو لەڕۆژی 7 ی مانگی ئاداری 1991 بەبەرنامەیەکی ڕێك و پێك لەسەرجەم شارەکانی باشووری کوردستان ڕاپەڕین ئەنجام بدرێت، بەڵام بەهۆی گوشاری دەزگاکانی بەعس بۆ سەر خەڵك، لەتەواوی ناوچەکانی باشووری کوردستان، بەهیوای ئەوەی بەرلە ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان بگرن، لەسنووری شاری ڕانیە زیاتر گوشاریان بەکارهێنا، بەمەبەستی سەرکوت کردنی چالاکانی ڕاپەڕین، لەئەنجامدا خەڵك بەرگەی نەگرت و بارودۆخەکە لەڕانیە تەقیەوە و ڕاپەڕین ڕوویدا.

لە بڵندگۆی مزگەوتەکانەوە خەڵکیان خرۆشاندووە

بەهۆی خۆنگەرمی و قینی خەڵك لەبەعس و گوشاری پیاوانی بەعس بارودۆخەکە گرژی تێکەوت و جەماوەر خرۆشا و ڕاپەڕینیان دەست پێکرد، چالاکانی ڕاپەڕین خۆنیان هاتەجۆش و لە 5ی ئاداری 1991 ڕاپەڕین لە شاری ڕانیە دەستی پێکرد و لە بڵندگۆی مزگەوتەکانەوە کەوتنە هاندانی خەڵك و خرۆشاندنیان بۆ ڕاپەڕین بەڕووی بەعسیەکاندا، ڕاپەڕیوان هەڵمەتیان بردە سەر دامودەزگاکانی بەعس و شارەکەیان لە بەعسیەکان پاك کردەوە، لە هەمان کاتدا برایانی کوردانی ڕۆژهەڵات هاوکاربوون لە تەك خەڵکی ڕاپەڕیودا، پێشمەرگە و کچ و کوڕانی ئەوانیش بە چەك بەشداری ڕاپەڕینیان کرد.

ڕۆڵی ژنان لە ڕاپەڕیندا

ژنان و کچانی کورد هەمیشە سەر مەشقبوون لە ڕاپەڕین و بەرخۆدان، لە ڕۆژی پێنجی ئاداری 1991دا، کە خەڵکی ڕانیە ڕاپەڕین و دەستیانگرت بەسەر بارەگاکانی حزبی بەعسدا. ژنانیش شانبەشانی پیاوان ڕۆڵی بەرچاویان هەبوو، لە دەستپێکی ڕاپەڕیندا ژنان

بەشداری سەرەکییان کرد و خەڵکیان هاندەدا بۆنە سەر شەقام و بەشداری ڕاپەڕین بکەن، لەو ڕۆژەدا بەگرنگییەوە ڕۆڵی ژنان دەهاتە پێشچاو، زۆر لە ژنان چالاکانە بەشداری ڕاپەڕینیان کرد لەوانە: هەمینە شۆر، خانم لۆرەش، ڕەهێلەی جەمال ڕەشید، کەژاڵ عەریف عەلی و خەرمان هیرانی لەو ژنانە بوون ڕۆڵی سەرەکییان هەبوو لەناو جەماوەردا، لەبەشداری و هاندانی خەڵك بۆ ڕاپەڕین.
کاتێ شانبەشانی پیاوان ژنانیش بەشدار بوون، لەڕۆژی ڕاپەڕینی 5ی ئاداردا لەکاتی هەڵمەت بردن بۆ سەر دەزگای ئیستخباراتی بەعس لە هانیە، یەکێك لە پێشمەرگە ژنەکان، بە ناوی گوڵەباخ خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو لە حزبی سازمانی خەبات، بەداخەوە لەکاتی هەڵمەوت بردندا گوڵەباخ شەهیدبوو، ئەگەر یەکەم شەهیدی ڕاپەڕین عەزیز بچکۆل بوو، یەکەم شەهیدی ژنیش لە یەکەم ڕۆژی ڕاپەڕیندا گوڵەباخ بوو.

مریەم قادری، نازناوی گوڵەباخ بوو، خەڵکی پارێزگای کرماشانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، لە ساڵی 1986 ڕووی لە باشووری کوردستان کردووە و لە حزبی سازمانی خەباتی کوردستانی ئێران بووتە پێشمەرگە، گوڵەباخ پێش شەهیدبوونی قات و شەواڵی پیاوانەی لەبەربووە و چەکی پێبووە، لەگەڵ پێشمەرگەکانی سازمانی خەبات، پەلاماری بارەگاکانی بەعسی داوە، ئەو یەکەم شەهیدی ژن بوو لە ڕۆژی ڕاپەڕیندا، کەی گشتی شەهیدەکانی ڕانیەش لەو ڕۆژەدا 9 کەس شەهید بوون.
لە5ی ئادار و پاك کردنەوەی داموودەزگانی حکومەت لەبەعسیەکان هانیە، لەسەر زمانی خەڵکی کوردستان نازناوی (دەروازەی ڕاپەڕین)ی پێ بەخشرا و لە 7ی ئاداریش سلێمانی لەبەعسیەکان پاك کرایەوە و 9ی ئازار گەرمیانی گرتەوە و دواتریش لە 11ی ئاداردا خەڵکی هەولێر ڕاپەڕین. دوا جاریش لە 20ی مانگ لە شاری کەرکوك تەپڵی سەرکەوتن لێ درا و لە ڕۆژی نەورۆزی پیرۆزدا شاری کەرکوك ئازادکرا.

لەگەڵ ڕاپەڕینی جەماوەر لەدژی دەزگاکانی بەعس، هێزی پێشمەرگەی کوردستان، سەرکەوتنەکەی چەسپاند و بەرزەفتی بارودۆخی ڕاپەڕینی کرد، بێگومان بێ سەرخستنی ڕاپەڕین جەماوەر و پێشمەرگە تەواوکەری یەکتر بوون.
خۆشبەختانە ئامانجی ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان دژی زوڵم و ستەم و سەرکوتکاری دوژمنان، ئەو دەستکەوتانەی کورد بەدەستی هێناون لە حکومەت و پەرلەمان، خەونی لەمۆژینەی نەتەوەکەمان بوو، خەڵکی کوردستان مافی خۆیانە شانازی بە ڕاپەڕینی گەلەمانەوە بکەن، ئێستا

پاش چەندین ساڵ دوای ڕاپەڕین خەڵکی کوردستان داوا دەکات یادی ڕاپەڕین بکرێتە ڕۆژی پەیمان نوێکردەوە بۆ نوێکردنەوەی یەکێتی و چارەسەرکردنی کێشەکان. ئێستا خەڵکی کوردستان داوای بەدیهێنانی زیاتری مافەکانی خۆی دەکات لەژێر ئاڵای پەرلەمان و حکومەتی هەرێمی کوردستاندا.

وێنەکەی سەرەوە وێنەی (شەهید گوڵەباخ)ە

ئەدەب خۆی جوانییە.. بەختیار محەمەد

گرنگ نییە چەند کتێبت هەیە، گرنگ ئەوەیە چ دەنووسی و چۆن دەنووسی (لە ڕاستیدا لە دنیای نووسینیشدا وەك زۆر شتی دیکە، چەندایەتی و چۆنایەتی بەیەکەوە گرنگن). نووسین هزرە و شێوازە (شێوازی دەربڕین و گوتن). نووسین واتایە بە زمانێکی کاریگەری ڕاست و دروست (ڕاست و دروست لە ڕووی بنەمای ڕێزمانەوە). ئیستاتیکای نووسین (ئەدەب و شیعر) لە شێوازی دەربڕین و گەیانەوە (گوتن) دایە؛ بەڵام لە پشت ئیستاتیکادا هەمیشە ئەوە واتایە، کە قسە دەکا. واتا زمانی هەیە: زمانی گوتن و زمانی نووسین. ڕاستییەکەی هەم واتا دەتوانێ زمان جوان بکا، هەم زمانیش (شێوازیش) دەتوانێ واتا کاریگەر بکا. ئێمە ناتوانین واتا ببینین، ئەگەر زمان نەبینین (واتە زمان نەخوێنینەوە). وەزیفەی زمان هەم گەیاندنە (گەیاندنی دەلالەت و واتا)، هەم ئیستاتیکایە (بەخشینی چێژی جوانی وشە و دەربڕین). ئەم حاڵەتانە وەزیفەی هەموو جارە نووسینێکە و لە هەموو جارە نووسینێکدا بەرجەستە دەبن؛ بە تایبەتی لە ئەدەب و شیعردا. هیچ ئەدەبێك نییە لە دەرەوەی ئیستاتیکادا؛ ئەگەر ئیستاتیکا لە ئەدەب دابماڵی، ئەوا ئەدەبیش لە ئەدەب دەکەوێ.

ئێمە هیچ ئەدەب و هیچ نووسینێك ناخوێنینەوە، ئەگەر چێژمان پێ نەبەخشێ (پاشانیش کەڵك و سوودی مەعریفی). هەندێك جار ئیستاتیکا (چێژی ئیستاتیکی) لە ئەدەبدا بە پێش زەروورەتی سوود و کەڵك دەکەوێ

و ئەمە تەنها بۆ چێژ و بە پێنەری چێژ دەقێکی ئەدەبی دەخوێنینەوە. لێرەوە هەندێك جار هەگەزی ئیستاتیکا لە ئەدەبدا وەپێش هەگەزی واتای مەعریفی دەکەوێ؛ یان با بڵێین ئەم هەگەزە لە ناو چێژی هەگەزی ئیستاتیکادا خۆی دەشارێتەوە و خوێنەر بە هووڕنی نایبینێ و زۆر بایەخی پێ نادا. هاستییەکەی لە پشت هەموو وشەیەکی جواندا، خەیاڵ و فیکرێکی جوانیش هەیە. لێرەوە واتای جوان، ڕەحی هەموو دەقیکی جوانە.

بەختیار محەمەد

باڵندەی کۆچەری.. شیعر: ایرج جنتی عطایی.. وەرگێڕانی : پشکۆ ناکام

" پرندۀ مهاجر "

ئەی باڵندەی کۆچەری
ئەی عاشقی ڕەشتن
یەک دونیایێ
نەوانی دونیای تۆ و من

تۆ هاوڕێی شەوانێ پڕپولێیت (1)
من لێ بیری گوڕکانم
تۆ ءەوداڵی گوڕاوی گوڵی سوور
من پەرِشی بانی " نان"م
دونیای تۆ بۆ کۆتایێ
لەهەر شوێنێک تۆ میوانی " نور"
دونیای من یەک لەپی دەست
لێ بنمیچی گڕکی سارد

من لێ داخی بووکێ شووشەکانم ئەمرم
" کەسێ بچووکێ بێ هەستەکان "

تۆ چیرۆکی پڕیپۆکانم بۆ ئۆۆی
من لۆ حیلەی ترس هۆئۆلۆرزم
تۆش چیرۆکی نیگای " چرا" م بۆ ئۆۆیی

کۆان دوای کۆانی خاکی
دۆر و دیوار تۆک ۆووخاو
دۆ نشین، بۆ پۆی پیناوی
بۆتۆ وۆنۆیۆکی تازۆ
بۆ ئۆلبوم۞کی کۆن
یان بیستنی چیرۆکۆک
لۆ عاشق۞کی دۆرین
بۆ من ژیان وایۆ
پۆ لۆ دوو دۆی و غۆم
یان وۆک هۆناسۆیان
پۆۆ لۆ چۆژ..هۆردۆم

ئۆی باۆندۆی کۆچڕیۆ
ئۆی عاشقی دوور کۆووتنۆو
شۆکۆتی کۆۆۆ بارم
لۆبۆردۆم سیمای بتی جۆستۆم
وۆک پۆنگۆکی زامدار
پۆ لۆ ترس سۆیر کردنۆکانم
ئۆمرم ، بۆۆام ئۆستاش
هۆر عۆوداۆی جۆرۆک پۆنام

نابۆ وۆک سۆبۆرۆک
لۆ ژۆر " پۆ"یۆکانا زیندوو بین
وۆک چۆتری خۆر ئۆبۆ
لۆبۆردۆم قۆۆای دونیایا بین

تۆ هاوۆۆی شۆوانۆ پۆپولۆیت
من لۆ بیری گوۆۆکانم
تۆ عۆوداۆی گوۆاوی گوۆی سوور
من پۆڕشی بۆنی " نان"م
دونیای تۆ بۆ کۆتایۆ
لۆهۆر شوۆنۆک تۆ میوانی " نور"
دونیای من یۆک لۆپی دۆست
لۆ بنمیچی گۆۆۆکی سارد.

شیعر: ایرج جنتی عطایی
ئاواز: صابر راستین
وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام
گۆرانی: داریوش اقبالی
"""""""""""""

شاپرک
(1)= بە فارسی بە جۆرە پەپولەیەک کە بەشێو ئەفڕە ئووترێت :

ئازادی دەربڕینی بیروا لەکوردستان و کێشی دەستگیرکراوانی بادینان.. هیوا ئەحمەد

سەرەتا بە تێگەیشتن لەم پرسە دەبێت پێناسەیەکی کورتی ئازادی دەربڕینی بیروا بکەین بگشتی تا بزانین لەکوردستاندا چەندێک ئەم مافە بونی هەیە و لایەنەکانی چۆنە.
ئازادی دەربڕینی بیروا بە گشتی واتە: دەربڕین و خۆنیشاندانی بەمەرجی مرۆڤ لەهەموو ڕوەکەوە، ئازادی تەواوی هێزەسوانی سیاسی، دروستکردنی حیزب و ڕێکخرای سیاسی وجەماوەری ومەدەنی، ئازادی خۆپیشاندان وگردبونەوە وناڕازایەتی دەربڕین، ئازادی دەربڕین و ڕێخنەگرتن لە هەر بیروباوەڕێکی جیاواز، ئازادی ڕۆژنامەگەری، ئازادی هەجوکردن، ئازادی دەربڕین و خۆنیشاندان لە ڕوبی هونەری و ئەدەبی وشیعرەوە.
لە هەرەمی کوردستاندا تا ئێستا دەستورێک نییە کە مافی ئازادی دەربڕینی بیروا و ئەم مافە سەرەتایانەی خەڵکی تەدا جێگیرکرابێت و بەفەرمی ناسنرابێت لەلایەن دەسەڵاتەوە، ئەوەی تا ئێستا هەیە و دادگاکانی کوردستان کاریپەدەکەن یاسای سزادانی ڕۆمی دیکتاتۆری بەعس و ئەو یاسایانەن کە هەموارکراونتەوە کە یاساگەلێکی تەواو دژە ئازادی و سەرکوتگەرانەیە و دژی سەرەتاییترین مافی مرۆڤ،

بەمپێیە یاسایەکی دانپیانراو و فەرمی سەبارەت بە ئازادی دەربڕینی بیروڕا لە کوردستان بونی نییە.
لە لایەکی ترەوە یاسای ئازادی رۆژنامەگەری هەیە کە لە لایەن پەرلەمانی کوردستانەوە دەرچونراوە، کە ئەویش دەیان مادە وەگری بەدانراوە وەک: ئاسایشی نەتەوەیی ونیشتیمانی نەخاتە مەترسیەوە، دژ بە ئاداب و ڕەوشتی گشتی نەبێت، دژ بە بنەماکانی شەرع و دین نەبێت... وەختێک ئەم هەموو مەرجە دادنرێت ئیتر بەهیچ شێوەیەک ناتوانرێت لە خانەی ئازادی بەمەرجی بیروڕا دابنرێت. چونکە هەر ئەو بیانوو و تەمەتەی کە ئەمرۆ شەروان شەروانی ڕۆژنامەنووس و هاوڕێکانی پێدادگایکراوە ئەویە کە دەڵێت ئاسایشی نیشتیمانیان خستۆتە مەترسیەوە!
ئەو کەمە ئازادیەی کە ئێسا لە کوردستان هەیە خێر و سەدەقەی دەسەڵاتی حیزبەکانی کوردایەتی نییە هەروەک هەمیشە ڕیاکارانە بڕواشکردنی خەڵک بانگەشەی بەدەکەن، بەڵکو ئاکام و دەرئەنجامی ئەو کشمەکێشە نیمچە ئاوایە سیاسیەیە کە بەهۆیی ناپەیینی خەڵکی کوردستان لە بەهاری ١٩٩١دا دژ بە ڕژێمی بەعس ئەنجامیاندا هاتۆتەوە. بەدەرنانی ڕژێمی بەعس و لاوازبون و هەڵوەشانی پایەکانی دیکتاتۆریەت و سەرکوت، خەڵک توانی تا ئاستێک سود لەو کشمەکێشە بەینەت و پیادەی هەندێک لە ئازادیەکانی خۆی بکات.

بەدەسەڵاتگەیشتنی ناسیونالیزمی کورد وحیزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی بەپشتیوانی ئەمریکاو وڵاتانی ڕۆژاوا هەر لەسەردەمی بەرەی کوردستانیەوە تا ئەمڕۆ ئەم دەسەڵاتە لەهەوڵی بەرتەسکردنەوە و نەهێشتنی ئەم کەمە ئازادیەدا بوە، خودی دادگایکردن و سزادانی دەستگیرکراوانی سیاسی و ڕۆژنامەنوسی بادینان لەڕاستای ئەم پرسەی بەرتەسکردنەوە ونەهێشتنی تەواوەتی ئەم کشمەکێشە نیمچە ئاوایە سیاسیەیە کە جەماوەری ئازادیخوازی کوردستان لە خەباتدان بۆ هێشتنەوەیی وپاراستنی.
حیزبەکانی دەسەڵاتی ناسیونالیزمی کورد کە خۆی لە یەکێتی و پارتی و حیزبەکانی بەشدار لە حکومەتدا دەبینێتەوە بەهۆی ناڕەزایەتی قوڵی جەماوەری کوردستان دژ بەپشڵەکردنی ئازادیەکان و سەرکوت و دزی وگەندەڵی دەسەڵاتی ئەم دوو حیزبە و هەروەها بەهۆی یەکلانەبونەوە و نادیاربونی ئاس و داهاتوی دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستان، دوچاربونیان بە قەیرانێکی قوڵی حوکمڕانی و سیاسی و ئابوری وکۆمەڵایەتی، قوڵبونەوەی جیاوازی وململانێی سیاسی و حوکمڕانی و حیزبی وبنەماڵەیی و دابەشبونیان بەسەر دوو قەرەوی دەسەڵات و دوو جەمسەری سیاسی ناوچەیی دژ بەیەک کە بەرەی ئێران و

تورکیان، تا ئێستا نەیانتوانیوە دەسەڵاتێکی یەکدەست و یەک ناوەند و تەواو دیکتاتۆریانە دروستبکەن کە بتوانن بەزەبری هێزی سەرکوت تەواوی ئەو دەستکەوتانە لە خەڵک وەربگرنەوە کە لە ئاکامی ڕاپەڕینی ساڵی ٩١ دا بەدەستهاتن، هەر بۆیە ئەم کۆشە سیاسی و ئازادیخوازانە نیمچەئاواڵایە بەجارێک تا ئێستا بەردەوامی هەیە.
بەم ئەم دەسەڵاتی کوردستان لە لایەکەوە کەوتۆتە بەر ناڕەزایەتیەکی قوڵی خەڵک و داوای ڕوخاندنی دەکرێت، وە لەلایەکی تریشەوە بەجارێک توشی قەیرانی سیاسی وحوکمڕانی و ئابووری بوە کە تەنها بە سەپاندنی دیکتاتۆریەت و سەرکوتکردن دەتوانێت درێژە بەدەسەڵاتەکەی بدات هەربۆیە کۆیسی دادگایکردنی دەستگیرکراوانی بادینان لەڕاستای تونەکردنەوەی ئەم سەرکوت ودیکتاتۆریەتەی ناسیونالیزمی کورد وحیزبەکانیدایە بەرگرتن بەڕاپەڕینی جەماوەری خەڵکی کوردستان.
هەردوو حیزبی ناسیونالیستی کورد، یەکێتی وپارتی، ئازادی دەربڕینی بیروڕا لە فەرهەنگ و بەرنامەی سیاسی وپراتیکی ئەم دوو حیزبەدا نییە چ ئاوکات کە لە شاخ بوون چ ئێستا کە ئاوە سی ساڵە لە دەسەڵاتدان. هەمیشە پشێلکاری ئەم مافە بون و بەجارەها شاوە وبیانوی جەراوجار سەرکوتیانکردوە، تا ئێستا هەزاران نەیاری سیاسی خۆیان زیندانی وئشکەنجە وتیرۆرکردوە و دەیەها ڕۆژنامەنوس و نوسەر و خەڵکی ئازادیخوازیان تیرۆر کردوە کە نموونەکانی سەردەشت و سەران و کاوە گەرمیانی و چەندەهای تر.
لە کۆیسی دادگایکردنی دەستگیرکراوانی بادینانان و حوکمدانیان بە شەش ساڵ زیندانی، مەبەستی پارتی لەمە ئەوەیە کە ئەو سەرکوتکردنی ئازادی سیاسیەی کە لەماوەی دەسەڵاتداریەتیاندا تا ئێستا پایادەیان کردوە، بەسازدانی سیناریۆیەکی قەزاوونی لەمجارە بەیاسایی بکەن و شەرعیەتێکی یاسایی پێبدەن و بە یاسا قەدەغەی بکەن. بەم پێیەش کەمەگا و جەماوەری کوردستان و چالاکوانان و ڕۆژنامەنوسان چاوترسێن بکەن بە جارێک کە بیکەنە لەمپەرێکی یاسایی بە ئەوەی لە داهاتودا ڕەگ لەهەر جارە ناڕەزایەتیەک و ڕاخنەیەک کە لەبەرامبەر دەسەڵاتکەیاندا دەتئاراوە بگرن و لەرشەوە بتوانن درێژە بەدەسەڵاتی سەرکوتگەرانەیان بدەن تا بتوانن کەڵکەی سەرمایەی زیاتر و درێژە بە گەندەڵی و دیزینی سەروەت وسامانی کوردستان بدەن و خەڵکیش لە برسێتی و نەبوونی و ژیانکی کولەمەرگیدا بهێنەوە.
ئەم سیاستەی پارتی ئاگەر بەیی بچێتسەر هەنگاوکی مەترسیدارە بە خەڵک وکەمەگا و پەویستە هەموو ئازادیخوازان و خەڵکی کوردستان بگشتی لە هەوڵی جیدا بن بۆ بەرگرتن بەم سیاستە و

پاشکشەپکردنی.

هیوا ئەحمەد

تەکنەلۆژیا و کۆمبوونەوەی کتێب و گۆڤاری منداڵان.. ڕێستەم خامۆش

وەکو هەموومان دەزانین لەم سەردەمی ئێستای مرۆڤایەتی تێیدا دەژی، دەبینین پێشکەوتن لە گشت بوارەکان هاتووەتە ئاراوە، کە داهێنانی گەورە ئەنجامدراوە و پێشکەوتنی زانست، هەمووانی دەخێش کردووە.
نکۆی لەوەش ناکرێ کە تەکنەلۆژیا و پێشکەوتنی زانستی سەردەم، لایەنی باشی بۆ ئەژمار زۆرو سوودکی گەورەو فراوانی بۆ مرۆڤایەتی بەخشیوە، لەڕدا ئەمە ناتوانین بڵێین نابێ کەس بەکاریان بێنێ، چونکە ئەو پێشکەوتنە بەرهەمی بیرکردنەوە و ژیریی و هەوڵ و تێکۆشانی مرۆڤ و سوودکشی بۆ پلەی یەکەم هەر بۆ مرۆڤ، بەڵام ئەوەی من دەمەوێ باسی بکەم و کۆ لای هەمووان گرنگ بیزانین و خەمی بۆ بخۆین، ئەویش داهێنانی ئامێرە زیرەکەکان و بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا تێیەکانن لەلایەن هەموو تەمەنە جیاوازەکانەوە، وە توانیویانە چەند ملیار مرۆڤ هەگری خۆیان بکەن و کاتی بێنرخیان لەبستێنن، وە کاریگەرییەکی زۆریشیان کردووەتە سەر خوێندران و دەستانی کتێب، کە ئەوانیشیان بۆ لای خۆیان ڕاکێش کردووە و تا ڕادەیەک لە کتێبی کاغەز دوورییان خستوونەتەوە و بۆخۆیانیانەوە سەرقاڵ کردوون. بەداخەوە ئەوەی ئەمڕۆ دەیبینین خەڵکانێک زیاد لە پێویست خوویان گرتووە بە بەکارهێنانی ئامێرە زیرەکەکان و تەکنەلۆژیا تێیەکان، کە ئەوەش بە داهاتوویان دەرئەنجامی باشی نابێ.

وەکو گوتمان مادام ئەو پێشکەوتنە بە سوودگیاند بە مرۆڤ داهێنراوە، کەواتە پێویستیشە مرۆڤ پێی ئاشنا بێ و بە کێک وەرگرتن بەکاریان بێنێ، بەڵام تا ئەو کاتە بەکاریان بێنێ کە

سوودی لە وەردەگرێ، نەک زیاد لە پێویست کاتی بە تەرخان بکات، کە پاشان چەندین زیانی دەبێ، لەوانە: کاتێکی زۆر لە تەمەن بە فیڕۆدەوات و کە هەرگیز قەرەبوو ناکرێتەوە، بە وتەی شارەزایان: زیانی بە تەندروستییش هەیە، کە چاو و مێشک ماندوو دەکەن و نائارامیی دەروونیی و حاڵەتی خەمۆکیش دروست دەبێ.

خاڵی سەرەکی نووسینەکەی ئەمە ئاوەیە، کە زۆربەی منداڵان ئاشنای ئامێرە زیرەکەکان و تەکنەلۆژیاتییەکانن و لە ئێستادا بە ئاسانی بەکاریان دەهێنن و بە چاودێری دایکان و باوکانیان، یان وەک پێویست ڕێنمایی ناکرێن، کە چۆن بەکاریان بهێنن و تەماشای چی بکەن و چی بخوێننەوە، گەلان بەدوای بابەتێکی سوودبەخش و پەروەردەیی و فێرکارییی لە نێو تۆڕی فراوانی ئینتەرنێتدا، ڕەنگە بتوانن زۆر بابەتی باش و بە کەڵک بدۆزنەوە، بەڵام لە ئەنجامی گەلان بە دوای شتێکی بەسوود، چەندین بابەت و وێنە و ڤیدیۆی نەشیاو و خراپ دەکەونە بەر چاوانیان، کە دواجار زیانمەند دەبن لێی، وە ڕەگەی ڕووناک و ئاستەقینەیی ژیانیان و ئاکارە بەرز و باشەکانیان لە ون دەبێ و تووشی سەرگەردانی و بە فیڕۆدانی کات و تەمەنیان دەبن، وە گرنگی خوێندنی قوتابخانەیان لا کەمتر دەبێتەوە و ئاستی زانستییان دادەبەزێ و کەمتر ئومێدی ئایندەیان لەسەر هەڵدەچنرێ و دواتر دەبنە سەربار ئەشێ بە خانەوادە و کۆمەڵگە، وەلێ مەخابن دایکان و باوکانیش بە ڕازی کردنی دڵی منداڵەکانیان ئامێرەکانیان بە دەستەبەر کردوون و بە ئاسانی خراونەتە بەردەستیان.

وە گرنگیدان بە کتێب و گۆڤاری تایبەت بە منداڵان، بە شێوەی کاغەز زۆر کەمبەتەوە، کە ئەوەش جێگەی داخە، چونکە منداڵان بە بەش دەبن لەو هەموو ژانرە ئەدەبیانەی، وەک: (شیعر و چیرۆک و ئەپەرەت... هتد). کە خوێندنەوەی ئەو بابەتە ئەدەبیانە زۆر چێژ بەخش و هەم سوود بەخشن بە منداڵان، وە حەز و ئارەزووی خوێندنەوەیان زیاد دەکات و کە تەمەنیشیان هەڵکشا، ئەوان هەمیشە دەستی کتێب دەبن و خوێندنەوەی کتێب دەبەتە بەشێک لە ژیانیان، بەڵام لە ئێستادا هەم لایەنی تایبەت بەو بابەتە، وە هەم دایکان و باوکانیش کەم تەرخەمن لە دابین کردنی نامیلکەو گۆڤاری تایبەت بە منداڵان، هەر چەندە بە شێوەی ئەلیکترۆنی، یان لە ڕێی ماڵپەڕەکانەوە زۆر بابەتی سودبەخش دەستدەکەون، بەڵام ناگەنە ئاستی کتێب و گۆڤاری کاغەز، چونکە بە شێوەی کاغەز، زۆر بە جوانی بابەتەکانیان بە منداڵان داناون، کە لە ڕووی تەندروستیشەوە باشترن.

بۆیە پێویستە دایکان و باوکان، هەوڵبدەن لە ماڵدا کتێبخانەیەک بە

خەیان و منداڵەکانیان دابین بکەن، خەیان ئەو کتێبانە بخوێنن‌ەوە کە ئارەزووی لێدەکەن و چۆنی لێ وەردەگرن، بەڵام باشتر وایە ئەو کتێبانە بخوێنن‌ەوە کە زیاتر باسی (منداڵناسیی و پەروەردەیی و فێرکاریی و دەروونناسیی و مافی منداڵ)دەکەن.
چونکە لە ئەنجامی خوێندن‌ەوەی ئەو جۆرە کتێبانەدا سوودمەند دەبن و زانیارییان زیاتر دەبێ بە ناسینی منداڵەکانیان و شێوازی پەروەردەکردنیان.
بەڵام زۆر بەداخەوە، کە منداڵانیش وەک پێویست کتێب و گۆڤاری تایبەت بە خەیان نەبێ، یان کەم بێ و بە ئاسانی دەستنەکەون، ئەوا منداڵانیش کاتەکانی ژیانیان بە زۆر شتی بێ بایەخ و زیانبەخش و بێسوود پێ دەکەنەوە، کە لە داهاتوودا زیانەکان زیاتر دەردەکەون.

هەستەم خامەش – هەولێر

دەستکەش.. پشکۆ ناکام

وتیان حەبلی زێبر و زەنگ لە نیویا ئەپچڕێ ، ئەمە هەموومان پچڕاوین و حەبلەکەش تا بێ درۆژ تر ئەبێ.. وتیان خوا لە سوڵتان محمود گەورەتر ، بێ ئەمە لە هیچ خولێ ناوەک گەورە تر نەبوو، ووتیان زاڵم زۆاڵی بێ پەیا ئەبێ ، لای ئەمە زاڵم مەش میوانی نێ وزۆاڵەکەش تا ئێستا"قیزا"ی هەولێری وەرنەگرتوە ،،سی ساڵ ئەووترێت ئاشی نەزان خوا ئێیگێڕێ ، کەچی ئاشی خوای هەرەم بێ پچڕاوانەوە نەزان ئێیگێڕێ !! هەر ئەڵێن سەبر گرن، شێیتان پاڵەی کرد چاوکی خەی کوێر کرد،ئەمە سی ساڵ پاڵەمان نەکردوە کەچی هەموو خەڵ و چاوزەق و دوورەبینیمان گەر کز نەبێ هەر نیمانێ ، پەمان ئەڵێن"سەددام" بێ کوێ ی برد ؟ با. لە بیرمان نەچێ گەر ئەو ئەحمەق نەبوایە و"کوێیت"ی داگیر نەکردایە وا زوو لێناو نەئەچوو و هەر کاکە ئەمریکا خەی پارێزگاری لێ ئەکرد، خێ هەرەم" کوێیت"کێیش درواسێی نیە عەنتەرەکانی هەرەم بیگرن و بشبێتە مایەی تیاچوونی خەیان..هەر کە بەڵێ بەڵەک بکەین پەمان ئەڵێن "ئەشبین" مەبن ، ئاخر کە هەموو چواردەورمان تاریکە ناکرێ بێ درێ و
بە زۆر " عەینەکی شەمسی" لە چاو کەین..هەردەم بکەیتەوە ئەڵێن قەوارەی!! هەرەم دەستکەوتی خوێنی شەهیدانە، بەڵام پەمان ناڵێن

ئەو هەموو جاش موستەشار و وئەنفالچییانە چەن هەموو موعەزەز موکەرەم ئەژین، دیارە قەوارەی هەرەم ئارەقی ناوچەوانی ئەوانیشی تیایە،، ئاخر کە خەی کردوە بە ساحەبی ئاپۆین لە کاتکا سەرکی حیزبی وا هەیە دوو هەفتەش دوای ئاپۆین هەر لە قادزە خەی شاربوە کەچی ئەم: ئاپۆین درۆژە پیانی خەبات و شۆشی!! حیزبەکەی ئەو بوە،،!! لەسەر ئەم کەونە دەسەاتی دەبە مورالی وەک ئەوەی هەرەم نابینرە، دەسەاتی هەرەم پشتوانی لە خەپیشانکانی خواروی عیراق ئەکرد، بەام لای خەمان لەسەر"مەسیج" ەک بە شۆش ساە مەحکوم ئەکرێیت..، بە بەغا ئەین: شۆڤینی، مەزهەبی، رەگەزپەرست، دژە کورد و کوردستان..نا دادپەروەر! کەچی هەفتەی سە چواجار"شاندی سواە کردن" وان لە بەغا و خەریکی دەست پان کردنەوەن و سوێند و تیاق ئەخەن کە بەشکن لە عیراق! ئێیانەوە بەغا وەک"سەسیال"ەکەی ئەوروپا بەخەویان بکا،، خەشیان ئامادە نەبن تانانەت مووچەکە وەک خەی دابۆش بکەن...خەریکە مقایس و موستەحەکان لە هەرەم هیچ مانایەکی خەی بمێنە، بە نموونە بە "بازرگانەکی نەوت" ئەووترێت پێشمەرگەی دەرین..!! بە هەردوو مەجلیسەکەی هەولێری زمانی بەعس ئیووترا کارتێنی چونکە حیزبی بوو، ئەی خەرە پارلەمانە سوقەتە کارتێنیەکەی هەولێر بە دەزگایەکی نیشتمانی ناو ببرێت ؟خە مەگەر ئەویش نەک هەر حیزب ، بەکو بنەماێ ئێیبا بیو،،،،،،،،،،،،،،،باشترین نەسیحەتی دەسەات ئەویە کە دەست بەکاوەکەتوە بگرە با نێیبا، بە ئەوەی کەدەستت لەسەر گیرفانت نەبە ئەو بەئاسانی بتوانە بەتاڵی بکاتوە ، گەر قسەشت کرد مسگەر دەستکت لە پشتوێیە ، لەبەر کورونا بە دەستکەشوە.....،،

لەکۆینەوێیەک لەسەر داستانی (مەم و زینـ)ی ئەحمەدی خانی، چاپ و بڵاو دەبەتوە

(گەانوە لە داستان و شانـدا، مەم و زین بە نموونە) لەکۆینەوێیەکی ئەدەبییە لەسەر میتەدی شیکاری، پراکتیکی،

بەراوردکاری ئەنجامدراوە، کە باسی هەر بەشێک دەکرێت لە ڕووی تیۆری بەهەمان شێوەش لە ڕووی پراکتیکیش شڕۆڤە و شیکار دەکرێت.
ئەم بە لێکدانەوەی بەرهەمی شیعری داستانی و شیعری شانۆیش بە هەمان میتۆد دەخرێتە بەر نەووکی قەڵەم و خاڵە هاوبەش و جیاوازییەکانیان دەستنیشان دەکرێت.
گرنگی هەڵبژاردنی ئەم ناونیشانە (گۆڕانەوە لە داستان و شانۆدا، مەم و زین بە نموونە) دەگەڕێتەوە بە دوو هۆکاری سەرەکی، کە ئەمانیش بریتین لە:
یەکەم/ گرنگی گۆڕانەوە، کە هەمیشە خەی دەخزێنێتە ناو زەربەی بەرهەمە ئەدەبییەکان.
دووەم/ بەراوردی دوو جۆر ڕەگەزی ئەدەبیی دەکات کە یەکێکیان داستانە و بە سەردەمی کۆن دەگەڕێتەوە، ئەویتریشیان بە سەردەمی نوێ دەگەڕێتەوە کە شانۆیە و بەراوردکردنیان ئەرکێکی ئەدەبییە بە ناسینەوەی دۆقەکانیان.
ئەم لێکۆڵینەوەیە لە سێ بەشی سەرەکی پێکدێت: (بنیادی گۆڕانەوە لە داستان و شانۆدا، توخمەکانی گۆڕانەوە لە داستان و شانۆدا، هونەرەکانی گۆڕانەوە لە داستان و شانۆدا) وە هەربەشێک چەند تەوەرێک لەخۆ دەگرێت، کە لایەنی تیۆری و پراکتیکی ڕەگەزەکان دەکرێت و بەراورد دەکرێن. نووسەر لەم لێکۆڵینەوەیەدا لە کۆتایی کتێبەکە دەمانگەیەنێتە ئەنجامێک و بە لێکۆڵینەوەکە سوود لە چەندین سەرچاوەی کوردی و عەرەبی و فارسی وەرگیراوە بە سەلماندن و شیکردنەوەی بابەتەکان.
باسکردن و لێکۆڵینەوە لەبەرهەمە فۆلکلۆرییە کوردییەکانی وەک داستانی (مەمی ئالان)، لە زمانی ڕۆژهەڵاتناسکی وەک (ئەسکارمان) بەمان کێشراوەتەوە، کە سامانێکی نەتەوەیی گەورەیە. ئاشکرایە هەموو گەل و نەتەوەیەک شانازی بە داستانە فۆلکلۆرییەکانی خۆیانەوە دەکەن، بەمەبەستی ئاراستنی دابونەریت و سامانی ئەدەبیی نەتەوەیی بۆ نەوەکانی داهاتوو، تا بۆ چاوی ڕێز و شکۆوە بڕوانێ داستان و شانۆ فۆلکلۆرییەکانیان.
کتێبی (گۆڕانەوە لە داستان و شانۆدا، مەم و زین بە نموونە) لە نووسینی (هاوکار جەمیل)ە و (ئیحسان محەمەد) پێداچوونەوە زمانەوانی و خاڵبەندی بۆکردووە و (سیروان مەحموود) دیزاینی ناوەوە و (زاگرۆس ڕۆژهەڵاتی) دیزاینی بەگی بۆ کردووە. ناوەندی ڕۆشنبیری مەم و زین بە تیراژی (٥٠٠) دانە چاپ و بڵاوی کردووەتەوە.

چەمکی ئاکار لە نێوان ئەقڵ و ئایندا.. نووسینی: ئاراس سەعید

ئەوانەیی دەڵێن: (مەلا)ی تاک لەنێو ئایینەکاندا تووشی لەرزێک بوون دەبێت هیچکات لە مەلا تێنەگەشتوون، بۆکو ئایین بابەتێکی کەمەلایەتییە لەدەروونی مرۆڤدا مەلا دەستبەردەکات.

چەمکی مەلا چەمکێکی زانستیەو، لەدونیایی فیکردا پانتاییەکی فراوانی داگیرکردووە. یەکەمین فەیلەسوفیش لەمێژووی هەزری مرۆڤایەتیدا، چەمکی مەلا وەکو چەمکێکی زانستی و بابەتێکی ئیپستمەلۆژیا خستەتەوو (سوکراتێ).
لەدیدی سوکراتەوە چەمکی مەلا، دەرهاوشتەیی ئەقڵەو، پەیوەندی بەئاستی زانینی مرۆڤکانەوە هەیە.
تەوانینی سوقرات دەربارەی لەگەس، واتا دەزینەوەی ڕاستی و چاکە. ئەم جۆرە تەوانینە بە مەلایی ڕاشیونالیست، یان ئەقڵگرایی ناسراوە، لەدیدی سوقراتەوە تاکە مەتیقی کردە ئاکارییەکان ئەقڵە، چونکە لەدیدی سوقراتەوە، چاکە (زانینە).
لەمێژووی فەلسەفەدا، دوو شێوە تەوانین بەرامبەر عەقڵانییەت هەبووە، ئەویش (میتەدی دانپێنان و میتەدی ڕەخنەگرانە).
لە وتە بەناو بانگەکەی سوقرات، دەبینین کە شوێنکەوتەی میتەدی ڕەخنەگرانە بووە، کە دەڵێت؛" ژیانێک تاقی نەکرابێتەوە مانای ژیان نییە".
تاقیکردنەوە، واتا ڕەخنەکردن و تاقیکردنەوەی هەموو ئەو شتانەی زانینێکی ساختەمان لەبارەوە هەیە.
لەزاری ئەفڵاتوونەوە وتەیەکی بەناو بانگی سوقرات دەخوێنینەوە؛
١"من دەزانم، کەنازانم، ئەوان نازانن، کەنازانن، وا دەزانن دەیزانن".
سوقرات یەکەمین فەیلەسووفە، کە بەدوایی شانۆکەو کردنی پرسە چەق بەستوو و ئارەزوکاندا دەگەڕێت بە دەزینەوەی کەموو کورتی و هەنگاوەنان بە گەشەی مەعریفی. کاتێ پێپەر دوای دووهەزار و چوارسەدساڵ سەدساڵ دواتر ئەو وتەیەی دوبارەکردەوە. پێپەر دەڵێت؛ ئەمە کاتێک دەزانین هەڵە و کەموو کورتی تیرەکەمان لەکوێدا، هەنگاوێک لە زانین نزیک دەبنەوە. گەشەی مەعریفی واتا، دەزینەوەی

یەکێک لەکۆموکورتییەکانی بەچوونەکانمان، نزیکبوونەوەیە لە زانین".
پێوەندی نێوان مەعریفە، لەدیدی سوقراتەوە: سوقرات یەکەمین کەس بوو چەمکی مەعریفە ئاوێتەی ئیپستمەلۆجیا دەکات. ت ز لاڤین دەربارەی مەعریفەی سوقرات دەڵێت؛" مەعریفەی سوقراتی واتا دەزینەوەی ئەوەی ڕاست و چاکیە لەناوگەوە".
لەدیدی ئەگەر بمانەوێ گرفتە ئاکارییەکانمان چارەسەر بکەین پێویستە سەرچاوەکانی زانینمان زیاد بکەین.
مەبەستی سوقرات لەم وتەیە؛ "کەس تووشی هەڵەی ئاکاری نابێت، مەگەر زانیاری لەبارەوە نەبێ". چونکە لەتەوانینی سوقراتەوە، چاکە زانینە.
هەرکەس زانیاری دەربارەی خراپەی گرفتە ئاکارییەکان هەبێت هەڵەناکات. ئەمە زەرجار وتەی بریا باشترم بکردایە، بۆکار دەهێنین. بەجۆرێکی تر لەدیدی سوقراتەوە هەر کەسێک تووشی هەڵەیەکی ئاکاری بێت ئەوکەسە، بێ ئەخلاق نییە، بەڵکو زانیاری تەواوی لەبارەی باشەوە نییە.

هەرچەندە مەعریفە بابەتێکی مەعریفیە، بەڵام بەپێی ترادسیۆن و ژینگە و کەلەگا جۆربەجۆرەکان جیاوازان. سەفستاییەکانی یۆنان، زۆر زیتەڕانە لەم بابەتەدا ڕاچوبوون، ئاوێش بەهەی گشت و گاڵانەکانیان، کە شار و دەوڵەتەکانیان دەبەی بە فێرکردنی زانیاری بەمرۆڤەکان. لەدیدی سەفستایەکانەوە مەعریفە بابەتێکی ڕەها و گشتگیر نیە، بەڵکو لە ژینگە و کەلەگا و کلتورجیاوازەکاندا گەڵانی بەسەردا دێت. ئەم تەوانینەش لەگەڵ زانستەمرییەکان و سەسلۆژیایی مەدرندا گونجاوە.

بەڵام بەهەی گونجاندن و کارلێکی شارستانیەتەکاندا، پێویستە، مرۆڤایەتی پابەندی جۆرێکی گشتگیر تر لە بنەما ئاکارییەکان بن، کە لەگەڵ مرۆڤایەتیدا بگونجێ. بەیە ئاکار وەکو زانستێکی تایبەت خێی لەفەلسەفە جیادەکاتەوە و بنەماکانی ئاکار زۆرن لێرەدا باسی چەد دانیەکیان دەکەین وەکو:(باش، خراپە، دروست، نادروست، ئەبە، نابە). فەلسەفە بەتیۆرەکانی خێی لەکەینەوە لەچەمکەکانی ئاکار دەکات. یان لەوە دەکەڵتەوە کام جۆر لەڕەفتار باش، یان بەچی پێویس کاری باش بکەم.
چەند تەوانینێکی فەلسەفیمان هەیە کە هەویان داوە ببنە ئەلتەرناتیڤێک بە ئیتیکی دەستەجەمعی کەمەگایەک تا ببنە چۆن تیۆرێکی یۆنیڤیرسال و مرۆڤ پەیەوی بکەن، بەپێ لەکەینەوە

فەلسەفیەکانیش هەموو کردەکانی مرۆڤ سەر بەیەکەک لەم قوتابخانانەن.

یەکەم: پراگماتیزمی ئەرکگەرایی ئیمانیەل کانت بەدامەزرێنەری ئەم تیۆرانینە دادەنرێت.

چەمکی مەعریفە، لەڕوانگەی فەلسەفەی (کانت)ەوە، مەرجی پێشینی هەیە. کانت گەورەترین فەیلەسوفە لەمێژووی فەلسەفەدا، کە ئاڕوگەی بەشوێنی (شۆڕش و ئۆبژەکرد). زەین و عەین کرد. کە وەرچەخانی کۆپەرنیکەسانەی لە فەلسەفەدا کرد. لەڕوانگەی کانتەوە. زەینی مرۆڤ، کەمەک یاسای و قالبی هەیە، کەپێشینین. مرۆڤ کاتێک لە ڕگەی هەستکانەوە لە سروشت و جیهان دەکەوێتەوە، هەوەی دەزینەوەی نیهێنیەکانی سروشت دەدات. کاتێک لەڕگەی لەگەڵەوە، سەرقاڵی ئامان و تێفکرینە، هەوەی ئەوە دەدات نەزم و یاساکانی زەین بەسەر سروشتدا بسەپێنی. لەپێشووتردا. دەیان گوت: زەین ئاوێنەی عەینە. کە بەپێ توانایی تێگەشتنی خۆی زانیاری دەبارەی شتەکان وەردەگرێت. بەڵام لەڕوانگەی کانتەوە زەین چاولیکەیەکە، بەشەوەی عەدەسەکەی جیهان دەبینین. بەشەوازێکی تر، لەڕوانگەی کانتەوە مرۆڤ بەر لەوەی لەشتێک بکەوێتەوە، دەبێ زانیاری دەربارەی ئەو ئامازانە هەبێ کە بەهەیەوە، بەحس دەکات. مرۆڤ کاتێک گوزارەیەکی ئەرێ دەر دەبڕێ، هەمیشە زانیاری دەربارەی دژەکەی هەیە. بۆیە لەڕوانگەی کانتەوە ئەخلاق مەرجی پێشینی هەیە. مرۆڤ کاتێک دەربارەی چەمکی باش بوون زانیاری هەیە، لەکەوتەکانی خراپ بوونیش دەزانی. واتا، ئەمە کاتێک دەزانین، دەرئەنجامی درەکردن خراپە، ئەوکات، نەفی دەکەینەوە. بۆئەوەی بابەتکەونبەتەوە دەچینە ناوەکی بابەتکەوە:

*ئەخلاق لەڕوانگەی کانتەوە، مەرجکی هەیە، ئەویش سەربەست بوونە. ئەمە تا سەربەست،یان ئازاد نەبین ناتوانین خاوەندارێتی لەکردەکانی خەمان بکەین.
[] کانت میتەدکی هەهای گشتی پێشکەش دەکات، تا بزانین کامە چەمکی ئەخلاقی دروستە، یان نا دروستە.
کانت وتەیکی بناوبانگی هەیە، کەدەڵێت: "ئاسمانی پڕئەستێرەو یاساکانی سروشت لەسەر سەرمەو، یاساکانی ئاکاریش لەناوەومدایە".
کانت لەفەلسەفەکەیدا زەر گرنگی بە نەزم و ڕکی و پکی داوە. بۆیە لە بەشی دووەمی فەلسەفەکەشی *ڕەخنە لە ئاوەزی کردەکی* یاسا و نەزم وەکو مەرجکی ئاکار دەسەپێنە.
کانت دەڵێت: "هەرگیز ناتوانی مامەڵەیەک، وەکو مامەڵەیکی دروستی ئاکاری بناسێنی تا نەتوانی مامەڵەکە بکەیتە یاسایەکی جیهانی".

واتا: کاتێک مامۆستایەکی ئاکاری تەندروستە، کەبتوانی مامۆستای بکەیتە، مامۆستایەکی جیهانی.
بۆنمونە: کاتێک مرۆڤێکی قەرزار ئامۆژگاری کەسێکی لایە، ئەگەر بیەوێت قەرزەکە نەگێڕنەتەوە بە خاوەنی.

مامۆستایەکی دروستە یان نادروست
لێوانگەی کانتەوە، ئەگەر تـــوانیت نەگەیانەوەی قەرز بکەیتە یاسایەکی جیهانی ئەوا دروستە. ئەگەر تێ پەتخش بە کەسێک قەرزاری تایەو قەرزەکەت بۆنەگێڕنەتەوە، پـــت خش بێ. ئەوا مـــامۆستای دروستە. بۆپێچوانەوە نەخێر.
⋆ فەلسەفەی ئەخلاقی کانت، پراگماتیزمی ئەرکگەرایی: ئەرکگەرایی: قوتابخـــانەیەکی ئاکـــاریین، کە ئیمـــانیەل کـــانت بەدامەزرێنەری دادەنرێت. ئەم ڕوانینە فەلسەفەیە، لە ئامـانج و سـوودی کارەکە ناکۆڵێتەوە، بەڵکو ئەخلاق ئەرکەکی دەهایە.
ئەم ڕوانگەیەوە، چاکە ئامانجی بە ئامانجە. چاکە ئەرکە لەپێناوی چاکەدا. بۆنمونە: باشبوون لەپێناوی دەستکەوتنی ناوبانگ. یان ئەنجامدانی کاری پاش لەپێناوی بەدەستهێنانی بەهەشت، یان ڕازی کردنی خودا لەخێت، لێوانگەی کانتەوە نا دروستە.
ڕەنگە مەڵای ئایینەکان. جەڕەک بێت لە حوکمەکی تۆتالیتاریزم و قەدەغەکردنی ئازادیی مرۆڤ بێت، لە زیادەڕەویی کردنی حەرام و حەڵاڵ و دەستوەردانە نیو هەموو دەهەندە تایبەتیەکانی مرۆڤەوە. یان ئەو لەکەینەوانەی کەدەربارەی ئایینەکان کراون کە ئایین بەوابوون بەخودا وابەستەی بەوابوون بەخودا دەکات. ئەمە پەیوەندی بەلاژەک و ئەقڵەوە نیە، چونکە خودا چەمکەکی ئەقڵانی نیە، بەڵکو پەیوەندی بەباوەڕو ڕوحی مرۆڤەوە هەیە. بەڵام وەکو لە بنەماکانی مەڵامان کەیەوە، چەمکی باش و خراپ، دروست و نادروست…هتد یەکەکە لەبنەماکانی مەڵا و فەلسەفەی ئاکاریش لەکەینەوەی لەسەر دەکات. هەریەک لە بنەما ئاکاریەکان لەئایینەئاسمانیەکاندا بوونی هەیە. وەکو تابەکانی ئایینەکە و باشکردن و دوورکردنەوە لەخراپە، کە مرۆڤ لەپێناوی دەستکەوتنی بەهەشت و پاداشتدا ئەنجامی دەدات. ئەمەش تەڕوانینەکی ئامانج گەرایە. بوونی خودا وەکو هەزەکی تەقڵەر و ڕەهایی ئایینەکان فاکتەر و کردە باشکانی مرۆڤ، چونکە خودا وەکو هەزەکی سزادەر و پاداشتدەر لەدەروونی ئایندارەکاندا تەوی ترس و دودڵی و قەڵەقی لەڕوحیان چاندووە.
بابەتەکە لە سەنگەیەکی ئایینیەوە ناخینە ژەر پرسیارەوە، بەڵکو خودی خودا، وەکو باڵاترین هەز لەسەروی ئەقڵ و سروشتی کەسی ئایینیەوە. کاتێک کەمۆک وابەستەیی مەڵاکی دەستجەمعی ئایینی

دەبن، بەناچاری ژیردەستەی کەمەک بکەو مەکەی ئەو یاسایانە دەبن. لەبەرامبەریشدا کەسەکی خاوەن ئیتک و ئەخلاقی ناوەکی و تاک، وابەستەیی ئەو تیرەی خۆیتی. خودی پرسیارەکە لەرەوە دەست پێ دەکات ئایا کەسانێک خودان هیچکام لەو هەسا و یاسا مەزاییانە نین، چ شتێک وایان لێ دەکات باشبن ؟

دەستەڤیسکی دەڤت؛ ئەگەر خودا نەدەبوو، هەموو شتێک ڕێگە پێدراو دەبوو.

نەبونی خودایەک وەکو هەزەکی باباو، بکەر و سەپێنەری کەمەک یاسای سەپاوی ڕەها، وەکو چەمکی سزاو پاداشت، چ شتێک وا لەمرۆڤەکی بەڕەی و ناهەشیار پابەندنەبووی هیچ چەشنەک لە ئیتەکەک ویاسایەک دەکات کە تاوان نەکات لەکاتەکدا، خودی مەزاڤ پەسەیی ئەقڵانیە، یان زانینە، کەسەک نەزان بێت بەرامبەر کەمەک کردە کە ئەنجامی ئەدات، تووشی زەرترین نەزانی دەبێت. ئەوە بوونی خودایەکە، وەکو هەزەکی تەقنەر و پاداشت دەرەوە، فاکتەری باشبوونی مرۆڤ یەکتاپەرستەکانە. هەرچەندە باشبوون بەرهەمی بیرکردنەوە و ناسینی خودە، باشبوونی کەسێتی ئایینی، جەرەکە لە بەزەر باشکراو.
نیچە وتەنی؛ خودا مرد، ئەمە خەمان کوشتمان. مەبەستی نیچە لەکوشتنی خودایەکی باڵا و کەمال نیە. بەڵکو خوێندنەوەیەکی فەلسەفیە بە پشکەوتنەکانی مرۆڤ، کاتێک مرۆڤ لەهەوەسی جوداکردنەوەی بکەرە لە بابەت، واتا دابەانی مرۆڤ لە سروشت و دەستبەسەراگرتنی سروشت لەڕیگەی زانستی ئەزمونییەوە. شتێک بە ناوی خودا بوونی نامێنێت. نیچە وەکو بیرکەرەوەیەکی زیتەڵ هەشداری ئەدات لەدوایی مردنی خوداوە، نیلهیزم و پوچیتی دروستدەبێت، بەم شەوە پوچیەی ئەستا بەرکی مرۆقایەتی گرتووە.

شەرمەزاری وەاتەکەمم کە نەمردومە!.. د. فاخر عالی خان

ئاودەلی

لەگەڵ ئەوەی جەنگەکان پێن لە ووداوی وێرانکەر و کارەساتبار، ووداوی سەیروسەمەرەشیان تێدایە، ئەم ناونیشانەی سەرەوە یەکێکە لەم ووداوە سەیروسەمەرانە، ئەم ووداوەڵ بەسەرهاتی پلەدارێکی سەربازی یابانییە، ئەم سەربازە، ناوی شێچی یەکێیە، ناوبراو لە ڕۆژی 31 ئاداری 1915 لە دایکبووە و لە 22 ئەیلولی 1997دا مردووە، شێچی یەکی، لە یەکەی 29 بڕشی پیادەڵ لێ مانچوکێ لە کار دابووە، ساڵی 1943 بێ ووبەڕوو بوونەوەی ئەمریکییەکان بێ دوورگەکانی ماریانا گواستراوەتەوە، لێ مانگی شوباتی 1943 دا گەیشتەتە دوورگەی گوام.

دوای ووبەڕوو بوونەوە و شەڕێکی یەکلاکەرەوە، هێزەکانی ئەمریکا، دوورگەی گوامیان لە ساڵی 1944 دا دەست بەسەر داگرتووە، یەکێ لەگەڵ نێ سەربازی دیکەی یابانی، خۆیان لە دوورگەکە شاردبۆتەوە، لە نێو ئەم نێ سەربازەشدا تەنها سێ کەسیان لێ دوورگەکە دا ماونەتەوە و ئەوانی دیکە ڕزگاریان نەبووە و مردوونەڵ، ئەم سێ سەربازە یابانییە لە دارستانەکانی دورگەی گوام ماونەتەوە، لە پێناو ئاشکرا نەبوونیان شوێنەکانی خۆیان لە یەکتر جیاکردبۆتەوە، هەروەها بە مەبەستی ئاگاداری و هەواڵپرسین، ماوە ماوە سەردانی یەکتریان کردووە، ئەم شێوە ژیانەیان هێتا نزیکەی ساڵی 1964 بەردەوام بووە، لە کۆتاییەکانی ساڵی 1963 دا، دوو سەربازی دیکەیان بە هۆی لافاوی دوورگەکە گیانیان لێ دەستداوە، ئیتر لەو کاتە بە دواوە یەکێ بێ ماوەی هەشت ساڵی دیکە، بێ تاق و تەنهایی ماوەتەوە. ژیانی ڕۆژانەی یەکێ لەسەر ڕاوکردن بووە، لە ترسی ئاشکرا بوون، ڕاوکردنەکەی لە شەواندا کردووە، هێروەها ووکی سروشتیشی بێ هەمە جۆرکردنی خواردن بەکار هێناوە، جلوبەرگەکانیشی لە گەڵای دارەکان دروستکردووە، بە هۆی هەکەوتە و کەش و هەوای دورگەکە پێویستی بە جلوبەرگی زۆر نەبووە، جێگەی نووستنەکەشی لە قوڵایەکی ژێر زەویدا بووە کە بێ خۆی ڕێکیخستبوو، بێ وریاییەوێ ژیانی ڕۆژانەی بەسەر بردووە و خۆی لە مەترسییەکانی گرتن و کوشتن پاراستووە.

لێ ئەوارەی ڕۆژی 24 24 ی کانوونی دووەمی 1972 دا یەکێ، لێ لایەن دوو کەس بە ناوەکانی: جیس دویناس و مانوێل دی گراسیا کەدوو پیاوی ڕاوچی دوورگەکە بوونە دۆزراوتەوەڵ، ئەم دوو ڕاوچییە، بێ ڕاوکردنی ڕێبیان چوونەتە ووبارێکی ناوچەی تالڤی دوورگەی گوام، لە کاتی گەڕان و ڕاوکردنەکەیان یەکیان بینیوە، لە سەرەتاداوایان زانیوە

کە یەکێ خەڵکی تاڵەفو بێت، لە بەرامبەریشدا یەکێ وا تێگەیشتووە کە دەگیرێت و ژیانی کەوتۆتە مەترسی، لەبەر ئەوە هەرشی کردۆتە سەر ئاوچییەکان، ئەوە بۆتە هۆی دەستگیرکردنی یەکێ، ئەوەبوو دوای گرتن و قەبەستکردنی، یەکێ بە نووسینگەی کۆمیسەرانی دورگەکە گواستراوەتەوە و خراوەتە ژێر لێپرسینەوە، دوای لێکۆڵینەوە و پشکنینی شوێنی مانەوەی، یەکێ دانی بە ناسنامەکەی داناوە، ئەوەی پێڕاگەیاندوون کە یەکەکە لە سەربازە پلەدارەکانی وڵاتی یابان و لە کاتی جەنگی دووەمی جیهانییەوە لە دوورگەکە ماوەتەوە. بەهۆی دابڕان و نەبوونی هیچ هەواڵێك، یەکێ لە ساڵی 1952دا زانیبووی کە جەنگی دووەمی جیهانی کۆتایی پێهاتووە. دوای دەستگیرکردنی سەیچی، پشکنینێکی گشتی تەندروستی بە دەکرێت، لەگەڵ ئەوەی جەستەکەی زۆر لاواز ببوو، بەڵام هیچ نەخۆشییەکی نەبووە و تەندروستی باشبووە.

گەڕانەوەی بۆ یابان

یەکێ لە کاتی گەڕانەوەیدا، پێشوازییەکی گەرمی لێکراوە، لەگەڵ ئەم پێشوازییە گەرمەشدا هەستی بە شەرمەزاری کردووە، بە کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی گوتوە: شەرمەزارییەکی گەورەیە بۆ من، هاوڕێکانم مردن و منیش بە زیندوویی گەڕاومەتەوە"، ئەم قسەیەی یەکێ دەنگدانەوەیەکی زۆری لە ناو یابانییەکان دروستکردووە، کاریگەریەکی زۆر لەسەر خەڵك دروستکردووە، بووە بە وتەیەکی بەناوبانگ و سەرزاری یابانییەکان. ئەم وتەیەی سەیچی بۆ وتەی فەرماندەکانی جەنگی دووەمی جیهانی دەگەڕێتەوە، دەڵێت: لە کاتی چوونمان بۆ بەرەکانی شەڕ، فەرماندەکانی ئێمە پێیان دەگوتین: ئێمەی یابانی، مردنمان پێ باشترە لە هەڵاتن و بە دیل گیران و کەوتنە دەستی دوژمن.

یەکێ، دوای گەشتێکی فراوانی چاوپێکەوتنی میدیایی لە شارو شارۆچکەکانی یابان، لە تەمەنێکی نزیك شەست ساڵی، ژیانی هاوسەرگیری پێکهێناوە،لە ناوچەی ئایچی لادێیی نیشتەجێ بووە. بەم شێوەیە یەکێ بووە بە هێمای بەرخودان و کۆسایەتییەکی بە ناوبانگی نیشتیمانی. ژیان و بەسەرهاتەکانی، بوونەتە داستان و سیناریۆی فیلمی دۆکیومێنتاری، ساڵی 1977 لە فیلمێکی دۆکیومێنتاریبە ناوی یەکێ و ژیانی نهێنی بیست و هەشت ساڵەی خۆی لە گوام بە شداری کردووە، لە کۆتایدا بۆی 300 هەزاردۆلاری ئەمریکی وەرگرتووە. بەهۆی ئەم خۆڕاگرییەی یەکێ، حکومەت وەك ئەفسەرێکی سەربازی خانەنشینی کردووە. پێش چوونی بۆ بەرەی جەنگ و مانەوەی لە دوورگەی گوام،

دەرفەتی چاوپێکەوتن و دیداری ئیمپراتۆری یابانی هیروهیتۆی بۆ نەهێشتنی ئیمپراتۆر، یەکێ وتی: خاوەنشکۆ من گەمەوە ماڵەوە، زۆر پەشیمانم لەوەی کە ناتوانم باش خزمەتت بکەم. یەکێ لە تەمەنی 82 ساڵی بە جەنگی دژ کۆچی دوای کردووە، لە هەمان ئەو گۆڕەی نۆژراوە کە وەك سەربازی ونبووی جەنگ، لە ساڵی 1955 بۆی هەڵکەنرابوو، ئەم گۆڕهەڵکەندنەی ساڵی 1955 دوای ئەوە هاتووە کە مردنی یەکێی بە دایکی ڕاگەیاندرا بوو.
ئەوەی شایانی باسە ئەم شوێنەی کە یەکێی تێدا ژیاوە، ئێستا بۆتە شوێنکی گەشتیاری گرنگی دورگەی گوام، گەشتیارەکان وەکو مۆزەخانەیەك سەردانی دەکەن و بە گوریس و پەتکی درێژ دەچنە ناوەوەی ماڵی سەیچی یەکێی، ئەم شوێنە بە ئۆشکۆتی یەکێ" " ناسراوە، شوێنکی سەرنج ڕاکێشی گەشتیارییە، مانەمێنتکی تایبەتیان بۆ یەکێ دروستکردووە.

د. فاخر عالی خان ئاودەلی / ماموستا لە زانکۆی سەران

سەرچاوە:

https://www.bbc.com/news/magazine-16681636
https://www.guampedia.com/wwii-sgt-shoichi-yokoi-last-straggle/r-on-guam

چەند وێنەیەکی سەیچی یەکێ و شوێنی مانەوە و کەلوپەلەکانی لە دوورگەی گوام

.

وەرن بۆ پشتاشان چەك وەربگرن..
ئەحمەد رەجەب

وانەکانی ژیان :

هاورێ عەدنان عەباس ئەلکوردی(1) ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حزبی شیوعی عێراق لە رۆژێکی ساردو بەفراوی بانگهێشتی من و بابی تارای کرد بۆ نان خواردنی نیوەڕۆ و ئەوکات ماڵیان لە گوندی دولکان بوو نانمان خواردو لە گەرمەی قسەوباس بووین و وتم قەت ئەم ڕۆژە لە یاد ناکەم وەرگەوتێکی جوانەو بروانە 12/12/1982 وەو لەو کاتانەدا هاورێیەك لە بارەگای حزب هات و نامەیەکی دا بە هاورێ بابی تاراو ونامەکەی هەڵیپچڕێ وخوێندییەوەو سەرکردایەتی حزب لە نامەکەدا ئەڵێت بە زوترین کات وەرن بۆ پشتاشان چەك وەربگرن.
گەراینەوەو شەو لە گەڵ بابی تارا باسی ئەوەمان کرد کە بنڕین بۆ وەرگرتنی چەك و هاوکات ژمارەمان زۆر کەم بوو زۆربەی هاورێیان لە گەڵ هاورێ بەهاءالدین (بابی سەلام) ڕێشتبووون بۆ کردنەوەی

بارەگای حزب لە گوندی حاجی مامەند و، لە نێوان قسەو باسدا وتم خۆم ئەرێم و یەکسەر ناردمان بە دووای بەرپرسی پێشمەرگەکان و وتمان کەسێك ئامادە بکە بەیانی زوو ئەرێن بەرەو پشتاشان و باشترووایە هاورێ عەبدولکەریم سەید عەلی بێت و هەرئێستا گوریس و هێسترو کورتانەکانیان ئامادە بکەن بۆ ئەوەی بەیانی شپرزە نەبین.
بەیانی زوو خۆمان بە باشی پێچایەوە بۆ ئەوەی سەرما کارماتێنەکات بە سواری دوو هێستر من و عەبدولکەریم بارەگای حزبمان لە گوندی دولکان بەجێهێشت و کە لە شاخی زەردگ سەر کەوتین سەرماکە وەك گوێزان وابوو ترسی رەنوومان هەبوو چونکە ساڵانە ژمارەیەك کەس ئەبنە قوربانی و بەناو بەفرو سەرما بۆ پاش نیوەرێ گەیشتینە بارەگای حزب لە نزکان و، یەکسەر پێش ئەوەی خۆمان نان بخۆین تورکە پر لە ئاڤ کاوجێ کردە مل هێستەرەکان.
شەو لە نزکان ماینەوەو رۆژی دواتر بەیانی زوو کەوتینەرێ وبەفر زۆر بوو ئێوارە گەیشتینە پشتاشان و لە پاش پشوودان هاورێیەك هات و وتی : هاوری سلێمان یوسف ئیستیفان (ئەبوعامل) ئەیەوێت بتبینێت و، منیش چووم و زۆر بە تورەییەوە وتی تۆ مەڵەتت وەرگرت بۆ یەك مانگ بەڵام وا دوو مانگ زیاترەو، منیش بۆم رووونکردەوە و وتم هاورێ ئەبو سەلام منی گلدایەوەو وتی خۆم ئاگاداری هاوریانی سەرکردایەتی ئەکەم وپیویستیمان بە تۆیە و لە دولکان مامەوەو ئێستاش هاتووم چەك بۆ مەبەندی سلێمانی و کەرکوك وەربگرم و، هاورێ ئەبو عامل بەرپرسی گشتی هەموو پێشمەرگەکانی حزب بوو تکەشەرکی ناسراوبەڵام زۆر وشك بوو بە منی وت برێ بۆ لای هاورێیانی راگەیاندن و لەوێ بمێنەوەو خۆمان چەك رەوانەی سلێمانی ئەکەین و،منیش وتم حەز ناکەم لە راگەیاندن بم و ئەگەرمەوە بۆ سلێمانی و ئێستا ئەمەوێت برۆم پشوو بدەم و بەیانی قسەی ئەکەین و دەرچووم و ، شەوێکی خۆشم لە گەڵ هاورێیان بە سەربردو بەیانی پاش نانخواردن چووم بۆ لای هاورێ ئەبو عامل چەکمان بداتی و وتی ئیشی تۆ لە راگەیاندنەو باسی چەك مەکەو، منیش چووم بۆ لای هاورێیانی سەرکردایەتی کەریم ئەحمەد { ئەبو سلیم } ئەحمەد مەلا قادر بانیخۆلانی { ئەبو سەرباز} و وتم خۆتان ئەزانن هاورێ ئەبو سەلام چۆنەو ئەو منی گلدایەوە و خۆشم حەز ئەکەم لە سلێمانی بم و نامەوێت لێرە بم و ئەبو عامل ئەیەوێت بە زۆر بمهێنێتەوەو ئەڵێت تۆ یاخی بوویت و داواکارم یارمەتیم بدەن بۆ ئەوەی تووشی کێشە نەبم و حەزناکەم چیتر ئەبو عامل بدوێنم.
هاورێیان قسەیان لە گەڵ ئەبو عامل کردو وازی هێناو لە کاتی چەك وەرگرتن کاتێك وتم سلێمانی لەمەشیان بەختی نییەو کام چەك خراپە ئەیدەن بە ئێمەو ئەبو عامل هەڵچوو وتی بێت نییە ئەوە بڵێت ئەی

كامه باشەو، منیش وتم بە هۆمنی قشە بكەین باشترە و ئەزانن چەك یەكەم جار ئەگاتە بادینان و بەشی خۆیان بە زیادەوە وەر ئەگرن و پاشان ئەگاتە پشتاشان و ئینجا بەشی سلێمانی و كەركوك جیائەكەنەوەو ئەوەش قسەی من نییەو هەموو جارێك وتراوەو هەرچۆنێك بوو سێ بار چەكیان دا بە ئێمەو وتم ئێمە دوو هێسترمان پێیەو، هاورێ ئەبو عامل نیازی وابوو دووبار ببڕن و بۆ ئەوەی تریان جاریكی تر بگەڕێنەوە بۆ پشتاشان و منیش وتم چەكەكانمان بدەرێ خۆمان چارەسەری ئەكەین ، بە هەر حاڵ لە ئەبو عامل رزگارمان بوو.
بە یارمەتی هاورێیان { بابی سەلیم و بابی سەرباز} هێسترێكمان وەرگرت و خۆمان ئامادە كردو شەو ئەبو عامل هات و وتی كامەیك پشمەرگە بۆ سلێمانی گوازراونەتەوەو ئەمەش ناوەكانیانە بیانبەن و، منیش وتم ئێمە بەیانی زوو ئەڕۆین و پێویستە ئامادە بن و هەركەس زوو نەیەت ئێمە بەجێئەهێڵین .
رۆژ بووەوەو نان و چامان خواردو چەكەكان بارگران و كامەیك پشمەرگە هاتن و ژمارەیان 16 كەس بوو منیش وتم زۆر سارەو رێگاوبان بەفرو شەختەیەو دووڕە ئەوەی ناتوانێت لێرە بمێنێتەوەو پاشان كەوتینەڕێ و هەرچۆنێك بوو گەیشتینە نێكان و، رۆژی دواتریش لە نێكان گەیشتینە گوندی بۆران و بەفر زۆر بوو لەوێ خەڵكی گوند وتیان بە شاخدا ناتوانن بڕۆن و رێگای ماشینیش (ئۆتۆمبیل) لە بەر نزیك بوونی لە سەردەست ئاسان نییە و سوپای ئێران چاودێری رێگاكە ئەكات.
بیوران نزیكە لە شاری سەردەشت و هەروا لە كۆڵ كە ئێستا بووەتە دەروازە لە نێوان كوردستان وئێرانە و نزیكە لە قەادزێ و بە هۆی قاچاغچێتی حزبی بەعس كەسانی خۆی بە ئاسانی خزاندووە ناو ئەم گوندەو مانەوە لێرە ترسناكەو جگە لە هاورێ عەبدولكەریم هەموو هاورێیان عەرەبن بۆیە سێ كەسم لە گوندەكە دڵنیەوە بە كرێ بەیانی زوو لە گەڵ هێسترو بارەكانیان تا دێی دەرمان ئاوا هاوكارمان بن و هاورێ عەبدولكەریم سەرپەرشتی هاورێیان بكات و لە سەرشاخ بگەنە گوندی دەرمانئاواو، رۆژی داهاتوو شەفەق عەبدولكەریم و هاورێیان چوون و من و سێ كەسەكەو هێسترو بارەكان بە رێگای ئۆتۆمبیل و لە رێگای مەترسیدار دەرباز بووین و گەیشتینە دەرمان ئاوا.
لە دانیشتوانی گوند زانیمان هێستر بە بارەوە ناتوانێت بەناو بەفری شاخی زەردگ بروات و رێگاكە بە هۆی رەنوو كردن (هەڕەس) زۆر ترسناكە. شەو هەشت كەسمان بە كرێ گرت و بۆ بەیانی هاورێیانم كۆكردەوەو وتم ئەم رێگایە ترسناكەو ئەوەی گورجوگڵە نەبێت ئەكەوێتە ژێر بەفرو پێویستە هەموو وریابن و یارمەتی یەكتر بدەن و

پاشان شەمەندەفەرەکەمان (هاوڕیان و کەسانی بارهەگرو هەستەرەکان) بەبێ بار کەوتەڕێ و زۆر بە سەختی و ناخۆشی گەیشتینە بارەگای حزب لە گوندی دولکان و هاوڕێ بابی تارا بیرکەکەی بەدڵ بوو کە چەکەکان بە کۆنبەر گەیاندە بارەگای حزب.

3/3/2021

پێشکیی تێزی دکتۆرایەکم "وامزانی ئادیبم!".. فازیل شێوە

هەرچەندە دەزانم، ئەوە کە ئێستا لە هەڵسی گفتوگۆی تێزی دکتۆرایەکم دانیشتوون، هەر وەک ئەو دە دوانزدە کوردەی دیکە، کە لە شارەکە ماون، بە زەحمەت لە زمانم حاڵی دەبن، من هەر بەیەش بەو زمانە ، دکتۆرانامەکەم داشتووە، تا بزانن کە پێش (٤٠) ساڵ، زمانی کوردی چۆن بووە و کوردەکان چۆن مژووی ئەو چاخی خۆیان بەسەر یەکدیەوە کۆدەکەنەوە و بۆچی بەو ڕێگارە گەیشتن.

هەرچی ئەو ئامیر و ئامرازانەی کە ئەمڕۆ لەبەر دەستی ئەوەدایە و ئیش و کارەکانی خەتانی پێ مەیسەر دەکەن، (٤٠) ساڵ پێش ئێستا، بە خەونیش، بە خەیاڵی کەس دا نەدەهات. لەو سەردەمدا، لە هەڵسی تەرەکەمەڵاتییەکان و پەیوەندییەکان، بیربۆچوونیان دەردەبڕی و ڕووداوەکانیان دەگوازتەوە، (فەیسبووک و ڤایبەر و وەتس ئەپ و ئینستگرام و تووێتەر و تووێج و تیکتۆک...تاد) لەبەر دەستی خەڵکەکە بوو – هەرچەندە ئەوانەش ، دوگمەی هەڵکردن و کوژاندنەوەیان لە ژووری تاریکیی پارتەکان دابوون و لە ژێرچاودێری ورد دابوون!

تێزی دکتۆرایەکەم، جگە لە پێشەکی، (٣) بەندە:
بەندی یەکەم: بوێری و جەرگسۆزیی کوردان پێش حوکمرانی خۆماڵی.
بەند دووەم: بیست دەقیقەی یەکەمی دوای ئاپڕین.
بەندی سێیەم: چۆن جەهالەت هەڵگەڕایەوە و وەلات وێران بوو؟

دەمو عەسرێک، لە سیلەی کۆمانیەکی تەنگەبەرە شارێک، تازە گەنجێکی چاوەشی ئوخسار کوردانە، بە دەستی خالی و بە هەناوی خالی و بە باخەڵی خالی، لە ماڵ دەرچوو بوو، ئەو نایدەزانی بەرەو کوێ دەچێ، یان بۆچی لە ماڵ دەرچووە، چونکە قورسترین ئیشی ئەو (بیکاری) بوو. لەنکاوا، مایکی پیامنێریکی گۆڤاری تیقیێکی ئەو سەردەم، ڕێی پێدەگرێ و پێدەڵێ:"ببیژە!"

لەچاوترووکانێکدا، بەرچاوی ئەو گەنجە ڕەش دادەگەڕێ و سەری بە ئاسمان هەڵدەبڕێ و هەناسەیەکی قوول هەڵدەکێشێ... خەرا خەرا، بە خەرای تیشکی خۆر، مژووی نەتەوەکەی، لە شێخ سەعیدی پیرانەوە، تا دەگاتە بەردەم ماڵکانی تووز و لەیلان وشەنگالی، دەتەوێ پێش چاو... بە خەرای تیشکی خۆر، فەلسەفەکانی ئیبنوڕشد و فارابێ تێکەڵ یەکدی دەکات و تێۆرییەکانی ژانگ ژانگ ڕەسەن و ئین خەلکان لەکەداتەوە و شیکارییەکانی ونستۆن جۆرجل و دادە میتۆان ئاوێتەی یەک دەکات و لە دڵی خۆدا دەڵێ:
"ئەمڕۆ، دەنگی من و سەدای هاواری ئێم کۆمانیە، دەبێ بگەنمە بەر گوێی بەر پرسە هەرە گەورەکان و بەیەکەوە شۆشەک بەرپاکەین و سەرکەوتنی سەرکەوتن پێکەوە بە ئێم نەتەوە مەزڵمە وەدەست بهێنین..."

ئەوجا، بە زمانێکی شیریین، کە تژبوو لە بەنبڕامەی ئارەقەی پاڵە و جووتەر و زەبوونەکان، بە کوردییەکی ڕەوان، کە دەتگوت سوختەی بەردەستی مام هەژار و هەمن و خاڵ و گۆران بووە، دەستی کرد بە کەشانی نەخشەیەکی ئیستراتیژیی دوورخایەنی بە نەزیر، بۆ هیوایەی بە هاوکاریی و پشتیوانیی خودا و بەرپرسان و هاووڵاتیان، ئایندەیەکی گەش بخولقێنن و ئەو تەم و تارمای و تاریکاییەی ئاسمانی وڵات بڕەوێننەوە... .

بە خەیاڵی حاجی قادر و ، بە خەونی مام هەمن و بە تووڕەیی خالید دەبەر و بە سەدای خاڵ سەوز، پەیامەکەی خۆی گوتەوە. ئەو ساتە وەختە، مەرگ، لەبەر پێ کەتبوو، زیندان دیوارو پەنجەرەکانی خۆی داوخاندبوو، ئەر چوار ئیقلیمی وڵاتی خەیاڵی ئەو (ماف) بوو، ماف بە خۆی و ماف بە خەڵک و ماف بە تەروتوارو دارو بەردەکان... .

زوو، بووە ئاگری ناو پێش، گرتەی ئەو گەنجە ئوخسار کوردە... .

ئەو شەوە، ئەو گەنجە ئوخسار کوردە، مەیلەکەی لە لای باڵیفەکەی داناو نەخەوت... هەر چاوەڕێی بوو، زەنگی سەرکردەیەک... بانگی بەرپرسەک... هاواری خەمخۆرەک گازی بکات و دوای ماچ کردن، بۆینی

هەنانە دی خوونکانی پەبدەن..

لە، هەر دوای دوو ڕۆژ... دیسان لەنکاوەا، مایکک بە زەر خی ڕۆپشکردە بەردەمی و پگوت: ' ببەژە!"

ئو گنجە روخسار کوردە، بە بەرچاویەوە، مەرگ لە ئاسمان بەرو هوکی دەهات... چرنووککان دەهاتن پستی داماەن... شفرە و کلبەکان، وک ئو وا بوو چووبنە نو سینگ و پراسووکانی... دونیا لەبەر چاوی ڕەش بوو... بە زمانک کە هەر خودا تیدگەیی و بە ئاوازی فریشتو بە نەر و نیانی پپوولە گوتی:

"وامزانی ادیە."

هموو میدیاو تۆکمەایتییکان، پش (٤٠) سا، بو گنجە وخسار کوردە پکەین.. زەریش پکەنین...
من چندان مانگە یکە کمنت و نووسراوکانی ئو ووداوە دپشکنموە.. سمایی چاوانم داهات... تنها یک کمنتم دزیوە، کە بوەرانی بابتکی لە چوارچیوە گرتبوو، نووسی بووی.

"ئم دستە واژیە، سدارەی ئایندەی نتوەیکە، گەر تبگن؟"

پیامکی یکمی ئم گنجە وخسار کوردە هەر (٥٠) وشیک بوو، من لەرە بە هەر (تاکە وشیکی) پتر لە (١٠) لاپۆ لکدانوم بە کردووە.

لە ئاکامدا گیشتمە ئو ئنجامە... کە ئگەر...
سرکردەی کوردی، ژیرانوە بوەرانە، پیامکەی ئو گنجە وخسار کوردیان وگربایو بە جددی کاریان لسەر بکردبایە.. ئوا ئوش، نددگیشتنە ئم ڕۆژە!

دزانم دپرسن... (بچی سرکردە کوردکان گویان لو گنجە وخسار کوردە انگرت؟)

دونە، خوندموە، کە دوو گنجی کوردی نازانن، نیازیانە لە گۆپانکی (ئربئیل) بە ئو گنجە پیکرەک دروستکن لە ئاگر... ئویش تا ئستا نازانن، دبە ئاگرکە چ رنگک بە...

دۆن، لە بشی فلسفەی زانکی سربنیش، ئستا بابتی" وامزانی ادیە" دخوندیت و بردوام توژینوەی لسەر دکرە.

تێبینی: تکایە ئاگاڕ لە داشتنەکەم، باش تێناگەن، دەتوانی ئەو فەرهەنگانە بەکار بێنن، کە (٤٠) ساڵ پێش ئێستا هەبوون ، تا ڕادەی وشەکانتان بۆ بکەن.

سەمای مەرگ.. ستیڤان شۆمزینی

هەموو بۆ ئومێدانە لە حەوشەی ژیان وەستاوین
ڕاوەستاوین مەرگ بمانکاتە یادەوەرییەکی بزر بوو
ژیان داهاتوویەکی تێسکە، جێی ئازارەکانمانی تیا نابێتەوە
سەیرە! درەنگانە مەرگ دەروازە بەرینەکانی ئاکاتەوە
مەرگ کاتێ دێ بۆ هاناماندەوە لە خۆناوی ژیاندا گەوزاوین
بۆن و بەرامەی نەسیمئاسای مەرگ ساتێ هەڵدەکا،
سیپەکانمان پڕ بووبن لە ژەهری بەهودەیی ژیان
وەرە، ئەی مەرگ، ئەسرینی ڕژاومان کە بکەرەوە
زوخاوی لە دایکبوونمان تنۆک تنۆک داچۆڕێنە
لە دڵۆپی ژیانداً، دەستی میهرەبانیت درێژ بکە
بزماری بێ ویژدانیی ڕۆژگار لە لاشەمان دەربێنە
تا ئەی مەرگی ئازیز، لاشەکەمان بدەی دەست مەروو
لە دەمی قومارچییەکانی سیاسەت وەک قەندی دڕیکە
لە حەرامسەرا و کەشکی پڕ ئۆژدیهای زەمان دەرمانهێنە
بمانڕەوێ بە کۆتانکانی ئەودیوی زەمەن و وجود
تا ئەی مەرگی شیرین، پێناسەی خەت ببڕێ بە باڵاماندا
جیاواز لەو پێناسەی دڕاوەکانی نیشتمان پێیان بەخشین
غەزەل و سروودەکمان لە خامۆشی و کپبوون فەر بکە
هیچ شتێ نەیگەنێتەوە بە سروودی خودا و ئاینەکان
ببە بە بەرمەدای گیانمان، وەک ئەختەبووت هەڵماڵووشە
تەخت و تاراجی شادییە درێنەکانمان بەسەریەکا تەکدە
تا ئەی مەرگ، زووتر لە کاتی خۆی وەرە میوانیمان
سفرەی تژی جەنگ و کابووس و خوێنمان بدڕێ
فریاکەوە سن و کوللەی ژیان گوڕگەنمی جوانیی خواردین
خەراکە گەڵاڕزانی مرۆڤایەتییە لەم جەنگەڵەی ناوی دنیایە
گیانمان هەمووی شوێنەواری زامی قووڵی پڕکەنینە
پڕکەنین بۆ هەقیقەتە وەهمیانەی شالوری شکانن

سەنگەری بەرگریيمان تێکشکێنێ کە تەنها هەناسەیەکە
ببینێ چەند سارد وسە و مردووانێ، سترانی ئاوین ئاوینەوە
تە وەرە ئەی مەرگی شیرین، گورز بۆشنە لە ڕەحمان
ئاو ڕەحمی کرمانج، بە حەز و خۆشی ئەهریمانی ژیان
گیانای داری هەموو خولیا شەنگانکانمان بوارنێ
تاکو زەوی و ئستێرکانیش پشوو بدەن لە دەستمان
چەشنی مەڕ بەربووینەتە ئاسمان، بەربووینەتە پلکانەینێ
هەموو ڕەنگکانمان،ـ بە ڕەنگی دزەوی خەمان سواخ داوە
فریا بکەوە، وەرە سەر ڕێگای بەختیاریی سێرکانمان
ئاو بەختیاریی لە هەستکی ماسیانەوە لە هەلکە جوقاوە
تە وەرە ئەی مەرگ، خانەبەندانی چاوچنکیمان لێبکە شین
حەوت ملیار ئەمبای زیانبەخشین، خەرکی گەردوونین
کەمەڕ شەڕ بەفرینەن، بە هەتاوک ئەبینەوە بە قوە و لیتە
فریاکەوە، ویژدانمان لە مەزادخانەی بە ئابووویی فرۆشتووە
پلە داڕ کەرخەرین، لەسەر کلاکی تەپیوی ژیان ئاژین
گروپە قالەنچەی ڕەشین، بەنی زەرابی خیانەت لە هەناسەمان دە
ئەی مەرگی شیرین، بە بەزەیانە ڕەشماڵکەمان بدە دەست ڕەشبا
زەوی لە شوێن پە پیسکانمان، بە دیتەی ڕەوشت بشکێوە
بە بەزەیانە، ڕەچەڵکی قەزەونی مرۆڤ قەلاچە بکە لەسەر زەمین
وەک دەرمانی مەلاریا، بارانی خوێت بپرژێنە بەسەرماندا
لە ڕەشبەڵکی درکانما، ملیارەها لوغم و مین بچێنە
دروێنەی ڕەوشتمان بکە، کە پاکیزەیی زەوی لەکەدار کردووە
کون و قوژبنی گەردوون نەماوە، پیسمان نەکردبە
وەک شەپەلەکی تووڕە تاکو لەواری عەدەم بمانبڕێوە
دەی ئاسمانمان تا ئێزان وەک بەژنگ کون کون کردووە
چەک و پارە تاکە زمانمانە بە گفتگۆ لەگەڵ یەکتر
ئاکار و ڕەوشتمان، لە تەوالێتی بەرسیەکدا لە بزر بوو
نیشتمان و پەرستگەشمان تەنها پەخەفی سزانیەک بوو
وەرە ئەی مەرگ، بزانە ژیان چەند زەبوونە بەدەستمانەوە؟
چی جوانی بوو، تەزابەژمان کرد و کردمان بە سووتماک
چی فەنتازیا بوو، هەموویمان کردە کورەی ئەتەمیەوە
چی داهێنان بوو، هەموویمان بە دەلاری لولکراو ڕووپۆش کرد
چی زانستە، کردمانە جۆنیەکی ڕەشەوە بە کیلەکردنی یەکتر
چی خودا بوو، هەموویمان کرد بە یەک خودا، ئاویش دراو بوو
چی عەشقیش هەبوو، بوو بە نوکتە و حکایەتی گوڵ ئاگردان
چی کتێبی دنیا بووـ، هەموویمان کردە لوولەی گوللەبەژێ
تە وەرە مەرگ، گاوبوونی زەوی لە چەکی ڕەشی شعورمان بشکێوە

نەهێی کۆکانمان، لەزەوی بسڕەوە، فڕێدە حاویەی گەردوون
نەهێی لە پەنا درەختەکەوە بمانژن، نەکا فەری درەی بکەین
نەهێی کەتر لەسەر گڕکانمان هەلانە بکا، نەبادا بە شەوارە بکەوە
نەهێی خەر هەبە لەسەرمان، ئەمە بەندەی شەوە تاریکەکانین
ڕەژی رووناکمان، ئەو کاتەیە دەستمان لە خوێنی یەکترداید
تە وەرە ئەی مەرگ، ئەم گاتەبازاڕییەی مرۆڤ بە کەتا بهێنە
توتکە سەگی ناو هەستمان، بە پەتی دڕقیت بخنکێنە
پەهێگرە، داهاتووی گەردوون لە مەترسیی لەناوچوونداید
مرۆڤ، مرۆڤ، دەستی ناوەتە بینە قاقای سروشت
هەنگاوەکانت خەرا بکە، بە کەمەڕیشکەشمان بکە
ئەوەتا، هەموو شت ئەبارە، تەنیا جوانی و عەشق نەبە
هەموو شت لەرە ئەبارە، تەنیا مرۆڤایەتی و ماف نەبە
ژمارەیەک قەخی گەنیوین، باخچەمان پەکردووە لە بەنی ناخۆش
شووشەیەک کەم و جەراعەتی دەستی حەزرەتی ئیبلیسین
دەی سەوزی گشت دەشتەکان ئەکەین بە بیابانی کاکی بە کاکی
خەرا وەرە ئەی مەرگ، کات زەری بە بەرەوە نەماوە
لای مرۆڤ، کاتژمێری کەتایی سەز و بەهاکان و ژیرییە
کاتژمێری کەتایی وەک گرتنە لە حەزی وەرانخوازیی ناخمان
خەراکە، خەرا، لە مەژە کار لە کار ترازاوە، ئەدی تە لە کوێی؟
بە نایەیت شیرینی شیلکی خەت بخەیتە ناو دەممانەوە؟
بە نایەیت کەلارەی خەیاڵمان بدەی بەدەم گەردەلوولەوە؟
بە نایەیت، چەپەیمان بە ئاوی رووندی خەت بسمیل بکەی؟
خەرا وەرە، ئەی مەرگی شیرین، شاری خەشیمان وەران بکە
ئەو خەشییەی تەنیا لە دڕێک زیاتر نییە و لەسەر پشتی
ملیۆنان ئادەمی تر، تەلاری یوتۆپی خەی ڕەناوە
وەرە، ئەی مەرگی شیرین، سەمای خەت دەستپێبکە
ئەمە کەتا جار چاوەڕێی تەین بمانخەیتە سەما..

چاوەڕێین .. چاوەڕێین

ئەم شیعرە لە کەمپەین شیعری "دەستنووسەکی کەنەی عیشق" بڵاوکراوەتەوە. کە لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

شیعر و مەجهول.. تەیب جەبار

شیعر کەشفی مەجهولە ، ئەم رستەیە الی کورد و عەرەب زۆر دەوترێت و دەنوسرێت . ئەم رستەیە لە
سێ وشەی عەرەبی پێکهاتووە ، بەڵام بە داشتنێکی کوردی . وشەی شیعر ، لە زمانی کوردییدا دوو وشەی
بەرامبەر هەیە ، ئەوانیش " هونراوە و هەڵبەست "ن. ئێستا هونراوە زیاتر و هەڵبەست کەمرت بەکاردەهێنرێت
.ئێمە لەگەڵ ئەوەداین هەر وشەی شیعر بەکاربهێنرێت، چونکە هەموو خەڵکی کورد لەگەڵ ئەو وشەیەدا راهاتووە
و تێدەگا. هەروەها میللەتانی دەوروبەریش هەمان وشە بەکاردەهێنن...

بۆ درێژەی باباتەکە کلیکی ئێرە بکەن...

هونەرمەندێکی جوو، هەنگدانەوەی لە سێ ماڵانی کوردیدا.. یاسین برایم

لە دەسپێکی ئەم نووسینە، یەکسەر دەچینە هەڵدانەوەی ژیانی ئەم هونەرمەندە جووە. بە پێناسەیەکی کورت، قفلی بابەتەکە دەکەینەوە، دەڵێین، ئەم هونەرمەندە، هەڵحشیرینە، دەنگ ئەفسوناوییە، پاشای سەردەمی خۆی بووە لە گۆرانی و سەما و ئاهەنگە گەورەکان و یانەی شەوان. هەوادارانی خۆی دنیا جێش و خرۆش. سەلیمەی جوو، ئەستێرەیەکی دیاری ئاواز و گۆرانی.
سەلیمە مورادە: لە ساڵی 1905 لە بەغدا لەدایکبووە، ئەستێرەی ئەم هونەرمەندە لە ساڵی 1922 تا ڕۆژی مردنی دەگەشایەوە، لە ساڵی 1953 دەبێتە هاوسەری هونەرمەندی گەورەی عێراقی (نازم غەزالی*)، لە

ساڵی 1974 کۆچی دوایکردووە. لە لایەن نووری سەعید، نازناوی پاشای پێبەخشراوە، بە سەلیمە پاشا ناسراوە. چەندین ئاهەنگ و فێستیقاڵ و شەوە ئاهەنگی لە ناوەخۆ و دەرەوە ئەنجامداوە. (1)
سەلیمە، سەماکەر و گۆرانیبێژی ناسراوی عێراق، خاوەن دەنگێکی خۆش و ڕووخسار ناسك و جوان و ڕوحسووکبووە، لە بنەماڵەیەکی جوولەکەی بەغدا بووە. ماموستای باڵیە و وەرزش و گۆرانی کەشافەی قوتابخانەکان بووە. لە خێزانێکی زەنگین و دەستڕۆیشتوو و خانەدان بووە(2). ئەمەش وای لە سەلیمە کردووە، هەر لە تەمەنی زوو تێکەڵ بە بنەماڵەی دەوڵەمەند و دەسەڵاتدار و هونەردۆستان و موزیکژەنان بێت. لە کۆڵ و بەزم و دیوەخان و ئاهەنگی شەوان، گۆرانی بڵێت و بەدەنگە خۆشەکەی ناوبانگی پەیدابکات. تا ئێستاش، گۆرانییەکان و ئاوازەکانی نەمری و هونەرێکی جوان و ڕەسەن و بەها و سەدای خۆی هەیە. ئەم هونەرمەندە جوولەکەیە، ئەستێرەیەکی گەشی گۆرانی بووە لە سەردەمی خۆیدا، ئەمەش وایکردووە لای تاکی کوردیش جێگای بایەخ بێت و ڕەنگدانەوەی لە خەیاڵ و بیر و هونەردۆستان هەبێت و یادگارییان لەگەڵ دەنگ و ڕەنگ و ڕووخساری جوانی ئەو هونەرمەندە هەبێت. لە نێو ئەدەبیش، ئەم ڕەنگدانەوەیە بەرچاو دەکەوێت، بۆ ئەم نووسینە، ئاوڕێك لەم بوارە دەدەینەوە، سێ ژنماننووسی دیاری کورد، بە گرنگی و بایەخی زۆرەوە، باسی ئەم هونەرمەندەیان کردووە.

بۆ چەندین جار وەك گۆرانیبێژ و سەماکەر و سۆزانی و خاوەنی گازینۆ و مەلها و ئەستێرەی دیاری گۆرانی و مەقاماتی عێرقی ناوی دەبەن. بۆجگە لەمەش بۆ چەندین جار ناوی هاوسەرکەشی هاتووە، کە ئەویش گۆرانیبێژی دیاری عێراق و جیهانی عەرەبی بووە. دواتر هەردووکیان هاوسەرگیریی دەکەن و پێکەوە چەندین گۆرانی دەڵێن و ئاهەنگی گەورەی جەماوەری لەناوەوە و دەرەوە سازدەکەن؛ ئەویش (نازم غەزالی). جا لەم نووسینە، سەلیمە پاشا، وەك سۆزانیی و سەماکەرێکی نێو دەق و لە دەرەوەی دەقیش، دەبینین وەکوو ئەستێرەیەکی دیاری گۆرانی و مەقاماتی عێراقی و عەرەبی لە سەدەی بیستەمدا، جێگەی بایەخ و ناوبانگییە. تەنانەت وەك جوویەکی عێراقی ئامادە نەبوو، بۆ ئیسرائیل کۆچ بکات و تا لە زێدی خۆی سەری نایەوە. لە ژیانی ئەم سێ ژنمانەش، تیشکی زیاتر دەخەینە سەر و بە چەند وردەکاری و زانیاریەکی تر ئاشنا دەبین.
بە سەرەتای ئەم باسە، ژنمانەکەی فەرهاد پیربا(3) بەسەر بکەینەوە. ئەویش لە سەر زاری یەکێك لە کارەکتەرەکانی ئەو ژنمانەیە. ئەویش شەهابەی هونەرمەندە، باسی ئەوە دەکات، کە چۆن چویتە بەغدا و گۆرانی گوتووە. دواتر عاشقی گۆرانیبێژێکی ناودار

دەبێت، چەند جارێك بەو یادەوە ڕوو لە بەغدا دەكاتەوە.
" ڕوومان كردە (مەلهای جەواهیری) كە ئەوكات خاوەنەكەی (سەلیمە موراد)ی گەرانیبێژ بوو كە پێیان دەگووت (سەلیمە پاشا)." (4)
شەهابە كە عاشقی گەرانیبێژ (ئوم كەلسووم) بووە. كە لەگەڵ چەند گەرانبێژێكی ناوداری عێراق، بەشداریان لە ئاهەنگێكی گەرانبێژی میسر (ئوم كەلسووم)، كردووە و گەرانیان گووتوە. لەوێ عاشقی یەكدەبن و بەیەكەوە چەند پیاسەیەك دەكەن. دوای ئەوەی شەهابە دێتەوە هەولێر. " گازینۆ هیلال، لە بەغدا، كە مەلهایەكی بریقەداربوو، لە یەكێك لە سووچەكانی گۆڕەپانی (مەیدان)؛ ئینگلیزەكان لە ساڵی 1918 دروستیان كردبوو. ئەم مەلهایە، كە من تەنها جارێك لە دووڕەوە بینیبووم، هەوەڵجار ناوی (مایستیك) بوو، پاشان ناویان گۆڕی و كردیانە هیلال. شەهابە دەیگێڕایەوە، دەیگوت: "سەماكەرێكی بەژن زراقی تورك ناوی (لان) بوو لەوێ بەزمی سەمای گەرم دەكرد. ئنجا پاشان ژنێكی سەماكەری دیكە بەناوی (ماریكا دیمیتری) پەیدا بوو كە پێڵانی بوو." شەهابە دەیگوت"سەلیمە مورادی گەرانیبێژ لە 1924_ەوە لەوێ گەرانیی گوتووە و قەوانی هەبووە؛ جگە لەمە سەلیمە موراد هەر ساخبەری گازینۆكەش بوو كە پاشان مێردی بە نازم غەزالی كرد…"(5)
ئیسماعیل حەمەدەمینیش، لە ڕۆمانی (ئەودیوی سنوور. باڵەفڕە بەنێو دارستانەكانی مانگدا.(6) باس لە كارەكتەرێك دەكات بە ناوی ئەدۆنیس. دوای كوژرانی باوكی، لەگەڵ سوهای دایكی دێتە بەغدا. دایكی شەوانە لە یانەیەك سەما دەكات و كۆەكەشی لە لای پیاو و ژنێكی كوردی فەیلی دادەنێت و دوور لە گرتن و كوشتن، ژیان دەگوزەرێنێت، دوای ماوەیەك لە لایەن زۆباوكییەوە، دایكی لە بەرچاوی لە مەلهایەكی شەوانە دەكوژرێت. ئەدۆنیس، لەو مەلهایە لەگەڵ ژنە سۆزانیەكان دەژێت و ئەوانیش چاویان لێدەبێت. ئەو مەلهایە هی سەلیمە مورادە. لەم ڕۆمانە چەندین جار ناوی ئەو گەرانیبێژە وەكوو سۆزانییەكی گەورە و خاوەن مەلهایەكی بەناوبانگ، ناوی دێ. "ئەدۆنیس لە یەكێك لە ماڵەكانی گەڕەكی كوردەكانی بەغدا گەورە دەبێت زۆربەیان فەیلین، ئەدۆنیس دیالەكتیكیی سۆرانی سلیمانی لە نێو دیالەكتیكیی فەیلیدا دەتوێنێتەوە. سوهاش زۆر زوو لە مەلهاكانی (سەلیمە موراد) كار دەدۆزێتەوە… (7)" ئەم كاركردنە زۆر ناخاتنێت و هەر لەو مەلهایەدا بە چەقۆ دەكوژرێت و ئەدۆنیس بێكەس دەبێت. بە ناچاری لەو شوێنە كاردەكات. ئەمجارە، وەك هەرزەكارێك لە نێو گەواد و لەشفرۆش و سەماكەر و سینگ و ماچ و مەمك و لاق و جەستەی ڕووتی ژنان گەورە دەبێت. هەرلەو شوێنەش لای سەلیمە دەژێت و پارەی ئارەق و سەرمۆزەكان و ژنەكان لە مشتەریەكان

وەردەگرێت و خەریکی دەفتەری حیسابات سزانیەکانی (پاپوچی سپیدا)دەبێت. بەڕۆژ دەخونێت و بە شەویش لە مەلهایەکان و ژیانی ئەوان بە سەردەبات. هەروەها دەبێتە هاوڕێی گرانیبڕ نازم غەزالی، هاوسەری (سەلیمە).

"ئەو ئێوارەیە ئەدنیس لە ژوورەکانی پشت تەختەی سەماکردنی مەلهاکەوە لە باوەشی سەلیمە مورادی خانمدا یەکەم موچڕکەی سێکسوالی بەجەستەیدا هات و چێ دەکات. سەلیمە مورادە هەست بە موچڕکەکەی دەکات و زیاتر گەرمایی لەشی خۆی پێدەبەخشێت... (8)"

دواتر ئەدنیس لە لایەن، کەسێکەوە بەناوی (ملازم جوانر). پێیدەڵێت، کە ئیدی تێ چیتر ئەدنیس نێو مەلهاکان نیت، لەمەودوا ئەدنیسی شۆشگێری. بەم شێوەیە لە کاری نێو مەلهایەکە دەچێتە نێو خانەی شۆش و کوشتن و لەناوبردنی ناحەزانی شۆش. تا دواتر لە لایەن ئەویش دەکوژرێت. هەر لە ڕۆمانەکە، ئەدنیش پەیوەندی دەکات بە گرووپی (بازی سوور ل582)، بازی سوور، ئاماژەکە بێ ڕۆکخراوی (هەڤی سوور) کە لە بەغدا لە ساڵی 1976 دامەزرا و بەشی زۆریان کوردی فەیلی بوون. ناوهێنانی ملازم جوانر لە چەند شوێنێك، هەروەها (ملازم جوامێر، ل59) ناوی هاتووە. ، هەنگە ئەو ملازم جوانێیە، هەر ئەو ملازم جوامێر (1947 _ 1978) بێت لە سێدارە دەدرێت!(9)

" ملازم جوانێ و هەموو برادەرانی دیکەی بەغدا ڕۆکخراوێکی بچوکیان دامەزراندبوو. لە لایەن بەعسییەکانەوە دەستگیر دەکران و بەماوەیەکی کورت لە سێدارە دەدران...(10)" لەم ڕۆمانە، کە باس لە مەلهایەکەی سەلیمە دەکرێت، سەلیمە پێش دامەزراندنی ئەم ڕۆکخراوە لە ساڵی 1974 کۆچی دوایی کردووە، هیچ مەلهایەك بە سەرپەرشتی سەلیمەوە لەوکات نەبووە، ئەمە دەگەڕێتەوە پێش دامەزراندنی ڕۆکخراوەکە. هەرلەم ڕۆمانە هاتووە ئەدنیس لە تەمەنی چواردە ساڵی دێتە نێو ئەو ڕۆکخراوە، ئەگەر لە 1976 پەیوەندی کرد بێت، ئەوا دووساڵ زیاتر سەلیمە مراد مردووە. بەڵام ناوهێنانی سەلیمە مورادە پێش دامەزراندنی ئەم ڕۆکخراوە کە ئەدنیس تێیدا کاری کردووە. وەك سەماکەر و خاوەن مەلها، کە سەرپەرشتی چەندین سزانی کردووە و شەوان بە ئاهەنگ و سەما و گرانی و ڕابواردن کاتیان بەسەر بردووە.

لە ڕۆمانی سێیەمدا، شرزاد هەینی، لە یەکێك لە ڕۆمانەکانی شاری هەولێر بە ناوی (هەولێر. قەرەچوغ)، بەم شێوەیە باس لە هونەرمەندێکی شاری هەولێر دەکات، کە ناوی شەهابەیە، ئەو زانیاریە نزیك لە هەمان زانیاریەکانی ڕۆمانی فەرهاد پیربالە.

به ئاشکرا کاریگەری ئەو □□مانە لەسەر ئەوەی شۆرزاد هەبووە، ئەویش هەر لە □□گەی ناوھێنانی شەهابەوە، سەرەداوێکی ئەو هونەرمەندە جووەمان پێدە□□ت. ئەگەر هاتبوایە مەلا فەندی □□گای دابایە شەهابە چووبایە میسر لەگەڵ ئوم کەلسوم. ھەنگە شەهابە ناوی دەرکردبایە و ئەوها بە بێنازی سەری نەدەنایەوە. "ئەو هونەرمەندە ناوی شەهابە بوو، لە کوردستانەوە هاتۆتە میسر لەسەر داوای ئوم کلسوم هاتووە. ئەگەر ئەو ئەستێرەی خۆرهەڵات بوو، ئەوەش شەهابە خۆی ئەستێرەیە! لەبەر ئەوەی دەنگێکی تایبەتی هەبوو، بۆیەش زۆر لە ئاوازدانەر و موزیکسازەکان بایەخی پێدەدەن. ئەگەر سەفەرەکەی دەکرد، شەهاب دەبووە هاوسەری هونەرمەندێکی ناسراوی میسری. دووریش نەبوو، لە قاهیرە، لە دیمانە هونەرییەکانی، باسی " سەلیمە مورادی بۆ "لەیلا مراد " کردبوایە. کە چۆن عاشقی "نازم غەزالی" بووە. نەیویستووە وەك جوولەکەیەك لە بەغدا کۆچ بکات و شوو بە نازم دەکات. گۆرانی _ گلبك صخر جلمود_ ی بۆ دە□□ت. ئەویش عاشقی لەیلاکەی میسر دەبێت. لەسەر دەستی ئەو، بۆ دەنگی ئەو، ژنەکە دەبێتە موسڵمان. لە مانگی تشرینی دووەمی ساڵی 1932 ئوم کلسوم، هاتۆتە بەغدا. چەند ئاهەنگێکی ساز کردووە. سەرەتا لە تیاترخانەی ئەلهلال، کە زووتر ناوی "ماجستیك" بووە، ئینگلیزەکان وەك دیارییەك بۆ بەغدایان ساز کردووە. لەوێ، بۆ سەرخۆشەکان گۆرانی گوتووە…(11)" لەم □□مانە هەر گەورەیی ئەو هونەرمەندە جووەمان بۆ بەدەر دەکەوێت، شانبەشانی ئوم کەلسوم بووە، دواتر عاشقی نازم دەبێت و هەر لەبەر دەنگی ئەویش دەبێتە موسڵمان. سەردەمانیك وەك دوو هاوسەر، دوو ئەستێرەی دیاری گۆرانی بوون و ناو و نابانگیان هەبووە.

لە ئەنجامی خوێندنەوە و وردبوونەوە لە ھەنگدانەوەی سەلیمە مورادلەو سۆ □□مانە، بۆمان دەردەکەوێت. گەورەیی و ناوبانگی ئەومان بەدیدەی فەرهاد پیربا□، هونەرمەند و گۆرانبێژێکی گەورە و کەچی لای ئیسماعیل بە سزانیێکی گەورە و خاوەن مەلهایەکی گەورە باسکراوە. لای شۆرزادیش، ناوبانگی و بویری ئەو ژنەمان بۆ دەردەکەوێت و کە شەوان گۆرانی بۆ خەڵك و کەسە سەرخۆشەکان وتووە، یانەی شەوانەی بە جێش و خرێش خستووە. هەرسێکیان بۆ ئەو □استییە □□یشتوون، کە خاوەنی مەلهایەکی گەورە بوو، دواتر شووی بە نازم غەزالی کردووە. ئەنجامەکەش هەروایە، هەموو ئەو نووسراو و نووسینانە باس لە ناوبانگی ئەو ژنە جووە دەکەن، کە □□لێکی گەورەی گ□□اوە لە سەدەی بیستەم. ئاهەنگ و فێستیقا□ و شەوبۆری لە یانە و دیوەخانەکان و کۆ□ی پیاوانی دەوڵەمەند و دەسهەڵاتدارانی وڵات، نەخاسمە دەنگی و ھەنگی لە تەلەفزیۆن و □ادیۆکان و سازدانی چەندین ئاهەنگی

سەرکەوتوو و پێجەماوەر لە دەرەوەی وڵات لەگەڵ هاوسەرەکەی (نازم غەزالی). هەنگە ناو و ناتارە و بوختانی زۆریشی بۆ هەبستراوەت لە بەر ئەوەی هەم ژنێکی ناسك و جوان و دەنگخۆش بووە و هەمیش جوولەکە.

لەو سەردەمە خەڵك بە چاوێکی تر سەیری جووەکانیان دەکرد. جا ئەدەبیش، جارێکی تر نەمریی و ناو و دەنگ و هەنگی ئەو خاتوونە جووە، لە ڕێی دەنگ و هەنگ و لەش و سەما گەرانی نا، بەکو لە ڕێگای ئەدەبەوە، لە ڕێگەی پەیڤ و هستەکانەوە، جارێکی تر سەلیمە موراد، بە دیدەی خوێنەر ئاشنا دەبێت، ئەم سێ ڕێمانووسە، کەمەی زانیاری ورد و سەرنجراکێشیان خستەتە ڕوو، هونەرمەندێکی جوویان پێناساندووین, دەکرێت ئەمە سەرە داوێکی ترمان بداتە دەست، لەدوای ئاشنابوون بەو ناوە، ئاوڕێکی لە هونەری جووەکان بدەینەوە لە ڕووی گەرانی و مۆسیقا و ئاوازدانان تا ساڵی پەنجایەکانی سەدەی بیستەم، ئەستێرەی دیاربوون و خزمەتی مۆسیقایان کردووە. بۆ ئەمەش هەنگە بە قەد سەلیمە موراد، (دایکی جەمال)، وەکو هونەرمەندێکی جوو، خزمەتێکی گەورەی هونەر و گەرانی کوردی کردووە. ئیدی ئەوە دونیای ئەدەبە و جارێکی تر دەبێت، ئەم هونەرمەندانە لە ڕێگای ئەدەبەوە پێمان ئاشنا بکەن.

سەرچاوە و پەراوێز:

1. ویکیپیدیا (Wikipedia) سلیمە مراد موسیقیە عراقیە.
2. سەلیمە موراد فریادەسی هونەری نازم غەزالی، ئەدەب و هونەری ماڵپەری (بۆ پێشەوە)، 7ی شوباتی 2020.

- نازم غەزالی: لە بەغدا لەدایکبووە، بەهەژاری و هەتیووی پەروەردەدەکرێ، دواتر پەیمانگای هونەرە جوانەکانی بەغدا بە پلەی بەرز تەواو دەکات. لە ساڵی 1952، سەلیمە دەناسێت و دواتر وەکوو دوو عاشقی گەورە ساڵی 1953 هاوسەرگیری دەکەن. لە ساڵی 1963 بە مردنێکی تەمومژوای کۆچی دوایەکات، گوایە بەعسییەکان هەوڵی لەناوبردنیان داوە. ئینتەرنێت.

1. فەرهاد پیربااڵ، ڕێمان (حیکایەتەکانی باوکم)، چاپی یەکەم، 2007، لە بااڵوکراوەکانی بەدرخان)
2. سەرچاوەی پێشوو، ل213.
3. سەرچاوەی پێشوو، ل 385.
4. ئیسماعیل حەمەئەمین، ڕێمان (ئەودیوو سنوور، باڵەفڕە بەنۆ

دارستانەکانی مانگدا)چاپی یەکەم، سلیمانی، 2013.
5. سەرچاوەی پێشوو، ل587.
6. سەرچاوەی پێشوو، ل588.
7. بڕوانە: هەڵەی سوور، مامۆستا جەعفەر، چاپی دووەم ، بەهاری2007.
8. سەرچاوەی پێشوو، ل 603.
9. ڕێمانی (هەولێر. قەرەچوغ)، شێرزاد هەینی، بەرگی هەشتەم، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر،2017، ل40.

- لە هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان، ژمارە (1235)، لە 23/ 2/2021 بڵاوکراوەتەوە.

گفتوگۆی ڕۆژنامەی بۆ پێشوو لەگەڵ گەران عەبدوڵڵا

گەران عەبدوڵڵا لە ٣٠ هەمین ساڵیادی ڕاپەڕین و شوراکان بۆ بەپێشوو دەدوێت.

- **بۆپێشوو:**
دوای ٣٠ ساڵ لە وەدەرنانی بەعس لە کوردستان، جیاوازی سەرەکی نێوان دەسەڵاتی بەعس و دوای بەعس چییە؟ حزبە بەرژوازییەکانی کوردستان، بەدوای ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستانداا، بەڕێنی کردنی کوردستان بۆ بەهەشتیان دەدا، بنەمای ئەو بەڕێنانە چی بوو؟ بۆچی نەیانتوانی ویستەکانی خەڵکی کوردستان وەدی بێنن؟

گەران:
پێش ئەوەی بچمە سەر وەڵامی پرسیارەکەتان، پێمخۆشە لەسەر دەستەواژەی (وەدەرنانی بەعس) سەرنجی خۆم بدەم. بەعس ئاژەڵێکی دڕندەنەبوو لە کوردستان وەدەربنرێت و خۆیاڵی خۆمان ئاسوودەبکەین. بەعس فیکر بوو، خاوەنی سونەتی کۆمەڵایەتی و دەزگا و دامەزراوەی خۆی بوو لەکوردستان. ئێمە بە بیر کردنەوە لەناوبردنکەی ئێم دەستە واژەیمان وتووە. ئەو حزبی کوردی بوو هەوێدا ڕووی خۆی لە پەنای ئێم

دڕبەینانەوە بشارەتەوە. بەعس بە شوناسە سەرکوتکەرو دژە ئازادی و کۆنەپەرستکەیەوە لە کوردستاندا ماوە. ئەوانە لە دادگاکان، لە شەو کوتانە سەرمایان و تیرەر و ڤاندن و لە خوێن گەوزاندنی خەپیشاندەران و دەیان بواری تردا بوونی هەیە. بزووتنەوەی سۆشیالیستی لەسەریەتی گرنگییەکی زیاتر بە زمان و دڕبەینە سیاسەکانی خەی بدات.

من نامەوێت قسە لەسەر هیچ جیاوازییەکی پەزەتیڤی ئەو دوو دەورانە بکەم، چوونکە ناڕاستەوخۆ وەکوو بەخشندەیی دەسەڵاتداران دەکەوێتەوە، کەمن پەم وایە هەموو کەمگەیەک لەگەڵ چوونە پێشەوەی دەخەی جیهانەکان، ئەویش کەموو زەر ئاوو گەری بەسەردا دێت و دەستکەوتی خەی بەدەستدەهێنێت لەو گەڵانکارییانە، لەگەڵ ئەوشدا دەتوانم بەەم بەعس وەک دەسەڵاتەکی دیکتاتەر بە پەردەو ەوو بە ەوو لە بەرانبەرت دەوەستا و هەوڵی سینەوەی دەدای، کەچی دەسەڵاتی کوردی کار لەسەر بۆئیرادەکردنی تاکەکانی دەکات.

هەموو حزبەک لە دونیادا بەەن دەدات، بەەندان بۆشکی دانبەاوە لە کارو ئەجیندای حیزبی، بەجۆگەیاندن و نۆگەیاندنی ئەو بەەنانە پەیوەستە بە هۆشیاری خەک و شەوەی میکانیزمی دەسەڵات و دەستبەرکردنی دەخاەتی خەک لە سیستەم، بەەام ئەمانەی پەیان دەەی (حیزبە بەرژوازەکانی کوردستان) من پەموایە ئەمانە نە ئەمە و نە لە مەژووی کۆنیاندا مقەوماتی بنەماکانی حیزبیان تیا نەبووە. ئەمان هەر لەسەرەتای بوونیانەوە هەویان داوە حیزب دروست نەبێت (دیارە حیزب بەمانا مەدەرنەتکەی) هەرواشیان کرد، بەیە حیزبیان لە خە کورتکردەوە و بڕەویان بە پەیوەندکانی خەدا. ئەم تەرزە لە حیزبی خەل هەر ئەوەندە لە هەگبەکەیدا جێدەبێتەوە کە تاکوو ئەمڕە داوێتی یان نیشانی داوە.

بەپێشەوە:

ئەزموونی دەسەڵاتی حزبەکانی بزوتنەوەی کورداێتی لە ٣٠ ساڵی دەسەڵاتداڕێتیاندا، ئەزمونی سەرکوتی ئازادی و بەمافی و ەەژەشی و دەیان کۆڕەوەری و مەرگەسات بوو، خەکی کوردستان دەبە چ بکەن، بە ەزگاربوونیان لەدەسەڵاتی کوردی؟

گەران:

خەک بەم بارو دەخێوە لەگەڵ ئەم دەسەڵاتە هیچی پێناکرێت، چەندین ەەگای تاقیکردەوە و ناکام مایەوە لە گەڵانکاری. ئەم هیچ نەکردنە تەنها پەیوەست نییە بە خەکی کوردستانەوە، بەەکوو بە

شۆڕشێکی گشتی ڕەهەندێکی جیهانی هەیە. دە بیست ساڵی ڕابردوو ساڵی شکستی خۆپیشاندان و ڕاپەڕینە جەماوەرێکان بووە لەسەرتاسەری دونیادا، هەر لە ئۆروپاوە بگرە تا ئاسیاو ئەفریکا و هەردوو ئەمریکا. بزووتنەوەکانی خۆک لە نا ئامادەیی ڕێکخراوبوون یان فۆزای خۆقاندووە یان بە شکستخواردووانە گەراوەتە ماڵەوە. چوار دەیە زیاترە سەرمایەداری کار لەسەر بە ئەتەریتە کردنی کاری ڕێکخراوەیی دەکات هەر لە تەحزوبەوە تادەگاتە سندیکاو شۆڕکانی تری ڕێکخراووون. خێکی کوردستان دەبێت دەست بەرێت بە ڕێکخراوبونی خۆی لە ڕێکخراوە جەماوەرێکانی خۆیدا بە ئاسۆو ئەلتەرناتیڤکی ڕەشنوە لەگەڵ دیاریکردنی چۆنیەتی ڕوبەڕوبونەوەی لەگەڵ دەسەاتکی تۆاو مافیایدا، هەروەها خۆ دوورخستنەوە لە هەموو ئەو ئەحزاب و کەمەانەی کە بە شۆڕشێک لە شۆڕکان تا ئێستا سوودمەند بوونە لەم دەسەاتە.

بەپێشەوە:
لەدەی ڕاپەڕینی خێکی کوردستان، چەپ و کەمۆنیستەکان بەکردەوە هاتنە مەیدان و بزوتنەوەی شورایییان وەڕەخست، ئەمە چۆن بوو؟
گۆران:
هەموو بزووتنەوەیەکی سیاسی هەڵگری شۆڕشێکە لە میکانیزمی بەرەوەبردنی کەمەڵگە کە لەگەڵ ئاسۆو ئامانجەکانیدا کەکە، دیارە ئەمە بە بزووتنەوەی سۆشیالیستیش هەر وایە. چەپ و کەمۆنیستەکان ئەلتەرناتیڤی شورایییان وەک بەدیلێکی گونجاو خستە پێش کەمەڵگە وەک بنەمایەکی بنەڕەتی خۆ بەڕەوەبردن و گەیشتنەوەی ئیرادە بە خێک بە شۆڕشێکی گشتی، وە لەو بووارەشدا بە هەموو کەموو کوێکانیەوە هەوڵی شۆڵگیرانەی دا.

بەپێشەوە:
ئەوانەی مەژوو دەگەڕێنەوە دەنووسن، بە دەگمەنیش باسی بزوتنەوەی شورایی ناکەن، هۆکاری ئەمە چییە؟
گۆران:
وەک وتراوە(**مەژوو براوەکان دەینووسنەوە**) ئەمە براوە نەبووین، بەڵام ڕێژەک دەینووسینەوە.

بەپێشەوە:
کاتێک باڕەی کوردستانی لەگەڵ ڕاپەڕیندا گەیشتنەوە کوردستان، لەبوردنی گشتیان بە کرێگرتەکانی بەعس و سەرکەی فەوجە خەفیفە و مەفرەزە خاسە و ئەمن و ئیستیخباراتە کوردەکان دەرکرد، بەڵام شۆڕشێکی ژن کوشتنیان دەستپێکرد، لە ژێر ناوی پێوەندیان بە

دۆزگاکانی حکومەت و لە ژێر ناو و پاساوی ئەخلاقیدا، لەو بارەیەوە بەچوونی ئەوە چییە؟

گۆران:

بزووتنەوەی کوردایەتی وەفادارترین بزووتنەوەیە بە مێژووی سیاسی و فکری و کۆمەڵایەتی خۆی. ئەو لە گۆڕانکاری خێراوە هەروا کاری کردووەو دەیکات. ئەوە ئەمەین یان مێژووکانیان ناخوێنینەوە یان خەمان دەبان دەکەین لە مێژوو فیکری ئەوان. ئەوەی دوێنێ کردیان، ئەوەی ئەمڕۆ دەیکەن، سبەینێش بە زیادەوە هەر ئەمانە دەکەن کە کردویانە. ئەوە ئەوانن وەک خۆیانن، ئەوە ئەمەین هەمیشە بە کارەکانی ئەوان توشی تاسان دەبین. خۆ خڕیک کردن بە مێژووی ئەوان و چیرۆکە تەواو نەبووەکانی ئەوانەوە درێژکردنەوەی تەمەنی دەسەڵاتیانە. وەک **سەردەشتی ئێژنامەنووس** وتی: (**خاڵ دانە و بڕە سەر دڕ.**) هەستی نوێ ئەوەیە، وازیان لەبەنێ ئەوان خڕیکی چیین و چی دەکەن، باشترە لەگڕ خۆک ئامرازەکانی لابردنیان تاوتوێ بکرێت.

بەپێشەوە:

بزوتنەوەی شورایی تەمەنی کورت بوو، بەڵام دیاردەیەکی نوێ و جێگای پێشوازی خۆکی کرێکارو زەحمەتکێش بوو. هۆکانی ئوهۆنانی خۆکی بەشمەینەت بە شوراکان چی بوو؟

گۆران:

من زۆر تەبا نیم لەگڕ ئەوەی کە دەڵێن خۆک هووی لە شوراکان کرد و وێنەیەک بە نەوەی نوێ بدەین کە شوراکان ببوە جێگەی سەدان هەزار لەخۆکی کرێکار و زەحمەتکێش. شوراچ وەک ناوچ وەک ئێکخستن، بەتەواوی نوێبوو لای خۆک، هەروەها ئەم تەوانینە لەگڕ مێژووی سیاسی و ئێکخستنی زاڵ لە کوردستان و عێراق نالەجیکێ و ناگونجێت. خۆکی کورد بە شۆڕیکی گشتی ئاسۆو ئومێدی خۆی بە لوولەی چەکی پێشمەرگایەتییەوە گرێدابوو و ئەزموونی ئێکخستنی جەماوەری لە ناو خۆکدا زۆر زۆر لاواز بوو. بزووتنەوەی کوردایەتی و حیزبی بەعس بە پلان و بەرنامە دژی هەموو شێوە ئێخستنکی خۆبە خۆی جەماوەری بوون، ئەوەی حیزبی شوعی وەک نیقابێ و یەکێتکان لە مێژووی سیاسی خۆی دروستی کردبوو، لەلایەن ئەمانەوە بەر لەدان کەوت یان لە ناوەکە جەماوەری و شۆشگڕکەی بەتاڵ کرایەوە.

خۆک لە کوردستان بەقەستنەوەی تێکشکانی سوپای عێراق لە کەنداو، ئەمانیش دژی دیکتاتۆری هاتنە مەیدان، وە پێشی وابوو تفەنگکانی شاخ ئازادی بە ئەو دەستبەر دەکەن. سۆشیالیستکان بە شۆڕیکی گشتی شورایان وەک هێزاردەی خۆیان بە بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە هێزاردبوو، وە ئەم هێزاردەیشیان خستە پێش جەماوەرو لەگڕ

هەموو بۆ ئەزمونەکانی خۆیدا لەو بارەوە ماندو نەناسانە کاریان بۆ کرد. ژمارەیەکی دیاریکراو لە چەژکی دیاریکراودا تووشی وەهمان نەکات لەوەی واقیعەکە وەک خۆی نەخوێنێنەوە بە لەتەگشتن و کارکردن.
باسی شوراکان و زەمینەی کارەکەی و پێوەندەکانی بە جەماوەرو جەماوەرکەی باسکی جدیێ و نابەت ئاگوزرانە بەسەریدا بڕین. شورا وەک ئەلتەرناتیڤی دەسەاتی سیاسی لەدەرەوەی ئەزموونی ۹۱ شایانی تاوتوێ کردنی زیاترە.

- **بەپێشەوە:**
  دوای ۳۰ ساڵ لەدەسەاتی تاانچی و بنەماڕەیی و حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی، لاتان وانییە کە پیویستە ئەو دەسەاتە ابماڕێت؟
  گەران:
  هەر ئەو قسەیەی سەرەوە دووبارە دەکەمەوە، سبەی نا، ئەمرۆش درەنگە.

گەران عەبدوڵا
٢٠٢١\٢\٢٦

http://www.bopeshawa.net/index/wp-content/uploads/2021/02/Forward-N-93-2.pdf

---

خاوەنی کۆنەکسییەکان کێن؟.. ستیڤان شەمزینی

حاڵی حازر سەدان کۆنەی ئاسمانی سەکسیی و هەزاران وێب سایتی پۆرنۆ لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت، ڕۆژانە پەخش دەکەن. خاوەنی ئەو کۆنەانە تا ئێستا لای زۆربەی خەڵکی ڕۆژهەات و جیهانیی ئیسلامی کە بە پلەی یەکەم دەن لە سەیرکردنی ئەو کۆنە و سایتانەدا، ئاشکرا نییە. زۆربەی جار بانگخوازە ئیسلامییەکان، بانگشە دەکەن، گوایە ماسنییەت یان سەهیونییەت لە پشتی ئەم کۆنەانەوە ڕاوستاوە، هەندێکجاری تر بانگشەی ئەوە دەکەن، ئەو کۆنە سەکسییانە تەنیا

بۆ جیهانی ئیسلامیی دروستکراون، ئۆیش لایەن ڕکخراوە تبشیریەکان یان ڕکخراوە نهنیەکانی وابستە بۆ ئیسرائیل و زایۆنیزم.

ئۆ جۆرە بانگشەیەی بانگخوازە ئیسلامیەکان، دوورن لە راستیەوە، چوونکە زۆربەی ئۆ کەناڵ و سایتە سکسیانە لایەن کەسانی موسڵمان و خکی ژهات و جیهانی ئیسلامیەوە خاوندارتی دکرێن. بم دوایە ئاشکرابوو کە زیاتر لە 60 ملیاردێری میسریی، خاوندارتییان لە چندین کەناڵ و سایتی سکسیی کردووە، وک سرچاوەیکی گرنگیی بازرگانی، بۆ تایبت لە ڕگەی ئۆ سایتانەی بۆ پارە گرتە سکسیەکان بۆاو دکنەوە، یان ئۆ کەناڵانەی پەیوندیی راستەوخۆ وردگرن، کە بۆهای ئۆ پەیوندییە تلەفنیانە چند قات زیاترە لە پەیوندیی تلەفنی ئاسایی، ئۆش ربحکی گورەیە بۆ ئۆ سرمایدارانەی لە پشتی ئۆ کەناڵانەوە وستاون.
بۆیە ئامارکان ئۆ راستیە بۆئاشکرا خی دەرخستووە، زۆربەی تماشاکارانی کەناڵ و سایتە سکسیەکان لە جیهانی ئیسلامییدان، لم رووەوە عراق لە ریزبندی سێ لەو وڵاتانە دت کە زۆرترین تماشاکرانی سایت و کەناڵە سکسیەکانی تدایە. بە گورەی بە دواداچوونکی NAWA دەرکوتووە لە سێ وڵاتی ئیسلامی، سایتە سکسیەکان لە ریزی پشەوەی ئۆ سایتانەن کە زۆرترین سردانیکریان هەیە و لە نویشیاندا وڵاتی عراق بە پلەی یکم دت بۆ پیەی دوای تەکەکانی youtube ، facebook و هردوو سایتی google و yahoo و سایتە پرنیەکان زۆرترین سردانیکری هەیە لە عراق. دوای عراق وڵاتی جزائیر بە پلەی دووەم دت بۆ واتایەی لە 30 سایتی یکم 3 سایتیان سکسین کە ئۆوانیش لە ریزبندی 16، 25 و 27دا جێیان گرتووە. لە پلەی سێیەمیش مغریبە کە دوو سایتی پرنی لە ریزبندی 12 و 23دا لە نێو ئۆو 30 سایتەدان کە زۆرترین سردانیان دکرت لەو وڵاتەدا.
دیارە بازرگان و ملیادرە عرەبەکان لەو پرۆشیەی جیهانی ئیسلامی تگەیشتوون بە سێیری فیلمی پرنۆ، بۆیە زۆرترین سرمایەی خیان لە بواری کەناڵ و سایتی سکسی وگەخستووە. چوونکە هەموو ئۆو داتایانە نیشانی دەدەن، تینووتییەکی زۆر لە جیهانی ئیسلامیی هەیە بۆ سێیری فیلمی سکسیی، ئەمش وای کردووە ژۆژ لە دوای ژۆژ ژمارەی ئۆو کەناڵ و سایتانە زیاتر ببن. بەڵام ئۆوەی پۆیستە ئەمە لەبردا بیری بخینەوە ئۆویە، زۆربەی ئۆو کسانەی لە پشتی ئم بازرگانییەوە راوستاون، ملیاردێرە عرەبەکانن بە تایبت

ژمارەیەک بازرگانی میسریی و خەلیجیی، هەروەها زەرتترین ژمارەی تاموزرەیانی بینینی ئەو کەناڵانەش هەر خۆکی رۆژهەڵات و جیهانی عەرەبیی و ئیسلامین.
هەر بەم دواییانەش، ئەو راستییە ئاشکرا بوو، "بەشار ئەسەد"ی سەرۆکی سوریا، لە پشتی سەکەناڵی سێکسییەوە وەستاوە. رۆژنامەیەکی ئیتالیایی لێکۆڵینەوە و بە دواداچوونێکی تایبەتی کردووە لەبارەی کەناڵە سێکسییەکان و خاوەنکانیان، لەو نووسینەدا ئاشکرابووە بەشار ئەسەدی سەرۆکی سوریا خاوەنی 3 کەناڵی سێکسییە. رۆژنامەی نیوزبابپەرسی ئیتالیی لە بەدواداچوونەکانیدا بۆی ئاشکرا بووە بەشار ئەسەدی سەرۆکی سوریا خاوەنی 60% پشکەکانی گرووپی" Sex Channel" کەناڵە سێکسییەکانە کە تایبەتە بە پەخشکردنی فیلمە سێکسییەکان لە ماوەی 24 کاتژمێردا و دووەمین گەورە تۆڕی کەناڵە سێکسییەکانە لە ئیتالیا.

ئەو رۆژنامەیە جەختی کردەتەوە لەوەی بەشار لە ساڵی 2003 لەرێگەی کەسێکی نزیکی خۆیەوە گرێبەستێکی بە کۆینی پشکەکانی ئەو کەناڵانە کردووە پێش ئەوەی ئیفلاسبوونی خۆیان ڕابگەیەنن، نرخی هەر گرێبەستێکیش 105 ملیۆن یۆرۆ بووە. هەروەک رۆژنامەکە خستوویەتەروو بەشار ئەسەدی سەرۆکی سوریا لە ماوەی ئەو چەند ساڵەدا قازانجێکی زۆری کردووە بە تایبەت لە ساڵی 2009 نزیکەی یەک ملیار دۆلار قازانجی کردووە و ڕەوانەی چەندین حسابی بانکییەکی نەناسراوی کردووە لە ئێران و کوبا.

ئیدی لە دوای دەرکەوتنی ئەو راستییانە ئەو وەهمە بەتاڵ بووەوە کە دونیای رۆژئاوا دیدووەت ئوممەتی ئیسلام ئیغرا بکات و لەسەر ڕەوشتی "بەرز"ی خۆی لای بدات. نەخێر بەپێچەوانەوە ئەوەی خاوەندارێتی ئەو کەناڵانە دەکات و ئەوانەشی بە تاموزرەییەوە بوونەتە بینەری پلە یەکی ئەو کەناڵانە هەر موسڵمانان خۆیانن. ڕاستە ناکرێت هاشا لەوە بکرێت چەندین ملیادێر و کۆمپانیای گەورە لە ئەورووپا لە پشتی دیان کەناڵی سێکسییەوە وەستاون، بەڵام ئەو سەرمایەیەی لە هەنووکەدا بووەتە هۆکاری بەردەوامیی ئەو کەناڵانە، ئەو سەرمایەیان لە جیهانی ئیسلامییەوە هەڵدەقوڵێن، ئەو دەستەی پاش ئیفلاسبوونی دیان بانک و کۆمپانیای گەورەی ئەوروپی و پاش قەیرانی دارایی سیستمی سەرمایەداریی، دەستی گرتووە بەو کەناڵانەوە، ئەو بازرگانە عەرەب و موسڵمانانەن کە بوونەتە گەورەترین مافیای لەشفرۆشیی و کەناڵە سێکسییەکان.

پەیوستە لێرەدا ئاماژەش بەوە بدەین، بازرگانیی لەشفرۆشیی

مژووی‌کی درێژی هەیە، بەڵام لەم سەروەختەی ئێستادا گرینگتر دوا پلەی خەبات، ئاوەژووکردنی نیە بە دژایەتی ئاینێک یان نەتەوەیەک یان چەند نەتەوەیەک، ئاوە بازرگانییەکی ڕەش و نامرۆڤانەیە کە سیستمی سەرمایەداریی جیهانیش پشتیوانی لێدەکات. بۆیەکا گرنگ لەو فاکتە تێبگەین، کەناڵە سکسییەکانیش بشکن لە پرسەی بە بازاڕکردنی لەشفرۆشیی، بە ئاوەژووکردنی پۆیستیان بە سەرنجڕاکێشانی هەموو کەسێک هەیە نەک تەنیا جیهانی ئیسلامی. بەدەر لەمەش جیهانی ئیسلامی هێندە جیهانێکی پاکیزە نیە ڕۆژاوا بیەوێت ڕوشتەکەی دابەزێنێت، بەپێچەوانەوە ئاوەژووی لە جیهانی ئیسلامییدا دەگوزەرێت زۆر لەوە ترسناکترە لە هەر شوێنێکی ئەم جیهانە دەگوزەرێت. جیهانی ئیسلامی ئاو جیهانیە دیکتاتۆر و مافیا گەورەکانی لەشفرۆشیی بەرهەمهێناوە، ئیدی دەبێت پاکیزەییەکەی لە کوێدا بێت؟.

بە ئاوەژووکردنەوە سەر کرێکی مەبەستەکەمان، جارێکی دیکە بە بیری دەهێنمەوە، زۆربەی کەناڵە پۆرن و سکسییەکان لەسەر ئاستی جیهان، لەلایەن بازرگانە عەرەبەکانەوە خاوەندارێتیان دەکرێت یان پشکیان تێدا هەیە، بۆیە هەقوایە بانگخوازە ئیسلامییەکان چیتر بالەڕەی ماسنیێت و زایۆنیزم نەهێنن پێشەوە، چوونکە ئێستا ڕاستییەکە وەک دڕوشانەوەی ئەماسەک لە ژوورێکی تاریکدا، دەرکەوتووە، بە تایبەت دەبێت بزانن، "ئێران"ی قەڵەمڕەوی ئیسلام پێبووە لە پاڕەی کەناڵە سکسییەکان و ڕەنگە ئاو هاوکارییانەشی دەینێرێتەوە بە ئیسلامگراکانی وەک حزبوڵا و حەماس هەر لەسەر پاڕەی لەشفرۆشیی و کەناڵە سکسییەکان بێت.

ستوکهولم – سولنا

ئایا کورد هەر وەردەگێڕێ یا فکرەکەی دەنێرێتە دەرەوە؟!.. هەسوێ بسکێنی

بگومان نوسین و ئاگەیاندنی گرنگی هەیە لە ناساندنی هەر شتێك بە دنیای ناوخۆ و دەرەوەی هەر کەمەگایەکدا، کورد لەگەڵ

پێشکەوتنی بارودۆخی ژیان و ڕۆشنبیری نرخی ئەم بابەتەی زانیوە، بۆیە سەرەتا کۆمەڵێك نووسەر داوای کردنەوەی یەکێتی نووسەرانی کوردیان لە وەزارەتی ناوخۆی عیراق کرد و لەو ڕێگایەوە توانیان زیاتر بڕەو بەکارەکەیان بدەن، سەرەڕای ژێردەستەیی و بارودۆخی خراپی سیاسی کوردستان، ڕۆشنبیر و نووسەرانی کورد زۆر باش درکیان بەم لایەنە گرنگەی ژیان کردووە و لەوە گەیشتوون بۆ ناساندنی هەر شتێك بۆ خستنە بەرچاوی مرۆڤ، پێویستە لەووی نووسین و ڕاگەیاندنەوە ئامادەکاری بۆ بکرێت و بخرێتە بەرچاوی کۆمەڵگا، لەو بارەیەوە هەر کاتێك دەرفەتێکیان بۆ ڕەخسابێت درێغیان نەکردووە، لە چاپ و بڵاوکردنەوەی مۆژوو و ئەدەب و فەرهەنگ و کەلتور و هەموو بوارەکانی ژیانی کورد، لە دووتوێی کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامەکاندا بڵاویان کردۆتەوە، بۆ ناساندن و ڕۆشنبیرکردنی نەتەوەکەی خۆی، لەوەش زیاتر بۆ ناساندنی مۆژوو و فەرهەنگ و ئەدەبی گەلان بەخوێندەواری کورد، هەزاران کتێبی نووسەرانی بیانیان لە زمانە زیندووەکانی دنیا وەرگێڕاوە بۆ سەر زمانی شیرینی کوردی و پێشکەش بە خوێندەوارانی کوردیان کردووە.

ئەگەر سەنج بدەین لە هەموو ئەو دەرفەتانەی کورد لە ڕووی سیاسیەوە هەندێك ئارامی بەخۆیەوە بینیبێ و هەناسەیەکی ئاسوودەیی هەڵکێشابێ، نووسەرانی کورد سەدان کتێب و گۆڤار و ڕۆژنامەیان نووسیوە و زۆریشیان لە زمانە زیندووەکانی دنیا وەرگێڕاوە بۆ سەر زمانی شیرینی کوردی، بۆ نموونە لەدوای شۆڕشی 14ی تەموز 1958 و ماوەی چوار ساڵی بەیانی ئاداری 1974 درێغیان نەکردووە و بە نووسینەکانیان کتێبخانەی کوردیان دەوڵەمەند کردووە، ئەمجارەش لەدوای ڕاپەڕینی خەڵکی کوردستان لە ساڵی 1991 و هاتنە ئارای کەشی ئازادی و دیموکراسی و دەستەبەر بوونی زیاتری بوارەکانی بڵاوکردنەوە، زۆر کتێب و بابەت کراوە بەکوردی، ئێنجا هەرچەندێك بێت، لەووی چەنایەتی و چەندایەتی ئەوە بابەتێکی تڕە، بەڵام ئایا کورد تاکەی هەر لە زمانی بێگانەوە نووسین وەردەگێڕێت بۆ سەر زمانی کوردی، ئەگەرچی تاکو زیاتر فەرهەنگی نەتەوەکانی تر بناسین بۆ ئەمە زۆر گرنگە، بەڵام بەڵای من پێویستە لەمەودوا نووسەرانی کورد بەهاوکاری حکومەتی هەرێمی کوردستان زیاتر گرنگی بەوە بدەن، نووسینی نووسەرانی کورد لەهەموو بوارەکانی ژیان وەربگێڕێت بۆ سەر زمانەکانی تری دنیا، بۆ گەیاندنی دەنگی خۆی بەدەرەوە، چونکە دوژمن و نەیارانی کورد هەمیشە لەو ڕێگایەوە توانیویانە نەتەوەی کورد لەبەرچاوی دنیای دەرەوە بە نەزان و دواکەوتو و شەڕانگێز لەقەڵەم بدەن، ئێستاش ماوەیەکە نەیارانی کورد بەتایبەت خەڵکانی

داخ لەدێی عەرەب لەهەموو بوارەکانی ژاگەیاندن هەوڵی ناشیرین کردنی کورد و تێکدانی قەوارەی هەرێمن، بەردەوام بینەر و بیستەر هاندەدرێت دژی کورد، پێویستە نووسەرانی کورد بەجدی بیر لەم لایەنە بکەنەوە و هەموو بوارەکانی ژاگەیاندن گرنگی پێ بدەن بە هەنارەکردنی زانیاری دەربارەی ناساندنی ژووی جوانی مێژوو و فەرهەنگ و کەلەپوری کورد، تا چیتر لەسەر زمانی دژەکانمان چارەنووسمان دیاری نەکرێت، بەکو خەمان وەکو ئەوەی هەین لە دنیای دەرەوەی بگەیەنین، ئەمەش گەلێکین خاوەن خاك و نەتەوەی خەمانین و مێژوو و فەرهەنگ و جوانی خەمان هەیە و ئارەزوومان لە ئاشتی و پێکەوە ژیانی گەلانە و دەمانەوێت مافەکانمان دەستەبەربێت، بەئازادی و ئاسوودەیی لەژێر چەتری دیموکراسیدا لەوڵاتی خەمان بەئازادی و ئاسوودەیی بژین.

٨مارس چێن بوبێ ٨مارس.. ناسر ئێسغێری.. وێرگێرانی: کاوێ عومێر

• ٨ی مارس، بیرکەی ژنێکە کە بتوانرێت بژێژی جیهانی ژنان ناوببرێت و کەشێو داخوازیێ گرنگەکانی ژنانی تێیداچێبیتێو ، خواستێ کانیان بێ یەکسانی لەمافەکان و هەستانەوەو خەبات لەپێناو لێ ناوبردنی نایەکسانی لەمافەکاندا لەدژی ژنان و خەبات لێ دژی ئێو خراپ کێک وەرگرتنەی کە لە کەمکێگەی چینایەتیدا هەیە،وە لەو جیاوازیێ کێگەزیەی کە لە نیوان کێگەزی ژن وپیاودا هەیە بەئاگاهاتون. تێنانێت ئەمەش ئێگەر پرسیار لەهەر کەسێکی دادپەروەر بکرێت کێناوی نالەبارترین جۆری هەڵاواردن بهێنێت،بگومان هەڵاوردنی دژی ژنان و بێ مافیەکانی ژنان بەرجەستەدەکاتەوە. وێ ڕەک هەر بۆو هەیشەویێ کە کەشێ ژنان و خەبات بێ لابردنی نایەکسانی وئێو ستەمێ زۆرێی کەلێ دژی ژنان لێ ئێران بڕیوێ دەچێت زۆر بەرجەستەیێ. لەم ڕووەیێ کە ڕەژی ٨ مارس لەپێگەیێکی تایبێتی بەهرەمەندێ بەدیاریکراویش لێ ئێران، لەبەر ئێویێ کە ژن لێ ئێرانی ئەمڕۆدا ئیتر بێ ماف نیێ، بڕەکو ژن بون

یەکسانە بۆنەبون! بەهیچ ، نرزانراو! نکولی کردن لەبونی دەکرێت! هەموو ژنێک سوکایەتی بەبونی دەکرێ! ژن لەم کۆمەڵگەیەدا ژنانە سوکایەتی پێدەکرێت! ژن تەنانەت وەکو کارەکەریش بەمانای کۆنی وشەکە حسابی بۆناکرێن لە یاسا ئیسلامیەکانی ئەم مەملەکەتەدا،کە یەلەی سەکسی پیاوانە.جگرە کەیلەیەکە کە ئەبێت وەسیلەی چێژی'سەکسی زگرتر'دەستەبەر بکرێن.لەبارودۆخێکی لەوشێوەیە کە گرنگی ٨مارس بە ژنانی ئێرانی دوبارانبەر دەکرێن.
لەم کورتە مێژوەی ٨مارسدا ناچارم کە چاوپێشی لە لایەنی شیکارانەتری مەسەکە بکەم.سەبارەت بەکۆشکانی ژنان وتەنانەت مێژوچێی ٨مارس کەئەتوانریت چەندین کتێب بنوسریت.بۆیە ئیستا ناچارین کە هەر بەم نوسینە ئازی ببین.

بارودۆخی ژنان بەر لە لەدایک بونی ٨مارس
٨مارس،ڕۆژی جیهانی ژنان،هەروەک یەکێ ئایار "ڕۆژی'کارکەر" لە ئەمریکای باکور،یەشکەی لە خەباتی کرێکارانی ئەمریکادایە بە هەناخوارەوەی کاتی کارکردن و بارودۆخی باشتری کار.
گۆشەی پیشەسازی و لەئاکامدا بەرهەمهێنانی سەرمایەداری و شارنیشینی، بەشێکی گەورە لە جوتیارانی لەزەویکانیان کردەوە و بە بەدەست هێنانی پارەوناوێک ڕوانەی شارکانی کردن.ژنان ومنداڵان،لە زۆربەی بەشکانی کاردا،لە هەلومەرجێکی زۆر خراپی کارکردندنی تاقەت پڕوکیندرا کاریان پێدەکرێن.کارکان هەر وەک ئەمەی ئێران بە سەر کاری پیاوانە وکاری ژنانە دابەشکرابون.ژنان بەگشتی لە کارگەو کارخانەکانی ڕستن وچنین وکاری ناومان لە بارودۆخێکی ترسناکی کارو بەکرێیێکی کەمی لەئاستی مەمرەو مێژیدا بەکاریان دەهێنان.
لەو سەردەمە کە لەمێژوی کۆمەڵگەی چینایەتیدا بوو کە سەروکەڵەی یەکەتیکرێکاریە سەرتایەکان دەردەکەوتن. کەچیهەر ئەو یەکەتیە کریکاریانەش کەمتر سەرنجیان لەسەر بارودۆخی ژنان بوو.لەگەڵ ئەوشدا ئەم بۆتنها خەباتی کرێکارانی پیاو نەبوو، کە هەکاری پاشکۆی خاوەنکارەکان و دروستبونی یەکیەتیەکان بۆت.
لە هەرشوێنێک خەباتێک دەستی پێبکردایە،ئەگەر ژنانی کرێکار ڕاستەوخۆ لەو خەباتەدا بەشدار نەبونایە،ئەوە خەزانی کرێکارانی مانگرتوو لە پشتی ئەوانیشەوە ژنان دەورێکی گرنگیان لە بەرەوپێشبردنی ئەو خەباتەدا هەبوو.لەچیرۆکە تاڕادەیێک فۆلکلۆرە هاوچەرخەکاندا باسی ئەوە کراوە کە ژنانی کرێکار لە کارگەی ڕستن وچنینی شاری نیۆرک لە ساڵی ١٨٥٧ ناڕازایەتیەکیان بەرکخست لەدژی بارودۆخی ناهەمواری کارو کرێی زۆر کەم. ئەو چیرۆکە دەڵێت کە ئەو

نارەزایەتیانە بەدەست تووڕەیی پۆلیس کۆتای پێهات؛ بەڵام دوو ساڵ دوای ئەو مانگرتنە لە مانگی مارسدا هەر ئەو ژنانە مانگرتنی یەکەمین یەکێتی کرێکاری خەیان هەر لە ناوەندی کارکانیاندا ڕاگەیاند.

لە ساڵی ١٩٠٣ هەستەوەرانی کرێکاری وبەدیاریکراویش ژنان لە مەیدانی هەستەوەرانی کۆمەڵایەتیدا،خەباتیان لە پیناو پێکهێنانی کۆمەڵەی یەکێتیە کرێکارانی ژنانیان بردە پێشەوە و ئامانجی سەرەکی خەیان بە باشترکردنی بارودۆخی سیاسی،کۆمەڵایەتی و ئابووری ژنان دیاریکرد.

لە دوایین یەک شەممەی مانگی فێبرووری ساڵی ١٩٠٨دا،ژنانی سۆسیالیستی ولایەتە یەکگرتووکان، بەڵکخستنی خۆپیشاندانێک داوای مافی دەنگدانیان بە ژنان و مافی بۆشداریان لە سیاسەت وباشتر بونی دۆخی کۆمەڵایەتی و ئابووری ژنانیان بەرزکردەوە.دواتر ساڵی (١٩٠٩)،نزیکەی ٢٠٠٠کەس لە کەبونەوەی هەژی ژناندا بە ڕیزگرتن لە ناڕەزایەتی ساڵی پێشوی ژنان،لە مانهاتنی شاری نیۆرک بۆشداریانکرد،هەر لەو ساڵەدا،نزیکەی ٣٠هەزار کەس لە ژنان لە سەرمای هەرەپۆوکەنەری زستان،بە ماوەی١٣هەفتە بە باشکردنی هەلومەرجی کارکەیان دەستیان دایە مانگرتنکی گشتی.ژمارەیەک لە هەسوەاوانی ئەو مانگرتنە دەستگیرکران، پاشان کۆمەڵەی یەکیتیە کرێکاریکانی ژنان مەرجی ئازادی دەستگیرکراوکانیان دابینکرد بە پەدانی بەرتن(کەفالەت) نامەی تاادەیەک بەرز، وە لە هەمان کاتدا بڕکی زەریش کۆمکی مالیان کرد بە سندوقی مانگرتنی ئەوکرێکارانەی کە مانیان گرت بوو. بەجیا لە مەسەلەی خەبات بە بارودۆخی کاری باشترو یەکسان لەگەڵ پیاواندا،مەیدانکی گرنگی خەباتی ژنان لەو سەردەمەدا،مەسەلەی مافی دەنگدانی ژنان و بۆشداریش بوو لە بەیوەبردنی ئیدارەی سیاسی کۆمەڵگەدا.خەبات بە مافی دەنگدانی گشتی ولە وانەش مافی دەنگدانی ژنان ،لە زەرەک لە وەاتاندا لە پەرەسەندنداببوو.ئەلکسەندەر کەنتای ئەنت لە ڕوسیا لەو سالانەدا هەستی ژنان ئەوەندە بەکەم گیرابوو کە جگە لە ژنان وئەوانەی نزیکی دەرونیان هەبوو لە نزخشخانکاندا. هەموو هاوەاتیانی کۆمەڵگە مافی دەنگدانیان هەبوو! لەبەریتانیا جان ئیستوارت مەیل یەکەمین ئەندام پەڵەمان بوو کە بەرگری لەمافی دەنگدانی ژنان کرد کە لەگەڵ دژایەتی تەواوی پەڵەماندا بەرەوبویەوە.

بەکورتی ژنان لە نیوزلاند لە ڕێکەوتی ١٩سێپتەمبەری ١٨٩٣، بەیەکەم جار لەوەاتکدا مافی دەنگدانیان بەدەست هێنا.پاشای پروسیا لە ساڵی ١٨٤٨، لە پاشکشەیکی سیاسی لەبەرامبەر شۆشدا،کۆمەک بەژن ئەدات کە یەکک لەوانە مافی دەنگدانی ژنانە کە هیچ کاتک

جۆ بەجۆ نەکرا.
٨مارس چۆن لەدایک بوو؟
لەساڵی ١٩١٠ بیرکەی ڕۆژێک بۆ ناوی ژنان لەسەرتاسەری ئەمریکا لەلایەن هەڤسۆاوانی بزوتنەوەی ژنانەوە بۆ هەند وەرگیرا. هەر لەو ساڵەدا نوێنەران بۆ دوەمین کۆنفرانسی ژنانی سۆسیالیست ئینتەرناسیۆنالی دوەم لە کۆپنهاگن، بۆ ئامانجی پیشیاری دیاریکردنی ڕۆژێکی تایبەت وەک ڕۆژی جیهانی ژنان بڕیاریان کرد. ڕۆژێک کە داخوازی سیاسی، کۆمەڵاتی وئابوری ژنان. لەوانە مافی دەنگدانی ژنان بەرجەستە بکاتەوە، ئەگەرچی بە سۆسیالیستەکان وبەدیاریکراویش کۆمۆنیستەکان لەو سەردەمشدا کێشەی ژنان جێگایەکی تایبەتی هەبوو. بەڵام بە هەندێک لە ئابڕانی دیاری کۆمۆنیستی ئەو سەردەمە مەسەلەی مافی دەنگدانی ژنان بەکەم وەردەگیرا لە بزوتنەوەی کریکاری ئەو کاتەدا. پیاوانێک بەبیروباوەڕی دواکەوتوانە لەدژی بڕیاری ژنان بوون لەکاروباری سیاسیدا و ئابڕانێکی کۆمۆنیستی کە خاباتیان بۆ مافی دەنگدانی ژنان بەکەم وەردەگرت. پەداگریان لەسەر مافی دەنگدانی ژنانیان بەخستنەوەی دوبڕەکی دەزانی. حزبی سۆسیال دیموکراتی کریکارانی ئەڵمانیا کە قوراسییەکی خۆی هەبوولە بزوتنەوەی سۆسیالیستی ئەوسەردەمدا. بەڵابڕانێکی وەک کلارا زیتکین توانی تاادەیەک پاشکۆشە بەو بیروباوەڕە دواکەوتوانەیە بکات.

کلارا زیدکین بەئیلهام وەرگرتن لە خەبات وهەڤسۆانکانی ژنانی کرێکاری بزوتنەوەی کرێکاری ئەمریکا وهەڤسۆاوانی سۆسیالیستی ئەو بزوتنەویە، چوارچێوەی پشنیارکانی خۆی بە ڕۆژێکی تایبەت بە ناوی "ڕۆژی جیهانی ژنان" وە ئامادەکرد بە ئەو کۆنفرانسە. لە پشنیارکەیدا کلارا زتکین ئاماژەی بەوەکرد بوو کە هەموو ساڵێک لە هەموو وڵاتاندا ڕۆژێک بەناوی ژنانەوە بکرێ جۆرن هەتا تێیدا داخوازیکانی ژنان لەو ڕۆژە دیاریکراوەدا بەرز بکرێتەوە. ئەم کۆنفرانسە کە زیاتر لە ١٠٠کەس لە ١٧ وڵاتی دونیاوە، لە ناویاندا یەکەمین ٣ژنە پەڵەمانتاری فینلاندی تێیدا بەشدار بون، بە کەی دەنگ پشنیارکەی کلارا زیدکین یان لە کۆشکی گەرمی پە شەوشەوقی دەستانەو بە خۆشی وهەڵهەڵە کۆشان پەسەند کرد. بەو شێوەیە'ڕۆژی جیهانی ژنان" بەبە دیاری کردنی ڕۆژێکی دیاریکراو لە ڕۆژ ژمەردا لەدایک بوو. ئەم کۆنفرانسە دروشمی "ای یەکسانی ژنان"، خەباتمان بە گەیشتن بەسۆسیالیزم بەهێز دەکات." هەموو ساڵێک لە ڕۆژی جیهانی ژناندا بەرزو بەرجەستەبکەنەوە.
باسیکی زۆر لەو کۆنفرانسدا هاتکایەوە. باس لەسەر موچەی مانگانەی

ژنان،لەناویشیاندا مافی دەنگدانی ژنان و بەیاننامەیان سەبارەت بە مافی دەنگدانی ژنان ودەنگدانی گشتی،موچەی دایکایەتی بە ئەو دایکانەی شویانکردوە بەبێ لەبەرچاوگرتنی ئاست و سنوری دارایی کەسەکان،کە مافی دەنگدان لەو سەردەمدا بنەماکەی بووپەسەندکران. باسی گرنگی تریش لەوانە قەدەغەکردنی شوکاری کە لەو ووەوە زیانیان بە تەندروستی جەستەیی ژنان دەگەیاند دەستپیکرد. ئەو بەیاننامە وبەیارنامانەبون کەلە پێوەندبەوانەوە پەسەندکران.کرێیی یەکسان لەگەڵ پیاوان،هەشت کاتژمێر کار کردن لەڕۆژێکدا،هەوەشاندنەوەی کاری قەنتەراتی وگرێبەست،کرێیی گونجاو بە بەکاران وکرێیی تەواو بە ئەوژانی پشووهتد لەو باس وبەیارنامانە بون کە لەو کەنفرانسدا خرانەبەرباس وپەسەندکران. (لەبارەی ئەو کەنفرانسەوە شرۆڤەی زەرو ورد کراوە، ئەو کەنفرانسە یەکێک لە گرنگترین کەنفرانسەکانی جەری خەی بوە،پێویستی بە ئاماژەیە،کە ئەلکساندا کەنتای ،یەکیک لە ئابەرانی بەرجەستەی مەیدانی ژنانی حزبی بەلشەویک لە ئوسیا،لەو کەنفرانسدا لەدژی موچەی دایکایەتی بوو بە دایکانی شوکردو و ئەو داوای ئەو مافەی کرد بە هەموو دایکان بەبێ لەبەرچاو گرتنی ئەوەی لە شویانکردوە یان نا.

سالێک دوای پەسەندکردنی ڕۆژی جیهانی ژنان لە کەنفرانسی ناوبراودا،لەلایەن هەسوراوانی بزوتنەوەی سۆسیالیستی و بزوتنەوەی ژنان و بە بەشداری زەر چالاکانەی کلارازیدکین خەی لە ڕۆژی ٨مارسدا نا بە ئکو ١ ١٩مارس جەژنیان گەا.لەگەڵ ئەوەشدا ١٩مارس بەکەوت نەبوو .وەک ئەلکساندرا کەنتای دەیت ،بە حزبی سۆسیال دیموکراتی ئەمانی ڕۆژیکی مەژویی بوو. هەروەک پێشتر باسمکرد ڕۆژی ١٩مارسی ١٨٤٨ و لە ئەنجامی پاشکەکشێیان لەبەرامبەر شۆرشی ئەو ساەدا،پاشای پروسیا بەنێنی دابوو کە مافی دەنگدانی ژنان بەسمی بناسێت.

بەهام ساڵی ١٩١١ساڵی ٢٠١٠ هەواڵێک لە ئینتەر نێت و کەناڵی ئاسمانی نەبوو.هەواڵی ڕۆژی جیهانی ژنان و ئامادەیی بە ئەو ڕۆژە لە گەگەی بەیاننامەو بەاوکراوە هەواڵیە سەرتایەکانی ئەو کاتەدا بەاودکرایەوەو بەرەو پیش دەچوو. چەند هەفتە پیش ١٩مارسی ئەو ساە،دوو بەاوکراوەی گرنگ لە ئەمانیا(ڕۆژی ژن) و لە نەمسا(ڕۆژی ژنان)لە ئاستیکی فراواندا بەاوکرانەوە ، وتارو بابەتی جەراوجەر بە شێوەی ڕۆژنامەی دیواری کە باسیان لە کێشەی جەراوجەر دەکرد و بە مانشیتی"ژنان وپەلەمان"ژنانی کرێکار و کاری ناوچەیی"،ژنانی ماڵەوە چی لەسیاسەت بکەن؟"،و شتی تریان بەاو دەکردەوە.هەروەک لە مانشەتی ئەو بلاوکراوانەوە دەردەکەوت دەستیان بردبوو بە باسکردنی

یەکسانی ژنان وپیاوان لە بەشداریان لە کاروباری سیاسی،کۆمەڵایەتی و ئابوری وهەواردنی دژی ژنان لەهەموو مەیدانەکاندا.هەرچەندە بەنەی جیهانی ژنان لە هەدوو وڵاتی ئەمانیا ونەمسادا بەرجەستە بوو بەڵام ئێم مەراسیمە لە وڵاتانی تریش،لەوانە سوید و دانیمارکیش بەیەوە دەچوو.کەی گشتی زیاتر لە ملیۆنێک کەس لە مەراسیم وەپێوانە هەڵکخراوەکاندا بینراون.سەرباری داخوازی مافی دەنگدانی یەکسان،داخوازی تریش لەوانە هەوەشاندنەوەی هەاواردن لە شوینی کار،مافی فەربونی کار،مافی کارکردن وشتی تریش داواکرابون.

سەرکەوتنی ئەو جۆرە،زەر لەو چاوەوانیە زیاتر بووە کە هەسوەاوانی ئەو مەیدانە هەیان بوو.کەنتای سەبارەت بە مەراسیمەکانی ئەمانیا و نەمسا لەناو ئەو هەراو زەنای کەمەدا دەەت کە لە هەموو گۆشەو کەنارو لە شارو شارۆچکەیەکدا مەراسیم بەەوەچوە. پیاوان خەریکی کاری ناومان دەبون وژنانیش ئەو هەژە بەشداریان لە کەشە سیاسیەکان وکاروباری دەرەوەی ماەویان لە ئەستە گرتبوو.

هەژی جیهانی ژنان تا ساڵی ١٩١٣ لە هەژەکانی جگەلە ٨مارسدا جۆژنیان دەگەا.هەژی جیهانی ژنان لەو ساەدا کە گەرمەی بزوتنەوەی ناەزایەتی دژی شەی جیهانی هەزکی زەری لە زەرەک لەوڵاتاندا وڵاتانی ئەورپی ولەوانەش یەکەم جاربوو لە وسیادا مەراسیم بکەن. لە زەرەک لە وڵاتاندا ئەو "هەژە"لە ٨مارس و یان لە چەند هەژ پەش وپاش ٨مارس،یان دژی شە ویان لەهاوپشتی لەگە ژنانی وڵاتانی تری لەجەنگدا هەز لەدەگرت. گرنگی ساڵی ١٩١٣لەو لایەنەوەیە کە هەژی ٨مارس لەو ساەدا وەک رەژی جیهانی ژنان جەکەوتو و بوو. لە کەتایدا هەژی ٨مارس لە ساڵی ١٩٧٥دا واتە نزیکەی ٩٠ساڵ دوای خەباتی سەخت بە جۆ خستنی هەژەک بەناوی هەژی ژن،هەڵکخراوی نەتەوەکگرتوەکانیش ملی بەو هەژەدانا وەک هەژی جیهانی ژنان.

گرنگی ئەمڕەی ٨مارس

ئەلکساندرا کەنتای لە هەندەک نوسیدا سەبارەت بە ٨مارس،پرسیارەک دەخاتە پیش:

"ئەگەر هەژی جیهانی پشوی گشتیە بە هەموو پەلیتاریا ئەی بەچی ئەمە ناومان لەناوە هەژی ژنان؟ئەی بەچی ئەمە بەنە و کەبونەوەی تایبەت کە بەدیاری کراوی ژنانی کرەکار و جوتیارانی تەدا بانگەواز دەکەین،بەرپا دەکەین؟ئایا ئەمە یەکەتی و هاوشتی چینی کرەکار ناخاتە مەترسیەوە؟ دواتر ئەو خەی وەامی بابەتەکە ئەداتەوە. بەام بەبە لەبەچاوگرتنی وەامی ئەو بەو پرسیارەی لە باردەخەکی

دیاریکراوی ئەو کاتەدا ئیدانەوە. بە بەچونی من ئەمرۆش دەتوانرێت هەمان پرسیار بکرێت،ئاستی کارەکە ئەوێیە کە شەو بەرهەم هێنانی سەرمایەداری لە بەشی زۆری دونیادا پێویستی بەکاری هەرزان و جیاکاریە بە بەربەرەکانێ بە پشبەکە وهاندان بۆو کەوتنەخوارەوە بە بنی دەڕەکە ئیدات.لەم هەوە و تێکەشانەدا ناچارە کە جیاوازی ڕەگەزی، نەتەوەی،زمانی،ڕەنگی و هتد بڕجەستە بکاتەوە،ئەوەی کە بەدرێژایی میژوو بۆی ئاسانتر بوە،سەپاندنی بی مافی ژنان بوە بە هاوکاری وەگرتن لە ئاین و ئاکیشاناوەی ئاین بوە بە پیشەوەی مەیدان.

ئەمە لەڕەژی جیهانی ژناندا،داخوازیەکانی ژنان بەرز دەکەینەوە بچیە؟ بۆ هەیەوێیە کە پێوەری ئازادیخوازی هەر کەمەڕگەیەک لە بڕگری لە ژنان ولە مامەڕەیان بە مافەکانی ژنانەوێیە. ئەمە مڕاسیمی ۸مارس بەناوی ژنانەوە بڕپادەکەین بچی کە لە کەمەڕگەی ئەمەدا ژنان بەهەمان ئادەی هەر ئەوساناەی دەیەی یەکەمی سەدەی ئابردو بە مافن.سوکایەتیان پی دەکڕت و لە بەشەکی زۆری دونیادا وەک نیوەی پیاو دادنڕێن و دەسەڵاتدارانی بەشەکەی تری دونیا ملیان بەم بەکەم زانین و سوکایەتیە داوە و سودی لەوەردەگرن.بڕگری لەمافەکانی ژنان نەک تەنها زڕڕ بێیەکەتی ویەکپارچەیی بزوتنەوەی کریکاری ناگەیەنێت لە خەباتیاندا بە گەیشتن بە ئازادی ویەکسانی ئاستەقینە، بەڵکو ئەم بزوتنەوەیە بەهێز دەکات؛لەبەرئەوەی ژنان کە ئەمە بەهەمان ئادە لە بەرهەم هێنان وبنیاتنانی کەمەڕگەدا بەشدارن کە پاوان لەو ئڕکەدا بەشدارن.

۸مارس ڕەژی چینی کڕکار،۸مارس ڕەژی ژنان و پیاوانەڕەژی ناڕەزایەتیە بە بە مافی ژنان لەم دونیادا.

۲۰۱۰\۲\۲٤

.....

.....

یادی بەخێر مەنسور فەرزاد دوو هەفتە پێش ۸مارسی سەی ۲۰۱۰ پێیوەندی پێوەکردم و داوای لێکردم کە کورتە مێژویەک لەسەر ۸مارس بنوسم بۆ باوکراوەی "ئیسکرا" باوکراوەی کەمیتەی کوردستانی حزبی کەمۆنیستی کڕکاری

ئێران،مەنسور فەرزادم تەنها جارێک لە نزیکەوە بینیم کە ئەویش لە کۆنگڕەی ٦ی حزبی کەمۆنیستی کڕکاری ئێران بوو لە سوئید.ئەگەر دەمزانی ئەم نوسینە بیرەوەی تاڵی مەرگی ناوادەی مەنسور فەرزادم بۆ زیندەو دەکاتەوە،لەوانەیە ئەوکارەم نەکردایە؛بەڵام ئەگەر ئەوکارەشم نەکردایە،لەوانەیە دوای مردنی دوبڕانبڕ ئازارم بچشتایە!نوسراوەی "۸مارس چۆن بوو بە۸مارس؟"نوسینەکە بە ێیزگرتنی

خەباتی ژنان لەسەرتاسەری دونیاو نوسینیکە بۆ یادی مانسور فەرزادی زەر خۆشویست.یادی بەرزو بەنرخ بێت

۲۳فێبروەری ۲۰۱۲
۲۰۲۱\۲\۲۷

مەرگی قوتابخانە, ئازادی مرۆڤ.. وەرگێران و ئامادەکردن: عیسا بەتانی

ژان ژاك رۆسۆ؛ یەکەم کەس بوو کە بانگەشەی بۆ نەهێشتن و دەستهەڵگرتنی لە قوتابخانە کردوو، ئەو لەو بڕوایەدایە کە (منی سرووشتی باشترە، پێویستە لەهەموو شتێك دوور بخرێتەوە کە تێکی بدات). ئەو بیردۆزەکەی خۆی لەسەر ئەو بنەمایە هەڵچنیوە بۆی سرووشت وا دەخوازێت منداڵەکان منداڵ بن بەر لەوەی وەکو پیاو ببینەدرێن؛ بە پێچەوانەوە دەست بە میوێك دەبێین کە هێشتا پێنەگەیووە.

دوای ژان ژاك رۆسۆ چەندین نووسەر و تیۆڕی دیکە لەهەمان ڕوانگەوە بانگیان بۆ هەڵوەشاندنەوەی قوتابخانەکان کرد و ئەوانیش داکۆکیان لە بیروباوەڕی رۆسۆ کردوە کە بەپێی یاساکانی سرووشت؛ چاکسازی کەمایەتی لە چاککردنی تاکەوە سەرچاوە دەگرێت بۆ ئەوەی دامەزراوە پەروەردەیی و جڤاکییەکان دەست بخەنە نەو ئەو بابەتە، ئەوانیش چوونەوە سەر قسەکانی رۆسۆ و ڕایانگەیاند کە منداڵی ئازاد تەنها خوازیاری ئەنجامدانی ئەو کارەیە کە دەتوانێت بیکات و ئەوەی ئارەزووی بکات دەیکات, رۆسۆ نیشاردەتەوە کە بنچینەی سەرکی بیرکردنەوەکانی ئەو سەبارەت بە مەسەلەی پەروەردە بریتیە لە دوورخستنەوەی منداڵ لە قوتابخانە و لەمووە دەڵێت: (ئەو بنچینەیە بەسەر قەناغی منداڵێتی دا بچەسپێنن؛ دواجار هەموو بنەماکانی پەروەردەتان دەست دەکەوێت).
ڕەبازی دژایەتی کردنی قوتابخانە بە ڕەسەوە کۆتایی نەهاتووە، لەدوای ئەو چەندین نووسەر و تیۆڕوانی وەکو (جۆن هۆڵت)

بەردەوامیان بەو بیردۆزە دا، چەمکی (بە قوتابخانە لەلایەن هەڵبژاردنەوە داهێندرا و چەندان پەرتووك و گۆڤاری سەبارەت بەو نووسین و لێچاپی دا لەوانە گۆڤاری (پێگەیاندنی بە قوتابخانە)، و دوای ئۆپراسیۆن (ئیڤان ئیلیتچ)ی نووسەری پەرتووکی (کۆمەڵگای بێ قوتابخانە) و (ئیڤەرت ریمەر)ی نووسەری (پەرتووکی مەرگی قوتابخانە) بە درۆژنەدەری هەمان ڕووت هەژمار دەکرێ.

جێ هەڵەت لە سەرەتاکانی نیوەی دووەمی چەرخی بیست بە بڕاڤی دژایەتیکردنی سیستەمی قوتابخانە حکوومەتکان دەستی بە بانگەشەکردن بۆ لابردنی قوتابخانە کرد، ئەو پێیوابوو کە لە دەرئەنجامی بەدەمەوەهاتنی گەشەنکارییە ئابووریەکان لەدوای شەڕی پیشەسازی دا قوتابخانە دروست بوو، قوتابخانەکان لەسەر بنچینەی (تاکە پەوەرێك بۆ هەموان) کرایەوە کە هەمووان لەووی تەمەنەوە هاوشێوەن و خرانە نێو هەبەکی خوێندنەوە و یەك پڕۆگرامی خوێندنیان خرایە بەردەم و ڕێگەیان پێنەدرا ئەوە هەبژێرن کە دەیانەوێ فێری ببن. لەم سەنگەشەوە هەڵەت دەکات: (یاسا و پێوەندی توند حەزی ئازادی لەلای تاکەکان دەکوژێت و دواتریش داهێنان... هەمووان دەبنە کۆپی یەکتری و جیاتاکی لێنوانیاندا هەڵدەبژێکێت).

وەکو جەگرەوە بە خوێندنی قوتابخانە هەڵەت دوو ڕێگەی باسکردووە کە یەکەمیان لە ڕێگەی پڕۆگرامی خوێندن کە لەلایەن باوانیانەوە چاودێری و بەدواچوونیان بۆ بکرێ و بە (فێرکردنی ماڵ) ناوزەدی کرد، ڕێگای دووەمیش کە بەلای ئەوەوە ئازادی پتر دەخسێنێت ئۆپشن (بە قوتابخانە) یان (ئان سکوڵینگ) بە بوونی هیچ جۆرە پڕۆگرامێکی خوێندن و تەنها پاڵپشت بە فێربوون خواست و غەریزەی سرووشتی مرۆڤکان بێت بە فێربوون.
جیا لەوە هەڵەت ئاماژە بە شتێکی دیکە دەکات و پێیوایە کە بوونی قوتابخانە تەنها خزمەت بە سیستەمی ئابووری جیهانی دەکات و ئەو بونیادە ئابوورییە زۆبەڕەحای جیهان پۆیستی بە ملیۆنها کرێکار و بەڕێوەبەر و ئەندازیار و پزیشك و ڕەی قوتابخانە هاوشان لەگەڵ شەڕی ئابووری ئەمریکا و ئەوروپا پێڕەی پێدەدا و بەپێی ئەو پێلینکارییە ئابوورییە؛ بەهای مرۆڤ یەکسانە بەو ڕەڕەی کە لە سیستەمەکەدا دەیگێڕێت. بەگەش بە ئەو لێکدانەوەیە دەهێنێتەوە کە هەکارەکە ئەوەیە پزیشکان و ئەندازیاران بە چینی باڵا و ڕەزڵگیراوتر دەبیندرێن و کرێکارەکانیش بە خواروتر لەوان؛ ئەو دەڵێت :(سیستەمی ئابووری ئەو چوارچێوەیەی بە مرۆڤکان داتاشیوە).

جێ هەڵەت هیچ پاساوێك بە خوێندنی پڕۆگرامەکانی خوێندن نابینێت و

بە تەنزەوە دەڵێت:(ئەمە نازانین لە پاشەڕۆژدا پەیوەستیمان بە چ جۆرە زانیارییەك دەبێت، بۆیە گەڕیین پەشوخت بیانخوێنین).
دوای هەڵبژاردنەکانی ئێران ئیلیتچ (نووسەری پەرتووکی کەمەندگای بە قوتابخانە)؛ کە فیلەسوفێکی نەمساوی و لە بەناوبانگترین بیرمەندە هاوچەرخەکانی ئەو وڵاتەیە، ڕەخنەی لە بوونی قوتابخانە گرت و جەختی لە پەروەردەکردنی تاك لەسەر ئازادی کردەوە. ئەو خاوەنی ئەو گوتەیەیە کە دەڵێت: (ئەگەر زانست و زانیاری لەنێوانی دیواری قوتابخانەدا بێت؛ ئەوا پەیوەستە دیوارەکانی بەوخەندرێن تاکو زانست و زانیارییەکان بەسەر ببڕێتەوە… ئەگەریش زانست لە دەرەوەی قوتابخانەکان بێت ئەوا دەبێت مندااڵ زیندانیکراوەکانی نێو قوتابخانە ئازاد بکرێن و ڕەگایان بە بکرێتەوە تاکو بەدوایدا بگەڕێن … ئەمە لە قوتابخانەکاندا زۆر فێر دەبین بەڵام لە ژیانی ڕۆژانەماندا کەم سوودی لە دەبینین).

لابردنی نێوانی نێوان کەمە و کەمەگاو گەیینی بەدادگەریی، چی دەگەیەنێت!؟.. تاهیر عیسا

عەلی باپیرو کەمەکەی، دواجار دانیان نا بەوەی ئەوان لەدەڵەک و کەمەگاش لەدەڵەکی دیکەدان!
هەر ئەو هەوتە سیاسیەی دەورانێک داعشئاسا، جیهادو تەکشانی خەیان لەتەرجومەکردنی دەقەکانی قورئان و فەرمودەکانی پەیامبەرکەیانەوە بەرجەستەکردو دەبینیەوە و هەڕەشەی سوتاندن و لەناو بردنی تەو وشکی کەمەگای کوردستانیان بەیەکەوە دەکردو تەواوی ئەو حیزب و هێکخراوە نا ئیسلامیانەی ئەمەکە لە پەڵەماندا چلە ئاستی عەراق و چلە ئاستی کوردستاندا لەگەیان هاوبەش و شریکی پاراستنی سیستەمێکی سیاسیی ئابووری کەمایەتیی چوسێنەران، بە تاغوت و کافرو مولحیدو لەخوا هەگەاوە دەزانی!
کردەوگەلی تیرەریستیانەو وەحشیگەریانەی وەک هەشتنی تەزاب بەقاچی ژنانی بەقەولی خەیان سفورو هەهەکشان لەناو کوچەو کەان و شوێنگشتیەکان بەدژیانداو تەقاندنەوە و سوتاندنی لەنگە فرشکان

و هەڕەشەو پەلامار و کوشتنی کەسانی چەپ وکۆمۆنیست و دواتریش شۆڕشگێڕی یەکێتی و هاوکارانیان بە دروستکردنی دەوڵەتێکی ئیسلامی، هەمان کارەک بوو، کە ئێوان پێش لە هاتنی داعش و ئەبو بەکر بەغدادی تاقیبان کردەوەو تێیدا سەرکەوتوو نەبوون!

بەڵام ئەمڕۆ، ئەم هێزە سیاسیە ئیسلامیە دوای ئێوەی نزیک هەڵگای تونەد ئاژیتاتۆرەکانیەوەو نە لەهەڵگای خەباتی پەرلەمانتاریزم و پەرلەمانیەوە بە ئاکامەکان و مەرامەکانی ناگات، پێ لەو هاستێ دانێت، کە لەنێوان کەمەڵگای کوردستان و ئیسلام و ئیسلامگەرایدا، کۆسپێک لەجیاوازی و نەوان هەیەو لە هەڵگای کەنگرەکەیانەوە، بە جارەکی دیکەو چەواشەکردنی کەمەڵگای ناڕازی کوردستان و بە سواربوونی ئەو شەپۆلی ناڕازایەتیەی لە کوردستاندا هەیە، دوای ئێوەی بارەگاکانیان هاوشانی پارتی و یەکێتی ولایەنگرانی دیکە لەخەپیشاندانەکانی ئەم دواییەی خەڵکی برسیی وناڕازیدا کرانە قەڵبرووت و قوڕئانەکەشیان فریای خێ نەکەوتو کرایە خەرمەش، ئیسلام وەک پاشگر لادێبات و دادگەری دەخاتە شوێنی هەتا بتوانێت لەوەڵگایەوە کەمەک لەو هەڤێ کەمەڵگای ناڕازی لەبەرامبەریان کەمکاتەوەو بەجارەکی دیکە کەمەڵگا چەواشەبکەن، هەتا بەمەرامی گەیشتن بەو جارە لەحوکمانیەی خۆنی پەوە دەبینن، لەهەڵگای دیموکراسیەتی بەرژوازیی هەژئاوایی و پەرلەمانیەوە، کە لەگەڵ بنەما ئایدیەلەجیەکانیاندا ناکۆک وناکۆک بوو، ئەردەغان ئاساو حیزبەکەی، بە ئامانجەکانی بگات.
ئێوان بەپێی لێدوانەکانیان، لەگەڵ ئاوەکی سیاسیی قوڵدا دەژین، لەلایەک عەلی باپیر، هو بەکەمەڵگادا دەچێت نەوانکمان لەنێوان خەمان و کەمەڵگادا لابرد، بە دێدانەوەی موریدو لایەنگرەکانیشی دەڵێت ئەمە بێیە "ئیسلام"مان وەک پاشگر بە دادگەری گەڵی، لەبەرئەوەی ئیسلام خێ دادگەرە، بەڵام دوای نزیکەی سێ دێیە لەململانێی سیاسیان لەناوکەمەڵگای کوردستاندا، نەیانتوانی دادگەری بوونی ئیسلامی، نەلەخەیان و نە لە ئیسلامدا، نیشانی کەمەڵگا بدەن و ناچارن ئەمڕۆ وشەی ئیسلامی وەک پاشگرێکی بەزراو لە خەیان دابەن!
سەرباری ئێوەی دادگەری، وشەو چەمکێکی زۆر لاستیکی و هەویریەو هەرکەس و لایەنێک لە کەنەپرسترین و شۆڤێنیترینیان هەتا لیبڕاڵترین وچەپترینیان پەداگریی لەسەر دەکات و هەریەکەو بەجارەک تەفسیرو لێکدانەوەی لەسەر دەکات .
تەنانەت لایەنهایەکی وەک پارتی و یەکێتیش، کە هێژ نیێ لەسایەی پراکتیکی فەرمانڕەوایەتیاندا دادگەریی ژێر پەنەرەت و سەرتایەترین مافەکانی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش پشێل نەکرەت، کە

چی خەیان زۆر پەداگریی لەسەر ئەم چەمکەو دادخوازیی خەیان دەکەن.
عەلی باپیرو ھەوتەکەی، ئەگەر بیتوانیایە، دادگەری ودادپەروەری ئیسلام لەدیدی گشتیدا بچەسپێنێت، ھەرگیز ئەمە ناچار نەدەبوون ئەم نەوانەی کە بەقەولی خەیان لەنەوان خەیان و کەمەگادا، بووە بەلەمپەری چوونە پێشەوەیان، لایبەرن !
ئەو لەلایەکی دیکەو دەیەوێت بە شاردنەوەی ئەو ئەزمەیەی چ وەک ئیسلام و چەوەک ھەوتە سیاسییە ئیسلامیەکان کە بەھەرە لە بنەما ئایدیەلۆجیەکانی ئیسلام، وەک قورئان و فەرمودەی پێیامهێنەکەیان وەردەگرن، بە موریدو لایەنگرانیان بڵێن، لابردنی ناوی ئەمیرو ئیسلامی وەک پاشگر مەرجی کەمیسیۆنی ھەڵبژاردنەکانی عەراق، کە لەڕاستیدا خەی ھەتا ئێستاش وەک پەڵەماتاری بەشداربوی ڕابردوی یەکە لەخولەکانی پەرلەمانی عەراق، موچەیەکی مفت وەک خانەنشین کە وەک ئەمیری ئەوسای کەمەڵ بەشداریی تێدا کرد، دوور لەدادگەریی وعەدالەتی کەمەایەتی، ھەتا ئێستاش دەژێتە گیرفانیەو!
عەدالەتێک کە عەلی باپیرو ھەوتەکەی ئەمەکە دەیانەوێت پەوپاگەندەی بەبکەن، ئەگەر لەلایەک دەیانەوێت بڵێن، ئەمە لەناوەڕۆکدا ھەر ئیسلامین و عەدالەت و ئیسلام دوو چەمکی لێک دانەبڕاون، زۆر دوورە لەڕاستییەو.
بەناو بەھەکاری ئەوەی دین وەک ئایدیایەک، مارکس وتەنی، ئاھو ناڕەی بوونەوەرێکی زوەملەکراوە لە دونیایەکی بەبزەییانەدا، دەی دونیایەکی بەدە و گیانی دونیایەکی بێگیانیشە" ھەر بەیە تەواوی ھەوتە سیاسییە جەراوجەرە بەرژوازیەکان، لەناو جەرگەی ھەل ومەرجی سەخت ودژواری ژیانی ئینسانی مەحەوم و مەزوەمدا، پارەزگاری لە دینەکان وخوافاتەکانیان دەکرەت و وەک فەرھەنگ و سەرخانی سیاسیی کەمەگا بە پارەزگاری لە ژێر خانی چەوسێنەرانیان کەکەی لەوەردەگیرەت وپارە یان پەدەرەت، ھەتا ئینسانەکان لەجیاتی ئەوەی بە بەختەوەریی و ئاسودەیی ژیانیی واقیعیان خەبات و تەکەشان بکەن، خەیان بەژیانی ئەبەدی دوای مەرگ بسپێرن و لەوەدا لە ھوباری شیرو کافورو شەراب و کەشک وتەلاری ھەنگاو ھەنگی بەھەشتی دواییدا بەھرەمەند ببن.
ھەر بەیە لەناو جەرگەی ئەم ھەل ومەرجە پە لەکەشمە کەش و ناکەکەی ئەمەدا، دین ئاسانتر لەھەر فکرو ھەبازو فەلسەفەیەکی تر، دەتوانێت لەناو زەینی ئینسانی بەدبەخت و مەحەوم و داماودا جەگا بگرەت و وەک کەسکی تلیاکخواردو کراو لە خەشخەیاڵیەکی درەزنادا کە ھەگای ژیانی واقیعیانەی لە ونکرابەت، بھەدرەتەو.
ھەربەیە عەلی باپیر و ھەوتەکەی، لەلایەک وەک ھەر پارتەکی دیکەی قەومیی بەرژوازیی کوردی، دیەوێت لەسەر خەرمانەی ئەم خوافاتیە

دینیە، کەمێگا لە سەر بنەمای ئەم تێگەیشتنە ئاسایی و هاوکێشیە دینیە باوە ناسیاسیاندا، ئابگرێت و هەر بەو چەکی تریاکەوە بکوژێتە ململانێی ناو پێسەی پلەالیزمەوە و هەتا ئادەی نوێنەرایەتی کردنی مەیلی قۆمگرایی، وەک بزووتنەوەیەکی هەلپەرست بەمبەستی گەیشتن بەدەسەلات.
دەنا لەئاستیدا، بنەما ئەرسەدەکسیەکانی قورئان و فەرمودەکانیی لەگەڵ چەمکی عەدالەت بەمانای خواستی ئینسانی ئازادیخوازو یەکسانیخوازیی سەردەم، تاسەر ئێسقان ناکۆکە.
هەر ئەو عەلی باپیرەی ئەمڕۆ ناوی کەمەکەی بەدادگەری گەیوە، لەچاو موریدە داماوەکانیدا لەوپەڕی ڕیفاهو خۆشگوزەرانیدا دەژیت، بگومان هەر ئێستا بەسەدان لە موریدە داماوەکانی بەهەکاری هەژاریی و نەداری و بێکاریی نیانتوانیوە لەژیانی هاوسەرگیری بەهرەمەندبن، کەچی جەنابی هەر بەپێی ئایەتی سێ لەسوڕەتی نیساء:-
وَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلاَثَ وَرُبَاعَ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَلاَّ تَعُولُوا، بەهرەمەندە لە فرەژنیی، کە بەپێی دادگەریی دنیای ئەمڕۆ، ئۆپۆزسیۆنی نادادیی و پڕچەوانەی مافە سەرەتاییەکانی جەندەری ژنانەو، وەک پیاو سالارێک ئەو لەبەرامبەریاندا پێیوایە لەدەکات،… کەمانای ئایەتەکە بەم جۆرەیە:- ئەگەر ترستان لەوەیە لەکاتی هاوسەرگیری لەگەڵ کچانی هەتیو و بێباوک(هەتیو بەکەسێک دەوترێت کە لەخوار تەمەنی بالغ بووندا بێت و باوکی لەدەستدا بێت، واتە نانئاوەری لەدەستدابێت، نان ئاوەر لەئیسلامدا، باوکە) واتە لەڕەدا (هاوسەرگیری لەگەڵ منالانی خوار تەمەنی عوزر شەردا ، لەئیسلامدا شەرعەن وەنەصەن ڕەوایە، کەواتە جەنابی عەلی باپیر کوانێ عەدالەت؟؟) ئەوا دەتوانن ژنی تر بهێنن، واتە دوو دوو یان سێ سێ یان چوار چوار، بەڵام چۆن؟؟ ئەگەر،،..توانیتان لەبەینیاندا دادپەروەربن، واتە، خودا لەسەر زات و خوڵق وتەبیعەتیی عەبدەکەی خۆی نائاگایەو نێتوانیوە لەوە تێبگات کە مرۆڤ ناتوانێت لەم مەسەلەیەدا دادپەروەربێت، لەکاتێکدا، محەمەدی پێغەمبەر، خۆی دادپەروەر نەبووەو عایشەی لەهەموویان خۆشتر ویستووەو هەمیشەش بەهەی نادادپەروەریەکەی کەشەو مشت ومڕ لەنێوان ژنەکانیدا بووە) ئەگەریش ترستان هەبوو لەوەی نەتوانن دادگەربن لەنێوانیاندا، ئەوا تەنها یەک ژن، یان کەنیزەکەکان بهێنن،، لەڕەدا کەیلەو کەنیزەک لەڕووی ماف و ئازادییەوە وەک مرۆڤ مامەڵەی لەگەڵ نەکراوە و هیچ مەرجەکیش بە ویست و ئارەزو و حەزیان لەبەرچاو نەگیراوە…؟؟ کەواتە دادپەروەریی

لەردا چمانایەک دەگەیەنێت؟؟
قورئان و فەرمودەکانی محەمەدی ئیسلام، پێیتی لەم بەعدالەتییەی کە لەبەرامبەر ژناندا کراوە.
نسائکم حرث لکم فاتوا حرثکم انی شئتم ،،،البقرة ٢٢٣...ژنەکانتان کێگەن چێنتان دەوێت ئاوا بیان کێن، واتە ژن لە پێیوەندی سێکسیی ئیسلام و تێگەیشتنی خودای ئیسلامدا، بای نووکی دەرزیش مافی مومارەسەو دەربینی حەزو تاقیکردنەوەی حەزەکانی لەبەرامبەر هاوسەرەکەیدا نییەو ئەو تەنها بووکێ شوشێکەو ئالەتی تەرکردنی ئارەزووی ئاژەڵیانەی پیاوەکەیەتی و هیچی تر!؟
الرجال قوامون على النساء...النساء ٣٤...واتە پیاوان بەسەر ژناندا بالادەستن .

وەهرووها، لە هودانی تاوانکدا، ئەگەر بینەرانی تاوانکە بە ئەوی وەک بەگەی مەحکەمە لەبەر چاو بگیرێت و بەکەوت پیاوو ژنەک هوداوەکە ببینن، ئەوا شاهیدیدانی ژنەکە بە مەحکەمەی ئیسلامی بە پاساوی ژن بوونی وەک کەسێک لەبەرچاو ناگیرێت و هیچ ئیعتیباری نابێت، چونکە لەناو شەرعی خودا دا ژن لەتە (نیوە)مرۆڤێکە نێک مرۆڤێکی تەواو! لەبەشکردنی سەرمایەو میراتی باوکیشدا، کچان نیوەی براکانیان میرات دەگرن!
ئەی دادگەری ئیسلامی عەلی باپیر لەسەر مەسەلەی دادگایی کردنی کەسێک کە لەسەر دزینی چەند درهەمێک دەستی دەبەدرێتەوە و هەتا مردن ئەو کەسە کەم ئەندام دەکرێت و هەموو ژیانی دەبێت لەو پەڕی سەختی و دژواریدا ببات سەر، بەپێوانەی تەرازووی کام دادگای ئەمە دەتواندرێت ناوبنرێت دادپەروەری، جەناب؟
وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ ۚ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ (71) کە دەڵێت خودا فەزڵی هەندێکی داوە لەرزق و ڕزیی و سروەت و ساماندا بەسەر هەندێکی تردا...واتە لەردا خودای عەلی باپیر خێی شەرعیەت بەو جیاوازیی چینایەتیەی کەمەگای مرییی ئەمەدات ...کە لەتەرازووی عەدالەتخوازیی بەشەریەتی مەحەوومی ئەمەدا سەرچاوەی سەرجەم نەهامەتی و کێشەو گیرو گرفتە ئابووری و سیاسی و کەمەایەتیەکانی ئەمەیە!؟
یان، کەمەکوژیی وکوشت و بەو دەرکردن وتاانی مەژووی بەربەیانێی ئیسلام، لەبەرامبەر هەزەکانی بەنو قوەیزەو بەنو قەینقاع و بەنو نەزیرەو بەکەنیزەککردنی ژنەکانیان و دواتریش فەتحەکانی ئیسلام وداگیرکاری وەاتانی ترو دزینی خەرو بەرو تاانکاریان، ناو

دەنیت عەدالەت؟؟
یان،..یان،.. یان،..و دەیان و… سەدان بەڵگەی تر کە مەگەر تەنها لە فەرهەنگی بەبەیەتی هەزە
وەحشیگەریکانی دیکەی مڕووبی کەن و تازەدا جگایان ببتەوە، پەمان نابن کام عەدالەت؟
بەڵام دواجار خەشتان پەتان لەو ڕاستیە ناوەو لەکەنگرکەتاندا پاشگریی ئەم هەموو قزونیەتان لەخەتان دامای، کە داعش، زەر بە شەفافیی نیشانی کەمەگای ئینسانیدا و لەماویەکی کەمدا هەموو مڕووی ڕاستقینەی محەمەدو سەحابەو خەلافەتی لەخەیدا نمایش کرد و ئەوەشی وەک نموونەیەکی ئەو بەبەیەتە بە پاشگریی ئیسلامەوە لە گومانی خەڵکی کوردستاندا، زیاتر بەدگومان کرد .
بەڵام دەتانەوەت، لەبەگایەکی دیکەوە کە بە ئەوە گرنگ گەیشتنە بەو مانزڵەی کە پارەزگاری کردن و هەشتنەوەی هەمان هەل و مەرجی چەوسێنەرانەی ئەمڕۆ و سیستەمکەیەتی کە لەسایەیدا، جەنابت لە ژیانکی فیرعەون ئاسایدا دەیگوزەرنیت و بە خەڵکی کرێکارو زەحمەتکەشی کوردستانیش، نەبوونی و بێکاری و بەمووچەیی و گرانیە، هەر وەک بەڕاشکاویش ڕاتگەیاند کە دژی سیستەم و ئەزموونی تاڵانکاریی هەرەمی کوردستان نین، بەشک بزانە ئەزمای داهاتوتان زەر خراپتر لەمڕۆ نە بە هیچ پاشگرو نە بەهیچ پەشگرکی دیکە نەبەزیادکردنی ونەبەلابردنی، لەم گەڕاوەی تێکەوتوون جگە لە زبدانی مڕووە هیچیتر فریاتان ناکەوێت.

تاهیر عیسا
1/03/2021

پەروەردەکردنی منداڵان بە بەرپرسیارەتی.. ڕەزا شوان

پەروەردەکردنی منداڵانی کوردمان بە پوختی و بە دروستی، ئەرککی زەر پیرەز و گرنگە، بەرپرسیارەتییکی گەورە و هەستیار و چارەنووسسازە. چونکە ئەم منداڵانای ئەمڕۆمان، هیوای داهاتووی کوردستانن. ئەمانن دەبن بە بەرپرس و کاربەدەست و

جێوی بەرەوپێبردنی هەموو کاروبار و دەستکەوتەکانی بەرپرسیارێتییەکی کوردستانی نیشتمانی شیرینمان دڵگرنێ دەست و بەیەکیان دەبڕن.
لەم روانگەیەوە، پێویستە دایکان و باوکان و مامۆستایان و نووسەران و هونەرمەندان و میدیاکان، هەموو هیواخوازێکی داهاتوویەکی شیاوتر و گەشتر بۆ کورد و کوردستان. ئەوە بزانن کە ئەرکێکی پیرۆز و بەرپرسیارێتییەکی گرنگیان لە ئەستۆدایە، لە فێرکردن و راهێنان و ئاراستەکردنی دروستی منداڵە چاوگەشەکانی ئەمڕۆمان، بۆ ئاراستەی هاوبەستەبوون بۆ کورد و کوردستان و بۆ هێنانەدی هیوا و ئامانجەکانی گەلەکەمان. کە لە سایەی پەروەردەکردنی راست و دروستی منداڵانی ئەمڕۆماندا دێنەدی. نەوەیەکی متمانەبەخۆ و گەشبینی کورد پێبگەیەنین، کە بتوانن بەرپرسیارێتی هەڵبگرن.
فێرکردن و راهێنان و رواندن و گەشەکردنی هەستی بەرپرسیارێتی لە منداڵاندا، لە شەو و رۆژێکدا ناینێدی، بەڵکو کارێکە پێویستی بە خەباگری و سنگفراوانی و پشوودرێژی هەیە، هەنگاو بۆ هەنگاو و لە ئاسانەوە بۆ گران دەست پێدەکا.
هەموومان دەمانەوێت، هەر لە منداڵییەوە منداڵەکانمان بۆ بەرپرسیارێتی پەروەردە بکەین و رایان بهێنین. تا گەورەشبن بتوانن بەرپرسیارێتی هەڵبگرن. پێویستە ئەوش بزانین، کە هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی، گرنگترین بنەمایە لە کەی سەکتەرەکانی ژیاندا. بەرپرسیارێتیش بەبێ سەربەستی و ئازادی نابێت. بۆیە پێویستە منداڵان ئازادبن و سەرپشکبن لە داواکارییەکانیان و هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی هەبێت. منداڵان بە سروشتی حەز بە هاوکاری و بەرپرسیارێتی دەکەن، شادییان پێدەبەخشن. دڵکراوش هەموو هەڵبژاردەکانیانمان بۆ دێ نەبێ، بەڵام پێویستە خەمان بۆ بەرپرسیار بزانین و یارمەتییان بدەین و پشتیان بگرین. بۆ پێشخستنی بەهرەکانیان بۆ درێژایی ژیانیان.
چۆن منداڵانمان فێربکەین و بۆ هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی پەروەردەیان بکەین و رایان بهێنین؟ بە کورتی و چڕوپڕی، لەم خاڵانەدا را و بۆچوونەکانی خەمان دیاری دەکەین:

١١ـ ١ پێویستە بەپێی تەمەن و توانا و ئارەزوو، بەپێی نەخشەیەکی پێشوەخت داڕێژراو و خشتەیەکی کاتی، ئەرکەکان و بەرپرسیارێتی لە لایەن خەزانەوە بەسەر منداڵاندا دابەش بکرێن. بۆ نموونە رەخستنی خوانی نانخواردنی نیوەڕۆ و یا ئەواران: منداڵی بچووک کەنکس

دابنێ، لەو گەورەتر دانانی کەوچ و چەتاڵ و پەرداخ، لەو گەورەتر قاپکان و ئاو، لەو گەورەتر سینەوەی خوان یا شەرینی قاپ و چەتاڵ و کەوچک و پەردەخ و کوپکان لەگەڵ دایکیاندا، یا گسکەدان. یا ئاودانی گوڵ و ڕووەکەکان. یا هەر کار و بەرپرسیارێتییەکی تر لە ماڵدا. ناشبێت جیاوازی لە نێوان کچان و کوڕاندا بکرێت. بەم پێیە هەر منداڵێکی خەزانکە، کار و بەرپرسیارێتی دیاریکراوی خۆی دەزانێت. بە شادی و خۆشییەوە لە ئەنجامدانیان بەرپرسن.
٢ــ فەڕی منداڵەکانتان بکەن، بەرپرسیارێتی ریکوپیکی و پاکی ژوورەکانیان هەبگرن. خەیان جلوبەرگەکانیان لەبەر بکەن، لە شوێنی خۆشیاندا هەڵیانبواسن.
٣ــ هانی منداڵەکانتان بدەن هەمیشە ڕاستگۆبن، قسەی ڕاست بکەن و بەرپرسیارێتی ئەنجامی کارەکانیان هەبگرن.
٤ــ فەڕی منداڵەکانتان بکەن، دوای یاریکردن بە باتەکانی یارییەکانیان بە جوانی کۆیان بکەنەوە و لە شوێنی دیاریکراوی خۆیاندا دایان بنێنەوە.
٥ــ ئەرکەکانی قوتابخانەیان بە جێدێجێ مەکەن.. با پشت بە تواناکانی خۆیان ببەستن و خۆیان بە بەرپرسیار بزانن. گەر ئەوە بۆیان جێبەجێ بکەن، فەڕی تەمەڵی و درۆ دەبن و لە لای مامۆستاکانیان دەبەڕێن خەمان خەمان جێبەجێمان کردوون.
کە مامۆستا بووم لە شاری کەرکووکی داگیرکراو، وانەی ماتماتیکم دەوتەوە، ئاستی یەک بە یەکی قوتابییەکانم دەزانی. کە ئەرکی ماڵەوەم پێیان دەدا، دەمزانی کە هەندێ لە قوتابییەکانم لە لایەن دایکان و باوکانیانەوە ئەرکەکانیان بە جێبەجێ دەکردن و درۆیان دەکرد کە خەمان جێبەجێمان کردوون. هانیانم دەدا ڕاستگۆبن و پێیانم دەوت. گەر بە هەڵەش جێبەجێیان بکەن، پەمخۆشترە لەوەی بۆتان جێبەجێ بکەن. لەسەر هەڵەکانتان نە لێتان تووڕە دەبم و نە هیچ سزایەکیشتان دەدەم بەڵکو یارمەتییەکی زیاترتان دەدەم. بەم جۆرە فەڕی ئەوەم کردن خۆیان بەرپرسیارێتی جێبەجێ کردنی ئەرکەکانیان هەبگرن و چیتر درۆ نەکەن. داواشم لە دایکان و باوکانیان کرد، لێیان بگەڕێن با پشت بە تواناکانی خۆیان ببەستن و بەرپرسیارێتی ئەرکەکانیان هەبگرن.
٦ــ لە دانیشتن و بیارە گرنگە خەزانییەکانتان، منداڵەکانتان بە ڕەنگ و دەنگەوە بەشدار بکەن و ڕا و بۆچوون و پێشنیازەکانیان وەربگرن. منداڵەکانتان هەست بەوە دەکەن، کە بە هەندیان دەزانن و ڕێزیان لێدەگرن و پێگەیان لەناو

خەزانەکانیاندا هەیە. خەشیان بەرپرس دەزانن، لەو بەیارانەی کە پەکەوە بەیاریان لەدەدەن.
٧ــ پەویستە ئەوەی دایکان و باوکان و مامۆستاکان، هەمیشە نموونە و پێشەنگەکی باشبن بۆ قسەکانتان و کارەکانتان و هەگرتنی ئەو بەرپرسیارێتییانەی لە ئەستۆتان گرتوون. چونکە منداڵان چاولەکەرن، لە ئەوەوە باش و خراپ فێردەبن. هەندە لە ئەوە بە منداڵەکانتان دەڵێن جگەرکەشان و خواردنەوە خوویەکی خراپ و زیانبەخشە. کەچی بەبەر چاوی منداڵەکانیانەوە جگەرە دەکێشن و خواردنەوە کهولییەکان دەخۆنەوە! منداڵەکانیان بەوایان بە قسەکانیان نامێنێت.
٨ــ کە منداڵەکانتان هەڵەیەک دەکەن یا شتێک لە دەستیان بەرەو دەبێت، لێیان تووڕە مەبن و هاتوهاوار بەسەریاندا مەکەن، لەمەیان مەکەن و رەخنەیان لە مەگرن و سزایان مەدەن.. بە شێوەیەکی راست و دروست مامەڵەیان لەگەڵدا بکەن، بواریان بدەنێ با خۆیان هەڵەکانیان راست بکەنەوە. کە پەرداخێک کولا یا قاپێکی چێشتی شڵە، لە دەستیان بەرەو دەبێت.. پێیان بڵێن دڵگران مەبن، ئەوە بچن پەڕۆ و پارچە ئیسفەنجەکەمان و کەفاو بهێنن، منیش گسکە کارەباییەکە دەهێنم و پێکەوە گسکی دەدەین و جوانیش دەیسڕینەوە و هیچ نامێنت.
٩ــ فێری منداڵەکانتان بکەن خۆیان بەرپرسن لە پاک و خاوێنی گیانیان و دەم و ددانیان، کە پەویستە رۆژانە بۆیانیان دوای نانخواردن و ئەوارانیش پێش نووستن خۆیان پاک دانەکانیان بشۆرن. فێری بۆیانیتان باش و شەوتان شادیان بکەن.
١٠ــ هاندان و ستایش و خۆشحاڵکردنی منداڵەکانتان بۆ ئەنجامدانی هەر کارەکی باش پەویستن. چونکە هیچ شتێک بۆ قەی هاندان و ستایش کارتێکردنەکی ئەرێنیان لەسەر منداڵان نییە. دەتوانن وشەگەلێکی وەکو: دەستخۆش، دەمخۆش، باشە، زۆر جوانە، نایابە، هەربژی، ئافەرین، هیوای داهاتوویەکی باشترت بۆ دەخوازم، یا چەپڵەدانێک بۆی، زەردەخەنەیەکی ناسک لە رووی، دەست بۆ سەرهەنانی، دەستی راست کەشان بۆ دەستی راستی "گیفمی فایف"، باوەش لێدانێکی، ماچکردنێکی،...هتد. هەموو ئەمانە پێزانین و هاندانن بۆ درێژدانی بە کار و بۆ بەرپرسیارێتییە جوانەکانی.
دەشکری بەپێی کارە ئەنجامدراوە باشەکانیان، خۆشحاڵیان پێشکێش بکەن، گەر نوقەکیش بێت. ئەوەش نالێین گیرفانەکانتان پڕبکەن لە نوقە. نوقە ببێت بە بەرتیل بۆ ئەنجامدانی کارەکانیان. بەڵکو پەویستە هەست بەوە بکات کە

بەرپرسیارێتی ئەرک و کار و لە ئەستۆی دایە، بە هیچ پاداشتێک، پێویستە جێبەجێی بکات.
١١ـ دەکرێ لە رێی گەیاندنەوەی یا خوێندنەوەی چرکەکەوە یا هەڵراوەیەکی منداڵانی مەبەستدارەوە، فێری بەرپرسیارێتی بکەین، کە بابەتی بەرپرسیارێتیان لەخۆگرتوون.
١٢ـ گەر ئەوەی دایکان و باوکان و مامۆستاکان لەبەردەم منداڵەکانتان و قوتابییەکانتان هەڵیەکتان کرد ـ هەموو کەسێک تووشی هەڵەکردن دەبێت ـ داوای لێببوردن بکەن، تا منداڵەکانتان و قوتابییەکانتان، لە ئەوەوە فێری ئەم ڕەفتارە ئەرێنی و جوانە ببن.
١٣ـ لە منداڵەکانتان بگەڕێن، با منداڵانی تر فێری شارەزایی و بەهرەکانیان بکەن. چونکە دەیانەوێت گوزارشت لە بەهرە و تواناکانیان بکەن. شانازیش بە ئەوەوە دەکەن کە شارەزاییەکانیان بە کەسانی تری نیشاردا دەگوێزنەوە. سوودیان پێگەیەنن. هەست بە بەرپرسیارێتی یارمەتی و هاوکاری و هاوڕێتی دەکەن.
١٤ـ لە هەمەتە هەرەوەزییەکانی نەمام ڕواندن و پاکردنەوەی شوێنە گشتییەکان و سەیرانگان و باخچەکان و قوتابخانەکان و دەوروبەریان، لە خەڵە و خاشاک. پێویستە منداڵان بە بەشداری بکەن، گەر بە کارێکی ساکاریش بێت، منداڵان لەم هەمەتانەدا، گەلێ شتی گرنگیان لەوە فێردەبن، وەکو: کاری بە کۆمەڵ و هەرەوەزی، ژینگەی پارێزی، هەبوونی هاوڕاتیانی دڵسۆز کە هەست بە بەرپرسیارێتی دەکەن، هەبوونی هاوڕاتیانی نادڵسۆز، کە هەست بە بەرپرسیارێتی ئەستێیان ناکەن.
١٥ـ ئەو خانە و چەندین خاڵی تر، کە زۆر گرنگن لە پەروەردەکردنی منداڵەکانمان و ڕاهێنیان لە منداڵییەوە، بە هەستی بەرپرسیارێتی، تا گەورەشبوون، بەرپرسیارێتی زیاتر و گەورەتر هەڵبگرن و ببن بە کورد و کوردستان پەروەرێکی خەمخۆر.

ڕزا شوان
١/ ئادار/٢٠٢١

غەریبییەک.. نەوزاد بەندی

غەریبییەک بانگم ئەکا ..
ناژ نیە دەعوەتم نەکا ..
شەو نیە فەرشی سوورم بۆ دانەخا ..
هەموو عەسرە تکتی تەرمیناڵکم بۆ ئەنێرە ..
لە پشودا ،
تکتی فڕۆکە و فەحسی
نێگەتیڤی کۆڤیدیشم
بۆ ئەبڵەت و ..
باندە خەمگینەکانیش
ڕائەسپێرە ..

غەریبییەک بانگم ئەکا ..
تەنانەت جانتای سەفەرم
بۆ پێ ئەکا لە پێشاکی ئوتوکراو ..
پێی ئەکا لە خەراکی
فەلکلۆر و
قوتوکراو ..
خاولی و
تاقمی تەراش و
عەتری سیگار ..
لەگەڵ نامە کۆنەکانی
سەردەمی یار ..

غەریبییەک بانگم ئەکا ،
لیڤاکسکم بۆ پێ ئەکا
لەو شیعرانەی
نوسیومن و
لای خەم گلم داونەتەوە ..
لەو بەینباخە کۆنانەی
کێیومن و
بۆ یەکجاریش نامبەستون و
لە گۆشەیەکی دوور دووری
لە یادکراوا ، ماونەتەوە ..
لەو پەیکەرە خەمگینانەی
ساڵانێک بانگم کردن و

ئاوێیان نەدایەوە بەم ..
پێیان ئەکا
لە خەون و ئاواتە
مردوو
قەدەغەکراوەکانی خەم ..

بەناو هەشتا
بەیارم نەداوە
بەم ..!

نەوزاد بەندی